

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ระหว่าง พ.ศ. 2521-2532

นายกฤตวิษณุ ปิรมไพบูลย์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SOCIAL AND POLITICAL CHANGES IN THE THREE SOUTHERN BORDER PROVINCES OF
THAILAND, 1978-1989

Mr. Krittawit Pimpaibool

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in History

Department of History

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2017

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในสามจังหวัด

ชายแดนภาคใต้ระหว่าง พ.ศ. 2521-2532

โดย

นายกฤตวิชญ์ ปิ๋มไพบูลย์

สาขาวิชา

ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ดร.กิงกาญจน์ เทพกาญจนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวรรณ เรืองศิลป์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ตินาร์ บุญธรรม)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(ศาสตราจารย์ ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ)

กฤตวิชัย ปิ๋มไพบูลย์ : การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ระหว่าง พ.ศ. 2521-2532 (SOCIAL AND POLITICAL CHANGES IN THE THREE SOUTHERN BORDER PROVINCES OF THAILAND, 1978-1989) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
 หลัก: ผศ. ดร.จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, 437 หน้า.

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาลไทยในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่าง พ.ศ. 2521-2532 ภายใต้กรอบของนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นกระบวนการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงโดยมีเป้าหมายในการสร้าง “ทัศนคติที่ถูกต้องในความเป็นคนไทย” และการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องที่โดยเฉพาะกลุ่มชาวมุสลิม การพัฒนาดังกล่าวก่อให้เกิดการขยายตัวในการใช้ภาษาไทยและการผ่านระบบการศึกษาแบบทางการในกลุ่มมุสลิมรุ่นใหม่ การขยายตัวของระบบชลประทานเพื่อแก้ปัญหาทางการเกษตร และการขยายตัวของหัตถอุตสาหกรรม ซึ่งก่อให้เกิดความหลากหลายในการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่น ทั้งยังเกิดการเชื่อมพื้นที่ตอนในของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าด้วยกันผ่านการพัฒนาเส้นทางคมนาคม ในขณะเดียวกันกระบวนการพัฒนาของรัฐได้รับการต่อต้านโดยกลุ่มติดอาวุธต่อต้านรัฐ คือกลุ่ม “ขบวนการโจรก่อการร้าย” หรือ “ขจก.” โดยเคลื่อนไหวตอบโต้การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมผ่านการคุกคามครูและโรงเรียนของรัฐ การโจมตีกลุ่มทุนในพื้นที่ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้ประโยชน์จากการพัฒนาของรัฐ เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงและฝ่ายพัฒนาของรัฐ และเคลื่อนไหวก่อความรุนแรงบนเส้นทางคมนาคมที่รัฐสร้างขึ้น กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่อย่างกว้างขวาง แต่ในทางตรงข้ามการดำเนินการดังกล่าวก็เป็นแรงกระตุ้นที่นำไปสู่การต่อต้านรัฐไทยที่เพิ่มมากขึ้นด้วย

ภาควิชา ประวัติศาสตร์

ลายมือชื่อนิสิต

สาขาวิชา ประวัติศาสตร์

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

ปีการศึกษา 2560

5780104822 : MAJOR HISTORY

KEYWORDS: THE THREE SOUTHERN BORDER PROVINCES / TERRORIST BANDIT MOVEMENTS / THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE THAI GOVERNMENT

KRITTAWIT PIMPAIBOOL: SOCIAL AND POLITICAL CHANGES IN THE THREE SOUTHERN BORDER PROVINCES OF THAILAND, 1978-1989. ADVISOR: ASST. PROF. JULISPONG CHULARATANA, 437 pp.

The socio-economic development in the three southern border provinces from 1978 to 1989 under the framework of the National Security Policy of the Thai government was a process developed to solve security problems with the goal of creating “a good attitude of Thai citizenship” and enhancing the quality of life of the local people, especially Muslims. The development brought about the new Muslim generation who had Thai language skill and passed the government educational standard. The others were the building of irrigation system to solve the agricultural problems, expanding local manufacturing, and constructing transportation to connect with the inner region. All of these impacted life of the local people. On the other hand, the developments were opposed by the resistance forces that were called “Khor Chor Khor” (terrorist bandit movements) by the Thai government. The forces resisted the socio-economic development by threatening the Thai government teachers and schools, attacking the entrepreneurs who benefited from the development, assaulting the security and development personnel and terrorizing on the government roads. The socio-economic development led by the Thai government in the three southern border provinces has promoted widespread changes in the area. On the other hand, that also provoked the resistance forces to increase opposition to the Thai government.

Department: History

Student's Signature

Field of Study: History

Advisor's Signature

Academic Year: 2017

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ ผศ. ดร. จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์ ที่รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาในช่วงสุดท้ายของการทำวิทยานิพนธ์ ทั้งยังเห็นในความพยายามของผม อดทนอ่านงาน และให้คำแนะนำที่มีค่ายิ่ง รศ. ดร. สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ ผู้ล่วงลับ ที่รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษามาตั้งแต่เริ่มแรก หากวิทยานิพนธ์เล่มนี้พอจะมีคุณค่าอยู่บ้างก็ขออุทิศให้กับอาจารย์ อาจารย์ในภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่าน โดยเฉพาะ ผศ. ดร. ธนาพล ลิมอภิชาติ ผศ. ดร. กาวรรณ เรืองศิลป์ อาจารย์ ดร. ตฤย์ อิศรางกูร ณ อยุธยา และ ผศ. ดร. วิลลา วิลยทอง ที่คอยให้ความช่วยเหลือ ให้กำลังใจ และให้คำปรึกษาทั้งเรื่องวิชาการและเรื่องอื่นๆ ขอขอบพระคุณ ศ. ดร. ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ ผู้วิจารณ์และกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ภายนอก และ ผศ. ดร. ดินาร์ บุญธรรม กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ภายใน อาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา โดยเฉพาะอาจารย์อำพิกา สวัสดิ์วงค์ อาจารย์เรืองวิทย์ ลิมปนาท อาจารย์ ดร. ศรัญญา ประสพชิงชนะ ที่ให้คำปรึกษา ให้กำลังใจ และช่วยเหลือเรื่องการเรียนต่อ รศ. บาหยัน อิมสำราญ ที่คอยถามไถ่ความคืบหน้าของงานอยู่เสมอ ขอขอบคุณพี่ก๊ก ที่ให้คำปรึกษาในทุกเรื่อง วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ยากที่จะสำเร็จลงได้และชีวิตการเรียนปริญญาโทในกรุงเทพฯ คงจะยากกว่านี้มากถ้าผมไม่ได้พี่คอยช่วยเหลือ เพื่อนๆ ปริญญาโท โดยเฉพาะพี่อู๋ อัม พี่นานู บุนโป่ง ที่เคยช่วยเหลือผมในหลายๆ เรื่อง เจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติทุกท่าน โดยเฉพาะคุณลัดดา คุณพนาวัลย์ ป้านาง และป้าจันทร์ เจ้าหน้าที่สำนักงานวิทยทรัพยากรและเจ้าหน้าที่ศูนย์ TIC ทุกท่าน เจ้าหน้าที่หอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี สำนักวิทยบริการ และโครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ผู้อำนวยการกองประสานงานพื้นที่ 4 (ภาคใต้) และเจ้าหน้าที่ฝ่ายดังกล่าวของสำนักงาน กปร. คุณครูจรัส จันพรหมรักษ์ แห่งหอจดหมายเหตุและพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษา โรงเรียนมหาวชิราวุธ จังหวัดสงขลา พี่เหมียวแห่งหอสมุดแห่งชาติ และพี่สุชาติแห่งหอสมุดแห่งชาติ สาขาหาดใหญ่ พี่ๆ และน้องๆ บัณฑิตศึกษาในสาขาเดียวกัน ไม่ว่าจะป็น กอล์ฟ พี่ปวย พี่แอร์ พี่ลิป พี่เปิ้ล พี่คุ้ง พี่ปาล์ม พี่ปอม พี่แบงค์ พี่แปง พี่อาทิตย์ และพี่بوب เจ้าหน้าที่ของภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาฯ ขอขอบคุณเหล่าเพื่อนๆ ที่คอยช่วยเหลือผม แม้ว่าผมจะ “เยอะ” อยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะปาน เมเจอร์ แบงค์ ขอบคุณปัท เสง จ๊อบ สุ เป้ คุณตาสุรินทร์แห่งหอ RS-Court พี่หนา พี่ๆ กลุ่มเซียงดาว 61 พี่ตุ๋ (ปทุม) ขอขอบพระคุณ รศ. พิเชษฐ กาลามเกษตร์ ผศ. ดร. ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี คุณมูฮัมมัดอายุบ ปาทาน และคุณ Aroon Wittayanont และ ขอขอบคุณเหล่าญาติๆ และมิตรสหายจากสละบาย้อย น้ำไก่อ น้ำรุณ พี่เกีย พี่นินจา พี่แอน น้ำไอ้ะ น้ำรง น้ำแหวด น้านวล พี่อู๋ พี่โหม้ย มิ่ง เฟธ ตลอดจนน้ำหนองและปอย เซียนปลากัดแห่งสละบาย้อย และป้าๆ น้าๆ ชาวสละบาย้อยทุกท่านที่คอยไต่ถามเรื่องการเรียนและทำให้ชีวิตของผมมีมากกว่าวิทยานิพนธ์ ป้าเปี้ยก น้าจิ้น พี่นิก หลวงพี่เตี๋ยว โดยเฉพาะป้าเปี้ยกแม่ผมที่ยังคงเป็นห่วงและรับฟังปัญหาของลูกชายคนนี้ ขอขอบคุณพี่บูม พี่สาวที่คอยช่วยเหลือผมในทุกๆ เรื่อง รับฟังและเป็นทีที่ปรึกษาในหลายๆ เรื่อง พี่เมย์ (ผศ. เรืองวิทย์ บรรจงรัตน์) พี่ชายที่คอยช่วยเหลือเรื่องการเรียนของผมตั้งแต่เริ่มเข้ามาสอบสัมภาษณ์ สุดท้ายขอขอบพระคุณพ่อกับแม่สำหรับทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตลูก เชื่อมั่นไม่เคยเปลี่ยนแปลงว่าลูกชายคนนี้ทำได้ และขอบคุณนมูที่ทำให้ผมอยากควรค่ากับใครสักคน

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	13
1.1. ความเป็นมาและความสำคัญ	13
1.2. ทบทวนสถานภาพองค์ความรู้: ว่าด้วยประวัติศาสตร์จังหวัดชายแดนภาคใต้	16
1.2.1. ประวัติศาสตร์นิพนธ์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในมุมมองของรัฐ	16
1.2.2. ประวัติศาสตร์นิพนธ์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้นอกแนวคิดของรัฐ.....	18
1.2.3. จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่นำเสนอโดยนักวิชาการอื่นๆ	20
1.2.4. ประวัติศาสตร์สังคมของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	26
1.3. วัตถุประสงค์ของการศึกษา	30
1.4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	30
1.5. สมมติฐานของการศึกษา	30
1.6. ขอบเขตของการศึกษา	31
1.7. วิธีการและหลักฐานในการศึกษา.....	32
1.8. นิยามศัพท์	32
บทที่ 2 นโยบายของรัฐที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	34
2.1. นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2521	34
2.1.1. “แผนพัฒนา 5 ปี” กับโครงการพัฒนาของจังหวัด.....	39
2.1.2. กำเนิด “ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ. บต.)”	41

2.2. โครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ภายหลังเกิด “ศอ. บต.”	49
2.2.1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529	49
2.2.2. โครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม	51
2.3. นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2531 กับ “โครงการฮาร์ปปีนบารู”	53
บทที่ 3 การสร้าง “ความเป็นไทย” ผ่านการพัฒนาศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	58
3.1. รัฐกับการพัฒนาศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงทศวรรษ 2500-2510 ..58	
3.1.1. รัฐกับการพัฒนาสถาบันการศึกษาของท้องถิ่นหรือ “ปอเนาะ”	58
3.1.1.1. สังคมการศึกษาของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	58
3.1.1.2. ความเป็นมาและลักษณะทั่วไปของ “ปอเนาะ”	61
3.1.1.3. การปรับปรุงปอเนาะให้เป็น “โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม”	64
3.1.2. รัฐกับการพัฒนาศึกษาตามระบบของรัฐ	76
3.1.2.1. ภาษาไทยกับความเป็นไทย.....	76
3.1.2.2. การพัฒนาศึกษาตามระบบของรัฐ.....	81
3.1.2.3. การจัดตั้ง “มหาวิทยาลัยภาคใต้” หรือ “มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์”	84
3.1.2.4. โครงการให้สิทธิพิเศษในการเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาชั้นสูงของรัฐแก่นักเรียนมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้	86
3.2. รัฐกับการพัฒนาศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ระหว่าง พ.ศ. 2521-2524	90
3.2.1. โครงการอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามและโครงการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์ให้เป็นโรงเรียนชุมชน	94
3.2.2. “ภาษาไทย” กับ “หลักสูตรการสอนศาสนาอิสลาม”	102

3.2.3. การสร้าง “ทัศนคติที่ถูกต้องในความเป็นคนไทย” ผ่านการให้สิทธิพิเศษทางการศึกษา และการประสานสัมพันธ์ผู้นำศาสนาอิสลาม	115
3.3. รัฐบาลกับการพัฒนาการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วง พ.ศ. 2524-2532	120
3.3.1. การอุดหนุนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม.....	121
3.3.2. “ภาษาไทย” กับการพัฒนาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐ.....	129
3.3.3. การให้สิทธิพิเศษในการศึกษาต่อแก่นักเรียนมุสลิม	135
3.3.4. ปัญหาในการจัดการศึกษา	139
3.3.5. อิสลามศึกษาและภาพรวมของการพัฒนา.....	144
บทที่ 4 การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้	149
4.1. รัฐบาลกับการพัฒนาเส้นทางคมนาคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	149
4.1.1. การพัฒนาเส้นทางคมนาคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้การดำเนินการของ “คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้” ในช่วงทศวรรษ 2500-2510.....	149
4.1.2. การพัฒนาเส้นทางคมนาคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐในช่วง พ.ศ. 2521-2524.....	164
4.1.2.1. การดำเนินการของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.)	164
4.1.2.2. การดำเนินการของกองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป.กลาง) กองบัญชาการทหารสูงสุด.....	166
4.1.2.3. ข้อจำกัดในการพัฒนาเส้นทางคมนาคมโดยหน่วยงานของรัฐในช่วง พ.ศ. 2521-2524	167
4.1.2.4. การพัฒนาเส้นทางคมนาคมของโครงการตามพระราชดำริ	169
4.1.3. การพัฒนาเส้นทางคมนาคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ระหว่าง พ.ศ. 2525-2532.....	174
4.1.3.1. การพัฒนาเส้นทางคมนาคมโดยหน่วยงานของรัฐ	174
4.1.3.2. การพัฒนาเส้นทางคมนาคมโดยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.	188

บทที่ 5 “ขบวนการโจรก่อการร้าย” ในฐานะผลกระทบจากนโยบายของรัฐต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	250
5.1. “ขบวนการโจรก่อการร้าย” กับการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองในช่วงทศวรรษ 2500-2510.....	250
5.1.1. องค์กรนำของ “ขบวนการโจรก่อการร้าย”	250
5.1.1.1. ปีเอ็นพีพี	250
5.1.1.2. ปีอาร์เอ็น.....	252
5.1.1.3. พูโล.....	255
5.1.2. การเคลื่อนไหวของกองกำลังติดอาวุธกลุ่มต่างๆในจังหวัดชายแดนภาคใต้	258
5.1.2.1. เปาะเย๊ะ และเปาะสู วาแมติซา	258
5.1.2.2. การเคลื่อนไหวของกลุ่มอื่นๆ.....	263
5.1.3. “ขบวนการแบ่งแยกดินแดน” กับการศึกษาของรัฐ และการเคลื่อนไหวก่อการบนเส้นทางคมนาคม.....	270
5.1.3.1. การเคลื่อนไหวต่อต้านการพัฒนาการศึกษาของรัฐ	270
5.1.3.2. การเคลื่อนไหวก่อการบนเส้นทางคมนาคม	275
5.1.3.3. การก่อตั้งองค์กรเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงและการปราบปรามของรัฐ	277
5.2. การเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ระหว่าง พ.ศ. 2521-2524	281
5.2.1. การก่อความรุนแรงของ “ขบวนการโจรก่อการร้าย”	285
5.2.1.1. การ “ยิง” ในฐานะปฏิบัติการของการข่มขวัญ	285
5.2.1.2. “เรียกค่าไถ่” “ค่าคุ้มครอง” และ “ระเบิด”	296
5.2.2. ครูกับโจร: การปะทะกันระหว่างอำนาจทางวัฒนธรรมของรัฐกับอำนาจปืนในท้องถิ่น.....	305
5.2.2.1. กรณีครูสมบุญ ระวังวงศ์.....	308

5.2.3. เติงกับการแย่งชิงเขตอิทธิพลระหว่าง “ขจก.” กับ “จคม.”	316
5.2.4. การปราบปรามจากฟาครรัฐ	324
5.3. “ความรุนแรง” และปัญหาความมั่นคงในระหว่าง พ.ศ. 2524-2532	326
5.3.1. “ขบวนการโจรก่อการร้าย” และการตอบสนองจากภาครัฐ	327
5.3.1.1. อิสลามกับความมั่นคง	329
5.3.1.2. การเคลื่อนไหวของปีอาร์เอ็น	332
5.3.1.2.1. ปีอาร์เอ็น กับการจับตัว 2 ครูสาวแห่งโรงเรียนบ้านปงยือ แน	336
5.3.1.2.2. การปราบปรามกองกำลังปีอาร์เอ็น	339
5.3.1.3. การเคลื่อนไหวของฟูโล	341
5.3.1.4. การก่อการของกลุ่มอื่นๆ	343
5.3.1.5. ความรุนแรงกับค่าคุ้มครอง	345
5.3.1.6. การปะทะและการปราบปราม “ขบวนการโจรก่อการร้าย”	348
5.3.1.7. การมอบตัวของกองกำลังติดอาวุธและการลดลงของความรุนแรง	354
5.3.1.8. การคงอยู่ของความรุนแรง	361
5.3.2. การเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์มลายา	369
5.3.2.1. การปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์มลายาของทางการไทย	374
5.3.2.2. การมอบตัวของสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์มลายาและ “เงินเป็ง”	381
บทที่ 6 บทสรุป	385
รายการอ้างอิง	404
ภาคผนวก	433
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	437

บทที่ 1

บทนำ

1.1. ความเป็นมาและความสำคัญ

การเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลของกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในยุคใหม่ มักจะมีการอธิบายจุดเริ่มต้นของเหตุการณ์ว่าเริ่มขึ้นในระหว่างปี 2544 ถึงปี 2547 คือ เหตุการณ์ ลอบวางระเบิดสถานีรถไฟหาดใหญ่ในวันที่ 7 เมษายน ปี 2544 การเคลื่อนไหวโจมตีเจ้าหน้าที่รัฐฝ่าย ความมั่นคงในช่วงเดือนเมษายน ปี 2546 โดยเฉพาะเหตุการณ์การปล้นปืนหน่วยทหารพัฒนาที่ 12 อำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส การปล้นปืนหน่วยทหารพัฒนาที่ 5 อำเภอธารโต จังหวัดยะลา ซึ่ง เหตุการณ์นี้ทำให้มีเจ้าหน้าที่เสียชีวิตรวม 5 นาย บาดเจ็บ 1 นาย และเหตุการณ์สำคัญซึ่งเป็นที่รับรู้ กันว่าเป็นการเปิดฉากการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐอย่างหนักของกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่จังหวัด ชายแดนภาคใต้ คือ เหตุการณ์ปล้นอาวุธปืนและสังหารเจ้าหน้าที่ทหารในค่ายกรมหลวงนราธิวาส ราชนครินทร์ หรือกองพันพัฒนาที่ 4 หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ค่ายปิเหล็ง” ตำบลปิเหล็ง อำเภอ เจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 4 มกราคม ปี 2547¹

การมองย้อนกลับไปพิจารณาจุดเริ่มต้นของเหตุการณ์ความรุนแรงในขอบเขตของระยะเวลา ดังกล่าว กลายเป็นข้อจำกัดของการอธิบายความเปลี่ยนแปลงหรือพลวัตของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ภายใต้บริบทการปะทะกันของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามของรัฐกับขบวนการต่อต้านรัฐในพื้นที่ และ ยังกลายเป็นข้อจำกัดในการมองนโยบายหรือโครงการที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวของรัฐไปพร้อม กัน

แท้จริงแล้วการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐของกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ใน ลักษณะที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2550 ถึง 2560 สามารถมองย้อนกลับไปได้ถึงช่วงทศวรรษ 2500 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นมาจากการเคลื่อนไหวของกองกำลังติดอาวุธใน พื้นที่แห่งนี้มีลักษณะร่วมบางประการกับเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว นับตั้งแต่ ช่วงเริ่มเหตุการณ์รัฐบาลไทยมักจะตอบสนองปัญหา ด้วยการดำเนินนโยบายผสมกลมกลืนชาวมุสลิม ซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่ในพื้นที่แห่งนี้ด้วยกระบวนการต่างๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้าง “ทัศนคติที่ถูกต้อง

¹ ดันแคน แม็กคาร์โก (ณัฐยานัน วันอรุณวงศ์, แปล), ฉีกแผ่นดิน: อิสลามกับปัญหาความชอบธรรมใน ภูมิภาคใต้ ประเทศไทย (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2557), หน้า (19).; อารีฟิน บินจิ และคณะ, ปาตานี... ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู (สงขลา: มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้, 2558), หน้า 429, 442.

ในความเป็นคนไทย”² ให้เกิดขึ้นกับชาวมุสลิมในพื้นที่ พร้อมกับดำเนินนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากรัฐเชื่อว่าความยากจนของประชาชนในพื้นที่ เป็นอีกสาเหตุหนึ่งของปัญหาความมั่นคงที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของกองกำลังติดอาวุธเหล่านี้ ดังที่ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ ได้กล่าวไว้ว่า “การที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีปัญหาความยากจนดังได้กล่าวแล้วนี้ อาจจะมีผลกระทบไปถึงความไม่มั่นคงในภูมิภาคนี้ได้”³

เมื่อเข้าสู่ปี 2521 ประเทศไทยได้ออก “นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้” ที่นับได้ว่าเป็นนโยบายเกี่ยวกับความมั่นคงฉบับแรกที่มีเป้าหมายในการแก้ปัญหาความมั่นคงเฉพาะพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และมีแผนปฏิบัติการที่มีจุดมุ่งหมายในการแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่ส่วนนี้อย่างครอบคลุมในหลากหลายด้าน คือ ทั้งทางด้านการเมือง การศึกษา และเศรษฐกิจ-สังคม⁴ สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของรัฐที่มีต่อสาเหตุของปัญหาดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น

ภายใต้บริบทของนโยบายที่มีแบบแผนอย่างเป็นระบบในการพยายามแก้ปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ การดำเนินโครงการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาภายใต้นโยบายฉบับนี้จึงน่าจะถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาเพื่อให้เห็นถึงความพยายามในระยะแรกของรัฐกับการแก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยมีกรอบหรือแผนใหญ่เป็นตัวแบบ แม้ว่าโดยสาระแล้วกระบวนการดำเนินการยังคงแสดงให้เห็นความสับสนเนื่องจากนโยบายก่อนหน้าอยู่ก็ตาม การดำเนินการแก้ปัญหาภายใต้นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ เน้นวิธีการแก้ปัญหาที่การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ไปกับการปราบปรามที่มุ่งทำลายล้างกองกำลังต่อต้านรัฐบาล โดยเฉพาะกลุ่ม “ขบวนการโจรก่อการร้าย”

นโยบายพัฒนาที่ดำเนินไปในระยะเวลากว่า 11 ปี คือ ระหว่างปี 2521 ถึงปี 2532 เกิดขึ้นภายใต้บริบทการก่อความรุนแรงของขบวนการต่อต้านรัฐบาล ที่เชื่อว่ามีเป้าหมายในการแบ่งแยกดินแดนจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยองค์กรนำหลักที่ดำเนินการอยู่สามกลุ่ม คือ กลุ่มบีเอ็นพีพี (Barisan Nasional Pembasani Patani (BNPP)-แนวร่วมปลดแอกแห่งชาติปาตานี) กลุ่มบีอาร์เอ็น

² คำนี้เป็นคำที่ใช้ในเป้าหมายทั้ง 6 ประการของ “นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2521” ดู บรรยายสรุปเสนอต่อคณะนักศึกษาวปอ.รุ่นที่ 26 (ยะลา: ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2527), หน้า 12.

³ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้, แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้และสู่ทางการลงทุน (สงขลา: ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมภาคใต้, ม.ป.ป.), หน้า 1.

⁴ ชยากรณ์ ศรีสาคร, นโยบายการแก้ปัญหาการบริหารงานจังหวัดชายแดนภาคใต้ (สารนิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 84.

(Barisan Revolusion Nasional (BRN)-ขบวนการปฏิวัติแห่งชาติปาตานี) และกลุ่มพูโล (The Patani United Liberation Organization (PULO)-องค์การสหปาตานีเสรี)⁵ นอกจากนี้ยังมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มติดอาวุธอีกจำนวนมากที่เคลื่อนไหวภายใต้เงาองค์การนำเหล่านี้และที่เคลื่อนไหวก่อการอย่างอิสระ ซึ่งกระจายตัวอยู่ทั่วไปในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีภูเขาเป็นฐานที่มั่นสำคัญของกลุ่ม ทั้งหมดมีลักษณะก่อการอย่างค่อนข้างกว้างขวางและส่งผลกระทบต่อผู้คนทั้งในพื้นที่ชนบทและในตัวเมือง ทั้งนี้การดำเนินนโยบายและโครงการพัฒนาที่มีแผนและกรอบในการมุ่งแก้ปัญหาความรุนแรง จึงเป็นสิ่งที่ชวนให้เกิดการตั้งคำถามต่อดนนโยบายว่าเป็นการแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ที่มีส่วนในการช่วยลดสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ได้มากน้อยเพียงใด รวมถึงการเคลื่อนไหวก่อความรุนแรงของขบวนการต่อต้านรัฐในยุคนั้น สัมพันธ์อย่างไรกับโครงการพัฒนาของรัฐ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทของรัฐในการแก้ปัญหาผ่านการพัฒนาและการตอบสนองต่อการพัฒนาของกองกำลังต่อต้านรัฐบาลในพื้นที่ด้วย

เมื่อเข้าสู่ปี 2532 มีการออก “โครงการพัฒนาเพื่อความหวังใหม่ของชาวไทยใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (โครงการฮาร์ปปีนbaru)” โดยมีเนื้อหาที่สืบเนื่องมาจากการดำเนินนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปี 2521 และนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ปี 2531 คือ เน้นแนวคิดการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีนัยยะของการประกาศให้เห็นว่ารัฐยอมรับชาวมุสลิมศาสนาอิสลาม และประเพณีที่แตกต่างออกไปในพื้นที่นี้ โดยยังคงรูปแบบการแก้ปัญหาโดยใช้วิธีการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมไว้เช่นเดิม⁶

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต้องการอธิบายความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในช่วงปี 2521-2532 โดยศึกษาผ่านบทบาทของรัฐในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับชายแดนภาคใต้ฉบับแรก คือ ปี 2521 จนถึงโครงการพัฒนาเพื่อความหวังใหม่ของชาวไทยใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ปี 2532 และเชื่อมโยงให้เห็นถึงผลของโครงการพัฒนาด้านต่างๆของรัฐที่สัมพันธ์กับการก่อความรุนแรงของขบวนการต่อต้านรัฐในพื้นที่เดียวกัน ทั้งนี้ช่วงปี 2521-2532 เป็นสมัยหนึ่งที่เกิดความรุนแรงในพื้นที่เกิดขึ้นอย่าง

⁵ ดู Surin Pitsuwan, “ISLAM AND MALAY NATIOALISM: A CASE STUDY OF THE MALAY-MUSLIMS OF SOUTHERN THAILAND,” (Doctoral dissertation, Political science and Middle Eastern Studies, Harvard University, 1982), Page 228-240.; หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ, <http://www.ahm.go.th/1/2523/201> ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารส่วนราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523-26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 6 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 384-385.

⁶ ดู ฮาร์ปปีนbaru (กรุงเทพฯ: มิตรสยาม, ม.ป.ป.), หน้า 2-39.

กว้างขวางโดยเฉพาะในระยะแรก แต่กลับลดจำนวนลงในระยะปลาย ซึ่งความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะได้รับการศึกษาวิเคราะห์ต่อไปในวิทยานิพนธ์นี้

1.2. ทบทวนสถานภาพองค์ความรู้: ว่าด้วยประวัติศาสตร์จังหวัดชายแดนภาคใต้

ในส่วนของงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของผู้คนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในที่นี้จะกล่าวถึงงานเขียนที่เป็นความพยายามของนักวิชาการและผู้สังเกตการณ์ที่ต้องการขบคิดถึงที่มาของปัญหาดังกล่าว แต่ในขณะเดียวกันบริบททางสังคม แหล่งข้อมูล และสถานะของผู้เขียนเรื่องราว ได้สะท้อนกรอบคิดบางอย่างที่แตกต่างกันไป กรอบคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงเวลา และในกลุ่มสังคมที่ผู้เขียนคนนั้นๆผลิตงานดังกล่าวขึ้นเช่นกัน ซึ่งจะเป็นการเสนอให้เห็นว่างานประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะก่อนหน้า ยังไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาโครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้นจริงว่า มีเป้าหมายและการดำเนินการในลักษณะเช่นไร ส่งผลอย่างไรต่อสังคมของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และมีความสัมพันธ์อย่างไรกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มติดอาวุธในพื้นที่ ซึ่งจะเป็นสิ่งที่วิทยานิพนธ์นำเสนอและอภิปรายต่อไป

1.2.1. ประวัติศาสตร์นิพนธ์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในมุมมองของรัฐ

งานศึกษาในกลุ่มนี้จะผลิตโดยกลุ่มคนที่มีความเกี่ยวข้องหรืออยู่ภายใต้ระบบราชการโดยตรง เน้นเสนอให้เห็นถึงความตั้งใจ ความพยายาม การมีเจตนาที่ดี และการเห็นความสำคัญของปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ของทางการ งานในกลุ่มนี้อธิบายถึงนโยบายหรือโครงการพัฒนาต่างๆของรัฐที่ดำเนินการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ล้วนแล้วแต่เป็นโครงการที่มีประโยชน์ต่อผู้คนในพื้นที่ โดยอธิบายว่าความล้มเหลวมากมายของนโยบายและโครงการเหล่านั้น ไม่ได้มีสาเหตุมาจากตัวนโยบายหรือโครงการ หากแต่มีปัญหาอยู่ที่ผู้ดำเนินโครงการ ซึ่งได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐ และข้าราชการในพื้นที่ที่ขาดประสิทธิภาพและความรู้ความสามารถ กล่าวได้ว่างานในกลุ่มนี้เน้นศึกษานโยบายหรือโครงการพัฒนาของรัฐโดยตรง งานศึกษาที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้ เช่น การเข้าถึงประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้⁷ ของสมาน รังสีโยกฤษฎ์ การผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้⁸ ของ สงคราม ชื่นภิบาล และงานของประกิจ ประจันปัจจนึก เรื่อง การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็น

⁷ สมาน รังสีโยกฤษฎ์, “การเข้าถึงประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิตคณะรัฐประศาสนศาสตร์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2510).

⁸ สงคราม ชื่นภิบาล, “การผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518).

โรงเรียนราชภัฏสอนศาสนาอิสลาม⁹ งานเหล่านี้ล้วนเขียนขึ้นระหว่างปี 2510-2518 ซึ่งเป็นช่วงรอยต่อระหว่างการปกครองในระบอบรัฐบาลทหารของจอมพลถนอม กิตติขจร และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเข้าสู่ระบอบผู้แทนในรัฐสภาครั้งใหญ่หลังปี 2516 แต่ในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาจากโครงการของรัฐต่อสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงเวลาดังกล่าว แทบจะกล่าวได้ว่าไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากยุครัฐบาลทหารของจอมพลถนอมที่สานต่อการดำเนินโครงการพัฒนาที่มีลักษณะผสมกลมกลืนชาวมุสลิมในพื้นที่มาจากสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ งานเหล่านี้ได้ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ผลงานของรัฐบาลและระบบราชการ ในการอธิบายกระบวนการเข้าถึงและผสมกลมกลืนชาวมุสลิมที่เป็นคนส่วนใหญ่ในพื้นที่โดยรัฐจากกรณีของงานสองชิ้นแรก ส่วนงานของประกิจ แสดงถึงกระบวนการพัฒนาระบบการศึกษาโดยการสลายความเข้มข้นของการศึกษาแบบอิสลามและจารีตทางวัฒนธรรมแบบมลายูของรัฐ

จนเข้าสู่ช่วงปี 2527-2528 วิโรจน์ ราชรักษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีในระยะเวลาสั้น ได้เสนองานวิจัยต่อวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรภายใต้หัวข้อ การเสริมสร้างความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตอนล่างของประเทศไทย¹⁰ แม้จะได้รับอิทธิพลจากงานของสุรินทร์ พิศสุวรรณ ซึ่งเป็นงานที่มีเนื้อหาของการวิพากษ์นโยบายของรัฐต่อสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยตรง แต่วิโรจน์ยังเสนอแนวคิดภายใต้ความเชื่อเรื่องของศาสนาอิสลาม การมีอาณาเขตอยู่ใกล้เขตแดนมาเลเซีย และการมีวัฒนธรรมมลายู-มาเลย์บางประการร่วมกับชาวมลายูทำให้คนมุสลิมในพื้นที่แห่งนี้อ่อนไหวต่อการถูกชักจูงจาก “ผู้ไม่หวังดี” นอกจากนี้วิโรจน์ยังมองความล้มเหลวในทุกๆด้านของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่าเป็นที่มาสำคัญของปัญหาความมั่นคง ทำให้รัฐต้องดำเนินนโยบายพัฒนาเพื่อแก้ปัญหา

ประวัติศาสตร์นิพนธ์ยุคต่อมา ได้แก่ งานของปิยนาค บุนนาค ประกอบด้วย นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516) (ตีพิมพ์ครั้งแรกปี 2531),¹¹ นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่สมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์-รัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ (14 ตุลาคม พ.ศ.2516-4 สิงหาคม

⁹ ประกิจ ประจนปัจจนึก. “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราชภัฏสอนศาสนาอิสลาม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษาด้านบริหารการศึกษาระดับปริญญาโท วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516).

¹⁰ วิโรจน์ ราชรักษ์. “การเสริมสร้างความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตอนล่างของประเทศไทย,” (เอกสารวิจัยส่วนบุคคลในลักษณะวิชาสังคมจิตวิทยา วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2527-2528).

¹¹ ปิยนาค บุนนาค, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516) (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546).

พ.ศ. 2531)¹² และ นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่สมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ-รัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร (4 สิงหาคม พ.ศ. 2531-19 กันยายน พ.ศ. 2549)¹³ งานชุดนี้นำเสนอประเด็นความเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลต่อสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในยุคสมัยของรัฐบาลต่างๆ ปัญหาความขัดแย้งหลักมาจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลต่างๆ ที่มีแนวทางแก้ปัญหาที่ต่างกัน และนำไปสู่ความขัดแย้งในผู้ปฏิบัติการ โดยยังคงเน้นย้ำถึงการให้ความสำคัญต่อปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐ และประโยชน์บางประการจากนโยบายเหล่านี้ ผลสรุปของงานคือ การพิสูจน์ให้เห็นถึงความสำคัญที่ไม่เปลี่ยนแปลงของกระทรวงมหาดไทยในการกำหนดนโยบายต่อพื้นที่แห่งนี้ และเน้นให้เห็นถึงบทบาทของระบบราชการที่มีเหนือสภาผู้แทนราษฎร รวมถึงความสำเร็จบางประการในการแก้ปัญหาในพื้นที่สมัยของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์

1.2.2. ประวัติศาสตร์นิพนธ์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้นอกแนวคิดของรัฐ

งานที่ถูกเขียนขึ้นโดยคนท้องถิ่นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แม้ว่าจะมีจำนวนไม่มากนัก เมื่อเทียบกับงานเขียนของนักวิชาการไทย แต่การเกิดขึ้นของงานเขียนเหล่านี้ได้เปิดพรมแดนความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ นโยบายการปกครอง และการพัฒนาของรัฐในกลุ่มก่อนหน้า ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวหลายประการจากการดำเนินการตามนโยบายของรัฐ ทั้งยังเผยให้เห็นถึงเสียงของความเจ็บปวดของชาวมุสลิมในพื้นที่ที่เกิดจากกระบวนการดังกล่าว อย่างไรก็ตามจะสังเกตได้ว่างานเหล่านี้ไม่ได้วิพากษ์ตัวนโยบายของรัฐไทยโดยตรง แต่จะวิพากษ์การดำเนินการที่เลวร้ายของรัฐต่อชาวมุสลิม แงหนึ่งจึงเป็นกลุ่มงานที่แตกต่างจากงานข้างต้นเพียงแค่การพยายามนำเสนอความเป็นผู้กอดขี่หรือผู้กระทำที่โหดร้ายของรัฐไทยทั้งในประวัติศาสตร์ระยะใกล้และในประวัติศาสตร์ระยะไกล งานที่โดดเด่นที่สุดในกลุ่มนี้และนับเป็นงานชิ้นแรกๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อท้าทายประวัติศาสตร์ของทางการไทย คือ งานของของอิบรอฮิม ชุกรี (Ibrahim Syukri) เรื่อง ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปะตานี¹⁴ (Sejarah Kerajaan Melayu Patani หรือ History of the Malay Kingdom of Patani) อย่างไรก็ตามงานที่มีลักษณะของการศึกษาประวัติศาสตร์ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในอดีต

¹² ปิยนาด บุนนาคและคณะ, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่สมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์-รัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ (14 ตุลาคม พ.ศ.2516-4 สิงหาคม พ.ศ. 2531) (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2551).

¹³ ปิยนาด บุนนาคและคณะ, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่สมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ-รัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร (4 สิงหาคม พ.ศ. 2531-19 กันยายน พ.ศ. 2549) (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2552).

¹⁴ อิบรอฮิม ชุกรี, ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปะตานี (เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม บุคส์, 2549).

ภายใต้กรอบคิดว่า รัฐไทยกดขี่ชาวมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตลอดมาทุกยุคทุกสมัยขึ้นนี้ ก็ถูกวิพากษ์ว่าติดอยู่ในกรอบเรื่องราวของชนชั้นนำปัตตานี/สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ทำการต่อต้านอำนาจรัฐไทย ไม่ได้เผยให้เห็นเรื่องราวของประชาชนชาวมุสลิมในพื้นที่แต่อย่างใด¹⁵

งานของอิบรอฮิม ชุกรี ส่งอิทธิพลต่องานศึกษาขึ้นมาต่อมา คือ ปัตตานี อดีต-ปัจจุบัน¹⁶ ของ อ.บางนรา ซึ่งเป็นนามปากกาของอับลูเลาะห์ ลออแมน ซึ่งเขียนขึ้นภายหลังจากการประชุมประท้วงครั้งใหญ่ของชาวมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่างปี 2518 ถึงปี 2519 เนื่องจากเกิดเหตุการณ์สังหารชาวมุสลิม 5 ศพ ที่สุดท้ายเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นฝีมือของนาวิกโยธินในพื้นที่ เนื้อหาภายในงานเสนอไปในทางเดียวกับงานของอิบรอฮิม แต่เขียนในลักษณะของกึ่งบันทึกประวัติศาสตร์ที่เน้นย้ำให้เห็นว่าการชุมนุมประท้วงครั้งนี้เป็นการต่อต้านความอยุติธรรมของเจ้าหน้าที่รัฐไทยที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ปัตตานี

อย่างไรก็ตามงานเขียนของคนท้องถิ่นที่ทั้งหมดเป็นชาวมุสลิมในพื้นที่ ไม่ได้มีเพียงแค่การทำทนายประวัติศาสตร์ฉบับทางการแต่เพียงอย่างเดียว ในขณะที่เดี่ยวยังมีงานที่มีน้ำเสียงของการประนีประนอม แต่อธิบายให้เห็นถึงตัวตนทางจิตวิญญาณของชาวมุสลิมในพื้นที่แห่งนี้ ซึ่งเป็นการพยายามอธิบายและแก้ไขอคติที่คนไทย(พุทธ)ส่วนใหญ่มีต่อชาวมุสลิม โดยเฉพาะมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยโมหัมมัด อับลูกาเดร์ มุสลิมที่สามารถเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในกลไกของระบบราชการของรัฐในพื้นที่และเป็นคนท้องถิ่น เรื่อง ความเข้าใจเบื้องต้นเรื่อง ศาสนาและชาวไทยมุสลิมใน 4 จังหวัดภาคใต้¹⁷ โมหัมมัดยังเสนออีกว่าชาวมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เริ่มยอมรับการใช้ภาษาไทยแล้ว และโครงการส่วนใหญ่ของรัฐส่งผลด้านดีต่อชาวมุสลิม และงานที่มีลักษณะประนีประนอมที่สุดในงานกลุ่มนี้ คือ งานของอารีฟิน บินจิ เรื่อง ปัตตานี...ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู¹⁸ ที่เสนอให้เห็นถึงความล้มเหลวและความสำเร็จที่ไม่คงที่ในแต่ละช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์การปกครองสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย โดยเน้นให้เห็นถึงการละเมิดสิทธิ

¹⁵ ดู การวิพากษ์ดังกล่าวใน Patrick Jory. “Problems of Modernity in Patani and Thailand: The Emergence of “the People” in Patani’s Past and Present,” รัฐเอยาต: วารสารวิชาการด้านเอเชียศึกษา 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2554): 44.

¹⁶ อ. บางนรา, ปัตตานี อดีต-ปัจจุบัน. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2551).

¹⁷ โมหัมมัด อับลูกาเดร์, ความเข้าใจเบื้องต้นเรื่อง ศาสนาและชาวไทยมุสลิมใน 4 จังหวัดภาคใต้ (ม.ป.ท.: ม.ป.ป.).

¹⁸ อารีฟิน บินจิ และคณะ, ปัตตานี...ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู (สงขลา: มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้, 2550).

เสรีภาพชาวมุสลิมโดยคนของรัฐ ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการเกิดปัญหาการเคลื่อนไหวแบ่งแยกดินแดนในพื้นที่แห่งนี้

1.2.3. จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่นำเสนอโดยนักวิชาการอื่นๆ

งานศึกษาในกลุ่มนี้เริ่มหันกลับมาพิจารณาปัญหาที่มีอยู่ในตัวนโยบายและโครงการของรัฐ นอกเหนือจากปัญหาในตัวผู้ดำเนินนโยบายในพื้นที่ที่งานศึกษาในกรอบความคิดแบบรัฐพยายามเน้นย้ำ ในขณะที่เดียวกันงานศึกษาโดยกลุ่มนี้ยังพยายามอธิบายให้เห็นถึงกรอบคิดสำคัญที่อยู่เบื้องหลังนโยบายหรือการดำเนินการที่ส่งผลให้เกิดปัญหาในพื้นที่แห่งนี้ และยังพยายามเสนอให้เห็นถึงสาเหตุสำคัญของปัญหา งานของอารงค์ สุธาศาสน์ เรื่อง ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้¹⁹ นับเป็นงานสำคัญที่พยายามอธิบายให้เห็นว่าการศึกษา เศรษฐกิจ และการเมือง เป็นเพียงตัวกระตุ้นจิตสำนึกของความแตกต่างทางชาติพันธุ์และศาสนาของชาวพุทธกับชาวมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จนกระทั่งกลายเป็นความตึงเครียดที่ระเบิดออกมาในการประท้วงของชาวมุสลิมระหว่างปี 2518-2519

ปี 2518 มุลนิธิโกลคิมทอง ได้ตีพิมพ์งานแปลของปีเตอร์ จี. กาวริง ในชื่อว่า โมโรและแขก: ฐานะของชาวมุสลิมในฟิลิปปินส์และไทย²⁰ ที่มีบัณฑิต อ่อนดำ เป็นผู้แปล งานที่เกิดขึ้นมาในช่วงของการประท้วงครั้งใหญ่ของชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้นี้ เขียนขึ้นโดยนักวิชาการตะวันตก โดยการนำเสนอแบบเปรียบเทียบกับกรณีปัญหามุสลิมโมโรในภาคใต้ของฟิลิปปินส์ ตัวงานเสนอนโยบายผสมกลมกลืนทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐไทย ถูกมองด้วยทัศนคติที่เป็นลบจากผู้คนที่มี “สำนึกในความเป็นอิสลาม” ดังนั้นแนวคิดเรื่องพื้นที่สงครามหรือดาร์ฮาร์บจึงถูกหยิบยกมาใช้โดยขบวนการโจรก่อการร้ายในพื้นที่ เพื่อเป็นข้ออ้างในก่อความรุนแรงต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้บริสุทธิ์จำนวนมาก ในปีเดียวกัน M. Ladd Thomas นักมานุษยวิทยาชาวตะวันตกได้ผลิตงานศึกษาของเขา ในชื่อว่า Political Violence in the Muslim Provinces of Southern Thailand²¹ โดยเสนอว่าภาวะการแบ่งแยกกันอยู่และขาดการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชาวมุสลิมกับชาวพุทธในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การผูกขาดความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจในพื้นที่โดยชาวไทยเชื้อสายจีนและชาวพุทธ ความรู้สึกของการอยู่ในฐานะพลเมืองชั้น

¹⁹ อารงค์ สุธาศาสน์, ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้ (กรุงเทพฯ: บริษัท พัทธกษประชา จำกัด, 2519).

²⁰ ปีเตอร์ จี. กาวริง (บัณฑิต อ่อนดำ, แปล). โมโรและแขก: ฐานะของชาวมุสลิมในฟิลิปปินส์และไทย. (กรุงเทพฯ: มุลนิธิโกลคิมทอง, 2518).

²¹ M. Ladd Thomas. Political Violence in the Muslim Provinces of Southern Thailand (Singapore: The Institute of Southeast Asian Studies, 1975).

สองของชาวมุสลิม รวมถึงการขาดการควบคุมครองทางด้านความปลอดภัยจากรัฐและทัศนะที่มองเจ้าหน้าที่ของรัฐว่าเป็นกลุ่มที่เอื้อผลประโยชน์ต่อคนที่นับถือศาสนาพุทธ เป็นฐานสำคัญของการเกิดความรุนแรงทั้งในรูปแบบของการก่ออาชญากรรมทั่วไปและการพยายามแบ่งแยกดินแดนโดยกลุ่มขบวนการที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม Thomas ได้เสนอซึ่งทำนายว่ารัฐไทยเริ่มที่จะปรับนโยบายและการดำเนินการของตนเพื่อให้สอดคล้องกับศาสนาและวัฒนธรรมของคนในพื้นที่แห่งนี้

นอกจากงานของนักวิชาการอาชีพที่ผลิตงานศึกษาเกี่ยวกับปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ออกมาโดยตรงแล้ว ยังมีผู้สังเกตการณ์ซึ่งในที่นี้คือนักหนังสือพิมพ์ได้เสนอประเด็นในการพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่แห่งนี้ออกมาด้วย พ.ศ. 2523 เรืองยศ จันทรศิริ ได้ออกหนังสือที่เป็นงานรวบรวมบทความในหนังสือพิมพ์ของตนเรื่อง สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้²² เนื้อหาเสนอให้เห็นถึงการเป็นพื้นที่ของการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจในท้องถิ่นของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่างกลุ่มคนหลากหลายกลุ่มไม่ว่าจะเป็น กลุ่มขบวนการต่อต้านรัฐ คบหาดีในพื้นที่ รวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐทั้งฝ่ายพลเรือนและความมั่นคง โดยเรืองยศได้พยายามพิสูจน์ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันอย่างสลับซับซ้อนของกลุ่มคนเหล่านี้ว่าเป็นสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ งานของเรืองยศจึงมีคุณูปการในแง่ของการมองปัญหาไปยังกลุ่มอำนาจและผลประโยชน์ในพื้นที่ ซึ่งทำให้เห็นมิติของปัญหาชายแดนภาคใต้ที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น

งานของพรรณงาม เก่าธรรมสาร เป็นหนึ่งในงานที่สามารถจัดให้อยู่ในกลุ่มนี้ได้ เนื่องจากพรรณงามได้อธิบายประเด็นความขัดแย้งในกรณีมณฑลปัตตานีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งทางการเรียกว่ากรณี “แผนขบถ พ.ศ. 2465” ว่าแท้จริงแล้วเกิดขึ้นจากความเสื่อมประสิทธิภาพของระบบมณฑลเทศาภิบาลในรัชสมัยนี้ อย่างไรก็ตามด้วยบทบาทของเจ้าพระยาอมราช (ปั้น สุขุม) เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น สามารถที่จะผลักดันนโยบายที่ผ่อนปรนต่อมณฑลปัตตานี (ต่อมาคือสามจังหวัดชายแดนภาคใต้) ที่รู้จักกันดีในนาม “หลักรัฐประศาสนโยบาย 6 ประการ” ประเด็นเหล่านี้พรรณงามได้เสนอผ่านงานบทความเรื่อง กระบวนการบูรณาการรัฐชาติในกรณีจังหวัดชายแดนใต้: บทเรียนจากระบบเทศาภิบาลในสมัยรัชการที่ 6²³

²² เรืองยศ จันทรศิริ. สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้ (กรุงเทพฯ: บริษัททวงศ์पाल จำกัด, 2523).

²³ พรรณงาม เก่าธรรมสาร, “กระบวนการบูรณาการรัฐชาติในกรณีจังหวัดชายแดนใต้: บทเรียนจากระบบเทศาภิบาลในสมัยรัชการที่ 6” ใน ฌัก เสรีรักษ์ และรชฎ สาดราวูธ (บรรณาธิการ). จินตพรรณจากปัตตานี: มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในกระแสการเปลี่ยนแปลง (ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2558): 182-235.

งานศึกษาชิ้นสำคัญที่ทำทนายแนวคิดเรื่องคุณค่าของนโยบายและโครงการพัฒนาของรัฐต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้ ถูกเขียนขึ้นในปี 2525 (ค.ศ. 1982) โดยสุรินทร์ พิศสุวรรณ (Surin Pitsuwan) ซึ่งเสนอเป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard University) ภายใต้ชื่อเรื่องว่า ISLAM AND MALAY NATIONALISM: A CASE STUDY OF THE MALAY-MUSLIMS OF SOUTHERN THAILAND²⁴ ซึ่งเสนอให้เห็นถึงการปะทะกันทางอำนาจทางวัฒนธรรมตลอดประวัติศาสตร์ ระหว่างรัฐไทยที่มีฐานคิดและวัฒนธรรมแบบพุทธ กับปาตานี/สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีฐานคิดแบบอิสลามและมีวัฒนธรรมแบบมลายูมุสลิม กระบวนการดังกล่าวเข้าสู่ภาวะตึงเครียดเมื่อรัฐไทยเริ่มดำเนินนโยบายผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมในรูปของการพัฒนาทางด้านต่างๆ ที่เริ่มดำเนินการสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ การดำเนินการพัฒนาเพื่อผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ซึ่งดำเนินการโดยระบบราชการที่มีแนวคิดและจารีตแบบพุทธ จึงทำให้ชาวมุสลิมในพื้นที่ที่ตื้นตระหนกและหวาดกลัวว่า รัฐกำลังดำเนินการคุกคามอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมของพวกเขา กระแสดังกล่าวหนักหน่วงขึ้นเมื่อเกิดการไหลบ่าเข้ามาของกระแสการฟื้นฟูศาสนาอิสลาม ปัจจัยทั้งสองจึงทำให้เกิดขบวนการต่อต้านรัฐบาลที่มีเป้าหมายแบ่งแยกดินแดน ซึ่งหยิบยกแนวคิดอิสลาม-ชาติพันธุ์มลายูนิยมมาใช้เป็นแนวคิดต่อต้านรัฐไทย การวิเคราะห์ให้เห็นถึงแก่นทางความคิดที่อยู่ที่เบื้องหลังตัวนโยบาย ซึ่งสุรินทร์ชี้ให้เห็นว่านั่นคือ สาเหตุที่แท้จริงของปัญหา นำเสนอผ่านงานในโลกภาษาไทยอีกหลายชิ้น ส่วนใหญ่แปลหรือสรุปมาจากวิทยานิพนธ์ของเขา เช่น นโยบายประสมประสานชาวมุสลิมในประเทศไทยสมัยรัตนโกสินทร์²⁵ และ เงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้²⁶

งานของสุรินทร์ พิศสุวรรณ และงานของ M. Ladd Thomas มีอิทธิพลอย่างมากต่องานของวันกาเดร์ เจ๊ะหมาน หรือ W.K. Che Man ผู้นำขบวนการเบอร์ซาตู ที่เป็นขบวนการแบ่งแยกดินแดนกลุ่มใหม่ที่พยายามรวมการต่อสู้ของขบวนการแบ่งแยกดินแดนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยุคใหม่เข้าด้วยกัน ในแง่ที่งานของวันกาเดร์จึงอยู่กึ่งกลางระหว่างงานแบบวิชาการกับงานของคนท้องถิ่นที่เป็นผู้นำขบวนการต่อต้านรัฐ วันกาเดร์เสนองานของเขาในการศึกษาระดับปริญญาเอกที่ the Australian

²⁴ Surin Pitsuwan. "ISLAM AND MALAY NATIONALISM: A CASE STUDY OF THE MALAY-MUSLIMS OF SOUTHERN THAILAND," (Doctoral dissertation, Political science and Middle Eastern Studies, Harvard University, 1982).

²⁵ สุรินทร์ พิศสุวรรณ, นโยบายประสมประสานชาวมุสลิมในประเทศไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525).

²⁶ สุรินทร์ พิศสุวรรณ, "เงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้," ใน สี่จังหวัดภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527).

National University ในชื่อว่า Muslim Separatism: The Moros of Southern Philippines and the Malays of Southern Thailand²⁷ เสนอว่ารัฐมักใช้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในการสลายแนวคิดชาติพันธุ์นิยมมลายู แต่แท้จริงแล้วปัญหาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเรื่องของชาติพันธุ์ (มลายุนิยม) ศาสนา (อิสลาม) และชาตินิยม ที่อิงกับความเป็นชาติของท้องถิ่น ดังนั้นการพัฒนาที่หลงประเด็นของรัฐจึงประสบความสำเร็จล้มเหลว

การเสนอให้เห็นถึงปัญหาที่อยู่ในตัวนโยบายของรัฐ เสนอผ่านบทความเรื่อง The Pondok System in Thai Government Schools: New Trends in Islamic Education in Thailand's Southern Border Provinces²⁸ ของ Fisol Haji Awang ซึ่งเป็นนักวิชาการมุสลิมจากมหาวิทยาลัยอิสลามยะลา Fisol เสนอในประเด็นเดียวกับสุรินทร์ แต่พิจารณาผ่านนโยบายการจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐในช่วงทศวรรษ 2540 ที่จัดการศึกษาด้านศาสนาอิสลามทั้งการเข้าควบคุมระบบและหลักสูตรของปอเนาะ รวมถึงโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ตลอดจนการเพิ่มการเรียนการสอนศาสนาอิสลามไว้ในการเรียนการสอนในโรงเรียนของรัฐ ทุกกระบวนการนอกจากจะก่อให้เกิดการลดทอนความเข้มข้นของการเรียนการสอนทางศาสนาและความเป็นศูนย์กลางชุมชนของปอเนาะแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความต้องการในการสร้างความมั่นคงในพื้นที่แห่งนี้ของรัฐมากกว่าความต้องการในการพัฒนาระบบการศึกษาอิสลามในท้องถิ่นอย่างจริงจัง

นอกจากนี้ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ยังเสนอผ่านงานศึกษาเรื่อง อิสลามกับความรุนแรง: การศึกษาเฉพาะกรณีเหตุการณ์รุนแรงในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2519-พ.ศ. 2525²⁹ ว่าการที่ขบวนการต่อต้านรัฐสามารถยับยั้งหลักการของศาสนาอิสลามมาใช้อ้างความชอบธรรมในการก่อความรุนแรงได้ ย่อมแสดงให้เห็นว่าภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะต้องมีความ “อยู่ดีธรรม” อยู่จริง เพราะขบวนการต่อต้านรัฐเหล่านี้สามารถอ้างหลักศาสนาอิสลามอย่างได้ผล และขาดการต่อต้านความรุนแรงดังกล่าวจากชาวมุสลิมในพื้นที่อย่างจริงจัง

²⁷ W.K. Che Man, Muslim Separatism: The Moros of Southern Philippines and the Malays of Southern Thailand (Singapore: Oxford University Press, 1990).

²⁸ Fisol Haji Awang. “The Pondok System in Thai Government Schools: New Trends in Islamic Education in Thailand's Southern Border Provinces”. In Islamic thought in Southeast Asia: new interpretation and movement, Kamaruzzaman Bustamam-Ahmad and Patrick Jory, editor. (Kuala Lumpur: University of Malaya Press, 2013), Page 113-123.

²⁹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “อิสลามกับความรุนแรง: การศึกษาเฉพาะกรณีเหตุการณ์รุนแรงในสี่จังหวัดภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ.2519-พ.ศ.2525” ใน ใน สี่จังหวัดภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน, หน้า 79-176.

หนังสือเรื่อง มลาเยศึกษา: ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลายูมุสลิมในภาคใต้³⁰ของกลุ่มมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนได้ตีพิมพ์ออกมาในปี 2550 โดยมีนิธิ เอียวศรีวงศ์เป็นบรรณาธิการ หนังสือเล่มดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วงที่ความรุนแรงในพื้นที่ยังคงมีอย่างต่อเนื่องภายหลังจากปี 2547 งานชิ้นนี้เป็น การพยายามทำความเข้าใจปัญหาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในมิติที่กว้างกว่าเรื่องของความขัดแย้งทางด้านศาสนา ชาติพันธุ์ และการเมือง โดยมีบทความของตัวบรรณาธิการ รัตติยา สาและ ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ ปิยะ กิจถาวร ธนศ อภรณ์สุวรรณ และเกษียร เตชะพีระ นำเสนอมุมมอง ในแต่ละมิติของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ในภาพรวมหนังสือยังเน้นให้เห็นถึงการดำเนินการที่ค่อนข้างล้มเหลวในการแก้ปัญหาในพื้นที่ดังกล่าวนี้ของรัฐ นั่นคือ รัฐไม่สามารถที่จะสร้างนโยบายที่สามารถบูรณาการเข้ากับลักษณะทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่แห่งนี้ได้

ธนศ อภรณ์สุวรรณ ได้เสนองานที่ทำท้าวาทกรรมแบ่งแยกดินแดน โดยเสนอให้เห็นว่าในยุคสมัยหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การแบ่งแยกดินแดนยังเป็นแนวคิดและแนวทางที่อยู่ห่างไกลจากความเคลื่อนไหวของเหล่าผู้นำและประชาชนชาวมุสลิมในพื้นที่แห่งนี้ แต่ในช่วงทศวรรษ 2490 รัฐกลับสร้างและใช้ท้าวาทกรรมแบ่งแยกดินแดนในการกดปราบการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิในการปกครองตนเองและเหตุการณ์ความวุ่นวายที่อยู่ห่างไกลกับคำว่าแบ่งแยกดินแดน อย่างกรณีข้อเรียกร้องของหะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ และเหตุการณ์ความวุ่นวายที่บ้านคุดงญอ จังหวัดนราธิวาส เมื่อปี 2491 การดำเนินการทั้งหมดนั้นเกิดขึ้นภายใต้ความต้องการชำระไว้ซึ่งลักษณะการปกครองแบบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง (กรุงเทพฯ) หรือที่เรียกว่าระบอบรัฐเดี่ยว ข้อเสนอเหล่านี้ธนศ ได้เสนอผ่านงานศึกษาเรื่อง ความเป็นมาของทฤษฎี “แบ่งแยกดินแดน” ในภาคใต้ไทย³¹ และงานที่อธิบายต่อยอดในแนวคิดเดียวกันใน ประวัติศาสตร์วิพากษ์: สยามไทยกับปาตานี³² งานของธนศจึงเป็นการตอกย้ำประเด็นที่ว่ารัฐไทยต่างหากที่เป็นตัวแปรที่สำคัญในการสร้างเหล่าขบวนการแบ่งแยกดินแดนขึ้นมาในอาณาเขตประเทศตน ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม

³⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (บรรณาธิการ). มลาเยศึกษา: ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลายูมุสลิมในภาคใต้ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2550).

³¹ ธนศ อภรณ์สุวรรณ, ความเป็นมาของทฤษฎี “แบ่งแยกดินแดน” ในภาคใต้ไทย (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2555).

³² ธนศ อภรณ์สุวรรณ, ประวัติศาสตร์วิพากษ์: สยามไทยกับปาตานี (กรุงเทพฯ: มติชน, 2556).

การวิพากษ์รัฐไทยดำเนินมาถึงจุดสำคัญเมื่อต้นแคน แมคคาร์โก (Duncan McCargo) ได้ผลิตงานศึกษาเรื่อง ฉีกแผ่นดิน: อิสลามและปัญหาความชอบธรรมในภาคใต้ ประเทศไทย³³ ซึ่งเป็นงานที่แปลมาจากงานในภาษาอังกฤษชื่อว่า Tearing apart the land: Islam and legitimacy in Southern Thailand (ตีพิมพ์ปี ค.ศ. 2009/พ.ศ.2542) ซึ่งเป็นงานที่อธิบายให้เห็นถึงความสูญเสีย ความชอบธรรมอย่างสมบูรณ์ของรัฐไทยในการบริหารและปกครองพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบัน การสูญเสียความชอบธรรมดังกล่าวเกิดจากการที่กลไกต่างๆของรัฐในพื้นที่ไม่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ทั้งยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของของชาวมลายูมุสลิมได้ แม้แต่กลไกในการกระจายอำนาจการปกครองท้องถิ่นรูปแบบต่างๆและกลไกในการสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบสภาผู้แทนราษฎร ยังไม่สามารถที่จะสร้างความไว้วางใจทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ซึ่งทำให้กลไกเหล่านี้หมดประสิทธิภาพในการเป็นตัวเชื่อมระหว่างชาวมุสลิมกับรัฐ การสูญเสียความชอบธรรมของรัฐไทยจึงเป็นสิ่งที่ “ขบวนการนักรบ” ใช้ในการปลุกระดมและอ้างความชอบธรรมอยู่เสมอ

งานศึกษาในกลุ่มนี้ยังมีกลุ่มย่อยที่เน้นศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐไทยกับชาวมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยอธิบายให้เห็นถึงความเป็นมาของการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองของผู้คนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความสำเร็จและความล้มเหลวของรัฐในการชนะใจชาวมุสลิมในพื้นที่ที่แตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา งานเหล่านี้ได้แก่งานของนันทวรรณ ภูสว่าง เรื่อง ปัญหาชาวไทยมุสลิมในสี่จังหวัดภาคใต้³⁴ งานของอิมรอน มะลูลีม เรื่อง วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับมุสลิมในประเทศไทย: กรณีศึกษาจากกลุ่มมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้³⁵ ซึ่งอิมรอนได้เน้นย้ำให้เห็นถึงความเสื่อมประสิทธิภาพของระบบราชการของรัฐไทยในส่วนกลางและท้องถิ่น รวมถึงอคติที่มีต่อกันระหว่างข้าราชการและประชาชนชาวไทยพุทธกับชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งทั้งสองปัจจัยเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ปัญหายังคงอยู่เรื่อยมาและการแก้ปัญหาของรัฐบาลยากที่จะสำเร็จ และงานที่โดดเด่นที่สุดในงานกลุ่มนี้ คือ งานของเฉลิมเกียรติ ขุนทองเพชร เรื่อง หะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ กบฏ...หรือวีรบุรุษแห่งสี่จังหวัดภาคใต้³⁶ อธิบายให้เห็นถึงการต่อรอง

³³ ดันแคน แมคคาร์โก (ณัฐยานัน วันอรุณวงศ์, แปล). ฉีกแผ่นดิน: อิสลามและปัญหาความชอบธรรมในภาคใต้ ประเทศไทย. (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, 2557).

³⁴ นันทวรรณ ภูสว่าง, ปัญหาชาวไทยมุสลิมในสี่จังหวัดภาคใต้ (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2521).

³⁵ อิมรอน มะลูลีม, วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับมุสลิมในประเทศไทย: กรณีศึกษาจากกลุ่มมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กรุงเทพฯ: อิสลามิกอะเคเดมี, 2538).

³⁶ เฉลิมเกียรติ ขุนทองเพชร, หะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ กบฏ...หรือวีรบุรุษแห่งสี่จังหวัดภาคใต้ (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547).

เชิงอำนาจที่จับลงด้วยการใช้อำนาจด้านมืดของรัฐ โดยมองผ่านมิติการเคลื่อนไหวของหะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ ประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีในช่วงปลายทศวรรษ 2480 ถึงต้นทศวรรษ 2490 ซึ่งเรียกร้องให้รัฐยอมรับตัวตนทางศาสนาและวัฒนธรรม ตลอดจนสิทธิในการปกครองและจัดการตัวเองของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.2.4. ประวัติศาสตร์สังคมของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ประวัติศาสตร์สังคมของพื้นที่แห่งนี้แบ่งเป็น 2 ประเภท ประเภทแรกจะเป็นการพยายามมองย้อนกลับไปอธิบายประวัติศาสตร์ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในสมัยอาณาจักรลังกาสุกะและอาณาจักรปาตานี/ปัตตานี โดยให้ความสำคัญกับการอธิบายความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจของปาตานี/ปัตตานีในอดีตว่ามีความเจริญและความสัมพันธ์อย่างแนบชิดกับความเปลี่ยนแปลงทางการค้าในระดับภูมิภาค โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นคาบสมุทรมาลายูและหมู่เกาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเชื่อมโยงทางการค้าระหว่างโลกตะวันตก คือ ยุโรป อาหรับ และอินเดีย กับโลกตะวันออกคือ จีน ญี่ปุ่น หรือรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกัน งานในกลุ่มนี้จึงมุ่งอธิบายลักษณะการเป็นเมืองท่าของอาณาจักรปัตตานีเดิม และมองความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของปาตานี/ปัตตานีด้วยปัจจัยของความเปลี่ยนแปลงทางการค้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาคพื้นสมุทรเป็นสำคัญ กล่าวได้ว่างานในกลุ่มนี้เป็นการพยายามพิสูจน์และอธิบายความคิดเห็นของธงชัย วินิจจะกูล ว่า

“...เราแทบไม่รู้จักปัตตานีที่เป็นเมืองท่าเก่าแก่มาแต่โบราณ ตั้งแต่สมัยลังกาสุกะที่เป็นฮินดู-พุทธก่อนยุคสมัยสุโขทัยหลายร้อยปี ไม่เข้าใจความเป็นมาของปัตตานีที่ผูกพันกับประวัติการค้าทางทะเลในภูมิภาค มีความรุ่งเรืองตกต่ำผันแปรไปตามสถานการณ์ของการค้าทางทะเลในภูมิภาคเสียยิ่งกว่าความสัมพันธ์กับสยาม...”³⁷

งานในกลุ่มนี้ ได้แก่ งานรวมบทความซึ่งมีสุจิตต์ วงษ์เทศ เป็นบรรณาธิการเรื่อง รัฐปัตตานีใน “ศรีวิชัย” เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์³⁸ และงานของธงชัย หัตถา เรื่อง ประวัติศาสตร์ปัตตานีสมัยอาณาจักรโบราณถึงการปกครอง 7 หัวเมือง³⁹ งานของธงชัยให้ภาพพลวัตทาง

³⁷ ธงชัย วินิจจะกูล, “บทนำเกียรติยศ เรื่องเล่าจากชายแดน” ใน สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ), รัฐปัตตานีใน “ศรีวิชัย” เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ: มติชน, 2548), หน้า 17.

³⁸ สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ), รัฐปัตตานีใน “ศรีวิชัย” เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ: มติชน, 2548).

³⁹ ธงชัย หัตถา, ประวัติศาสตร์ปัตตานีสมัยอาณาจักรโบราณถึงการปกครอง 7 หัวเมือง (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551).

การเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจที่อิงอยู่กับการค้าของภูมิภาคมากกว่าการขยายอำนาจของรัฐสยามของอาณาจักรปัตตานี ทำให้เห็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของปัตตานีที่มีลักษณะเป็นตัวของตัวเอง กล่าวคือ มีความผูกพันทางการเมืองกับรัฐตอนบนคือสยามมากกว่ารัฐมลายูตอนล่าง แต่ในขณะเดียวกันกลับเป็นรัฐเมืองท่าที่มีความเปลี่ยนแปลงตามการค้าระหว่างภูมิภาคเช่นเดียวกับรัฐในโลกมลายู และยังมีความเป็นไปของรัฐที่แตกต่างจากทั้งรัฐตอนล่างและตอนบน ซึ่งทำให้เห็นความเป็นตัวของตัวเองทางการเมืองและเศรษฐกิจของปัตตานี

ส่วนประวัติศาสตร์สังคมประเภทที่สองอธิบายสังคมของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ค่อนข้างร่วมสมัย ได้แก่งานของรัตติยา สาและ เรื่อง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส⁴⁰ ข้อเสนอหลักของรัตติยา คือ การมีวัฒนธรรมและศาสนาที่แตกต่างกันของชาวมุสลิมและชาวพุทธในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเนื้อแท้แล้วสามารถที่จะต่อรองเพื่อที่อยู่ร่วมกันและพึ่งพากันได้ รัตติยาใช้หมู่บ้าน 4 แห่งเป็นกรณีศึกษาเพื่อพิสูจน์ข้อเสนอลักษณะโดยอธิบายให้เห็นว่าในหมู่บ้านทั้งสี่นั้น ประชาชนมีแนวคิดสำคัญอยู่ประการหนึ่ง คือ เรื่องของประเพณีทางสังคมกับประเพณีทางศาสนา โดยอย่างแรกนั้นเอื้อให้ต่างศาสนิกสามารถเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กันได้ นั่นทำให้ทั้ง 4 หมู่บ้านสามารถที่จะร่วมกิจกรรมและประเพณีทางสังคมบางอย่างร่วมกัน พร้อมกันนั้นยังมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเท่าที่หลักศาสนาจะเอื้ออำนวยให้ งานของรัตติยาจึงเป็นการเสนอให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการจัดการทางสังคมของชนต่างศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้

งานบทความของรวีวรรณ ชุ่มพฤกษ์ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของบ้านทิวสนระหว่างปี ค.ศ. 1950-1990⁴¹ และของวัฒนา สุกัญศีล เรื่อง ชุมชนมุสลิมกับการเปลี่ยนแปลง⁴² ซึ่งงานทั้งสองชิ้นเสนอให้เห็นถึงการพัฒนาของรัฐทางด้านการประมงเชิงพาณิชย์ ในพื้นที่จังหวัดปัตตานีโดยเฉพาะในช่วงหลังทศวรรษ 2520 ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจในชุมชนหมู่บ้านประมง โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการหาปลาของชุมชนหมู่บ้านประมงในจังหวัดปัตตานี จากใช้เรือกอและแบบดั้งเดิม ที่ใช้แรงคนในหมู่บ้าน

⁴⁰ รัตติยา สาและ. การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544).

⁴¹ รวีวรรณ ชุ่มพฤกษ์, “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของบ้านทิวสนระหว่างปี ค.ศ. 1950-1990” ใน ณภัค เสรีรักษ์ และรชฏ สาตราวุธ (บรรณาธิการ). จินตพรรณจากปัตตานี: มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในกระแสการเปลี่ยนแปลง (ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2558): 324-362.

⁴² วัฒนา สุกัญศีล, “ชุมชนมุสลิมกับการเปลี่ยนแปลง” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 364-402.

จำนวนมาก มาสู่การใช้เรือกอลและเสริมเครื่องยนต์ขนาดเล็ก ที่ใช้จำนวนแรงงานคนเพียงเล็กน้อย ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งในการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการประมงเชิงพาณิชย์ สิ่งดังกล่าวก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนมาเป็นแบบการผลิตในครอบครัว การขยายตัวของประชากรในชุมชน การเริ่มแสวงหาอาชีพที่หลากหลายของทั้งชายและหญิงชาวมุสลิม ตลอดจนการเพิ่มบทบาททางเศรษฐกิจของสตรีมุสลิมในชุมชนหมู่บ้านประมง

นอกจากนี้ยังมีงานที่ตีพิมพ์ในเล่มเดียวกันของภมรี สุรเกียรติ เรื่อง “เปลี่ยน “ป่าดิบ” ให้เป็น “บ้าน” : ชุมชนในฝัน ณ ทักษณิคมธารถ ป.ศ. 2478-2500⁴³ ซึ่งภมรีอธิบายถึงหลัก 6 ประการของคณะราษฎรที่เป็นผลให้เกิดการจัดตั้งโครงการทักษณิคมธารถ จังหวัดยะลา เพื่อนำนักโทษจากภูมิภาคต่าง ๆ ลงไปอยู่อาศัยและมีหน้าที่พัฒนาอุตสาหกรรมป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดยะลา แม้ว่าอุตสาหกรรมและโครงการนี้จะประสบความสำเร็จล้มเหลว แต่โครงการทักษณิคมธารถจะเป็นรากฐานของโครงการนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ในระยะต่อมา นับเป็นงานที่อธิบายความเป็นมาโครงการนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ ที่ถูกวิจารณ์ว่าเป็นหนึ่งในโครงการที่สร้างความบาดหมางระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่อย่างสูงมากโครงการหนึ่ง

งานต่อมาคืองานของศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ เรื่อง “ปาเยาะห์เนาะยาดินายู” (มันยากที่จะเป็นนาย): ความเป็นชาติพันธุ์ ความหมาย และการต่อรองของมลายูในชีวิตประจำวัน⁴⁴ งานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโททางด้านมานุษยวิทยาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ชั้นนี้ ได้เสนอให้เห็นถึงการให้ความหมายต่อความเป็นมลายูของชาวมุสลิมในหมู่บ้านปะนาเฆะ จังหวัดปัตตานี ซึ่งสัมพันธ์กับกระแสการหวนกลับไปหาหลักการดั้งเดิมของศาสนาอิสลามและการเข้ามาของอำนาจรัฐไทย ปัจจัยทั้งสองเป็นผลให้ชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้นิยมความเป็นมลายูให้มีความสัมพันธ์แนบชิดและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับความเป็นมุสลิม จากแต่เดิมความเป็นมลายูไม่มีความแนบชิดกับศาสนาอิสลามมากเท่าใดนัก เพราะความเป็นมลายูยังเปิดพื้นที่ให้ชาวพุทธเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งได้ แต่ในขณะเดียวกันศาสนาอิสลามในหมู่บ้านแห่งนี้ยังแบ่งออกเป็นสายเก่ากับสายใหม่ ซึ่งสายเก่าถูกให้ความหมายโดยพวกสายใหม่ให้เข้ากับความเป็นมลายู ซึ่งในที่นี้หมายถึงความล้ำหลังทางความคิด ความเชื่อ วิธีการปฏิบัติ และเป็นตัวปัญหาของสังคม ในขณะที่สายใหม่ได้นิยมตัวเองว่าเป็นพวกที่หลุดออกมาจากความเป็นมลายูในความหมายข้างต้น งานของศรยุทธจึงมีคุณูปการในแง่ของการ

⁴³ ภมรี สุรเกียรติ, “เปลี่ยน “ป่าดิบ” ให้เป็น “บ้าน” : ชุมชนในฝัน ณ ทักษณิคมธารถ ป.ศ. 2478-2500” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 236-320.

⁴⁴ ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. ““ปาเยาะห์เนาะยาดินายู” (มันยากที่จะเป็นนาย): ความเป็นชาติพันธุ์ ความหมาย และการต่อรองของมลายูในชีวิตประจำวัน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551).

ทำลายภาพลักษณ์และองค์ความรู้ที่มองว่าเป็นมลายุนั้นหยุดนิ่ง ไม่เคยมีความเปลี่ยนแปลง และมีเอกภาพทั้งในทางความเชื่อและวัฒนธรรม ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ถูกนำเสนออีกครั้งโดยศรยุทธในงานบันทึกงานวิชาการเกี่ยวกับประสบการณ์ลงภาคสนามเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์เล่มดังกล่าวใน มลายูที่รู้สึก⁴⁵

ยังมีงานที่ศึกษาประเด็นที่แตกต่างออกไปจากงานที่จัดอยู่ในกลุ่มที่กล่าวมาข้างต้นค่อนข้างมาก คือ งานของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เรื่อง ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง”: ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ⁴⁶ ชัยวัฒน์ได้อธิบายกระบวนการจัดการความจริงเหตุการณ์ที่รุนแรงและเป็นที่น่าวิตกของสังคม จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยการทำให้เรื่องดังกล่าวกลายเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ เจียบงัน หรือกล่าวความจริงอย่างไม่โจ่งแจ้งผ่านสารบางอย่าง หรืองานของ Patrick Jory เรื่อง Problems of Modernity in Patani and Thailand: The Emergence of “the People” in Patani’s Past and Present⁴⁷ ที่ศึกษาแนวประวัติศาสตร์นิพนธ์ปัตตานี ในเนื้อหาของบทความ Patrick Jory ได้จัดวางหนังสือเรื่อง Sejarah Kerajaan Melayu Patani (History of the Malay Kingdom of Patani) ของ Ibrahim Syukri ไว้ในบริบทของการเกิดขึ้นของกระแสการทำลายประวัติศาสตร์ที่มีกรุงเทพฯ และชนชั้นนำสยามเป็นศูนย์กลางของเรื่องราว มาสู่การให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่นอกเหนือศูนย์กลางอำนาจรัฐอื่น ซึ่งเป็นอิทธิพลที่ได้รับจากสำนัก Annales จากทางยุโรปอีกต่อหนึ่ง การเกิดขึ้นของหนังสือดังกล่าวยังเกิดขึ้นในบริบทที่สังคมไทยเริ่มยอมรับความเป็นพหุสังคมหรือสถานะที่ชนในชาติมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย แต่ในขณะเดียวกันหนังสือดังกล่าวยังมีเนื้อหาจำกัดอยู่เพียงแค่การอธิบายความขัดแย้งระหว่างรัฐสยาม/ไทยกับปาตานี ที่เน้นพิสูจน์ให้เห็นถึงความไร้ความชอบธรรมของรัฐไทยในการปกครองแห่งนี้ ซึ่งเป็นงานเขียนในลักษณะของนักประวัติศาสตร์ชาตินิยมปาตานี แต่ในขณะเดียวกันหนังสือดังกล่าวได้ละเลยภาพของประชาชนชาวปาตานีธรรมดาทั่วไป

จะเห็นได้ว่ากระแสของงานเขียนเกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะแรกจะมีข้อเสนอที่มีน้ำเสียงยอมรับความถูกต้องชอบธรรมของนโยบาย โครงการ และการดำเนินการปกครองและการพัฒนาของรัฐ พร้อมๆกับการวิพากษ์ให้เห็นว่าผู้ปฏิบัติงานตามนโยบายหรือข้าราชการของรัฐ

⁴⁵ ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. มลายูที่รู้สึก (ปัตตานี: Patani Forum, 2558).

⁴⁶ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง”: ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551).

⁴⁷ Patrick Jory. “Problems of Modernity in Patani and Thailand: The Emergence of “the People” in Patani’s Past and Present,” รู้ไปชาติ: วารสารวิชาการด้านเอเชียศึกษา 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2554): 44.

ในพื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การดำเนินการเหล่านั้นมีปัญหา ภาพลักษณ์ของรัฐไทยเริ่มถูกวิพากษ์อย่างหนักหน่วงเมื่องานเขียนเกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกเขียนขึ้นโดยคนท้องถิ่นที่เป็นมุสลิม จากนั้นกระแสการวิพากษ์ปัญหาในตัวตนคิดและตัวนโยบายทางด้านต่างๆของรัฐ กลายมาเป็นข้อเสนอหลักที่ปรากฏอยู่ในงานวิชาการที่พยายามศึกษาถึงที่มาสำคัญของปัญหาความรุนแรงในพื้นที่แห่งนี้ อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าจะเป็นการประสานแนวคิดของกระแสงานเขียนของกลุ่มต่างๆเข้าด้วยกัน คือ การพยายามอธิบายโครงการพัฒนาของรัฐในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่าก่อให้เกิดผลที่เป็นจริงในลักษณะใด สร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มากน้อยแค่ไหน และที่สำคัญคือการเคลื่อนไหวของความรุนแรงของขบวนการต่อต้านรัฐไทย มีความเคลื่อนไหวที่สัมพันธ์กับโครงการพัฒนาทางด้านต่างๆของรัฐหรือไม่ อย่างไร ซึ่งอาจจะเป็นคำถามที่เอื้อให้เห็นทั้งด้านคุณประโยชน์ ตลอดจนข้อจำกัดของโครงการพัฒนาของรัฐ และลักษณะพลวัตของขบวนการต่อต้านรัฐในพื้นที่แห่งนี้ไปในตัว

1.3. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วง พ.ศ. 2521-2532
2. เพื่อศึกษานโยบายและการดำเนินการของหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

1.4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วง พ.ศ. 2521-2532
2. เข้าใจนโยบายและการดำเนินการของหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

1.5. สมมติฐานของการศึกษา

ในช่วง พ.ศ. 2521-2532 “นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้” เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาการศึกษาที่เน้นการเรียนภาษาไทย วิชาชีพ และการสร้าง “ทัศนคติที่ถูกต้องในความเป็นคนไทย” และการพัฒนาเศรษฐกิจทั้งภาคการเกษตรและหัตถอุตสาหกรรม การดำเนินนโยบายดังกล่าวส่งผลให้เศรษฐกิจในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ขยายตัว เกิดคนกลุ่มใหม่ที่ได้รับการศึกษาตามแบบแผนของรัฐ เกิดการขยายโอกาสในการประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรม ธุรกิจ และการบริการ และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ความรุนแรงที่เกิดจากการต่อต้านรัฐมีอัตราลดลง

1.6. ขอบเขตของการศึกษา

วิทยานิพนธ์นี้ศึกษาครอบคลุมระยะเวลา ตั้งแต่รัฐออก “นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้” ครั้งแรก เมื่อปี 2521 ซึ่งจะเป็นกรอบต่อนโยบายหรือโครงการพัฒนาของหน่วยงานต่างๆของรัฐในการแก้ปัญหาความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และจะใช้ปี 2532 ซึ่งเป็นปีที่มีการออก “โครงการพัฒนาเพื่อความหวังใหม่ของชาวไทยใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้” หรือ “โครงการฮาร์ปปีนบารู” เพื่อแก้ปัญหาเดียวกัน และปีที่ใช้ในการสิ้นสุดขอบเขตทางด้านระยะเวลาของวิทยานิพนธ์ยังเป็นปีที่พรรคคอมมิวนิสต์มลายาหรือโจรคอมมิวนิสต์มลายา ซึ่งมีฐานกำลังสำคัญอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา อำเภอนาทวีและอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา วางอาวุธ ซึ่งส่งผลให้จังหวัดชายแดนภาคใต้เหลือแค่เพียงปัญหาของการก่อความรุนแรงของ “ขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.)” ที่มีเป้าหมายในการเปลี่ยนรูปแบบการปกครองของรัฐไทยหรือแบ่งแยกดินแดนที่เป็นพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

ในส่วนของขอบเขตทางด้านพื้นที่จะเน้นศึกษาบริเวณสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ประกอบไปด้วยจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นสำคัญ แต่จะกล่าวถึงบางอำเภอของจังหวัดสงขลาที่ประสบความรุนแรงในลักษณะเดียวกัน คือ อำเภอสะบ้าย้อย อำเภอเทพา ในกรณีของการก่อความรุนแรงของ “ขบวนการโจรก่อการร้าย” และในอำเภอสะเดา และอำเภอนาทวี ในจังหวัดเดียวกันเมื่อกล่าวถึงการดำเนินการของพรรคคอมมิวนิสต์มลายาหรือโจรจีนคอมมิวนิสต์มลายา นอกจากนี้ นโยบายของรัฐที่มีต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้ มักจะรวมจังหวัดสตูลเข้าไว้ด้วย และจะรวมเอาจังหวัดสงขลาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของโครงการแก้ปัญหาในบางช่วงเวลา วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะไม่ศึกษาการดำเนินการพัฒนาของรัฐในจังหวัดสตูล แม้ว่าจังหวัดสตูลจะเป็นส่วนหนึ่งในพื้นที่เป้าหมายของนโยบาย เนื่องจากจังหวัดสตูลไม่มีปัญหาการก่อความรุนแรงของขบวนการต่อต้านรัฐ โดยเฉพาะการดำเนินการของขบวนการโจรก่อการร้ายเช่นเดียวกับพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และจังหวัดสงขลาในบางอำเภอ แต่ในขณะเดียวกันวิทยานิพนธ์นี้จะไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาการพัฒนาของรัฐในพื้นที่จังหวัดสงขลาเช่นกัน เนื่องจากจังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดที่ประสบปัญหาการเคลื่อนไหวของขบวนการโจรก่อการร้ายในบางพื้นที่เท่านั้น

ทางด้านเนื้อหาจะให้ความสำคัญกับการดำเนินการแก้ปัญหาของรัฐในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในรูปของโครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และผลของการพัฒนาดังกล่าว

และจะอธิบายให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวก่อความรุนแรงของขบวนการต่อต้านรัฐบาลในพื้นที่ศึกษาแห่งนี้ โดยให้ความสำคัญกับการเคลื่อนไหวของ “ขบวนการโจรก่อการร้าย” ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคมที่มีลักษณะการทำลายอำนาจรัฐและมีเป้าหมายแตกต่างออกไปจากการก่อการร้ายในยุคสมัยเดียวกันในบริเวณอื่นๆ ภายของประเทศ

1.7. วิธีการและหลักฐานในการศึกษา

วิธีการหรือกระบวนการในการศึกษาวิจัยเพื่อเขียนออกมาเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะเป็นการรวบรวม สรุปรู วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากหลักฐานประเภทหนังสือ งานวิจัย บทความ วิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องจังหวัดชายแดนภาคใต้ หลักฐานส่วนใหญ่จะมาจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติโดยเฉพาะหลักฐานประเภท “บัญชีประมวลข่าวสำคัญ” และ “วิทยุสารประจำวัน” ของกรมประชาสัมพันธ์ และเอกสารข่าวของสำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. ที่ได้นำเสนอข่าวเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากนี้ได้ใช้หลักฐานประเภท “บรรยายสรุป” “รายงานสถิติ” หรือเอกสารเกี่ยวกับโครงการและผลการดำเนินโครงการของรัฐโดยหน่วยงานในพื้นที่ เช่น ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) สำนักงานจังหวัด สำนักงานพาณิชย์จังหวัด เป็นต้น และหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นของจังหวัดยะลา คือ หนังสือพิมพ์ “ชาวใต้” จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงออกมาเพื่ออธิบายให้เห็นถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงเวลาดังกล่าว และเสนอให้เห็นถึงประเด็นสำคัญที่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต้องการนำเสนอ ในส่วนของแหล่งค้นคว้าที่สำคัญ ได้แก่ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร สำนักงานวิทยทรัพยากร ศูนย์เอกสารประเทศไทย และห้องสมุดประจำคณะต่างๆ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ห้องสมุดของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) และหอจดหมายเหตุและพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ โรงเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏ จังหวัดสงขลา

1.8. นิยามศัพท์

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้/จังหวัดชายแดนใต้ ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะขอใช้คำเหล่านี้สลับกันไปบริบทที่แตกต่างกัน กล่าวคือจะใช้คำว่า “สามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ในกรณีที่ต้องการให้หมายถึงพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส และจะใช้คำว่า “จังหวัดชายแดนภาคใต้” ที่ครอบคลุมจังหวัดสตูล ในกรณีที่ต้องการกล่าวถึงการดำเนินการพัฒนาของรัฐ นโยบายของรัฐ หรือแนวคิดของรัฐ/ข้าราชการของรัฐ และจะหมายรวมถึงพื้นที่บางส่วนของจังหวัดสงขลา คือ อำเภอสะบ้าย้อย เทพา นาทวี และสะเดา เมื่อกล่าวถึงการก่อความรุนแรงโดยกลุ่มติดอาวุธต่อต้านรัฐ

ขบวนการต่อต้านรัฐ/ขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.)/กองกำลังต่อต้านรัฐ/กลุ่มติดอาวุธ
 คำเหล่านี้จะขอใช้สลับกันไป โดยคำว่า “ขบวนการต่อต้านรัฐ” “กองกำลังต่อต้านรัฐ” “กลุ่มติดอาวุธ” จะหมายถึงกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้และบางอำเภอของจังหวัดสงขลา ที่หมายรวมทั้ง “ขบวนการโจรก่อการร้าย” และ “โจรคอมมิวนิสต์มลายา/โจรจิ้นคอมมิวนิสต์มลายา/พรรคคอมมิวนิสต์มลายา” ซึ่งเคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ และจะใช้คำว่า “ขบวนการโจรก่อการร้าย” หรือ “ขจก.” เมื่อกล่าวถึงกองกำลังติดอาวุธที่มีสมาชิกทั้งหมดเป็นชาวมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือบางอำเภอของจังหวัดสงขลา โดยส่วนใหญ่จะสังกัดองค์กรนำหลัก 3 องค์กรคือ กลุ่มบีเอ็นพีพี (Barisan Nasional Pembasani Patani (BNPP)-แนวร่วมปลดแอกแห่งชาติปาตานี) กลุ่มบีอาร์เอ็น (Barisan Revolusion Nasional (BRN)-ขบวนการปฏิวัติแห่งชาติปาตานี) และกลุ่มพูโล (The Patani United Liberation Organization (PULO)-องค์กรสหปาตานีเสรี) ทั้งหมดมีเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองของรัฐไทยในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

ชาวมุสลิม/ชาวพุทธ ในงานจะขอใช้คำว่า “ชาวมุสลิม” ซึ่งหมายถึง ประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่นับถือศาสนาอิสลาม มีสัญชาติไทย แต่มีลักษณะทางวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกับวัฒนธรรมมาเลย์ กล่าวคือ มีภาษาพูดที่เรียกว่าภาษามลายู (หรือนายูในสำเนียงท้องถิ่น) มีภาษาเขียนที่เรียกว่าอักษรรูมีและยาวี ที่ในระยะหลังงานเขียนเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้จะมักเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “ชาวมลายูมุสลิม” ส่วนชาวพุทธจะหมายถึงกลุ่มคนที่นับถือศาสนาพุทธ มีสัญชาติไทยในพื้นที่แห่งเดียวกันนี้ รวมถึงชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ ซึ่งกลุ่มนี้จะประกอบไปด้วยคนที่ใช้ภาษาไทยกลางและภาษาไทยถิ่นใต้ และในบางมิติจะหมายรวมถึงข้าราชการ/เจ้าหน้าที่ของรัฐที่นับถือศาสนาพุทธ และปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

บทที่ 2

นโยบายของรัฐที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในสาม จังหวัดชายแดนภาคใต้

“นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2521” นับเป็นนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ฉบับแรก ที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับแผนและวิธีการในการแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่ที่ค่อนข้างมีรายละเอียดครอบคลุมหลายด้าน ภายใต้นโยบายฉบับนี้ รัฐได้ออกโครงการพัฒนาด้านต่างๆ ที่มีจุดมุ่งหมายในการแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่ ตลอดจนการก่อตั้งองค์กรเฉพาะขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อนโยบาย โครงการพัฒนาและองค์กรเฉพาะที่รัฐจัดตั้งขึ้นระหว่างปี 2521-2532 เป็นกลไกสำคัญที่จะเป็นกรอบสำหรับดำเนินการพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

2.1. นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2521

การพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐ ตลอดทศวรรษ 2500-2510 แม้ว่าจะเป็นรากฐานที่สำคัญของการดำเนินการพัฒนาของรัฐในช่วงทศวรรษ 2520-2530 แต่จากการเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคมของประชาชนในพื้นที่โดยเฉพาะจากชาวมุสลิมและกลุ่มติดอาวุธโดยเฉพาะ “ขบวนการโจรก่อการร้าย” ทำให้รัฐตระหนักว่าการพัฒนาในช่วงก่อนหน้ายังมีข้อจำกัดและยังขาดนโยบายกลางที่ให้รายละเอียดทางด้านกลยุทธ์หรือวิธีการในการแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้านต่างๆ ดังนั้น เพื่อให้มี “...นโยบายที่จะเป็นกรอบหรือทิศทางที่ชัดเจน ที่จะให้หน่วยราชการต่างๆ เข้าไปดำเนินการในการบริหารจัดการปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้”¹ สภาความมั่นคงแห่งชาติจึงได้เสนอ “นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้” ต่อคณะรัฐมนตรีภายใต้การนำของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ และ

¹ สัมภาษณ์คุณชัชชาติ บุษพัฒน์ วันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2511 ณ สมาคมข้าราชการพลเรือน โดยศาสตราจารย์ ดร.ปิยนถ บุนนาค และคณะ อ้างถึงใน ปิยนถ บุนนาค และคณะ, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์-รัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ (14 ตุลาคม พ.ศ. 2516-4 สิงหาคม พ.ศ. 2531) (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.), 2551), หน้า 310.

คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาเห็นชอบเมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2521 โดยให้ส่วนราชการดำเนินการต่อไป²

กล่าวได้ว่านโยบายฉบับนี้เกิดขึ้นในบริบทการเมืองไทยที่รัฐบาลของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้ประกาศเลิกใช้นโยบายขวาจัดของรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ซึ่งเคยครองอำนาจมาก่อนหน้า โดยพลเอกเกรียงศักดิ์ได้หันมาใช้นโยบายผ่อนปรนต่อประชาชนให้มีสิทธิทางการเมืองมากขึ้น การออกมาตรการที่ผ่อนปรนต่อขบวนการนิสิตนักศึกษาและประชาชน ผู้นำนักศึกษาและปัญญาชนที่ถอยหลังให้กับการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การเคลื่อนไหวของกรรมกร และการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศ โดยการยกเลิกการเป็นศัตรูกับประเทศสังคมนิยม และรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศสังคมนิยม โดยเฉพาะกลุ่มประเทศอินโดจีนอย่างลาว และเวียดนาม รวมถึงประเทศจีน³ นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2521 จึงเกิดขึ้นภายใต้บริบทที่รัฐดำเนินการนโยบายที่ผ่อนปรนต่อกลุ่มที่รัฐเคยมองว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐทั้งในและนอกประเทศ

เป้าหมายของนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้มีดังนี้

“...1. ให้ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้นิยมพูดและใช้ภาษาไทยโดยยึดถือเอาเยาวชนรุ่นใหม่เป็นเป้าหมายสำคัญ

2. ให้ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความเชื่อมั่นศรัทธาในการปกครองและสถาบันหลักของชาติ มีทัศนคติที่ถูกต้องในความเป็นคนไทย ไม่ใช่ชนกลุ่มน้อยและไม่นำความแตกต่างทางศาสนาเป็นเครื่องแบ่งแยก

3. ให้สภาวะความเป็นอยู่และรายได้ของประชากรสูงขึ้น และแตกต่างกันน้อยที่สุด

4. ให้ประชาชนจังหวัดชายแดนภาคใต้ปลอดภัยจากการคุกคามของโจรผู้ร้ายและการดำเนินการทั้งปวงที่มีวัตถุประสงค์ในทางก่อความไม่สงบ บ่อนทำลายหรือล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข หรือการเปลี่ยนแปลงบูรณภาพแห่งดินแดนของชาติ

² ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, บรรยายสรุปเสนอต่อคณะนักศึกษา วปอ. รุ่นที่ 26 (ยะลา: ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2527), หน้า 12.

³ สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย (กรุงเทพฯ: พี.เพรส, 2551), หน้า 177-181.

5. ให้กลุ่มประเทศมุสลิมมีความเข้าใจสถานการณ์ที่แท้จริงเกี่ยวกับการปกครองและความ เป็นอยู่ของคนไทยมุสลิม และเข้าใจนโยบายของรัฐที่ได้ให้ความเป็นธรรมแก่คนไทยมุสลิม เพื่อให้กลุ่ม ประเทศมุสลิมระงับความช่วยเหลือ ขกจ. ทางลับ หรือดำเนินการใดๆอันจะเป็นผลร้ายต่อไป

6. ให้การบริหารงานการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น”⁴

นอกจากนั้นยังได้กำหนดรายละเอียดของตัวนโยบายออกเป็น 5 ด้าน คือ ด้านสังคมจิตวิทยา การเมืองภายใน การเมืองต่างประเทศ เศรษฐกิจ และการป้องกันประเทศ โดยมีเนื้อหาเป็นอธิบาย กระบวนการดำเนินการของรัฐเพื่อที่จะให้บรรลุเป้าหมายของนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับ จังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้ง 6 ข้อดังกล่าวข้างต้น ซึ่งจะขอสรุปสาระสำคัญของเป้าหมายทั้ง 5 ด้าน ดังนี้⁵

ด้านสังคมจิตวิทยา: ให้เร่งดำเนินการให้คนไทยมุสลิมหรือชาวมลายูมุสลิมมีความเข้าใจใน การเป็นคนไทย พูดและใช้ภาษาไทยอย่างแพร่หลาย ส่งเสริมให้ชาวมุสลิมเข้ารับการศึกษาในโรงเรียน ตามระบบของรัฐหรือโรงเรียนที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐมากยิ่งขึ้น ปรับปรุงและควบคุมการ ดำเนินการของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามหรือปอเนาะเดิม ขยายงานทางด้านจิตวิทยาใน ลักษณะของการเข้าถึงประชาชนให้มากขึ้น พยายามป้องกันไม่ให้อำนาจกลุ่มกำลังต่อต้านรัฐเข้าถึง เยาวชนมุสลิม เพื่อส่งไปเรียนต่อที่ประเทศมุสลิมโดยมีนโยบายแอบแฝงที่จะส่งกลับมาปฏิบัติการต่อต้าน รัฐบาลไทย และส่งเสริมการสาธารณสุขและสวัสดิการทางสังคมอื่นๆ โดยเฉพาะการวางแผน ครอบครั้ว การอนามัย และการโภชนาการ ซึ่งเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของด้านสังคมจิตวิทยาคือ การ ทำให้เยาวชนมุสลิมรุ่นใหม่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้มี “ทัศนคติและสำนึกในความเป็นคนไทย ที่ จงรักภักดีต่อสถาบันหลักของชาติ”

ด้านการเมืองภายใน: ต้องส่งเสริมให้ชาวมลายูมุสลิมได้เข้ามาส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง ท้องถิ่น ให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและตำรวจสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนา ในพื้นที่ ปรับปรุงประสิทธิภาพในการปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะการ “...ปฏิบัติหน้าที่ อย่างเป็นธรรมต่อคนไทยมุสลิม เข้าใจความแตกต่างทางศาสนา วัฒนธรรม ไม่นำมาเป็นเครื่อง แบ่งแยก และให้ความคุ้มครองสวัสดิภาพและความปลอดภัยแก่ประชาชนจากการก่อการร้ายต่างๆ”⁶ รวมถึงให้ระงับการปราบปรามที่ก่อความเดือดร้อนแก่ประชาชนอย่างจริงจัง ดึงบุคคลที่มีส่วน

⁴ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, บรรยายสรุปเสนอต่อคณะนักศึกษา วปอ.รุ่นที่ 26, หน้า 12.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13-16.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

เกี่ยวข้องหรือเคยสนับสนุนกองกำลังต่อต้านรัฐ ให้มาร่วมมือกับรัฐบาล เพื่อทำลายอิทธิพลของกองกำลังเหล่านี้ และให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการในการอำนวยความสะดวกแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ทุกด้าน

ด้านการเมืองต่างประเทศ: หาทงขอความสนับสนุนจากประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซียในการยับยั้งการดำเนินงานทางด้านต่างประเทศของกองกำลังต่อต้านรัฐในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มประเทศมุสลิมได้เข้าใจความเป็นจริงในการดำเนินการของรัฐต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มประเทศเหล่านี้ เพื่อให้กลุ่มประเทศเหล่านี้ช่วยเหลือรัฐบาลไทยอีกทางหนึ่งในการช่วยยับยั้งการดำเนินงานทางด้านต่างประเทศของกองกำลังต่อต้านรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีเครือข่ายดำเนินการอยู่ในต่างประเทศ

ด้านเศรษฐกิจ: ให้มีการ “...เร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ทุกระดับ โดยเน้นการขยายฐานทางเศรษฐกิจ ปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตให้ทันสมัย เพื่อให้มีการผลิต การขยายตลาดแรงงาน และการเพิ่มรายได้แก่คนไทยมุสลิมมากขึ้น ตลอดจนส่งเสริมและให้การสนับสนุนโครงการตามพระราชประสงค์ ส่งเสริมให้มีการสร้างทางหลวงจังหวัดและทางหลวงชนบทที่สามารถติดต่อกันได้ให้มากที่สุด และใช้ได้ทุกฤดูกาล”⁷

ด้านการป้องกันประเทศ: ปรับปรุงการบริหารงานเกี่ยวกับการรักษาความมั่นคงในพื้นที่ภาคใต้โดยการรวมองค์การที่มีหน้าที่ป้องกันและปราบปราม ขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) และโจรจีนคอมมิวนิสต์มลายา (จคม.) ให้มาอยู่ภายใต้การควบคุมของกองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในเขต 4 เพิ่มกำลังพลของกองทัพอากาศที่ 4 รวมถึงยุทโธปกรณ์และยานพาหนะ ส่งเสริมการจัดตั้งกองกำลังกึ่งทหารของรัฐ ตลอดจนขยายขอบเขตและเพิ่มการแสวงหาข่าวการเคลื่อนไหวของกองกำลังต่อต้านรัฐทุกกลุ่ม

ด้วยการมีเป้าหมายและกระบวนการที่มุ่งแก้ปัญหาความมั่นคงที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในหลายด้าน ทำให้มีผู้กล่าวว่านโยบายฉบับนี้ “...เป็นนโยบายฉบับแรกที่ครอบคลุมปัญหาทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดชายแดนภาคใต้”⁸ เมื่อเข้าสู่วันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2521 มีคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 136/2521 ให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยความสะดวกแก้ไขปัญหาความมั่นคงจังหวัด

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15-16.

⁸ ชยาภรณ์ ศรีสาคร, นโยบายการแก้ปัญหาการบริหารงานจังหวัดชายแดนภาคใต้ (สารนิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 84.

ชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ เป็นประธานกรรมการ⁹ อันเป็นผลพวงมาจากนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีการกำหนดเป้าหมายเกี่ยวกับงานทางด้านการเมืองภายในประเทศว่าให้มีการตั้ง

“...คณะกรรมการในการอำนวยความสะดวกแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ทุกด้าน ทั้งด้านการเมือง การทหาร การเศรษฐกิจ และสังคมจิตวิทยา เป็น 2 ระดับ คือ ระดับชาติและระดับท้องถิ่น สำหรับคณะกรรมการระดับท้องถิ่นให้อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบและบังคับบัญชาของผู้อำนวยการรักษาความมั่นคงภายในเขต 4 (กอ.รมน. เขต 4)”¹⁰

มารค ตามไท และสมเกียรติ บุญชู กล่าวไว้ว่า นโยบายความมั่นคงฉบับนี้ “เน้นหนักการปราบปรามกลุ่มก่อการร้ายและรักษาความสงบในพื้นที่ ริเริ่มมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนไทยมุสลิมในการแก้ปัญหา การพัฒนาเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งสร้างทัศนคติและความผูกพันในความเป็นไทยของผู้คนในพื้นที่”¹¹ สังเกตได้ว่านโยบายฉบับดังกล่าวนี้ให้ความสำคัญกับการพยายามสร้าง “ทัศนคติที่ถูกต้องในความเป็นคนไทย” แก่เยาวชนมุสลิมเป็นอย่างมาก รายละเอียดของนโยบายจึงให้ความสำคัญกับด้านสังคมจิตวิทยา (ระบุไว้เป็นจำนวน 6 ข้อ) มากกว่าด้านอื่นๆ ดังกล่าวมีที่มาจากความเชื่อว่าภาวะสังคมจิตวิทยาเป็นปัญหาพื้นฐานที่สำคัญของจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ในขณะเดียวกันรายละเอียดทางด้านเศรษฐกิจกลับมีพื้นที่น้อยที่สุดในนโยบาย ซึ่งสามารถตีความได้สองทางคือ เป็นการวางกรอบกว้างๆเพื่อให้ท้องถิ่นไปปฏิบัติตามสภาพเศรษฐกิจของแต่ละจังหวัดซึ่งรัฐไม่สามารถอธิบายลงไปได้อย่างเด่นชัด หรือรัฐตระหนักว่าปัญหาทางด้านสังคมจิตวิทยาเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดของจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่รัฐจำต้องแก้ไข ดังนั้นเป้าหมายทางด้านอื่นๆจึงเป็นรองไป หากมองตามมิติหลังนี้จะเห็นได้ว่าเป้าหมายทางด้านการเมืองภายใน (จำนวน 4 ข้อ) ก็มีเนื้อหาสาระแยกกันไม่ออกจากเป้าหมายทางด้านสังคมจิตวิทยาของนโยบาย¹²

⁹ กองประสานราชการ กรมการปกครอง, ประมวลมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2466-2535) (กรุงเทพฯ: กองประสานราชการ กรมการปกครอง, 2535), หน้า 17.

¹⁰ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, บรรยายสรุปเสนอต่อคณะนักศึกษา วปอ.รุ่นที่ 26, หน้า 15.

¹¹ มารค ตามไทและสมเกียรติ บุญชู, นโยบายความมั่นคงแห่งชาติจังหวัดชายแดนภาคใต้เปรียบเทียบในรอบ 30 ปี (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2549), หน้า 41.

¹² ดู ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, บรรยายสรุปเสนอต่อคณะนักศึกษา วปอ.รุ่นที่ 26, หน้า 13-165.

การออกนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2521 ซึ่งเป็นนโยบายความมั่นคงแห่งชาติฉบับแรกที้ออกมาเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะเป็นกรอบและแนวทางให้บรรดาหน่วยงานราชการในท้องถิ่นปรับเปลี่ยนเป็นแผนงานของแต่ละพื้นที่ เพื่อดำเนินการแก้ปัญหาในพื้นที่ของตนต่อไป และจะเป็นกรอบการดำเนินงานสำคัญที่นำมาซึ่งความพยายามที่จะพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคม อันเป็นสิ่งที่รัฐเชื่อว่าจะนำมาสู่การแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นให้หมดสิ้นไป

2.1.1. “แผนพัฒนา 5 ปี” กับโครงการพัฒนาของจังหวัด

ในปี 2521 ในแต่ละจังหวัดของประเทศไทยนั้นได้เริ่มทำ “แผนพัฒนา 5 ปี” ของจังหวัดขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ซึ่งเป็นแผนพัฒนาแผนใหญ่ของประเทศ และ “...เพื่อเร่งรัดการกระจายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้ถึงมือประชาชนในชนบททั่วประเทศโดยเร็ว”¹³ สิ่งดังกล่าวเป็นนโยบายที่เกิดจากความร่วมมือของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกับกระทรวงมหาดไทย ที่ต้องการให้เกิดการประสานงานระหว่างโครงการของส่วนกลางและโครงการของจังหวัด ทั้งยังเป็นการกระจายอำนาจการสั่งการทางด้านเศรษฐกิจ จากส่วนกลางไปยังส่วนภูมิภาค รวมทั้งจะทำให้สามารถเร่งรัดการดำเนินงานตามโครงการของส่วนกลางอย่างได้ผล และเป็นการจ้างงานในส่วนภูมิภาคได้ทันเวลาที่เกิดการว่างงานขึ้นในชนบท เช่น ในภาวะที่เผชิญกับฤดูแล้ง ซึ่งโครงการพัฒนาจังหวัดนั้นมีประกอบไปด้วยโครงการย่อย คือ โครงการส่งเสริมอาชีพ โครงการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร โครงการจัดตั้งอุตสาหกรรมในชนบทเพื่อสร้างงาน และต้องการเน้นใช้วัตถุดิบทางการเกษตรในภูมิภาคนั้นๆ อีกด้วย¹⁴ จึงนับเป็นครั้งแรกที่มีการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดและแผนพัฒนาภาคให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาในระดับชาติ

การดำเนินการดังกล่าวเป็นผลโดยตรงจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4¹⁵ และภาครัฐเชื่อว่าแผนดังกล่าวนี้เป็น “การวางแผนจากเบื้องล่างขึ้นมา” เนื่องจากเกิดจากความต้องการของประชาชนและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเป็นหลัก สามารถเริ่มการดำเนินงานตามแผน

¹³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/28 พ.ศ. 21 นายกฤษ สมบัติศิริ เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติชี้แจงเรื่องแผนพัฒนาจังหวัด, หน้า 1947-1948.

¹⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/3 ม.ค. 21 เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติชี้แจงเรื่องการทำแผนพัฒนาจังหวัด, หน้า 34.

¹⁵ ภัคคินี เปรมโยธิน, “กระบวนการบริหารราชการส่วนภูมิภาคกับการแก้ปัญหาชนกลุ่มน้อยในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 191.

ได้ในปี 2522 โดยในช่วงแรกจะเน้นงานพัฒนาทางด้านน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค การสร้างถนนที่จะอำนวยความสะดวกในการนำผลผลิตสู่ตลาด และการสร้างสาธารณูปการ¹⁶ ลักษณะของโครงการต่างๆ ที่จะดำเนินการในพื้นที่ภาคใต้ นั้น ส่วนใหญ่เป็นงานพัฒนาท้องถิ่นชนบท ซึ่งได้แก่ โครงการสร้างถนนในหมู่บ้านเพื่อเชื่อมโยงกับทางหลวงจังหวัดและทางหลวงแผ่นดิน โครงการชลประทานขนาดเล็กเพื่อนำน้ำไปใช้ในพื้นที่เกษตรกรรม และโครงการส่งเสริมอาชีพเพื่อเสริมสร้างความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นชนบท¹⁷

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น คณะรัฐบาลได้แถลงกับผู้นำทางศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่วันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2521 ในโอกาสที่คณะผู้นำทางศาสนาอิสลามได้ขึ้นมาดูงานที่กรุงเทพฯ และเข้าเยี่ยมคารวะพลโทบุญเรือน บัวจรรยา รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ว่ารัฐบาล “...มีนโยบายที่จะเร่งรัดพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งด้านการปกครองเศรษฐกิจและสังคม โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับประเพณีการนับถือศาสนาของราษฎรในท้องถิ่นเป็นสำคัญ”¹⁸

การเกิดแผนพัฒนา 5 ปีของจังหวัดในปี 2522 เป็นปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันและทำให้จังหวัดยะลาและปัตตานีได้รับงบประมาณที่เป็น “เงินกู้ยืมตามเครดิตของจังหวัด” หรือ “งบประมาณเงินกู้” โดยในปีนี้จังหวัดยะลานั้นได้รับงบประมาณประเภทนี้มาเป็นจำนวน 1,200,000 บาท และเงินงบประมาณปกติอีก 2,300,000 บาท และได้รับอนุมัติโครงการพัฒนาตามงบประมาณเหล่านี้เป็นจำนวน 41 โครงการ แบ่งชนิดโครงการออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ แผนงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมรายได้และปัจจัยการผลิต แผนการพัฒนาโครงการสร้างขั้นพื้นฐานและสภาพหมู่บ้าน และแผนพัฒนาองค์กรประชาชน ซึ่งในจำนวนโครงการเหล่านี้ทางจังหวัดยะลาได้ดำเนินการเสร็จสิ้นไปแล้ว 7 โครงการ โดยได้รับความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่น ส่วนทางจังหวัดปัตตานีได้รับงบประมาณในรูปแบบดังกล่าวข้างต้นรวมกันเป็นจำนวน 15,890,000 บาท ได้รับอนุมัติให้ดำเนินโครงการพัฒนา

¹⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/28 พ.ศ. 21 นายกฤษ สมบัติศิริ เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติชี้แจงเรื่องแผนพัฒนาจังหวัด, หน้า 1947-1948.

¹⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/22ธ.ศ.21 นายวิทยา ศิริพงษ์ ผู้อำนวยการกองวางแผนภาค สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แถลงเกี่ยวกับการประชุมเรื่องการประสานงานแผนพัฒนา 14 จังหวัดภาคใต้, หน้า 4750.

¹⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/10 พ.ศ. 21 อีหม่ามในจังหวัดภาคใต้ เข้าเยี่ยมคารวะและรับทราบนโยบายจากรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี, หน้า 1716-1717.

ของจังหวัดกว่า 160 โครงการ เป็นโครงการที่กำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินงาน 41 โครงการ ซึ่งโครงการส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการอบรมประชาชนในท้องถิ่นเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ¹⁹

2.1.2. กำเนิด “ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ. บต.)”

“ชีวิตี้แก้ปัญหา “ปักษ์ใต้” ต้องปฏิวัติระบบราชการ”²⁰

หัวข้อข่าวที่ลงในหน้าหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ ฉบับวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2521 เป็นความเห็นของนายปรีชา สามัคคีธรรม อดีตนายภาสภามาคนักข่าวแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นตัวแทนความคิดของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่เรียกร้องให้รัฐบาลปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารราชการในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในเนื้อข่าวปรีชาอธิบายความเห็นในประเด็นนี้ว่า ชำราชการของไทยยังติดอยู่กับแนวคิด “เจ้าขุนมูลนาย” ดังนั้นวิธีการแก้ปัญหาจึงจำต้องอยู่ที่การ “กระจายอำนาจ” ในประเด็นเดียวกันนี้ ดร.ธวัช วิชัยดิษฐ์ จากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้เสนอว่า สี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (รวมสตูล) ถูกทอดทิ้งจากส่วนกลางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งปัญหาทั้งหมดมีสาเหตุมาจาก “ระบบราชการ” ของไทย ดังนั้นวิธีการแก้ปัญหาจึงควรจะ “ตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาโดยใช้คนนอกระบบราชการ และปฏิวัติโครงสร้างการบริหารฝ่ายราชการโดยใช้คนนอก” พร้อมกันนั้นนายอานวย สุวรรณศิริ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดสงขลา และนายวิระ มุกสิกพงศ์ นักข่าวของหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ได้เสนอความเห็นต่อการปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้ในหนังสือพิมพ์เดียวกัน โดยนายอานวยเสนอว่าภาคใต้นั้นเป็นเสมือน “เมืองขึ้น” ของรัฐบาลไทย จึงสมควรแก่เวลาที่จะปรับระบบนี้ให้เป็นประชาธิปไตย และนายวิระได้เสนอต่อว่ารัฐสมควรที่จะ “ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง”²¹

ในขณะที่คอลัมน์ “ปัญหาภาคใต้” ในหนังสือพิมพ์ ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2521 ได้วิพากษ์ถึงปัญหาภาคใต้โดยภาพรวมว่าเกิดจาก “จักรกลฝ่ายรัฐเป็นสนิม” และกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอยู่มากมายในพื้นที่แห่งนี้ ดังนั้นการแก้ปัญหาจึงต้อง “แก้กันด้วยการที่ให้ประชาชนมีสิทธิอันชอบธรรม ที่จะร้องเรียนเจ้าหน้าที่ (ที่) ประพฤติปฏิบัติโดยมิชอบ และได้รับการคุ้มครองจากเจ้าหน้าที่ชั้นสูง”²² แม้ในภาพรวมแล้วคอลัมน์นี้จะวิพากษ์วิจารณ์การแก้ปัญหาคอมมิวนิสต์ในภาคใต้ของไทย

¹⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/2 ธ.ค. 22 ผลสืบหน้าการกู้ยืมเครดิตของจังหวัดยะลาและปัตตานี, หน้า 5988.

²⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ภ/ป7/2521/8 ปัญหาสี่จังหวัดภาคใต้ (23 มิถุนายน-3 ธันวาคม 2521) (ปีกที่ 1 ในจำนวน 1 ปีก), หน้า 65.

²¹ เรื่องเดียวกัน.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

แต่จากเนื้อหาในการวิจารณ์จะเห็นได้ว่าเป็นประเด็นที่นักวิชาการ นักการเมือง และนักหนังสือพิมพ์ ในเวลานั้น ได้หยิบยกมาวิพากษ์วิจารณ์การบริหารราชการ การปกครอง และการแก้ปัญหาความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ต่อมาจะกลายเป็นแนวคิดสำคัญในการก่อตั้ง “ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้” หรือ ศอ.บต. รวมถึงแนวคิดในการแก้ปัญหาความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ขององค์กรนี้

ต่อมาในวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2522 คอลัมน์ “ถ้าไม่ “ล้มผิด” เสียแล้วฤที่จะรู้-เห็นของจริง-จริง” ที่เขียนโดย “ตาทมอลอ” ในหนังสือพิมพ์ บ้านเมือง ได้เสนอให้มีการแต่งตั้ง “ผู้ใหญ่” ที่สามารถตัดสินใจมีอำนาจสั่งและรับผิดชอบได้เหมือนนายกรัฐมนตรี เป็นประธานในการแก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และควรจะเป็นรองนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี รับมอบอำนาจจากนายกรัฐมนตรีไปตั้งสำนักงานในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยให้มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการฝ่ายพลเรือนและทหาร ทั้งนี้เพื่อให้ระบบราชการที่จะทำหน้าที่แก้ปัญหาความรุนแรงมีความคล่องตัวขึ้น ชาวบ้านจะได้มีขวัญกำลังใจมากยิ่งขึ้น²³

ในระยะเวลาที่ปัญหาความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เป็นที่สนใจ และมีการจัดเป็นหัวข้อการอภิปรายอยู่เสมอ สิ่งดังกล่าวเกิดขึ้นมาจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง และถูกถ่ายทอดผ่านหน้าหนังสือพิมพ์อยู่ตลอดเวลา ความรุนแรงที่พุ่งสูงขึ้นอย่างมากในช่วงปี 2521-2524 ซึ่งได้กล่าวรายละเอียดไว้ในบทก่อนหน้า เป็นผลให้นักการเมือง นักหนังสือพิมพ์ และนักวิชาการ ต่างแสดงความเห็นเพื่อขบคิดถึงที่มาของปัญหาและช่วยเสนอถึงทางออกหรือวิธีแก้ปัญหา ดังกล่าว 18 ตุลาคม พ.ศ. 2523 ชมรมนักกฎหมายชาวปักษ์ใต้ได้มีการจัดอภิปรายเรื่อง “ปัญหาและทางแก้ไขสถานการณ์ภาคใต้” ณ โรงแรมรอยัล ในงานนี้ พ.อ.สมคิด ศรีสังคม หัวหน้าพรรคสังคมประชาธิปไตยได้เสนอว่า ปัญหาในพื้นที่นี้เกิดขึ้นมาจากผู้มีอำนาจของรัฐไม่ยอมให้อำนาจตกแก่ประชาชน สามจังหวัดจึงถูกปกครองด้วยระบบเมืองขึ้น ข้าราชการที่ไปทำงานถือว่าตนเป็นนาย และถือว่าประชาชนเป็นป่าวที่ต้องคอยรับใช้พวกตน นอกจากนี้รายได้ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังต้องเข้าส่วนกลางจึงก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาพื้นที่แห่งนี้น้อย²⁴ ในขณะที่นายเสนีย์ มะดากะกุล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดนราธิวาส ได้เสนอผ่านหนังสือพิมพ์เสียงปวงชน ฉบับวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2523 เสนอว่า “รัฐควรแก้ปัญหาโดยการเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นปกครองกันเองในรูปสภา

²³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2522/113 ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) (2 มกราคม 2522-29 ธันวาคม 2522) (ปีที่ 2 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 171.

²⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2523/201 ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารส่วนราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523-26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 11 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 805.

ตำบลอย่างจริงจัง โดยไม่ต้องขึ้นกับฝ่ายปกครอง”²⁵ เช่นเดียวกับ “ริมน้ำ” ได้เสนอผ่านบทความเรื่อง “ปัญหาจังหวัดภาคใต้” ใน สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ว่ารัฐไทยควรมี “เขตปกครองพิเศษ” ของชนกลุ่มน้อย และเสนอว่าผู้ที่ควรจะได้รับผิดชอบในการแก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ แม่ทัพภาคที่ 4²⁶

นอกจากการแสดงความเห็นหรือเสนอทางออกต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยการตั้งคณะกรรมการพิเศษขึ้นมาดูแลในพื้นที่ โดยมีข้าราชการระดับสูงมารับอำนาจจากนายกรัฐมนตรีมาบัญชาการโดยตรง ให้สิทธิแก่ประชาชนในการร้องเรียนข้าราชการที่ประพฤติมิชอบ รวมไปถึงข้อเสนอให้มีการกระจายอำนาจรัฐไปยังท้องถิ่น สร้างเขตปกครองพิเศษ เพื่อให้การปกครองมีลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น ซึ่งทั้งหมดนี้ต่างวางที่มาของปัญหาว่าตั้งอยู่บนฐานของระบบราชการของรัฐเป็นประการสำคัญ ในขณะที่เดียวกันสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการคิดดังกล่าวข้างต้น คือ การเสนอให้มีการประสานกองกำลังของรัฐทุกประเภทเพื่อทำการปราบปรามกองกำลังต่อต้านรัฐทุกกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ กระแสการเรียกร้องให้ฝ่ายปราบปรามประสานงานและกำลังอย่างเป็นระบบเริ่มมีอย่างสูงมากตั้งแต่ พ.ศ. 2522 ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกรณีการลักพาตัวครูสมบูรณ์ ระวังวงศ์ ของกลุ่มต่อต้านรัฐ แต่เจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถนำตัวครูสาวกลับคืนมาได้โดยเร็ว ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของระบบการประสานกำลังและข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกลุ่มติดอาวุธของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปราม²⁷

อย่างไรก็ตามแม้จะเห็นถึงกระแสเรียกร้องให้มีการประสานกำลังกันของฝ่ายปราบปรามโดยกลุ่มข้าราชการครูในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงมาก แต่เมื่อพิจารณายุทธศาสตร์การปราบปรามเหล่ากองกำลังต่อต้านรัฐในพื้นที่เหล่านี้ ก็จะทำให้เห็นถึงการร่วมมือกันระหว่างพลเรือน ตำรวจ และทหาร ในระดับที่สูงพอสมควร แม้ว่าอาจจะยังไม่มีประสิทธิภาพพอในสายตาของกลุ่มคณะครูในเวลานั้น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดของความร่วมมือนี้อย่างชัดเจน คือ แผนการ “พ.ต.ท.” หรือ แผนการร่วมมือพลเรือน ตำรวจ ทหาร ซึ่งตั้งกองอำนวยการ ณ วัดเกาะปลิง ตำบลทุ่งคล้า อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ใช้กำลังพลผสมกว่า 1,000 นาย ในการเข้าล้อมเพื่อกำราบเพื่อปิดล้อมและตัดการส่งเสบียงของเหล่าขบวนการโจรก่อการร้าย²⁸

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 807.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

²⁷ ดูตัวอย่างกระแสใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2522/113 ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) (ปีที่ 9 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 571.

²⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2523/201 ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารราชการในจังหวัดภาคใต้ (ปีที่ 6 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 382.

พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และผู้บัญชาการทหารบก ได้เสนอพล.อ. เกียรติศักดิ์ ชมะนันท์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ให้ทำการเปลี่ยนแปลงการปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย พรรคคอมมิวนิสต์มลายา และขบวนการโจรก่อการร้าย โดยให้เจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายดำเนินการปราบปรามภายใต้แผนเดียวกัน โดยมอบหมายให้แม่ทัพภาคที่ 4 สามารถสั่งการได้เพียงผู้เดียว เพื่อความรวดเร็วและป้องกันการสับสน²⁹

ต่อมาเมื่อพล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ได้ขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี 2523 ได้มีการประชุม “ผู้ใหญ่” ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้นในวันที่ 17 กรกฎาคม ประกอบไปด้วย นายประเทือง กิริติบุตร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย นายบัญญัติ บรรทัดฐาน รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย นายเกษม ศิริสัมพันธ์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย พล.อ.สัณฑ์ จิตรปฏิมา รองผู้บัญชาการทหารบก พล.อ.ประยุทธ์ จารุมณี เสนาธิการทหารบก พล.ท.จวน วรรณรัตน์ แม่ทัพภาคที่ 4 พล.ท.เทียนชัย ศิริสัมพันธ์ ที่ปรึกษากองทัพบก พล.อ.อ.สิทธิ เสวตศิลา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ พล.ต.อ. มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น อธิบดีกรมตำรวจ และสมาชิกสภาผู้แทนจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวน 8 คน คือ นายเสนีย์ มะดากะกุล นายถาวรณ ไซยสุวรรณ จากจังหวัดนราธิวาส นายปริญญา เจตตาทิวัฒน์ นายวันมูฮัมหมัดนอร์ มะทา นายอดุลย์ ภูมิณรงค์ จากยะลา นายทวีศักดิ์ อับดุลบุตร นายเด่น โต๊ะมีนา และนายกำธร อาชโรชน์ จากจังหวัดปัตตานี โดยกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.) จากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้กลุ่มนี้มีความเห็นว่าสถานการณ์ในพื้นที่พวกตนนั้น “น่าวิตกกังวลหลายประการเกี่ยวกับการปฏิบัติการก่อการร้ายของขบวนการโจรต่างๆ ซึ่งเพิ่มความรุนแรงและความถี่มากขึ้น” ดังนั้นจึงได้เสนอแนวทางแก้ปัญหาเร่งด่วนแก่รัฐบาล 6 ประการ คือ

1. ให้ใช้หลักการเมื่อนำการทหารอย่างจริงจัง
2. ให้มีการประสานงานกันทั้ง 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายตำรวจ ทหาร และฝ่ายปกครอง
3. สนับสนุนอุปกรณ์การปราบปราม บำรุงขวัญของเจ้าหน้าที่เป็นกรณีพิเศษ
4. เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องที่ทุรกันดารเพื่อความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่ในการเข้าไปปฏิบัติการ
5. ให้คัดเลือกข้าราชการที่ดีและมีความสามารถ

²⁹ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 1 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 4.

6. จัดตั้งองค์กรเฉพาะกิจในการแก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีประสิทธิภาพ โดยมี นักการเมืองระดับสูงเป็นผู้กำหนดนโยบายและติดตาม ในการปฏิบัติงานให้ผู้บริหารท้องถิ่นเป็นผู้ ปฏิบัติและให้ผู้นำในท้องถิ่นมีส่วนร่วมแก้ปัญหาด้วย³⁰

ข้อเสนอแนวทางแก้ปัญหา 6 ประการของสส. จากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นการผสมผสาน ความคิดทั้งในเรื่องของการประสานกำลังฝ่ายปราบปรามให้มีประสิทธิภาพ และการก่อตั้ง “องค์กร ใหม่” ที่ทำหน้าที่แก้ปัญหาในพื้นที่โดยตรง และมี “นักการเมืองระดับสูง” เป็นผู้ควบคุมองค์กร ทั้ง เปิดพื้นที่ให้ “ผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำท้องถิ่น” เข้ามามีส่วนร่วมในองค์กรดังกล่าว ซึ่งแนวคิดเหล่านี้จะ เป็นที่มาของการเกิดศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต) และกองบัญชาการผสม พลเรือิน ตำรวจ ทหาร ที่ 43 (พตท. 43) กระบวนการที่ผลักดันให้เกิดองค์กรในลักษณะนี้ขึ้นส่วนหนึ่ง เป็นผลพวงมาจากการประกาศ “นโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์” ของรัฐบาลภายใต้การ นำของพล.อ.เปรม ในวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2523 หรือ “คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 66/23” เพื่อ ยุติสถานการณ์สงครามปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นคำสั่งที่ยอมรับในการคง อยู่ของดำรงอยู่ของกลุ่มกองกำลังต่อต้านรัฐบาล ที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ และเป็นการสถาปนา นโยบายเพื่อต่อสู้กับกลุ่มกองกำลังที่ใช้ความรุนแรงมาต่อสู้กับรัฐบาล สารสำคัญของนโยบายฉบับนี้ คือ การยอมรับความยุติธรรมที่เกิดขึ้นจากน้ำมือของข้าราชการ เปิดโอกาสให้ประชาชนมีช่องทางที่ จะสื่อสารความต้องการที่แท้จริงของพวกเขา และที่สำคัญคือการเปลี่ยนแนวทางการต่อสู้ด้วยอาวุธ หรือการปราบปรามแต่เพียงอย่างเดียว มาเป็นการต่อสู้ในทางสันติใช้กระบวนการเมืองเป็นปัจจัยชี้ ขาด และใช้การทหารเป็นฝ่ายสนับสนุนกระบวนการแก้ปัญหา ตลอดจนยอมรับว่าผู้ก่อความรุนแรง กลุ่มต่าง ๆ นั้น เป็นเพื่อนร่วมชาติที่หลงผิด และเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องมอบชีวิตใหม่เพื่อให้พวกเขา สามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมไทยต่อไป³¹

แม้ว่าจะมีผู้ไม่เห็นด้วยกับการก่อตั้งองค์กรใหม่ ขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ อย่างเฉกขาม อูรพีพัฒน์พงศ์ ที่ต้องการให้ภาครัฐใช้องค์กรที่มีอยู่เดิมให้เกิดประสิทธิภาพ โดยมองว่า ปัญหาเกิดขึ้นจากองค์กรที่มีอยู่ไม่ได้ปฏิบัติงานอย่างไม่เต็มที่³² อย่างไรก็ตาม น.ต.ประสงค์ สุนศิริ รอง

³⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2523/201](#) ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ปัญหาความ ขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารราชการในจังหวัดภาคใต้ (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 296, 298-300.

³¹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, คำสั่ง 66/43?: รัฐ ปัญหาวัฒนธรรมของรัฐกับการจัดการความขัดแย้งในศตวรรษ ใหม่ (กรุงเทพฯ: สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, 2543), หน้า 15-19.

³² ข้อเสนอถูกกล่าวขึ้นในการสัมมนาเรื่อง ปัญหา 3 จังหวัดภาคใต้: ข้อเท็จจริงและแนวทางแก้ไข” ที่จัด ขึ้นระหว่างวันที่ 28-29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2523 ณ ศูนย์สารนิเทศ หอประชุมใหญ่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดู “การอภิปรายภาคบ่าย วันที่ 23 พฤศจิกายน 2523,” [เอเชียปริทัศน์](#) 2, 1 (ตุลาคม-ธันวาคม 2523): 166.

เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) ได้ให้ข้อมูลกับ สยามรัฐ ฉบับวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2523 ว่า จะมีการปรับปรุงศูนย์ประสานงานชายแดนภาคใต้ หรือ ศปต. เดิม ที่ตั้งสำนักงานอยู่ในจังหวัดยะลา ให้เป็นหน่วยงานที่มีประสิทธิภาพในการรักษาความสงบในฝ่ายพลเรือน ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหาเอกภาพในการดำเนินงาน และจะดำเนินการโอนงานฝ่ายพลเรือนของกองอำนวยการรักษาความสงบภาคใต้ (กอ. รสต.) ไปให้หน่วยงานที่กำลังจะปรับปรุงนี้ และจะให้อำนาจหน่วยงานนี้ในการลงโทษหรือพิจารณาสั่งย้ายเจ้าหน้าที่รัฐที่ประพฤติมิชอบได้ในทันที³³

ในวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2523 น.ต.ประสงค์ สุ่นศิริ ที่บัดนี้ได้ก้าวขึ้นมาเป็นเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติเต็มตัว ได้แถลงข่าวว่า จากการประชุมสภาความมั่นคงแห่งชาติ ซึ่งมี พล.อ. เสริม ณ นคร รองนายกรัฐมนตรี ตลอดจนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ข้าราชการชั้นสูงทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนทั้งหมดได้มีมติตั้งองค์การบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้นเป็นพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อสร้างเอกภาพในการดูแลการบริหารราชการ มีผู้รับผิดชอบสองระดับ คือ ระดับสูง มีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับผิดชอบ และระดับจังหวัดจะมีแม่ทัพภาคที่ 4 เป็นผู้รับผิดชอบ การทำงานขององค์กรนี้จะแบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายพลเรือน จะมีการตั้งศูนย์อำนวยการหรือสำนักงานบริหารของห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้นที่จังหวัดยะลา มีข้าราชการพลเรือนชั้นผู้ใหญ่เป็นผู้อำนวยการ ทำหน้าที่ควบคุมการทำงานของข้าราชการทั้งห้าจังหวัด ซึ่งต่อมาจะใช้ชื่อองค์กรนี้ว่า ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ. บต.) และฝ่ายทหารจะมีคำสั่งยุบกองอำนวยการรักษาความสงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และจะตั้ง กองบัญชาการผสมพลเรือน ตำรวจ ทหาร ที่ 43 (พตท. 43) ขึ้นมาทำหน้าที่แทน³⁴

สิ่งนี้เป็นรูปธรรมเมื่อมีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2523 ได้กำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาการบริหารราชการในจังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้น ในสองด้าน ด้านแรกคือด้านการปรับระบบการบริหาร โดยกำหนดให้จัดตั้งองค์การบริหารเพื่อแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ศอ.บต. มีหน้าที่ให้ “รับผิดชอบในการควบคุม กำกับ ดูแลการดำเนินงานตามนโยบายความมั่นคงแห่งชาติของส่วนราชการทุกกระทรวง ทบวง กรมในพื้นที่” ส่วน พตท. 43 “รับผิดชอบในด้านการป้องกันปราบปรามผู้ก่อการร้ายทุกรูปแบบในเขตพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้” ส่วนอีกด้านหนึ่งคือด้านการปรับปรุงประสิทธิภาพข้าราชการ กำหนดว่า ให้ดำเนินการอย่างจริงจังในการสรรหาข้าราชการที่มี “ความประพฤติดีงาม” และ “มีความรู้ความสามารถ” ข้าราชการในพื้นที่ที่ปฏิบัติงาน

³³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2523/201](#) ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารราชการในจังหวัดภาคใต้ (ปีที่ 10 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 744-746.

³⁴ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 12 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 833-834.

ดีต้องได้รับความดีความชอบและควรได้รับสวัสดิการเป็นพิเศษ “ส่วนข้าราชการที่ประพฤติตนไม่เหมาะสม ต้องได้รับการลงโทษโยกย้ายอย่างจริงจัง เสียขาด และเห็นผลทันที” ส่วนโครงสร้างการบังคับบัญชา นั้น คำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 8/2524 เรื่อง การแก้ไขปัญหาการบริหารราชการในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ลงวันที่ 20 มกราคม 2524 กำหนดให้นายกรัฐมนตรีจะเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงในการควบคุม กำกับ ดูแล การดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ และพิจารณาแต่งตั้งผู้อำนวยการศอ.บต. โดยข้อเสนอแนะของกระทรวงมหาดไทย ในระดับภูมิภาคนั้น จะมีแม่ทัพภาคที่ 4 ทำหน้าที่ควบคุมทั้งศอ.บต. และ พตท. 43 สามารถสั่งการใช้กำลังพลเรือน ตำรวจ และทหารได้ตามความเหมาะสม และทำหน้าที่เสนอแนะต่อนายกรัฐมนตรี ในการส่งย้ายข้าราชการไม่เหมาะสมออกจากพื้นที่ ส่วนผู้อำนวยการ ศอ.บต. นอกจากจะทำหน้าที่ควบคุมดูแลการทำงานของศอ.บต.แล้วยังมีอำนาจหน้าที่ในการเสนอแนะเรื่องการโยกย้ายข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ไม่เหมาะสมออกจากพื้นที่ต่อแม่ทัพภาคที่ 4³⁵

ต่อมาได้มีคำสั่งกระทรวงมหาดไทยที่ 156/2524 เรื่อง การจัดตั้งศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ลงวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2524 กำหนดภารกิจสำคัญของศอ.บต. คือ การทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประสานงานป้องกันและปราบปรามการก่อการร้าย ปรับปรุงประสิทธิภาพข้าราชการ และพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้³⁶ ตามคำสั่งดังกล่าวหน้าที่หลักของ ศอ.บต. จึงเป็นการ “ประสานงานกับหน่วยต่างๆ” ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสำคัญ โดยไม่มีงบประมาณที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยตรง ดังนั้น ศอ.บต. จึงมีลักษณะของการสนับสนุนการดำเนินโครงการแก้ปัญหาในด้านต่างๆ มากกว่าที่จะเป็นหน่วยงานที่ปฏิบัติการเองโดยตรง³⁷ อย่างไรก็ตาม ศอ. บต. ยังทำหน้าที่อีกอย่างหนึ่ง คือ การเป็นช่องทางให้ผู้นำท้องถิ่นและผู้นำทางศาสนาอิสลามสามารถเข้าถึงภาครัฐในเขตพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้โดยตรง โดยสามารถร้องทุกข์ที่เกิดขึ้นมา

³⁵ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, บรรยายสรุปเสนอต่อคณะนักศึกษา วปอ. รุ่นที่ 26 (ยะลา: ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2527), หน้า 18-21.

³⁶ อนันต์ อนันตกุล, บทบาทของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ในการแก้ปัญหา (ระดับท้องถิ่น) (มปท. , 2525) (เอกสารอัดสำเนา) อ้างถึงใน เจษฎา อรุณีพัฒน์พงศ์, “การปฏิบัตินโยบายสำหรับจังหวัดชายแดนภาคใต้: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดนราธิวาส,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 63.

³⁷ ประกิจ กัญญาบาล, “นโยบายแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ศึกษาเฉพาะกรณีการนำนโยบายไปปฏิบัติด้านสังคมจิตวิทยา,” (เอกสารวิจัยมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 39, 41, 63.

จากการสร้างความเดือดร้อนโดยเจ้าหน้าที่รัฐ³⁸ ดันแคน แม็กคาร์โก (Duncan McCargo) มองว่า ศอ.บต. เป็นรูปแบบหนึ่งของความเชื่อมั่นของระบบราชการไทยหรือภาครัฐว่าการปกครองพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในลักษณะตามแบบระบบราชการไทยเหมือนที่เคยเป็นมานั้นจะไม่ใช่ปัญหา トラบที่ “ข้าราชการที่ดี” ยังถูกส่งไปบริหารหรือปกครองพื้นที่นี้ การก่อตั้งศอ. บต. นัยหนึ่งคือ ความพยายามของรัฐในการขจัด “ข้าราชการเลว” ออกจากพื้นที่ เพราะข้าราชการเลวเหล่านี้คือ “ข้อบกพร่องเพียงประการเดียวของระบบการบริหารของไทย”³⁹

ล่วงมาจนกระทั่งเดือนมีนาคม พ.ศ. 2524 นายพิศาล มูลศาสตรสาทร อธิบดีกรมการปกครอง เผยว่า ได้เริ่มมีการเสนอชื่อผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการฝ่ายต่างๆของศอ.บต. จนในเดือนพฤษภาคมปีเดียวกันกระทรวงมหาดไทยได้แต่งตั้งนายเจริญจิตต์ ณ สงขลา ผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทย เป็นผู้อำนวยการศอ.บต.⁴⁰ และคาดว่าจะสามารถทำพิธีเปิดศูนย์ในวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2524 โดยให้ศูนย์ “ทำงานแบบเฉพาะหน้า” ไปก่อน⁴¹ และเป็นไปได้ว่า พตท. 43 ที่เป็นหน่วยงานฝ่ายประสานกำลังปราบปรามที่ตั้งขึ้นมาใหม่นี้จะเริ่มปฏิบัติการกวาดล้างกองกำลังต่อต้านรัฐกลุ่มต่างๆในพื้นที่ อย่างจริงจังตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2524 โดยใช้ “แผนยุทธการชัยชนะ” เพื่อลดอิทธิพลของขบวนการโจรก่อการร้ายหรือขก. ในท้องที่กิ่งอำเภอสุคีริน อำเภอสุโขทัย-โลก อำเภอยะหา อำเภอบันนังสตา กิ่งอำเภอธารโต จังหวัดยะลา รวมถึงอำเภอปานาเระ และอำเภอสายบุรี ในจังหวัดปัตตานี⁴²

การเกิดขึ้นขององค์กรที่ตั้งขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่าง ศอ.บต. ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงแค่การประกาศใช้คำสั่งนายกรัฐมนตรีหรือคำสั่งของกระทรวงมหาดไทยแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นผลพวงอย่างหนึ่งของการเคลื่อนไหวที่ผลักดันให้เกิดองค์กรในลักษณะเดียวกับศอ.บต. พตท. 43 หรือการบริหารราชการในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่แตกต่างออกไปจากระบบเดิม ซึ่งการเคลื่อนไหวทางความคิดดังกล่าวนี้เกิดขึ้นมาแล้วอย่างน้อยตั้งตั้งแต่ปี 2521 ศอ. บต. และพตท. 43 จึงเป็นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมของกลุ่มนักวิชาการ นักหนังสือพิมพ์ ข้าราชการในพื้นที่

³⁸ เกษียร เตชะพีระ, “สู่ความเข้าใจและทางออก” ใน มลาญศึกษา: ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลายูมุสลิมในภาคใต้, นิธิ เอียวศรีวงศ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2550), หน้า 193.

³⁹ ดันแคน แม็กคาร์โก, ฉีกแผ่นดิน: อิสลามและปัญหาความชอบธรรมในภาคใต้ ประเทศไทย (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2557), หน้า 27.

⁴⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ถ/1/2524/200 ปัญหาภาคใต้และนโยบายแก้ปัญหาภาคใต้ (5 มกราคม-31 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 2 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 86, (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 197.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 6 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 300.

⁴² เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 10 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 452.

และนักการเมืองกลุ่มหนึ่ง โดยทางภาครัฐได้ดำเนินการจัดตั้งสิ่งนี้ให้เป็นรูปธรรม ในรูปแบบที่โครงสร้างอำนาจรัฐไทยพอที่จะเอื้ออำนวยหรือยอมรับได้ แม้ว่าสิ่งนี้จะอยู่ห่างไกลจากระบบเขตปกครองพิเศษก็ตาม แต่สิ่งดังกล่าวได้ทำให้เห็นถึงความพยายามปรับตัวของระบบราชการในการแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ แม้จะเป็นไปในบางระดับก็ตาม

2.2. โครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ภายหลังเกิด “ศอ. บต.”

ช่วงระยะเวลาหลังจากการก่อตั้งศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือ ศอ. บต. ขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในระดับประเทศรัฐได้ออกแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงผ่านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั่วประเทศ การเกิดขึ้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับนี้ นำมาซึ่งการเกิดแผนงานเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่ผ่านการพัฒนาของรัฐของ ศอ. บต. เพื่อให้แผนในระดับท้องถิ่นดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน กับที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับดังกล่าววางเอาไว้

2.2.1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529

ในปี 2525 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ได้มีการออก “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529” ขึ้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับนี้ นับเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับแรกที่บรรจุแผนพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงไว้ในแผนงาน เนื้อหาของแผนพัฒนาฉบับนี้ มีความสำคัญอยู่ตรงที่การเสนอว่าปัญหาด้านเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดซึ่งทำให้ประชาชนในพื้นที่แห่งนี้ยากจน คือ “โครงสร้างการผลิตของพื้นที่ชายแดนมีฐานแคบ” ซึ่งจะกลายเป็นกรอบคิดสำคัญที่ทุกหน่วยงานของรัฐ นำมาใช้ในการดำเนินการแก้ปัญหา แผนพัฒนาฯ ได้ อธิบายลักษณะของโครงสร้างการผลิตที่มีฐานแคบนี้ว่าเกิดขึ้นจาก การที่ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้เน้นหนักในการผลิตยางพาราและประมง อาศัยตลาดต่างประเทศเป็นสำคัญ ประกอบกับการมีพื้นที่ถือครองต่อครัวเรือนน้อย ปริมาณสัตว์น้ำมีจำนวนน้อยลง สิ่งเหล่านี้ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงและถูกกดราคา ทำให้ผู้ประกอบการอาชีพเหล่านี้มีฐานะยากจน⁴³ ดังนั้นวิธีแก้ปัญหาคือการ

⁴³ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ห้า พ.ศ. 2525-2529 (กรุงเทพฯ: ชุมชนุสสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.), หน้า 169-170.

“...ปรับโครงสร้างการผลิตให้มีฐานกว้างขึ้น และให้เศรษฐกิจชายแดนมีความเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจของภาคใต้และของประเทศ พร้อมทั้งต้องแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกร โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวประมงและผู้ไม่มีที่ดินทำกิน และชาวสวนยางขนาดเล็ก”⁴⁴

โดยแผนพัฒนาฉบับนี้ได้กำหนดเป้าหมายในการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยการกำหนดให้สงขลา-หาดใหญ่ เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยการเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม การตลาด และการเกษตรที่เมืองสงขลา-หาดใหญ่ ซึ่งรัฐจะพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาของจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับยางพาราและการประมง มีการศึกษาเพื่อหาช่องทางในการจัดตั้งเขตพัฒนาอุตสาหกรรมระดับจังหวัดที่ปัตตานี และจะพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อมในท้องถิ่นที่มีนิคมสร้างตนเองรัตภูมิ จังหวัดสงขลาเป็นเป้าหมาย ในส่วนของการจัดตลาดสินค้าการเกษตรตามแผนพัฒนาฯระบุว่า จะจัดตั้งองค์กรคลังสินค้ายางพารา โรงรมควันยางพารา เพื่อตัดพ่อค้าคนกลาง โดยการจัดตั้งตลาดกลางสินค้าเกษตรที่จังหวัดสงขลา ขยายการบริการพื้นฐานในสงขลา-หาดใหญ่ ไม่ว่าจะเป็น ไฟฟ้า โทรศัพท์ ที่อยู่อาศัย และจัดตั้งสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ ตลอดจนก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกสงขลา และปรับปรุงระบบการคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบก

ในส่วนของมาตรการในการแก้ปัญหาความยากจนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยตรง คือ ตามแผนพัฒนาฯจะมีการดำเนินการพัฒนาอาชีพของหมู่บ้านชาวประมงยากจนในเขตจังหวัดนราธิวาสและปัตตานี ผ่านโครงการศิลปาชีพ โครงการพัฒนาที่ดินชายทะเลเพื่อพัฒนาอาชีพชาวประมง จัดที่ดินว่างเปล่าและป่าเสื่อมโทรม ให้เกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินทำกินเช่าอยู่อาศัย ในลักษณะหมู่บ้านยุทธศาสตร์ หมู่บ้านสหกรณ์ และหมู่บ้านสร้างตนเอง เร่งรัดการดำเนินโครงการชลประทานปัตตานี ตัดคลองซอยเข้าสู่ที่นาของประชาชน เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของชาวนา และส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจแซมในสวนยางขนาดเล็ก⁴⁵

จะเห็นว่าแผนพัฒนาฉบับนี้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นที่เมืองสงขลา-หาดใหญ่เป็นประการสำคัญ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่แทบจะปลอดความรุนแรงในลักษณะเดียวกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และบางอำเภอของจังหวัดสงขลาเอง หรือมีในจำนวนน้อยกว่ามาก แต่แผนพัฒนาฯกลับให้ความสำคัญในพื้นที่นี้ในการพัฒนาเพราะเชื่อว่าหากพัฒนาเมืองสงขลา-หาดใหญ่เป็นผลสำเร็จ เมืองแห่งนี้จะกลายเป็นตัวนำการพัฒนาไปสู่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในที่สุด นั่นทำ

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 170.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 169-172

ให้เนื้อแท้ของแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างแท้จริง แต่จะเป็นแม่แบบและฐานคิดสำคัญในการผลิตโครงการพัฒนา และการแก้ปัญหาความมั่นคง ผ่านโครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยหน่วยงานฝ่ายต่างๆของรัฐในพื้นที่

2.2.2. โครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงอุตสาหกรรม เชื่อว่า “โครงสร้างการผลิตของพื้นที่ชายแดนมีฐานแคบ” เป็นผลให้โครงสร้างการผลิตของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่มีเสถียรภาพในตัวเอง ขาดการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมอย่างเพียงพอ ประชาชนมีฐานะยากจน การศึกษาต่ำ ซึ่งทำให้เป็นสังคมที่มีลักษณะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา และนำไปสู่ปัญหาความมั่นคงในท้ายสุด การพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ ด้วยการเร่งรัดการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ เป็นการปรับปรุงโครงสร้างและฐานทางการผลิต ช่วยให้ประชาชนในท้องถิ่นมีงานทำ ทั้งในภาคอุตสาหกรรมและภาคการผลิตอื่นๆ ซึ่งเป็นผลต่อเนื่องจากอุตสาหกรรม เช่น การเพิ่มจำนวนของสินค้าทางการเกษตร การพาณิชย์ และการบริการ สิ่งดังกล่าวจะนำมาซึ่งความเจริญของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และจะทำให้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่ส่วนหมดสิ้นไปในท้ายสุด⁴⁶

โครงการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่กำหนดไว้ก่อนแล้วตั้งแต่ก่อนปี 2526 เพื่อตอบจุดมุ่งหมายดังกล่าวข้างต้น คือ โครงการก่อสร้างท่าเรือชายฝั่งปัตตานี หมู่ 8 ตำบลบานา อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ให้เป็นท่าเรือสนับสนุน โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมระดับจังหวัดที่จังหวัดปัตตานี บริเวณหมู่ 8 ตำบลบานา อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี บนเนื้อที่ 800 ไร่ ให้เป็นเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดกลาง โครงการพัฒนาระบบขนส่งโดยการก่อสร้างเส้นทางเพิ่ม 13 สาย เพื่อให้เชื่อมต่อกว้างขวางและเป็นประโยชน์ทางด้านความมั่นคง โครงการปรับปรุงท่าอากาศยานนราธิวาสและท่าอากาศยานปัตตานี⁴⁷

ปลายปี 2527 ศอ.บต. ได้กำหนด “แผนงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ระยะ 3 ปีสุดท้าย (2527-2529)” หรือ “แผนการลงทุน 3 ปี” ขึ้น เพื่อกระจายการพัฒนาใน

⁴⁶ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงอุตสาหกรรม, โครงการศึกษาลู่ทางการจัดตั้งเขตพัฒนาอุตสาหกรรมระดับจังหวัดที่ จ.ปัตตานี (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.), หน้า 1.

⁴⁷ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้, แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้และลู่ทางการลงทุน (สงขลา: ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมภาคใต้, ม.ป.ป.), หน้า 2-3.

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ซึ่งกำหนดให้จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่พิเศษในประเทศที่รัฐบาลจำต้องเร่งแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง แผนงานพัฒนาเศรษฐกิจฯ นี้ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมแผนงานโครงการของราชการต่างๆ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าเป็นแผนแม่บทในการจัดสรรงบประมาณ และสร้างเอกภาพในการแก้ไขปัญหาหลักของจังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมทั้งยังเป็นคู่มือในการประสานงานการติดตาม กำกับดูแล และประเมินผล ไม่ให้การดำเนินการของฝ่ายต่างๆ มีความซ้ำซ้อน ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณ แผนงานพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ฯ ประกอบไปด้วย 9 แผนงานหลัก 41 โครงการ ใช้งบประมาณการลงทุน 6,875 ล้านบาท⁴⁸

แผนงานและโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ แผนงานเร่งรัดการให้บริการขั้นพื้นฐาน ซึ่งประกอบไปด้วยโครงการถนนชนบท โครงการไฟฟ้าชนบท โครงการน้ำอุปโภคและบริโภค โครงการชลประทานปัตตานี โครงการก่อสร้างอาคารและจัดหาที่อยู่อาศัยให้ผู้มีรายได้น้อย แผนการปรับปรุงระบบขนส่งและส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ โครงการปรับปรุงสนามบินเบตง และเปิดเส้นทางบินเบตง-ปัตตานี-หาดใหญ่ โครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือชายฝั่งปัตตานี โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีโครงการเพิ่มประสิทธิภาพและการตลาด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตยางพารา ข้าว การส่งเสริมการเพาะเลี้ยงและจัดตั้งนิคมสหกรณ์สัตว์น้ำชายฝั่ง การส่งเสริมการปศุสัตว์และพืชสวน การจัดตั้งตลาดกลางสินค้าเกษตรกรรมระดับอำเภอ และการเผยแพร่การทำอิฐอัดดินซีเมนต์เพื่อการพัฒนาชนบท นอกจากนี้ยังมีแผนพัฒนาเพื่อความมั่นคง ที่มีโครงการพัฒนานิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้เป็นหนึ่งในโครงการ⁴⁹

แผนงานและโครงการทั้งหมดนี้คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบและอนุมัติในหลักการเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2529 ด้วยระยะเวลาของการบรรจุแผนโครงการของศอ.บต. กับการอนุมัติของคณะรัฐมนตรีมีระยะเวลาห่างกันนานทำให้หลายโครงการลดความสำคัญลงไป และไม่ได้รับพิจารณาให้ดำเนินการเนื่องจากสถานการณ์ในพื้นที่ได้เริ่มเปลี่ยนไป อย่างไรก็ตามแผนงานโดยส่วนใหญ่ได้รับ

⁴⁸ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, บทบาทองค์กรของรัฐในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยะลา: ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2527), หน้า 12; ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้, แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้และสู่ทางการลงทุน, หน้า 15. ; ชยากรณ์ ศรีสาคร, “นโยบายแก้ไขปัญหาการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้,” (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 92.

⁴⁹ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, บทบาทองค์กรของรัฐในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ หน้า 12-14.

การเห็นชอบให้เป็นแผนแม่บทที่เชื่อมโยงการวางแผนงานของโครงการพัฒนาหรือโครงการแก้ปัญหา ความมั่นคงของหน่วยงานราชการฝ่ายต่างๆในพื้นที่ โดยให้หน่วยงานราชการฝ่ายต่างๆในพื้นที่นั้นทำการปรับแผนงานพัฒนาเศรษฐกิจของศอ.บต.ให้เข้ากับแผนงานประจำปีของหน่วยงาน ในระหว่าง พ.ศ. 2528-2530 มีโครงการที่ดำเนินการแล้วเสร็จไป 4 โครงการ อยู่ระหว่างการดำเนินการ 23 โครงการ ยังไม่ได้ดำเนินการ 9 โครงการ⁵⁰ (จากทั้งหมด 37 โครงการ) แผนงานดังกล่าวจึงนับเป็นการดำเนินงานอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมครั้งแรก ในฐานะองค์กรที่ทำหน้าที่ในการประสานงานในการแก้ปัญหา จังหวัดชายแดนภาคใต้ของศอ.บต.

นอกจากนี้ศอ.บต. ยังได้ดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและการพัฒนาเฉพาะพื้นที่ โดยกำหนดเป็นโครงการพัฒนาอำเภอชายแดนซึ่งเป็นงานต่อเนื่องจากปี 2527 คือ โครงการพัฒนากลุ่มน้ำสุโขทัย-ลพบุรี โครงการพัฒนาเมืองใหม่ในเขตอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส โครงการสร้างด่านพรมแดนใหม่ในเขตอำเภอเบตง จังหวัดยะลา และโครงการสร้างรั้วและพรมแดนใหม่ (ด่านนอก) อำเภอสะเตาะ จังหวัดสงขลา และการประสานงานหน่วยงานต่างๆในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจผ่าน 13 กิจกรรม ที่เป็นผลจากการสัมมนาเมื่อ 8 มีนาคม พ.ศ. 2528 คือ การสร้างถนนสายเบตง-แจ้ การปรับปรุงระบบขนส่งทางรถไฟ การใช้ประโยชน์ท่าเรือปัตตานี การปรับปรุงคุณภาพดินในจังหวัดปัตตานี การอำนวยความสะดวกในการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรม การแก้ปัญหาผู้ถือครองที่ดินมาก การสร้างความขัดแย้งทางการพัฒนาระหว่างพื้นที่ชายแดนไทยกับเขตชายแดนมาเลเซีย การใช้ประโยชน์จากต้นยางพาราและการสร้างเส้นทางในสวนยางพารา การจัดเงินหมุนเวียนช่วยเหลือเกษตรกรยากจน การพัฒนาการประมง และการจัดตั้งเขตอุตสาหกรรมปัตตานี และยังมี การสนับสนุนช่วยเหลือการจัดตั้งศูนย์รวมยางจังหวัดชายแดนภาคใต้ รวม 16 ศูนย์ และการจัดตั้งองค์กรของชาวสวนยางพาราตามแผนงานพัฒนาเศรษฐกิจของศอ.บต.เอง⁵¹

2.3. นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2531 กับ “โครงการฮาร์ปปีนบารู”

*“เพื่อสร้างความสามัคคีและความสงบสุขในชาติ บนพื้นฐานของความแตกต่างทางศาสนาและ
ขนบธรรมเนียมประเพณีโดยทุกฝ่ายยอมรับในเกียรติและศักดิ์ศรีของกันและกัน”⁵²*

⁵⁰ ชยกรรณ์ ศรีสาคร, “นโยบายแก้ไขปัญหการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 95-96.

⁵¹ เจษฎา อรุณีพัฒน์พงศ์, “การปฏิบัตินโยบายสำหรับจังหวัดชายแดนภาคใต้: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดนราธิวาส,” หน้า 82-83.

⁵² ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ. บต.), เอกสารประกอบคำบรรยาย แผนพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ม.ป.ท., 2532), หน้า 1.

คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2531 เห็นชอบในการทบทวนนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ ฉบับ พ.ศ. 2521 เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งทางด้านสังคมจิตวิทยา การเมืองการปกครอง การเมืองระหว่างประเทศ เศรษฐกิจ การรักษาความสงบ ตามที่สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติเสนอ ผลจากการทบทวนนโยบายดังกล่าวนำมาซึ่งการเกิดนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2531 ซึ่งมีระยะเวลาใช้นโยบายระหว่าง พ.ศ. 2531-2535 นับเป็นนโยบายฉบับที่ 2 ที่ออกมาเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้⁵³

เป้าหมายสำคัญของนโยบายฉบับนี้ คือ การพยายามสร้างบรรยากาศความเข้าใจ ลดความหวาดระแวง และปมอดีตที่ฝังใจของทุกฝ่าย เพื่อสร้างสังคมให้เป็นเอกภาพ โดดเดี่ยวกองกำลังติดอาวุธทุกกลุ่มทุกอุดมการณ์ โดยจะจัดการปัญหาอย่าง “สันติ ประนีประนอม และประสานประโยชน์” นอกจากนี้จะให้เจ้าหน้าที่สร้างศรัทธาต่อประชาชน เพื่อให้ประชาชนร่วมมือกับทางการในการแก้ปัญหา และต้องการให้ประชาชนปฏิเสธการใช้ความรุนแรงทุกรูปแบบ โดยจะแสดงให้เห็นว่าการใช้ความรุนแรงของกลุ่มหรือขบวนการเหล่านี้กระทบต่อผลประโยชน์ต่อชาวมุสลิมในพื้นที่เอง⁵⁴ และยังเน้นการทำลายขีดความสามารถของกลุ่มกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่ให้ไม่สามารถต่อกรกับรัฐด้วยกำลังขนาดใหญ่ได้⁵⁵

รายละเอียดที่สำคัญของนโยบาย คือ รัฐจะยอมรับประเพณีและวัฒนธรรมแบบมุสลิม และภาษามลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ว่าเป็นภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นเช่นเดียวกับภาคอื่นๆของประเทศ ให้ประชาชนชาวมุสลิมในพื้นที่มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา เพื่อให้รู้สึกว่าการประนีประนอมในท้องถิ่นและประเทศชาติ เป็นของประชาชนชาวมุสลิมเช่นกัน สร้างศรัทธามวลชนให้ประชาชนทุกกลุ่มอยู่ข้างเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อเสริมงานด้านการข่าวและการปราบปรามให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ให้ประเทศที่ให้การสนับสนุนกองกำลังติดอาวุธในจังหวัดชายแดนภาคใต้เลิกให้การสนับสนุน และทำให้

⁵³ ประกิต กันยาบาล, “นโยบายการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ศึกษาเฉพาะกรณีการนำนโยบายไปปฏิบัติด้านสังคมจิตวิทยา,” (ปริญญาานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 71. และ สำเร็จ ศรีหรัย, ขบวนการ BRN-COORDINATE กับการก่อความไม่สงบในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ ๔ อำเภอของจังหวัดสงขลา และแนวความคิดยุติสถานการณ์ (กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2550), หน้า 133.

⁵⁴ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ. บต.), เอกสารประกอบคำบรรยาย แผนพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 1.

⁵⁵ มารค ตามไทและสมเกียรติ บุญชู, นโยบายความมั่นคงแห่งชาติจังหวัดชายแดนภาคใต้เปรียบเทียบกับรอบ 30 ปี (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2549), หน้า 43.

เห็นว่าผลประโยชน์ทางการค้าและการลงทุนมีมากกว่า สร้างความเข้าใจระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิมให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน ดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างมีเกียรติและมีศักดิ์ศรี หากมีความขัดแย้งเกิดขึ้นต้องมีการประนีประนอมและการประสานผลประโยชน์อันเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย ให้ผู้นามุสลิมเข้ามามีบทบาทในการแก้ปัญหาทุกระดับ เพราะเป็นกลุ่มคนที่มีความเข้าใจปัญหาและสามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อแก้ปัญหาความยากจน ตามแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อพัฒนาสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีความเจริญขึ้น⁵⁶

นโยบายดังกล่าวเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกิดโครงการต่อมา คือ โครงการพัฒนาเพื่อความหวังใหม่ของชาวไทยใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือที่ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้มักเรียกเป็นภาษามลายูท้องถิ่นว่า “โครงการฮาร์ปันบารู” (ฮาร์ปันแปลว่าความหวัง บารูแปลว่าใหม่) ในปี 2532 สมัย พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นผู้บัญชาการทหารบก พล.ท.วิศิษฐ์ อาจคุ้มวงศ์ เป็นแม่ทัพภาคที่ 4 นายประกิต อุดตะโมต เป็นรองปลัดกระทรวงมหาดไทย ฝ่ายกิจการพิเศษ และผู้อำนวยการ ศอ. บต. กองทัพภาคที่ 4 และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ได้จัดทำโครงการดังกล่าวโดยรวมจังหวัดสงขลาและจังหวัดสตูลเป็นหนึ่งในพื้นที่เป้าหมาย⁵⁷ โครงการนี้มีจุดมุ่งหมายสูงสุดของโครงการอยู่ที่

“...การผสมผสานงานด้านการปราบปรามให้เข้ากับงานด้านการพัฒนาอย่างมีเอกภาพ รวมทั้งเพื่อผลักดันให้โครงการด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้โดยเร็ว อันจะนำไปสู่สันติภาพและความสงบสุขอันถาวรของพื้นที่...”⁵⁸ ตลอดจน “...เสริมสร้างทัศนคติ ความภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีความรัก ความสามัคคี และอยู่ร่วมกันอย่างสันติโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา ตลอดจนปลูกฝังความสำนึก และความรับผิดชอบต่อประเทศชาติเป็นส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข...”⁵⁹

⁵⁶ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ. บต.), เอกสารประกอบคำบรรยาย แผนพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 1-2.

⁵⁷ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน, โครงการพัฒนาเพื่อความหวังใหม่ของชาวไทยใน ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ (กรุงเทพฯ: อักษรไทย, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), หน้า 1-21.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

⁵⁹ ประกิต กันยาบาล, “นโยบายการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ศึกษาเฉพาะกรณีการนำนโยบายไปปฏิบัติด้านสังคมจิตวิทยา,” หน้า 58.

โครงการฯ ประกอบไปด้วย 4 แผนงานหลัก กำหนดระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี (พ.ศ. 2532-2536) ได้แก่ “แผนงานช่วยเหลือประชาชน” ดำเนินการโดยหน่วยทักษิณพัฒนา 19 จำนวน 19 หน่วย หน่วยพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน 5 หน่วย หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ กรป.กลาง 3 หน่วย ปฏิบัติการในหมู่บ้านเป้าหมาย เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชนและลดความหวาดระแวงต่อกันเพื่อเตรียมความพร้อมด้านการพัฒนา “แผนงานพิทักษ์ประชาชนและทรัพยากร” มี 11 หน่วยเฉพาะกิจ ควบคุมบังคับบัญชา 42 หน่วยพิทักษ์ประชาชน ซึ่งเป็นหน่วยติดอาวุธ ทำหน้าที่เข้าประจำการในหมู่บ้านเป้าหมายเพื่อคุ้มครองประชาชนจากกองกำลังติดอาวุธและตัดการติดต่อระหว่างประชาชนกับกองกำลังดังกล่าว “แผนงานพัฒนาการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม” ทำหน้าที่ระดมศักยภาพของหน่วยงานราชการทุกหน่วยในพื้นที่ เพื่อดำเนินการตามแผน 3 ปีของ ศอ.บต. เพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนา และแผนสุดท้ายคือ “แผนประชาสัมพันธ์” โครงการ⁶⁰

อย่างไรก็ตามกล่าวได้ว่า เนื้อแท้ของโครงการฮาร์ปปีนบารูนี้เป็นการดำเนินการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่แทบจะไม่มีแตกต่างจากโครงการอื่นเนื่องมาจากพระราชดำริเลย เห็นได้จากโครงการเกือบทั้งหมดเป็นโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตรของประชาชน การจัดการน้ำและการป้องกันปัญหาอุทกภัย ส่วนโครงการทางด้านคมนาคมล้วนเป็นโครงการซ่อมถนนลูกรังในพื้นที่ที่สร้างขึ้นในสมัยก่อนหน้า⁶¹ นั่นทำให้ประชาชนมองว่าโครงการฮาร์ปปีนบารู ไม่มีความแตกต่างจากโครงการพัฒนาหรือโครงการแก้ปัญหาของรัฐที่เคยมีมา ทำให้โครงการพัฒนาเพื่อความหวังใหม่ของชาวไทยใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะแรกถูกมองว่า “ตรงกันข้ามกับความหวังของประชาชนตามชื่อของโครงการฯ”⁶² และก่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านอาชีพต่อประชาชนไม่มากนัก⁶³ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการดำเนินโครงการในภาพรวมยังไม่คืบหน้า⁶⁴ ในขณะที่นายธานี ศักดิ์เศรษฐ์ รองเลขาธิการพรรคเอกภาพได้กล่าววิจารณ์โครงการนี้ไว้ว่า เป็นโครงการแก้ปัญหาความมั่นคงในจังหวัดชายแดน

⁶⁰ กองอำนวยการโครงการเพื่อความหวังใหม่, ฮาร์ปปีนบารู (กรุงเทพฯ: มิตรสยาม, ม.ป.ป.), หน้า 6-9.

⁶¹ ดูรายละเอียดของโครงการนี้ใน กองอำนวยการโครงการพัฒนาเพื่อความหวังใหม่, โครงการเพื่อความหวังใหม่ของชาวไทย 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ม.ป.ท.: ม.ป.ป.).

⁶² กองอำนวยการโครงการเพื่อความหวังใหม่, ฮาร์ปปีนบารู, หน้า 417.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

⁶⁴ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน, โครงการพัฒนาเพื่อความหวังใหม่ของชาวไทยใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 20.

ภาคใต้ที่ “ยังไม่ตรงเป้าหมายนัก และยังไม่ใช้การพัฒนาคุณภาพชีวิต” และอำนาจในการดำเนินการยังอยู่ในกำมือของฝ่ายมั่นคงอย่างเต็มที่เช่นเดิม⁶⁵

นับตั้งแต่รัฐออกนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2521 ขึ้นมา ตลอดทศวรรษภายใต้นโยบายฉบับนี้ ได้มีการออกโครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม หลายโครงการที่จะส่งให้เกิดการพัฒนา พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยรัฐ และมีการเคลื่อนไหวทางสังคมกอบกู้บนนโยบายที่เอื้อให้เกิดองค์กรที่มีบทบาทนำในการแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่แห่งนี้ในเวลาต่อมา คือ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ. บต.) โดยจะเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าประสานงานและส่งเสริมโครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของรัฐให้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการเหล่านี้ดำเนินต่อไปเรื่อยมาแม้จะมีการออกนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2531 และโครงการพัฒนาเพื่อความหวังใหม่ของชาวไทยใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือ โครงการฮาร์ปปีนบารู ที่เกิดขึ้นเพื่อลดจุดอ่อนที่มีอยู่ในนโยบายฉบับแรก ในบทนี้ได้อธิบายให้เห็นเพียงโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนองค์กรพิเศษของรัฐที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่ แต่่นโยบายหรือโครงการพัฒนาทางการศึกษาของรัฐ จะอธิบายควบคู่ไปกับผลพวงจากการพัฒนาด้านดังกล่าวในบทต่อไป

⁶⁵ “รองเลขาธิการพรรคเอกภาพชี้ “ฮาร์ปปีนบารู” ยังไม่ใช้การพัฒนาคุณภาพชีวิต,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 10 พฤศจิกายน 2532): 2.

บทที่ 3

การสร้าง “ความเป็นไทย” ผ่านการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

นับตั้งแต่สมัยยุคสมัยการพัฒนาประเทศของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา รัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างมาก เนื่องจากรัฐมองว่ากระบวนการพัฒนาดังกล่าวจะนำมาซึ่ง “ทัศนคติที่ถูกต้องในความเป็นคนไทย” หรือสำนึกในความเป็นไทยของชาวมุสลิม โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียนมุสลิมในพื้นที่ กระบวนการพัฒนาการศึกษาของรัฐจึงให้ความสำคัญกับการดำเนินโครงการที่มีเป้าหมายในการพัฒนาทักษะภาษาไทยแก่นักเรียนมุสลิม ซึ่งรัฐเชื่อว่าความสามารถในการใช้ภาษาไทยของกลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นที่มาของความเป็นไทย การพัฒนาการศึกษาโดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาษาไทยแก่ชาวมุสลิมในท้องถิ่นจึงเป็นหัวใจสำคัญของโครงการพัฒนาการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงด้านต่างๆของรัฐ

3.1. รัฐกับการพัฒนาการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงทศวรรษ 2500-2510

การพัฒนาการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงสองทศวรรษนี้ แบ่งกว้างๆได้เป็นสองด้าน ด้านแรกเป็นการพัฒนาการศึกษาตามรูปแบบจารีตประเพณีของท้องถิ่น ซึ่งเป็นความพยายามของรัฐในการเข้าไปควบคุมสถาบันการศึกษาของท้องถิ่นจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เน้นการศึกษาศาสนาอิสลาม เพื่อให้สถาบันการศึกษาเหล่านี้ปรับเข้าสู่ระบบการศึกษาที่เน้นวิชาสามัญแบบเดียวกับโรงเรียนส่วนใหญ่ของรัฐ สอดคล้องกับการพัฒนาการศึกษาตามระบบของรัฐ การพัฒนาการศึกษาตามระบบของรัฐนี้ยังสามารถแบ่งได้หลายประเภท โดยทุกประเภทมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาเหมือนกันคือ ความต้องการให้ประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลาม อันเป็นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถใช้ภาษาไทย มีความรู้ในวิชาสามัญ และเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยได้ ทั้งหมดนี้รัฐเชื่อว่า คือ การพัฒนา ที่จำต้องดำเนินการให้เกิดขึ้นในพื้นที่แห่งนี้

3.1.1. รัฐกับการพัฒนาสถาบันการศึกษาของท้องถิ่นหรือ “ปอเนาะ”

3.1.1.1. สังคมการศึกษาของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ตามหลักของศาสนาอิสลามกำหนดให้มุสลิมทุกคนอยู่ในฐานะที่จะต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนาอย่างเคร่งครัด ไม่ว่ามุสลิมผู้นั้นจะอยู่ในชนชั้นหรือมีฐานะทางสังคมเช่นใด การศึกษาวิชา

ทางศาสนาจึงกลายเป็นสิ่งจำเป็นของมุสลิมทุกคน เพื่อที่จะปฏิบัติตามศาสนบัญญัติได้อย่างถูกต้อง¹ คัมภีร์อัลกุรอานระบุว่าผู้ปกครองต้องเอาใจใส่ให้บุตรหลานของตนมีโอกาสศึกษาหลักธรรมทางศาสนา เพื่อที่จะดำรงตนในฐานะมุสลิมที่ดี² การที่คัมภีร์อัลกุรอานให้ความสำคัญกับการศึกษาทางศาสนาอิสลามของอิสลามิกชนหรือมุสลิม เนื่องจากในศาสนาอิสลามนั้นมุสลิมทุกคนคือนักบวช ทำให้ต้องศึกษาวิชาความรู้ทางศาสนาเพื่อปฏิบัติศาสนกิจ อีกทั้งสังคมมุสลิมยังยกย่องผู้ที่มีความรู้ในคัมภีร์อัลกุรอานเป็นอย่างมาก มุสลิมที่เป็นชนส่วนใหญ่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความผูกพันกับศาสนาอิสลามอย่างลึกซึ้ง จึงนิยมส่งบุตรหลานไปเรียน “ปอเนาะ”³ เพื่อศึกษาวิชาทางศาสนา⁴ กอปรกับศาสนาอิสลามในสังคมท้องถิ่นของจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ระเบียบของสังคม ยิ่งทำให้การศึกษาวินัยทางศาสนาเป็นสิ่งจำเป็น แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้ชาวมุสลิมในพื้นที่ไม่นิยมเข้าสู่การศึกษาตามระบบของรัฐ เพราะรู้สึกว่าการศึกษาทางศาสนามีประโยชน์ในชีวิตประจำวันของพวกเขา⁵ การศึกษาตามระบบจารีตประเพณีของสังคมมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงมีลักษณะของการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีแบบมลายูที่ผสมผสานด้วยอิทธิพลของศาสนาอิสลาม⁶

ชาวบ้านบางคนคาดหวังให้ลูกหลานของตนเล่าเรียนวิชาทางศาสนาจนถึงขั้นสูงสุดและกลับมาเป็นโต๊ะครู ซึ่งนอกจากจะเป็นที่ยกย่องนับถือของคนในชุมชนแล้ว ยังเป็นโอกาสในการสร้างฐานะที่มั่นคง มากกว่าการประกอบกิจการหรือการค้าขาย⁷ สิ่งดังกล่าวเกิดขึ้นมาจาก สภาพสังคมและเศรษฐกิจที่ทางเลือกในการประกอบอาชีพมีอยู่อย่างจำกัด การศึกษาทางศาสนาจึงเป็นโอกาสเพียงไม่กี่อย่างของการเลื่อนสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจไปพร้อมกัน ตลอดจนการที่ชาวมุสลิม

¹ สมาน รั้งสิโยภษฎุ, “การเข้าถึงประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2510), หน้า 47-48.

² ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, ไทยมุสลิม (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2519), หน้า 186.

³ เรื่องราวของ “ปอเนาะ” จะอธิบายอย่างละเอียดแยกเป็นอีกหัวข้อหนึ่ง

⁴ รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโต๊ะครู ต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2511), หน้า 42, 50.

⁵ ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), หน้า 214.

⁶ พัทยา สายหู, รายงานการศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้ (กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2508), หน้า 32.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

เหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในเฉพาะกลุ่มคนที่นับถือศาสนาเดียวกันเป็นหลัก ทำให้มีลักษณะของการอยู่ใน “สังคมปิด” ทำให้วิชาทางศาสนากลายเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้⁸

แต่ในขณะเดียวกันในพื้นที่บางส่วนของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น ความเข้มงวดในการศึกษาวิชาทางศาสนาของผู้ปกครองไม่ได้มีมากกว่าความต้องการของเด็กนักเรียน สำหรับครอบครัวมุสลิมที่ไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาทางศาสนานั้น การให้ลูกหลานเข้าเรียนวิชาทางศาสนาเป็นไปเพื่อไม่ให้สังคมติฉินนินทาเท่านั้น ไม่ได้เป็นไปโดยความต้องการแท้จริงแต่อย่างใด⁹ ข้อมูลดังกล่าวทำให้เห็นถึงลักษณะที่ไม่ได้เป็นเอกภาพในสังคมการศึกษาของชาวมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาทางศาสนาทุกพื้นที่หรือทุกครอบครัว เพราะการให้ความสำคัญกับการศึกษาทางศาสนาส่วนหนึ่งขึ้นกับปัจจัยแวดล้อมอื่นเข้ามาประกอบมากมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาชีพ ฐานะความเป็นอยู่ และสังคม ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดความนิยมและความจำเป็นในการเรียนทางศาสนา เช่น ชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ในตัวเมืองอาจจะมีย่านครอบครัวที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาทางศาสนา น้อยกว่าชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบท

ในช่วงทศวรรษ 2510 ปัญหาสำคัญของการศึกษาตามระบบของรัฐในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ การที่ผู้ปกครองมุสลิมไม่ส่งบุตรหลานของตนเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ และมีเด็กนักเรียนที่ขาดเรียนไปเนื่องจากพ่อแม่ต้องอพยพไปทำกิน ณ พื้นที่อื่น ซึ่งมีอยู่ราว 20-30 เปอร์เซ็นต์ของนักเรียนมุสลิมทั้งหมดในเขตพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้¹⁰ ปัญหาทางการศึกษาที่ทำให้เด็กนักเรียนมุสลิมไม่ต้องการที่จะเข้ามาเรียนในระบบการศึกษาของรัฐหรือต้องลาออกไปกลางคันอีกประการหนึ่ง คือผู้ปกครองยากจนและมีบุตรเป็นจำนวนมาก ทำให้นักเรียนจำต้องรับภาระการเลี้ยงดูน้อง บางคนติดตามพ่อแม่ไปแสวงบุญที่เมกกะทำให้ต้องหยุดเรียน ทั้งยังมีปัญหานักเรียนมุสลิมที่เข้าชั้นเรียนจนอายุพ้นเกณฑ์จะต้องออกจากระบบการศึกษาไป และนักเรียนมุสลิมส่วนใหญ่จะหยุดเรียนเมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งสิ้นสุดเกณฑ์บังคับในยุคนั้น¹¹

ความไม่นิยมเข้าศึกษาในโรงเรียนของรัฐของนักเรียนมุสลิมเหล่านี้ ปัจจัยสำคัญเกิดมาจากลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งประชาชนมุสลิมในพื้นที่มีการเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก คือ กสิกรรมและการทำประมง ซึ่งมีความจำเป็นต้องใช้ลูกหลานในการ

⁸ ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 66-67, 183.

⁹ พัทยา สายหู, รายงานการศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้, หน้า 8.

¹⁰ ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 46-47.; ขจัดภัย บุษบพัฒน์, ไทยมุสลิม, หน้า 185.

¹¹ ขจัดภัย บุษบพัฒน์, ไทยมุสลิม, หน้า 191-192.

เป็นแรงงานส่วนสำคัญของครัวเรือน ทำให้การเข้าเรียนตามระบบที่มีเวลาเข้าเรียนและเลิกเรียนเป็นเวลา มีการกำหนดระยะเวลาเรียนแน่นอนแบบโรงเรียนของรัฐนั้นไม่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตของคนมุสลิมในพื้นที่ นั่นทำให้ปอเนาะที่ไม่มีข้อบังคับ ไม่มีชั้นเรียน และไม่มีการกำหนดระยะเวลาเรียนตอบสนองต่อวิถีชีวิตของชาวมุสลิมมากกว่าโรงเรียนของรัฐ¹² สอดคล้องกับสิ่งที่ Astri Suhkre กล่าวว่าสาเหตุที่ชาวมุสลิมไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนเกิดจาก “ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม” และยัง “ขัดกับการศึกษาศาสนา”¹³ บางครอบครัวมีความเชื่อว่าการศึกษารัฐจะเป็นตัวทำลายวัฒนธรรมมลายูมุสลิม¹⁴ ลักษณะทางสังคมการศึกษา ที่เกี่ยวเนื่องกับทั้งศาสนาอิสลาม เศรษฐกิจสังคมแบบมลายูอิสลามท้องถิ่น ที่ทำให้ชาวมุสลิมในพื้นที่จำนวนมากพยายามที่จะหลีกเลี่ยงการศึกษาในโรงเรียนประชาบาลหรือโรงเรียนของรัฐ เป็นเหตุผลหนึ่งที่ผลักดันให้รัฐจำต้องปรับปรุงปอเนาะให้มาอยู่ในการควบคุมของรัฐในรูปของ “โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม”¹⁵

3.1.1.2. ความเป็นมาและลักษณะทั่วไปของ “ปอเนาะ”

ปอเนาะ หรือ Pondok (ปอนเตาะ/ปนตัก/พุนตุค) ในภาษามลายูท้องถิ่นหมายถึงกระท่อมเล็กๆ แต่ความหมายที่เข้าใจกันโดยทั่วไปในหมู่ชาวมุสลิมคือสำนักศึกษาวิชาศาสนาอิสลาม ในภาษาอาหรับแปลว่าโรงแรมหรืออาศรม ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าปอเนาะจะพัฒนามาจากสำนักฤๅษี ซึ่งเป็นอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่มาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่เคยมีอยู่ทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้¹⁶

¹² ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 48.

¹³ Astri Suhrke, “The Thai Muslim: Some Aspects of Minority Intergration,” *Pacific Affair*, Vol. XLIII, 1970-71, p. 543 อ้างถึงใน ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, *ไทยมุสลิม*, หน้า 190-191.

¹⁴ ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 46.

¹⁵ รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโต๊ะครู ต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 94.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.; ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 62.; *ภูมิหลังชาวมุสลิมในประเทศไทย* (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 64.

ลักษณะของปอเนาะดั้งเดิมนั้นประกอบไปด้วยบ้านของโต๊ะครู¹⁷ และกระท่อม¹⁸หลังเล็กๆซึ่งนักเรียนได้สร้างเป็นที่พักอาศัยในระหว่างการเรียนรู้วิชาทางศาสนาจากโต๊ะครู โดยปลูกกรายล้อมบ้านของโต๊ะครูหรือเจ้าของปอเนาะ จำนวนของกระท่อมในปอเนาะขึ้นอยู่กับจำนวนนักเรียน หากปอเนาะใดมีชื่อเสียงจะมีนักเรียนมากและมีกระท่อมมากและมีกระท่อมคงทนสวยงามเป็นระเบียบตามไปด้วย ปอเนาะบางแห่งมีนักเรียนผู้ใหญ่ที่แต่งงานมีครอบครัวแล้ว มาปลูกบ้านใกล้ปอเนาะเพื่อศึกษาทางศาสนาด้วย บ้านของโต๊ะครูจะเป็นทั้งที่อยู่อาศัยของโต๊ะครูและสถานที่สอนศาสนา¹⁹ การจัดสถานที่ในปอเนาะ มีการแบ่งพื้นที่ของนักเรียนหญิงและนักเรียนชาย คือ ปอเนาะใน หรือส่วนหลังบ้านของโต๊ะครูจะเป็นที่อยู่ของนักเรียนหญิง และปอเนาะนอก หรือหน้าบ้านของโต๊ะครู จะเป็นที่อยู่ของนักเรียนชาย²⁰ นักเรียนส่วนใหญ่ในปอเนาะ คือ นักเรียนที่พ้นเกณฑ์บังคับของทางการ คือมีอายุระหว่าง 15-16 ปี โดยในปอเนาะแต่ละแห่งจะมีนักเรียนเฉลี่ย 30-400 คน ตามชื่อเสียงของโต๊ะครู²¹ ปอเนาะส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในหรือใกล้กับชุมชนมุสลิม และตั้งอยู่ในเขตชนบทมากกว่าในตัวเมือง โดยเฉพาะปอเนาะใหญ่มักจะตั้งอยู่ชนบทที่ห่างไกลจากตัวเมือง²²

โต๊ะครูส่วนใหญ่ก่อตั้งปอเนาะขึ้นเพื่อสอนศาสนาด้วยความศรัทธา การเก็บค่าเล่าเรียนจากนักเรียนจึงแทบไม่มีหรือหากเก็บก็เก็บในจำนวนที่น้อยมาก เนื่องจากเชื่อว่าการสอนวิชาทางศาสนาเป็นการเสียสละที่ได้บุญ รายได้ของโต๊ะครูจึงมาจากการบริจาคทานหรือชะกาตจากประชาชน และได้อาศัยแรงงานในการช่วยโต๊ะครูทำสวนในเวลาว่างจากการเรียนศาสนา ซึ่งเป็นการตอบแทนโต๊ะครูที่ได้สั่งสอนวิชาศาสนาแก่พวกตน เนื่องจากโต๊ะครูเกือบทั้งหมดต่างประกอบอาชีพเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป นั่นคือการทำสวนผลไม้หรือสวนยางพารา แม้จะไม่ได้เงินตอบแทนจากการสอน

¹⁷ โต๊ะครู คือผู้ที่ก่อตั้งปอเนาะขึ้นมาเพื่อสอนวิชาทางศาสนาอิสลาม เป็นผู้มีความรู้ทางศาสนาอิสลาม คัมภีร์อัลกุรอาน ภาษาอาหรับ ภาษามลายูและภาษายาวี ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือโต๊ะครูมากเนื่องจากโต๊ะครูเป็นผู้มีความรู้ทางด้านศาสนา ดู ขจัดภัย บุรุษพัฒนา, ไทยมุสลิม, หน้า 9.

¹⁸ กระท่อมของนักเรียนมุสลิมเหล่านี้เป็นกระท่อมชั้นเดียว ใต้ถุนสูง หลังคามุงจาก ฝาใช้ไม้ไผ่ขัดตะ เช่นเดียวกับกระท่อมของชาวนา อายุของกระท่อมถูกสร้างให้อยู่ได้เพียง 4-5 ปี กระท่อมนี้ใช้เป็นทั้งห้องนอนและที่นั่งห้องคัมภีร์อัลกุรอานและห้องครัวในหลังเดียวกัน ดู รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโต๊ะครู ต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 29.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน.; ขจัดภัย บุรุษพัฒนา, ไทยมุสลิม, หน้า 3.

²⁰ ภูมิหลังชาวมุสลิมในประเทศไทย, หน้า 64.

²¹ พัทธา สายหู, รายงานการศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้, หน้า 31”; รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโต๊ะครู ต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 33-34.

²² รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโต๊ะครู ต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 32-33.

ศาสนาโดยตรง แต่โตะครูที่ได้รับการยกย่องนับถือจากชาวบ้านมากและมีลูกศิษย์ลูกหามาก จะทำให้มีโอกาสสร้างฐานะที่มั่นคงขึ้นได้ตามระบบการช่วยเหลือและการบริจาคทานดังกล่าว ดังนั้นยังโตะครูมีชื่อเสียงมากเท่าใดยังสามารถสร้างฐานะได้มั่นคงขึ้นเท่านั้น²³ สาเหตุดังกล่าวทำให้สังคมมุสลิมนิยมให้ลูกหลานเล่าเรียนทางศาสนาจนถึงระดับสูง เนื่องจากเป็นโอกาสในการเลื่อนสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ จนมีผู้กล่าวว่า “การเป็นโตะครูมีชื่อเสียงเป็นความสำเร็จอย่างดีในชีวิตที่พึงปรารถนา”²⁴

สิ่งที่เป็นปัญหาในสายตาของรัฐคือ ความสามารถในการใช้ภาษาไทยของโตะครูเหล่านี้อยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำมาก เนื่องจากโตะครูเหล่านี้จะใช้ภาษามลายูที่เป็นภาษาแม่เป็นภาษาหลัก และยังใช้ภาษาอาหรับที่ต้องใช้ในการศึกษาคัมภีร์อัลกุรอานได้ดียิ่งกว่าภาษาไทย ส่วนผู้ช่วยโตะครูที่ช่วยโตะสอนก็มักจะเป็นผู้ที่จบมาจากปอเนาะของโตะครูคนดังกล่าวเอง²⁵

ระบบการเรียนการสอนในปอเนาะแต่ละที่จะไม่เหมือนกัน แตกต่างกันไปตามกันไปตามการจัดการของโตะครูแต่ละคน และยังไม่มีการกำหนดระยะเวลาการเรียน หลักสูตรประมวลการสอน และการประเมินผลตามหลักวิชาการศึกษาแผนใหม่ ทำให้ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาในปอเนาะจึงขึ้นอยู่กับการสอนของโตะครูและความสามารถของนักเรียนเป็นสำคัญ หากนักเรียนมีความสามารถมากการเรียนอาจใช้ระยะเวลาไม่นาน แต่หากนักเรียนมีความสามารถน้อยและไม่ขวนขวายการเรียนจะใช้เวลานาน วิชาที่ศาสนาที่สอนในปอเนาะจะใช้ 2 ภาษาเป็นภาษาหลัก คือ ภาษามลายูเขียนด้วยอักษรยาวี (ภาษาเขียนที่ใช้ตัวอักษรจากภาษาอาหรับมาเขียนแทนเสียงภาษามลายู) เพื่อให้สามารถอ่านกิตับหรือตำราที่อธิบายคัมภีร์อัลกุรอานเป็นภาษายาวี กับภาษาอาหรับที่เป็นภาษาของพระคัมภีร์โดยตรง แต่ในช่วงปี 2508 เริ่มมีการใช้ภาษามลายูเขียนด้วยอักษรโรมัน (มาจากคำว่าโรมันคือการใช้ตัวอักษรภาษาอังกฤษมาเขียนแทนเสียงภาษามลายู) และในปอเนาะบางแห่งอาจมีการสอนภาษาอังกฤษด้วย ส่วนตำราภาษามลายูที่ใช้เล่าเรียนกันในปอเนาะมักมาจากตำราที่ใช้กันในประเทศมาเลเซีย ทำให้นักเรียนปอเนาะมีความรู้ในเรื่องวัฒนธรรมและประเทศมาเลเซียมากกว่าเรื่องราวของ

²³ นอกจากนี้โตะครูให้เหตุผลของการไม่เก็บค่าเล่าเรียนว่า นักเรียนที่มาเรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนที่ยากจน และการเก็บค่าเล่าเรียนเป็นการขัดกับหลักศาสนาโดยตรง นอกจากนี้หากมีความจำเป็นในการใช้เงินโตะครูสามารถเรียกรายเงินจากชาวบ้านได้ ดู รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโตะครู ต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 35-36, 61-62.; ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 49, 66.

²⁴ พัทยา สายหู, รายงานการศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้, หน้า 25.

²⁵ รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโตะครู ต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 35, 47-48, 59.

ประเทศไทย²⁶ ลักษณะการเรียนการสอนในปอเนาะจึงมีลักษณะการศึกษาตามแบบจารีตประเพณี นิยม ที่สร้างความเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมาเลย์หรือมลายู เป็น “สถาบันของชุมชน” ที่ทำหน้าที่ ถ่ายทอดทัศนคติ แนวคิด และสร้างความคิด ความรู้ และผู้นำให้กับชุมชนนั้นๆ เนื่องจากประชาชน มุสลิมส่วนใหญ่ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงทศวรรษ 2500 ล้วนผ่านการศึกษาแบบปอเนาะ มาแล้วทั้งสิ้น²⁷ แต่ปอเนาะถูกมองจากรัฐว่า

“...เป็นสถาบันการศึกษาอิสลามที่จัดตั้งและทำการสอนโดยโต๊ะครู ไม่มี หลักสูตรกำหนดวิชาเรียน เวลาที่สอน และการจบการศึกษาขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถของโต๊ะครู ปอเนาะบางแห่งเป็นที่ช่องสุ่มของกลุ่มโจรต่างๆทั้งโจรผู้ร้าย ธรรมดาและโจรการเมืองที่ดำเนินการและยุแหย่ให้มีการแบ่งแยกดินแดน นอกจากนี้ผู้ที่ เรียนจบจากปอเนาะก็ไม่เกิดผลดีต่อสังคมในแง่การเศรษฐกิจและการพัฒนาอาชีพ เพราะส่วนใหญ่ก็ต้องกลับไปประกอบอาชีพนั้นๆตามเดิม นอกจากนี้โอกาสที่ใช้ ภาษาไทย เรียนรู้วิชาสามัญ และวิชาชีพอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และ ประเทศชาติก็แทบไม่มี เพราะใช้ภาษามลายูและภาษาอาหรับในการศึกษา”²⁸

3.1.1.3. การปรับปรุงปอเนาะให้เป็น “โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม”

โครงการปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม มีที่มาจากเมื่อครั้งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขึ้นครองอำนาจในปี 2501 นำมาซึ่งการกำหนดโครงการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาค (พ.ศ.ภ.) (Regional Education Development Project Including Higher Education) เพื่อแก้ปัญหาการศึกษาของประเทศในขณะนั้น คือ การขาดแคลนครูและสถานศึกษาในพื้นที่ต่างจังหวัด ทำให้นักเรียนมากระจุกกันอยู่ในกรุงเทพมหานคร การพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาคในระยะนี้มีเป้าหมายในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของส่วนภูมิภาคให้ทัดเทียมกับส่วนกลาง กระทรวงศึกษาธิการได้รวมจังหวัดที่วัฒนธรรมและปัญหาทางการศึกษาใกล้เคียงกันเข้าด้วยกันเป็นพื้นที่การศึกษาเดียวกันเรียกว่า “ภาคการศึกษา” จำนวน 12 ภาคทั่วประเทศ ส่วนจังหวัดชายแดนที่

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.; พัทยา สายหู, รายงานการศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้, หน้า 31.

²⁷ สุรินทร์ พิศสุวรรณ, “เงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 23.; รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโต๊ะครู ต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 38-39.

²⁸ สงคราม ชื่นภิบาล, “การผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 152.

ประกอบด้วยจังหวัดนราธิวาส ปัตตานี ยะลา และสตูล ให้รวมกันเป็น “ภาคศึกษา 2”²⁹ นับเป็นการจัดตั้งภาคการศึกษาตามโครงการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาคเป็นแห่งแรก โดยให้มีการจัดตั้ง “ครูสัมมนาการศึกษาภาคศึกษา 2” ขึ้นที่จังหวัดยะลา ในการดำเนินการปรับปรุงการศึกษาในภาคศึกษา 2 นั้น กระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น 3 คณะ คือ คณะกรรมการอำนวยการโครงการพัฒนาการศึกษา คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำภาคศึกษา 2 คณะกรรมการดำเนินการพัฒนาการศึกษา ภาคศึกษา 2³⁰

การประชุมคณะกรรมการที่ปรึกษาประจำภาคศึกษา 2 ได้จัดประชุมครั้งแรกในปี 2502³¹ ที่ประชุมเสนอให้มีการปรับปรุงการศึกษาของนักเรียนปอเนาะให้ดียิ่งขึ้น ในปีเดียวกันนี้รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ยังได้ก่อตั้ง “คณะกรรมการประสานราชการในสิ่งจังหวัดภาคใต้” (ก.ส.จ.) ขึ้น โดยมีการจัดประชุมครั้งแรกในวันที่ 8 กันยายน ปีเดียวกัน ที่ประชุมเสนอให้รัฐบาลเห็นถึงภัยต่างๆที่เกิดมาจากปอเนาะดังที่กล่าวมาแล้วในส่วนก่อนหน้า และเสนอให้ทางราชการเข้าควบคุมปอเนาะในรูปส่งเสริมให้เป็นโรงเรียนราษฎร์ ให้มีการวางหลักสูตรการสอนในปอเนาะให้มีรูปแบบชัดเจน ตลอดจนกำหนดวิทยฐานะของครูผู้สอนและการให้มีการแนะนำวิชาชีพแก่นักเรียนปอเนาะด้วย³²

ต่อมาในปี 2503 คณะกรรมการดำเนินการพัฒนาการศึกษา ภาคศึกษา 2 ได้จัดให้มีการประชุมข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในสิ่งจังหวัดชายแดนภาคใต้ และผู้นำทางศาสนาอิสลาม ที่ประชุมมีความเห็นว่าแต่เดิมทางการไม่เคยเข้าไปควบคุมหรือดูแลปอเนาะแต่อย่างใด³³ และปล่อยให้โต๊ะครูดำเนินการสอนไปตามความคิดและความรู้ของตนเอง เนื่องจากแต่เดิมเชื่อว่าหากเข้า

²⁹ ภาคศึกษา 2 ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นสำนักภาคศึกษา 2 และสำนักงานศึกษาธิการเขต 2 ตามลำดับ ดู ปิยนาล บุนนาค, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516), หน้า 226.

³⁰ รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโต๊ะครู ต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 71-72.

³¹ เป็นที่น่าสังเกตว่าสภาความมั่นคงแห่งชาติ ได้ก่อตั้งในปี 2502 เช่นเดียวกัน โดยขึ้นตรงกับนายกรัฐมนตรี ดู ปิยนาล บุนนาค, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516), หน้า 224.

³² อรรถพ เนียมคง, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในสิ่งจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2500-2516),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2538), หน้า 49.

³³ มีข้อมูลอีกทางหนึ่งว่า แท้จริงแล้วทางการเคยพยายามเข้าควบคุมปอเนาะมาตั้งแต่ปี 2488 แต่นายเง๊ะ อับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ สมาชิกสภาผู้แทนจังหวัดสตูลในขณะนั้นคัดค้านความพยายามดังกล่าว และเสนอว่าจะทำให้กระทบเทือนต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

ควบคุมจะก่อให้เกิดปัญหามากกว่าผลดี แต่ถ้าหากปล่อยให้มีการจัดการเรียนการสอนที่ไม่มีหลักสูตร และไม่มีกำหนดระยะเวลาการเรียนที่แน่นอนดังที่เป็นมาเชื่อว่าจะเกิดผลเสียมากกว่าผลดี³⁴ คณะกรรมการฯ จึงได้ร่วมกันกำหนดระเบียบปรับปรุงปอเนาะต่อกระทรวงศึกษาธิการ ต่อมา กระทรวงศึกษาธิการพิจารณาเห็นควรแล้วจึงได้ประกาศใช้ในปี 2504 เรียกว่า “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะในภาคศึกษา 2 พ.ศ. 2504”³⁵

สาระสำคัญของระเบียบดังกล่าวคือ การเสนอความช่วยเหลือเงินในรูปของเงินรางวัลพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเงินอุดหนุนแก่ปอเนาะ แต่มีเกณฑ์ของการช่วยเหลือคือปอเนาะดังกล่าวจะต้องจดทะเบียนเป็นสถานศึกษาวิชาศาสนาอิสลามกับรัฐ และให้ปอเนาะที่มาจดทะเบียนดังกล่าวดำเนินการปรับหลักสูตรการเรียนการสอนจากไม่มีกำหนดระยะเวลาเป็นสามตอน คือ ชั้นศาสนาตอนต้น (4 ปี) ตอนกลาง (3 ปี) และตอนปลาย (2 ปี) และให้มีการแบ่งการศึกษาเป็นวิชาศาสนา 27 ชั่วโมง ภาษาไทยและวิชาชีพอย่างละ 4 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดยมีการกำหนดเนื้อหาวิชาและวิธีวัดผลในแต่ละวิชาไว้ด้วย³⁶ แต่ผลปรากฏว่าหลักสูตรภาษาไทยและวิชาชีพที่ระเบียบดังกล่าวได้กำหนดไว้ แทบจะไม่มีปอเนาะที่เข้ามาจดทะเบียนใดสามารถดำเนินการตามได้เลย เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการขาดแคลนครูและโต๊ะครูไม่มีบพอที่จะจ้างครูมาสอน ภายหลังจากระเบียบนี้ประกาศใช้ออกก็มีปอเนาะเข้ามาจดทะเบียนกับทางการจำนวน เพียง 82 แห่ง เนื่องจากทางการยังไม่บังคับ และการที่ระเบียบฯ ปี 2504 ไม่ได้กำหนดวุฒิทางการศึกษาของโต๊ะครู จึงทำให้ปอเนาะแบบเดิมยังคงเกิดขึ้นอยู่ต่อไป³⁷ จนถึงปี 2505 มีปอเนาะมาจดทะเบียนกับทางการจำนวน 154 แห่ง³⁸ โดยปอเนาะที่เข้ามาขอจดทะเบียนเหล่านี้จะได้รับเงินช่วยเหลือจากกระทรวงศึกษาธิการ ในระยะ 4 ปีแรกเป็นจำนวนเงิน 19,000 บาท³⁹

³⁴ ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 100.

³⁵ รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโต๊ะครู ต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 72-73.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73-74.

³⁷ ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 104-105, 107.

³⁸ อรรถพ นิยมคง, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2500-2516),” หน้า 58.

³⁹ รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโต๊ะครู ต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 83.

ในส่วนเงินรางวัลพระราชทานปอเนาะ⁴⁰ นั้น นับเป็นจุดเด่นที่สำคัญอย่างหนึ่งของวิธีการที่รัฐใช้ในการกระตุ้นให้ปอเนาะทั้งหลายเปลี่ยนแปลงเนื้อหาการเรียนการสอน โดยให้โต๊ะครูหันมาให้ความสำคัญกับการสอนภาษาไทยในการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น⁴¹ การได้รับพระราชทานเงินรางวัลดังกล่าวจึงเป็นสัญลักษณ์ของปอเนาะที่เริ่มได้รับการยอมรับและมีการพัฒนามากขึ้นในสายตาของรัฐ การพระราชทานเงินรางวัลแก่ปอเนาะที่จัดการเรียนการสอนและสถานศึกษาได้ตรงตามระเบียบโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ (รัชกาลที่ 9) ซึ่งเป็นโครงการของรัฐนั้นจึงเป็นสัญลักษณ์ของโครงการปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามโดยแท้ และการรับรางวัลพระราชทานแต่ละครั้งโต๊ะครูจะต้องเดินทางมากรุงเทพมหานครฯ เพื่อรับเงินพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และการนำโต๊ะครูเหล่านี้มาพบข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของไทย มุสลิมที่อยู่อาศัยในภาคกลาง และชมกรุงเทพมหานครฯ เพื่อให้โต๊ะครูเหล่านี้ได้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของมุสลิมในภูมิภาคอื่น เห็นความเจริญของเมืองหลวง ซึ่งรัฐเชื่อว่าจะทำให้โต๊ะครูเหล่านี้อาจจะเกิด “ความรู้สึกรักชาติไทย”⁴²

การดำเนินการปรับปรุงปอเนาะของรัฐแน่นอนว่าย่อมมีกลุ่มโต๊ะครูบางกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการปรับปรุงปอเนาะ ซึ่งกลุ่มเหล่านี้มักจะเป็นโต๊ะครูที่มีอายุมากและมีแนวคิดค่อนข้างอนุรักษ์นิยม ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าของปอเนาะขนาดเล็กในเขตจังหวัดปัตตานี⁴³ อรรถณพ เนียมคง ให้ข้อมูลว่า ในปี 2504 เมื่อรัฐออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะในภาคศึกษา 2 เป็นผลให้ปอเนาะต้องมีการปิดตัวลงไปกว่า 109 โรง ทั้งยังทำให้โต๊ะครูที่ไม่ยอมจดทะเบียนกับรัฐและไม่ยอมปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนต้องถูกเพ่งเล็งจากทางการ เป็นผลให้โต๊ะครูบางคนต้องหนีเข้าป่าเพื่อเข้าร่วมกับกลุ่มติดอาวุธต่อต้านรัฐและบางส่วนจำต้องหลบหนีออกนอกประเทศ⁴⁴

⁴⁰ เงินรางวัลพระราชทานแก่ปอเนาะ แบ่งเป็น 4 อันดับคือ อันดับพิเศษ ได้เงินรางวัล 10,000 บาท อันดับ 1 ได้เงินรางวัล 5,000 บาท อันดับ 2 ได้เงินรางวัล 3,000 บาท อันดับชมเชย ได้เงินรางวัล 1,000 บาท ดูเรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

⁴¹ อ.บางนรา, ปัตตานี: อดีต-ปัจจุบัน (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2551), หน้า 7.

⁴² รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโต๊ะครู ต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 115-116.

⁴³ ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 186.

⁴⁴ อรรถณพ เนียมคง, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2500-2516),” หน้า 45.

แต่ในขณะเดียวกันเราก็ต้องยอมรับว่าความสำเร็จในการปรับปรุงปอเนาะเหล่านี้ แท้จริงแล้ว ส่วนหนึ่งหนึ่งเกิดจากความร่วมมือกับทางราชการของบรรดาผู้นำทางศาสนาอิสลามในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นตัวโต๊ะครูเอง กรรมการอิสลามประจำจังหวัด โต๊ะเยติธรรม โต๊ะอิหม่าม และกลุ่มผู้นำท้องถิ่น อีกจำนวนมาก⁴⁵ สอดคล้องกับผลการวิจัยของรุ่ง แก้วแดง ที่ระบุว่า “ทัศนคติของโต๊ะครูไม่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม”⁴⁶ อีกทั้งกลุ่มโต๊ะครูทั้งหลายที่ไม่เห็นด้วยกับการปรับปรุงปอเนาะของทางการไม่มีการเคลื่อนไหวคัดค้านอย่างรุนแรง⁴⁷ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการยอมรับจากเหล่าโต๊ะครูและผู้นำทางศาสนาจำนวนไม่น้อยในพื้นที่ว่ารัฐมีความชอบธรรมบางประการในการเข้ามาปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนและการจัดการ สถานะที่ให้เป็นไปในทิศทางที่รัฐต้องการ และยังทำให้เห็นความจำเป็นบางประการของโต๊ะครูในการยอมรับการเข้ามามีบทบาททางด้านนี้ของรัฐไปพร้อมกัน

ในปี 2507 ภาคศึกษา 2 ได้เชิญผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในพื้นที่ของภาคศึกษา 2 ทั้งฝ่ายข้าราชการและฝ่ายผู้นำทางศาสนามาประชุมร่วมกัน ที่ประชุมมีมติให้มีการปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม โดยมอบหมายให้คณะกรรมการดำเนินการพัฒนาการศึกษาภาคศึกษา 2 เป็นผู้จัดทำโครงการเพื่อเสนอต่อกระทรวงศึกษาธิการและคณะรัฐมนตรีอนุมัติ ปี 2508 รัฐบาลได้อนุมัติโครงการดังกล่าวในชื่อ “โครงการปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2508-2511” และนำโครงการดังกล่าวเสนอของบประมาณจากคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้⁴⁸

⁴⁵ ก่อนจะมีการการปรับปรุงปอเนาะของกระทรวงศึกษาธิการมีการส่งเจ้าหน้าที่รัฐที่เป็นที่นาเชื่อถือของชาวบ้าน เช่น นายอำเภอ ศึกษาธิการอำเภอ ครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ออกสำรวจความเห็นของโต๊ะครูว่าปอเนาะนั้นๆ ต้องการความช่วยเหลือในด้านใด เพื่อดูจำนวนปอเนาะที่ให้ความร่วมมือกับทางราชการ และการคัดเลือกผู้นำทางศาสนาอิสลามในการประชุมก่อนออก “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะในภาคศึกษา 2 พ.ศ. 2504” มีความเป็นไปได้ว่ารัฐจะเลือกเฉพาะกลุ่มที่ให้การสนับสนุนระเบียบดังกล่าวนี้ อย่างไรก็ตาม ทำให้เห็นว่าก่อนมีการดำเนินการปรับปรุงปอเนาะนั้น เราจะเห็นจำนวนผู้นำศาสนาอิสลามในท้องถิ่น และโต๊ะครูจำนวนหนึ่งที่สนับสนุนให้เกิดระเบียบและการดำเนินการดังกล่าวนี้ ดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 60-61.

⁴⁶ รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโต๊ะครู ต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 123.

⁴⁷ อรรถพร นิยมคง, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2500-2516),” หน้า 67.

⁴⁸ ประจักษ์ ประจักษ์จานิก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 109-110.

วัตถุประสงค์สำคัญของโครงการดังกล่าวนี้คือให้ปอเนาะที่มาจากทะเบียนกับทางการแล้วได้ปรับปรุงเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2497 โดยมีโต๊ะครูเป็นทั้งผู้จัดการ เจ้าของ และครูใหญ่ของโรงเรียนในคนๆเดียวกัน ปอเนาะที่เข้าโครงการนี้จะได้รับการช่วยเหลือโดยการส่ง “ครูช่วยสอน”⁴⁹ ของกรมวิสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ โดยให้ช่วยสอนวิชาสามัญและภาษาไทยโรงเรียนละ 1 คน อุปกรณ์การเรียนการสอน หลักสูตรประมวลการสอน และจะได้รับการช่วยเหลือทางการเงินโดยกำหนดให้ในระยะเวลา 4 ปี คือ พ.ศ. 2508-2511 ปีแรกจำนวน 10,000 บาท ปีต่อไปไม่เกินปีละ 3,000 บาทต่อโรงเรียน และหากปอเนาะได้จัดการศึกษาได้ตรงตามมาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการก็จะได้รับเงินรางวัลพระราชทานเช่นเดียวกัน ซึ่งในระยะนี้การดำเนินการของรัฐตามโครงการดังกล่าวนี้ยังไม่เป็นการบังคับแต่ประการใด คือเป็นการชักชวนปอเนาะให้เข้ามาจดทะเบียนโดยเสนอความช่วยเหลือทางด้านต่างๆเป็นการตอบแทน

⁴⁹ “ครูช่วยสอน” เรียกอย่างไม่เป็นทางการในเวลานั้นว่า “ครูปอเนาะ” คือครูที่กระทรวงศึกษาธิการส่งไปช่วยสอนวิชาสามัญและวิชาชีพในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามโดยกำหนดจำนวนครูช่วยสอน 1 คน ต่อ นักเรียน 50 คน และจะเพิ่มจำนวน 1 คน เมื่อนักเรียนมีจำนวนถึง 150 คน ครูช่วยสอนเหล่านี้ในระยะแรกมีฐานะเป็นเพียงลูกจ้างของโรงเรียนเท่านั้น โดยให้เงินเดือนตามวุฒิทางการศึกษา แต่ส่วนใหญ่ในระยะนี้จะมีวุฒิมัธยมศึกษาปีที่ 3 ครูช่วยสอนเหล่านี้นอกจากจะทำหน้าที่สอนวิชาสามัญและวิชาชีพแล้ว ยังทำหน้าที่บริหารการเงินของโรงเรียนโดยในส่วนใหญ่ให้การช่วยเหลือ ครูช่วยสอนเหล่านี้จึงทำหน้าที่ “เป็นหู เป็นตา” ให้กับรัฐในการควบคุมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ในปี 2510-2511 โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามแต่ละแห่งมีครูช่วยสอนเพียงแห่งละประมาณ 1 คน ในปี 2515 ครูช่วยสอนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีราว 317 คน ปี 2516 มีราว 323 คน (เป็นลูกจ้างราว 21 คน) ปี 2517 มี 340 คน ตัวเลขที่เพิ่มขึ้นนี้เกิดขึ้นควบคู่กับจำนวนครูช่วยสอนที่มีวุฒิทางการศึกษาสูงขึ้นมีเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย อย่างไรก็ตามตำแหน่งดังกล่าวนี้ได้ชื่อว่าเป็นตำแหน่งที่ไม่มี ความมั่นคงขวัญกำลังใจในการทำงานต่ำ และมีอัตราเข้าออกงานบ่อย จนกระทั่งปี 2518 กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอเปลี่ยนแปลงฐานะของครูช่วยสอนที่มีวุฒิมัธยมศึกษาจากลูกจ้างประจำเป็นข้าราชการครูในสมัยรัฐบาลของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ ดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 134, 192, 196.; อรรถนพ เนียมคง, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2500-2516),” หน้า 70-71.; รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโต๊ะครู ต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 98-102.; ขจิตถัย บุรุษพัฒนา, ไทยมุสลิม, หน้า 239.; ปิยนาด บุนนาค และคณะ, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่สมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์-รัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ (14 ตุลาคม พ.ศ.2516-4 สิงหาคม พ.ศ.2531) (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2551), หน้า 212.

เท่านั้น การเข้ามาจดทะเบียนของปอเนาะในระยนี้จึงเป็นไปโดยสมัครใจของโต๊ะครู⁵⁰ระหว่างปี 2504-2509 มีปอเนาะเข้ามาจดทะเบียนกับทางกรจำนวน 206 โรง (รวมจังหวัดสตูล 13 โรง)⁵¹

การปรับปรุงปอเนาะโดยใช้ความสมัครใจของโต๊ะครูของรัฐปรับเปลี่ยนมาสู่การใช้วิธีการบังคับ เมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติกำหนดนโยบายเกี่ยวกับปอเนาะในวันที่ 14 มิถุนายน ปี 2509 ตามข้อเสนอของสภาความมั่นคงแห่งชาติ มติคณะรัฐมนตรีฉบับนี้มีสาระสำคัญคือ ห้ามจัดตั้งปอเนาะขึ้นมาใหม่ หากจะดำเนินการจัดตั้งต้องขอจดทะเบียนเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามกับทางกร บังคับให้ปอเนาะที่เหลืออยู่ทั้งหมดเข้ามาจดทะเบียนกับรัฐภายในระยะเวลา 6 เดือน และให้ปอเนาะที่เข้ามาจดทะเบียนทั้งหมดแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในเวลา 3-5 ปี⁵² ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมั่นใจของภาครัฐว่าจะไม่มีการต่อต้านจากบรรดาเหล่าโต๊ะครูและบรรดาผู้นำศาสนาอิสลามในท้องถิ่น และได้รับแรงสนับสนุนจากเหล่าโต๊ะครูและบรรดาผู้นำทางศาสนาท้องถิ่นมากพอที่จะผลักดันให้ปอเนาะที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายของรัฐไม่กล้าที่จะเคลื่อนไหวรุนแรงนัก สิ่งดังกล่าวจะทำให้ปอเนาะที่มีการจัดการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมสูญสลายไปในที่สุด และปอเนาะที่มีอยู่ทั้งหมดปรับเข้าสู่ระบบการศึกษาที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับของรัฐในท้ายสุด⁵³

ในปี 2511 มีจำนวนปอเนาะที่มาจากทะเบียนอยู่ที่ 206 แห่งเช่นเดิม แต่มีปอเนาะที่ได้รับการปรับปรุงตามโครงการแล้ว 140 โรง และมี 66 โรงที่ไม่ผ่านมาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ จึงไม่ได้รับการปรับปรุงเป็นโรงเรียนราษฎร์⁵⁴ ปี 2512 มีปอเนาะเข้ามาจดทะเบียนในภาคศึกษา 2 จำนวน 381 แห่ง แปรสภาพเป็นโรงเรียนเฉพาะปีนี้ 99 แห่ง ทำให้มีปอเนาะที่แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามรวมกับก่อนหน้าเป็น 221 แห่ง แต่ยังคงมีหลายแห่งที่อุปกรณ์การเรียนการสอนและการจัดสถานศึกษายังไม่ถูกต้องตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ คือ ยังมีลักษณะของ

⁵⁰ ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 111-112, 115, 126.

⁵¹ รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโต๊ะครู ต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 30-31.

⁵² ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 116.; อรรถนพ เนียมคง, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2500-2516),” หน้า 59.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 205.

⁵⁴ รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโต๊ะครู ต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 78. ไพท เพชรจำรัส อาจารย์ประจำวิทยาลัยครูยะลาในช่วงปลายทศวรรษ 2510 ให้ข้อมูลว่าในปีเดียวกันนี้รัฐเริ่มออกกฎหมายห้ามไม่ให้โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามมีการใช้ภาษามลายู/รูมีในการเรียนการสอน ดู ไพท เพชรจำรัส, ข้าแหละเหตุการณ์ในสามจังหวัดภาคใต้ (ยะลา: บุญจิตติการพิมพ์, 2519), หน้า 114.

การเป็นปอเนาะแบบดั้งเดิมแต่ใช้ชื่อว่าโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางการศึกษาและการเรียนการสอนถือว่าเป็นไปแบบเชิงซ้ำ แม้จะมีปอเนาะจำนวนมากที่ในทางนิตินัยได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามไปแล้ว⁵⁵

ปี 2513 รัฐได้ออก “โครงการอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2513” เพื่อส่งเสริมการพัฒนาปอเนาะให้ได้คุณภาพตามที่กระทรวงศึกษาธิการต้องการ โดยคัดเลือกจากโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่เริ่มจัดหลักสูตรตามกระทรวงศึกษาธิการ และมีสภาพแวดล้อมที่สามารถพัฒนาต่อไปได้ โดยทำการอุดหนุนหรือช่วยเหลือใน 3 ด้าน คือ ด้านการเงิน การส่งครูไปช่วยสอนวิชาสามัญและวิชาชีพ และการช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การสอนและแบบเรียน ในปีเดียวกันนี้มีปอเนาะมาขอจดทะเบียนเพิ่มอีก 82 แห่ง รวมปอเนาะที่มาขอจดทะเบียนจนถึงปีนี้เป็นจำนวน 463 แห่ง และในวันที่ 15 มิถุนายน 2514 เป็นวันสุดท้ายที่กระทรวงศึกษาธิการเปิดโอกาสให้ปอเนาะให้มาจดทะเบียนกับทางราชการ และกำหนดว่าหากไม่ทำการแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามให้ถือว่าปอเนาะแห่งนั้นล้มเลิกกิจการลง ซึ่งเกิดจากความคิดของจอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นที่ต้องการให้การปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเสร็จสิ้นลงในปี ปี 2514 จึงเป็นปีที่ปอเนาะแบบดั้งเดิมในพื้นที่ภาคศึกษา 2 ล่มสุดลงในทางนิตินัย⁵⁶

ในปี 2514 กองโรงเรียนราษฎร์ กรมวิสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ หน่วยงานต้นสังกัดที่ทำหน้าที่ควบคุมโครงการปรับปรุงปอเนาะของรัฐโดยตรงได้ออก “โครงการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในจังหวัดภาคใต้ของกองโรงเรียนราษฎร์ กรมวิสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2514-2519 (ระยะที่ 2)” เพื่อให้การดำเนินการพัฒนาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในภาคศึกษา 2 เป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการพัฒนาการเรียนการสอนด้านวิชาสามัญและวิชาชีพในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม โดยการเข้าไปควบคุมคุณภาพหลักสูตรอาคารสถานที่ ผู้บริหารและการจัดการ ตลอดจนคุณภาพนักเรียน เพื่อให้โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเหล่านี้สามารถสร้างนักเรียนที่สามารถศึกษาต่อสายสามัญหรือสายวิชาชีพในระดับที่สูงขึ้นได้⁵⁷

⁵⁵ ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 120-121, 136, 141, 195.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 70-71, 118, 123, 141-143.; อ.บางนรา, ปัตตานี: อดีต-ปัจจุบัน, หน้า 38.; อรรถพร เนียมคม, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2500-2516),” หน้า 69.

⁵⁷ ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 149-169.

จนกระทั่งปี 2515⁵⁸ พื้นที่ภาคศึกษา 2 มีโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามจำนวน 426 โรงเรียน เป็นโรงเรียนที่สอนวิชาศาสนาอย่างเดียว 190 โรงเรียน สอนวิชาศาสนาควบคู่วิชาสามัญจนถึงระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 230 โรงเรียน และสอนวิชาศาสนาควบคู่วิชาสามัญจนถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 6 โรงเรียน จากข้อมูลของฝ่ายแผนงาน กองสถานศึกษาเอกชน สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาเอกชน ระบุว่าในปีนี้มีนักเรียนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในภาคศึกษา 2 ที่เรียน วิชาศาสนาอย่างเดียว 16,542 คน เรียนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญ 6,329 คน (รวมเป็น 22,871 คน) นับว่านักเรียนที่เรียนวิชาศาสนาอิสลามอย่างเดียวมีมากเกือบ 3 เท่าของนักเรียนที่เรียนวิชา ศาสนาควบคู่วิชาสามัญ ซึ่งเท่ากับว่าโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามยังมีอยู่เกือบครึ่งหนึ่งของ จำนวนโรงเรียนราษฎร์ทั้งหมดในพื้นที่ภาคศึกษา 2⁵⁹

เมื่อเข้าสู่ปี 2516 กระทรวงศึกษาธิการยังมีความเห็นว่าโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามใน ภาคศึกษา 2 อีกหลายแห่งที่ยังจัดสร้างอาคารเรียนอย่างไม่ถูกต้องลักษณะ คือมีโรงเรียนที่จัดสร้าง อาคารเรียนได้ถูกระเบียบเพียง 15 เปอร์เซ็นต์ (ประมาณ 50-60 โรงเรียน) และยังมีโรงเรียนราษฎร์สอน ศาสนาอิสลามบางแห่งที่ยังไม่ยอมนำวิชาภาษาไทยเข้าไปไว้ในหลักสูตร และโต๊ะครูส่วนใหญ่ยังใช้ ภาษาไทยไม่ได้ นอกจากนี้ยังมี “ปอเนาะเถื่อน” หรือปอเนาะที่ไม่ได้ขออนุญาตจากทางการในการ จัดตั้ง สร้างขึ้นในพื้นที่ชนบทห่างไกลยากแก่การควบคุมของเจ้าหน้าที่ ในปีนี้ยังมีโรงเรียนราษฎร์สอน ศาสนาอิสลามที่นักเรียนต้องปลูกระโทมรอบบ้านโต๊ะครู เนื่องจากโต๊ะครูได้พัฒนาอาคารเรียนตามบ ที่รัฐช่วยเหลือเท่านั้น⁶⁰ ในระยะเวลาที่เงินช่วยเหลือจากรัฐกลายเป็นสิ่งสำคัญต่อโต๊ะครู เพราะการ พัฒนาโรงเรียนให้เป็นที่ไปตามมาตรฐานของรัฐจำเป็นต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ นักเรียนโรงเรียนราษฎร์เริ่มมีความกล้าที่จะใช้ภาษาไทยกับเจ้าหน้าที่รัฐหรือคนแปลกหน้ามากขึ้น ซึ่ง

⁵⁸ ในปีนี้กองโรงเรียนราษฎร์ กรมวิสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นหน่วยงาน ระดับกรมในชื่อว่า “สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน” เพื่อรองรับการขยายตัวของโรงเรียนราษฎร์หรือ โรงเรียนเอกชนในประเทศ ดู สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, แนะนำสช. [ออนไลน์], 11 พฤศจิกายน 2560. แหล่งที่มา

<http://www.opec.go.th/webopec/content.php?page=content&group=history>

⁵⁹ อรรถนพ เนียมคง, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2500-2516),” หน้า 66, 70.; ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียน ราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 180. ในขณะเดียวกันประกิจ ประจนปัจจนึกให้ข้อมูลว่าในเดือนกันยายนปี เดียวกันนี้นักเรียนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามของภาคศึกษา 2 มีจำนวนกว่า 28,199 คน มีผู้เรียนวิชา ศาสนาอย่างเดียว 17,202 มีนักเรียนที่เรียนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญ 10,997 คน ดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 184.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 126, 138, 178-179, 173-174.; กัมปนาท จินตวิโรจน์, ผมรู้จักปะเยะตึกว่าใครๆ (กรุงเทพฯ: วิทวัส, 2522), หน้า 174.

ทำให้เริ่มเห็นถึงผลพวงจากการพัฒนาปอเนาะของรัฐในระยะนี้ ปี 2516 ชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เริ่มนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่มีการจัดระบบการเรียนการสอนดี ทำให้เริ่มเห็นลักษณะความนิยมในตัวโต๊ะครูเปลี่ยนมาสู่ความนิยมในตัวโรงเรียนมากยิ่งขึ้น⁶¹ ในปีการศึกษา 2516 มีโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ไม่รวมจังหวัดสตูล) เป็นจำนวน 324 โรงเรียน มีนักเรียนรวมกันทั้งหมดประมาณ 21,443 คน⁶²

ในปีเดียวกันกระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งคณะกรรมการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และให้ขึ้นกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน คณะกรรมการชุดดังกล่าวเห็นควรให้พัฒนาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเร่งด่วนกว่าที่เป็นมา เสนอให้มี “โครงการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2517” เพื่อเร่งการดำเนินการสิ่งที่ทำมาแล้วก่อนหน้า⁶³ ปี 2517 มีโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในเขตการศึกษา 2 จำนวน 335 โรงเรียน มีนักเรียน 22,871 คน ในจำนวนนี้เป็นนักเรียนที่เรียนวิชาศาสนาอย่างเดียว 16,542 คน เรียนวิชาสามัญควบคู่กับวิชาศาสนาทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 6,329 คน⁶⁴ จะเห็นได้ว่าจำนวนนักเรียนที่เรียนวิชาศาสนาอิสลามอย่างเดียว ซึ่งเป็นแนวทางการศึกษาของปอเนาะมาตั้งแต่แรกเริ่มนั้น ยังคงได้รับความสำคัญจากประชาชนมุสลิมในพื้นที่ แม้ว่าในปีนี้ครึ่งหนึ่งของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามทั้งหมดจะเริ่มปรับใช้หลักสูตรการเรียนการสอนตามแนวทางของกระทรวงศึกษาธิการแล้วก็ตาม⁶⁵ แม้ในปี 2519 นักเรียนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมีผู้เรียนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญเป็นจำนวน 6,329 คน จากนักเรียนทั้งหมด 22,871 คน ซึ่งเป็นตัวเลขที่ขัดกับความต้องการของรัฐ เนื่องจากรัฐมุ่งหวังให้นักเรียนเหล่านี้เรียนวิชาสามัญควบคู่กับวิชาศาสนา มากกว่าที่จะเรียนวิชาศาสนาอย่างเดียว⁶⁶

⁶¹ ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 125, 139, 174, 186-187.

⁶² สำนักงานศึกษาธิการเขต 2 ยะลา, สถิติการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยะลา: สำนักงานศึกษาธิการเขต 2, 2516-2517), หน้า 8-9 อ้างถึงใน มยุรี จารุปาน, การศึกษาในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส (ม.ป.ท., 2518), หน้า 64.

⁶³ ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 172-174.

⁶⁴ รัฐมัลล 3, 2 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2517): 15, 28 อ้างถึงใน ขจิตถัย บุรุษพัฒน์, ไทยมุสลิม, หน้า 234-235.

⁶⁵ อิมรอน มะลูลีม, วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กรุงเทพฯ: อิสลามิกอะเคเดมี, 2538), หน้า 115.

⁶⁶ อ.บางนรา, ปัตตานี: อดีต-ปัจจุบัน, หน้า 156-157.

การปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราชภัฏสอนศาสนาอิสลาม เป็นการแปรเปลี่ยนระบบการศึกษาแบบจารีตประเพณีในวัฒนธรรมมลายูอิสลามของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้กลายเป็น “สถาบันใหม่” ที่เสริมสร้างสำนึกในความเป็นไทยและความจงรักภักดีต่อรัฐ⁶⁷ ผ่านการเข้าไปควบคุมทั้งหลักสูตรการเรียนการสอน ครูผู้สอน อุปกรณ์การเรียนการสอนและอาคารสถานที่ และคุณภาพนักเรียน ให้เป็นไปในแบบแผนและเป้าประสงค์เดียวกับโรงเรียนของรัฐ แต่ได้ทำให้ปอเนาะเปลี่ยนจาก “...โรงเรียนที่ไม่มีระบบมาเป็นโรงเรียนที่มีระบบทันสมัยตามหลักวิชาการ มีการทำบัญชีเรียกชื่อจำนวนนักเรียน มีการวัดผลและประเมินผลการเรียน และมีการแบ่งวิชาที่เรียนโดยนำวิชาสามัญภาษาไทย เข้าไปเรียน...”⁶⁸ ซึ่งเป็นการแยกวิชาทางโลกคือวิชาสามัญและวิชาชีพออกจากวิชาทางธรรมหรือวิชาศาสนาออกจากกัน⁶⁹

การดำเนินการปรับปรุงปอเนาะของรัฐ จึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนปอเนาะให้กลายเป็นสถาบันการศึกษาที่ทำหน้าที่พัฒนาสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามอุดมการณ์หรือความคิดของรัฐ และรัฐคาดหวังให้ปอเนาะที่พัฒนาแล้วในรูปโรงเรียนราชภัฏสอนศาสนาอิสลามกลายเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐกับสังคมมุสลิมท้องถิ่น เพื่อให้สถาบันใหม่ในการควบคุมของรัฐแห่งนี้ทำหน้าที่ถ่ายทอดค่านิยมทางวัฒนธรรม การเมืองการปกครอง และกลายเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ควบคุมสังคมมุสลิมให้เป็นไปในทิศทางที่รัฐต้องการต่อไป ในฐานะของสถาบันที่ทำหน้าที่ทั้งการสอนภาษาไทย ค่านิยมวัฒนธรรม และทัศนคติแบบรัฐ ตลอดจนบทบัญญัติทางศาสนาอิสลามในสถาบันเดียวกัน⁷⁰

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนในปอเนาะของรัฐในช่วงทศวรรษ 2500-2510 นี้ ทำให้เกิดผลพวงของการพัฒนาที่ปฏิเสธไม่ได้คือ การขยายตัวของการใช้ภาษาไทยในหมู่ชาวมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะในกลุ่มที่ผ่านการศึกษาในปอเนาะแผนใหม่หรือโรงเรียนราชภัฏสอนศาสนาอิสลามเหล่านี้ ตลอดจนการออกกฎหมายห้ามใช้สิ่งพิมพ์ภาษามลายูหรือมาเลย์ในสถาบันเหล่านี้ นำมาซึ่งความหวุ่นวิตกของมุสลิมในพื้นที่บางกลุ่มว่าการพัฒนาการศึกษาของรัฐอาจเป็นกระบวนการที่ทำให้วัฒนธรรมมลายูอิสลามของพวกเขาถูกคุกคาม และล่อแหลมต่อการสร้างความ

⁶⁷ สุรินทร์ พิศสุวรรณ, “เงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 23.

⁶⁸ อรรถพ เนียมคง, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2500-2516),” หน้า 63.

⁶⁹ อ.บางนรา, ปัตตานี: อดีต-ปัจจุบัน, หน้า 328.

⁷⁰ อรรถพ เนียมคง, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2500-2516),” หน้า 69.; ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, ไทยมุสลิม, หน้า 196.

เข้าใจผิดว่ารัฐกำลังเข้าไปพัวพันกับกิจการภายในของท้องถิ่น ซึ่งมุสลิมกลุ่มแนวคิตอนุรักษนิยมเชื่อว่าอยู่นอกเหนืออำนาจหน้าที่ของรัฐ เนื่องจากเป็นเรื่องที่ควรจะเป็นกิจกรรมหรือสถาบันทางศาสนา⁷¹

สุรินทร์ พิศสุวรรณ มองว่า การพัฒนาปอเนาะของรัฐยังทำให้มาตรฐานความรู้ทางศาสนาของนักเรียนปอเนาะลดน้อยลง ในขณะที่ความรู้ในวิชาสามัญของนักเรียนเหล่านี้ก็ไม่สามารถพัฒนาให้ดีเท่าที่ควรได้ เมื่อสำเร็จการศึกษาออกมาจึงไม่สามารถประกอบอาชีพหรือศึกษาต่อทั้งในทางศาสนาหรือสามัญในระดับสูงขึ้นไปอีกได้ กลายเป็นปัญหาทางสังคมและการเมือง การพัฒนาปอเนาะของรัฐตามแนวคิดของสุรินทร์ จึงเป็นการทำลายระบบคุณค่าเดิมและทำให้ปอเนาะด้อยคุณภาพในการศึกษาวิชาทางศาสนามากยิ่งขึ้น⁷² เช่นเดียวกับที่อรรถณพ เนียมคง เชื่อว่ากระบวนการดังกล่าวทำให้ “แก่นแท้ของความเป็นปอเนาะแบบดั้งเดิมหมดสิ้นไป”⁷³

อย่างไรก็ตามการที่รัฐสามารถเข้ามาปรับเปลี่ยนปอเนาะให้เป็นไปในแนวทางที่รัฐต้องการได้ แม้ว่าจะเป็นการออกกฎบังคับให้ปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งหมดเข้ามาจดทะเบียนกับทางราชการและเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภายใต้การควบคุมของรัฐ กระบวนการเหล่านี้จะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่มีโต๊ะครูคนใดยอมรับการเข้ามามีบทบาทดังกล่าว แม้การดำเนินการดังกล่าวไม่ได้เป็นเครื่องยืนยันถึงความชอบธรรมทั้งหมดของรัฐในการเข้ามาปรับเปลี่ยนสถาบันการศึกษาทางศาสนาดั้งเดิมของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ทำให้เห็นถึงความชอบธรรมบางประการและสภาวะจำเป็นของโต๊ะครูในการปรับเปลี่ยนสถาบันปอเนาะของตนให้เป็นไปในแนวทางที่รัฐต้องการ นั่นคือการยอมรับว่าการเรียนการสอนในแบบจารีตประเพณีของปอเนาะนั้น ไม่อาจตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ที่หมายรวมถึงสังคมและเศรษฐกิจในท้องถิ่นเอง ในประเทศไทย หรือแม้กระทั่งของโลกในเวลานั้นได้

การคงไว้ซึ่งสถาบันปอเนาะแบบดั้งเดิมแม้จะตอบสนองต่อความต้องการของชนมุสลิมหลายกลุ่มในท้องถิ่น แต่ไม่สามารถสร้างความมั่นคงทางด้านสถาบันปอเนาะให้อยู่คู่กับโต๊ะครูในฐานะกิจการหนึ่งต่อไปได้ เพราะเมื่อสิ้นยุคของโต๊ะครูที่มีชื่อเสียงแล้วปอเนาะดังกล่าวจะหมดความนิยมลงและแทนที่ด้วยปอเนาะแห่งอื่นของโต๊ะครูที่มีชื่อเสียง แต่การเปลี่ยนปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์

⁷¹ สุรินทร์ พิศสุวรรณ, “เงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 46-47.; สุรินทร์ พิศสุวรรณ, นโยบายประสมประสานชาวมุสลิมในประเทศไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 21.

⁷² สุรินทร์ พิศสุวรรณ, นโยบายประสมประสานชาวมุสลิมในประเทศไทยสมัยรัตนโกสินทร์, หน้า 19.; ภูมิหลังชาวมุสลิมในประเทศไทย, หน้า 65-66.

⁷³ อรรถณพ เนียมคง, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2500-2516),” หน้า 67.

สอนศาสนาอิสลามในการควบคุมของรัฐคือการรักษาความมั่นคงของกิจการปอเนาะแต่ละแห่งให้คงอยู่ต่อไปยังทายาทเจ้าของรุ่นหลัง นอกจากนี้การพัฒนาปอเนาะของรัฐในระยะนี้ทำให้ชาวมุสลิมในพื้นที่จำเป็นที่จะต้องยอมรับระบบการศึกษาแผนใหม่ โดยการส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามมากยิ่งขึ้น แม้ว่าประชาชนเหล่านี้จะยังคงนิยมส่งบุตรหลานของตนเข้าเรียนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในหลักสูตรที่เน้นสอนศาสนาอย่างเดียวก็ตาม⁷⁴

3.1.2. รัฐกับการพัฒนาการศึกษาตามระบบของรัฐ

3.1.2.1. ภาษาไทยกับความเป็นไทย

“คนเรามากถือชาติด้วยเอาภาษาเป็นสิ่งที่กำหนด”⁷⁵

กล่าวกันว่าภาษานั้นเป็นสิ่งที่กำหนดความเป็นพวกพ้องมาตั้งแต่สมัยโบราณกาล ภาษาประจำชาติซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเป็นภาษากลางและใช้กันทั่วประเทศจึงกลายเป็นสิ่งสำคัญสำหรับเอกภาพของรัฐชาติสมัยใหม่ เนื่องจากการขาดสิ่งเหล่านี้รัฐเชื่อว่าจะนำมาซึ่งปัญหาทางด้านการปกครองดินแดนส่วนต่างๆในประเทศที่เคยมีภาษาถิ่นเป็นของตนเองมาก่อน⁷⁶ ในปี 2502 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้เสด็จเยี่ยมประชาชนในจังหวัดยะลา ทรงมีพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...การศึกษาที่นี้สำคัญมาก ให้พยายามจัดให้ดี ให้พลเมืองสามารถพูดภาษาไทยได้ แม้จะพูดได้ไม่มาก เพียงแต่พอรู้เรื่องกันก็ยังมีดี เพราะที่ผ่านมามีคนไม่รู้ภาษาไทย ต้องใช้ล่ามแปล ควรพูดให้เข้าใจกันได้ เพื่อสะดวกในการติดต่อซึ่งกันและกัน”⁷⁷

สภาพสังคมของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ จังหวัดนราธิวาส ปัตตานี ยะลา และพื้นที่บางส่วนของสงขลา คือในเขตอำเภอสะบ้าย้อย จะนะ และเทพา เป็นสังคมที่ไม่ใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร (มีเพียงจังหวัดสตูลเพียงจังหวัดเดียวที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิมแต่ใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร) สาเหตุสำคัญของการไม่ใช้ภาษาไทยหรือพูดภาษาไทยไม่ได้ของชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัด

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

⁷⁵ ผู้สื่อข่าว, “จดหมายจากปักษ์ใต้: ภาษากับการปกครอง,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 3, 4 (มีนาคม-พฤษภาคม 2509): 48.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

⁷⁷ *คุรุสัมพันธ์* ภาคศึกษา 2, *พัฒนาการศึกษาภาคศึกษา 2 ฉบับที่ 2* (ยะลา: คุรุสัมพันธ์ ภาคศึกษา 2, 2505), ไม่ปรากฏเลขหน้า อ้างถึงใน ประจักษ์ ประจักษ์ประจักษ์, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 60.

ชายแดนภาคใต้ เกิดขึ้นจากวัฒนธรรมการใช้ภาษาของชาวมุสลิมท้องถิ่น คือ การมีภาษามลายูท้องถิ่น (บ้างเรียกว่าภาษามลายูปัตตานี) ซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่นตระกูลหนึ่งของภาษามาเลย์ที่ใช้เป็นภาษากลางของประเทศมาเลเซีย การมีผู้ปกครองและการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่จำกัดอยู่ในสังคมมุสลิมที่ใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวัน ทำให้การให้ความสำคัญกับการใช้และการเรียนภาษาไทยของคนกลุ่มนี้มีน้อยมาก บางกลุ่มเชื่อว่าการส่งเสริมให้ลูกหลานเรียนภาษาไทยอาจทำให้ “หันเหไปจากภาษาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน” เนื่องจากเชื่อว่าภาษาที่ถูกต้องคือภาษามลายูที่พวกเขาพูดอยู่เท่านั้น⁷⁸ บ้างเชื่อว่า “ภาษาไทยนั้นเป็นภาษาของพุทธศาสนา การพูดภาษาไทยเป็นบาป มุสลิมที่ดีต้องพูดแต่ภาษามลายูเท่านั้น”⁷⁹ นอกจากนี้การเรียนภาษาไทยเฉพาะในโรงเรียนแต่เมื่อกลับมาอยู่ในสังคมที่ใช้แต่ภาษามลายู และใช้เวลาในการท่องคัมภีร์อัลกุรอาน ทำให้นักเรียนมุสลิมไม่มีเวลาทบทวนภาษาไทย⁸⁰ การใช้ภาษาไทยของนักเรียนจึงจำกัดอยู่ในโรงเรียนเท่านั้น

จากการสำรวจสำมะโนประชากรในปี 2503 มีจำนวนประชากรในจังหวัดปัตตานี 281,587 คน มีประชากรอายุ 5 ปีขึ้นไปที่พูดภาษาไทยไม่ได้ 154,342 คน จังหวัดนราธิวาสมีประชากร 266,038 คน มีประชากรอายุ 5 ปีขึ้นไปที่พูดภาษาไทยไม่ได้ 153,121 คน ในจังหวัดยะลามีจำนวนประชากร 149,438 คน มีประชากรอายุ 5 ปีขึ้นไปที่พูดภาษาไทยไม่ได้ 74,422 คน ประชากรในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีอยู่ราว 55-65 เปอร์เซ็นต์ที่ใช้ภาษาไทยไม่ได้⁸¹ จากสถิติสำมะโนประชากรปีเดียวกันนี้ให้ข้อมูลประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งสอดคล้องกับสถิติจำนวนประชากรที่พูดภาษาไทยไม่ได้ คือ จังหวัดยะลามีประชากรนับถือศาสนาอิสลาม 60 เปอร์เซ็นต์ จังหวัดปัตตานี 78.2 เปอร์เซ็นต์ จังหวัดนราธิวาส 80 เปอร์เซ็นต์ จำนวนประชากรที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งยอมใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวันของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงมีสัดส่วนมากกว่าประชากรที่นับถือศาสนาพุทธที่ใช้ภาษาไทยในพื้นที่ราว 4-6 เท่า⁸²

ในบรรดากลุ่มที่พูดหรือใช้ภาษาไทยไม่ได้นี้ ยังแบ่งออกเป็นกลุ่มที่พูดไม่ได้จริงๆ กับกลุ่มที่พูดได้แต่ไม่พูด เนื่องจากกลัวที่ได้รับความดูถูกจากคนในสังคมเดียวกันและจากเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ เพราะตนใช้ภาษาไทยได้ไม่คล่องและมีสำเนียงที่ผิดเพี้ยนไป บ้างกลัวที่จะใช้ภาษาไทยเนื่องจากเกรงว่าเป็น

⁷⁸ พัทยา สายหู, รายงานการศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้, หน้า 30.; ขจัดภัย บุษภพัฒน์, ไทยมุสลิม, หน้า 166.

⁷⁹ ขจัดภัย บุษภพัฒน์, ไทยมุสลิม, หน้า 165.

⁸⁰ พัทยา สายหู, รายงานการศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้, หน้า 30.

⁸¹ ผู้สื่อข่าว, “จดหมายจากปักษ์ใต้: ภาษากับการปกครอง,” หน้า 50.

⁸² ประกิจ ประจันปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราชภัฏรสอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 37-38.

ภาษาของพุทธศาสนา หากใช้ตนจะถูกลิ้นวัฒนธรรมดังที่กล่าวมาข้างต้น⁸³ แม้ในปี 2508 พัฒนาการที่เข้าไปพัฒนาหมู่บ้านต่างๆในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังประสบปัญหาด้านการสื่อสารด้วยภาษาไทยกับชาวบ้านมุสลิม⁸⁴ กลุ่มคนที่ใช้ภาษาไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะนี้ คือ ชาวพุทธหรือชาวไทยเชื้อสายจีน ซึ่งส่วนใหญ่จะมีอาชีพพ่อค้าหรือข้าราชการ มักอาศัยจำกัดอยู่ในตัวอำเภอหรือตัวจังหวัด และจะอาศัยแยกออกไปจากชุมชนมุสลิมอย่างชัดเจนด้วยเหตุผลทางศาสนาและวัฒนธรรม แต่หากชุมชนชาวพุทธที่ใช้ภาษาไทยอยู่ท่ามกลางชุมชนชาวมุสลิม กลุ่มชาวไทยพุทธในพื้นที่เหล่านี้มักจะสามารุใช้ภาษามลายูได้ด้วย⁸⁵

นักเรียนที่เข้ามาเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐในพื้นที่ที่มีเพียงแค่ 12-13 เปอร์เซนต์ของจำนวนประชากร ในระหว่างการศึกษายังประสบปัญหาเด็กนักเรียนมุสลิมออกกระหว่างการศึกษาเนื่องจากเรียนช้าชั้นจนมีอายุครบเกณฑ์และมีนักเรียนหญิงจำนวนไม่น้อยต้องลาออกเพื่อแต่งงาน แต่นักเรียนทั้งหญิงและชายส่วนใหญ่จะหยุดเรียนตามระบบของรัฐเมื่อเรียนจบระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งเป็นภาคบังคับในช่วงเวลาดังกล่าว นักเรียนเหล่านี้เมื่อจบการศึกษาออกมามักจะลืมทักษะการใช้ภาษาไทยในท้ายสุด⁸⁶ เมื่อออกมาอยู่ในสังคมที่ใช้ภาษามลายูเป็นภาษาหลัก

ความสามารถในการใช้ภาษาไทยของนักเรียนมุสลิมแสดงออกมาผ่านอัตราการเข้าชั้นของนักเรียนมุสลิมในพื้นที่ภาคศึกษา 2 จากสถิติปี 2509 มีนักเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เข้าชั้นถึง 52 เปอร์เซนต์ และมีอัตราการเข้าชั้นมากกว่าพื้นที่ส่วนอื่นของประเทศเป็น 2 เท่าในทุกๆระดับชั้น นักเรียนที่เข้าชั้นเหล่านี้เกือบทั้งหมดเป็นนักเรียนมุสลิม นอกจากจะเข้าชั้นแล้วนักเรียนเหล่านี้ยังทยอยลาออกจากโรงเรียนของรัฐอยู่เสมอ จากอัตรานักเรียนมุสลิมที่มากกว่านักเรียนไทยพุทธในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 แต่เมื่อถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 7 นักเรียนพุทธจะมีจำนวนมากกว่านักเรียนมุสลิมราว 4 เท่า ซึ่งแสดงให้เห็นว่ายิ่งระดับการศึกษาที่สูงขึ้นจำนวนนักเรียนมุสลิมยังมีจำนวนน้อยลงตามไปด้วย⁸⁷

ผลการวิจัยของศูนย์วิจัยการศึกษา จังหวัดนราธิวาสระบุว่า ปี 2511 ประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวันอยู่ราว 82 เปอร์เซนต์ มีคนที่พูดภาษาไทยไม่ได้เลยอยู่

⁸³ สงคราม ชื่นภิบาล, “การผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 172.

⁸⁴ พัทยา สายหุ, รายงานการศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้, หน้า 64-66.

⁸⁵ ผู้สื่อข่าว, “จดหมายจากปักซีใต้: ภาษากับการปกครอง,” หน้า 51.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

⁸⁷ ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 50-51.; รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโต๊ะครูต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 25.; ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, ไทยมุสลิม, หน้า 189-190.

ราว 56 เปอร์เซนต์⁸⁸ แต่เมื่อถึงปี 2513 จำนวนประชากรที่อ่านออกเขียนได้ (ภาษาไทย) ในจังหวัดปัตตานีมีราว 49 เปอร์เซนต์ จังหวัดยะลา 56 เปอร์เซนต์ และ 47 เปอร์เซนต์ในส่วนของจังหวัดนราธิวาส⁸⁹ ซึ่งทำให้เห็นถึงอัตราที่เพิ่มสูงขึ้นของประชากรที่ใช้ภาษาไทยได้

รัฐเชื่อว่าการมีภาษาพูดที่แตกต่างออกไปของชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้คนเหล่านี้เข้าใจผิดว่าตนมิใช่คนไทย เลยพยายามคิดแยกพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ออกจากประเทศไทย เห็นได้จากบรรดานักเรียนในโรงเรียนของรัฐบาลที่มักบอกเสมอว่า “ผมเป็นคนแขก” มิใช่คนไทย⁹⁰ ความเข้าใจผิดดังกล่าวรัฐเชื่อว่าเป็นเหตุมาจากการที่ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนของชาวมุสลิมในเรื่องของความเป็นพลเมืองของประเทศ ที่ถือเอาสัญชาติและภูมิลำเนาไม่ใช่ศาสนาหรือภาษาพูด ความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องความเป็นพลเมืองจึงเป็นผลพวงสำคัญมาจากการขาดการศึกษา⁹¹ และการไม่ยอมรับภาษาไทยของชาวมุสลิมกลุ่มนี้รัฐเชื่อว่าเป็นที่มาสำคัญของปัญหาความมั่นคงในพื้นที่ส่วนนี้อีกด้วย⁹² ดังนั้นการสร้างสำนึกในความเป็นไทยหรือ “ทัศนคติที่ถูกต้องในความเป็นไทย” พร้อมๆกับการทำให้ชนกลุ่มนี้ซึมซับวัฒนธรรมไทยผ่านการจัดการศึกษาโดยใช้ภาษาไทยเป็นภาษาในการเรียนการสอนจึงกลายเป็นสิ่งที่รัฐเห็นว่ามี ความจำเป็น เพื่อให้ให้นักเรียนมุสลิมในพื้นที่ส่วนนี้สามารถใช้ภาษาไทยได้⁹³ โดยการดำเนินการดังกล่าวดำเนินการออกมาทั้งในรูปของโครงการปรับปรุง ปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่อธิบายมาแล้วข้างต้น และโครงการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยด้านอื่นที่รัฐเห็นว่าจะสามารถพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยให้แก่คนกลุ่มนี้ได้

การให้ความสำคัญกับการสอนภาษาไทยแก่นักเรียนมุสลิมที่ใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวัน เริ่มขึ้นในจังหวัดยะลาตั้งแต่ปี 2495-2497 ในการสัมมนาและอบรมครูของจังหวัดยะลา ได้มีการหารือกันเรื่องวิธีการสอนภาษาที่สองคือภาษาไทยแก่นักเรียนในพื้นที่ที่ไม่สามารถพูดภาษาไทยได้ ในระยะเวลานี้มีการส่งผู้บริหารการศึกษาทั้งในระดับจังหวัดและในระดับภาคไปศึกษาการบริหาร การศึกษาและการแก้ปัญหาที่นักเรียนที่ใช้ภาษากลางของประเทศไม่ได้ในประเทศฟิลิปปินส์ มาเลเซีย

⁸⁸ สงคราม ชื่นภิบาล, “การผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 171.

⁸⁹ สำนักงานสถิติกลาง สำนักนายกรัฐมนตรี, *สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2513*, หน้า 22, 24 อ้างถึงใน มยุรี จารุปาน, *การศึกษาในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส*, หน้า 27.

⁹⁰ ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 36.; ผู้สื่อข่าว, “จดหมายจากปักซีใต้: ภาษากับการปกครอง,” หน้า 57.

⁹¹ ผู้สื่อข่าว, “จดหมายจากปักซีใต้: ภาษากับการปกครอง,” หน้า 53-54.

⁹² ขจิตถัย บุรุษพัฒน์, *ไทยมุสลิม*, หน้า 159.

⁹³ อรรถพร เนียมคง, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2500-2516),” หน้า 76.

เกาะปอร์โตรีก และรัฐนิวเม็กซิโกของสหรัฐอเมริกา⁹⁴ จนกระทั่งรัฐได้ตั้ง “ภาคศึกษา 2” ในปี 2501 ที่นำมาซึ่งโครงการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหาเดียวกันนี้ในเวลาต่อมา

“โครงการเปิดสอนชั้นเด็กเล็กในจังหวัดชายแดนภาคใต้” โดยภาคศึกษา 2 และกรมสามัญศึกษากระทรวงศึกษาธิการได้เริ่มดำเนินการเปิดชั้นทดลองแก่เด็กเล็กในภาคศึกษา 2 ตั้งแต่ปี 2506 โดยวางแผนให้เป็นโครงการระยะ 10 ปี คือ ปี 2506-2515 ตามโครงการจะเป็นการเตรียมความพร้อมทางด้านการใช้ภาษาไทยแก่เด็กเล็กก่อนที่จะเข้าเรียนในระดับประถม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ต้องจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นพิเศษต่างกับท้องถิ่นอื่น เพื่อให้เด็กก่อนเข้าเกณฑ์มีพื้นฐานความรู้ภาษาไทยดีขึ้น⁹⁵ ในปี 2511 กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอของบประมาณ “โครงการขยายชั้นเด็กเริ่มเรียนที่พูดภาษาไทยไม่ได้ในภาคศึกษา 2 ใน 4 จังหวัดภาคใต้ คือ จังหวัดยะลา นราธิวาส ปัตตานี และสตูล” จากคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ เพื่อขยายชั้นเรียนเด็กเล็ก 25 ชั้นเรียน และเพื่อสนับสนุนโรงเรียนที่จะเริ่มเป็นส่วนหนึ่งของโครงการดังกล่าวนี้ด้วยงบ 200,000 บาท⁹⁶

จนถึงปี 2512 มีการดำเนินการไปแล้ว 81 โรงเรียนจาก 542 โรงเรียน ปี 2513 กระทรวงมหาดไทยได้เสนอให้ดำเนินโครงการ “โครงการเปิดสอนชั้นเด็กเล็กในจังหวัดภาคใต้” ในพื้นที่ภาคศึกษา 2 เนื่องจากมีการโอนการศึกษาประชาบาลให้อยู่ในอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด โครงการของกระทรวงศึกษาธิการแต่เดิมจึงถูกยกเลิกไป กระทรวงมหาดไทยจึงเสนอให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดดำเนินโครงการจัดการศึกษาชั้นเด็กเล็กต่อจากกรมสามัญศึกษาเนื่องจากเป็นโครงการที่สำคัญต่อความมั่นคงของรัฐ โดยให้ดำเนินการในโรงเรียนที่มีเด็กนักเรียนที่พูดภาษาไทยไม่ได้อย่างน้อย 50 เปอร์เซ็นต์ เพื่อให้นักเรียนมุสลิมเหล่านี้ “...ได้รู้ภาษาไทยดีขึ้น และมีโอกาสใช้ภาษาไทยอยู่เป็นประจำ ทำให้อยากเรียนชั้นสูงต่อไป อันก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการศึกษาการปกครอง และ

⁹⁴ ภัคคินี เปรมโยธิน, “กระบวนการบริหารราชการส่วนภูมิภาคกับการแก้ปัญหาชนกลุ่มน้อยในจังหวัดชายแดนภาคใต้” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 197-198.

⁹⁵ สงคราม ชื่นภิบาล, “การผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 123-124.; “ระเบียบวาระการประชุมคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ครั้งที่ 25 วันที่ 26 พ.ย. 2513” ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/13 รายงานผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ประจำปี 2513-2514 (แฟ้ม 2) (26 ม.ค.-27 ส.ค. 2514), หน้า 211-212.

⁹⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กต1.1.2.8/5 การประชุมคณะกรรมการกึ่งนอกระบบโครงการพัฒนาภาคใต้ ครั้งที่ 1/2510, ครั้งที่ 6-10/2510, ครั้งที่ 9-11/2511 และครั้งที่ 12/2512 (3 พ.ย. 2509-21 ม.ค. 2512), หน้า 44.

การเมืองของประเทศ...” โดยกำหนดโครงการเป็นระยะเวลา 6 ปี คือปี 2514-2519 ให้ทั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ มีกองการศึกษาประชาบาล กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ⁹⁷

นอกจากโครงการจัดการศึกษาชั้นเด็กเล็กมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว โครงการที่รัฐได้จัดตั้งขึ้นเพื่อพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยแก่ชาวมุสลิมในพื้นที่แห่งนี้ยังมี “โครงการจัดตั้งโทรทัศน์สาธารณะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย” ซึ่งได้รับงบประมาณในการดำเนินในปี 2515 โครงการดังกล่าวนี้เกิดขึ้นเพื่อชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้สนใจเหตุการณ์ข่าวสารและสิ่งบันเทิง ในประเทศ ตลอดจนข่าวสารการพัฒนาพื้นที่ต่างๆของรัฐ เพื่อต่อต้านการโฆษณาเรื่องชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของชาวมุสลิมในมาเลเซียและการแทรกซึมของขบวนการแบ่งแยกดินแดน เพื่อปลูกฝังความนิยมไทย และโน้มน้าวให้เกิดความรักในการเรียนภาษาไทยและชาติไทย ปี 2515 กรมประชาสัมพันธ์ได้ทำการติดตั้งเครื่องรักโทรทัศน์สาธารณะจำนวน 60 แห่งในจังหวัดนราธิวาส (ครบทุกตำบล) 8 แห่งในจังหวัดปัตตานี 3 แห่งในจังหวัดยะลา และ 2 แห่งในจังหวัดสตูล และดำเนินการติดตั้งในพื้นที่ตำบลต่างๆที่เหลืออยู่ในปี 2516 เพื่อให้สามารถรับฟังสถานีโทรทัศน์ช่อง 10 หาดใหญ่ จากจังหวัดสงขลาได้ ใช้งบประมาณในสองปีนี้ราว 3 ล้านบาท⁹⁸

3.1.2.2. การพัฒนาการศึกษาตามระบบของรัฐ

จากสถิติปี 2503 พบว่าประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 (ป.4) มีราว 13.6 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนประชากรเท่านั้น⁹⁹ แต่ในสังคมมุสลิมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อลูกหลานของตนเรียนจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งเป็นภาคบังคับแล้ว มักจะให้เข้าศึกษาต่อในปอเนาะด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจและศาสนา¹⁰⁰ ดังกล่าวแสดง

⁹⁷ สงคราม ชื่นภบาล, “การผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 124.; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/13 รายงานผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ประจำปี 2513-2514 (แฟ้ม 2) (26 มค.-27 สค. 2514), หน้า 211-212.

⁹⁸ “เอกสารประกอบระเบียบวาระการประชุมหมายเลข 2” ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/12 การประชุมเรื่องนโยบายความมั่นคงปลอดภัยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ครั้งที่ 1/2513, ครั้งที่ 2/2514 และครั้งที่ 3/2515 (5 ต.ค. 2513-5 มี.ค. 2514), หน้า 34-36.

⁹⁹ รุ่ง แก้วแดง, “ทัศนคติของโต๊ะครูต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราชภัฏสอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 22.

¹⁰⁰ ประกิจ ประจันปัจจานิก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราชภัฏสอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 54.

ให้เห็นว่าการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรสามัญของรัฐที่วางอยู่บนรากฐานทางศาสนาและวัฒนธรรมแบบพุทธนั้น ไม่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมมุสลิมท้องถิ่นในระยะเวลาที่ ต้องการให้การศึกษามุสลิมของบุตรหลานของพวกเขาตั้งอยู่บนหลักจริยธรรมของศาสนาอิสลาม การศึกษาของรัฐจึงไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน ในขณะที่ป้อนะกลายเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ดังกล่าว ตามความคิดของชาวมุสลิมท้องถิ่น¹⁰¹

ปี 2505 ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีโรงเรียนสามัญศึกษาของรัฐทั้งในระดับประถมศึกษา ตอนต้นและประถมศึกษาตอนปลายรวมกันราว 709 โรงเรียน มีนักเรียนทั้งสองระดับรวมกันราว 77,972 คน มีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาจำนวน 13 โรงเรียน มีนักเรียนราว 3,970 คน มีโรงเรียนสายอาชีพหรือ อาชีวศึกษา 6 แห่ง (จังหวัดละ 2 แห่ง) มีนักเรียนรวมกันราว 606 คน¹⁰² ตาม “แผนพัฒนาภาคใต้ พ.ศ. 2507-2509” ของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ได้มีการวาง “โครงการพัฒนาการศึกษาในจังหวัด ชายแดนภาคใต้” โดยเสนอใช้งบประมาณกว่า 30 ล้านบาทในการสร้างโรงเรียนประถมเพิ่ม 90 แห่ง เพิ่มอัตราครู 450 อัตราในระดับประถมศึกษาภาคบังคับ และเพิ่มครู 94 อัตราในระดับประถมศึกษา ตอนปลาย พร้อมจัดสร้างอาคารเรียนถาวร บ้านพักครู และอุปกรณ์ทางการศึกษาเพื่อพัฒนา การศึกษาของรัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ตามแผนดังกล่าวยังได้ วางโครงการที่จะจัดตั้งโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาเพิ่มในอีก 3 พื้นที่ คือ อำเภอสุนทรราช จังหวัด นครราชสีมา อำเภอรามัน และอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา และขยายต่อไปอีกจนครบทุกอำเภอ¹⁰³ อ. บางนรา ให้ข้อมูลว่าในช่วงปี 2508-2510 รัฐได้ขยายการศึกษาระดับประถมด้วยการก่อตั้งโรงเรียน เพิ่มกว่า 78 โรงเรียน¹⁰⁴

ระหว่างปี 2514-2519 กระทรวงมหาดไทยได้ออกโครงการที่มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนา การศึกษาตามระบบของรัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้หลายโครงการ ได้แก่ “โครงการ ทุนการศึกษาระดับฝึกหัดครูของนักเรียนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2514-2519)” “โครงการปรับปรุงโรงเรียนประชาบาลให้เป็นโรงเรียนชุมชน (พ.ศ. 2515-2519)” และ “โครงการจัด การศึกษาผู้ใหญ่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2515-2519)” โดยเฉพาะโครงการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ นั้น มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยของชาวมุสลิมวัยผู้ใหญ่ในพื้นที่จังหวัด

¹⁰¹ ดู สุรินทร์ พิศสุวรรณ, “เงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดน ภาคใต้,” หน้า 28.; อ.บางนรา, ปัตตานี: อดีต-ปัจจุบัน, หน้า 154.

¹⁰² คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้, แผนพัฒนาภาคใต้ พ.ศ. 2507-2509 (พระนคร: สำนักทำเนียบ นายกรัฐมนตรี, 2506), หน้า 84-85, 89-90.

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 81, 92.

¹⁰⁴ อ.บางนรา, ปัตตานี: อดีต-ปัจจุบัน, หน้า 329.

ชายแดนภาคใต้ให้ดียิ่งขึ้น¹⁰⁵ และในปี 2517 กรมอาชีวศึกษาได้เปิดโรงเรียนเกษตรกรรมขึ้นที่จังหวัดนราธิวาส และกำหนดให้เปิดโรงเรียนสารพัดช่างในจังหวัดปัตตานีและนราธิวาสในปี 2518 ในระยะนี้ทุกตำบลของจังหวัดชายแดนภาคใต้มีโรงเรียนประถมศึกษาถึงภาคบังคับ (ป.4) มี 151 ตำบลที่มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย (ป.7) และเกือบทุกอำเภอมีโรงเรียนสามัญระดับมัธยมศึกษาของรัฐ ยกเว้นอำเภอเย็งอ จังหวัดปัตตานี และอำเภอทุ่งหว้า จังหวัดสตูล¹⁰⁶ ระบบการศึกษาของรัฐที่ขยายเข้าไปในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นกลุ่มสังคมที่มีมุสลิมเป็นประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่แต่เป็นชนกลุ่มน้อยของรัฐ นับเป็นการขยายการศึกษาของรัฐเข้าไปแข่งขันกับระบบการศึกษาพื้นเมือง ซึ่งในที่นี้คือปอเนาะหรือที่พัฒนาต่อมาในนามโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ทั้งในเรื่องของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ค่านิยม และการแย่งชิงความจงรักภักดีระหว่างกลุ่มสังคมท้องถิ่นที่มีศาสนาและวัฒนธรรมแบบหนึ่งกับรัฐที่มีสิ่งดังกล่าวแตกต่างกันไปอย่างสิ้นเชิง¹⁰⁷

การเข้าไปแข่งขันกับสถาบันการศึกษาของท้องถิ่นที่รัฐได้เข้าไปพัฒนาเองนั้น แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดในการพัฒนาปอเนาะให้กลายเป็นรูปแบบสถาบันการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์ทางการศึกษาในรูปแบบที่รัฐต้องการ และทำให้เห็นถึงข้อจำกัดของการพัฒนาการศึกษาตามระบบของรัฐ ตลอดจนสังคมนิยมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผลักดันให้รัฐต้องเข้ามามีบทบาททั้งในด้านการแข่งขันและการพัฒนาต่อสถาบันการศึกษาท้องถิ่น อย่างไรก็ตามในช่วงปลายทศวรรษ 2520 เริ่มเห็นถึงความนิยมของมุสลิมที่มีฐานะ ที่นิยมส่งบุตรหลานของตนเข้าเรียนในโรงเรียนสามัญตามระบบของรัฐโดยตรง มากกว่าที่จะส่งบุตรหลานเข้าไปเรียนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ซึ่งทำให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการศึกษาตามระบบของรัฐที่มีระบบการเรียนการสอนในวิชาสามัญได้มาตรฐานกว่าโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ซึ่งทำให้ผู้เข้าเรียนมีโอกาสในการก้าวหน้าทางการศึกษาและหน้าที่การงานในประเทศไทยมากกว่า ระหว่างปี 2512-2516 จึงจะเห็นว่าจำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนในโรงเรียนสามัญศึกษาของรัฐโดยตรงมีจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้นทุกระดับ¹⁰⁸

¹⁰⁵ สงคราม ชื่นภักดิ์, “การผสมผสานชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 123-129.

¹⁰⁶ ปิยนาล บุนนาค และคณะ, นโยบายของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่สมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์-รัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ (14 ตุลาคม พ.ศ.2516-4 สิงหาคม พ.ศ. 2531), หน้า 98-99.

¹⁰⁷ ดู อุทัย ดุลยเกษม, “กระบวนการพัฒนากับความเป็นเชื้อชาตินิยม: กรณีของชุมชนชาวมุสลิมเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย,” *อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร* 6, 1-2 (พิเศษ 2526): 259.

¹⁰⁸ ประกิจ ประจันปัจจนิก, “การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 85.; อรรถนพ เนียมคง, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2500-2516),” หน้า 72.

3.1.2.3. การจัดตั้ง “มหาวิทยาลัยภาคใต้” หรือ “มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์”

นอกจากรัฐจะดำเนินการพัฒนาสถาบันการศึกษาของท้องถิ่นในรูปของการพัฒนาปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และการพัฒนาโรงเรียนสายสามัญของรัฐโดยตรงแล้ว รัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร ยังได้ดำเนินการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยการก่อตั้งสถาบันระดับอุดมศึกษา ซึ่งต่อมาจะเป็นมหาวิทยาลัยที่ทำหน้าที่สำคัญในการรองรับนักเรียนมุสลิมในพื้นที่ ในระยะแรกมหาวิทยาลัยแห่งนี้ใช้ชื่ออย่างไม่เป็นทางการว่า “มหาวิทยาลัยภาคใต้” (University of South Thailand) ต่อมาคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ซึ่งมีพันเอกถนัด คอมันตร์ เป็นประธาน ได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เพื่อขอพระราชทานนามแก่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ พระองค์ได้พระราชทานนามใหม่แก่มหาวิทยาลัยว่า “มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์” (Prince of Songkhla University) ตามพระนามของพระบิดาของพระองค์

รัฐบาลให้เหตุผลในการดำเนินการก่อตั้งมหาวิทยาลัยแห่งนี้ว่า เกิดขึ้นเนื่องสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษายังไม่มีในภาคใต้ การจัดสร้างมหาวิทยาลัยประจำภูมิภาคจะเป็นการกระจายความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติมาสู่ภาคใต้ ในการดำเนินการระยะแรกนั้นคณะกรรมการฯ เห็นว่า ศูนย์หลักของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ควรจะต้องอยู่ในตำบลรูสมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ซึ่งประชาชนได้บริจาคที่ดินให้กับรัฐบาลกว่า 700 ไร่เนื่องจากปัตตานีเคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรปัตตานีหรือปัตตานีโบราณ แต่ปัจจุบันกลับมีความเจริญน้อยกว่าจังหวัดใกล้เคียง เพื่อให้จังหวัดปัตตานีเกิดการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจและการศึกษา การก่อตั้งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์จึงบังเกิดวิหยาเขตแรกขึ้นในจังหวัดปัตตานี การก่อสร้างเริ่มมาตั้งแต่ปี 2509 ในวันที่ 20 กรกฎาคม 2510 จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีได้เดินทางไปประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ ณ ศูนย์ปัตตานี จึงนับเป็นวันก่อตั้งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ต่อมา “พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์” ได้ประกาศใช้ในปี 2511 กำหนดให้มหาวิทยาลัยแห่งนี้มีฐานะเป็นกรมขึ้นกับสำนักนายกรัฐมนตรี มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้พันเอกถนัด คอมันตร์ เป็นอธิการบดีคนแรกของมหาวิทยาลัย และให้ ศ.ดร.สตาจค์ มงคลสุข เป็นรองอธิการบดี ต่อมามูลนิธิจอห์น เอฟ. เคนเนดี ได้บริจาคเงินเพื่อการสร้างหอสมุดในศูนย์ปัตตานี จำนวน 3 ล้านบาท

ต่อมามีการกำหนดให้ศูนย์ปัตตานีเป็นที่ตั้งของคณะศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และโรงเรียนสาธิต โดยให้ศูนย์หาดใหญ่เริ่มดำเนินการก่อสร้างในปี 2511 แต่การ

ดำเนินการรับนักศึกษากลุ่มแรกดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2510 คือ นักศึกษาคณะวิศวกรรมศาสตร์รุ่นแรกจำนวน 50 คน แต่ให้ฝากไปเรียนที่คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ กรุงเทพฯ และรับนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ให้ศึกษาอยู่ประจำที่ศูนย์ปัตตานีรุ่นแรกจำนวน 60 คน ต่อมาในปี 2511 มีนักศึกษาที่ศูนย์ปัตตานีจำนวน 124 คน มีนักเรียนสาธิตทั้งแผนกวิทยาศาสตร์และแผนกศิลป์รวม 66 คน ในปีนี้ศูนย์ปัตตานีได้มีการก่อสร้างอาคารเรียน หอประชุม หอพักอาจารย์และนักศึกษา ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกทางการศึกษาค่อนข้างสมบูรณ์แล้วในปีนี้ ระหว่างปี 2509-2513 รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณรวมกันราว 174,658,200 บาท เพื่อพัฒนามหาวิทยาลัยแห่งนี้¹⁰⁹

การจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์โดยเลือกปัตตานีเป็นศูนย์กลางในระยะแรกนี้ เชื่อกันว่าเป็นหนึ่งในการพัฒนาการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่เป็นสำคัญ ดังที่มีผู้กล่าวว่า “ความคิดดั้งเดิมเริ่มต้น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี สร้างขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาทางการเมือง”¹¹⁰ การเลือกปัตตานีมีเหตุผลทางประวัติศาสตร์ในเรื่องของการเป็นศูนย์กลางของการศึกษาศาสนาอิสลามที่สำคัญของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในส่วนที่เป็นคาบสมุทรมลายูและกลุ่มอาณาจักรภาคพื้นสมุทรมาก่อน ทั้งยังเป็นเมืองสำคัญของอาณาบริเวณเดียวกันนี้ในอดีต¹¹¹ แต่อ.บางนรา มองว่าการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ไม่ได้เป็นไปได้เพื่อการศึกษาต่อชาวมุสลิมในพื้นที่ เห็นได้จากในปี 2518 นักศึกษาของมหาวิทยาลัยแห่งนี้มีทั้งหมดราว 304 คน แต่เป็นชาวมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้เพียง 15 คน หรือไม่ถึง 5 เปอร์เซ็นต์ แม้ว่ารัฐได้ดำเนินการก่อตั้ง Islamic Study Center ขึ้น ด้วยการสนับสนุนทุนจากรัฐบาลของสหรัฐอเมริกาหรือเอมิเรตส์ แต่สิ่งที่ต้องยอมรับคือ เมื่อถึงปี 2518 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ กลับเป็นศูนย์ที่มีการพัฒนามากกว่าวิทยาเขตปัตตานีหลายเท่าตัวแล้ว¹¹²

¹⁰⁹ ดูรายละเอียดใน “มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์” ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/2 นายถนัด คอมันตร์ ประธานคณะกรรมการภาคใต้ และคณะเดินทางไปตรวจราชการภาคใต้ (18 มี.ค. 2507-15 ธ.ค. 2512), หน้า 38-44.; “มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์” ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/11 รายงานผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ประจำปี 2507-2513 (28 ก.ค.-12 ส.ค. 2513), หน้า 46-50.

¹¹⁰ วานิช สุนทรนนท์, ประท้วงปัตตานี: ความทรงจำที่เริ่มจะกลางเลือน (ตรัง: คนตรัง, 2554), หน้า 41. (วานิช สุนทรนนท์ ผู้บันทึกเอกสารฉบับนี้เคยเป็นนักศึกษาของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานีในช่วงปี 2518)

¹¹¹ อรรถนพ เนียมคง, “นโยบายการศึกษาของรัฐต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2500-2516),” หน้า 73.

¹¹² ปิยนาด บุนนาค และคณะ, นโยบายของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่สมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์-รัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ (14 ตุลาคม พ.ศ.2516-4 สิงหาคม พ.ศ. 2531), หน้า 213.; วานิช สุนทรนนท์, ประท้วงปัตตานี: ความทรงจำที่เริ่มจะกลางเลือน, หน้า 76-77.

3.1.2.4. โครงการให้สิทธิพิเศษในการเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาชั้นสูงของรัฐแก่นักเรียนมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้

ร้อยตรีประวิทย์ กาญจนโอภาค (ปลัดจังหวัดสตูลในช่วงปี 2530) เล่าว่า โครงการให้สิทธิพิเศษในการเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาระดับสูงของรัฐ เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งในระยะเวลาที่นั้นจอมพลประภาส จารุเสถียร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย พร้อมควบตำแหน่งอธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ดำรงตำแหน่งนี้ในปี 2504) ได้เดินทางมาพบปะผู้นำทางศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้นำเหล่านี้เล่าว่าตนได้เรียนน้อย โอกาสสอบน้อย และสู้นักเรียนพุทธไม่ได้ จอมพลประภาสจึงได้สั่งการให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการสอบคัดเลือกในหมู่นักเรียนมุสลิม เพื่อคัดคนที่ทำคะแนนได้สูงมาเข้าเรียนมหาวิทยาลัย¹¹³

นั่นเป็นที่มาของการที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกที่ได้เริ่มโครงการดังกล่าว เนื่องจากกระทรวงมหาดไทยได้ขอความร่วมมือจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้ผ่อนผันรับนักเรียนมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สำเร็จการศึกษาระดับเตรียมอุดมศึกษาหรือมัธยมศึกษาปีที่ 5 (ม.ศ. 5) เข้าศึกษาต่อโดยไม่ต้องผ่านการสอบคัดเลือกตามปกติ โดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเริ่มดำเนินโครงการดังกล่าวในปี 2505 จนกระทั่งถึงปี 2510 มีนักเรียนที่เข้าศึกษาต่อตามโครงการนี้เป็นจำนวน 22 คน กระจายตัวศึกษาอยู่ในคณะอักษรศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ และคณะครุศาสตร์ รัฐบาลคาดหวังให้เยาวชนมุสลิมที่ผ่านการศึกษาระบบนี้จะเห็นความสำคัญของการใช้ภาษาไทย มีความจงรักภักดีต่อรัฐบาล และกลายเป็นฟันเฟืองสำคัญในการพัฒนาและสร้างความเข้าใจระหว่างรัฐกับประชาชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้¹¹⁴ จนถึงปี 2512 มีนักเรียนมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ เข้าศึกษาต่อในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตามโครงการนี้รวม 34 คน แต่ตัวเลขผู้สำเร็จการศึกษาไม่มีการสำรวจไว้¹¹⁵

ต่อมาในปี 2512 คณะกรรมการบริหารศูนย์ประสานงานปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้¹¹⁶ ได้เสนอ “โครงการจัดส่งนักศึกษาชาวไทยอิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เข้าเรียนต่อมหาวิทยาลัย

¹¹³ สัมภาษณ์ร้อยตรีประวิทย์ กาญจนโอภาค ปลัดจังหวัดสตูล วันที่ 10 พฤษภาคม 2530 โดย ศ.ปิยนารถ บุนนาค และคุณอภิรดี อิ่มเอิบ อ้างถึงใน ปิยนารถ บุนนาค, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516), หน้า 161.

¹¹⁴ สมาน รังสิโยภุชฎ์, “การเข้าถึงประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2510), หน้า 92-93.

¹¹⁵ ขจิตถัย บุรุษพัฒน์, ไทยมุสลิม, หน้า 347.

¹¹⁶ ดูที่มาและหน้าที่ขององค์กรนี้ในบทที่ 5.1.3.3.

ต่างๆ” ต่อรัฐบาลตามโครงการนี้จะรับนักศึกษาที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 หรือเทียบเท่า เข้าศึกษาใน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ แห่งละ 6 คน โดยไม่ต้องสอบคัดเลือก โดยให้เป็นทุนอุดหนุนทุนละ 3,000 บาท จนสำเร็จการศึกษา โดยกำหนดแผนของโครงการในปี 2514-2519 ว่าจะมอบปีละ 16 ทุน รวมตลอดระยะเวลาโครงการเป็น 96 ทุน ใช้งบประมาณ 288,000 บาท เพื่อเป็นการพัฒนาระดับการศึกษาของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และทำให้นักเรียนเหล่านี้ “มีความจงรักภักดีต่อชาติบ้านเมือง พระมหากษัตริย์และระบอบการปกครองของประเทศ และมีความรู้สึกนิยมความเป็นไทย” เพื่อป้องกันกลุ่มนักเรียนเหล่านี้จากกลุ่มต่อต้านรัฐโดยเฉพาะกลุ่มแบ่งแยกดินแดนในพื้นที่ โดยสัญญาผูกมัดว่าต้องใช้ทุนโดยการปฏิบัติงานในพื้นที่ไม่น้อยกว่า 3 ปี¹¹⁷

เลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้เสนอความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับโครงการนี้ว่าให้มีการส่งเสริมทางด้านฝ่ายปกครอง ตำรวจ และการแพทย์ด้วย โดยเฉพาะการเข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน ซึ่งนักเรียนมุสลิมสอบแข่งขันได้น้อยมาก และหากสำเร็จการศึกษาจะสามารถส่งนายร้อยตำรวจมุสลิมเหล่านี้กลับไปทำงานในพื้นที่ เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐกับประชาชน เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้ประสบปัญหาความขัดแย้งและความหวาดระแวงระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจกับประชาชนเป็นอย่างมาก นอกจากนี้เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสินค้าขาออก เสนอในกรณีเดียวกันนี้ว่าควรส่งเสริมในระดับอาชีวศึกษา เช่น พยาบาล ครูที่จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษาศึกษา (ปกศ.) และประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษาระดับสูง (ปกศ. สูง) พลศึกษา และเกษตร ซึ่งทางที่ประชุมคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ มีมติเห็นชอบโครงการดังกล่าวนี้และเพิ่มเติมการให้ทุนศึกษาในโรงเรียนนายร้อยตำรวจและการอาชีว¹¹⁸ ปีเดียวกันนี้คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้¹¹⁹ ได้ดำเนิน “นโยบายส่งเสริมการศึกษาชาวไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ เข้าศึกษาที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์” โดยการขอความร่วมมือไปยังอธิการบดีของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ให้รับนักศึกษามุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยใช้เกณฑ์เดียวกับโครงการข้างต้น และไม่ต้องผ่านการสอบคัดเลือกของสภาการศึกษาแห่งชาติเข้าศึกษาคณะละ 2 คน ต่อปีการศึกษา¹²⁰ ต่อมาคณะรัฐมนตรียังมีมติเห็นชอบและอนุมัติให้ดำเนินโครงการที่ศูนย์ประสานงานปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้เสนอดังกล่าวในปี 2513 ในชื่อ “โครงการจัดส่งนักศึกษา

¹¹⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/8 การประชุมคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ครั้งที่ 21/2512-ครั้งที่ 23/2512 (6 มี.ค. 2511-4 มิ.ย. 2512), หน้า 41-42.

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 42-43.

¹¹⁹ ที่มาของการจัดตั้งคณะกรรมการชุดนี้จะอธิบายรายละเอียดในบทที่ 4.1.1.

¹²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43-44.

ชาวไทยอิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เข้าเรียนต่อมหาวิทยาลัยต่างๆและโรงเรียนนายร้อยตำรวจ สามพราน (พ.ศ.2514-2519)”¹²¹

จากข้อเสนอคณะกรรมการบริหารศูนย์ประสานงานปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้ดังกล่าว กรรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานราชการต่างๆที่มี โรงเรียนฝึกอบรมข้าราชการเป็นของตนเองให้รับนักเรียนมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าศึกษา และรับราชการในหน่วยงานนั้นเมื่อสำเร็จการศึกษา เรียกโครงการดังกล่าวนี้โดยรวมว่า “โครงการ ส่งเสริมชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้ารับราชการ”¹²² ซึ่งต่อมาคณะกรรมการพัฒนา ภาคใต้ได้เสนอต่อคณะรัฐมนตรีเป็นในรูปของโครงการย่อยต่างๆ คือ “โครงการรับนักเรียนไทย อิสลามเข้าศึกษาวิชาพยาบาลและอนามัย” มีมหาวิทยาลัยมหิดลเป็นผู้ดำเนินโครงการ โดยการรับ นักเรียนมุสลิมระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 5 เข้าศึกษาต่อปีละ 8 คน เริ่มดำเนินการในปี 2513 และ “โครงการรับนักเรียนไทยอิสลามเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยมหิดล” ซึ่งจะรับนักเรียนที่จบมัธยมศึกษา ปีที่ 5 เข้าศึกษาในคณะต่างๆของมหาวิทยาลัยเดียวกัน ปีการศึกษาละ 6 คน เป็นโครงการระหว่างปี 2514-2519¹²³ และกระทรวงคมนาคมได้ออก “โครงการศึกษาในโรงเรียนวิศวกรรมรถไฟ” ซึ่งจะรับ นักเรียนมุสลิมที่จบมัธยมศึกษาปีที่ 3 เข้าศึกษาโดยไม่ต้องสอบคัดเลือกปีละ 4 คน เริ่มดำเนินการใน ช่วงเวลาเดียวกัน¹²⁴

นอกจากนี้ ปี 2513 คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ยังมีมติเห็นชอบ “โครงการจัดส่งนักศึกษา ชาวไทยอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เข้าศึกษาต่อ ณ สถานศึกษาของกรมอนามัย” โดยตั้ง คณะกรรมการขึ้นมาเพื่อสอบคัดเลือกนักเรียนมุสลิมที่คุณสมบัติตามหลักเกณฑ์ของกรมอนามัย โดย ให้โควตานักเรียนอนามัยและผดุงครรภ์อนามัย รุ่นละ 6 คน คือ จังหวัดปัตตานี 3 คน จังหวัดยะลา 1 คน จังหวัดนราธิวาส 1 คน และจังหวัดสตูล 1 คน¹²⁵ ซึ่งทุกโครงการที่กล่าวมาข้างต้นได้ดำเนินการตาม

¹²¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2)กต1.1.2.8/13 รายงานการปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ประจำปี 2513-2514 (แฟ้ม 2) (26 ม.ค.-27 ส.ค. 2514), หน้า 307.

¹²² ปิยนาล บุนนาค, นโยบายของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่สมัยรัฐบาลนาย สฤษดิ์ ธรมศักดิ์-รัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ (14 ตุลาคม พ.ศ.2516-4 สิงหาคม พ.ศ. 2531), หน้า 99. ภัคดีณี เปรมโยธิน, “กระบวนการบริหารราชการส่วนภูมิภาคกับการแก้ปัญหาชนกลุ่มน้อยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ,” หน้า 247.

¹²³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/12 การประชุมเรื่องนโยบายความมั่นคงปลอดภัยในจังหวัด ชายแดนภาคใต้ ครั้งที่ 1/2513, ครั้งที่ 2/2514, ครั้งที่ 3/2515 (5 ต.ค.-มี.ค. 2514), แผ่นที่ 26.

¹²⁴ เรื่องเดียวกัน, แผ่นที่ 30.

¹²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 310.

ข้อเสนอของคณะกรรมการบริหารศูนย์ประสานงานจังหวัดชายแดนภาคใต้ และการเสนอความเห็นเพิ่มเติมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเมื่อปี 2512 ทั้งสิ้น

โครงการทางด้านการส่งเสริมชาวมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้ารับราชการ ในช่วงปี 2513-2515 ยังมีหน่วยงานที่ร่วมมือกับกรมการปกครองและคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ในการรับนักเรียนมุสลิมเข้ามาศึกษาโดยไม่ต้องสอบคัดเลือกยังมีโรงเรียนของกรมไปรษณีย์โทรเลข โรงเรียนศุลกากรักษ์ โรงเรียนผู้ช่วยพยาบาลและโรงเรียนพยาบาลอนามัยของมหาวิทยาลัยมหิดล และยังมี “โครงการส่งเสริมการศึกษาแก่ชาวไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าเรียนวิทยาลัยพาณิชย์การ” ซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2514-2519 โดยมีวิทยาลัยพาณิชย์การพระนคร วิทยาลัยพาณิชย์การธนบุรี วิทยาลัยพาณิชย์การเซตุนท์ วิทยาลัยพาณิชย์การบพิตพิมุข และวิทยาลัยพาณิชย์การท่าวาสุกรี พระนครศรีอยุธยา ร่วมดำเนินโครงการ¹²⁶

แม้จะเป็นความพยายามในการยกระดับคุณภาพทางการศึกษาแก่ประชาชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐ แต่การให้สิทธิพิเศษทางการศึกษาและการเข้ารับราชการผ่านโครงการของหน่วยงานราชการจำนวนมากเหล่านี้ ถูกมองว่ามีผู้ที่ได้รับสิทธิดังกล่าวมีจำนวนน้อยมาก เนื่องจากมีตระกูลมุสลิมชั้นนำในช่วงเวลานั้นไม่กี่ตระกูลที่ถูกหลานได้รับสิทธิทางการศึกษาในรูปแบบข้างต้น ซึ่งทำให้สิทธิประโยชน์ทางการศึกษาที่รัฐบาลให้ไปนั้นไม่ถึงมือของชาวมุสลิมระดับล่าง นั่นหมายความว่าชาวมุสลิมส่วนใหญ่ยังคงถูกทอดทิ้งและห่างไกลจากการได้ประโยชน์จากโครงการนี้¹²⁷ นี้ยังไม่รวมถึงมุสลิมที่จบการศึกษาในรูปแบบนี้มา มักจะถูกมองจากชาวมุสลิมในพื้นที่ว่า ไม่มีความเข้าใจในปัญหาในบ้านของตนมากพอ¹²⁸ ทั้งโครงการให้สิทธิพิเศษทางการศึกษาเหล่านี้ยังประสบปัญหาเนื่องจากผู้ที่จบการศึกษาจำนวนมากไม่กลับไปทำงานในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากปักหลักทำงานอยู่ในกรุงเทพมหานคร¹²⁹

¹²⁶ สงคราม ชื่นภิบาล, “การผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 151.; ภัคคินี เปรมโยธิน, “กระบวนการบริหารราชการส่วนภูมิภาคกับการแก้ปัญหาชนกลุ่มน้อยในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 247-248.

¹²⁷ เรืองยศ จันทรศิริ, สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้ (กรุงเทพฯ: บริษัท วงศ์पाल จำกัด, 2523), หน้า 16-17.; อ.บางนรา, ปัดตานี: อดีต-ปัจจุบัน, หน้า 158.; ไผท เพชรจรัส, ข้าแต่ละสถานการณ์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยะลา: บุญจิตติการพิมพ์, 2519), หน้า 226-227.

¹²⁸ เรืองยศ จันทรศิริ, สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้, หน้า 17.

¹²⁹ ขจัดภัย บุษปะพัฒน์, ไทยมุสลิม, หน้า 347.

3.2. รัฐกับการพัฒนาการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ระหว่าง พ.ศ. 2521-2524

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ภูมิพลอดุลยเดชฯ (รัชกาลที่ 9) ทรงมีพระราชดำรัสไว้เมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2521 ณ สนามกีฬาจังหวัดนราธิวาสว่า

“...บัดนี้เป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่า นักเรียนที่ได้รับการศึกษาตามแนวทางที่ปรับปรุงใหม่ ซึ่งได้รับการศึกษาอบรมอย่างเหมาะสมดีทั้งด้านวิชาความรู้ การปฏิบัติและจริยธรรมตามหลักศาสนานั้น ได้รับความสำเร็จที่ดีเป็นอันมาก บางคนมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนชั้นสูงขึ้นไปอีก บางคนตั้งตัวเป็นหลักฐานเป็นหัวหน้าทำประโยชน์ในสังคม แสดงว่างานที่ท่านทั้งปวงได้เพียรพยายามกระทำมาด้วยความเหนื่อยยากนั้น มิใช่จะทำให้เหนื่อยเปล่า หากแต่เป็นงานสำคัญ ซึ่งให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าที่สุด...”¹³⁰

แม้ว่าการพัฒนาการศึกษาท้องถิ่นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยภาครัฐ ที่ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2503 ซึ่งเป็นปีที่รัฐเริ่มพัฒนาการศึกษาในเขตการศึกษาที่ 2 คือ พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ อันประกอบไปด้วยจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และจังหวัดสตูลอย่างจริงจัง¹³¹ จะดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง และความเปลี่ยนแปลงของจำนวนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่พัฒนามาจากปอเนาะ ตลอดจนจำนวนนักเรียนมลายูมุสลิมที่เข้าศึกษาในระบบของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม จะเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่รัฐต้องการคือ จำนวนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่มีหลักสูตรสามัญและวิชาชีพมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งหมายถึงเยาวชนมลายูมุสลิมที่จบจาก “ปอเนาะแผนใหม่ของรัฐ” มีจำนวนมากขึ้นตามไปด้วย แต่สิ่งที่ละลายไปไม่ได้คือ อัตราความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ใช่สิ่งที่คงที่ แต่กลับมีความผันผวนอยู่เสมอและความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็ไม่ได้เกิดขึ้นในแบบเดียวกันในทุกจังหวัดชายแดนภาคใต้ อย่างไรก็ตามช่วงทศวรรษ 2520 ไปจนถึงต้นทศวรรษ 2530 ถือได้ว่าเป็นช่วงที่รัฐเร่งขยายการจัดการศึกษาให้แก่คนในพื้นที่โดยเฉพาะชาวมุสลิมที่สำคัญช่วงเวลาหนึ่ง¹³²

¹³⁰ มาโนชญ์ บุญญาวัตร, “ความก้าวหน้าของการศึกษา ของชาวไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้” ใน ห้าสิบปีวิทยาลัยครูยะลา (ยะลา: ม.ป.ป.), หน้า 228.

¹³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 227.

¹³² ไข่มุก อุทยานวลี, รายงานการวิจัย การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีต่อการบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2548), หน้า 123.

การพัฒนาการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในขณะนี้ เกิดขึ้นเพื่อเป้าหมายทางความมั่นคงเช่นเดียวกับการดำเนินการในสมัยก่อนหน้า แต่ในขณะนี้กรอบคิดในการจัดการศึกษาได้ถูกระบุในนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2521 ว่าเป็นการ

“...เร่งรัดการดำเนินการให้คนไทยมุสลิมมีความเข้าใจในการเป็นคนไทย พูดและใช้ภาษาไทยอย่างแพร่หลาย...ส่งเสริมคนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้ารับการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายสามัญ สายอาชีพ และการศึกษาในโรงเรียน...ให้สิทธิพิเศษในการเข้ารับการศึกษ... และปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาระดับต่างๆให้สร้างความเข้าใจทัศนคติและความสำนึกในความเป็นคนไทย และมีความจงรักภักดีต่อสถาบันหลักของชาติ...”¹³³

การพัฒนาระบบการศึกษาในท้องถิ่นให้สามารถสร้างชาวมุสลิมที่สามารถใช้ภาษาไทยได้อีกหนึ่งภาษานอกเหนือจากภาษามลายูหรือภาษานายูท้องถิ่น และการปลูกฝังสิ่งที่รัฐเรียกว่า “ทัศนคติที่ถูกต้องในความเป็นคนไทย” คือ จุดสูงสุดของเป้าหมายในการจัดการการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะนี้ สิ่งดังกล่าวมาจากฐานคิดในเรื่องของ “ภาษากำหนดความเป็นชาติ” กล่าวคือ ภาษาที่ใช้ในการพูดถูกมองจากส่วนกลางว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเป็นพวกเดียวกัน เพราะเชื่อว่าการที่ชาวมลายูมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้พูดแต่เฉพาะภาษามลายูท้องถิ่น ซึ่งเป็นภาษาที่จัดอยู่ในกลุ่มภาษาเดียวกับมาเลเซียนั้นจะทำให้คนเหล่านี้มองมาเลเซียด้วยทัศนคติที่ดีและมองไทยด้วยทัศนคติที่เป็นลบ ฉะนั้นการพูดภาษาไทยได้จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งอันหนึ่งที่จะทำให้ชาวมลายูมุสลิมมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกับรัฐไทย หรือรู้สึกว่าตนเป็นพลเมืองของรัฐไทย¹³⁴ การให้ความสำคัญกับความเป็นหนึ่งในภาษาไทยเหนือภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นใดในรัฐไทยนี้ เห็นได้จากคำกล่าวของภิญโญ สารธ อธิการมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการว่า

“...ในประเทศไทยนั้น เราจะมีภาษาจีน ภาษามลายู ภาษาอังกฤษ และภาษาอื่นใช้กันอยู่บ้างในบางที่บางแห่ง...แต่เราไม่เคยถือว่าภาษาดังกล่าวเป็นภาษาที่ 2 ของ

¹³³ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.), บรรยายสรุปเสนอต่อคณะนักศึกษาวปอ. รุ่นที่ 26, หน้า 13-14.

¹³⁴ ดู งานวิจัยที่พิสูจน์ให้เห็นในประเด็นดังกล่าวนี้โดยตรงใน วินัย คุรุวรรณพันธ์, ทัศนคติของคนไทยในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีต่อสหพันธรัฐมาเลเซีย (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 245.

ไทย ซึ่งมีศักดิ์และสิทธิ์เท่าเทียมกับภาษาที่หนึ่ง คือ ภาษาไทย เพราะเรามีภาษาประจำชาติประจำประเทศ เพียงภาษาเดียว นอกจากนั้นเราก็คือเป็นภาษาต่างประเทศ”¹³⁵

กล่าวได้ว่านโยบายการพัฒนาการศึกษาที่มีต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐในช่วงเวลานี้เปรียบเสมือนยุทธวิธีในการสร้างสังคมจิตวิทยาต่อกลุ่มเยาวชนชาวมุสลิมในพื้นที่¹³⁶ และเป็นนโยบายที่มีจุดมุ่งหมายในการทำให้ระบบการศึกษาที่มีอยู่ในทุกท้องถิ่นกลายเป็นมาตรฐานเดียวกันภายใต้การควบคุมของรัฐทั่วทั้งประเทศ ซึ่งเป้าหมายประการหลังนี้เป็นวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการพยายามนำปอเนาะเข้ามาอยู่ในระบบการศึกษาของรัฐตั้งแต่ปี 2504¹³⁷

หากมองในมิติของศักยภาพในการใช้ภาษาไทยของชาวมลายูมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว อัตราการรู้ภาษาไทยที่เพิ่มขึ้นจาก 34 เปอร์เซ็นต์ในปี 2503 มาเป็น 82 เปอร์เซ็นต์ ในปี 2523¹³⁸ สามารถตีความแบบตรงได้ว่ารัฐสามารถประสมกลมกลืนชาวมลายูมุสลิมให้เข้ามาอยู่ในพื้นที่ของจิตสำนึกร่วมกันในความเป็นคนไทย เฉกเช่นที่รัฐสามารถทำสำเร็จในพื้นที่อื่นๆของประเทศ แต่ทว่าเหตุการณ์ความรุนแรงที่ยังคงเกิดขึ้นอยู่ในช่วงทศวรรษ 2520 ก็ปฏิเสธสิ่งดังกล่าวอยู่ในตัวอย่างน้อยที่สุดกระบวนการประสมกลมกลืนของรัฐยังไม่สามารถชักนำชาวมุสลิมทั้งหมดให้เข้ามามีจิตสำนึกในความเป็นไทยตามแบบฉบับของทางการร่วมกัน หรืออย่างน้อยที่สุดก็ไม่สามารถทำให้เกิดกระบวนการทางสังคมในหมู่ชาวมลายูมุสลิมที่มีพลังพอที่จะคัดค้านหรือต่อต้านการก่อความรุนแรงของขบวนการต่อต้านรัฐในพื้นที่ได้ ลักษณะดังกล่าวทำให้เห็นข้อจำกัดบางประการของการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่ที่แม้จะมีความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่รัฐต้องการ แต่ก็ไม่สามารถเปลี่ยนระบบความคิดของผู้คนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตามภาษาพูดของชาวมลายูมุสลิมที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับภาษาไทย กอปรกับการที่ชนเหล่านี้ไม่นิยมใช้ภาษาไทยในการสื่อสารหรือไม่สามารถใช้การได้เลยในหมู่ชาวมุสลิมจำนวนไม่น้อย กลายเป็นสิ่งที่สร้างความวิตกกังวลแก่รัฐเป็นอย่างมาก จากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้ระบุปัญหาพื้นฐานของเขตการศึกษา 2 หรือพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ว่า “คน

¹³⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/3/2522/9 การศึกษา (2 มกราคม 2522- ธันวาคม 2522) จำนวน 8 ปีก 425 หน้า (ปีกที่ 1 ในจำนวน 8 ปีก), หน้า 30.

¹³⁶ ไช่มุก อูทยาวิไล, รายงานการวิจัย การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีต่อบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2460-2547, หน้า 122.

¹³⁷ รัตติยา สาและ, การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544), หน้า 171.

¹³⁸ มาโนชญ์ บุญญานวัตร, “ความก้าวหน้าของการศึกษา ของชาวมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้”, หน้า 227.

ส่วนใหญ่พูดภาษาไทยไม่ได้” และเชื่อว่าการพูดภาษาไทยไม่ได้ของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่แห่งนี้นำมาซึ่งปัญหาทางด้านการศึกษา การเมือง สังคมและการปกครอง นั้นทำให้พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประสบปัญหาทางด้านจัดการศึกษาและนำมาซึ่งการแก้ปัญหาโดยรัฐที่ค่อนข้างหลากหลาย ได้แก่ พื้นที่เขตการศึกษา 2 มีอัตราการเข้าชั้นสูงมาก ในปี 2520 มีจำนวนนักเรียนที่สอบตกและซ้ำชั้น 33 เปอร์เซ็นต์ เนื่องจากนักเรียนฟังครูไม่เข้าใจและอ่านหนังสือภาษาไทยไม่คล่อง สิ่งนี้ทำให้รัฐต้องเพิ่มชั้นเรียนพิเศษโดยการตั้งชั้นเรียนก่อน ป. 1 เป็นระยะเวลา 1 ปีเพื่อเป็นการปูพื้นฐานทางด้านภาษาไทยแก่เด็กเล็กมุสลิม รวมถึงมีการเพิ่มชั้นเรียนในการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ จัดการอบรมกำนันผู้ใหญ่บ้านที่ยังไม่สามารถพูดและเขียนภาษาไทยได้ ในปี 2520 มีจำนวน 180 คน นอกจากนั้นการแก้ปัญหาทางอ้อมที่รัฐดำเนินการมาตั้งแต่สมัยก่อนหน้าคือ การให้สิทธิพิเศษในการเข้าเรียนหนังสือ เนื่องจากเด็กที่จบมาจากโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามนั้น ยังมีประสิทธิภาพทางวิชาการที่ไม่ดีพอ ไม่สามารถสู้เด็กที่จบมาจากโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการโดยตรงได้ สิ่งเหล่านี้ทำให้รัฐถูกมองว่ารัฐเอาใจชาวมุสลิมมากเกินไปและละเลยชาวพุทธในพื้นที่¹³⁹

เมื่อพิจารณาจากสัดส่วนของผู้ที่สำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐานจากรัฐแล้ว ข้อมูลสถิติปี 2520 ใต้ให้ข้อมูลว่าทั้ง 5 อำเภอของจังหวัดยะลา ได้แก่ อำเภอรามัน มีผู้ไม่จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หรือ ป.4 จำนวน 75 เปอร์เซ็นต์ ในอำเภอบันนังสตาที่มีผู้ไม่จบป.4 60 เปอร์เซ็นต์ ในอำเภอยะหา 50 เปอร์เซ็นต์ ในอำเภอเบตง 42 เปอร์เซ็นต์ และในอำเภอเมืองมีผู้ไม่จบป.4 จำนวน 30 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งสัดส่วนดังกล่าวเทียบกับจำนวนประชากรของแต่ละอำเภอในช่วงเวลานั้น¹⁴⁰ โดยจะเห็นได้ว่าในตัวเมืองของจังหวัดจะมีสัดส่วนของผู้ผ่านการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือผู้รู้หนังสือมากกว่าประชาชนในเขตอำเภอรอบนอก สอดคล้องกับข้อมูลก่อนหน้าที่แสดงให้เห็นว่าการเข้าถึงการศึกษาตามระบบของรัฐของชาวมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นมีความจำกัดอยู่มาก แต่อย่างไรก็ตามต้องไม่ลืมว่า อัตราการรู้หนังสือของคนไทยทั้งประเทศในปี 2521 ยังมีเพียงแค่ 14 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น¹⁴¹

โดยเนื้อแท้แล้วโครงการพัฒนาระบบการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐในระยะ พ.ศ. 2520-2524 นี้ คือ การสานต่อโครงการปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนา

¹³⁹ มาโนชญ์ บุญญานุวัตร, “ความก้าวหน้าของการศึกษา ของชาวไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้” , หน้า 220-221.

¹⁴⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/ป/8/2520/1](#) แนะนำศูนย์การศึกษาประชาชนจังหวัดยะลา (ปีที่ 4 ในจำนวน 4 ปี), หน้า 30.

¹⁴¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/ป8/2521/1](#) นโยบายและการดำเนินงานทางการศึกษา (5 มกราคม-22 ธันวาคม 2521), หน้า 94.

อิสลามที่ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2504 จนกระทั่งทำให้ปอเนาะส่วนใหญ่เข้ามาร่วมจดทะเบียนขึ้นตรงต่อกองโรงเรียนราษฎร์ (ต่อมาคือสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน) กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้สำเร็จในปี 2514 นโยบายทางด้านการศึกษาต่อสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยนี้มีเป้าหมายที่สำคัญอย่างหนึ่งของนโยบาย คือ โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม

3.2.1. โครงการอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามและโครงการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์ให้เป็นโรงเรียนชุมชน

ในวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2520 คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้กระทรวงศึกษาธิการให้การอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้โดยวางหลักเกณฑ์การอุดหนุนในรูปของโครงการที่ดำเนินการมาตั้งแต่สมัยก่อนหน้า โดยขยายระยะเวลาเป็น 5 ปี กระทรวงศึกษาธิการจึงได้วางโครงการให้เป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรี โดยใช้ชื่อว่า “โครงการอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2520-2524”¹⁴² กล่าวคือเป็นช่วงเวลาของการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามให้เป็น “โรงเรียนขั้นดี” โดยมีการอุดหนุนใน 5 ด้านด้วยกัน คือ ด้านการเงิน ด้านการจัดครูไปช่วยสอนวิชาสามัญหรือวิชาชีพ ด้านวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน ด้านสิทธิบางประการ ได้แก่ การอบรมครูแก่ครูประจำการ สิทธิในการส่งนักเรียนเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนของรัฐบาล และทุนการศึกษาแก่นักเรียน ส่วนด้านสุดท้ายคือการอุดหนุนทางด้านวิทยากร สงเคราะห์หรือการสนับสนุนทางด้านอาคารเรียนและอาคารใช้สอยอื่นๆของโรงเรียน¹⁴³ เหตุผลของรัฐในการอุดหนุนหรือสนับสนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในระยะนี้ คือ โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น เป็น “...สถานศึกษาอันสำคัญที่ได้มีส่วนช่วยเหลือจัดการอบรมสั่งสอนและจัดการศึกษาแก่เยาวชนของชาติให้เป็นพลเมืองดี มีศีลธรรม และมีความรู้ทางวิชาการตามควรแก่อัตภาพ”¹⁴⁴ ดังที่ได้กล่าวมาตั้งแต่ข้างต้นแล้วว่ากระบวนการพัฒนาการศึกษาโดยรัฐในระยะนี้ดำเนินการภายใต้กรอบและเป้าหมายทางด้านความมั่นคงอย่างเห็นได้ชัด วัตถุประสงค์ของโครงการดังกล่าวนี้จึงเป็นไปเพื่อ

¹⁴² ชูพันธ์ ตราชู, “บทบาทของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในการพัฒนาเยาวชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้” (เอกสารวิจัยส่วนบุคคล ลักษณะวิชาสังคมจิตวิทยา วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2534-2535), หน้า 77.

¹⁴³ นกตล ชูภล และคณะ, รายงานการวิจัย เรื่อง การศึกษาสภาพการปฏิบัติงานของข้าราชการครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดนราธิวาส (นราธิวาส: สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนราธิวาส, 2534), หน้า 11.

¹⁴⁴ ชูพันธ์ ตราชู, “บทบาทของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในการพัฒนาเยาวชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้”, หน้า 77.

“...ส่งเสริมโรงเรียนที่จัดการได้ดี ให้มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นยิ่งขึ้น ส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาศาสนาอิสลาม วิชาสามัญ และวิชาชีพ ให้ได้ผลดีเหมาะสมและสนองความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ส่งเสริมนักเรียนให้เป็นพลเมืองดีของชาติ และส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชน...”¹⁴⁵

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ได้ระบุวัตถุประสงค์ของการศึกษาในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในระยะนี้ว่า

1. เพื่อเสริมสร้างและยกระดับสำนึกของความเป็นไทย สร้างความกตัญญูต่อสถาบันหลักเช่น ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
2. เพื่อพัฒนาภาษาไทยให้เป็นภาษาแห่งชาติ และมุ่งพัฒนาการสอนภาษา และสังคมศาสตร์
3. เพื่อส่งเสริมคุณภาพของการศึกษาสายสามัญและอาชีวศึกษา
4. เพื่อส่งเสริมความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ซึ่งชาวพื้นเมืองเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็น¹⁴⁶

ผลของโครงการอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2520-2524 มีจำนวนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ได้รับการอุดหนุนด้านการเงินและด้านวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งในแต่ละปีมีจำนวนไม่เท่ากัน คือ 192, 172, 156, 123 และ 120 โรงเรียนลำดับ ในส่วนของการอุดหนุนด้านการจัดส่งครูไปช่วยสอน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนได้ส่งครูไปช่วยสอนวิชาสามัญแก่โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม เรียงลำดับตามปี 2520-2524 จำนวน 476, 480, 497, 607, 650 คน ตามลำดับ ซึ่งครูที่ถูกส่งไปช่วยสอนนี้มีฐานะเป็นลูกจ้างประจำของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน มักเรียกติดปากกันในเวลานั้นว่า “ครูปอเนาะ” ซึ่งในขณะนั้นนับว่าเป็นผู้ที่มิบทบาทอย่างมากในการบริหารจัดการงานของโรงเรียนราษฎร์ เนื่องจากโต๊ะครูที่เป็นเจ้าของปอเนาะมักจะขาดคุณสมบัติตามที่ทางการระบุไว้ และครูปอเนาะเหล่านี้มีความเข้าใจในหลักสูตรและการทำงานตามระบบราชการ จึง

¹⁴⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁶ รายงานแผนการศึกษาพิเศษ, ประเมินการพัฒนาของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในภาคใต้ สถานการณ์ทั่วไปของโรงเรียน (ม.ป.ท., 2524), หน้า 9 อ้างถึงใน สุรินทร์ พิศสุวรรณ, “เงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้” ใน สี่จังหวัดภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), หน้า 30.

มักกล่าวกันว่าครูปอเนาะเหล่านี้เป็นทั้งผู้บริหาร ครูประจำชั้น เจ้าหน้าที่ธุรการ และภารโรงในคนเดียว¹⁴⁷

ในส่วนของทำให้สิทธิบางประการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนได้มีการส่งครูโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเข้าอบรมตามหลักสูตรของสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) อันเป็นหน่วยงานในกำกับหน่วยงานหนึ่งของกระทรวงศึกษาธิการ เข้าอบรมวิชาการตามหลักสูตรที่กระทรวงฯเปลี่ยนแปลงใหม่และหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ และยังได้จัดโครงการอบรมผู้บริหารโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม รวมถึงมีการอบรมครูตลอดจนเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่สำนักงานศึกษาธิการเขตเป็นประจำทุกปี ส่วนการอุดหนุนทางด้านวิทยากรสงเคราะห์นั้น ในระหว่างปี 2520-2524 ยังไม่มีโรงเรียนใดได้รับการอุดหนุนประเภทนี้ โดยจะเริ่มมีโรงเรียนที่ได้รับการอุดหนุนประเภทนี้ในปี 2525¹⁴⁸

ช่วงเวลาที่อยู่ภายใต้โครงการอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามของรัฐนั้น จากสถิติของนักเรียนที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม จะเห็นได้ว่าจำนวนนักเรียนที่เรียนวิชาสามัญควบคู่กับวิชาศาสนามีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น จะมีแค่ปี 2521 เท่านั้นที่จำนวนนักเรียนที่เรียนวิชาสามัญควบคู่กับวิชาศาสนามีจำนวนลดลง คือ ปี 2520 มีจำนวนนักเรียนมุสลิมที่เรียนวิชาสามัญควบคู่กับวิชาศาสนาจำนวน 10,108 คน ปี 2521 มีจำนวน 9,720 คน ปี 2522 มีจำนวน 10,503 คน ปี 2523 มีจำนวน 11,985 คน ปี 2524 มีจำนวน 12,132 คน¹⁴⁹ แม้จะเป็นอัตราการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้ก้าวกระโดดนักแต่เป็นสถิติที่น่าพอใจของรัฐ เนื่องจากจะทำให้มีผู้ที่ผ่านการศึกษาในแนวทางที่รัฐต้องการมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น แม้จะมองได้ว่าความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่วนหนึ่งเกิดขึ้นมาจากผู้ปกครองและ

¹⁴⁷ ดู สมนึก เขียวนัย, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาในปอเนาะ” ใน สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (เอกสารสรุปผลการสัมมนาในรายวิชาศึกษา 412 สัมมนาปัญหาการศึกษา คณะวิชาครุศาสตร์ วิทยาลัยครูยะลา, 2525), หน้า 115

¹⁴⁸ ชูพันธ์ ตราชู, “บทบาทของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในการพัฒนาเยาวชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้”, หน้า 78-80.

¹⁴⁹ เราอาจจะแยกประเภทของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในระยะเวลานี้เป็น 2 ประเภท คือ โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่สอนเฉพาะวิชาทางศาสนา กับโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่เปิดหลักสูตรวิชาสามัญคู่กับวิชาศาสนา ซึ่งโรงเรียนราษฎร์ประเภทหลังนี้จะได้รับการสนับสนุนทางด้านต่างๆจากรัฐมากกว่าประเภทแรก และดูข้อมูลสถิติข้างต้นใน รายงานผลการปฏิบัติงานและสถิติการศึกษาของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในเขตการศึกษา 2 ประจำปีงบประมาณ 2524, หน้า 78 อ้างถึงใน คณิต ไช่มุกด์ และคณะ, รายงานการวิจัยเรื่อง บทบาทของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) ที่มีต่อชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดปัตตานี) (ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2525), หน้า 40 และ มาโนชญ์ บุญญานูวัตร, “ความก้าวหน้าของการศึกษา ของชาวไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้”, หน้า 225.

นักเรียนมุสลิมเริ่มที่จะนิยมเรียนโรงเรียนราษฎร์ที่สอนวิชาสามัญควบคู่กับวิชาศาสนา มากกว่าโรงเรียนราษฎร์ที่สอนเฉพาะวิชาศาสนาอิสลามอย่างเดียว

เมื่อพิจารณาข้อมูลการศึกษาในปี 2524 จะเห็นว่าจำนวนโรงเรียนราษฎร์ที่เคยมีจำนวนกว่า 349 โรงเรียน กลับลดลงเหลือเพียงแค่ 199 โรงเรียน โดยโรงเรียนราษฎร์ที่ล้มเลิกกิจการไปแล้วนั้นเป็นโรงเรียนราษฎร์ประเภทที่สอนวิชาศาสนาอย่างเดียว นั่นทำให้ในปี 2524 จำนวนโรงเรียนราษฎร์ที่สอนศาสนาอย่างเดียวเหลือเพียงแค่ 77 โรงเรียน¹⁵⁰ นี่คือตัวเลขของเขตการศึกษา 2 ซึ่งรวมเอาสตูลไว้เป็นจังหวัดหนึ่งด้วย แต่หากพิจารณาเฉพาะสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จะเห็นข้อมูลสถิติดังนี้ ในปี 2522 มีจำนวนโรงเรียนราษฎร์ที่จดทะเบียนกับกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 332 โรงเรียน มีจำนวนที่กำลังดำเนินการสอนจริง 149 โรงเรียน สอนเฉพาะวิชาศาสนาอย่างเดียว 29 โรงเรียน สอนวิชาสามัญควบคู่กับวิชาศาสนา จำนวน 120 โรงเรียน ในปี 2523 มีโรงเรียนดำเนินการสอนทั้งหมด 197 โรงเรียน สอนวิชาศาสนาอย่างเดียว 84 โรงเรียน สอนวิชาสามัญควบคู่กับวิชาศาสนา 113 โรงเรียน ในส่วนของปี 2524 มีจำนวนโรงเรียนราษฎร์ที่ดำเนินการสอนทั้งสิ้น 185 โรงเรียน สอนวิชาศาสนาอย่างเดียว 74 โรงเรียน สอนวิชาสามัญควบคู่กับศาสนา 112 โรงเรียน¹⁵¹ แม้จำนวนโรงเรียนราษฎร์ที่เปิดสอนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญจะครอบครองสถิติสูงกว่าตลอดทั้งสามปี แต่จะเห็นถึงอัตราที่มีขึ้นและมีลงของจำนวนโรงเรียนราษฎร์ทั้งสอนศาสนาอย่างเดียวและสอนวิชาสามัญควบคู่

หากพิจารณาในอีกแง่มุมหนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดมาจากการที่ชาวมุสลิมได้ตระหนักว่าหากตนเรียนเฉพาะวิชาทางศาสนา จะไม่สามารถที่จะเข้าสู่ระบบการทำงานของรัฐหรือระบบบริษัทแบบทั่วไปได้ เนื่องจากคนที่ผ่านระบบการศึกษาแบบศาสนาควบคู่วิชาสามัญจะได้รับการยอมรับจากรัฐและระบบการทำงานแบบร้านค้าบริษัทมากกว่าคนที่เรียนด้านศาสนาแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ผู้ที่เข้าเรียนในระบบศาสนาควบคู่วิชาสามัญยังสามารถเข้าถึงสิทธิพิเศษที่จะได้จากรัฐ ซึ่งนั่นย่อมหมายถึงโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาแบบทางการระดับสูงและตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดีกว่า

¹⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 226.

¹⁵¹ คณิต ไช่มุกด์ และคณะ, รายงานการวิจัยเรื่อง บทบาทของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) ที่มีต่อชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดปัตตานี), หน้า 34. ในขณะที่ข้อมูลของจังหวัดปัตตานีใน รายงานข้อมูลการตลาดประจำปี 2524 (ปัตตานี: สำนักงานพาณิชย์จังหวัดปัตตานี, 2525), หน้า 29-30. จะเห็นได้ว่าเฉพาะในจังหวัดปัตตานีปี 2524 นั้นมีโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามถึง 126 โรงเรียน โดยมีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 10,839 คน ซึ่งนับว่าสูงมากหากเทียบกับจำนวนนักเรียนโรงเรียนของรัฐที่สอนในระดับมัธยมในเวลานั้น กล่าวคือ มีสัดส่วนใกล้เคียงกับจำนวนนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาสามัญ อาชีวศึกษา และโรงเรียนราษฎร์ (ทั่วไปที่ไม่ได้สอนศาสนาอิสลาม) รวมกัน

นอกจากนี้เหตุผลหนึ่งที่เป็นตัวแปรสำคัญในการทำให้โรงเรียนราษฎร์ที่สอนเฉพาะวิชาศาสนาต้องปิดตัวลงไปจำนวนมากคือ การอุดหนุนทางด้านต่างๆจากรัฐที่ไหลมาสู่โรงเรียนราษฎร์ที่เปิดสอนวิชาสามัญ เนื่องจากโรงเรียนราษฎร์ที่สอนวิชาศาสนาอย่างเดียวยังถูกมองว่ายังเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ ทำให้บรรดาโรงเรียนราษฎร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่แปรสภาพมาจากปอเนาะนั้น ไม่สามารถดำรงอยู่ได้หากไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ ทั้งนี้เพราะการปรับระบบการศึกษาที่ยังอิงอยู่กับความรู้และการเรียนรู้แบบจารีตประเพณีทางศาสนาอิสลามของปอเนาะมาสู่ระบบโรงเรียนราษฎร์ของรัฐนั้น จำเป็นต้องใช้ทุนทรัพย์พอสมควรเนื่องจากต้องมีการจัดระบบหลักสูตรใหม่ซึ่งต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญ ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงการก่อสร้างอาคาร ห้องน้ำ และการว่าจ้างครูผู้สอนให้ตรงตามมาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ที่ล้วนต้องใช้ทุนทรัพย์ในการจัดการทั้งสิ้น ดังนั้นการปรับระบบการเรียนของโรงเรียนราษฎร์สอนอิสลามให้มีระบบการเรียนวิชาสามัญควบคู่ด้วยจึงกลายเป็นความจำเป็น แม้ว่าจะทำให้ “...คุณภาพของการศึกษาฝ่ายศาสนาต้องลดลงอย่างเห็นได้ชัด เพราะต้องแบ่งเวลาครึ่งหนึ่งให้แก่การศึกษาหลักสูตรสามัญ”¹⁵²ก็ตาม

นี่เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่ไม่มีหลักสูตรวิชาสามัญลดจำนวนลงเป็นอย่างมาก ถึงอย่างไรก็ตาม นายกาญจน์ อินทองคำ ศึกษาธิการจังหวัดนราธิวาสในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ได้ให้ข้อมูลว่าในเขตจังหวัดนราธิวาสช่วงปี 2521 นั้น นักเรียนชาวมลายูมุสลิมจำนวนมากที่เคยเรียนอยู่ในโรงเรียนของรัฐกลับลาออกแล้ว “...ไปอยู่โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามจนโรงเรียนเหล่านั้นขยายไม่ทัน”¹⁵³ และข้อมูลของแผนพัฒนาการศึกษาของจังหวัดยะลาได้ระบุไปในทิศทางเดียวกันว่า ปริมาณครูและนักเรียนของโรงเรียนของรัฐทุกระดับในจังหวัดยะลาจัดว่ามีจำนวนน้อยเนื่องจากผู้ปกครองมักส่งบุตรหลานของตนเข้าศึกษาในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม¹⁵⁴ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามแม้จะปรับระบบเข้าสู่การมีหลักสูตรสามัญเพิ่มมากขึ้น แต่ยังเป็นที่ยอมรับของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เฉกเช่นปอเนาะในอดีต ในประเด็นดังกล่าวนี้ รัตติยา สาและ มองว่า สาเหตุที่ยังทำให้นักเรียนมุสลิมและผู้ปกครองยังเลือกที่จะศึกษาในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามมากกว่าโรงเรียนของรัฐว่าสืบเนื่องจาก

¹⁵² รายงานแผนการศึกษาพิเศษ, ประเมินการพัฒนาของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในภาคใต้สถานการณ์ทั่วไปของโรงเรียน, หน้า 10 อ้างถึงใน สุรินทร์ พิศสุวรรณ, “เงื่อนไชทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้” ใน สี่จังหวัดภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน, หน้า 29.

¹⁵³ กาญจน์ อินทองคำ, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาในความรับผิดชอบของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนราธิวาส” ใน สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 20.

¹⁵⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป8/2520/4 หลักสูตรและแบบเรียน (จำนวน 1 ปี) (ไม่ปรากฏเลขหน้า).

“...ข้อจำกัดเรื่อง “เวลา” “สถานที่” และ “การแต่งกาย” สำหรับการทำละหมาด เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้ปกครองนักเรียนมุสลิมใน 3 จชต. (จังหวัดชายแดนภาคใต้-ผู้วิจัย) เลือกลงเรียนในโรงเรียนปอเนาะ หรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เหตุผลคือว่าสถานที่เรียนประเภทดังกล่าวมีการปรับเวลาสำหรับการเรียนการสอนที่เอื้อให้บุคลากรทุกคนได้มีโอกาสทำละหมาดได้ตรงเวลา มีสถานที่ให้ได้ทำละหมาดทั้งผู้หญิง-ผู้ชายแยกเป็นสัดส่วน ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยที่ทำให้ยากในโรงเรียนสามัญ”¹⁵⁵

ในขณะที่โครงการอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามดำเนินอยู่นั้น ได้มีโครงการที่ดำเนินควบคู่กันไปอยู่ นั่นคือ “โครงการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามให้เป็นโรงเรียนชุมชน” ซึ่งเป็นโครงการที่อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน และสำนักงานศึกษาธิการเขต 2 โครงการนี้นอกจากจะเกิดขึ้นเพื่อ “...สอนอาชีพเพื่อให้เยาวชนและชุมชนในท้องถิ่น สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพช่วยเหลือตนเองและครอบครัวต่อไป”¹⁵⁶ หรือการเป็นโรงเรียนที่ทำหน้าที่บริการแก่ชุมชนในด้านต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนนั้นๆ นอกเหนือไปจากการจัดสอนวิชาต่างๆตามปกติแล้ว ยังเป็นสิ่งที่นายมงคล ศรีไพรวรรณ เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาเอกชนในเวลานั้นได้กล่าวไว้ว่า โครงการนี้

“...มีวัตถุประสงค์จะให้เป็นอย่างศูนย์กลางบริการแก่ชุมชนในท้องถิ่น ทั้งในด้านวิชาศาสนา วิชาสามัญ และวิชาอาชีพ ส่งเสริมให้เยาวชนไทยมุสลิมมีโอกาสศึกษาวิชาชีพเพิ่มเติม สามารถนำวิชาชีพไปประกอบการได้และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีแก่ผู้บริหารโรงเรียน และประชาชนในท้องถิ่นได้ตระหนักถึงภารกิจในอันที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาประเทศ”¹⁵⁷

โครงการนี้เริ่มดำเนินการในปี 2521 มีจำนวนโรงเรียนเข้าร่วม 8 โรงเรียน และเพิ่มขึ้นอีก 9 โรงเรียนในปี 2522 ส่วนปี 2523 จังหวัดได้คัดเลือกโรงเรียนเพื่อขยายโครงการอีก 3 โรงเรียน รวมโรงเรียนที่ร่วม

¹⁵⁵ รัตติยา สาและ, การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส, หน้า 130.

¹⁵⁶ ไทยรัฐ (28 เมษายน 2525): 3. อ่างถึงใน กาญจน์ อินทองคำ “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาในความรับผิดชอบของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนราธิวาส”, หน้า 51.

¹⁵⁷ โครงการนี้รวมเขตการศึกษา 3 และ 4 เข้าไว้ด้วย ซึ่งหมายความว่ากินพื้นที่จังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราช พัทลุง ภูเก็ต พังงา และระนองด้วย ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/3/2523/27 การดำเนินการของโรงเรียนราษฎร์ (3 มกราคม 2523-30 ธันวาคม 2523) จำนวน 2 ปีก 108 หน้า (ปีกที่ 2 ในจำนวน 2 ปีก), หน้า 89.

โครงการทั้งสิ้น 20 โครงการ ในปี 2524 นั้นไม่ได้มีการขยายจำนวนโรงเรียนเพียงแต่เพิ่มโครงการไปยังโรงเรียนเดิมที่เข้าร่วมอยู่แล้ว โดยการดำเนินงานตามโครงการนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิเอเชียเป็นจำนวนเงิน 379,570 บาท ความช่วยเหลือดังกล่าวนี้เป็นค่าอุปกรณ์สอนวิชาชีฟต่างๆ วิชาพลานามัย และหนังสือสำหรับห้องสมุดโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้ เพื่อพัฒนาให้เป็นโรงเรียนชุมชนรวม 24 โรงเรียน ซึ่งมูลนิธิเอเชียได้ส่งมอบแก่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เพื่อเป็นงบประมาณในการดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว เป็นผลให้โครงการนี้ที่เคยขยายตัวได้อย่างจำกัดเนื่องจากข้อจำกัดทางด้านงบประมาณ เริ่มที่จะขยายตัวไปในทิศทางที่ดีขึ้น¹⁵⁸

โครงการโรงเรียนชุมชนนี้มีโครงการย่อยทั้งหมด 5 โครงการ คือ โครงการห้องสมุด โครงการตัดเย็บเสื้อผ้า โครงการเกษตร โครงการคหกรรม และโครงการอนามัย ต่อมาในปี 2524 ได้เพิ่มจำนวนโครงการอีก 1 โครงการ คือ โครงการช่างไม้¹⁵⁹ ในส่วนของจังหวัดยะลาได้มีการดำเนินโครงการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามให้เป็นโรงเรียนชุมชนโดยแบ่งเป็นโครงการย่อยๆ คือ โครงการแรก มีการคัดเลือกโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามขนาดใหญ่เพื่อสนับสนุนทางด้านการเรียน การสอน การส่งเสริมอาชีพ และการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้เป็นแบบอย่างแก่ชุมชนและโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามแห่งอื่นๆ ในระยะแรกมีโรงเรียนในจังหวัดเข้าร่วมโครงการ 2 แห่ง ซึ่งทางจังหวัดจะเริ่มดำเนินโครงการที่ 2 โดยการส่งเสริมทางด้านการศึกษาแก่โรงเรียนเหล่านี้ และโครงการที่ 3 จะเป็นการส่งเสริมบุตรหลานของโต๊ะครูหรือเจ้าของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามให้เข้ารับการศึกษาในวิทยาลัยครูโดยไม่ต้องผ่านการคัดเลือก ซึ่งโครงการที่ 3 นี้ เริ่มดำเนินการในปี 2521 โดยในแต่ละปีนั้นได้มีการวางแผนการรับบุตรหลานโต๊ะครูเข้ามาศึกษาในวิทยาลัยครูจำนวน 15 คน เข้าเรียนในระดับปศ. 10 คน และระดับปศ.สูง จำนวน 5 คน การดำเนินการนี้มีเป้าหมายที่จะให้บุตรหลานโต๊ะครูเหล่านี้นำความรู้กลับไปปรับปรุงการเรียนการสอนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่อยู่ในความดูแลของครอบครัวของตนให้ดียิ่งขึ้น¹⁶⁰ และจังหวัดยะลายังได้มีการดำเนินโครงการจัดการศึกษาของศูนย์การศึกษาประชาชนจังหวัดยะลา และโครงการจัดตั้งโรงเรียนเกษตรกรรมจังหวัดยะลาอีกด้วย¹⁶¹

¹⁵⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵⁹ คณิต ไช่มุกด์ และคณะ, รายงานการวิจัยเรื่อง บทบาทของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) ที่มีต่อชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดปัตตานี), หน้า 45, 51-52.

¹⁶⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/14 พ.ศ. 21 ว่าที่ร้อยตรีพิเชษฐ์ มากช่วย ศึกษาธิการจังหวัดยะลาชี้แจงถึงโครงการส่งเสริมกลุ่มโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม, หน้า 1762-1763.

¹⁶¹ ยะลา: จังหวัดทางใต้สุดของประเทศ (ยะลา: จังหวัดยะลา, 2522), หน้า 128.

นอกจากนั้นในปี 2521 กรมอาชีวศึกษาได้มีโครงการจัดตั้งศูนย์ฝึกวิชาชีพ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการเรียนวิชาชีพของโรงเรียนสายสามัญในจังหวัดปัตตานีและจังหวัดใกล้เคียง แต่ดำเนินการก่อสร้างแล้วเสร็จในปี 2524¹⁶² สิ่งดังกล่าวเป็นไปตามความเชื่อของรัฐที่ว่าปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาความมั่นคงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้นการสร้างวิชาชีพให้กับชาวมุสลิมจึงเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญอีกอันหนึ่ง แม้จะดูสำคัญน้อยกว่านโยบายพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยก็ตาม ดังที่นายสุพล กาญจนพงศ์ ศึกษาธิการจังหวัดปัตตานีในช่วงเวลานั้นได้กล่าวไว้ว่ารัฐควร

“...เพิ่มหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาชีพให้เขตสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มากขึ้น เพื่อให้เด็กจบการศึกษาชั้นมัธยมแล้วได้เรียนต่อ หากไม่เรียนไม่รู้จะประกอบอาชีพอะไร จึงตั้งกลุ่มจับคนเรียกค่าไถ่ และเรียกค่าคุ้มครองจากประชาชน ซึ่งนับวันกลุ่มนี้จะหมดได้ยาก”¹⁶³

ข้อเสนอดังกล่าวสอดคล้องกับคณะกรรมการมาธิการวิสามัญศึกษาสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งได้เสนอว่า ต่อไปรัฐควรจะบรรจุวิชาชีพเข้าไปในหลักสูตรของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม เพื่อให้เยาวชนมุสลิมเรียนรู้วิชาชีพนอกเหนือจากการเรียนรู้หลักการของศาสนาที่เป็นเรื่องเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ¹⁶⁴ โครงการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามให้เป็นโรงเรียนชุมชนโดยสาระคือ ความต้องการของรัฐที่จะช่วยเหลือเยาวชนมุสลิมที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามไปแล้ว ได้นำความรู้ไปประกอบอาชีพช่วยเหลือตนเองและครอบครัว ซึ่งความต้องการเช่นนี้ไม่ได้เป็นความมุ่งหวังของโครงการนี้เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นความมุ่งหวังของนโยบายพัฒนาโรงเรียนราษฎร์แผนใหญ่ของรัฐด้วย¹⁶⁵

¹⁶² สุวริน วรุตตมะ, การศึกษาของปัตตานีในรอบ ๒๐๐ ปี (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.), หน้า 36.

¹⁶³ สุพล กาญจนพงศ์, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาของจังหวัดปัตตานี” ใน นิรัตน์ จรจิตร และคณะ, สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 54-55.

¹⁶⁴ คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาองค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้, องค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพของครูในสามจังหวัดภาคใต้ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2525), หน้า 10. และดูข้อเสนอของคณะกรรมการชุดนี้ต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่อขอความเห็นชอบไปยังคณะรัฐมนตรี ข้อ (6) ที่แทบจะเป็นคำพูดเดียวกับของนายสุพล กาญจนพงศ์ ศึกษาธิการจังหวัดปัตตานีในขณะนั้น ดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

¹⁶⁵ ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/2-3 พ.ศ. 23 ปลัดกระทรวงต่างประเทศสาธารณรัฐอียิปต์เสร็จสิ้นการเยือนชาวไทยมุสลิมภาคใต้, หน้า 2535.

3.2.2. “ภาษาไทย” กับ “หลักสูตรการสอนศาสนาอิสลาม”

ประเด็นต่อมาที่ดูจะเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในความคิดของรัฐและข้าราชการของรัฐในเวลานั้น คือ ปัญหาการสอนภาษาไทยแก่เด็กและเยาวชนมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะเชื่อว่าการที่คนกลุ่มนี้ไม่นิยมและไม่สามารถพูดภาษาไทยได้ นอกจากจะทำให้มีทัศนคติที่เป็นลบต่อประเทศไทย และมีทัศนคติที่ตีต่อมาเลเซียแล้วยังจะทำให้ “...คนบางกลุ่มฉวยโอกาสแอบอ้างชักชวนให้ประชาชนเข้าใจผิดว่าตนมิใช่คนไทย และในแง่ของสังคมทำให้มีการแบ่งเขาแบ่งเรา คนไทยที่พูดภาษาไทยในชีวิตประจำวันเป็นคนละพวกกับคนที่ใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวัน นั่นคนไทย นี่คนแขก ความร่วมมือระหว่าง (กัน)ไม่มี ขาดความไว้วางใจต่อกัน”¹⁶⁶ ซึ่งนับเป็นผลกระทบทางด้านการเมืองโดยตรง

นอกจากนั้นผลกระทบโดยตรงต่อนักเรียนชาวมุสลิมที่ไม่รู้ภาษาไทย คือ ทำให้เด็กสอบตกซ้ำชั้นและลาออกจากการเรียนหนังสือในโรงเรียนของรัฐกลางคืนจำนวนมาก ในปี 2520 มีเด็กมุสลิมในเขตการศึกษา 2 ชั้น 33 เปอร์เซนต์ เนื่องจากฟังและพูดภาษาไทยไม่ได้ สาเหตุของการที่นักเรียนชาวมุสลิมมีศักยภาพในการใช้ภาษาน้อยนั้น สำนักศึกษาธิการเขต 2 ได้อธิบายว่าเกิดขึ้นมาจากลักษณะทางสังคมของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มักพูดภาษามลายูท้องถิ่นหรือภาษานาญูในชีวิตประจำวัน ในขณะที่ระบบโรงเรียนของรัฐใช้ภาษาไทยในการเรียนการสอน นั่นทำให้ชาวมลายูมุสลิมในเขตสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่มีวิถีชีวิตที่เอื้อให้เกิดการใช้ภาษาไทยมากนักเมื่อออกมาจากพื้นที่โรงเรียน ส่งผลให้สิ่งที่เรียนมาจากโรงเรียนเลือนหายไป¹⁶⁷ ดังที่มักกล่าวกันว่า

“...การสอนภาษาไทยในโรงเรียนตามชนบทแค่ ป. 4 นั้น ไม่ค่อยได้ผล นักเรียนที่จบแล้วบางคนยังพูดภาษาไทยไม่ได้ดี พูดไม่ชัด พูดไม่ถูกต้อง เนื่องจากนักเรียนใช้ภาษาไทยเฉพาะโรงเรียนและเวลาเรียนเท่านั้น พอกลับบ้านแทบไม่ได้ใช้ภาษาไทยเลย จบออกไปแล้วก็ไม่กล้าพูดภาษาไทย นานๆเข้าก็ลืมภาษาไทยไปเลย ในด้านวิชาสามัญทั่วไปก็เช่นเดียวกัน จบประถมศึกษาแล้วก็ยังทำอะไรไม่ได้ เพราะยังไม่ได้เรียนวิชาชีพ จะส่งบุตรหลานให้เรียนต่อชั้นสูงขึ้นไปอีกก็มีปัญหาด้านเศรษฐกิจ ไม่สามารถส่งไปเรียนต่อในชั้นมัธยมได้ เพราะโรงเรียนตั้งอยู่ในตัวอำเภอ และในสภาพปัจจุบันนี้ปรากฏอยู่ทั่วไปว่า แม้นักเรียนจบชั้นมัธยมแล้วก็ไม่มีประโยชน์ จบแล้วก็หางานทำไม่ค่อยได้ ต้องกลายเป็นคนว่างงานเช่นเดียวกับผู้ที่ไม่ได้เรียน จึงหันไปส่งบุตร

¹⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

¹⁶⁷ คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาองค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้, องค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพของครูในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 6.

หลานให้เรียนในทางศาสนา เพราะผู้ที่เรียนทางศาสนาได้เรียนรู้ศาสนา รู้ภาษาอาหรับ ซึ่งชาวไทยมุสลิมทั่วไปให้ความนับถือมีหน้ามีตากว่าเรียนภาษาไทย”¹⁶⁸

ความเข้าใจในเรื่องปัญหาทางการจัดการศึกษาในเขตการศึกษา 2 ที่มีรากของปัญหาอยู่ที่ลักษณะทางสังคมมลายูมุสลิมเองนั้น ได้รับเสนอแนวคิดที่ตรงกันข้ามจากปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ว่าปัญหาการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้มีที่มาจากประชาชน หากแต่เกิดจากการที่รัฐไม่สนใจที่จะจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับประชาชนในพื้นที่ ทุกโครงการการศึกษาของรัฐมีเป้าหมายที่จะยึดเยียดให้ประชาชนพูดภาษาไทย รักชาติ และมีสำนึกความเป็นไทย นอกจากนี้การจัดการเรียนการสอน รวมถึงตำราเรียนยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน นั่นคือ ไม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางความคิดของหลักศาสนาอิสลาม ทำให้ระบบการศึกษาของรัฐไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนเท่าที่ควร ดังนั้นปัญหาในการจัดการศึกษาในพื้นที่นี้จึง “...ไม่ได้อยู่ที่ประชาชน แต่อยู่ที่นโยบายและแนวทางของรัฐที่ต้องการจัดการศึกษาให้เหมาะสมที่สุดแก่ท้องถิ่น โดยคำนึงถึงศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชนในท้องถิ่น”¹⁶⁹

ประเด็นในเรื่องของปัญหาเด็กชาวมลายูมุสลิมพูดภาษาไทยไม่ได้นั้นเป็นประเด็นที่ถูกให้ความสำคัญในแง่ของความมั่นคงอย่างมาก สิ่งดังกล่าวมีฐานคิดส่วนหนึ่งมาจากความคิดเรื่องภาษาของชาติที่เป็นสัญลักษณ์ของเอกภาพและความเป็นปึกแผ่นของประเทศ ดังนั้นทุกประเทศจะต้องทำให้ประชากรของตนสามารถเข้าใจภาษาที่ได้ถูกกำหนดให้เป็นภาษาของชาติ สิ่งดังกล่าวละเลยข้อเท็จจริงข้อหนึ่งไปว่า การมีภาษาที่แตกต่างกันไม่ใช่สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกแยกหรือความขัดแย้งภายในชาติเสมอไป¹⁷⁰ ในทางกลับกันนโยบายการส่งเสริมการใช้ภาษาไทยของรัฐในอีกแง่หนึ่งนั้นเป็นประหนึ่ง “ดาบสองคม”¹⁷¹ ที่สามารถหันมาตีมีดแทงฝ่ายรัฐได้ตลอดเวลา เพราะหากสิ่งดังกล่าวเป็นไปอย่างเข้มข้นและบีบคั้นหรือมีการโหมรณรงค์สิ่งดังกล่าวโดยไม่บอกวัตถุประสงค์ที่แท้จริง อาจจะทำให้ถูกมองได้ว่ารัฐกำลังพยายามทำลายภาษามลายูซึ่งเป็นตัวตนทางวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่แห่งนี้

¹⁶⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶⁹ ดู คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาองค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้, องค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพของครูในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 7-8.

¹⁷⁰ โมฮัมมัด อับดุล กาเดร์, “คนใต้แลปัญหา” ใน เอเชียปริทัศน์ 2, 1 (ตุลาคม-ธันวาคม 2523): 133.

¹⁷¹ ดูข้อเสนอดังกล่าวที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ ใน วินัย ครุวรรณพัฒน์, ทัศนะของคนไทยในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีต่อสหพันธ์มาเลเซีย, หน้า 259.

เห็นได้จากการที่ขบวนการพูโล (PULO)¹⁷² ได้เริ่มประกาศกดดันให้ทางการปิดการเรียนการสอนภาษาไทย รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีแบบส่วนกลางที่เป็นแบบพุทธ ทั้งยังข่มขู่ให้ครูมุสลิมที่สอนภาษาไทยหยุดทำการสอนในจังหวัดชายแดนภาคใต้¹⁷³ หรือการที่ขบวนการต่อต้านรัฐในพื้นที่กลุ่มอื่นๆ ในเวลานั้นมักปฏิบัติกรโดยการจับตัวครูเพื่อเรียกค่าไถ่และทำการเผาโรงเรียนของรัฐ เจ้าหน้าที่รัฐในเวลานั้นมักจะสันนิษฐานเบื้องต้นว่า กลุ่มเหล่านี้ “ต้องการเผาโรงเรียน ไม่ต้องการให้เด็กในถิ่นได้เรียนภาษาไทย ซึ่งจะเป็นการไม่สะดวกต่อการดำเนินการ”¹⁷⁴

อย่างไรก็ตามนโยบายที่ส่งเสริมการใช้ภาษาไทย และสนับสนุนหลักสูตรสามัญในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามอย่างแข็งขันของภาครัฐในเวลานี้ นับเป็นการนำระบบการศึกษาสมัยใหม่ในแบบแผนของรัฐเข้าไปหล่อหลอมชาวมุสลิมรุ่นใหม่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาบทบาทของผู้นำชาวมุสลิมรุ่นใหม่ให้เกิดขึ้น¹⁷⁵ และรัฐยังหวังว่าการใช้ภาษาไทยจะเป็นวัฒนธรรมการศึกษาของรัฐที่คนท้องถิ่นยอมรับ และจะ “...เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการศึกษาของเยาวชนท้องถิ่น”¹⁷⁶

ในส่วนของการปรับปรุงโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการในพื้นที่ ภายหลังจากที่กระทรวงฯ ได้ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520-2524 ในวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2520 นำมาซึ่งการเกิดหลักสูตรประถมศึกษาปี 2521 แทนที่หลักสูตรประถมศึกษาปี 2503 ผลกระทบประการที่สำคัญอีกประการคือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบชั้นเรียนไปจากเดิมทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา กล่าวคือ จากเดิมระดับชั้นประถมศึกษามี 7 ปี ระดับมัธยมต้นมี 3 ปี และระดับมัธยมปลายมี 2 ปี แผนการศึกษานี้ทำให้การศึกษาระดับประถมเหลือเพียงแค่ 6 ปี ระดับมัธยมต้น 3 ปี และระดับมัธยมปลาย 3 ปี หรือที่เรียกกันว่า “ระบบหกต่อสามต่อสาม” (6:3:3) นอกจากนั้นยังเป็นการปรับปรุงแบบการศึกษาที่จากเดิมระดับประถมยังแบ่งออกเป็นประถมศึกษาต้นและประถมศึกษา

¹⁷² ดูรายละเอียดและที่มาของขบวนการนี้ในบทที่ 5

¹⁷³ “ขจก. ปฏิบัติการณ์โหด” เทศาภิบาล (ธันวาคม 2522) อ้างถึงใน คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาค้นคว้าประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้, องค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพของครูในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 4.

¹⁷⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2523/201 ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทางศาสนาในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523-26 ธันวาคม 2523) จำนวน 12 ปีก 913 หน้า (ปีที่ 1 ในจำนวน 12 ปีก), หน้า 49.

¹⁷⁵ สุรินทร์ พิศสุวรรณ, “ผู้นำ ความขัดแย้ง และความรุนแรง: สภาวการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้” ใน เอเชียปริทัศน์ 2, 1 (ตุลาคม-ธันวาคม 2523): 37.

¹⁷⁶ ไช่มุก อุตยาวลี, รายงานการวิจัย การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีต่อบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2460-2547, หน้า 135.

ปลาย แผนการศึกษาที่จึงทำให้ระดับประถมศึกษากลายเป็นการศึกษาตอนเดียวกันตลอด ระบบดังกล่าวนี้จะบังคับใช้จริงตั้งแต่ปีการศึกษา 2521 เป็นต้นไป¹⁷⁷

ดังนั้นหลักสูตรศาสนาอิสลามหรือการสอนศาสนาอิสลามในระดับประถมที่เริ่มดำเนินโครงการมาตั้งแต่ปี 2519 ตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ วก. 930/2518 ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2518 อันเป็นนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่กำหนดให้มีการสอนวิชาศาสนาอิสลามในโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่มีนักเรียนนับถือศาสนาอิสลาม 50 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งดำเนินการมาได้แค่ช่วงระยะเวลาสั้นๆนั้น จำต้องทำการปรับหลักสูตรอีกครั้งเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรประถมศึกษาปี 2521 จากการศึกษาที่สำนักงานศึกษาธิการเขต 2 ได้พิจารณาว่าการเรียนการสอนในเขตการศึกษา 2 ในช่วงก่อนหน้านี้นั้นยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร เนื่องจากขาดบุคลากรที่จะมาทำการสอนและขาดงบประมาณสนับสนุน¹⁷⁸

สิ่งดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลของแผนพัฒนาการศึกษาของจังหวัดยะลาว่า การศึกษาในจังหวัดมีปัญหาทางการกระจายตัวของโรงเรียนและบุคลากรทางการศึกษาทั้งระดับประถม มัธยม อาชีวศึกษา หรือแม้กระทั่งการศึกษานอกโรงเรียนไปยังพื้นที่ชนบทของตัวจังหวัด ดังนั้นในปี 2522 จังหวัดยะลาจึงมีโครงการกระจายการศึกษาไปยังทุกพื้นที่ในจังหวัด ผ่านโครงการ 51 โครงการ โดยจะเสนอขอของบประมาณจำนวน 82,400,186 บาท ซึ่งแบ่งเป็นโครงการจากส่วนกลางจำนวน 24 โครงการ ที่มุ่งแก้ปัญหาทางก่อสร้างอาคารเรียนเพิ่มเติมในชนบท เพิ่มอัตรากำลังครู ปรับปรุงหลักสูตรและการพลศึกษา โครงการของส่วนภูมิภาค 11 โครงการ เป็นโครงการที่เน้นการพัฒนา ระบบศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อให้ประชาชนมุสลิมสามารถอ่านพูดเขียนภาษาไทยได้ ส่วนโครงการของส่วนท้องถิ่นมี 16 โครงการ ซึ่งล้วนเป็นโครงการที่มุ่งสอนตามหลักสูตรการศึกษาใหม่ ซึ่งเป็นผลมาจากการประกาศใช้แผนพัฒนาทางการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520-2524 ของส่วนกลาง¹⁷⁹

ในปี 2522 เนื่องจากจำเป็นต้องปรับหลักสูตรการสอนศาสนาอิสลามให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านศาสนาอิสลามจำนวน 32 คน โดยทั้งหมดจะมาประชุมร่วมกับผู้เชี่ยวชาญของกระทรวงศึกษาธิการ ณ สำนักงานการศึกษาเอกชน เพื่อ

¹⁷⁷ ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/ป8/2520/4](#) หลักสูตรและแบบเรียน (จำนวน 1 ปีก) (ไม่ปรากฏเลขหน้า).

¹⁷⁸ ไข่มุก อุทยานลี, รายงานการวิจัย การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีต่ออนุกรรมการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2460-2547, หน้า 127, 129, 131-133, 138.

¹⁷⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/ป8/2521/1](#) (ปีที่ 2 ในจำนวน 2 ปีก) นโยบายและการดำเนินงานทางการศึกษา (5 มกราคม 2521 -22 ธันวาคม 2521) จำนวน 2 ปีก 153 หน้า, หน้า 122.

ร่างแบบเรียนวิชาศาสนาอิสลามสำหรับใช้สอนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในภาคใต้ โดยเฉพาะ ที่ประชุมมีความเห็นว่าในขั้นแรกควรจัดทำแบบเรียนวิชาภาษาอาหรับซึ่งเป็นหัวใจของการศึกษาศาสนาอิสลาม จึงได้มีการตั้งคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญภาษาอาหรับเพื่อยกร่างแบบเรียนชุดนี้ โดยผู้ทรงคุณวุฒิมาจากส่วนภูมิภาค 18 คนประกอบไปด้วย คาโต๊ะยุติธรรม หรือผู้ตัดสินคดีของศาสนาอิสลามที่ปฏิบัติหน้าที่ในศาลของรัฐ กรรมการอิสลามประจำจังหวัด โต๊ะครู หรือเจ้าของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม อิหม่ามหรือประธานในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอิสลามจากจังหวัดต่างๆ และมาจากส่วนกลาง 12 คน ประกอบด้วย กรรมการอิสลามในเขตกรุงเทพฯ ครูจากโรงเรียนอิสลามวิทยาลัย ผู้บริหารโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในภาคกลาง¹⁸⁰ พร้อมกันนั้นในที่ประชุมก็ได้มีการตรวจร่างแบบวิชาภาษาอาหรับเพื่อใช้สำหรับโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม นายรังสฤษดิ์ เชาวน์ศิริ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นประธานในพิธีเปิดงานประชุมครั้งนี้ได้กล่าวว่าการดำเนินการครั้งนี้ “...เป็นนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ ที่มุ่งให้โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม มีแบบเรียนที่ดีและเหมาะสม ใช้เรียนใช้สอน”¹⁸¹

วันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2523 นายสิปพนธ์ เกตุทัต รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในเวลานั้น ได้กล่าวในโอกาสที่ตนได้รับเชิญไปเป็นประธานในการเปิดงานสัมมนาครูและนักเรียนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้ที่โรงเรียนปานะสัมพันธ์วิทยา กรุงเทพมหานครว่าตน “...จะสนับสนุนคณะกรรมการการศึกษาเอกชนและสำนักงานศึกษาธิการเขต 2 จัดทำแบบเรียนวิชาศาสนาที่เหมาะสมกับประเทศไทย โดยจะขอความร่วมมือจากผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาอิสลาม”¹⁸² ในขณะที่สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติได้ให้ข่าวว่าทางสำนักงานกำลังเตรียมจัดสัมมนาครั้งใหญ่ระดับผู้บริหารโรงเรียนในสิ่งจังหวัดภาคใต้ เพื่อพิจารณาการดำเนินการเกี่ยวกับการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษาของสิ่งจังหวัดภาคใต้ทั้งนี้วัตถุประสงค์ของโครงการดังกล่าวนี้ คือ ทางสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติต้องการที่จะลดความเหลื่อมล้ำระหว่างศาสนาพุทธกับศาสนาอิสลาม และต้องการให้นักเรียนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความรู้ทางภาษาไทยมากขึ้น นายรุ่ง แก้วแดง รองเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษา

¹⁸⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/3/2522/17 ปัญหาแบบเรียนตามหลักสูตรใหม่ (4 มกราคม- 23 พฤศจิกายน 2522) จำนวน 1 ปึก 45 หน้า, หน้า 81.

¹⁸¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/26 ก.พ. 22 ปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธานในพิธีเปิดประชุมเพื่อตรวจร่างแบบเรียนภาษาอาหรับ, หน้า 957.

¹⁸² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/3/2523/1 การศึกษา (4 มกราคม 2523-31 ธันวาคม 2523) (ปึกที่ 2 ในจำนวน 5 ปึก) จำนวน 5 ปึก 283 หน้า, หน้า 74.

แห่งชาติได้อธิบายความเกี่ยวเนื่องของโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมของรัฐกับการใช้ภาษาไทยของนักเรียนมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ว่า

“...ตามปกติแล้วคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในสี่จังหวัดภาคใต้ เมื่อเรียนจบชั้น ป.4 แล้ว ผู้ปกครองมักนำไปเข้าโรงเรียนราษฎร์ที่สอนศาสนาอิสลามของตนหรือที่เรียกว่าโรงเรียนปอเนาะ ซึ่งมีระเบียบทางศาสนาที่เคร่งครัดมาก เด็กดังกล่าวจึงมีความรู้ทางภาษาไทยน้อยและไม่ได้เรียนจนครบเกณฑ์การศึกษาที่กำหนดไว้ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ จึงมีโครงการที่จะให้มีการสอนทางศาสนาอิสลามสำหรับโรงเรียนที่มีนักเรียนนับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 50 ขึ้นไป เพื่อให้นักเรียนเหล่านี้ได้เรียนจบครบหลักสูตรภาคบังคับ ซึ่งเรื่องนี้เราได้มีการอบรมครูไปจำนวนหนึ่งแล้ว...โดยจะมีการสัมมนาเรื่องนี้ที่จังหวัดยะลา”¹⁸³

ดังนั้น ภายหลังจากที่กระทรวงได้เริ่มดำเนินการปรับเปลี่ยนหลักสูตรวิชาศาสนาอิสลามในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในภาคใต้แล้ว ในปีเดียวกันนี้ (พ.ศ. 2523) สำนักงานศึกษาธิการเขต 2 จึงเริ่มดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรการสอนวิชาอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐในจังหวัดชายแดนภาคใต้ระดับประถม โดยได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านศาสนาอิสลาม ได้แก่ ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ดาโต๊ะยุติธรรม ครูสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ครูสอนศาสนาอิสลามในระดับประถม มัธยม วิทยาลัยครูยะลา และ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เข้ามาร่วมประชุมเพื่อยกร่างหลักสูตรการสอนศาสนาอิสลามในระดับประถมขึ้นใหม่ โดยที่ประชุมเห็นชอบให้เปลี่ยนชื่อวิชาจากวิชาศาสนาอิสลามเป็นอิสลามศึกษา รายวิชาที่ทำการสอนมีทั้งสิ้น 5 วิชา ได้แก่ หลักศรัทธา ศาสนบัญญัติ ศาสนประวัติ อัลกุรอาน และจริยธรรม ทั้งนี้ให้จัดเข้าไว้ในกลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย แทนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ ส่วนระดับมัธยมได้เริ่มดำเนินโครงการในปีเดียวกัน

นอกจากนี้ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะมาทำการสอนว่าจะต้องเป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม มีคุณสมบัติครบถ้วนตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน มีความรู้วิชาสามัญเทียบเท่าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นอย่างต่ำ โดยทางจังหวัดจะเป็นผู้รับผิดชอบการอบรมครูผู้สอนวิชาอิสลามศึกษาและผู้บริหารของโรงเรียนต่างๆในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่างปี 2522-2523 เมื่อโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดได้โอนไปสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการ

¹⁸³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/3/2523/8](#) การศึกษาในระดับประถมศึกษา (3 มกราคม 2523 - 3 ธันวาคม 2523) จำนวน 1 ปึก 68 หน้า, หน้า 60.

ประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ภารกิจการอบรมครูผู้สอนศาสนาอิสลามกับผู้บริหารโรงเรียนจึงตกมาอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานศึกษาธิการเขต 2¹⁸⁴

จนกระทั่งปี 2524 ได้มีการประเมินผลการใช้หลักสูตรประถมศึกษา ปี 2521 ผลปรากฏว่าผู้บริหารและครูยังไม่เข้าใจหลักสูตรอย่างชัดเจน ใช้วิธีการสอนตามหลักสูตรเก่า และการวัดผลประเมินผลยังไม่ถูกต้องตามหลักสูตรใหม่¹⁸⁵ แต่ทว่าโครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนระดับประถมศึกษาของรัฐได้ขยายออกไปถึง 800 แห่งในปี 2524 แม้ว่าตัวเลขนี้จะรวมจังหวัดอื่นที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิมด้วยก็ตาม นอกจากนี้ทางศึกษาธิการเขต 2 และทางจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ประสานงานกันโดยตั้งงบประมาณจำนวน 4,227,520 บาท เพื่อดำเนินโครงการนี้ในเขตการศึกษา 2¹⁸⁶

อย่างไรก็ตามการดำเนินการทางด้านการศึกษาของรัฐในเวลานี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการดำเนินการอยู่บนฐานคิดในเรื่อง “เอกภาพทางสังคมวัฒนธรรม”¹⁸⁷ กล่าวคือ มีการเรียนการสอนวิชาสามัญในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และการมีวิชาสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนของรัฐ ซึ่งทำให้เห็นถึงการพยายามปรับระบบการศึกษาของรัฐให้สอดคล้องกับท้องถิ่น และดำเนินการปรับระบบการศึกษาของท้องถิ่นให้สอดคล้องกับรัฐ แม้จะทำให้เห็นถึงการขยายอำนาจทางการศึกษาของภาครัฐ แต่ก็ทำให้เห็นถึงการยอมรับหลักคิดทางวัฒนธรรมและศาสนาของชาวมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้อยู่ในตัว แม้การดำเนินการสอนวิชาศาสนาอิสลามอาจไม่สมประสงค์ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ หากแต่เน้นนโยบายดังกล่าวเป็นจุดหมายสำคัญในการเปลี่ยนหลักสูตรการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จากอำนาจรัฐส่วนกลาง เพื่อเป็นการลดความตึงเครียดทางสังคมวัฒนธรรมในพื้นที่ในอีกทางหนึ่ง ไช่มุก อุทยาวลี มองนโยบายการศึกษาอิสลามในโรงเรียนประถมของรัฐในช่วงนี้ว่า

“...เป็นการยึดหลักการสอนในระบบโรงเรียน และมีความพยายามบูรณาการวัฒนธรรมและสังคม ภายใต้นโยบายแก้ไขปัญหาลำบากในการเป็นพลเมืองของประเทศ

¹⁸⁴ ไช่มุก อุทยาวลี, รายงานการวิจัย การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีต่อบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2460-2547, หน้า 127, 129, 131-133, 138.

¹⁸⁵ เชื้อง ชุมพงค์, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาของจังหวัดปัตตานี” ใน นิรัตน์ จรจิตร และคณะ, สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 49.

¹⁸⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/3/2524/11 การศึกษาระดับประถม (6 มกราคม- 24 ธันวาคม 2524) จำนวน 3 ปึก 167 หน้า (ปึกที่ 3 ในจำนวน 3 ปึก), หน้า 147.

¹⁸⁷ คำนี้เป็นคำที่ใช้โดย ไช่มุก อุทยาวลี ดู ไช่มุก อุทยาวลี, รายงานการวิจัย การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีต่อบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2460-2547, หน้า 135.

ดังนั้นการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษาจึงมีการอบรมทั้งผู้สอน การสร้างหลักสูตรเพื่อให้อยู่ในแบบแผนเดียวกัน เป้าหมายนอกจากจะใช้นโยบายนี้และการดำเนินการใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ แล้วยังรวมถึงจังหวัดใกล้เคียงที่มีประชากรนับถือศาสนาอิสลาม แนวทางการจัดการสอนวิชาอิสลามศึกษาดังกล่าวเป็นพื้นฐานสู่การขยายให้มีการสอนอิสลามศึกษาขั้นสูงขึ้นไปในระดับมัธยมและอุดมศึกษา ซึ่งนับเป็นการศึกษาทางเลือกหนึ่งในการศึกษาท้องถิ่นภาคใต้ของเยาวชนที่นับถือศาสนาอิสลาม และการขยายผลการศึกษาระดับมัธยมและระดับอุดมศึกษา จะเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียน (ที่) สนใจด้านศาสนาได้ศึกษาต่อในประเทศมากกว่าไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ”¹⁸⁸

ต่อมาในปี 2523 สำนักงานศึกษาธิการเขต 2 ได้เสนอว่า นักเรียนมุสลิมในเขต 2 ภายหลังจากจบการศึกษาระดับประถมศึกษาจากโรงเรียนของรัฐแล้วมักจะเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม สืบเนื่องจากโรงเรียนระดับมัธยมของรัฐในพื้นที่ไม่มีการสอนวิชาศาสนาอิสลาม จึงทำให้ขาดความนิยมจากชาวมุสลิมในพื้นที่ สิ่งดังกล่าวนำมาซึ่งการเกิด “หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2523” ขึ้น เพื่อตอบสนองต่อสิ่งดังกล่าว และยังเป็นการวางพื้นฐานในการขยายการศึกษาในหลักสูตรอิสลามศึกษาในระดับอุดมศึกษาต่อไป โดยเป้าหมายของการศึกษานั้นนอกเหนือจากการสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักและสาระของศาสนาอิสลามอย่างรอบด้านแล้ว ยังเป็นไป “...เพื่อให้เกิดความเชื่อถือ ทศนคติ และการปฏิบัติที่ถูกต้องพ้นจากความงมงาย”¹⁸⁹

การที่รัฐและหน่วยงานการศึกษาในท้องถิ่นมีความกระตือรือร้นที่จะสนับสนุนการเรียนการสอนและจัดการอบรมเยาวชนมุสลิมในพื้นที่ในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามในช่วงเวลานี้นั้น วัตถุประสงค์ของแต่ละโครงการมักจะทำให้เห็นถึงเป้าหมายที่มีมากกว่าความต้องการที่จะสนับสนุนการศึกษาหลักธรรมและวิชาการศาสนา สังเกตได้จากการจัดอบรมหลักธรรมของศาสนาอิสลามให้แก่เยาวชนมุสลิมในช่วงของการปิดภาคเรียนฤดูร้อนของสถาบันการศึกษาในจังหวัดยะลาและมูลนิธิอิสลามประสานวิทย์ เมื่อปี 2524 ที่เป็นไปเพื่อ “...ให้เยาวชนไทยมุสลิมได้รับความรู้ทางด้านหลักธรรมและจริยธรรมของศาสนานำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นการสร้างทัศนคติที่ดี ตลอดจนเป็น

¹⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 134.

¹⁸⁹ ไช่มุก อูทยาวลี, รายงานการวิจัย การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีต่อบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2460-2547, หน้า 146.

การสร้างควมเข้าใจอันดี และมีความร่วมมือช่วยเหลือกันระหว่างส่วนราชการและประชาชนในท้องถิ่น”¹⁹⁰

อย่างไรก็ตามในปี 2524 มีนักเรียนมุสลิมที่จบชั้นประถมศึกษาของรัฐแล้วเข้าศึกษาในโรงเรียนมัธยมของรัฐเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือในนักเรียนระดับมัธยมศึกษาจำนวน 33,020 คน เป็นนักเรียนมุสลิมจำนวน 8,399 คน หรือประมาณ 25 เปอร์เซ็นต์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมทั้งหมดในปีการศึกษานั้น ซึ่งแน่นอนว่าตัวเลขนี้ยังมีจำนวนน้อยกว่าจำนวนนักเรียนมุสลิมที่เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามมากพอสมควร¹⁹¹ นอกจากนี้มีข่าวออกมาเสมอว่าเด็กและเยาวชนมลายูมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะที่อยู่บริเวณแนวชายแดน มักจะข้ามไปเรียนหนังสือในรัฐตอนเหนือของมาเลเซียเป็นจำนวนมาก¹⁹²

อย่างไรก็ตาม ในปี 2523 นับเป็นช่วงเวลาของการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาวิชาอิสลามศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างขนานใหญ่ นอกจากจะมีการปรับปรุงหลักสูตรอิสลามศึกษาเพื่อให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมและมัธยมของรัฐแล้ว ทางด้านของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามได้ดำเนินการปรับเปลี่ยนหลักสูตรในเวลาเดียวกัน โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเห็นได้ชัดว่าเป็นผลมาจากการประกาศใช้แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ปี 2520-2524 ซึ่งทำให้โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้จำต้องปรับระบบระดับชั้นเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาดังกล่าว

เนื่องจากแต่เดิมนั้นหลักสูตรอิสลามศึกษาของโรงเรียนที่จัดทำโดยความร่วมมือของคณะกรรมการการศึกษาเอกชนและเขตการศึกษา 2 ในปี 2513 นั้นมีการแบ่งการเรียนการสอนวิชาศาสนาอิสลามหรืออิสลามศึกษาเป็นสามระดับ คือ ระดับต้น (อิบติดาอีย์) ใช้เวลาเรียน 4 ปี ระดับกลาง (ชานาวี) ใช้เวลาเรียน 3 ปี และระดับสูง (อาลี) ใช้เวลาเรียน 2 ปี โดยในปี 2523 ยังคงระบบการเรียนสามระดับเช่นเดิมแต่เปลี่ยนระยะเวลาเรียนเป็นระดับต้น (อิบติดาอีย์) ใช้เวลาเรียน 4 ปี ระดับกลาง (มุตตาวีซซีเตาะห์) ใช้เวลาเรียน 3 ปี และระดับสูง (ชานาวีเยาะห์) ใช้เวลาเรียน 3 ปี โดยระบบดังกล่าวนี้จะประกาศใช้ในปี 2524¹⁹³ การปรับระบบชั้นเรียนของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนา

¹⁹⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/3/2524/1](#) การศึกษา (8 มกราคม – 26 ธันวาคม 2524) จำนวน 4 ปีก 185 หน้า (ปีที่ 2 ในจำนวน 4 ปีก), หน้า 53.

¹⁹¹ มาโนชญ์ บุญญานวัตร, “ความก้าวหน้าของการศึกษา ของชาวไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้”, หน้า 219-220.

¹⁹² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/3/2524/11](#) การศึกษาระดับประถม (6 มกราคม- 24 ธันวาคม 2524) จำนวน 3 ปีก 167 หน้า (ปีที่ 3 ในจำนวน 3 ปีก), หน้า 147.

¹⁹³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ข1/4 เม.ย. 26](#) ความเป็นมาของหลักสูตรอิสลามศึกษา, หน้า 1951-1952.

อิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในครั้งนี้นั้นส่วนหนึ่งจึงดำเนินไปเพื่อให้ระดับชั้นเรียนกับตำราเรียนทางด้านอิสลามศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการดำเนินโครงการปรับปรุงมาตั้งแต่ก่อนหน้าี้มีความสอดคล้องกัน เพื่อให้ทั้งตำราเรียนและระบบชั้นเรียนของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้สนองแผนการพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ

เหตุผลหนึ่งของการที่นักเรียนชาวมุสลิมเริ่มที่จะเข้าสู่การศึกษาตามระบบโรงเรียนมัธยมของรัฐมากขึ้น อาจเป็นไปได้ว่าเป็นเรื่องของการปรับหลักสูตรการสอนอิสลามศึกษาของรัฐเอง แต่อีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันคือความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในระยยะเวลานั้น ที่เริ่มทำให้ชาวมุสลิมเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับชาวไทยพุทธ ไม่ว่าจะในฐานะเพื่อนบ้าน เจ้านายกับลูกน้องหรือในฐานะชาวบ้านกับข้าราชการของรัฐ ที่เริ่มจะไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ในชีวิตประจำวัน¹⁹⁴ และทำให้การยอมรับระบบการศึกษาของรัฐกลายเป็นช่องทางหนึ่งในการเข้าสู่ระบบการทำงานที่ดีและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนไปอีกขีดขั้นหนึ่งได้

ในเวลานี้ชาวมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้คงเริ่มตระหนักแล้วว่าการศึกษาแบบจารีตที่เน้นการเรียนรู้หลักการและการปฏิบัติตนตามศาสนานั้นไม่เพียงพอในการไขว่คว้าหาหน้าที่การงานที่ดีกว่าได้ เพราะถ้ายังคงรักษาจารีตการเรียนรู้หลักการทางศาสนาที่เข้มข้นแบบเดิม นั้นย่อมหมายถึงการทำลายโอกาสของตนในการเข้าสู่งานในระบบราชการและระบบบริษัทร้านค้าที่เริ่มขยายตัวมาตั้งแต่ช่วงเวลาก่อนหน้านี้ และยังเป็นการปิดกั้นการยอมรับจากรัฐและระบบราชการไปในตัว และอีกปัจจัยหนึ่งคือ การที่เหล่ากลุ่มเยาวชนมุสลิมที่ผ่านการศึกษิตามระบบของรัฐและกลับไปรับราชการในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นบ้านเกิดของตน สถานภาพของมุสลิมรุ่นใหม่ผ่านการศึกษาในแบบของรัฐไทยนี้มีความเป็นไปได้ว่าอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ปลุกจิตสำนึกทางอ้อมให้ชาวบ้านมุสลิมในพื้นที่เหล่านั้นเกิดความสนใจต่อการศึกษาในระบบของรัฐที่สามารถรยทางให้ลูกหลานของตนเข้าสู่การทำงานในระบบราชการท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้กลุ่มคนเหล่านั้นเริ่มส่งเสริมให้ลูกหลานของตนเข้าเรียนในระบบโรงเรียนสามัญของรัฐ ที่ตนสามารถสังเกตเห็นอนาคตทางอาชีพของลูกหลานได้อย่างประจักษ์ชัดจากเยาวชนรุ่นก่อนหน้าี่เข้ารับการศึกษาแบบรัฐผ่านโครงการต่างๆ¹⁹⁵ และยังทำให้ชาวมุสลิมใน

¹⁹⁴ ดูการนำแนวคิดเรื่องปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างวัฒนธรรม คือ ชาวมลายูมุสลิมหรือไทยมุสลิม กับชาวไทยพุทธในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่เอื้อให้เกิดการพยายามประนีประนอมกันทางศาสนาและประเพณีเพื่อการอยู่ร่วมกันของกลุ่มที่มีความต่างขั้วทางวัฒนธรรมและศาสนา ใน รัตติยา สาและ, ปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนาที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544).

¹⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 172.

ตัวเมืองที่มีความรู้และฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี เริ่มส่งลูกหลานของตนเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐในระดับการศึกษาขั้นสูง

นอกจากนี้ผู้นำทางศาสนาในพื้นที่เริ่มที่จะมีความคิดในทำนองเดียวกัน เนื่องจากเห็นว่าการเข้าศึกษาในโรงเรียนของรัฐนั้นจะทำให้ลูกหลานของพวกเขามีความรู้ทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ ทำให้มีโอกาสเข้ารับราชการ อันเป็นสิ่งที่ “มีหน้ามีตา” ในสังคม¹⁹⁶ และในส่วนของโต๊ะครูนั้น การส่งลูกหลานของตนเข้ารับการศึกษาโดยเฉพาะระดับอุดมศึกษานั้น ยังทำให้ลูกหลานของตนมีความรู้ที่จะปรับระบบการเรียนการสอนของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ให้สอดคล้องตามโครงการสนับสนุนของรัฐทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของโรงเรียนของตน

การเริ่มยอมรับระบบการศึกษาในแบบของรัฐนั้นแ่งหนึ่งอาจมองได้ว่าเป็นผลสำเร็จของรัฐในการรับเอาวัฒนธรรมทางการศึกษาของคนในท้องถิ่นเข้ามาสู่ระบบการศึกษาแบบทางการ แต่ในทางหนึ่งการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงก่อนหน้าและในหัวระยะเวลาเดียวกันนี้ของรัฐกลับถือเป็นปัจจัยสำคัญในการทำชาวมุสลิมจำต้องยอมรับการศึกษาแบบรัฐอย่างจำเป็น ซึ่งอาจจะนับได้ว่าเป็นการสร้างการเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษาผ่านการดำเนินการนอกระบบการศึกษาที่เอื้อให้เกิดผลแก่กันและกัน

การนำวิชาอิสลามศึกษามาบรรจุในหลักสูตรการเรียนการสอนของทั้งโรงเรียนระดับประถมและมัธยมของรัฐนั้น ในระยะแรกเริ่มได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากชาวบ้านมุสลิมในทำนองไม่เห็นด้วยกับโครงการนี้ เนื่องจากเกรงว่ารัฐจะนำครูที่นับถือศาสนาพุทธมาสอนศาสนาอิสลามให้กับนักเรียนที่เป็นมุสลิม แต่พอดำเนินการไปได้ระยะหนึ่งเริ่มเป็นที่ยอมรับของชาวมุสลิมในพื้นที่ โดยทางการอ้างเหตุผลของการเริ่มยอมรับดังกล่าวว่าสืบเนื่องจากการคัดเลือกบุคคลที่ล้วนเป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาและเคร่งครัดในการปฏิบัติศาสนกิจ ซึ่งข้อมูลนี้นับว่าสอดคล้องกับข้อมูลที่นายสมาน แสงมะลิ เลขาธิการคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้กล่าวไว้ว่า “...สำหรับการดำเนินงานตามโครงการนี้ จะมอบให้ทางจังหวัดจัดหาโต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม และผู้มีความรู้ทางศาสนาตามเกณฑ์ที่กำหนด และเป็นที่ยอมรับของประชาชนในท้องถิ่นหรือครูประจำการที่ได้รับการอบรมแล้ว ครูเหล่านี้จะได้ค่าตอบแทนชั่วโมงละ 30 บาท”¹⁹⁷ นอกจากนี้รัฐยังเชื่อว่าการดำเนินการเช่นนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อผู้รู้ทางศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะว่า “...ปกติบุคคลเหล่านี้จบการศึกษา

¹⁹⁶ คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาองค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้, องค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพของครูในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 7.

¹⁹⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป/2524/11 การศึกษาระดับประถม (6 มกราคม-24 ธันวาคม 2524) จำนวน 3 ปึก 167 หน้า (ปีที่ 3 ในจำนวน 3 ปึก), หน้า 147.

ออกมาอยู่บ้านเฉยๆหลายคน ทำงานทำไม่ได้ โครงการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียน จึงเป็นโครงการที่ช่วยหางานให้คนได้ทำอีกด้วย”¹⁹⁸

แม้จะเห็นถึงความพยายามในการนำหลักสูตรอิสลามศึกษาเข้ามาบรรจุในระบบการศึกษาของทางการทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จนทำให้ชาวบ้านจำนวนหนึ่งเริ่มที่จะเห็นด้วยกับโครงการดังกล่าวของรัฐ แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ยังไม่สามารถปฏิเสธได้ในเวลานี้คือ โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามยังได้รับความนิยมจากชาวมุสลิมในพื้นที่มากกว่าโรงเรียนตามระบบของรัฐตั้งที่ได้อธิบายเหตุผลไว้ข้างต้นแล้ว แม้ว่าความนิยมในการเข้าสู่การศึกษาในโรงเรียนสามัญของรัฐจะมีแนวโน้มได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ หากแต่ยังมีข้อมูลบางชุดเสนอว่า สาเหตุหนึ่งที่โรงเรียนสามัญศึกษาของรัฐยังได้รับความนิยมน้อยกว่าโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม คือ เขตการศึกษา 2 ไม่ได้สนับสนุนหลักสูตรการสอนวิชาอิสลามศึกษาในเขตพื้นที่อย่างจริงจังนัก แม้จะมีการโฆษณาให้เห็นว่าเขตการศึกษา 2 มีการเคลื่อนไหวเพื่อดำเนินโครงการดังกล่าว มีความเอาใจใส่ต่อหลักสูตรวิชาอิสลามศึกษาผ่านการจัดทำแบบสูตรและแบบเรียนใหม่ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นแล้วก็ตาม¹⁹⁹

แม้ว่าจะเห็นถึงกรอบคิดที่แฝงไปด้วยอคติบางประการที่แสดงออกมาผ่านนโยบาย แต่การที่รัฐไทยที่มีจารีตแบบพุทธเป็นแกนทางความคิดและหลักปฏิบัติหลักในระบบราชการ กลับยอมรับหลักการทางศาสนาอิสลามให้เข้ามาอยู่ในโรงเรียนของรัฐ ซึ่งเป็นแหล่งเผยแพร่วัฒนธรรมแบบพุทธของรัฐได้นั้นแสดงให้เห็นถึงนโยบายความมั่นคงของรัฐต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้สร้างบรรยากาศที่เปิดกว้างมากพอที่จะเอื้อให้วัฒนธรรมการเรียนรู้ทางศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นสามารถที่จะเข้ามาหลอมรวมกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ของรัฐส่วนกลางได้ ทำให้เห็นถึงผลของนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นตัวแปรที่สำคัญอันหนึ่งในการทำให้รัฐเริ่มมีนโยบายที่ยอมรับในความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมของคนในชาติโดยเฉพาะสามจังหวัดชายแดนภาคใต้²⁰⁰

¹⁹⁸ มาโนชญ์ บุญญานุวัตร, “ความก้าวหน้าของการศึกษา ของชาวไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้”, หน้า 227.

¹⁹⁹ คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาค้นคว้าประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้, องค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพของครูในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 7

²⁰⁰ ดู จิระพันธ์ เดมยะ, “หลักสูตรและการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้” ใน รายงานโครงการประชุมทางวิชาการ เรื่อง “มลายูกับรัฐไทยในมิติประวัติศาสตร์และอารยธรรมกับการสร้างความเป็นธรรม (ปัตตานี: วิทยาลัยอิสลามศึกษา และโครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2551), หน้า 212-213.

โครงการต่อไปของรัฐที่จะขอนำมาอธิบายในที่นี้ คือ “โครงการจัดสอนภาษาไทยแก่เด็กเล็ก” จากข้อมูลของคณะกรรมการการศึกษาติดตามผลการดำเนินงานของรัฐบาลเกี่ยวกับการแก้ไขสถานการณ์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทางด้านการศึกษามองเห็นว่าโครงการนี้ดำเนินมาตั้งแต่ก่อนปี 2523 โดยเป็นโครงการของคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สปช.) ที่จะจัดการศึกษาในท้องถิ่นที่นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ได้พูดภาษาไทย (กลาง) เพื่อส่งเสริมให้เด็กในภาคต่างๆที่มีวิถีชีวิตและอยู่ในสังคมที่ไม่ได้ใช้ภาษาไทยสามารถใช้ภาษาไทยได้ นั้นหมายความว่าโครงการดังกล่าวนี้ไม่ได้ครอบคลุมเพียงแค่เขตการศึกษา 2 เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงพื้นที่ของชาวเขา พื้นที่เขตการศึกษา 8 ในภาคเหนือ²⁰¹และพื้นที่เขตการศึกษา 11 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน²⁰²ด้วย ตามโครงการจะมีการเปิดชั้นเรียนเพื่อฝึกการใช้ภาษาไทยแก่เด็กเล็กก่อนเข้าชั้นประถมศึกษาเป็นระยะเวลา 1 ปี ซึ่งในปีการศึกษา 2524 นี้ จะทำการเปิดทำการสอนในเขตการศึกษาที่ 2 เป็นจำนวน 120 โรงเรียนละ 1 ห้อง²⁰³ โดยการเปิดชั้นเรียนภาษาไทยแก่เด็กเล็กดังกล่าวนี้จะเป็นการเพิ่มขึ้นเรียนเข้าไปในโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐในพื้นที่ที่มีอยู่เดิม ตามหลักเกณฑ์ของโครงการดังกล่าวนี้ นั้น นายสมาน แสงมะลิ เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สปช.) ได้กล่าวว่า สปช. ได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีจัดชั้นเด็กเล็กในโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดของสปช. ดังนี้

1. ทำการเปิดชั้นเรียนภาษาไทยแก่เด็กเล็กในท้องถิ่นที่นักเรียนมากกว่า 50 เปอร์เซนต์ไม่พูดภาษาไทยหรือพูดภาษาท้องถิ่นที่บ้าน การขอเปิดชั้นเด็กเล็กตามข้อนี้ให้ทางจังหวัดต่างๆส่งคำร้องมายังสปช.ภายในสิ้นเดือนกรกฎาคม
2. ทำการเปิดชั้นเด็กเล็กในพื้นที่ที่รัฐประกาศเป็นเขตชนบทยากจนหรือตั้งอยู่ในท้องถิ่นห่างไกลและกันดาร หรือตั้งอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรม²⁰⁴

โครงการดังกล่าวนี้ทางสปช.มีเป้าหมายที่จะขยายให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ที่ติดโอกาสทางการศึกษาและมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นเมื่อสิ้นแผนการศึกษา 5 คือ ปี 2529 นายรุ่ง แก้วแดง รองเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สปช.) ได้กล่าวว่าวัตถุประสงค์หลักของโครงการนี้คือ “...มุ่งให้เด็กมีความพร้อมในการที่จะเข้าเรียนในระดับประถมศึกษาต่อไป ความพร้อมในที่นี้คือ ความพร้อมทางกายภาพ ทางอารมณ์ การสามารถอยู่กับเพื่อนฝูงได้ ไม่นั่นด้าน

²⁰¹ ได้แก่ จังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน และพะเยา

²⁰² ได้แก่ จังหวัด นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ

²⁰³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/3/2524/1 การศึกษา (8 มกราคม -26 ธันวาคม 2524) จำนวน 4 ปีก 185 หน้า (ปีที่ 1 ในจำนวน 4 ปีก), หน้า 9.

²⁰⁴ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 3 ในจำนวน 3 ปีก), หน้า 145.

วิชาการอย่างการจัดการศึกษาอนุบาลของเอกชน”²⁰⁵ แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะสามจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้วจะเห็นว่า โครงการนี้มีเป้าหมายที่จะปรับทักษะการใช้ภาษาไทยของเด็กเล็กชาวมุสลิมที่ใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวัน เพื่อให้สามารถใช้ภาษาไทยเมื่อขึ้นสู่ระดับชั้นประถมศึกษาได้

หากสังเกตโครงการพัฒนาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งหมดของรัฐ แทบจะกล่าวได้ว่าทุกโครงการล้วนเกี่ยวพันกับการพัฒนาทักษะในการใช้ภาษาไทยของชาวมุสลิมในพื้นที่แห่งนี้ทั้งสิ้น การดำเนินการดังกล่าวนี้มีที่มาจากปัจจัยสำคัญสองประการดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น คือ เป้าหมายของนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ต้องการให้ชาวมุสลิมในพื้นที่นี้สามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างทั่วถึง และยังมีที่มาจากกรณีที่รัฐเชื่อว่าความสามารถในการใช้ภาษาไทยได้ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในประเทศนั้น จะสามารถทำให้สื่อสารเข้าใจกันได้ อันเป็นผลให้ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันกับคนไทยกลุ่มอื่นๆ ซึ่งจะทำให้คนเหล่านี้มีสำนึกในความเป็นคนไทยอันเป็นสิ่งที่รัฐเชื่อว่าเป็นรากฐานของความมั่นคงของชาติ

อย่างไรก็ตามนโยบายที่มุ่งพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ กลับถูกเสนอในช่วงปี 2524 ว่าประสบความล้มเหลว เนื่องจากยังมีอัตราประชากรที่ยังไม่รู้ภาษาไทย 25 เปอร์เซ็นต์ ทำให้การพัฒนาการศึกษาในระยะเวลานี้ถูกมองว่าไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาในเรื่องการแบ่งแยกเชื้อชาติและศาสนาที่มีมาเป็นระยะเวลายาวนานได้มากนัก²⁰⁶ แต่ทว่าชาวดังกล่าวก็ไม่ชอบธรรมต่อการประเมินการพัฒนาการศึกษาในระยะ พ.ศ. 2520-2521 ว่าประสบความล้มเหลว นอกเหนือจากที่เราสามารถเห็นถึงการปรับรับเอาวัฒนธรรมทางการศึกษาแบบท้องถิ่นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาแบบทางการแล้ว อัตราการไม่รู้ภาษาไทยของชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงหนึ่งหรือสองทศวรรษก่อนปี 2524 มีอัตราที่สูงกว่ามาก อย่างไรก็ตามอัตราการรู้ภาษาไทยที่สูงขึ้นนั้นไม่ใช่สิ่งเดียวที่สามารถนำมาตัดสินความสำเร็จหรือความล้มเหลวทางการจัดการศึกษาได้ แต่ยังคงพิจารณาปัจจัยอื่นๆประกอบด้วย

3.2.3. การสร้าง “ทัศนคติที่ถูกต้องในความเป็นคนไทย” ผ่านการให้สิทธิพิเศษทางการศึกษาและการประสานสัมพันธ์ผู้นำศาสนาอิสลาม

นอกเหนือจากโครงการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่แล้ว รัฐยังมีโครงการให้สิทธิพิเศษแก่นักเรียนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อเข้าศึกษาต่อในสถาบันระดับอุดมศึกษาของรัฐ โดยโครงการนี้เป็นโครงการที่คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2513 ในแต่ละปีกระทรวงมหาดไทย

²⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

²⁰⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/3/2524/1 การศึกษา (8 มกราคม -26 ธันวาคม 2524) จำนวน 4 ปีก 185 หน้า (ปีที่ 3 ในจำนวน 4 ปีก), หน้า 144.

จะสั่งการให้ทางจังหวัดชายแดนภาคใต้ทำการคัดเลือกนักศึกษาชายหญิงมุสลิมในพื้นที่ที่สำเร็จ การศึกษาระดับมัธยมปลาย เพื่อส่งเข้าศึกษาต่อโดยไม่ต้องผ่านการสอบคัดเลือก สถาบัน ระดับอุดมศึกษาของรัฐที่ถูกขอให้ร่วมในโครงการนี้ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และโรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน ซึ่งทางการกำหนดโควตาให้ จังหวัดปัตตานีส่งนักเรียนได้ปีละ 15 คน จังหวัดยะลา 10 คน จังหวัดนราธิวาส 15 คน จังหวัดสตูล 10 คน โดยแต่ละมหาวิทยาลัยที่ร่วมโครงการจะกำหนดอัตราการรับนิสิตนักศึกษาจากโครงการนี้ จำนวนแตกต่างกันไป

นอกจากนี้ในแต่ละปีรัฐบาลจะจัดสรรเงินทุนการศึกษาให้ชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ อีกปีละ 16 ทุน ทุนละ 3,000 บาท โดยแบ่งให้จังหวัดละ 4 ทุน ในระหว่างปี 2520-2524 มีนักเรียน ที่ได้รับการสนับสนุนตามโครงการนี้จำนวน 40, 46, 41, 50 และ 49 คน เรียงตามลำดับในแต่ละปี²⁰⁷ และรัฐบาลยังได้อนุมัติให้กระทรวงมหาดไทยคัดเลือกนักเรียนชายหญิงมุสลิมที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เข้าศึกษาในวิทยาลัยพาณิชยกรรมต่างๆของกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 5 วิทยาลัยได้แก่ วิทยาลัยพาณิชยกรรมพระนคร วิทยาลัยพระเชตุพน วิทยาลัยบพิตรพิมุข วิทยาลัยพาณิชยกรรมธนบุรี และวิทยาลัยพาณิชยกรรมราชบุรี โดยให้โควตาจังหวัดละ 5 คน ซึ่งเป็น โครงการที่เริ่มมาตั้งแต่ปี 2514 แต่โครงการให้สิทธิพิเศษทางการศึกษาแก่นักเรียนมุสลิมในพื้นที่ จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากผู้ที่ไม่เห็นด้วยว่า เป็นการเอาอกเอาใจคนมุสลิม ที่ผิดทาง ซึ่งก่อให้เกิดผลเสีย 2 ประการคือ 1. ทำให้คนกลุ่มอื่นไม่พอใจ เพราะเป็นการกระทำที่มีความลำเอียง ไม่ยึดหลักความเสมอภาคระหว่างกลุ่ม 2. เป็นการประกาศความด้อยให้แก่ชาวมุสลิมว่า เป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความสามารถเข้าเรียนโดยวิธีการแบบคนทั่วไป อันจะทำให้คนกลุ่มอื่นๆถูกเหยียดหยามชาวมุสลิม²⁰⁸ แต่ในขณะที่เดียวกันเอกสารที่ผลิตโดยกองประสานราชการ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยในเวลานั้นกลับเสนอว่า

“...แม้ว่าจะเป็นไปได้ตามคำวิจารณ์ก็ตาม แต่...ผลประโยชน์อันยิ่งใหญ่จะมีต่อผู้ที่สำเร็จการศึกษาโดยวิธีคัดเลือกดังกล่าวมากกว่าผลเสียอย่างแน่นอน ความจริงเป็นที่ทราบกันทั่วไปแล้วว่าเด็กไทยมุสลิมส่วนมากไม่ค่อยสนใจในการเรียนวิชาสามัญและ

²⁰⁷ แผ่นดินไทย: จังหวัดชายแดนภาคใต้ (กรุงเทพฯ: กองประสานราชการ กรมการปกครอง, ม.ป.ป.), หน้า 40-41. และดูรายชื่อผู้รับทุนในปี 2524 ได้ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/3/2524/1 การศึกษา (8 มกราคม - 26 ธันวาคม 2524) จำนวน 4 ปีก 185 หน้า (ปีกที่ 3 ในจำนวน 4 ปีก), หน้า 128.

²⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41-42.

มุ่งหวังจะเข้ามหาวิทยาลัย (ดังนั้นถ้าดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป) “กว่าถั่วจะสุกงานก็ไหม้” เท่านั้นเอง”²⁰⁹

ความคิดทำนองเดียวกันนี้ได้ถูกเสนอผ่านบทความหนังสือพิมพ์ “สยามรัฐ” ฉบับวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2524 ในบทความเรื่อง “ปัญหาภาคใต้กับพัฒนาการทางการศึกษาและบทบาทของผู้แทนราษฎร” ของอารีย์ ศิวะบุตร ว่า หากรัฐต้องการที่จะทำให้ชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มี “ความสำนึกในประเทศชาติต้นกำเนิด” รัฐสมควรที่จะเปิดโอกาสให้คนเหล่านี้ได้รับการศึกษาในสถาบันการศึกษาขั้นสูงของรัฐ โดยกำหนดเป็นโควตาพิเศษที่ไม่จำเป็นต้องผ่านการทดสอบ การดำเนินการเช่นนี้ “...แม้จะไม่ยุติธรรมต่อระบบการศึกษาของชาติ หากแต่...ต้องกระทำเพื่อผลในอนาคต...เพราะหากปล่อยให้มีการสอบผ่านตามความสามารถ จะมีจำนวนเปอร์เซ็นต์น้อยมากที่ได้เรียน เพราะพื้นฐานทางภาษา (ของคนเหล่านี้) ไม่ดีพอ”²¹⁰

นักเรียนมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ได้รับโควตาตามโครงการนี้ แต่เดิมในปี 2520 ทางกรมการปกครองจะประสานงานกับทางสมาคมสตรีไทยมุสลิมให้นำเยาวชนกลุ่มนี้มาพักอาศัยอยู่กับชาวไทยมุสลิมในเขตหนองจอก มีนบุรี และลาดกระบังของกรุงเทพฯ โดยทางการหวังจะทำให้นักเรียนกลุ่มนี้เกิดความคุ้นเคยกับขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทยมุสลิมในภาคอื่นๆ และเพื่อให้เข้าใจว่า

“...ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือภาษานั้นเป็นเรื่องของท้องถิ่น แต่โดยความจริงแล้วทุกๆคนที่เกิดมาในผืนแผ่นดินไทยก็ต้องถือว่า เป็นคนไทยด้วยกันทั้งหมด เมื่อเยาวชนเหล่านั้นไม่คุ้นเคยกับขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทยโดยทั่วไปและมีความเข้าใจที่ถูกต้องแล้ว จะได้นำเอาสิ่งที่พบเห็นไปชี้แจงแก่ญาติพี่น้องของตนต่อไป”²¹¹

นายวิญญู อังคนารักษ์ อธิบดีกรมการปกครองในเวลานั้นได้กล่าวถึงเป้าหมายของโครงการสนับสนุนหรือให้โควตาพิเศษแก่นักเรียนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่า “...เพื่อให้ชาวมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความรู้ ความเฉลียวฉลาด มีความเข้าใจในสิ่งที่ถูกต้อง เป็นการป้องกันมิให้ถูกชักนำไปในทางที่ผิด”²¹² นอกจากนี้โครงการให้โควตาพิเศษแก่นักเรียนมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้

²⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

²¹⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/3/2524/1 การศึกษา (8 มกราคม-26 ธันวาคม 2524) จำนวน 4 ปีก 185 หน้า (ปีกที่ 1 ในจำนวน 4 ปีก), หน้า 7-8.

²¹¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข/2/สข/2520/162 กรมการปกครองสนับสนุนการศึกษาเยาวชนในสี่จังหวัดภาคใต้ (ปีกที่ 6), หน้า 3.

²¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

เพื่อมาศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาระดับสูงซึ่งส่วนใหญ่มีพื้นที่อยู่ในกรุงเทพมหานครแล้ว โครงการหนึ่งที่มีเป้าหมายในการ “เปิดโลกกว้าง” แก่ชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ การนำนักเรียน โต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม ตลอดจนคณะครูโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามมาทัศนศึกษาและสัมมนาในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นโครงการที่ดำเนินต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2520 ภายใต้ชื่อโครงการว่า “โครงการประสานสัมพันธ์ผู้นำศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้”²¹³ ซึ่งเป็นสิ่งที่ว่าที่ร้อยตรีพิเชษฐ์ มากช่วย ศึกษาธิการจังหวัดยะลา คิดว่า “...ได้รับประโยชน์มาก กล่าวคือ ได้ทั้งความรู้และมีการพบปะเยี่ยมเยียนข้าราชการผู้ใหญ่ ตลอดจนมีโอกาสทัศนศึกษาตามสถานที่ต่างๆ เชื่อว่าเมื่อโต๊ะครูและนักเรียนเหล่านี้กลับมาแล้ว คงจะนำความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม...ได้เป็นอันมาก”²¹⁴ และการมาทัศนศึกษาและสัมมนาเพื่อหาความรู้และเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างภาครัฐกับชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้นี้ ยังทำให้รัฐบาลสามารถชี้แจงให้คณะผู้นำทางการศึกษาและศาสนาอิสลามเหล่านี้เข้าใจถึงนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อคณะผู้นำทางศาสนาและนักเรียนเข้าเยี่ยมคารวะนายกรัฐมนตรีนครหรือรองนายกรัฐมนตรีนคร ซึ่งมักจะมีการจัดขึ้นเป็นประจำเมื่อคณะผู้นำทางศาสนาอิสลามเดินทางทัศนศึกษาและสัมมนาที่กรุงเทพฯ²¹⁵

การดำเนินการดังกล่าวเป็นพยายามในการดึงกลุ่มเยาวชน คณะครูโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และผู้นำทางศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ออกมาจากพื้นที่ที่มีความขัดแย้งทางวัฒนธรรมหรือพื้นที่ทางวัฒนธรรมแบบมลายูมุสลิมที่แวดล้อมชนกลุ่มนี้ เพื่อออกมาเปิดโลกกว้างตามแนวคิดของรัฐ ซึ่งพื้นที่ที่จะทำให้เกิดสิ่งดังกล่าวคือกรุงเทพมหานครอันเป็นตัวแทนที่เด่นชัดและทรงพลังที่สุดของความเป็นไทยแบบทางการ การกระทำดังกล่าวนี้หากมองในมุมมองของรัฐจึงเป็นการต้องการที่จะทำให้คนที่ไม่มีทัศนคติที่ถูกต้องในความเป็นคนไทย รู้ตัวและปรับเปลี่ยนความเข้าใจใหม่ ว่าแท้จริงแล้วตนเป็นคนไทย ที่แตกต่างกันเพียงแค่ว่าศาสนาและวัฒนธรรมเท่านั้น และให้คนเหล่านี้กลับไปชี้แจงชาวมุสลิมในชุมชนของตนว่าพวกเขาเป็นคนไทยคนหนึ่งและรัฐไทยย่อมช่วยเหลือและสนับสนุนศาสนาและวัฒนธรรมของคนไทยในประเทศ

²¹³ ชายแดนใต้ 2534 (กรุงเทพฯ: กองประสานราชการ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2534), หน้า 30.

²¹⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/14 พ.ศ. 21 ว่าที่ร้อยตรีพิเชษฐ์ มากช่วย ศึกษาธิการจังหวัดยะลาชี้แจงถึงโครงการส่งเสริมกลุ่มโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม , หน้า 1763.

²¹⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/13 ธ.ศ. 21 คณะครูและนักเรียนโรงเรียนอัสติยะอิสลามพิยะ อ.เมือง จ.นราธิวาส เข้าเยี่ยมคารวะพลเอกบุญชัย บำรุงพงศ์, หน้า 4116.

กล่าวได้ว่ากระบวนการพัฒนาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงต้นทศวรรษ 2520 นี้ จะเห็นถึงการดำเนินการที่มีเป้าหมายเพียงไม่กี่ประการ คือ การพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทย การพัฒนาวิชาชีพ การทำให้โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามมีคุณภาพตามที่กระทรวงศึกษาธิการ ต้องการ และการทำให้โรงเรียนของรัฐเป็นที่ยอมรับของชาวมุสลิมหรือชาวมุสลิม ทั้งนี้กระบวนการทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นล้วนแล้วแต่ต้องการให้เยาวชนมุสลิมที่เข้าสู่ระบบการศึกษาเหล่านี้มี “ทัศนคติที่ถูกต้องในความเป็นคนไทย” ซึ่งรัฐเชื่อว่าเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในการแก้ปัญหาความมั่นคงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยในขณะที่การพัฒนาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามได้ทำให้โรงเรียนเหล่านี้ที่มีการเรียนการสอนทางด้านศาสนาอย่างเดียวลดลงอย่างมาก และการพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐได้ผลักดันให้ชาวมุสลิมในพื้นที่เริ่มให้การยอมรับระบบการศึกษาของรัฐ กระบวนการดังกล่าวนี้ได้ผลิตเยาวชนมุสลิมรุ่นใหม่จำนวนหนึ่งผ่านการศึกษามีลักษณะพหุวัฒนธรรมของรัฐ อย่างน้อยที่สุดคนกลุ่มนี้จะเป็นตัวแทนของนโยบายที่มุ่งให้การศึกษาแก่คนในพื้นที่ของรัฐ และเป็นกลุ่มคนที่สามารถใช้ภาษาไทยได้ดีกว่าคนรุ่นก่อนหน้า ซึ่งผลลัพธ์ประการหลังนี้จะเป็นสิ่งที่น่าจะได้เห็นผลได้อย่างเป็นรูปธรรมในช่วงต้นทศวรรษ 2530

อย่างไรก็ตามเราต้องไม่ลืมว่าสุดท้ายแล้วนโยบายทุกประการของรัฐที่มีต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ การสร้างการยอมรับจากคนในพื้นที่ นโยบายทางด้านการศึกษาที่เช่นเดียวกัน แต่ข้อจำกัดประการสำคัญของการจัดการศึกษาของรัฐในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ การมีฐานคิดอยู่บนเรื่องของความมั่นคง การทำให้คนท้องถิ่นสามารถใช้ภาษาไทยและมีวิชาชีพติดตัว หรือการนำเยาวชนมุสลิมที่ผ่านการศึกษาระบบพหุวัฒนธรรมหรือผ่านการศึกษาจากรัฐโดยตรงตั้งแต่สมัยก่อนหน้ามารับราชการเพื่อเป็นฟันเฟืองในการเข้าถึงและสร้างการยอมรับจากประชาชน

แต่สิ่งที่ย่อมเป็นปัญหาต่อมาคือ เมื่อกลุ่มเด็กและเยาวชนกลุ่มเหล่านี้สามารถเข้าสู่การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมหรือการศึกษาแบบทางการโดยตรงตามที่รัฐต้องการแล้ว กลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นกลุ่มที่มุ่งหวังในการเข้าสู่ระบบการทำงานของรัฐ และทำให้รัฐจำต้องดูดซับคนเหล่านี้เข้าสู่ระบบราชการโดยเฉพาะระบบราชการในท้องถิ่น เห็นได้จากการเกิด “โครงการส่งเสริมชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้ารับราชการ” ตามมติคณะรัฐมนตรี ในปี 2523²¹⁶ แต่แน่นอนว่าระบบราชการในท้องถิ่นไม่สามารถที่จะรองรับกลุ่มคนเหล่านี้ได้ทั้งหมด กลับกันตัวระบบราชการกลับเปิดพื้นที่เพียงน้อยนิดให้กับกลุ่มคนกลุ่มนี้ สิ่งดังกล่าวทำให้เกิดข้อกังขาต่อความมุ่งหวังในการแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่ส่วนนี้ของรัฐ แต่นัยหนึ่งก็เป็นที่เข้าใจได้ว่า การพัฒนาการศึกษาในระยะนี้รัฐไม่ได้มุ่งหวังให้ชาวมุสลิมในพื้นที่ถ่ายเทเข้ามาเป็นกลไกหลักของระบบราชการในพื้นที่จังหวัด

²¹⁶ ชายแดนใต้ 2534, หน้า 55.

ชายแดนภาคใต้ แต่รัฐต้องการให้แค่กลุ่มคนเหล่านี้โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนสามารถใช้ภาษาไทยและมีวิชาชีพนิติตัว เพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยตัวเองเท่านั้น กลไกของระบบราชการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงไม่ได้มีไว้รองรับมุสลิมผู้มีการศึกษาเหล่านี้

นอกจากนี้แล้วการพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐ กลับเป็นเสมือนการสร้างโรงเรียนรัฐให้เป็นคู่แข่งกับโรงเรียนราษฎร์สอนอิสลามอยู่ในตัว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามยังเป็นสถาบันที่ยังไม่เป็นที่ไว้วางใจของรัฐนัก ในขณะที่เดียวกันโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามยังได้รับความนิยมจากชาวมุสลิมมากกว่าโรงเรียนของรัฐแม้ว่าจะมีชาวมุสลิมจำนวนหนึ่งได้เริ่มเห็นความสำคัญในการส่งบุตรหลานให้เข้าสู่การศึกษาของทางการโดยตรง ส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงตรงนี้นอกจากจะมีสาเหตุมาจากความเปลี่ยนแปลงทางความคิดเรื่องการศึกษาแบบรัฐจะสามารถทำให้เข้าสู่การทำงานที่ดีกว่าดังที่อธิบายมาก่อนหน้านี้แล้ว แต่ส่วนหนึ่งของเหตุผลที่สำคัญไม่น้อยไปกว่ากันคือ การส่งลูกหลานเข้าไปเรียนในโรงเรียนของรัฐโดยตรงเป็นปฏิบัติการทางสังคมในการทำให้เยาวชนมุสลิมรุ่นต่อไปที่เป็นลูกหลานของตนนั้น มีความเข้าใจในระบบการศึกษาและวิชาความรู้แบบทางการ ทั้งนี้เพื่อที่จะรับมือ ใช้ประโยชน์ หรือต่อรองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือกลไกทางสังคมอื่นๆของรัฐ ที่นับวันจะยังมีอิทธิพลต่อชีวิตพวกเขามากยิ่งขึ้น

3.3. รัฐกับการพัฒนาการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วง พ.ศ. 2524-2532

การจัดการศึกษาของรัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในระหว่าง พ.ศ. 2521-2524 ให้มีความสำคัญกับการดำเนินการปรับเปลี่ยนหรือพัฒนาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามหรือปอเนาะเดิมให้มีความเป็นสมัยใหม่ ซึ่งในที่นี้คือ เป็นไปตามหลักสูตรการเรียนการสอนของรัฐและเป็นไปตามมาตรฐานที่รัฐได้วางไว้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องระบบบริหารจัดการโรงเรียน หลักสูตรการเรียนการสอน อาคารและอุปกรณ์เรียน ตลอดจนคุณภาพทางการศึกษาที่รัฐได้คาดหวังไว้กับโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเหล่านี้ โดยเฉพาะผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นในระบบการศึกษาที่ถูกพัฒนาขึ้นใหม่นี้ที่รัฐต้องการคือ คุณภาพของนักเรียนมุสลิมในการใช้วิชาภาษาไทยและมีวิชาชีพนิติตัว รวมทั้งการมี “ทัศนคติที่ถูกต้องในความเป็นคนไทย” ในขณะเดียวกันรัฐได้ดำเนินการปรับระบบการศึกษาที่ดำเนินการโดยตนเอง กล่าวคือ โรงเรียนที่อยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงมหาดไทย (โรงเรียนประชาบาล) และโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ ให้มีการจัดการเรียนการสอนที่มีวิชาอิสลามศึกษาเข้ามาเป็นส่วนประกอบ เพื่อดึงดูดซึมนักเรียนมุสลิมที่มักนิยมเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามให้เข้ามาเรียนในระบบการศึกษาของรัฐโดยตรง เพื่อทำหน้าที่เช่นเดียวกับสิ่งที่รัฐคาดหวังให้เกิดขึ้นแก่โรงเรียนราษฎร์ฯ ด้วยความพยายามในการสร้างความแน่นอนและประกัน

ผลลัพธ์ของเป้าหมายดังกล่าว โรงเรียนของรัฐเองจึงถูกปรับปรุงด้วยเหตุผลเดียวกันนี้ด้วยความมั่นใจว่าระบบของรัฐโดยตรงจะทำหน้าที่เหล่านั้นได้ดีกว่า

3.3.1. การอุดหนุนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

ในขณะที่มีการก่อตั้ง ศอ.บต. ขึ้นเพื่อทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานราชการทุกฝ่ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ กระทรวงศึกษาธิการยังไม่มีการจัดตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่มีความ “สอดคล้องต้องกัน” กับศอ.บต.²¹⁷ แต่ในภายหลังจากมีการก่อตั้ง ศอ.บต. ไม่นานนัก ได้มีการประกาศใช้ “พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525” พระราชบัญญัติฉบับนี้ทำให้มีการเปลี่ยนชื่อเรียก “โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม” มาเป็น “โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม” และยังทำให้เหล่าครูใหญ่ประจำโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหรือโรงเรียนราษฎร์ฯ ที่จะตั้งขึ้นใหม่จะต้องมีวุฒิไม่ต่ำกว่าอนุปริญญา ซึ่งผู้บริหาร (โต๊ะครู) และครูใหญ่เหล่านี้จำนวนมากจะจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา แต่การเปลี่ยนแปลงระเบียบเช่นนี้เป็นไปได้ว่าไม่กระทบกับการบริหารของโรงเรียนเอกชนเหล่านี้มากนัก เพราะครูใหญ่จะเป็นบุคคลที่ทางผู้บริหารโรงเรียนจ้างมา การบริหารโรงเรียนโดยพฤตินัยยังอยู่ในมือผู้บริหารที่เป็นผู้ได้รับใบอนุญาตจากรัฐ คือ โต๊ะครู²¹⁸ ซึ่งหมายความว่าตำแหน่งครูใหญ่สามารถจ้างคนใหม่มาดำรงตำแหน่งแทนได้

นายแจ้ง สุขเกื้อ ศึกษาธิการเขต 2 ในเวลานั้น กล่าวว่าในปีงบประมาณ 2525 นั้น กระทรวงศึกษาธิการได้ให้ความช่วยเหลือแก่โรงเรียนเอกชนเกี่ยวกับการก่อสร้างอาคารเรียน 3 โรง ในวงงบประมาณ 5 ล้านบาท ขณะนี้มีโรงเรียนเอกชนที่เปิดสอนหลักสูตรมัธยมศึกษาต้น 66 โรง มัธยมปลาย 10 โรง และหลักสูตรการศึกษาเบ็ดเสร็จ (สำหรับผู้ใหญ่) จำนวน 59 โรง ซึ่งทำให้ “กิจการโรงเรียนประเภทนี้มีความเจริญก้าวหน้าตามลำดับ และมีนักเรียนสนใจเข้าศึกษาเพิ่มมากขึ้นทุกปี”²¹⁹ ซึ่งสอดคล้องกับที่นายสุรพล กาญจนพงศ์ ศึกษาธิการจังหวัดปัตตานีในเวลานั้นได้กล่าวว่า

²¹⁷ สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 (ศูนย์อำนวยการและบริหารโครงการ), แผนงานและโครงการ การแก้ปัญหาเหตุการณ์ร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา) ระยะ 4 ปี (พ.ศ. 2531-2534) (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.), หน้า 4.

²¹⁸ จิตชนก เจริญเชาว์ และคณะ, การสำรวจปัญหาการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ม.ป.ท.: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2532), หน้า 1, 134.

²¹⁹ โรงเรียนที่ได้รับบช่วยเหลือการก่อสร้างอาคารเรียนในปีนี้เป็นคือ โรงเรียนธรรมวิद्याมูลนิธิ อำเภอเมือง จังหวัด ยะลา โรงเรียนอัสตอร์เกียะห์ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส และโรงเรียนแสงธรรมวิทยา อำเภอสุโขทัย-ลก จังหวัดนราธิวาส ดู ปราโมทย์ กระทบ และระวีวรรณ ซ่อมพุกษั (รวบรวม), “ปฏิทินข่าวภาคใต้,” ใน รัฐสภา 6, 1 (กันยายน-ธันวาคม 2525): 7.

“โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ส่วนใหญ่พัฒนาดีขึ้น หากแต่ยังประสบปัญหาเรื่องอาคารสถานที่ และครูสอนภาษาไทย”²²⁰

ในปี 2526 กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้มี “โครงการอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2526-2529” ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 โครงการนี้คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในส่วนที่เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ สนับสนุนและส่งเสริมโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้สามารถจัดการเรียนการสอนทั้งในส่วนของวิชาศาสนา วิชาสามัญ และวิชาชีพ เร่งพัฒนาโรงเรียนเหล่านี้ให้มี “คุณภาพและประสิทธิภาพ” และส่งเสริมให้โรงเรียนราษฎร์ฯ มีบทบาทในการปลูกฝัง “คุณธรรมและจริยธรรม” แก่ประชาชนในท้องถิ่น โดยโครงการจะอุดหนุนทางการเงิน บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ วิทยากรสงเคราะห์ (การก่อสร้างอาคารเรียนหรืออาคารอเนกประสงค์) และด้านอื่นๆ เช่นเดียวกับโครงการอุดหนุนที่ประกาศใช้ก่อนหน้า แก่โรงเรียนเอกชนฯ ที่เคยได้รับการอุดหนุนภายใต้ชื่อโครงการเดียวกันนี้มาแล้ว และโรงเรียนเหล่านี้ต้องมีจำนวนนักเรียนไม่ต่ำกว่า 50 คน เคยผ่านเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนเอกชนฯ ของสำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 มีอัตราส่วนครู 1 คน ต่อนักเรียน 40 คน และมีการดำเนินกิจการของโรงเรียนถูกต้องตามกฎหมายและระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ²²¹

เมื่อพิจารณาจำนวนโรงเรียนทั้งหมดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (รวมจังหวัดสตูลและสงขลา) ในปี 2526 ทั้งประเภทโรงเรียนเอกชนและโรงเรียนของรัฐทุกระดับมีจำนวนทั้งสิ้น 1,864 โรงเรียน เป็นโรงเรียนรัฐบาล 1,688 โรงเรียน เป็นโรงเรียนเอกชน 176 โรงเรียน ในจำนวนนี้เป็นโรงเรียนระดับประถม 80 โรงเรียน และเป็นโรงเรียนที่สอนวิชาสามัญควบคู่กับวิชาศาสนาจำนวน 72 โรงเรียน และมีนักเรียนในโรงเรียนทั้งของรัฐและเอกชนรวมกันเป็นจำนวน 470,567 คน ในจำนวนนี้เป็นนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนของรัฐจำนวน 411,425 คน และมีนักเรียนที่เรียนในโรงเรียนเอกชนจำนวน 59,142 คน ในจำนวนนี้เป็นนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามระดับมัธยม 14,981 คน นักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลามในระดับมัธยมศึกษาส่วนใหญ่จะเรียนอยู่ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะใน

²²⁰ สุรพล กาญจนพงศ์, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาของจังหวัดปัตตานี,” ใน สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้, นิรัตน์ จรจิตร และคณะ, สรุปผลการสัมมนา (ยะลา: คณะวิชาครุศาสตร์ วิทยาลัยครูยะลา, 2525), หน้า 54.

²²¹ ชูพันธ์ ตราชู, “บทบาทของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในการพัฒนาเยาวชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” (เอกสารวิจัยส่วนบุคคล ลักษณะวิชาสังคมจิตวิทยา วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2534-2535), หน้า 81-82.

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และเป็นที่น่าสังเกตอีกด้วยว่าจำนวนนักเรียนนักศึกษาที่นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาอื่นๆที่ไม่ใช่ศาสนาพุทธ จะมีจำนวนลดลงตามระดับการศึกษาที่สูงขึ้น²²²

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลของสำนักงานศึกษาธิการ เขต 2 ที่ระบุว่าชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังนิยมที่จะส่งบุตรหลานของตนเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมากกว่าที่จะให้เข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมสามัญของรัฐหรือแม้แต่เอกชน ดูจากสถิติจำนวนนักเรียนมุสลิมที่จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา 6 (ป.6) ในปี 2526 จำนวน 17,955 คน เข้าเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 9,524 คน เข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม 5,939 คน ในขณะที่เข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมสามัญเพียง 3,585 คน เท่านั้น เหตุผลที่โรงเรียนเอกชนฯได้รับความนิยมนั้น ยังคงเป็นเรื่องของการมีโอกาสได้เรียนวิชาทางศาสนาอิสลามเช่นเดิม ในปีนี้จังหวัดชายแดนภาคใต้ (รวมสตูล) มีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามทั้งหมด 222 โรง เปิดสอนวิชาสามัญควบคู่วิชาศาสนา 117 โรง เป็นโรงเรียนที่สอนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 12 โรง สอนศาสนาอิสลามอย่างเดียว 85 โรง²²³

แม้จะมีจำนวนโรงเรียนเอกชนฯ ที่ปรับตัวเข้าสู่ระบบสามัญจำนวนมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันจะเห็นได้ว่าความนิยมในโรงเรียนเหล่านี้ในหมู่มุสลิมในพื้นที่ยังมีอยู่สูงกว่าความนิยมในโรงเรียนสามัญของรัฐ หากมองว่าการจัดการศึกษาของรัฐนั้น คือ ความพยายามในการจัดระบบและรูปแบบการศึกษาของท้องถิ่นต่างๆให้อยู่ภายใต้ระบบและเป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ ทำให้รัฐจำเป็นต้องเข้าไปมีบทบาทในการแข่งขันกับสถานศึกษาของท้องถิ่น ซึ่งในที่นี้คือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่พัฒนามาจากปอเนาะแล้ว²²⁴ ในระยะเวลาที่สถาบันการศึกษาของรัฐยังถือว่าประสบความสำเร็จดีต่อสถาบันการศึกษาที่เข้ากับระบบวัฒนธรรมทางศาสนาของคนในท้องถิ่นเอง แต่เมื่อพิจารณาจากผลสัมฤทธิ์ทางด้านวิชาสามัญของโรงเรียนเอกชนฯ ทั้งในระดับมัธยมต้นและ

²²² ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, สถิติทางการศึกษาใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ม.ป.ท.: ม.ป.ป.), หน้า 26-27, 33, 35.

²²³ สำนักงานศึกษาธิการเขต 2, เขตการศึกษา 2 กับการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยะลา: เสริมการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า 32, 155 อ้างถึงใน ดร.ณิ บุญภิบาล, การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส กับจังหวัดสตูล ซึ่งมีผลกระทบต่อการศึกษา (สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2530), หน้า 64-65.

²²⁴ ไช่มุก อุตยาวลี, การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีต่อบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2460-2547 (ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2548), หน้า

มัธยมปลายในระหว่าง พ.ศ. 2525-2528 ผลเหล่านี้ยังอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำมาก²²⁵ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการพยายามพัฒนาระบบการเรียนการสอนวิชาสามัญของโรงเรียนเอกชนในพื้นที่นี้ของรัฐ ยังไม่สัมฤทธิ์ผลนักเมื่อมองจากผลคะแนนวิชาสามัญที่ใช้เกณฑ์การวัดจากระดับประเทศ สาเหตุสำคัญที่ทำให้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามยังเป็นที่นิยมเสมอมาในหมู่ชาวมุสลิม คือ การที่ผู้ปกครองของนักเรียนเหล่านี้ต่างไม่พอใจคุณภาพทางการศึกษาในโรงเรียนของรัฐและรู้สึกอึดที่จะให้บุตรหลานของตนเข้ามาเรียนในโรงเรียนของรัฐที่มีวัฒนธรรมแบบพุทธเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียน เนื่องจากโดยพฤตินัยแล้วรัฐไทยนั้นเป็นรัฐพุทธ แต่พวกเขาต่างตระหนักในความสำคัญของการเรียนวิชาสามัญและความจำเป็นที่บุตรหลานที่จำเป็นที่จะต้องใช้ภาษาไทย โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจึงสามารถตอบโจทย์ความต้องการทางด้านได้เป็นอย่างดี นั่นคือ การได้รับประโยชน์จากระบบการศึกษาสมัยใหม่ โดยไม่จำเป็นต้องละทิ้งศีลธรรมและจริยธรรมแบบอิสลาม²²⁶

ปี 2527 ได้มีการออก “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดส่งครูไปช่วยสอนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามภาคใต้ พ.ศ. 2527” ตามระเบียบกำหนดให้หัวหน้าครูหรือหัวหน้ากลุ่มครู มีหน้าที่แนะนำผู้ได้รับใบอนุญาต (หรือโตะครู) และผู้บริหารโรงเรียน ให้ปฏิบัติงานตามกฎหมายหรือระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ และหัวหน้าครูเหล่านี้ยังต้องทำหน้าที่ช่วยงานธุรการ งานสารบรรณ และการประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ²²⁷ นับเป็นการมอบหมายภารกิจในการพัฒนาโรงเรียนเอกชนเหล่านี้ แก่ข้าราชการครูและลูกจ้างที่รับเงินเดือนจากทางการ แต่ในขณะเดียวกันจะเห็นได้ว่าภารกิจเหล่านี้เป็นสิ่งที่ครูเหล่านี้ได้ทำมาโดยพฤตินัยตั้งแต่ระเบียบนี้จะถูกประกาศใช้แล้ว ส่วนสถิติจำนวนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปี 2527 มีจำนวน 363 โรงเรียน มีนักเรียน 38,000 คน มีทั้งหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ หลักสูตรมัธยมต้น ขยายหลักสูตรมัธยมปลาย มีนักเรียนที่จบชั้นมัธยมต้น มีโอกาสเข้าศึกษาต่อสามัญปีที่แล้ว 1,800 คน²²⁸ และในพ.ศ. 2528

²²⁵ ชิดชนก เจริญเชาว์ และคณะ, การสำรวจปัญหาการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ม.ป.ท.: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2532), หน้า 2.

²²⁶ ดันแคน แม็กคาร์โก, ฉีกแผ่นดิน: อิสลามและปัญหาความชอบธรรมในภาคใต้ ประเทศไทย (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2557), หน้า 64-65.

²²⁷ ชูพันธ์ ตราชู, “บทบาทของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในการพัฒนาเยาวชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 92.

²²⁸ “ศอ.บต. จัดสัมมนาผู้บริหาร ร.ร. เอกชนสอนศาสนาอิสลาม ๕ จว.ชายแดนภาคใต้,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 20 สิงหาคม 27): 1.

กระทรวงศึกษาธิการ ได้มอบเงินอุดหนุนแก่ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในเขตจังหวัดปัตตานี 33 โรง เป็นเงินจำนวน 3,950,442 บาท²²⁹

แม้โครงการพัฒนาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐ ผ่านการนำปอเนาะเข้ามาอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐโดยตรงตั้งแต่ พ.ศ. 2509 และการพยายามพัฒนาปอเนาะให้ได้มาตรฐานตามแบบทางการผ่านโครงการอุปถัมภ์ในด้านต่างๆจะดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2521 แต่ในปี 2527 ยังพบว่ามีปอเนาะที่ยังไม่ได้รับการอนุญาตจัดตั้งเกิดขึ้น ปอเนาะประเภทนี้มักเรียกกันว่า “ปอเนาะเถื่อน” ศอ.บต. ได้สรุปปัญหาอันเกิดจากสถานศึกษาประเภทนี้ไว้กว่า 14 ข้อ สรุปใจความสำคัญได้ว่า ปอเนาะเหล่านี้ไม่ใช่ภาษาไทยในการเรียนการสอน คือ ไม่ใช่พูดหรือเขียนในโรงเรียน ใช้ภาษามลายูเป็นภาษาพูด แต่ใช้อักษรยาวีและรูมีเป็นภาษาเขียน ไม่มีการสอนให้มีความสำนึกในความเป็นคนไทยที่เทิดทูนสถาบันหลัก ครูผู้สอนอาจเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ การสอนวิชาสามัญไม่ได้มาตรฐาน เมื่อนักเรียนจบมาแล้วมักจะเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มีระบบการบริหารจัดการและหลักสูตรไม่สอดคล้องกับของกระทรวงศึกษาธิการ ทำให้การบริหารและหลักสูตรมีคุณภาพไม่พอ²³⁰

ตารางที่ 3: ตารางแสดงจำนวนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นรายจังหวัด พ.ศ. 2526-2528²³¹

จังหวัด	จำนวนโรงเรียน								
	พ.ศ. 2526			พ.ศ. 2527			พ.ศ. 2528		
	ใน ทะเบียน	เปิด สอน จริง	หยุด กิจการ	ใน ทะเบียน	เปิด สอน จริง	หยุด กิจการ	ใน ทะเบียน	เปิด สอน จริง	หยุด กิจการ
ยะลา	82	55	27	82	50	32	82	34	48
ปัตตานี	160	92	68	158	82	76	158	78	80
นราธิวาส	89	60	29	66	55	11	66	54	12

²²⁹ “ปัตตานีมอบเงินอุดหนุนแก่ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จำนวน ๓๓ แห่ง” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 3 พฤศจิกายน 2528): 1.

²³⁰ ไช้มุก อุทยาวลี, การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มิต่อการบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2460-2547, หน้า 143-144.

²³¹ ดัดแปลงจาก ฝ่ายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนประจำเขตการศึกษา 2, รายงานผลการปฏิบัติงานและสถิติการศึกษา ปีการศึกษา 2528 ของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในเขตการศึกษา 2 ปีงบประมาณ 2528 (ม.ป.ท.: ม.ป.ป.), หน้า 31.

ตารางที่ 4: แสดงจำนวนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแยกตามประเภทการสอนเป็นรายจังหวัด พ.ศ. 2526-2528²³²

จังหวัด	จำนวนโรงเรียน								
	พ.ศ. 2526			พ.ศ. 2527			พ.ศ. 2528		
	โรงเรียนที่เปิดสอน	สอนควบวิชาสามัญ	สอนศาสนาอย่างเดี่ยว	โรงเรียนที่เปิดสอน	สอนควบวิชาสามัญ	สอนศาสนาอย่างเดี่ยว	โรงเรียนที่เปิดสอน	สอนควบวิชาสามัญ	สอนศาสนาอย่างเดี่ยว
ยะลา	55	28	27	50	23	27	34	22	12
ปัตตานี	92	36	56	82	41	41	78	40	38
นราธิวาส	60	40	20	55	41	14	54	41	13

ตารางที่ 5: ตารางแสดงจำนวนนักเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแยกประเภทการเรียนการสอนเป็นรายจังหวัด พ.ศ. 2526-2528²³³

จังหวัด	จำนวนนักเรียนทั้งหมด			จำนวนนักเรียนที่เรียนศาสนาอย่างเดี่ยว			จำนวนนักเรียนที่เรียนวิชาสามัญควบคู่		
	พ.ศ. 2526	พ.ศ. 2527	พ.ศ. 2528	พ.ศ. 2526	พ.ศ. 2527	พ.ศ. 2528	พ.ศ. 2526	พ.ศ. 2527	พ.ศ. 2528
ยะลา	9,172	9,543	13,059	5,722	5,058	8,116	3,450	4,485	4,943
ปัตตานี	15,978	16,132	17,487	10,824	8,338	9,586	5,154	7,794	8,021
นราธิวาส	9,568	11,161	7,189	4,341	5,055	964	5,227	6,106	6,225

²³² ดัดแปลงจาก, เรื่องเดียวกัน.

²³³ ดัดแปลงจาก, เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

ตารางที่ 6: ตารางแสดงจำนวนงบประมาณการอุดหนุนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามภาคใต้ ระหว่าง พ.ศ. 2525-2530²³⁴ (ครอบคลุมเงินสนับสนุนทางด้านการศึกษา วัสดุอุปกรณ์ วิทยากรสงเคราะห์ เงินรางวัลพระราชทาน เงินส่งเสริมด้านวิชาการ เงินเดือนข้าราชการและลูกจ้าง แต่ไม่รวมเงินสวัสดิการต่างๆที่ให้แก่ข้าราชการครูและลูกจ้าง)

ปี	จำนวนงบประมาณโดยรวม (บาท)
2525	38,989,380
2526	40,185,495
2527	42,485,186
2528	54,049,565
2529	60,736,626
2530	58,762,120

ตารางที่ 7: ตารางแสดงจำนวนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ใน พ.ศ. 2525 และ พ.ศ. 2529²³⁵

จังหวัด	จำนวน	
	พ.ศ. 2525	พ.ศ. 2529
ยะลา	26	11
ปัตตานี	58	37
นราธิวาส	15	12
รวม	102	62

²³⁴ ดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 86.

²³⁵ สุวรรณ กุสุจรีต และคณะ, “รายงานการวิจัยเรื่องโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในทศวรรษหน้า,” 2518 อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 88.

ตารางที่ 8: ตารางแสดงจำนวนนักเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแยกเป็นประเภท ระหว่าง พ.ศ. 2530-2531²³⁶

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม	จำนวนนักเรียน (คน)	
	ปี 2530	ปี 2531
สอนศาสนาและวิชาสามัญ	4,792	5,031
สอนศาสนาอย่างเดียว	11,681	9,587
สอนการศึกษาผู้ใหญ่และศาสนา	1,354	1,128

ตารางที่ 9: ตารางแสดงจำนวนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำแนกตามประเภทการสอน ระหว่าง พ.ศ. 2531-2532²³⁷

จังหวัด	พ.ศ. 2531			พ.ศ. 2532		
	จำนวนโรงเรียนทั้งหมด	สอนสามัญควบศาสนา	สอนศาสนาอย่างเดียว	จำนวนโรงเรียนทั้งหมด	สอนสามัญควบศาสนา	สอนศาสนาอย่างเดียว
ยะลา	44	21	23	44	23	21
ปัตตานี	70	39	31	70	36	34
นราธิวาส	56	40	16	56	39	17
รวม	183	133	70	183	110	73

จากตารางที่ 6 จะเห็นว่ารัฐได้ทุ่มเทงบประมาณในการสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นจำนวนมากขึ้นทุกปี ในขณะที่จำนวนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามกลับมีจำนวนไม่คงที่นัก คือ ในแต่ละปีมีจำนวนไม่เท่ากัน ส่วนใหญ่เกิดจากการยุบตัวลงไปของกิจการโรงเรียนเหล่านี้ แต่จำนวนได้กลับมาคงที่ในปี 2531-2532 แม้ว่ารัฐจะได้อุดหนุนทุนด้านต่างๆแก่

²³⁶ จังหวัดนราธิวาส, ข้อมูลทั่วไปจังหวัดนราธิวาส ปี 2532 (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.) (เอกสารอัดสำเนา), หน้า 29.

²³⁷ “สถิติการศึกษา โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เขตการศึกษา 2 ปีการศึกษา 2533” อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้า 89.

โรงเรียนเอกชนที่มีระบบวิชาสามัญ แต่โรงเรียนเอกชนที่สอนศาสนาอย่างเดียวยังถูกก่อตั้งขึ้นอยู่บ้าง แม้จะมีจำนวนไม่มากนัก

แต่ในขณะเดียวกันชิตชนก เจริงเชาว์ และคณะ ได้อ้างข้อมูลของสำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 เช่นเดียวกัน แต่ให้ข้อมูลต่างกันว่า ใน พ.ศ.2531 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม 239 โรง มีครู 1,845 คน และมีนักเรียน 19,127 คน²³⁸ ซึ่งเป็นไปได้ว่าเป็นตัวเลขที่เกิดจากการรวมสถิติของจังหวัดสตูลและสงขลาเอาไว้ด้วย หากพิจารณาข้อมูลจากตารางที่ 8 ซึ่งเป็นข้อมูลของจังหวัดนราธิวาสเพียงจังหวัดเดียวจะเห็นว่า ในปี 2530 มีจำนวนนักเรียนที่เรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีหลักสูตรอิสลามอย่างเดียวสูงที่สุด แม้จะมีจำนวนลดลงบ้างในปี 2531 แสดงให้เห็นถึงข้อมูลและความนิยมของมุสลิมในพื้นที่ที่นอกจากจะยังนิยมส่งบุตรหลานที่จบการศึกษาภาคบังคับ ให้เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแล้ว ในบางพื้นที่ที่ยังนิยมที่จะให้บุตรหลานของตนเข้าเรียนในระบบที่มีการสอนทางด้านศาสนาอย่างเดียวอีกด้วย

ในปี 2531 สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 ได้เสนอแผนงานโครงการแก้ปัญหาเหตุการณ์ร้ายต่างๆ ดังกล่าวต่อกระทรวงศึกษาธิการ ตามหนังสือด่วนที่สุด ที่ ศธ. 020702/2455 ลงวันที่ 8 เมษายน 2531 เพื่อดำเนินโครงการระยะยาว 7 โครงการ โดยโครงการส่วนใหญ่ที่สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 ได้เสนอนั้น เป็นสิ่งที่มีการดำเนินการอยู่ทั่วไปในบรรดาหน่วยงานราชการในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นการจัดกิจกรรมเข้าถึงหรือให้กำลังใจประชาชน การอบรมข้าราชการหรือผู้บริหารสถานศึกษา แต่สิ่งที่น่าสนใจ คือ การเสนอให้จัดตั้งศูนย์อำนวยการบริหารโครงการการศึกษาแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้²³⁹ ซึ่งเป็นการรับเอาแนวคิดในการบริหารงานของศอ. บต. มาใช้

3.3.2. “ภาษาไทย” กับการพัฒนาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐ

กล่าวได้ว่าการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยในกลุ่มชาวมุสลิมที่เกือบทั้งหมดมีเชื้อสายมลายูหรือมาเลย์ ซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเป็นกลุ่มที่ใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในชีวิตประจำวันนั้น เป็นปัญหาหลักที่รัฐวิตกกังวลและหาวิธีการแก้ไขมาโดยตลอด ดังที่ขจัดภัย บุรุษพัฒน์ แสดงความเห็นไว้ในประเด็นนี้ว่า

²³⁸ ชิตชนก เจริงเชาว์ และคณะ, การสำรวจปัญหาการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 2.

²³⁹ สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 (ศูนย์อำนวยการและบริหารโครงการ), แผนงานและโครงการการแก้ปัญหาเหตุการณ์ร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา) ระยะ 4 ปี (พ.ศ. 2531-2534) (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.), หน้า 5.

“...การใช้ภาษาเดียวกันเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดต่อการรวมตัวกันของคนในชาติ ทั้งนี้ เพราะภาษาเป็นสิ่งที่ช่วยเผยแพร่ความคิดเห็น ความรู้สึกรวมกัน ความเข้าใจ เข้าใจกัน หากคนในชาติไม่สามารถพูดจาเข้าใจกันได้แล้ว โอกาสที่จะแตกแยกกันก็เกิดขึ้นได้ง่าย เอกภาพของชาติที่ร่ำร้องกันนักหนานั้น ก็จะเป็นเพียงแต่ความฝันลมๆแล้งๆ เท่านั้น”²⁴⁰ โดยที่มาสำคัญของปัญหานี้ขจัดภัยมองว่า เกิดขึ้นจาก “...ทัศนคติของชาวบ้านบางคนที่มีต่อภาษาไทยนั้นเป็นไปในทางลบ ถึงขั้นที่มีความเชื่อว่าการเรียนภาษาไทยเป็นบาป บางคนก็เชื่อว่าการนำแบบเรียนภาษาไทยกลับไปบ้านก็เป็นบาปเช่นกัน จึงปรากฏว่ามีเด็กนักเรียนมุสลิมบางส่วนมักไม่ค่อยนำหนังสือกลับบ้าน”²⁴¹

ด้วยเหตุดังนั้น รัฐจึงได้พยายามในการพัฒนาทักษะการใช้ทักษะภาษาไทยแก่ชาวมุสลิมในพื้นที่นี้ตลอดมา อย่างน้อยที่สุดตั้งแต่รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา และการดำเนินการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยโดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียนนี้มีการดำเนินการอย่างความเข้มข้นเรื่อยมาตามลำดับ จนกระทั่งเข้าสู่ทศวรรษ 2520 ดังที่กล่าวไว้ในบทก่อนหน้า ในช่วงปี 2525 เริ่มมีบางโรงเรียนที่สามารถพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยแก่นักเรียนมุสลิมจน “ได้ผลเป็นที่น่าภูมิใจ” คือ นักเรียนมุสลิมทุกคนที่จบไปจากโรงเรียนสามารถที่จะอ่าน พูด และเขียนภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง²⁴²

ในปีเดียวกันนี้ศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 2 ได้คิดค้นโปรแกรมเตรียมทางด้านภาษาไทยแก่เด็กเล็กมุสลิมก่อนเข้าเรียนประถมในระยะเวลาจำกัด คือ ใช้เวลาเพียงสองเดือน (เดิมใช้เวลา 1 ปี) เรียกโปรแกรมนี้ว่า “Head Start Program” ซึ่งต่อมาทางสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สปช.) ได้นำมาใช้ปีเดียวกัน ในขณะที่อัตราการเข้าชั้นของเด็กนักเรียนมุสลิมก็มีแนวโน้มลดลงในปีเดียวกันนี้เมื่อเทียบกับอัตราการเข้าชั้นในปีก่อนหน้า²⁴³ นอกจากนี้ด้านการพัฒนาทักษะภาษาไทยในเด็กเล็กแล้ว ศอ. บต. ยังได้จัดอบรมการศึกษาผู้ใหญ่แบบ

²⁴⁰ ขจัดภัย บุษพัฒน์, ไทยมุสลิม (กรุงเทพฯ: แพร์พิทยา, 2519), หน้า 433.

²⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 434.

²⁴² “อัตชีวประวัติ กรณีที่ 1 ครูใหม่มุสลิมลูกที่ สอนในโรงเรียนในชุมชนที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นมุสลิม” ในคณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาองค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้, องค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพของครูในสามจังหวัดภาคใต้ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2525), หน้า 216.

²⁴³ มาโนชญ์ บุญญานุวัตร, “ความก้าวหน้าทางการศึกษาของชาวมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้,” ใน ห้าสิบปีวิทยาลัยครูยะลา (ม.ป.ท.: ม.ป.ป.), หน้า 222-223.

เปิดเสรีจชั้นพื้นฐานแก่กำนันและผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดชายแดนภาคใต้มาตั้งแต่ปี 2525 ซึ่งในปีนี้มีผู้สำเร็จการศึกษาในรูปแบบดังกล่าวไปแล้ว 600 คน²⁴⁴

นอกจากกระทรวงศึกษาธิการแล้ว กระทรวงมหาดไทยนับเป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตลอดมา ในปีงบประมาณ 2525 ถึง 2526 นั้น กระทรวงมหาดไทยโดยการประสานงานของศอ.บต. ได้ดำเนินโครงการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยของชาวมุสลิมในพื้นที่นี้ โดยการจัดพิมพ์หนังสือพิมพ์ภาพข่าวทักษิณ และการสานต่อโครงการนำนักเรียน ครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและผู้นำทางศาสนามาทัศนศึกษาที่กรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง รวมถึงการส่งเจ้าหน้าที่ออกเยี่ยมเยียนอิหม่ามและครูที่สอนอยู่ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม รวมถึงการเชิญจุฬาราชมนตรีและคณะมาเยี่ยมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สิ่งนี้เป็นไปเพื่อ “เป็นการเน้นให้คนไทยมุสลิมมีความสำนึกในความเป็นคนไทย”²⁴⁵

นอกจากนี้กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ยังได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็ก เพื่อแทรกการสอนภาษาไทยแก่เด็ก แต่ในปีนี้ยังไม่สามารถจัดตั้งศูนย์อย่างทั่วถึงได้ ในขณะที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้มอบหมายให้ส่วนราชการที่ขึ้นกับกระทรวงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดำเนินโครงการต่างๆทางด้านการพัฒนาทักษะภาษาไทยในปีงบประมาณ 2526 ได้แก่ โครงการส่งเสริมการศึกษาในชั้นเด็กเล็ก โครงการจัดทำหลักสูตรและแบบเรียนให้เหมาะสมกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ โครงการสอนภาษาไทยทางวิทยุ โครงการผลิตหนังสืออ่านระดับประถมศึกษาและกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต โครงการจัดกิจกรรมส่งเสริมภาษาไทยและความสำนึกในความเป็นไทย โครงการเหล่านี้จะดำเนินการในลักษณะและเป้าหมายเดียวกันคือการส่งเสริมให้เยาวชนมุสลิมมีการเรียนรู้และใช้ภาษาไทย และมีความสำนึกในความเป็นคนไทย แบ่งการดำเนินการออกไปตามขอบข่ายงานของหน่วยงานนั้นๆ หน่วยงานเหล่านี้ คือ เขตการศึกษา 2 และเขตการศึกษา 3 จังหวัดสงขลา (ครอบคลุมอำเภอสะบ้าย้อย เทพา จะนะ นาทวี และสะเดา ซึ่งประชากรจำนวนมากเป็นมุสลิมพูดภาษามลายู) สถาบันอุดมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการในพื้นที่ สถาบันการศึกษาสังกัดกรมอาชีวศึกษา สำนักงานการประถมศึกษา รวมถึงสำนักงานศึกษาธิการเขตทุกเขตในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นผู้ดำเนินโครงการ²⁴⁶

²⁴⁴ “ศอ.บต.จัดประชุมอบรมศึกษาแบบเปิดเสรีแก่กำนันผู้ใหญ่บ้าน” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 31 ตุลาคม 2528): 1.

²⁴⁵ “ภาคผนวก ค.” ใน เจษฎา อรุณพัฒน์พงศ์, “การปฏิบัตินโยบายสำหรับจังหวัดชายแดนภาคใต้: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดนราธิวาส,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 219.

²⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 219-223.

การส่งเสริมให้นักเรียนมุสลิมในพื้นที่นี้มีทักษะการใช้ภาษาไทยนั้น กระทรวงศึกษาธิการยังมอบหมายให้สำนักงานศึกษาธิการเขต 2 ดำเนินการผ่านการจัดการประกวดกิจกรรมนักเรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน 7 จังหวัดภาคใต้ โดยในปี 2527 ได้จัดขึ้นในวิทยาลัยครูยะลา เป้าหมายของงานนอกจากต้องการส่งเสริมให้นักเรียนมุสลิมมีทักษะการใช้ภาษาไทยแล้วยังต้องการให้มี “รสนิยมด้านภาษาไทย ส่งเสริมให้เกิดความหวงแหนและจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์” อีกด้วย ในงานจะมีการผสมผสานกิจกรรมทางด้านดนตรี ศาสนา ภาษาไทย และการออกกำลังกายเข้าด้วยกัน เช่น มีการประกวด เพลงอนาซีด (บทเพลงเกี่ยวศรัทธา และการทำความดีในศาสนาอิสลาม) ทั้งภาษาไทยและภาษามลายู เพลงปลุกใจ อธิบายคัมภีร์อัลกุรอานเป็นภาษาไทย การโต้ว่าที่ภาษาไทย เป็นต้น²⁴⁷ การดำเนินการส่งเสริมการใช้ภาษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการ ภายใต้การดำเนินการของเขตการศึกษา 2 ในช่วงนี้ จึงเป็นการดำเนินการพร้อมกันใน 3 ด้านคือ การเตรียมภาษาไทยแก่เด็กเล็กก่อนเข้าเรียนประถมศึกษาปีที่ 1 การเพิ่มทักษะภาษาไทยในชั้นเรียน และการขยายการศึกษาภาคบังคับในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้²⁴⁸

ดร.โมฮัมหมัด अबดุลกาเดร์ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคใต้ ให้ข้อมูลว่าในปี 2527 นี้ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงมีผู้ที่ไม่สามารถพูดภาษาไทยได้เหลืออยู่เพียง 5 เปอร์เซ็นต์ จากเดิมที่เคยมีผู้ที่พูดภาษาไทยไม่ได้เลยอยู่มากถึง 80 เปอร์เซ็นต์ โดยกลุ่มมุสลิมที่ยังไม่สามารถพูดภาษาไทยในปี 2527 นี้ ยังคงมีเหลืออยู่ใน “ป่าเขาหรือแถบทุรกันดารจริงๆ” ซึ่งคนกลุ่มนี้ส่งใหญ่แล้วจะมีอายุ 50 ปีขึ้นไป และนักเรียนที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้วเข้าเรียนต่อมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในนี้มีกว่า 72 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งแต่เดิมมีเพียงแค่ 5 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น แต่ตัวเลขนี้รวมนักเรียนที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม²⁴⁹ แต่ในขณะเดียวกันทางศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนของทางจังหวัดยะลา ได้รายงานผลการสำรวจของตนในปี 2528 ว่า ยังมีผู้ที่ไม่สามารถอ่าน เขียน และพูดภาษาไทยอีกเป็นจำนวนมากในอำเภอรามันโดยเฉพาะผู้นำชุมชน²⁵⁰ และบางข้อมูลได้บอกว่า

²⁴⁷ กิจกรรมนี้จัดขึ้นเป็นปีที่ 7 ในปี 2527 ดู “ยะลาประกวดกิจกรรมนักเรียน ร.ร.เอกชนสอนศาสนาอิสลาม 7 จังหวัดภาคใต้,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 7 กุมภาพันธ์ 2527): 1.

²⁴⁸ ไช่มุก อูทวารลี, การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีต่อบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2460-2547, หน้า 136.

²⁴⁹ “เผย 4 จังหวัดภาคใต้ ยังมีผู้พูดภาษาไทยไม่ได้เหลืออยู่เพียงร้อยละ 5 เท่านั้น,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า): 3.

²⁵⁰ “พบท้องที่ทั้งอำเภอรามันที่ยะลายังไม่รู้หนังสือทั้งพื้นที่,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 10 มกราคม 2528): 1.

ประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังพูดและอ่านไทยได้เพียง 12 เปอร์เซ็นต์²⁵¹ ส่วนจังหวัดปัตตานีนั้นเมื่อทำการสำรวจผู้ไม่รู้หนังสือที่มีอายุ 15-50 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2526-2527 ผลปรากฏว่ามีผู้ไม่รู้หนังสือ 45,418 คน จากประชากร 480,752 คน ทางกรมกำหนดพื้นที่เป้าหมายให้เป็นอำเภอที่ประชาชนรู้หนังสือจำนวน 8 อำเภอ คือ อำเภอยะหริ่ง ปานาเระ สายบุรี กิ่งอำเภอไม้แก่น กิ่งอำเภอกะพ้อ และกิ่งอำเภอทุ่งยางแดง²⁵²

พ.ศ. 2528 ศอ.บต. เริ่มเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยร่วมกับสำนักงานศึกษาธิการเขต 2 จังหวัดยะลา จัดอบรมการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานแก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่ สารวัตรกำนัน “เพื่อให้ผู้นำท้องถิ่นสามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง มีความรู้เทียบเท่าชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔” และผู้ผ่านอบรมจะเดินทางไปทัศนศึกษา และเข้าคารวะบุคคลสำคัญของรัฐบาลด้วย²⁵³ และศอ.บต. ยังร่วมกับ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย จัดทำโครงการเผยแพร่ภาษาไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้นเพื่อให้ “มีความรู้ภาษาไทย สามารถ พูด อ่าน เขียนได้ตามสมควร” ขึ้นแรกได้คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายกลุ่มเดิม คือ ผู้นำท้องถิ่นหรือแพทย์ประจำตำบลอย่างใดอย่างหนึ่ง หมู่บ้านละ 1 คน ครูประถม ผู้นำทางศาสนา และเยาวชน อย่างละหนึ่งคน เพื่อให้คนเหล่านี้ออกไปเป็นวิทยากรต่อไป

นอกจากการดำเนินการพัฒนาการศึกษาผู้ใหญ่แก่ผู้นำท้องถิ่นแล้ว ในปีนี้จังหวัดยะลามีศูนย์เด็กเล็ก 25 ศูนย์เพื่อทำหน้าที่เตรียมพร้อมการเรียนรู้ภาษาไทยแก่เด็กเล็กในจังหวัด และนายนิวัฒน์พิบูลย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา ยังได้มีคำสั่งให้ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดยะลา ดำเนินการทดลองนำร่องและมีการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ ปีการศึกษา 2527 โดยจะทำอุปกรณ์สอนภาษาไทยแก่ผู้ที่เขียนและพูดไทยไม่ได้ ซึ่งจะทำเป็นเอกสารพิเศษและเริ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2528 มีพื้นที่เป้าหมาย คือ อำเภอเมือง ยะหา ธารโต บันนังสตา และอำเภอเบตง สำหรับอำเภอรามัน มีเป้าหมายจะดำเนินการทั้งอำเภอ ซึ่งโครงการนี้ทางจังหวัดจะขอความ

²⁵¹ “ศอ.บต.จัดประชุมอบรมศึกษาแบบเบ็ดเสร็จแก่กำนันผู้ใหญ่บ้าน” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 31 ตุลาคม 2528): 1.

²⁵² “โครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติของปัตตานีได้ผล” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 29 กันยายน 2528): 1.

²⁵³ การอบรมนี้ใช้เวลา 33 เดือน ใช้วิธีอบรมกับเรียนเองสลับสัปดาห์เว้นสัปดาห์ ดู “จัดอบรมการศึกษาผู้ใหญ่แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดชายแดนภาคใต้ รุ่นที่ 1,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 12 กุมภาพันธ์ 2528): 2.

ร่วมมือจากผู้นำทางศาสนาอิสลาม²⁵⁴ จนถึงปี 2529 นายประกิต อุตตะโมต ผู้อำนวยการ ศอ. บต. กล่าวว่าหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นโครงการระยะ 4 ปีนี้ ทำให้กำนันผู้ใหญ่บ้านกว่า 600 สามารถรู้และใช้ภาษาไทยได้ดี มีความรู้เทียบเท่าระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ทำให้เป็นตัวอย่างแก่ประชาชนในท้องถิ่นให้สนใจศึกษาภาษาไทยมากยิ่งขึ้น²⁵⁵

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการได้วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในเขตการศึกษา 2 ในปี 2529 พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเหล่านี้ยังอยู่ในระดับต่ำเมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยคะแนนระดับประเทศ แสดงให้เห็นว่า “การสร้างควมนิยมในการใช้ภาษาไทยสำหรับกลุ่มเยาวชน ยังไม่สัมฤทธิ์ผล” จึงกล่าวได้ว่าการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามยังไม่สัมฤทธิ์ผลตามนโยบาย²⁵⁶

เมื่อ ศอ.บต. ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับโอกาสในการใช้ภาษาไทยของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2530 ผลของการวิจัยกลับออกมาว่า ประชาชนกว่า 82 เปอร์เซ็นต์ ผ่านการศึกษาตามระบบโรงเรียนของรัฐและเอกชน แต่ความสามารถจริงในการอ่านออกเขียนได้มีจำนวนต่ำกว่าครึ่งของประชากรทั้งหมด ประมาณ 45-55 เปอร์เซ็นต์ นิยมใช้ภาษามลายูกับคนในครอบครัวและบุคคลภายนอก ส่วนสาเหตุกลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลว่า เพราะไม่ได้เรียนภาษาไทยมาเพียงพอ ประกอบกับคนในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ไม่นิยมใช้²⁵⁷ ชิดชนก เจริญเชาว์ และคณะเสนอว่า สิ่งดังกล่าวเกิดมาจากปัจจัยหรือข้อจำกัด 3 ประการ คือ คุณภาพครูผู้สอน ความพร้อมทางวัสดุอุปกรณ์ทางการเรียน และปัจจัยแวดล้อม คือ สภาพสังคม วัฒนธรรม และประเพณีของผู้เรียนที่อาจเป็น

²⁵⁴ “พัฒนาชุมชนเขต ๙ จัดฝึกอบรมเด็กก่อนประจำการรุ่นที่ ๒ ที่นราธิวาส,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 10 มกราคม 2528): 4 ; “ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จว.ยะลา ทดลองนำร่องเพื่อการศึกษา-รณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 16 มีนาคม 28): 3 ; “ผอ. ศอ. บต. เปิดอบรมผู้สอนตามโครงการเผยแพร่ภาษาไทย,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 1 กรกฎาคม 2528): 1.

²⁵⁵ “กำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัดชายแดนภาคใต้เดินทางทัศนศึกษาที่กท.-ภาคเหนือ” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 1 มีนาคม 2529): 1.

²⁵⁶ ดู ชิดชนก เจริญเชาว์ และคณะ, การสำรวจปัญหาการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 3.

²⁵⁷ สมิหรา จิตตลดาการ, รายงานการวิจัยเรื่อง การสำรวจสภาพการณ์ทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจในจังหวัดชายแดนภาคใต้, (ม.ป.ท.: 2530), หน้า ข อ้างถึงใน ชยากรณ์ ศรีสาคร, นโยบายกับการแก้ไขปัญหาการบริหารงานจังหวัดชายแดนภาคใต้ (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 120.

อุปสรรคต่อการใช้ภาษาไทย²⁵⁸ และจากการสำรวจกลุ่มเป้าหมายที่มีอายุระหว่าง 14-50 ปี จำนวน 26,078 คน ในจังหวัดนราธิวาสเมื่อ พ.ศ. 2530 ยังพบว่า มีผู้รู้ภาษาไทย (อ่านออกเขียนได้) เพียง 3,761 คน หรือราว 14 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนผู้ไม่รู้หนังสือ แม้ว่าทางจังหวัดได้มีการดำเนินโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติแล้ว²⁵⁹

สิ่งที่น่าสังเกตของข้อค้นพบการวิจัยดังกล่าว คือ การสำรวจศักยภาพการอ่านออกเขียนได้เท่านั้น ซึ่งแน่นอนว่าเป็นปัจจัยชี้วัดศักยภาพในการใช้ภาษาไทยที่สำคัญ แต่สิ่งที่รัฐโยกย้ายและต้องการจากคนมุสลิมในพื้นที่นี้มาตลอดคือ ความสามารถในการพูดหรือสื่อสารได้ ซึ่งหากมองในประเด็นหลังนั้น ช่วงเวลานั้นนับเป็นช่วงเวลาที่มีมุสลิมสามารถสื่อสารและพูดภาษาไทยได้อย่างค่อนข้างกว้างขวาง หากมองในประการหลังนี้คือการบรรลุเป้าหมายของรัฐ ในขณะที่เดียวกันการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นความคาดหวังต่อการใช้ภาษาไทยของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่ามีสูงขึ้นกว่าการสื่อสารหรือพูดได้เท่านั้นแต่ยังต้องอ่านออกเขียนได้ด้วย ในขณะเดียวกันเป็นที่ยอมรับกันว่า “... เพิ่งจะมาในตอนหลังๆ นี้ เท่านั้นที่ชาวไทยมุสลิมได้เริ่มให้ความสนใจในการส่งบุตรหลาน เข้าเรียนในโรงเรียนและวิทยาลัยที่สอนอย่างเป็นทางการ เริ่มหันมาดูรายการโทรทัศน์ที่ส่งเป็นภาษาไทยเพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ”²⁶⁰ เช่นเดียวกับที่นายจำนงค์ คุ้มรักษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีในเวลานั้น ได้กล่าวถึงโครงการเผยแพร่ภาษาไทยเมื่อปี 2532 ว่า ได้ผลน่าพอใจ ประชาชนสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพ สามารถเสริมความเข้าใจระหว่างกันได้มากขึ้น²⁶¹ กระบวนการดังกล่าวนี้ Joseph Chinyong Liow มองว่าส่วนหนึ่งเป็นผลพวงมาจากการออกแบบแบบเรียนที่มีทั้งภาษาไทยและคำแปลที่เป็นภาษามลายูท้องถิ่นกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ²⁶²

3.3.3. การให้สิทธิพิเศษในการศึกษาต่อแก่นักเรียนมุสลิม

“...แนวคิดในการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐใช้วิธีการสนับสนุนการศึกษาแก่เยาวชนท้องถิ่นเข้าศึกษาโรงเรียนของรัฐมากขึ้นทุกระดับและทุก

²⁵⁸ ดู ชิตชนก เขิงเขาว์ และคณะ, การสำรวจปัญหาการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 3-4.

²⁵⁹ จังหวัดนราธิวาส, ข้อมูลทั่วไปจังหวัดนราธิวาส ปี 2532, หน้า 29.

²⁶⁰ จักรกฤษณ์ นรินดีตุงการ, การปกครองท้องถิ่นที่ต่างวัฒนธรรม: สถานการณ์ในบริเวณ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้และแนวทางแก้ไข (กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2530), หน้า 39.

²⁶¹ “โครงการเผยแพร่ภาษาไทยที่ปัตตานีได้ผลดี” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 25 พฤศจิกายน 2532): 2.

²⁶² Joseph Chinyong Liow, *Islam, Education and Reform in Southern Thailand* (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2009). Page 107.

ประเภทการศึกษา ทั้งนี้เป็นการคาดหวังว่าระบบการศึกษาในระบบโรงเรียนตลอดจน
อุดมศึกษา(จะ)มีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างทัศนคติในการอยู่ร่วมกันของ
คนในสังคม... ขณะเดียวกัน... จะมีส่วนในการสร้างเสริมอาชีพและพัฒนาความรู้ของ
เยาวชนในท้องถิ่น ให้มีโอกาสเข้าสู่การประกอบอาชีพ”²⁶³

โครงการด้านการให้สิทธิพิเศษแก่นักเรียนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เข้าศึกษาต่อใน
สถาบันการศึกษาในระดับต่างๆของรัฐ โครงการทางด้านนี้เกิดมาจากนโยบายของรัฐที่ต้องการ
ส่งเสริมให้นักเรียนมุสลิม เข้ารับการศึกษาในโรงเรียนทั้งสายสามัญ สายอาชีพ และการศึกษานอก
โรงเรียนมากขึ้น และต้องการสนับสนุนการศึกษาชั้นสูงแก่บรรดาบุตรหลานของผู้นำทางศาสนา
อิสลามในพื้นที่ เพื่อให้เยาวชนมุสลิมรุ่นใหม่เหล่านี้ได้เรียนรู้และมีศักยภาพในการใช้ภาษาไทย มี
“ทัศนคติและสำนึกในความเป็นคนไทย” ตลอดจนมีความจงรักภักดีต่อสถาบันหลัก ในประเด็นนี้
คณะรัฐมนตรีได้มีมติ ลงวันที่ 6 มกราคม 2524 กำหนดให้กระทรวง ทบวง กรมต่างๆในจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ สงวนตำแหน่งไว้สำหรับบรรดาผู้สำเร็จการศึกษาจาก “โครงการจัดส่งนักศึกษาไทย
มุสลิมเข้าศึกษาต่อมหาวิทยาลัยต่างๆและโรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน” ให้เข้ารับราชการ
กระทรวงละ 4 ตำแหน่งต่อปี²⁶⁴

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2525-2526 กองประสานราชการ กรมการปกครอง
กระทรวงมหาดไทยได้มี “โครงการส่งเสริมนักศึกษาที่สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เข้าเรียนต่อวิทยาลัย
พาณิชย์การที่กรุงเทพฯ 5 แห่ง” “โครงการส่งนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 และ
ชั้นปีที่ 5 เข้าเรียนต่อในโรงเรียนศุลกากร โรงเรียนวิศวกรรมรถไฟ โรงเรียนไปรษณีย์ และ
โทรคมนาคม โรงเรียนผู้ช่วยพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล” “โครงการส่งเสริมนักศึกษาไทยมุสลิมเข้า
ศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยต่างๆ และโรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2525-2529)”
กรมตำรวจ ได้มี “โครงการรับนักเรียนไทยมุสลิมเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนตำรวจภูธร 9 (ยะลา) ปี
การศึกษา 2525-2529” กระทรวงศึกษาธิการเองมี “โครงการให้ทุนอุดหนุนแก่นักเรียนไทยมุสลิมที่
เรียนดี” “โครงการสนับสนุนบุตรหลานของโต๊ะครูเข้าศึกษาต่อระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษาศึกษา
(ป.กศ.) และประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษาระดับสูง (ป.กศ.สูง) ณ วิทยาลัยครูยะลา” “โครงการเร่งรัด
ส่งเสริมการฝึกอาชีพ” และ “โครงการส่งเสริมการคนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เข้ารับ
การศึกษาสูงขึ้น” โครงการเหล่านี้มีหน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการในพื้นที่อย่าง สำนักงาน

²⁶³ ไช่มุก อุทยวาลี, การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีต่อการบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2460-2547, หน้า 123.

²⁶⁴ “ภาคผนวก ค” ใน เจษฎา อรุณีพัฒน์พงศ์, “การปฏิบัตินโยบายสำหรับจังหวัดชายแดนภาคใต้: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดนราธิวาส,” หน้า 224-225.

ศึกษาธิการเขต 2 และ 3 กรมการฝึกหัดครู ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน สถาบันการศึกษาสังกัดกรมอาชีวศึกษา สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด ตลอดจนมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยครูที่อยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นผู้ดำเนินการ²⁶⁵

วันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2526 ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีมีมติโครงการรับนักเรียนไทยมุสลิมเข้าศึกษาในโรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เพื่อเป็นการยกระดับมาตรฐานทางการศึกษาของนักเรียนมุสลิม ให้สามารถแข่งขันทางการศึกษากับเยาวชนในภาคส่วนอื่นของประเทศในการสอบคัดเลือกเพื่อเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษา²⁶⁶ โครงการเปิดรับนักเรียนจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ได้รับการประสานงานจาก ศอ. บต. ในการดำเนินโครงการดังกล่าวนี้ และเริ่มดำเนินการในปีเดียวกัน โดยการรับนักเรียนกลุ่มนี้เข้ามาศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย²⁶⁷ พร้อมกันนั้นรัฐบาลยังมอบหมายให้ ศอ. บต. ดำเนินการประสานงานกับสถาบันการศึกษาระดับวิทยาลัย มหาวิทยาลัย เพื่อสนับสนุนโครงการส่งเสริมการศึกษาทั่วไปของนักศึกษามุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยขอให้รับนักศึกษาเพิ่มเป็นปีละ 260 คน (จำนวนทั้งหมด) ใน 32 สถาบัน พร้อมทั้งให้ทุนการศึกษาปีละ 9 ทุน²⁶⁸

ในปี 2527 ศอ. บต. ได้ดำเนิน “โครงการส่งเสริมการศึกษาทั่วไปของนักศึกษาไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้” “โครงการจัดส่งนักศึกษาชาวไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยให้เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพรานและมหาวิทยาลัยต่างๆทั่วประเทศ” โดยการรับสมัครนักเรียนมุสลิมที่สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3, 5 และ 6 หรือกำลังศึกษาอยู่ เพื่อสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัยประจำปี 2527 ใน 30 สถาบัน²⁶⁹ พลโท วันชัย จิตต์จำนง แม่ทัพภาคที่ 4 ในฐานะผู้บังคับบัญชาระดับภาคของ ศอ. บต. กล่าวถึงโครงการดังกล่าวของศอ.บต.ว่า การส่งเสริมให้นักเรียนมุสลิมเข้าศึกษาต่อในระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยนั้น จะทำให้นักเรียนเหล่านี้ที่

²⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 224-226.

²⁶⁶ ปราโมทย์ กระทบ และระวีวรรณ ช่อมพฤกษ์ (รวบรวม), “ปฏิทินข่าวภาคใต้” รัฐมิแล 6,3 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2526): 10.

²⁶⁷ กุสุมา ลำไญ และคณะ, ความต้องการในการศึกษาต่อของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2535), หน้า 2.

²⁶⁸ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดยะลา, ไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยะลา: ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2531), หน้า 15.

²⁶⁹ “ศอ.บต. ร่วมกับ พท. ๔ รับสมัครนักศึกษาชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 7 มีนาคม 2527): 2.

จบหลักสูตรสามารถทำงานได้ทั้งในระบบราชการและเอกชน “มีส่วนร่วมสร้างสรรค์แก่สถาบันชาติได้ มีความแข็งแรงมั่นคงขึ้น”²⁷⁰ ร.อ. สุชาติ บำรุงกรณ์ ปลัดจังหวัดปัตตานี กล่าวถึง การส่งเสริมให้ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดปัตตานี ให้มีโอกาสเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาชั้นสูงเมื่อปี 2528 ว่า “ในขณะนี้ปรากฏว่ามีผู้สำเร็จการศึกษาในระดับต่างๆ ได้กลับมารับราชการและประกอบอาชีพในภูมิภาคนี้เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันนี้ เยาวชนวัยศึกษาของภูมิภาคนี้ให้ความสำคัญ และเข้ารับการศึกษาต่อในระดับสูงเพิ่มมากขึ้น”²⁷¹

สิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กันกับการสนับสนุนให้นักเรียนมุสลิมมีสิทธิพิเศษในการเข้ารับการศึกษาในสถาบันการศึกษาทั้งในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาของรัฐโดยตรงแล้ว นักเรียนมุสลิมในบางพื้นที่ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างนิยมไปศึกษาต่อในประเทศมาเลเซีย โดยเฉพาะนักเรียนที่อยู่อาศัยในบริเวณเขตอำเภอชายแดน นักเรียนเหล่านี้มักจะมีผู้ปกครองเป็นประชาชน 2 สัญชาติ คือ มีสัญชาติและมีบัตรประจำตัวประชาชนของทั้งไทยและมาเลเซีย นักเรียนเหล่านี้มีอยู่ 2 ประเภท คือ ประเภทไปเข้าเรียนกลับ และอีกประเภทคือกลุ่มที่ติดตามผู้ปกครองไปประกอบอาชีพในมาเลเซีย นักเรียนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในท้องที่อำเภอสุไหงโก-ลก อำเภอตากใบ อำเภอแว้ง อำเภอสุไหงปาดี และบางส่วนของอำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส

การส่งนักเรียนไปเรียนในประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซีย เกิดจากความเชื่อของผู้ปกครองว่า หากบุตรหลานของตนจบการศึกษาจากมาเลเซีย จะสามารถเข้ารับราชการหรือทำงานในตำแหน่งสูงในมาเลเซียได้ แต่ถ้าจบเมืองไทยจะว่างงานและไม่สามารถทำเช่นนั้นได้ การเป็นข้าราชการในมาเลเซียมีเงินเดือนและสวัสดิการดีกว่าข้าราชการไทย โรงเรียนของมาเลเซียมีระบบสวัสดิการที่ดีกว่า หากผลการเรียนดีจะสามารถเข้ามหาวิทยาลัยในมาเลเซียได้โดยไม่ต้องสอบคัดเลือก และการเดินทางระหว่างประเทศสามารถทำได้สะดวก²⁷² จากการสำรวจข้อมูลใน 7 อำเภอของจังหวัดนราธิวาส ในปี 2526 พบว่ามีนักเรียนมุสลิมจากท้องที่อำเภอเหล่านี้กว่า 888 คน เรียนหนังสืออยู่ในมาเลเซีย โดยอำเภอแว้งมีจำนวน 244 คน อำเภอสุไหงโก-ลกจำนวน 216 คน อำเภอตากใบ 184 คน อำเภอสุไหงปาดี 148 คน อำเภอเมืองนราธิวาส 51 คน อำเภอสุคีริน 16 คน²⁷³

²⁷⁰ “แม่ทัพภาค ๔ ชี้ผลดีการให้ชาวไทยอิสลามเข้าเรียนระดับอุดมศึกษา” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 16 กุมภาพันธ์ 2527): 1.

²⁷¹ “ส่งเสริมชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดปัตตานีเข้ารับการศึกษาในสถาบันชั้นสูง” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 20 ตุลาคม 2528): 3.

²⁷² ไช่มุก อุทยาวลี, การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีต่อการบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2460-2547, หน้า 149-150.

²⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 142.

การเคลื่อนย้ายเข้าไปเรียนในมาเลเซียของนักเรียนมุสลิมเชื้อสายไทยเป็นจำนวนมากนี้ สร้างความหวาดวิตกให้กับหน่วยงานฝ่ายการศึกษาและฝ่ายปกครองในพื้นที่เป็นอย่างมาก จนได้มีการจัดสัมมนาเพื่อพัฒนาการศึกษาลุ่มน้ำสุโขงโก-ลก จังหวัดนราธิวาสขึ้น ในวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2526 โดยมีสำนักงานศึกษาธิการเขต 2 ผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ และผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาสในเวลานั้น เป็นผู้ร่วมกันจัดงาน โดยให้เหตุผลของการจัดงานว่า

“...นักเรียนไทยมุสลิม ซึ่งอาศัยอยู่ตามบริเวณชายแดนไทย-มาเลเซีย ทั้งระดับประถมและมัธยม ไม่นิยมศึกษาภายในประเทศ ภาวการณ์เช่นนี้มีแนวโน้มมากขึ้น จะมีผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ จึงให้มีการปรับปรุงการศึกษาลุ่มน้ำสุโขงโก-ลก ให้มีมาตรฐานยิ่งขึ้น”²⁷⁴

นอกจากนี้ นักเรียนมุสลิมที่จบการศึกษาระดับมัธยมในประเทศช่วงปี 2523-2530 กว่า 67.56 เปอร์เซ็นต์ ที่ไปเรียนต่อในประเทศตะวันออกกลาง ซึ่งได้แก่ ประเทศซาอุดีอาระเบีย คูเวต ปากีสถาน จอร์แดน และอีกหลายประเทศในตะวันออกกลางและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้²⁷⁵ ซึ่งทำให้เห็นอีกด้านหนึ่งของการพยายามหลีกเลี่ยงระบบการศึกษาแบบไทยและแสวงหาการศึกษาตามแนวทางของศาสนาอิสลาม ในขณะที่นักเรียนมุสลิมอีกจำนวนไม่น้อย ได้เลือกที่จะเข้าสู่ระบบการศึกษาของรัฐ นายประกิจ อุตตะโมท ผอ. ศอ. บต. ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาการอพยพของแรงงานเยาวชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปยังมาเลเซียในปี 2532 ว่ายังมีอีกกว่า 82,610 คน ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ขาดทั้งความรู้ ทักษะ ทุน เงินทุน และที่ดินในการประกอบอาชีพ และยืนยันว่า ศอ. บต. จะแก้ปัญหาการอพยพเหล่านี้โดยการเน้นพัฒนาอาชีพแก่เยาวชน ใช้เงิน 6 หมื่นบาทเพื่อจัดอบรม เน้นปรับโครงสร้างทางด้านการผลิตทางการเกษตร สภาพตลาด จะเน้นพัฒนาเยาวชนในหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (หมู่บ้าน อพป.) ตลอดจนเยาวชนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม²⁷⁶

3.3.4. ปัญหาในการจัดการศึกษา

ปัญหาประการแรกที่ครูและสถานศึกษาของรัฐประสบ แม้จะเข้าสู่ช่วงปลายทศวรรษ 2520 คือปัญหาความไม่ปลอดภัยของโรงเรียนจากโจรผู้ร้าย โดยเฉพาะการส่งจดหมายขอค่าคุ้มครองจาก

²⁷⁴ ปราโมทย์ กระทบ และระวีวรรณ ชุ่มพฤษ (รวบรวม), “ปฏิทินข่าวภาคใต้,” รัฐมิถุ 6,3 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2526): 7.

²⁷⁵ ไช่มุก อุทยวาลี, การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีต่อการบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2460-2547, หน้า 154.

²⁷⁶ “ศอ.บต. วิตกปัญหาเยาวชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่างงานถึง ๘๒,๖๑๐ คน จะเข้ามาเลเซีย,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 15 กันยายน 2532): 3.

ขบวนการโจรก่อการร้าย ในโรงเรียนที่อยู่ในท้องที่กันดารและมีโจรผู้ร้ายชุกชุม²⁷⁷ และในบางท้องที่โจรผู้ร้ายหรือขบวนการโจรก่อการร้ายเหล่านี้ได้เรียกค่าคุ้มครองจากครูเป็นรายเดือน และครูต้องจ่ายตามกำหนดอยู่เสมอเพื่อ “ดำรงชีวิตอยู่ให้รอดไปวันๆหนึ่ง”²⁷⁸ นั้นเป็นเหตุผลที่ทำให้ครูในพื้นที่ชนบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มักจะพักอยู่ในตัวจังหวัดหรืออำเภอมากกว่าที่จะอยู่ในบ้านพักในโรงเรียน โดยยอมเสียเวลาในการเดินทางไปกลับกว่า 10 ชั่วโมง (ในสมัยนั้น) แต่ไม่ยอมเสี่ยงอยู่ในโรงเรียนตลอด 24 ชั่วโมง และสุดท้ายปัญหาที่จะตามมาคือ ปัญหาข้าราชการครูย้ายออกจากพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก เช่นในปี 2524 มีครูขอย้ายออกจากจังหวัดยะลา 400 กว่าคน และมีครูที่ทำเรื่องขอย้ายเข้ามาสอนในจังหวัดยะลาในปีนั้นเพียงแค่ 20 กว่าคน และในจำนวนที่น้อยกว่าคนที่ขอย้ายนี้ จะสามารถย้ายได้ประมาณ 50 กว่าคน²⁷⁹ โดย

“...ส่วนที่เหลือก็จะต้องอยู่อย่างทุกข์ทรมานต่อไปอีก อีกปีหนึ่ง... จึงจะทำเรื่องย้ายอีก ทำแล้วไม่รู้จะได้ย้ายหรือไม่ เพราะฉะนั้นในช่วงระยะเวลาที่อยู่นี้ก็อยู่อย่างไม่มี ความมั่นใจ อยู่อย่างไม่มี ความสบายใจ อยู่อย่างพร้อมที่จะไม่อยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น ผลงานที่ออกมา นั้น ก็เชื่อได้ว่าได้ดีไม่เท่าที่ควร”²⁸⁰

นายแดง ทิพย์วัลย์ ผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัดนราธิวาส ในปี 2525 กล่าวว่า ปัญหาครูไม่อยู่ในท้องที่ที่ตนเองสอนนั้น “เป็นปัญหาที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดนราธิวาส” เพราะทำให้ครูเหินห่างกับผู้ปกครองของนักเรียน ไม่มีโอกาสได้พบปะเด็ก เยี่ยมเยียนเด็ก เยี่ยมผู้ปกครองและประชาชนในชุมชน ไม่มีโอกาสร่วมกิจกรรมทางสังคมของคนในท้องถิ่น สิ่งนี้ “ส่งผลให้เราพัฒนาโรงเรียนไม่ได้ เพราะครูไม่มีเวลาอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูใหญ่” นอกจากนี้ปัญหา “ครูมอเตอร์ไซด์” ซึ่งเป็นครูที่ยอมซื้อรถมอเตอร์ไซด์ เพื่อใช้ในการไปกลับบ้านพักที่อยู่ในตัวเมืองกับโรงเรียนที่อยู่ในท้องที่ชนบท และไม่ยอมอยู่ในบ้านพักที่ทางโรงเรียนจัดไว้ให้ ซึ่งทำให้ “ชาวบ้านไม่รู้จักเขา เข้าไปเยี่ยมกลับ ไม่มีโอกาสรู้จักกับประชาชน ไม่มีโอกาสร่วมกิจกรรมท้องถิ่น เพราะเหตุนี้การพัฒนาการศึกษา

²⁷⁷ “อัตชีวประวัติ กรณีที่ 5 ครูไทยมุสลิมลูกที่ สอนในโรงเรียนในชุมชนที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นพุทธ” ใน คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาองค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้, องค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพของครูในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 228 และ “กรณี 8 ครูไทยพุทธจากท้องถิ่นอื่นสอนในชุมชนไทยมุสลิม” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 240.

²⁷⁸ “กรณี 10 ครูไทยพุทธ สอนในชุมชนที่มีไทยพุทธและไทยมุสลิมปนๆกัน” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 248.

²⁷⁹ ภัคดี ศิริโสภา และคณะ, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของจังหวัดยะลา” ใน สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้, นิรันดร์ จรจิตร และคณะ (สรุปผลการสัมมนา), (ยะลา: คณะวิชาครุศาสตร์ วิทยาลัยครูยะลา, 2525), หน้า 104-105.

²⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 105.

จึงลำบากมากที่สุด”²⁸¹ นายแดง ทิพย์วัลย์ ได้เล่าเรื่องเกี่ยวกับ “ปัญหาครูมอเตอร์ไซด์” ที่ตนได้พบเจอว่า

“...ในขณะที่คณะของผมกลับมานั้น พอมาถึงที่ๆมีแพอยู่ พอรถเราลงแพ ปรากฏว่าในแพมีรถมอเตอร์ไซด์อยู่ประมาณ 8 คัน ถ้ามองไปถ้ามองมาปรากฏว่า เป็นครูของเราในตำบลนั้น ผมดูนาฬิกา เป็นเวลา 13.45 น. ผมรู้สึกแปลกใจว่าครูออกจากโรงเรียนจะไปไหน เพราะอย่างน้อยที่สุดเด็ก 8 ห้อง ไม่มีใครสอน เมื่อไม่มีใครสอน เด็ก 8 ห้องจะวิ่งเล่นกัน ไปทำความเดือดร้อนให้กับครูที่สอนชั้นอื่น ผมถามว่า คุณครูจะไปไหน เขาตอบว่า จะต้องรีบกลับเดี๋ยวไม่ทันรถไฟ”²⁸²

นั่นทำให้ครูมีเวลาอยู่กับนักเรียนน้อยมาก เพราะต้องเอาตัวรอดจากสถานการณ์ความรุนแรง ซึ่งนายแดง ทิพย์วัลย์ มองว่า “ปัญหาครูไม่อยู่โรงเรียนเป็นปัญหาที่ถ่วงการพัฒนาการศึกษาในระดับประถมศึกษามากที่สุด เด็กก็ไม่ได้ผล ชาวบ้านก็ไม่รู้จักครู ชาวบ้านจะมาช่วยเหลือโรงเรียนก็ไม่ได้ เพราะครูไม่ไปเกี่ยวข้อง”²⁸³ และเสนอว่า “ครูประถมศึกษาภาคบังคับ” เดิมคือ “ครูประชาบาล” ที่ต้องเป็นชาวบ้านครึ่งหนึ่ง เป็นข้าราชการครึ่งหนึ่ง ต่างไปจากข้าราชการครูระดับอื่นๆที่เป็นข้าราชการตลอด 24 ชั่วโมง แต่ครูประถมในท้องที่ต่างจังหวัดต้องอยู่กับชาวบ้านครึ่งหนึ่ง เป็นข้าราชการครึ่งหนึ่ง มีลักษณะเป็นลูกจ้างของรัฐก็ไม่ใช่ ข้าราชการก็ไม่เชิง แต่ลักษณะเช่นนี้ “ชาวบ้านจะเคารพครูประชาบาลมากกว่าครูระดับอื่น”²⁸⁴

ภายใต้สภาพปัญหา “ครูของเราถูกรังแก ถูกฆ่าทุกปีนับไม่ถ้วน”²⁸⁵ ที่นำมาซึ่งปัญหาครูย้ายออกจากพื้นที่เป็นจำนวนมาก เป็นผลให้เกิดสภาวะขาดแคลนครู ในช่วงนี้เองจึงมีการเสนอให้ครู “เข้าถึงประชาชนให้มากขึ้น” และการเป็น “ศูนย์ของชุมชน” จึงถูกเสนอขึ้น เพื่อเป็นแนวทางแก้ปัญหาสภาวะของความเสี่ยงต่อการดำรงชีวิตและการทำหน้าที่ในฐานะข้าราชการครู²⁸⁶ สำนักงาน

²⁸¹ แแดง ทิพย์วัลย์, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาของจังหวัดนราธิวาส” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 13-14.

²⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

²⁸³ เรื่องเดียวกัน.

²⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13-14.

²⁸⁵ ภักดี ศิริโสภา และคณะ, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของจังหวัดยะลา” ใน สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 104.

²⁸⁶ ดู คณะนักศึกษา อคป. รุ่นที่ 1 วิชาเอก การบริหารโรงเรียน “ผลการประชุมย่อยเกี่ยวกับปัญหาการศึกษาของจังหวัดปัตตานี” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 74 และ “คำบรรยายพิเศษของ ร.ต. นิสิต อัลภาชน์ ผู้ว่า

ศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 ได้เสนอ “แผนงานและโครงการการแก้ปัญหาเหตุการณ์ร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา) ระยะ 4 ปี (พ.ศ. 2531-2534)” โดยเสนอสิ่งที่สอดคล้องกับข้อเสนอดังกล่าวใน “โครงการที่ 5” ภายใต้ชื่อโครงการว่า “การจัดกิจกรรมเข้าถึงประชาชน” โดยอธิบายว่าปัญหาความรุนแรงที่เกิดกับครูหรือโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น เกิดขึ้นจากการ “ขาดความสัมพันธ์หรือการมีช่องว่างระหว่างโรงเรียนกับชุมชน” หากครูในพื้นที่ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว และทำการเข้าถึงประชาชนแล้ว ประชาชนก็จะไม่ปล่อยปละละเลยครูและโรงเรียนของรัฐ ชุมชนจะเห็นคุณค่าของโรงเรียนและครู และช่วยให้ปัญหาต่างๆที่เคยมีมานั้นลดน้อยถอยลง²⁸⁷

นอกจากนี้ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ กว่า 60 เปอร์เซ็นต์เป็นคนต่างถิ่น²⁸⁸ นั่นทำให้ครูจำนวนมากที่ย้ายเข้ามาสอนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่ที่ชนส่วนใหญ่เป็นมุสลิมที่พูดภาษาและมีวัฒนธรรมที่ต่างออกไปจากตนแล้ว ยังต้องรับมือกับการคุกคามจากโจรผู้ร้ายกลุ่มต่างๆ ที่เพ่งเล็งครูในฐานะตัวแทนทางวัฒนธรรมของรัฐในการเผยแพร่ภาษาไทยและความเป็นไทยแก่เด็กมุสลิม ซึ่งเป็นสิ่งที่กองกำลังเหล่านี้ไม่ต้องการ แต่ในขณะเดียวกันข้าราชการฝ่ายการศึกษาของจังหวัดนราธิวาสบางท่านก็มองว่าปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ครูต่างถิ่นเหล่านี้ต้องปรับตัวมาก เนื่องจากความเจริญของหมู่บ้านที่ตนไปสอนไม่มีบางแห่งไฟฟ้ายังเข้าไม่ถึง อาหารการกินหาลำบาก กอปรกับครูเหล่านี้เกือบทั้งหมดจบการศึกษามาจากในตัวเมือง เมื่อมาอยู่ในชนบทที่มีสภาพค่อนข้างยากลำบากจึงทำให้การปรับตัวและการใช้ชีวิตยากขึ้นเป็นเท่าตัว²⁸⁹

ในขณะเดียวกันข้าราชการครูในพื้นที่ที่เป็นมุสลิมก็ประสบปัญหาในรูปแบบที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ แม้จะเป็นคนนอกท้องที่สามจังหวัดแต่หากมีชาวบ้านนับถือและให้ความเชื่อถือมากก็อาจถูก

ราชการจังหวัดยะลา ในการสัมมนาปัญหาการศึกษาของจังหวัดยะลา วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2525 ณ หอประชุมวิทยาลัยครูยะลา” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 86.

²⁸⁷ สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 (ศูนย์อำนวยการและบริหารโครงการ), แผนงานและโครงการการแก้ปัญหาเหตุการณ์ร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา) ระยะ 4 ปี (พ.ศ. 2531-2534), หน้า 30.

²⁸⁸ เรืองยศ จันทร์ศิริ. สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้ (กรุงเทพฯ: บริษัททวงศ์पाल จำกัด, 2523), หน้า 82.

²⁸⁹ แดง ทิพย์วัลย์, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาของจังหวัดนราธิวาส” ใน สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้, นิรัตน์ จรจิตร และคณะ (สรุปผลการสัมมนา), หน้า 12-13.

ทางราชการเพิ่งเล็งเห็นว่าอาจพัวพันกับฝ่ายกองกำลังต่อต้านรัฐบาลในพื้นที่ได้เช่นกัน²⁹⁰ จากการให้ข้อมูลของข้าราชการครูมุสลิมผู้หนึ่งที่สอนอยู่ในโรงเรียนตลาดนัดคูโบ ตำบลเขาตุ้ม อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ในราวปี 2525 เขาเล่าว่าโดยทั่วไปประชาชนจะนับถือผู้ที่มีอาชีพครูมาก แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตัวของครูผู้นั้นด้วย ยิ่งเป็นครูมุสลิมแล้ว ถ้าไม่ใส่ใจในการปฏิบัติศาสนกิจหรือข้อบังคับทาง ศาสนาแล้ว จะได้รับการดูหมิ่นอย่างหนักจากประชาชนว่า ครูคนนั้นเป็นตัวอย่างที่เลวของมุสลิมที่ ได้รับการศึกษาแบบรัฐในระดับสูง นั่นคือ ทำให้มุสลิมละเลย ไม่ใส่ใจในศาสนาของตน ชาวบ้านหลาย คนไม่ต้องการส่งเสียบุตรให้เรียนตามระบบของรัฐในระดับสูงขึ้นไป สืบเนื่องมาจากมุมมองต่อผู้ได้รับ การศึกษาสูงที่กลายเป็นคนละเลยจารีตทางศาสนาอิสลามเช่นนี้²⁹¹

นอกจากเหตุการณ์ “ครูมอเตอร์ไซด์” แล้ว ยังมีเหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในจังหวัดยะลาซึ่ง เป็นผลมาจากความรุนแรง ในราวต้นทศวรรษ 2520 นั่นคือเหตุการณ์ “ครูขนมปัง” ซึ่งนายไพโรจน์ สัจจมาศ หัวหน้าฝ่ายบุคลากร สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดยะลา ได้เล่าว่า

“...มีอยู่ปีหนึ่งครูของเราบรรจุใหม่ ๆ อยู่ในอำเภอเมืองนี้เอง เมื่อเราบรรจุเสร็จ ตอนปฐมนิเทศ แก่ก็มาปฐมนิเทศเป็นที่เรียบร้อย พอส่งตัวไปที่โรงเรียนหน้าตาก็ยังสดใส ดียู่ และวิธีการของแก่นั้น เมื่อทราบว่าเป็นครูที่ต้องไปอยู่ในโรงเรียนที่เสี่ยงต่อภัยอันตราย แก่ก็ซื้อขนมปังไปห่อใหญ่ ไปอยู่ที่โรงเรียนบ้านสะอะ อำเภอเมืองนี้เอง อยู่ได้ 5 วันกิน ขนมปังหมดลาออก”²⁹²

ทั้งยังมีปัญหาเรื่องการคมนาคมหรือเส้นทางไปโรงเรียน เช่นในอำเภอสุคีริน ของจังหวัด นราธิวาส ที่โรงเรียนหลายแห่งนั้นมักตั้งอยู่ไกล และเส้นทางเข้าถึงโรงเรียนไม่สะดวก²⁹³ จากที่กล่าว มาข้างต้นล้วนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับโรงเรียนของรัฐ ในเดียวกันรัฐยังเผชิญกับการที่โรงเรียนเอกชน สอนศาสนาอิสลามบางแห่งนั้นไม่ยอมรับการช่วยเหลือตามโครงการอุดหนุนประเภทวิทยากร สงเคราะห์ในปี 2530 เนื่องจากโต๊ะครูผู้เป็นเจ้าของโรงเรียนนั้นไม่ยอมรับการช่วยเหลือ เพราะไม่

²⁹⁰ “อัตชีวประวัติ กรณีที่ 2 ครูไทยมุสลิมนอกห้องที่สามจังหวัด สอนในโรงเรียนในชุมชนที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นมุสลิม” ใน คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาคู่ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูใน สามจังหวัดชายแดนภาคใต้, องค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพของครูในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 221.

²⁹¹ “อัตชีวประวัติ กรณีที่ 1 ครูไทยมุสลิมลูกที่ สอนในโรงเรียนในชุมชนที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นไทย มุสลิม” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 218.

²⁹² ภัคดี ศิริโสภา และคณะ, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของจังหวัดยะลา” ใน สภาพและปัญหา การจัดการศึกษาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้, นิรัตน์ จรจิตร และคณะ (สรุปผลการสัมมนา), หน้า 104-105.

²⁹³ กาญจน์ อินทองคำ, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาในความรับผิดชอบของสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดนราธิวาส” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

ต้องการพัฒนาหลักสูตรการเรียนสอนวิชาสามัญในโรงเรียนของตน ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญอย่างหนึ่งที่รัฐกำหนดไว้สำหรับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่ต้องการรับเงินช่วยเหลือ²⁹⁴ และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามบางแห่งยังประสบปัญหาเรื่องการมอบค่าตอบแทนแก่ครูสอนวิชาสามัญและครูสอนศาสนา²⁹⁵ ซึ่งเป็นการประสบปัญหาทางด้านงบประมาณ แม้รัฐจะมีงบประมาณอุดหนุนให้ก็ตาม

3.3.5. อิสลามศึกษาและภาพรวมของการพัฒนา

การจัดการเรียนการสอนให้มีการศึกษาวิชาศาสนาอิสลามในโรงเรียนทั้งในระดับประถมและมัธยมของรัฐนั้น ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาของการจัดการศึกษาที่ไม่เป็นไปตามวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นสาระอย่างหนึ่งของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นของรัฐที่จะต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของท้องถิ่น ในที่นี้คือการ “ปลูกฝังให้ชาวซึ่งในศาสนาที่ตนนับถือ ประพฤติปฏิบัติตนในประจำวันถูกต้องกับหลักศาสนาบัญญัติ”²⁹⁶ นั้นทำให้หลายโรงเรียนสนับสนุนให้เปิดสอนวิชาศาสนาอิสลามขึ้น และยังร่วมมือกับทางอำเภอในการนำคัมภีร์อัลกุรอานมาแจกจ่ายแก่ชาวบ้าน²⁹⁷

ในระยะแรกของการนำเอาศาสนาอิสลามเข้าไปสอนในโรงเรียนของรัฐนั้นสร้างความไม่พอใจในหมู่ผู้นำทางศาสนา เนื่องจากคนกลุ่มนี้มองว่าการเอาภาษาไทยไปสอนศาสนากับเด็กมุสลิมเป็นการทำลายล้างศาสนาอิสลาม เพราะศาสนาอิสลามต้องสอนด้วยภาษามลายูและภาษาอาหรับเท่านั้น และครูที่สอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนของรัฐซึ่งส่วนใหญ่จบการศึกษามาจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามยังเป็นที่น่ากังขาในความรู้และการรักษาศัลทางศาสนาอิสลาม เช่น มีการไว้ผมยาว สวมบูหรี หรือชอบเที่ยว ทำให้ประชาชนและกลุ่มผู้นำทางศาสนาอิสลามเหล่านี้ตั้งตนเป็นปฏิปักษ์ต่อนโยบายทางด้านนี้ทันที ทำให้มีการทำข้อตกลงกันระหว่างทางการกับโต๊ะครูในพื้นที่ ที่ต้องการให้ผู้นำ

²⁹⁴ ไช่มุก อุทยาวลี, , การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีต่อการบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2460-2547, หน้า 155.

²⁹⁵ สมนึก เขียวนุ้ย, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาในปอเนาะ,” ใน สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้, นิรัตน์ จรจิตร และคณะ (สรุปผลการสัมมนา), หน้า 120.

²⁹⁶ “อัตชีวประวัติ กรณีที่ 1 ครูไทยมุสลิมลูกที่ สอนในโรงเรียนที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นไทยมุสลิม” ใน คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาองค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้, องค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพของครูในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 17.

²⁹⁷ “อัตชีวประวัติ กรณีที่ 3 ครูไทยพุทธลูกที่ สอนในโรงเรียนในชุมชนที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นไทยมุสลิม” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 223.

ทางศาสนาเข้าไปสอนด้วยตนเอง หากแต่ทางการกำหนดคุณสมบัติเรื่องการใช้ภาษาไทยในการสอน ทำให้โต๊ะครูและเหล่าผู้นำทางศาสนาเหล่านี้ไม่สามารถเข้าไปสอนในโรงเรียนได้เนื่องจากยังใช้ภาษาไทยได้ไม่ดีนัก ต่อมาทางการได้ให้คณะกรรมการอิสลาม อีหม่าม และโต๊ะครูในท้องที่ทำการคัดเลือกผู้ที่มีความรู้พอที่จะเข้ามาสอนวิชาศาสนาอิสลามในโรงเรียนของรัฐได้ ปัญหาการต่อต้านดังกล่าวจึงผ่อนคลายลง

อีกฝ่ายหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนของรัฐ คือ ครูไทยพุทธที่เป็นข้าราชการครูส่วนใหญ่ในพื้นที่และกลุ่มข้าราชการอื่นๆ ที่มองว่าการดำเนินการดังกล่าวเป็นการเอาใจชาวมุสลิมมากเกินไป²⁹⁸ ในปี 2528 มีโรงเรียนประถมของกระทรวงศึกษาธิการ ที่เปิดทำการสอนวิชาศาสนาอิสลาม 18 โรงเรียน มีวิทยากรทำการสอน 167 คน แต่วิทยากรส่วนใหญ่มีประสบการณ์น้อย ไม่ผ่านการฝึกหัดครูก่อน จึงทำให้การวัดผลประเมินผลในวิชานี้ไม่ค่อยได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้²⁹⁹ แต่ในปีเดียวกันนี้โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาของรัฐ ได้ทำการเปิดสอนหลักสูตรวิชาศาสนาอิสลามหรืออิสลามศึกษาได้สำเร็จ³⁰⁰ นอกจากดำเนินการสอนวิชาศาสนาอิสลามในโรงเรียนแล้วยังมีการจัดหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ โดยร่วมมือกับผู้นำทางศาสนาอิสลามในเข้าไปเปิดอบรมหลักศาสนาอิสลามตามท้องที่ต่างๆในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่นในกรณีของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 52 บ้านปาแดปาลัส ตำบลปากู กิ่งอำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ร่วมกับราษฎรตำบลปากู เชิญ โต๊ะครูหะยีเซ็ง จากปอเนาะโต๊ะซอ บ้านโต๊ะซอ ตำบลมะนังดาลำ มาบรรยายเรื่องศาสนาอิสลาม เพื่อ “บำรุงจิตใจและให้การศึกษอบรมทางด้านศาสนาอิสลามแก่ชาวไทยและเยาวชนที่นับถือศาสนาอิสลามให้มีความรู้ความเข้าใจทางด้านศาสนายิ่งขึ้น”³⁰¹ ซึ่งการนำหน่วยพัฒนาการและผู้นำทางศาสนาอิสลามเข้าไปอบรมชาวบ้านมุสลิมในลักษณะดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นบ่อยมากในระยะนี้ และยังมีผลการดำเนินการอบรมทางด้านวิชาชีฟแก่เยาวชนมุสลิม โดยทางสำนักงาน

²⁹⁸ แดง ทิพย์วัลย์, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาของจังหวัดนราธิวาส” ใน สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 10-11.

²⁹⁹ “สำนักงานการประถมศึกษานราธิวาสเปิดอบรมวิทยากรสอนวิชาอิสลามศึกษา,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 30 พฤษภาคม 2528): 3.

³⁰⁰ จิระพันธ์ เดมยะ, “หลักสูตรและการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” ใน รายงานโครงการประชุมวิชาการ เรื่อง “มลายูกับรัฐไทยในมิติประวัติศาสตร์และอารยธรรมกับการสร้างความเป็นธรรม (ปัตตานี: วิทยาลัยอิสลามศึกษาและโครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรัฐเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, ม.ป.ป.), หน้า 213.

³⁰¹ “นพค. ๕๒ ร่วมกับราษฎรจัดแสดงธรรมทางศาสนาอิสลาม ที่ปัตตานี,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 8 มิถุนายน 2527): 2.

เร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) ได้อบรมความรู้แก่เยาวชนทางด้านช่าง เพื่อตอบสนองต่อความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ในปี 2528³⁰²

แม้ว่าในปี 2525 จะมีการงานวิจัยออกมาว่า ทศนคติและสำนึกในความเป็นพลเมืองของผู้สอนและผู้เรียนในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะอยู่ในอัตราที่ต่ำ แต่ในขณะเดียวกันได้พบว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นสถาบันทางการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในพื้นที่แห่งนี้³⁰³ และโรงเรียนของรัฐในบางพื้นที่ยังขาดการสนับสนุนจากประชาชนในท้องถิ่น จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้โรงเรียนยังขาดอุปกรณ์การเรียนการสอนบางอย่างที่ไม่สามารถทำขึ้นมาเองได้³⁰⁴ ในอีกด้านที่เกี่ยวกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ใน พ.ศ. 2532 ครูที่มาสอนวิชาภาษาไทยในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามส่วนมากแล้วยังเป็นข้าราชการสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย และเกือบทั้งหมดต้องรับอีกหน้าที่คือ งานธุรการของโรงเรียน และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเหล่านี้ส่วนมากจะสนับสนุนการสอนภาษาไทยแค่ในระดับปานกลางเท่านั้น นอกจากนี้แล้วนักเรียนในโรงเรียนเหล่านี้ยังมีสภาพสังคมที่ไม่เอื้อต่อการใช้ภาษาไทยเช่นเดิม ทำให้การใช้ภาษานี้มีน้อย และในการเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนั้น นักเรียนเหล่านี้ได้มุ่งหวังที่จะเรียนวิชาศาสนาอิสลามเป็นหลัก เป็นผลให้นักเรียนเหล่านี้ไม่ให้ความสำคัญกับวิชาสามัญและภาษาไทยมากเท่าที่รัฐหวังนัก³⁰⁵ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นที่ยอมรับในบรรดาข้าราชการทางการศึกษาว่า นักเรียนมุสลิมเหล่านี้ไม่ได้ไม่สนใจการศึกษา หากแต่ทางการจัดการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของพวกเขา³⁰⁶

ปี 2525 ในหลายพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่ที่ประชาชนมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดีประชาชนจะให้การสนับสนุนการศึกษาของรัฐ เช่น ในพื้นที่ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี เห็นได้

³⁰² “นราธิวาสจัดฝึกอบรมความรู้เยาวชนด้านช่าง,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 11 กรกฎาคม 2528): 1.

³⁰³ ไข่มุก อุทยาวลี, , การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีต่อการบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2460-2547, หน้า 156.

³⁰⁴ “กรณีที่ 10 ครูไทยพุทธ สอนในชุมชนที่มีไทยพุทธและไทยมุสลิมปนๆกัน” ใน คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาองค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้, องค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพของครูในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 248.

³⁰⁵ ชิตชนก เจริญเชาว์, การสำรวจปัญหาการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 127-128, 135.

³⁰⁶ กาญจน์ อินทองคำ, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาในความรับผิดชอบของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนราธิวาส,” ใน นิรัตน์ จรจิตร และคณะ, สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้, นิรัตน์ จรจิตร และคณะ (สรุปผลการสัมมนา), หน้า 22.

จากการที่ประชาชนในตำบลนี้ส่งลูกหลานเข้ารับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาแล้วจบออกมารับราชการครูในพื้นที่หลายคน การสนับสนุนการศึกษาของประชาชนในพื้นที่ทำให้การศึกษาในอำเภอมายอนั้นเจริญไปมาก³⁰⁷ มุสลิมในตัวเมืองที่มีความรู้และมีฐานะทางเศรษฐกิจดี เริ่มนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น แต่ยังมีชาวมุสลิมอีกกลุ่มหนึ่งที่ยังมองว่า การส่งบุตรหลานของตนเข้าศึกษาในระบบการศึกษาระดับสูงของทางการนั้น ต้องไปศึกษาในต่างจังหวัดหรือในกรุงเทพฯ และเยาวชนเหล่านี้ต้องไปอาศัยอยู่ตามหอพัก ที่ไม่มีใครดูแลให้อยู่ในแนวทางของศาสนาอิสลาม ทำให้เด็กหรือเยาวชนเหล่านี้ละเลยต่อการปฏิบัติศาสนกิจและประเพณีอันดีงามของศาสนา เช่น การดื่มสุราหรือทานเนื้อหมู บางกลุ่มยังมองภาพการศึกษาแบบทางการว่า การเรียนภาษาไทยในโรงเรียนของรัฐทำให้นักเรียนมุสลิมเสียเด็ก ลืมศาสนาอิสลาม และระบบการศึกษาแบบทางการพยายามเปลี่ยนศาสนาของบุตรหลานตนเนื่องจากเนื้อหาการเรียนมีแต่เรื่องของพุทธศาสนา³⁰⁸

แต่อย่างไรก็ตามนักเรียนมุสลิมในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวนมากในปี 2525 นั้น ได้รับการศึกษาทั้งทางด้านสามัญและศาสนาควบคู่กันแล้ว³⁰⁹ เนื่องจากประชาชนชาวมุสลิมส่วนมากเริ่มต้องการให้บุตรหลานของตนมีโอกาสในการเรียนรู้วิชาการทางศาสนา พร้อมกับการเรียนวิชาสามัญ³¹⁰ กล่าวได้ว่าการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐในช่วงประมาณต้นทศวรรษ 2520 ถึงต้นทศวรรษ 2530 รัฐได้ดำเนินการผ่านนโยบาย 6 ประการของกระทรวงศึกษาธิการ คือ การเตรียมการสอนภาษาไทยแก่เด็กเล็กมุสลิมก่อนเข้าเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 1 การพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยในชั้นเรียนปกติแก่นักเรียนมุสลิม การจัดทำให้มีการสอนศาสนาอิสลามภายในโรงเรียน การจัดการศึกษานอกระบบให้สอดคล้องกับท้องถิ่น การปรับปรุงหลักสูตรและหนังสือเรียนให้สอดคล้องกับท้องถิ่น และการปรับปรุงโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามให้ได้มาตรฐานตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ³¹¹

³⁰⁷ “กรณีที่ 8 ครูไทยพุทธจากท้องถิ่นอื่นสอนในชุมชนไทยมุสลิม” ใน คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาค้นคว้าของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้, องค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพของครูในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 243.

³⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

³⁰⁹ สมนึก เขียวนุ้ย, “สภาพและปัญหาการศึกษาในปอเนาะ,” สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้, นิรัตน์ จรจิตร และคณะ (สรุปผลการสัมมนา), หน้า 119.

³¹⁰ ชิตชนก เจริญเชาว์ และคณะ, การสำรวจปัญหาการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 2.

³¹¹ สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2, เขตการศึกษา 2 กับการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยะลา: สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2, 2527), หน้า 19 อ้างถึงใน ไชยมุก อุทยาวลี, การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีต่อการบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 136.

กระบวนการพัฒนาการศึกษาของรัฐในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่างปี 2521-2532 เป็นการพัฒนาการศึกษาของรัฐที่สานต่อโครงการพัฒนาการศึกษาในช่วง 2 ทศวรรษก่อนหน้า และเป็นโครงการที่พัฒนาขึ้นมาโดยมีรากฐานจากโครงการที่ถูกใช้ในเวลาดังกล่าวเกือบทั้งหมด การพัฒนาเหล่านี้เป็นความพยายามของรัฐในการสร้างความเป็นไทยผ่านการพัฒนาทักษะภาษาไทย แก่ชาวมุสลิม โดยมีกลุ่มนักเรียนมุสลิมในพื้นที่เป็นเป้าหมายสำคัญ สิ่งดังกล่าวเกิดขึ้นจากความเชื่อของรัฐว่าปัญหาความมั่นคงในพื้นที่นี้ เกิดขึ้นมาจากชาวมุสลิมซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่ในพื้นที่นิยมใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในชีวิตประจำวัน จึงทำให้คนเหล่านี้ไม่มี “ทัศนคติที่ถูกต้องในความเป็นคนไทย” กระบวนการพัฒนาการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะภาษาไทยจึงเกิดขึ้น โดยหวังว่าหากทำให้คนกลุ่มนี้สามารถใช้ภาษาไทยได้แล้ว จะนำมาซึ่งการมีสำนึกในความเป็นไทย การพัฒนาการศึกษาในระยะนี้ทำให้โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามหรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีหลักสูตรวิชาสามัญและภาษาไทยขยายตัว พร้อมกับการลดจำนวนลงของจำนวนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม การขยายตัวของโรงเรียนของรัฐที่มีหลักสูตรวิชาอิสลามศึกษา พร้อมกับการเพิ่มจำนวนของนักเรียนมุสลิมที่เข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีหลักสูตรวิชาสามัญและภาษาไทยและโรงเรียนของรัฐที่มีหลักสูตรวิชาอิสลามศึกษา กระบวนการเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดกลุ่มมุสลิมรุ่นใหม่ที่สามารถใช้สองภาษาได้ในชีวิตประจำวัน คือ ภาษาไทยกับภาษามลายู และเป็นกลุ่มคนที่ผ่านการศึกษาที่มีส่วนผสมของวิชาสามัญของรัฐ

บทที่ 4

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นการดำเนินการพัฒนาอีกด้านหนึ่งที่รัฐให้ความสำคัญ การพัฒนาด้านดังกล่าวเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาความยากจนและเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่แห่งนี้ เนื่องจากรัฐเชื่อว่าความยากจนเป็นสาเหตุสำคัญอีกด้านหนึ่ง ที่ทำให้ประชาชนที่เป็นมุสลิมส่วนใหญ่ในพื้นที่เลือกที่จะเข้ากับฝ่ายกองกำลังติดอาวุธมากกว่าฝ่ายรัฐ กระบวนการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญของรัฐได้แก่ การพัฒนาเส้นทางคมนาคม การชลประทาน การเกษตร และอุตสาหกรรม ซึ่งรัฐเชื่อว่าการพัฒนาเหล่านี้จะนำมาซึ่งการยกระดับรายได้ของประชาชนซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาความมั่นคงของรัฐ

4.1. รัฐกับการพัฒนาเส้นทางคมนาคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในส่วนแรกจะเป็นการอธิบายการพัฒนาเส้นทางคมนาคมของรัฐในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองเป้าหมายทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการปราบปรามกองกำลังติดอาวุธในเวลาเดียวกัน การพัฒนาเส้นทางคมนาคมของรัฐในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้นหลายช่วงเวลา ในแต่ละช่วงเป้าหมายในการสร้างและลักษณะของถนนจะมีความแตกต่างกันไป แต่ล้วนเป็นสิ่งที่เกี่ยวพันกันและตอบสนองต่อเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พร้อมกับการเอื้ออำนวยต่อการปราบปรามกองกำลังติดอาวุธเช่นเดียวกัน

4.1.1. การพัฒนาเส้นทางคมนาคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้การดำเนินการของ “คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้” ในช่วงทศวรรษ 2500-2510

“...ความต้องการลำดับแรกของภูมิภาคนี้คงจะเป็นเรื่องเส้นทางคมนาคมคือ เรื่องการสร้างถนนให้เกิดขึ้นใหม่หรือทำที่มีอยู่ให้มีสภาพดีขึ้น สามารถใช้ได้ตลอดฤดูกาล”¹

ในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ระหว่าง พ.ศ. 2501-2506 ได้ชื่อว่าเป็นยุคสมัยของการปรับปรุงระบบเศรษฐกิจของประเทศ “โดยเน้นที่การเจริญเติบโตของทุนในประเทศ”

¹ คำปราศรัยของพ.อ.ถนัด คอมันตร์ ประธานกรรมการพัฒนาการภาคใต้ ณ สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 9 เนื่องในโอกาสเดินทางตรวจราชการจังหวัดภาคใต้ วันอาทิตย์ที่ 22 มีนาคม 2507 เวลา 19.15 ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต1.1.2.8/2 นายถนัด คอมันตร์ ประธานคณะกรรมการภาคใต้และคณะเดินทางไปตรวจราชการภาคใต้ (18 มี.ค. 2507-15 ธ.ค. 2512) (ปีที่ 4), หน้า 228.

เป็นสำคัญ? การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศภายใต้บริบทสงครามเย็น ที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นพันธมิตรกับรัฐบาลทหารของไทย ทำให้รัฐบาลทหารของไทยในเวลานั้นได้อาศัยทรัพยากรและทุนที่ได้จากสหรัฐฯ ในการรักษาสถานภาพอำนาจทางการเมืองของตนได้อย่างมั่นคง พร้อมทั้งการที่สหรัฐฯ และธนาคารโลกได้สนับสนุนให้รัฐบาลไทยดำเนินการตาม “นโยบายเศรษฐกิจใหม่” ที่นอกจากจะมีการปรับให้รัฐวิสาหกิจของไทยมีขนาดเล็กลง การสนับสนุนการพัฒนาหัตถอุตสาหกรรมที่เอิกซันเป็นเจ้าของ การจัดตั้งสถาบันเพื่อวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศแล้ว ที่สำคัญและมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐ คือ การปรับปรุงระบบโครงสร้างพื้นฐาน³

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจในระยะแรกเริ่มของรัฐบาลไทย จึงให้ความสำคัญกับการสร้างถนนและเส้นทางคมนาคมอื่นๆ ระบบชลประทาน ไฟฟ้าพลังน้ำ และการศึกษา โดยธนาคารโลกได้ให้เงินกู้แก่รัฐบาลไทยกว่า 440 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ⁴ ปิยนาค บุนนาค เชื่อว่า ยุคสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นยุคแรกที่รัฐบาลไทยได้วางพื้นฐานการปกครองพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างเป็นทางการ กล่าวคือ มีการกำหนดแผนการการแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่ดังกล่าว ทั้งในรูปแบบระยะสั้นและแผนระยะยาวอย่างชัดเจน พร้อมทั้งมีการตั้งคณะกรรมการที่รับผิดชอบการดำเนินการดังกล่าวโดยตรง⁵ ในแง่หนึ่งการดำเนินการแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ถึงยุคสมัยของจอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ. 2506-2516) เป็นการใช้นโยบายที่เน้นการปรับปรุงฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยตรง เพื่อลดความขัดแย้งทางสังคมและความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่⁶

ในสมัยรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังได้มีการจัดตั้งหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (นพค.) ในจังหวัดต่างๆ เพื่อเป็นหน่วยที่ทำหน้าที่พัฒนาท้องถิ่นๆ มีการบูรณะและสร้างเส้นทางคมนาคมสาย

² ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ (เชียงใหม่: หจก. สำนักพิมพ์ตรีสวีนิ (ซิลค์เวอร์มบุคส์), 2539), หน้า 218.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 218-219.

⁴ จำนวนนี้เป็นจำนวนรวมทั้งหมดที่ธนาคารโลกให้ความช่วยเหลือแก่รัฐบาลไทยตั้งแต่ระยะเริ่มแรก คือ พ.ศ. 2493 ถึง พ.ศ. 2518 ดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 220.

⁵ ปิยนาค บุนนาค, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516) (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 155.

⁶ สุรินทร์ พิศสุวรรณ, “เงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” ใน สี่จังหวัดชายแดนภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน. สุรินทร์ พิศสุวรรณ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), หน้า 20.

กรุงเทพฯ-ชุมพร-ระนอง-สงขลา ไปจนถึงนราธิวาส นอกจากนี้ยังมีการบูรณะทางหลวงสายยะลา-เบตง และสายยะลา-ปัตตานีให้ได้มาตรฐานมากกว่าเดิม⁷ จนมีผู้กล่าวว่าในสมัยนี้ “ถนนหนทางต่างๆ เริ่มพัฒนาขึ้นมา”⁸ ในวันที่ 7 มีนาคม 2504 รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ได้ตั้ง “คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้” แต่ต่อมาถูกยุบไปในปี 2506 ตามการสิ้นสุดคณะรัฐมนตรีของชุดเดิม แต่เมื่อจอมพลถนอม กิตติขจร ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีในปีเดียวกันนี้ จึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการชุดนี้ขึ้นใหม่ในวันที่ 14 มกราคม 2507 มีพันเอกถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้น เป็นประธานคณะกรรมการ⁹ และในเวลาต่อมา นายพจน์ สารสิน ผู้อำนวยการฝ่ายอำนวยความสะดวก การคลัง และการอุตสาหกรรม และนายประกายเพชร อินทุโสภณ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง อุตสาหกรรม ได้ขึ้นมาเป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ต่อจากพันเอกถนัด คอมันตร์ ในปี 2515 และในปี 2517 ตามลำดับ

คณะกรรมการชุดดังกล่าวนี้ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อดำเนินการพัฒนาด้านการคมนาคม การอาชีพ การศึกษา การสาธารณสุข โภค การปกครองและสวัสดิการของประชาชนในภาคใต้ เพื่อเป็นการ สนับสนุนการพัฒนาประเทศตามแนวทางของคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดย คณะกรรมการฯ จะได้รับงบประมาณพิเศษจำนวน 10 ล้านบาท ในการจัดสรรให้ทุกจังหวัดในภาคใต้ โดยเน้นจัดสรรให้กับโครงการที่ทางคณะกรรมการฯ เห็นว่าจะก่อประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวมก่อน¹⁰ แต่ การวางโครงการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้นั้นไม่ได้วางโครงการ เหล่านี้ไว้เป็นโครงการถาวร แต่ส่วนใหญ่เป็นโครงการย่อยและมีความจำเป็นเร่งด่วนของแต่ละจังหวัด เท่านั้น และหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ยังเป็นการประสานงานการพัฒนา ด้านต่างๆ เท่านั้น โดยเฉพาะการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาเร่งด่วนหรือปัญหาเฉพาะหน้าที่จังหวัดนั้นๆ

⁷ ปิยนาด บุณนาค, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516), หน้า 145.

⁸ สัมภาษณ์คุณประดิษฐ์ บุญสนอง หัวหน้าสำนักงานจังหวัดนราธิวาส วันที่ 6 พฤษภาคม 2530 โดย อ. ยุรรัตน์ พันธุ์ยุรา และคุณอภิรดี อิมเอิบ อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 160.

⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต1.1.1.2.8/2 นายถนัด คอมันตร์ ประธานคณะกรรมการภาคใต้และ คณะเดินทางไปตรวจราชการภาคใต้ (18 มี.ค. 2507-15 ธ.ค. 2512), หน้า 28.

¹⁰ สงคราม ชื่นภิบาล, “การผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 110-111.

เผชิญอยู่ เพื่อให้โครงการพัฒนาดังกล่าวลุล่วงไปได้ด้วยดี คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ไม่ได้มีบทบาท และหน้าที่ในการเข้าไปพัฒนาพื้นที่โดยตรง¹¹

ตาม “แผนพัฒนาภาคใต้ พ.ศ.2507-2509” ของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ให้ข้อมูลว่า มาตรฐานของเส้นทางคมนาคมในภาคใต้อย่างต่ำอยู่มาก โดยเฉพาะทางหลวงแผ่นดิน แผนพัฒนาภาคใต้ จึงมีเป้าหมายในการปรับปรุงการคมนาคมในภาคใต้อย่างเร่งด่วน เนื่องจากทางหลวงแผ่นดินในภาคใต้มีลักษณะขาดตอนเป็นช่วงๆ และส่วนใหญ่เป็นถนนลูกรังมีคุณภาพต่ำมากเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านคือมาเลเซีย นอกจากนี้ภาคใต้อย่างขาดทางหลวงจังหวัดและทางหลวงชนบทอยู่มาก ทางที่ใช้ อยู่เกือบทั้งหมดเป็นทางดิน ซึ่งแทบใช้ไม่ได้ในฤดูฝน จุดหมายสำคัญของแผนพัฒนาภาคใต้ฉบับนี้ คือ การบูรณะทางหลวงจังหวัดและทางหลวงชนบทให้เป็นทางถาวรใช้ได้ทุกฤดูกาล

เส้นทางที่คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้เห็นว่าสมควรที่ทำการบูรณะใหม่มีจำนวนหลายพัน กิโลเมตร ซึ่งทางคณะกรรมการฯ เชื่อว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้ภาคใต้ฝั่งมหาสมุทรอินเดีย (ฝั่งตะวันตก) ขาดความเจริญอยู่ เดิมแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติได้เคยกำหนดการสร้างเส้นทางหลวงแผ่นดิน ภาคใต้ 7 สาย รวมระยะทาง 523 กิโลเมตร และต้องการเปลี่ยนสะพานไม้เป็นสะพานคอนกรีตให้หมด ซึ่งได้ดำเนินการไปมากแล้ว และในปี 2507 จะดำเนินการขยายโครงการใหม่ 8 โครงการ โดยการกู้เงินจากต่างประเทศมาดำเนินการ หนึ่งในโครงการดังกล่าวคือ โครงการพัฒนาทางหลวงแผ่นดิน ภาคใต้สายสงขลา-นราธิวาส ระยะทาง 257 กิโลเมตร ใช้งบ 350 ล้านบาท ซึ่งเป็นโครงการที่ใช้งบ มากที่สุดในโครงการใหม่ทั้งหมด¹² และคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้จะทำการกู้เงินมาบูรณะทางหลวง จังหวัดในภาคใต้ระยะทางประมาณ 504 กิโลเมตร มีเส้นทางทั้งหมด 10 สาย มีโครงการที่เกี่ยวข้อง กับการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ โครงการสร้างทางหลวงจังหวัดสาย สายบุรี-รือเสาะ-ท่าเรือ ระยะทางประมาณ 66 กิโลเมตร สายยะรัง-ปานาเระ ระยะทางประมาณ 37 กิโลเมตรสายสะบ้าย้อย- ลำไพล-เขาแดง ระยะทางประมาณ 32 กิโลเมตร สายบันนังสตา-ยะหา-สะบ้าย้อย ระยะทาง ประมาณ 50 กิโลเมตร สายสุไหงโก-ลก-เวียง-เขตแดน ระยะทางประมาณ 24 กิโลเมตร และสายสุไหง โกล-ตากใบ ระยะทางประมาณ 24 กิโลเมตร¹³

¹¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/12 การประชุมเรื่องนโยบายความมั่นคงปลอดภัยในจังหวัด ชายแดนภาคใต้ ครั้งที่ 1/2513, ครั้งที่ 2/2514, และครั้งที่ 3/2515 (5 ต.ค. 2513-5 มี.ค. 2514), หน้า 74; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/13 รายงานผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ประจำปี 2513-2514 (แฟ้ม 2) (26 ม.ค.-27 ส.ค. 2514), หน้า 158.

¹² คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้, แผนพัฒนาภาคใต้ พ.ศ.2507-2509 (พระนคร: สำนักทำเนียบ นายกรัฐมนตรี, 2506), หน้า 59-60.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 60-61, 101.

ในการประชุมคณะอนุกรรมการพัฒนาภาคใต้ในปี 2507 ผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาสในขณะนั้น เสนอว่า นราธิวาสเป็นจังหวัดที่มีทางหลวงจังหวัดเป็นแห่งแรกแต่ในปัจจุบันยังไม่มีถนนลาดยาง พลเมืองกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ประสบปัญหาโรคปอดเนื่องจากฝุ่นจึงขอให้พิจารณาเรื่องการลาดยางถนนปัตตานี-สุไหงโก-ลก ระยะทางประมาณ 54 กิโลเมตร ซึ่งจะได้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจมาก และยังมีถนนสายนราธิวาส-ตากใบ-สุไหงโก-ลก-แว้ง ที่มีความจำเป็นทางการเมืองเพราะอยู่ติดรัฐกลันตัน ซึ่งเป็นฐานอิทธิพลของพรรคฝ่ายค้านของมาเลเซียและมีถนนคุณภาพ ทำให้ฝ่ายตรงกันข้ามรัฐบาลสามารถใช้เป็นเครื่องมือโจมตีความต้อยพัฒนาของไทย ถนนนี้มีระยะทาง 90 กิโลเมตร ขาดการเหลียวแลจากภาครัฐ และในอำเภอตากใบยังมีชาวพุทธอยู่กว่า 60 เปอร์เซ็นต์ ถนนสายนี้จึงเป็นถนนสายเศรษฐกิจและการเมืองการปกครองไปพร้อมกัน แต่ในระยะแรกนี้คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ได้ให้กรมประชาสัมพันธ์ดำเนินการสร้างทางสายสุไหงโก-ลก-แว้ง ระยะทางราว 16 กิโลเมตร โดยเป็นถนนดินลูกรังทับบด พร้อมสร้างสะพานไม้ถาวร และยังได้ปรับปรุงทางหลวงชนบทจากอำเภอสุไหงโก-ลก ไปยังหมู่บ้านมูโน๊ะ ระยะทางประมาณ 6 กิโลเมตร¹⁴

ระหว่างวันที่ 18 -27 มีนาคม 2507 พันเอกถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศและประธานคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ในขณะนั้นได้เดินทางไปตรวจราชการภาคใต้ แทนนายกรัฐมนตรี และได้รายงานการตรวจราชการภาคใต้แก่นายกรัฐมนตรีว่า ความต้องการของเจ้าหน้าที่และประชาชนภาคใต้ คือ การมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกและปลอดภัยพอสมควร คือ การมีถนนที่ลงหินลาดยาง ผิวจราจรกว้างราว 5-6 เมตร มีไหล่ข้างทาง 2-3 เมตร ขณะนี้ทางส่วนมากเป็นทางลงหินลูกรัง มีฝุ่นมากในฤดูแล้งโคลนในฤดูฝน เป็นอันตรายแก่สุขภาพและชีวิตของผู้คน นอกจากนี้ความจำเป็นข้างต้นแล้วประชาชนทางภาคใต้ยังสามารถเปรียบเทียบสภาพทางของไทยกับของมาเลเซียซึ่งส่วนใหญ่ลาดเรียบร้อยละไม่มีฝุ่นและโคลน ซึ่งอาจจะส่งผลต่อปัญหาความมั่นคง เนื่องจากประชาชนที่เป็นมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มักนิยมมาเลเซียมากกว่าไทยเป็นทุนเดิม เรื่องนี้จึงเป็นเรื่องเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีของประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมอย่างมาเลเซียกับประเทศที่ได้ชื่อว่า เป็นเอกราชอย่างไทย¹⁵

กรรมการพัฒนาภาคใต้ที่ได้เดินทางไปตรวจราชการพร้อมพันเอกถนัด คอมันตร์ เสนอปลัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ ให้มีการปรับปรุงทางหลวงสายสงขลา-หาดใหญ่-คลองแงะ-นาทวี-โคกโพธิ์-ปัตตานี-นราธิวาส ซึ่งเป็นทางหลวงสายประธาน อยู่ในโครงการบูรณะเงินกู้จากธนาคารโลก

¹⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต.1.1.2.8/1 การประชุมคณะอนุกรรมการพัฒนาภาคใต้ ปีพุทธศักราช 2507-2509 (14 มี.ค. 2507-24 ก.พ. 2509), หน้า 3-4, 9.

¹⁵ หอจดหมายเหตุ, (2) กต.1.1.2.8/2 นายถนัด คอมันตร์ ประธานคณะกรรมการภาคใต้และคณะเดินทางไปตรวจราชการภาคใต้ (18 มี.ค. 2507-15 ธ.ค. 2512), หน้า 172.

ความยาว 257 กิโลเมตร ถนนส่วนคลองแวง-ปัตตานียังไม่ลาดยางอีก 29.8 กิโลเมตร และควรขยายผิวทางบางแห่ง ถนนส่วนปัตตานี-นราธิวาส ยังมีส่วนที่ระงับการก่อสร้างไว้ประมาณ 57 กิโลเมตร คาดว่าจะใช้ระยะเวลาดำเนินการราว 3 ปี การบูรณะทางตลอดสายจากสงขลา-ปัตตานี-นราธิวาส ซึ่งทางเส้นนี้ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีและจังหวัดนราธิวาสได้ขอร้องให้ลาดยางโดยด่วนเนื่องจากประชาชนเดือดร้อนเรื่องฝุ่นมาก รวมถึงทางสายยะลา-เบตง ที่ยังไม่ได้ลาดยางอีกประมาณ 40 กิโลเมตร กรมทางหลวงรับรองจะลาดยางให้แล้วเสร็จในปี 2508 เพราะทางสายนี้ติดต่อกับมาเลเซีย ซึ่งเป็นถนนลาดยาง ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีและจังหวัดนราธิวาสได้เสนอว่า การก่อสร้างหรือซ่อมแซมเส้นทางเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องทำตามมาตรฐานสหรัฐอเมริกา เพียงทำตามมาตรฐานแบบมาเลเซียก็สามารถตอบสนองความต้องการของชาวบ้านได้แล้ว¹⁶

การประชุมคณะอนุกรรมการภาคใต้ในต้นปีต่อมา คือ ปี 2508 ได้มีการอนุมัติโครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนี้ โครงการบูรณะทางสายกาบูกู-อาซ่อง อำเภอรามัน โครงการสร้างทางสายท่าสาป-พร่อน ในเขตจังหวัดยะลา โครงการขยายสะพานเดชา นุชิต ในเขตจังหวัดปัตตานี และโครงการก่อสร้างทางสายนราธิวาส-ตากใบ ซึ่งเป็นเส้นทางเศรษฐกิจของจังหวัดนราธิวาสและจังหวัดใกล้เคียง โครงการบูรณะปรับปรุงทางสายสุโข-โก-ลก-แว้งของกรมประชาสงเคราะห์ โดยปรับปรุงต่อเนื่องจากปี 2507¹⁷ ต่อทางคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ได้ติดต่อกับเอกอัครราชทูตของสหรัฐอเมริกาให้ช่วยเหลือในการก่อสร้างเส้นทางในภาคใต้มากขึ้น เพื่อ “สร้างถนนในระดับมาตรฐานให้เป็นการถาวรใช้ได้ในทุกฤดูกาล” โดยสหรัฐให้หน่วยยูซอม (USOM-องค์การบริหารวิเทศกิจแห่งสหรัฐ) ดำเนินการติดต่อกับบริษัทไลออนส์เพื่อทำการสำรวจเส้นทาง โดยเฉพาะเส้นทางสายนราธิวาส-ตากใบดังกล่าว¹⁸

ทางกองอำนวยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (ก.ร.ป.กลาง) เห็นว่าควรจะขอให้หน่วยยูซอมช่วยเหลือตัดถนนหนทางในบริเวณจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มุ่งเฉพาะในทางป้องกันรักษาความปลอดภัยให้ได้ผลโดยตรงอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์มลายา และเพื่อให้มีถนนทัดเทียมกับประเทศเพื่อนบ้านโดยเร็ว ภายหลังการประชุมกับหน่วยยูซอมในประเทศไทย ก.ร.ป.กลางมีความเห็นว่า มีความจำเป็นต้องเร่งสร้างทางในภาคใต้จำนวน 34 สาย ระยะทาง 452

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 179.

¹⁷ ดู “รายงานการประชุมคณะอนุกรรมการดำเนินงานพัฒนาภาคใต้ (2 หน่วย) ครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2508 ณ บ้านร่มตาล อ.ชะอำ เพชรบุรี” ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต.1.1.2.8/1 การประชุมคณะอนุกรรมการพัฒนาภาคใต้ ปีพุทธศักราช 2507-2509 (14 มี.ค. 2507-24 ก.พ. 2509), หน้า 12.

¹⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต.1.1.2.8/3 คณะกรรมการภาคใต้ขอให้ผู้อำนวยการยูซอมสำรวจเส้นทางนราธิวาสตากใบ และเส้นทางสายชุมพร-นครศรีธรรมราช (15 มี.ย.-28 ก.ค. 2508), หน้า 7.

กิโลเมตร และขอให้สหรัฐช่วยเหลือในด้านงบประมาณ ใช้ชื่อโครงการว่า “โครงการทางหลวงภาคใต้” ส่วนหนึ่งของโครงการนี้จะก่อสร้างเส้นทางคมนาคมในจังหวัดสงขลา 12 สาย 162 กิโลเมตร ยะลา 14 สาย 154 กิโลเมตร นราธิวาส 8 สาย 136 กิโลเมตร¹⁹

ปี 2509 ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี เสนอขอรับความช่วยเหลือจากคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ 6 โครงการ มีโครงการที่เกี่ยวข้องกับการคมนาคม คือ โครงการทำถนนสายนาเกลือ-อำเภอเมือง โครงการทำถนนบริเวณน้ำตกทรายขาวอำเภอโคกโพธิ์ ส่วนผู้ว่าราชการจังหวัดยะลาเสนอขอรับความช่วยเหลือโครงการด้านการคมนาคม 2 โครงการ คือ โครงการสร้างสะพานข้ามคลองล่อ ซึ่งเชื่อมเส้นทางสะเอ๊ะและบุโองไปอำเภอเมืองยะลา²⁰ แต่ไม่ปรากฏข้อมูลว่าโครงการเหล่านี้ได้รับการอนุมัติหรือไม่ แต่ในปีนี้ได้มีโครงการที่ได้รับการอนุมัติคือ โครงการสร้างถนนของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ศูนย์ปัตตานี²¹

เมื่อถึงปี 2510 มีโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการคมนาคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ได้รับการอนุมัติ คือ ในจังหวัดนราธิวาสมี โครงการซ่อมและสร้างทางสายหรือเสาะ-มะรือโ-ระแงะ โครงการซ่อมและสร้างทางสายนราธิวาส-บ้านทอน-บาเจาะ ระยะทาง 25 กิโลเมตร โครงการซ่อมสร้างทางสายตากใบ-นราธิวาส ระยะทาง 34 กิโลเมตร ในจังหวัดปัตตานีมี โครงการซ่อมถนนเจริญประดิษฐ์ และโครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำสายบุรี ส่วนจังหวัดยะลา โครงการสร้างทางสายหน้าถ้ำ-บุโอง-สะเอ๊ะ อำเภอเมืองยะลา ระยะทาง 35 กิโลเมตร และสายท่าสาป-ยุโป ในปีเดียวกันนี้ กระทรวงมหาดไทยได้จัดตั้ง “ศูนย์ปราบปรามโจรผู้ร้ายพิเศษ” ขึ้น มีอาณาเขตปฏิบัติการใน 4 จังหวัดภาคใต้ คือ จังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส และจังหวัดสงขลา นอกจากนี้มีหน้าที่ปราบปรามโจรผู้ร้ายแล้ว ยังมีหน้าที่พัฒนาท้องถิ่นควบคู่ไปด้วยโดยจะใช้งบพัฒนาภาคใต้ เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2510 ประธานคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ได้ประชุมผู้ว่าราชการของจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้จัดทำโครงการพัฒนามาเสนอจังหวัดละ 2 โครงการ ในวงเงินไม่เกิน 1 ล้านบาท²²

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11,17, 34, 37.

²⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต.1.1.2.8/1 การประชุมคณะอนุกรรมการพัฒนาภาคใต้ ปีพุทธศักราช 2507-2509 (14 มี.ค. 2507-24 ก.พ. 2509), หน้า 41.

²¹ “สรุปผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ (2507-2512)” ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต.1.1.2.8/11 รายงานผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ประจำปี 2507-2513 (28 ก.ค.-12 ส.ค. 2513), หน้า 21.

²² ดู การจัดตั้ง “ศูนย์ปราบปรามโจรผู้ร้ายพิเศษ” ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต.1.1.2.8/5 การประชุมคณะอนุกรรมการพิจารณาถ้อยแถลงโครงการพัฒนาภาคใต้ ครั้งที่ 1/2520, ครั้งที่ 6-10/2510, ครั้งที่ 9-11/2511 และครั้งที่ 12/2512 (3 พ.ย 2509-21 ม.ค. 2512), หน้า 56-57.

ในปีต่อมา คือ ปี 2511 คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ได้อนุมัติโครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสกว่า 10 โครงการ ได้แก่ โครงการสร้างทางสายจะแนะ-ไกรรอส-นิคมสร้างตนเองอำเภอแว้ง ระยะทาง 11.9 กิโลเมตร (มีการสร้างสะพาน 3 แห่ง) โครงการพัฒนาคมนาคมสายจะแนะ-ไกรรอส-นิคมสร้างตนเองอำเภอแว้ง ระยะทาง 11.9 กิโลเมตร โครงการปรับปรุงถนนชนบทสายสากอ-สามแยก-แว้ง-ไล้ะวูด (ชายแดน) ในอำเภอแว้ง ระยะทางราว 21 กิโลเมตร โครงการสร้างและซ่อมแซมถนนสายตุงญอ-แม่น้ำสายบุรี ระยะทาง 24 กิโลเมตร โครงการสร้างถนนสายบ้านทอน-บาเจาะ ระยะทาง 12 กิโลเมตร โครงการสร้างทางสายบาเจาะ-ปาดารายอ อำเภอบาเจาะ 8.2 กิโลเมตร โครงการสร้างถนนสายปะลูลู-สากอ-คากูคละ 12 กิโลเมตร โครงการสร้างถนนสายสามัคคี อำเภอหรือเสาะ-ลูโป๊ะบายะ อำเภอยิงอ 14 กิโลเมตร และจากตำบลสามัคคี อำเภอหรือเสาะ ไปจุดเขตอำเภอบาเจาะ และอำเภอรามัน ระยะทาง 9 กิโลเมตร โครงการก่อสร้างถนนสายอุตตะจิง-บลูกาสนอ อำเภอยิงอ-อำเภอหรือเสาะ 7.2 กิโลเมตร และในเขตจังหวัดสงขลา เชื่อมต่อกับจังหวัดยะลา คือ โครงการสร้างทางสายสะบ้าย้อย-บาโหย-ยะหา ระยะทาง 37 กิโลเมตร ในจังหวัดปัตตานีได้รับอนุมัติโครงการบูรณะถนนสายบ้านควน-ทำน้ำ-คอกกระปือ-พ้อมิ่ง-น้ำบ่อ ระยะทาง 18 กิโลเมตร โครงการปรับปรุงถนนชนบทสายบ่อทอง-ยาปี อำเภอหนองจิก ระยะทาง ประมาณ 15 กิโลเมตร ส่วนในจังหวัดยะลา มีโครงการสร้างทางสายบันนังสตา-ยะหา ระยะทาง 8 กิโลเมตร ซึ่งเป็นถนนที่เชื่อมต่อกับสายสะบ้าย้อย-บาโหย-ยะหา

ปี 2512 จังหวัดยะลาได้เสนอโครงการเพื่อขอรับงบประมาณภาคใต้ราว 7 โครงการ ได้แก่ โครงการบูรณะถนนสายบ้านยี่ลามัน-บ้านบางกลาง ระยะทาง 22 กิโลเมตร โครงการสร้างทางสายปะแต-บันนังสตา ระยะทาง 25 กิโลเมตร โครงการสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก หมู่ที่ 6 ตำบลยะรม อำเภอเบตง โครงการสร้างถนนสายหน้าถ้ำ-ปูโรง-สะเอะ (เพื่อสร้างถนนและสะพาน) และสร้างถนนสายท่าสาป-ยูโป โครงการบูรณะถนนสายยี่ลามัน-บ้านบางกลาง 22 กิโลเมตร โครงการสร้างถนนสายปะแต-บันนังสตา 25 กิโลเมตร โครงการสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก ในท้องที่หมู่ที่ 6 ตำบลยะรม อำเภอเบตง ส่วนปัตตานีได้ขอรับใน โครงการปรับปรุงถนนสายตำบลยาบู-ตำบลไล้ะ (สร้างสะพานคอนกรีต) และจังหวัดนราธิวาสได้ขอรับใน โครงการสร้างทางสายบาเจาะ-บ้านทอน ระยะทาง 12 กิโลเมตร

โดยในปีนี้มีโครงการที่ได้รับการอนุมัติงบประมาณ คือ โครงการสร้างสะพานในทางสายบ้านสากอ-บ้านสามแยก ตำบลคามูคละ อำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส เพื่อเป็นงบสร้างสะพานแบบแม่เคร์ คอนกรีตเสริมเหล็ก 5 จำนวนสะพาน โครงการพัฒนาคมนาคมสายจะแนะ-ไกรรอส-นิคมสร้างตนเอง อำเภอแว้ง ระยะทาง 11.9 กิโลเมตร (รวมการสร้างสะพาน) และโครงการซ่อมทางสายบ้านสากอ-บ้านสามแยก ตำบลคามูคะ อำเภอแว้ง (ค่าสร้างสะพาน 5 แห่ง) ในจังหวัดเดียวกัน ส่วนในจังหวัด

ยะลาได้รับงบประมาณในการดำเนินโครงการก่อสร้างสะพานพรวัด ตำบลยุโป อำเภอเมือง โครงการสร้างถนนสายหน้าถ้ำ-ปุโรง-สะเอะ (สร้างถนนและสะพาน) และสร้างถนนสายท่าสาป-ยุโป ซึ่งคณะกรรมการอนุมัติเฉพาะค่าสร้างสะพาน

ปี 2513 จังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงของบพัฒนาภาคใต้เพื่อพัฒนาเส้นทางคมนาคมหลายโครงการ ในจำนวนนี้มีโครงการที่ทางคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้อนุมัติหรือรับจะดำเนินการให้รวม 13 โครงการ ได้แก่ เป็นของจังหวัดนราธิวาส 9 โครงการ คือ โครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมสายจะแนะ-ไอกรอส-นิคมสร้างตนเองแว้ง (ตอนจากไอร์กรือเซ-แม่น้ำสายบุรี) ระยะทาง 5 กิโลเมตร และอยู่ในท้องที่อำเภอต่างๆของจังหวัดนราธิวาส โดยสามารถแบ่งเป็น อำเภอบาเจาะ 2 โครงการ คือ โครงการสร้างถนนชนบทสายบ้านต้นไทร-เชิงเขา เชื่อมกับทางหลวงแผ่นดินสายสายบุรี-คอลลอกาเว ให้เป็นถนนมาตรฐานยาว 8 กิโลเมตร ซึ่งเชื่อมพื้นที่อำเภอบาเจาะเข้ากับอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี โครงการสร้างถนนสายบาเจาะ-บ้านทอน 12 กิโลเมตร (ถนนมาตรฐานเกลี่ยดินลูกรัง) ในอำเภอ ยี่งอ 2 โครงการ คือ โครงการปรับปรุงทางหลวงชนบทสายยี่งอ-ระแงะ ระยะทาง 11.5 กิโลเมตร โครงการปรับปรุงทางหลวงจังหวัดสายยี่งอ-มะรือโบออกระยะทาง 11 กิโลเมตร โดยจะดำเนินการลายางแอสฟัลท์ ปี 2514 ในเขตอำเภอระแงะ 3 โครงการ คือ โครงการบูรณะและลาดยางถนนสายยี่งอ-มะรือโบตก 13 กิโลเมตร (จะดำเนินการในปี 2514) โครงการบูรณะถนนสายระแงะ-ยี่งอ ระยะทาง 13 กิโลเมตร โครงการสำรวจถนนจากมะรือโบตก-ถนนยี่งอ-ระแงะ ที่บ้านฮูลาสาเะระยะทางราว 5 กิโลเมตร และจังหวัดนราธิวาสยังมีโครงการสร้างทางหลวงจังหวัดนราธิวาส-แว้ง-เขตแดน (คาดว่าเสร็จปี 2513) อีกโครงการหนึ่ง ส่วนในจังหวัดยะลาได้รับการยืนยันว่าจะอนุมัติหรือช่วยเหลือในการดำเนินโครงการ 3 โครงการ มีโครงการบูรณะบ้านยี่ลาบัน-บ้านบางกลาง อำเภอบันนังสตา ระยะทาง 22 กิโลเมตร โครงการบูรณะถนนสายบ้านยี่ลาบัน-บ้านบางกลาง อำเภอบันนังสตา 22 กิโลเมตร (สร้างสะพาน 3 แห่ง) โครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำและปรับปรุงถนนในท้องที่อำเภอรามัน ซึ่งเป็นโครงการที่ทางจังหวัดเสนอเรื่องไปตั้งแต่ปี 2510²³

เมื่อเข้าสู่ปี 2514 คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ได้อนุมัติงบประมาณให้ดำเนินการตามโครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำกอตอ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี โครงการปรับปรุงขยายถนนสายตำบลยะหา-ตำบลละแ-ตำบลเปาะเส้ง อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา (สร้างสะพานคอนกรีตเสริม

²³ โครงการที่คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ยังไม่ได้อนุมัติในปีนี้ คือ โครงการลายางแอสฟัลท์ถนนหนองจิกของเทศบาลเมืองปัตตานี โครงการสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็กข้ามคลองบึงดี ตำบลรูสมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี (โครงการสร้างสะพานข้ามมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์) โครงการซ่อมแซมทางสายบ้านสามแยก-ซากอตำบลกายูคละ อำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส ระยะทาง 4 กิโลเมตร โครงการสร้างถนนสายอำเภอหรือเสาะ-อำเภอระแงะ ระยะทาง 16.3 กิโลเมตร

เหล็กพื้นไม้) โครงการสร้างถนนหมู่ที่ 3 ตำบลอัยเยอร์เวง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ระยะทาง 12 กิโลเมตร และโครงการสร้างถนนสายยี่งอ-รือเสาะ ราว 10 กิโลเมตร โครงการสร้างถนนสายยี่งอ-รือเสาะ 24 กิโลเมตร (ในเขตอำเภอยี่งอและอำเภอ รือเสาะ) ซึ่งเป็นโครงการของจังหวัดนราธิวาส นอกจากนี้ทางคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ได้คาดหวังว่าในเดียวกันนี้ จะมีโครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมดำเนินการแล้วเสร็จในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 11 โครงการ ได้แก่ โครงการทางหลวงจังหวัดนราธิวาส-สุโขทัย-แก่ง-เขตแดนนราธิวาส และนราธิวาส-ตากใบ-สุโขทัย โครงการสร้างสะพานสุโขทัย โครงการสร้างทางหลวงจังหวัดยี่งอ-มะรือโบออก โครงการรักษาสภาพทางนราธิวาส-ตากใบ-สุโขทัย โครงการรักษาสภาพทางนราธิวาส-ตันหยงมัส-คูขยอม-กาเตาะ โครงการรักษาสภาพทางสุโขทัย-แก่ง-เขตแดน โครงการรักษาสภาพทางยี่งอ-มะรือโบ ซึ่งทั้งหมดอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดนราธิวาส²⁴

นอกจากนี้แล้วยังมีโครงการที่เป็นการพัฒนาเส้นทางที่เชื่อมระหว่างจังหวัดนราธิวาสกับจังหวัดอื่น ได้แก่ โครงการรักษาสภาพทางรามัน-รือเสาะ-มะรือโบ-ตันหยงมัส ซึ่งครอบคลุมเขตพื้นที่จังหวัดยะลา กับจังหวัดนราธิวาส โครงการรักษาสภาพทางสายบุรี-รือเสาะ-ซากอ เป็นเขตเชื่อมต่อจังหวัดปัตตานีกับนราธิวาสโครงการลาดยางโกตาบารู-อำเภอรามัน จังหวัดยะลา และ โครงการรักษาสภาพทางรามัน-มายอ ซึ่งเป็นทางที่ครอบคลุมทั้งจังหวัดยะลาและปัตตานี²⁵

²⁴ มีโครงการที่ของงบประมาณในปีแต่ยังไม่ได้รับการอนุมัติในปีเดียวกัน คือ ยะลา โครงการสร้างสะพานข้ามห้วยหน้าโรงเรียนบ้านสะเอะ, สะพานวังจอก, สะพานข้ามห้วยกูแดแบบเสาคาน (แบบคอนกรีตเสริมเหล็ก) ของจังหวัดยะลา และ โครงการสร้างถนนสายบ้านทอน-บาเจาะระยะทาง 12 กิโลเมตร ของจังหวัดนราธิวาส โดยโครงการหลังนี้เป็นโครงการที่ของงบประมาณเพิ่มเติมในการก่อสร้าง เนื่องจากเป็นโครงการที่ได้รับการอนุมัติให้ดำเนินการแล้ว

²⁵ ข้อมูลโครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ระหว่างปี 2510-2514 ประมวลจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/11 รายงานผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ประจำปี 2507-2513 (28 ก.ค.-12 ส.ค. 2513), หน้า 17-18, 21-23.; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/5 การประชุมคณะอนุกรรมการกลั่นกรองโครงการพัฒนาภาคใต้ ครั้งที่ 1/2510, ครั้งที่ 6-10/2510, ครั้งที่ 9-11/2511 และครั้งที่ 12/2512 (3 พ.ย. 2509-21 ม.ค. 2512), หน้า 12-14, 28-36, 42-44, 47, 53. 106-107.; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/8 การประชุมคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ครั้งที่ 21/2512-ครั้งที่ 23/2512 (6 มี.ค. 2511-4 มี.ย. 2512), หน้า 17-21, 41, 65-67.; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/13 รายงานผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ประจำปี 2513-2514 (แฟ้ม 2) (26 ม.ค.-27 ส.ค. 2514), หน้า 5-6, 63-64, 214-218, 270-275, 277, 298-302, 316-317, 323, 355.; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/12 การประชุมเรื่องนโยบายความมั่นคงปลอดภัยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ครั้งที่ 1/2513, ครั้งที่ 2/2514 และครั้งที่ 3/2515 (5 ต.ค. 2513-5 มี.ค. 2514), หน้า 100-104, 115, 124-125, 128.

ในปีถัดมา คือ ปี 2515 บรรดาจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ของบประมาณในการพัฒนาเส้นทางคมนาคมจากคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้หลายโครงการ ได้แก่ โครงการซ่อมทางสายสะบาย้อย-ทุ่งพอ-เขาแดง-สวนชาม-สำนักเอาะ (อำเภอสะบาย้อย) 26 กิโลเมตร (ลูกรัง) ของจังหวัดสงขลา จังหวัดยะลา 2 โครงการ คือ โครงการก่อสร้างสะพานในทางหลวงชนบทสายท่าสาป-ยุโป (อำเภอเมือง) โดยสร้างเป็นถนนลูกรัง และโครงการปรับปรุงขยายถนนสายวังพญา-ท่าธง (อำเภอรามัน) ระยะทาง 13 กิโลเมตร สร้างเป็นถนนลูกรังกับสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก 7 แห่ง จังหวัดปัตตานี 2 โครงการ คือ โครงการสร้างสะพานคอนกรีตพื้นไม้ข้ามแม่น้ำปัตตานี (เชื่อมถนนชนบทสายยะรัง-บ่อทอง) (สร้างเป็นถนนดินลูกรังสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก) และโครงการปรับปรุงถนนสายหนองจิกของเทศบาลเมืองปัตตานี จัดสร้างเป็นถนนลาดยางแอสฟัลท์ ซึ่งถนนสายนี้นับเป็นถนนสายเอกของจังหวัดปัตตานี ส่วนจังหวัดนราธิวาสได้เสนอของบประมาณกว่า 10 โครงการ ได้แก่ โครงการสร้างท่ออุโมงค์ถนนสายยี่งอ-รือเสาะ โครงการสร้างสะพานสายชูโว-คโลแระ พ.ศ. 2515 (อำเภอบาเจาะ) ระยะทางราว 3 กิโลเมตร พร้อมสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก โครงการซ่อมแซมถนนสายบ้านสามแยก-ซากอ ตำบลกายูคละ อำเภอแว้ง ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร โครงการปรับปรุงถนนสายบ้านค่าย-กูแบลลือ ตำบลกะลุวอเหนือ โครงการสร้างสะพานไม้กึ่งถาวร ในถนนคอรอกาแเว-บ้านปาแน ตำบลชากอ จำนวน 3 แห่ง โครงการสร้างถนนสายปะลูลู-ซากอ-บาโจ (อำเภอสุไหงปาตี) (สร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็กจำนวน 10 แห่ง) โครงการสร้างถนนสายบ้านป้อมมา-บ้านโต๊ะแดง (จากหมู่ 4 ตำบลปาเสมัส ถึงหมู่ 2 ตำบลปูโยะ) อำเภอสุไหงโก-ลก (สร้างเป็นถนนลูกรัง) โครงการสร้างถนนสายบ้านโคก-บ้านโคกซีไทร ตำบลไพรวัน อำเภอตากใบ ราว 5.4 กิโลเมตร โครงการพัฒนาถนน-สะพานบ้านไอร์กูมุง อำเภอระแงะ และโครงการพัฒนาการคมนาคมถนนสายบ้านลูโป๊ะบาเียะ ตำบลเฉลิม-บ้านฮูลู ตำบลกาลิซา โดยสร้างเป็นถนนลูกรังและสร้างสะพานกึ่งถาวรพื้นไม้ไปพร้อมกัน

26

ใน “ระเบียบวาระการประชุม เรื่อง นโยบายความมั่นคงปลอดภัยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ครั้งที่ 3 วันที่ 24 มกราคม 2515” ได้มีการเสนอเรื่อง โครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมตามเป้าหมายของ 5 จังหวัด เพื่อขอรับงบประมาณ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้จากรัฐบาล ซึ่งการเสนอโครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมในระเบียบวาระการประชุมครั้งนี้ มีที่มาจากการประชุมเกี่ยวกับ “นโยบายความมั่นคงปลอดภัยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ครั้งที่ 2)” วันที่ 5 กุมภาพันธ์ ปี 2514 ซึ่งหนึ่งในระเบียบวาระการประชุม คือ “แนวความคิดในการพัฒนา 5 จังหวัดภาคใต้ เพื่อความมั่นคงและปลอดภัย” ซึ่ง

²⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/15 การประชุมคณะอนุกรรมการพิจารณาถ้อยแถลงโครงการพัฒนาภาคใต้ ครั้งที่ 1/2525 วันที่ 13 มกราคม 2515 เวลา 14.00 น. ณ ห้องรองปลัดกระทรวงมหาดไทย ฝ่ายพัฒนา กระทรวงมหาดไทย (10-13 ม.ค. 2515), หน้า 4, 30-31, 33-53.

ทางกองอำนวยการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์ (กอ.ปค.) พิจารณาร่วมกับกรมการปกครอง มีความเห็นร่วมกันเสนอให้แบ่งพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตามลำดับความสำคัญออกเป็น 3 ชั้น คือ พื้นที่พัฒนาอันดับที่ 1 คือ พื้นที่ตามแนวชายแดนที่มีถนน รถไฟ ติดต่อกับมาเลเซีย หรือ พื้นที่อำเภอตามแนวชายแดนไทย-มาเลเซีย เฉพาะอำเภอที่มีเส้นทางหลักออกสู่ประเทศมาเลเซียและพื้นที่ที่มีเหตุการณ์รุนแรง ได้แก่ อำเภอสุโขทัย-โก-ลก แฉัง รือเสาะ และอำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส อำเภอเบตง จังหวัดยะลา อำเภอสะเตาะและอำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา พื้นที่พัฒนาอันดับที่ 2 คือ พื้นที่ตามแนวชายแดนที่เหลือ ได้แก่ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส อำเภอยะหาและอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา อำเภอเมือง อำเภอทุ่งหว้า และอำเภอละงู จังหวัดสตูล และพื้นที่พัฒนาอันดับที่ 3 ได้แก่พื้นที่ขึ้นในเข้ามาที่ไม่ติดแนวชายแดนมาเลเซีย ทั้งนี้โดยมุ่งถึงผลทางการเมืองและจิตวิทยาต่อประเทศมาเลเซียเป็นสำคัญ²⁷

โครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมตามเป้าหมายของ 5 จังหวัด เพื่อรองรับพัฒนา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้จากรัฐบาลประกอบไปด้วยโครงการสร้างถนนสายนาทวี-สะบ้าย้อยของจังหวัดสงขลา จังหวัดยะลา เสนอของงบประมาณในโครงการต่างๆแยกเป็นอำเภอ ดังนี้ อำเภอยะหา 2 โครงการ คือ โครงการซ่อมถนนในท้องที่อำเภอยะหา โครงการปรับปรุงถนนแหล่งชุมชน (โครงการ 5 ปี) อำเภอบันนังสตา 8 โครงการ คือ โครงการสร้างถนนสาย 9-บ้านเยาะ ระยะทาง 15 กิโลเมตร พร้อมสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก โครงการซ่อมถนนสายบ้านเยาะ-บ้านแม่หวาดระยะทาง 12 กิโลเมตร พร้อมสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็กโครงการสร้างถนนสายบ้านโต-หน้าวัดบ้านแม่หวาดระยะทาง 7 กิโลเมตร พร้อมสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก โครงการซ่อมถนนบ้านแหล-บ้านจาเราะแปร ระยะทาง 12 กิโลเมตร โครงการสร้างถนนบ้านบ่อหิน-บ้านโต ระยะทาง 8 กิโลเมตร โครงการสร้างถนนสายบ้านในปอง-บ้านไอยบือฉอ ระยะทาง 12 กิโลเมตร โครงการสร้างถนนบ้านรานอ-บ้านกาลัง-บ้านทำนบ ระยะทาง 8 กิโลเมตร โครงการบ้านเจาะบันดิง-บ้านบาโงยแจเกาะ 4 กิโลเมตร รวมแล้วจังหวัดยะลาได้ของบพัฒนา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้รวม 10 โครงการ

ส่วนจังหวัดปัตตานี ได้ของบประมาณพัฒนาเส้นทางคมนาคมแบ่งตามอำเภอได้ดังนี้ อำเภอหนองจิก 1 โครงการ คือ โครงการพัฒนาทางหลวงชนบทลูโบะบูโย-ดาโต๊ะ อำเภอเมืองปัตตานีของงบประมาณในโครงการปรับปรุงถนน 3 สายคือ ปรับผิวจราจรลงลูกรังถนนคลองปะลูวอ-โคกนิบง-ปะกาฮะรัง-แม่น้ำปัตตานี 8 กิโลเมตร ถนนสายสนิง-ปรีคอ ระยะทาง 4 กิโลเมตร ถนนสายพระยาเมือง 3 กิโลเมตร อำเภอปानาระขอโครงการปรับปรุงถนนในท้องที่ 5 สาย คือ ถนนสายคลองต้า-

²⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/12 การประชุมเรื่องนโยบายความมั่นคงปลอดภัยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ครั้งที่ 1/2513, ครั้งที่ 2/2514, และครั้งที่ 3/2515 (5 ต.ค. 2513-5 มี.ค. 2514), หน้า 42, 55.

ท่าสู ระยะทาง 20 กิโลเมตร ถนนสายวัดศรีสุตาจันทร์ ยาว 6 กิโลเมตร ถนนสายควน-ท่าน้ำ-คอก กระปือ-พ้อมิ่ง ระยะทาง 18 กิโลเมตร ถนนสายพ้อมิ่ง-แป้น ต่อเขตอำเภอสายบุรี ถนนสายบ้านท่า น้ำ-แป้น ต่อเขตอำเภอสายบุรี อำเภอยะรังเสนอขอโครงการปรับปรุงขยายซ่อมแซมเส้นทางคมนาคม (เป็นโครงการ 3 ปี) ปรับปรุงถนน 7 สาย สร้างสะพาน 4 แห่ง สร้างท่อระบายน้ำ 8 แห่ง ส่วนอำเภอ สายบุรี เสนอ “โครงการคมนาคมอำเภอสายบุรี” เป็นโครงการซ่อมแซมปรับปรุงถนน 5 สาย ได้แก่ ถนนสายเตราะบอน-แป้น-บางเก่า-ปะเสยะวอ ระยะทาง 20 กิโลเมตร ถนนสายเจาะกือแย-เจาะกระพ้อ ยาว 13 กิโลเมตร ถนนสายละหาร-บ้านใหญ่-ไม้แก่น-ดินสอ ระยะทาง 8 กิโลเมตร ถนน สายกอต-ไทรทอง-ป่าไม้-บ้านทอนระยะทาง 15 กิโลเมตร ถนนสายบาโงยือริง-เจาะโบ ยาว 7 กิโลเมตร เป็นโครงการตัดสร้างถนนใหม่จำนวน 3 สาย ได้แก่ ตัดถนนสายชะเมา 3 ต้น-บาโงมุลง-อูแตกอแล ระยะทาง 5 กิโลเมตร ตัดถนนสายปายอ-หัวเขา ยาว 3 กิโลเมตร ตัดถนนสายตะปั้ง-จำกอง-บางเก่า ระยะทาง 8 กิโลเมตร

จังหวัดนราธิวาส ได้ของบพัฒนา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในอำเภอต่างๆ คือ อำเภอรีอ เสาะ โครงการสร้างทางสายตำบลบาตง-ตำบลชากอ ยาว 25 กิโลเมตร ส่วนในอำเภอบาเจาะได้ของบ พัฒนาเส้นทางคมนาคมในตำบลต่างๆ ดังนี้ ตำบลบาเราะใต้ขอโครงการสร้างสะพานคอนกรีตเสริม เหล็กผสมไม้ 2 แห่ง ซ่อมถนน 1 สาย ตำบลกาเยาะมาตีขอโครงการสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก ผสมไม้ 1 แห่ง โครงการซ่อมถนน 2 แห่ง ตำบลบาเราะเหนือขอโครงการซ่อมถนน 2 สาย ตำบลลุโบะ สาวอขอโครงการสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็กผสมไม้ 3 แห่ง ตำบลปะลุกาสามะขอโครงการ สร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็กผสมไม้ 1 โครงการซ่อมถนน 1 และตำบลบาเจาะขอโครงการสร้าง สะพานคอนกรีตเสริมเหล็กผสมไม้ 2 โครงการซ่อมถนน 2 นอกจากนี้อำเภอสุไหงโก-ลก ขอโครงการ สร้างถนน 7 โครงการ โครงการซ่อมแซมและบูรณะถนน 1 โครงการ โครงการถมดินลูกรัง 1 โครงการ ส่วนอำเภอแว้งขอโครงการสร้างทางหลวงชนบท 2 โครงการ โครงการปรับปรุงถนน 20 โครงการ²⁸

โครงการเหล่านี้ไม่ปรากฏในหลักฐานว่ามีโครงการใดบ้างที่ได้รับการอนุมัติจากรัฐ แต่ข้อมูล การเสนอขอรับงบประมาณการพัฒนาเส้นทางคมนาคมจากงบพัฒนา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการคมนาคมของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงเวลา ดังกล่าว เนื่องจากเกือบทุกจังหวัดโดยเฉพาะสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ยะลา ปัตตานี และ นราธิวาส ต่างร้องของบประมาณเพื่อนำมาใช้ในโครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมในจังหวัดของตน ซึ่ง

²⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/12 การประชุมเรื่องนโยบายความมั่นคงปลอดภัยในจังหวัด ชายแดนภาคใต้ ครั้งที่ 1/2513, ครั้งที่ 2/2514 และครั้งที่ 3/2515 (5 ต.ค.2513-5 มี.ค. 2514), หน้า 12-30.

การร้องขอเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความขาดแคลนและเสื่อมโทรมของการคมนาคมในช่วงเวลานี้ได้เช่นกัน

นอกจากโครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมตามเป้าหมายของ 5 จังหวัด เพื่อรองรับพัฒนา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้จากรัฐบาลแล้ว โครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมที่ได้รับงบประมาณจากคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ในปี 2517 คือ โครงการก่อสร้างและบูรณะทางหลวงแผ่นดิน ปัตตานี-ยะลา-เขตแดน ระยะทาง 36 กิโลเมตร ในปีถัดมา คือ ปี 2518 โครงการก่อสร้างและบูรณะทางหลวงแผ่นดิน ระยะทาง 29.4 กิโลเมตรและโครงการก่อสร้างและบูรณะทางหลวงแผ่นดินยะลา-เขตแดน ระยะทาง 88 กิโลเมตรของจังหวัดยะลา และโครงการก่อสร้างและบูรณะเส้นทางโคกโพธิ์-นาเกตุ-ปัตตานี ระยะทาง 32.5 กิโลเมตรของจังหวัดปัตตานี²⁹

โครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเหล่านี้เกือบทั้งหมดจังหวัดที่ของงบประมาณ จะอ้างประโยชน์ในการพัฒนาเส้นทางเหล่านี้ว่า เพื่อช่วยให้การคมนาคมเชื่อมโยงระหว่างจังหวัด อำเภอ ตำบล หรือหมู่บ้าน ในเส้นทางที่จะดำเนินการพัฒนานี้เกิดความสะดวกในการสัญจร ประชาชนในพื้นที่สามารถนำผลผลิตออกสู่ตลาด และ “เพื่อประโยชน์ในการปกครองและปราบปรามโจรผู้ร้ายทั้งเป็นการป้องกันการแทรกซึมบ่อนทำลายของผู้ก่อการร้ายอีกด้วย”³⁰ โครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมบางแห่งต้องการที่จะเข้าไปพัฒนาพื้นที่ป่าเขา ซึ่งเป็นท้องที่ทุรกันดารห่างไกลจากชุมชนอื่นๆ และยังเป็นพื้นที่ที่กองกำลังติดอาวุธต่อต้านรัฐบาล มักจะใช้เป็นแหล่งหลบซ่อนและก่อการเรียกค่าคุ้มครองจากประชาชนในพื้นที่อยู่เสมอ การขาดเส้นทางคมนาคมจึงทำให้การปราบปรามของเจ้าหน้าที่ไม่ทันกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น หากสร้างเส้นทางสำเร็จจะทำให้ “การปราบปรามผู้ก่อการร้ายได้รวดเร็วทันกับเหตุการณ์ยิ่งขึ้น”³¹

สิ่งที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งของเหตุผลทางด้านความมั่นคงในการพัฒนาเส้นทางคมนาคม นั่นคือเส้นทางคมนาคมจำนวนมากอ้างว่าสร้างขึ้นเพื่อสร้างความสะดวกในการปราบปรามคอมมิวนิสต์ เนื่องจากท้องที่ดังกล่าวเป็นเขตที่มีคอมมิวนิสต์หลบซ่อนอยู่ แม้จะมีบางโครงการที่ให้ข้อมูลว่าไม่ได้ดำเนินการเพื่อปราบปรามคอมมิวนิสต์แต่เพียงกลุ่มเดียว หากแต่เพื่อปราบโจรผู้ร้ายไปพร้อมกัน แต่จะเห็นว่าการอ้างถึงประโยชน์ในการปราบปรามคอมมิวนิสต์มีจำนวนมากว่าการอ้างว่าเพื่อปราบโจรผู้ร้าย แต่ใน

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 103-104.

³⁰ ดู กรณีของการเสนอโครงการปรับปรุงถนนชนบทสาย บ่อทอง-ยาบี ของอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ในจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/8 การประชุมคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ครั้งที่ 21/2512-ครั้งที่ 23/2512 (6 มี.ค. 2511-4 มิ.ย. 2512), หน้า 65.

³¹ ดู โครงการพัฒนาคมนาคมสายจะแนะ-ไกรกอส-นิคมสร้างตนเอง อำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 66. และดูเหตุผลเดียวกันนี้ใน เรื่องเดียวกัน, 28-36, 42-44, 47, 53.

หลายๆโครงการมักจะอ้างสองข้อนี้ไปพร้อมกัน ทั้งที่พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ที่แทบจะปราศจากอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย คงมีแต่ฐานกำลังของพรรคคอมมิวนิสต์มลายาที่ตั้งฐานกำลังและเคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่บางส่วนเท่านั้น สาเหตุดังกล่าวมีความเป็นไปได้ว่าเป็นการเสนอให้เห็นถึงภัยทางความมั่นคงที่รัฐบาลให้ความสำคัญที่สุดในเวลานั้นคือพรรคคอมมิวนิสต์ไม่ว่าจะเป็นในประเทศหรือต่างประเทศ และยังเป็นภัยที่ผู้สนับสนุนรัฐบาลอย่างสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญ การเสนอโครงการที่ใช้ในการกำจัดสิ่งดังกล่าวไม่ว่าสิ่งนั้น คือ คอมมิวนิสต์ จะมีอยู่ในพื้นที่หรือไม่ก็ตาม แต่การเสนอข้อมูลในลักษณะนี้คือโอกาสในการได้มาซึ่งงบประมาณในโครงการที่อ้างถึงสิ่งเหล่านี้³² พันเอกถนัด คอมันตร์ ประธานคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ได้กล่าวว่า การพัฒนาภาคใต้ภายใต้การนำของตนนั้นสามารถ

“...นำความเจริญมาสู่จังหวัดภาคใต้เป็นอันมาก อาทิ ได้ช่วยสร้างถนนหลายสาย ที่สำคัญคือ ถนนสายปัตตานี-นราธิวาส ซึ่งเดิมเป็นทางที่เต็มไปด้วยฝุ่นหนา ใช้สัญจรไปมาได้เฉพาะฤดูแล้ง คณะกรรมการก็ได้ช่วยเร่งรัดให้จัดทำเป็นถนนลาดยางกลายเป็นถนนชั้นหนึ่ง แม้เทียบกับประเทศใกล้เคียง...”³³

แม้จะฟังดูเป็นคำกล่าวที่เกินจริงไปบ้าง แต่ทว่าการพัฒนาเส้นทางคมนาคมภายใต้การดำเนินการของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ในช่วงเวลานี้ นับเป็นช่วงเวลาของการพัฒนาทางหลวงและเส้นทางสายหลักอย่างจริงจังในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นพื้นที่ที่มีปัญหาด้านความมั่นคง การพัฒนาในระยะนี้นอกจากจะให้ความสำคัญกับการเปิดหรือเชื่อมพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เข้ากับพื้นที่ภาคใต้ตอนบนแล้ว ยังเป็นการพัฒนาการคมนาคมที่ให้ความสำคัญกับการสร้างเส้นทางเชื่อมระหว่างจังหวัด ในตัวจังหวัด อำเภอกับอำเภอ ตำบลกับตำบล เข้าด้วยกัน แม้โครงการจำนวนมากที่ยกมากล่าวข้างต้น จะไม่สามารถระบุได้ทั้งหมดว่าโครงการใดที่ทางจังหวัดเป็นผู้ร้องขอของงบประมาณไปยังคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ แต่การเสนอชื่อโครงการดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความต้องการของจังหวัด อย่างน้อยที่สุดคือในระดับหน่วยงานราชการจังหวัด แม้โครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเส้นทางคมนาคมที่จังหวัดเสนอของงบประมาณ จะไม่ได้รับการอนุมัติทุกโครงการ หากแต่สิ่งดังกล่าวแสดงให้เห็นความหมายสำคัญในการให้ความสำคัญกับการพัฒนาเส้นทางคมนาคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อจุดมุ่งหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการแก้ปัญหาความมั่นคงเป็นสำคัญ

³² ดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 28-36, 42-44, 47, 53, 65-66.

³³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.1.2.8/10 รายงานผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ประจำปี 2513-2514 (แฟ้ม 1) (28 ม.ค. 2513-29 ธ.ค. 2514), หน้า 123-124.

4.1.2. การพัฒนาเส้นทางคมนาคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐในช่วง พ.ศ. 2521-2524

การพัฒนาเส้นทางคมนาคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐในระหว่างปี 2521-2524 นับเป็นการดำเนินการในช่วงแรกของการใช้นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ปี 2521 การดำเนินการในระยะนี้มีหน่วยงานของรัฐหลายหน่วยงานเข้ามามีบทบาทในการพัฒนา ในพื้นที่จังหวัดปัตตานีและยะลานั้นจะมีหน่วยงานพัฒนาของรัฐ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดำเนินการพัฒนาในพื้นที่มาตั้งแต่ก่อนการประกาศใช้นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ปี 2521 เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการพัฒนาเส้นทางคมนาคมในเขตของสองจังหวัดนี้โดยตรง ส่วนในจังหวัดนราธิวาส โครงการตามพระราชดำริ จะมีบทบาทนำในการพัฒนาทางด้านดังกล่าวในพื้นที่

4.1.2.1. การดำเนินการของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.)

นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปี 2521 ได้ระบุเป้าหมายและวิธีการในการแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านการพัฒนาเศรษฐกิจไว้ว่า

“...เร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ทุกระดับ โดยเน้นการขยายฐานทางเศรษฐกิจ ปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตให้ทันสมัย เพื่อให้มีการผลิต การขยายตลาดแรงงาน และการเพิ่มรายได้แก่คนไทยมุสลิมมากขึ้น ตลอดจนส่งเสริมและให้การสนับสนุนโครงการตามพระราชประสงค์ ส่งเสริมให้มีการสร้างทางหลวงจังหวัดและทางหลวงชนบทที่สามารถติดต่อกันได้ให้มากที่สุด และใช้ได้ทุกฤดูกาล”³⁴

นอกจากจะมีโครงการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมรายได้และอาชีพของคนในท้องถิ่นแล้ว สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทยังมีโครงการที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างการพัฒนาเส้นทางคมนาคมระดับท้องถิ่นโดยในปี 2521 ได้มีการก่อสร้าง “ทางมาตรฐานรพช.” ขึ้น 2 สายในจังหวัดปัตตานี คือเส้นทางสายบ้านยี่อราแป ถึงบ้านเลาเกาะ ระยะทาง 12.7 กิโลเมตร สายบ้านยี่อริงถึงบ้านกระเสาะ ระยะทาง 13 กิโลเมตร โดยแต่ละเส้นทางจะมีความกว้างของผิวจราจรประมาณ 6 เมตร และคาดว่า “...ทางสายบ้านยี่อราแปถึงบ้านเลาเกาะนั้น เมื่อได้สร้างเสร็จแล้วจะทำให้ประชาชน 25 หมู่บ้าน

³⁴ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, บรรยายสรุปเสนอต่อคณะนักศึกษา วปอ. รุ่นที่ 26 (ยะลา: ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2527), หน้า 14.

จำนวน 1 หมื่น 2 พันคน ได้รับประโยชน์จากเส้นทางสายนี้ สำหรับเส้นทางสายบ้านยะหริ่งถึงบ้านกระเสาะ เมื่อได้ก่อสร้างแล้วเสร็จจะทำให้ประชาชน 23 หมู่บ้าน จำนวน 7 พันคน ได้รับประโยชน์”³⁵

นับตั้งแต่ปี 2521 เป็นต้นมา สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทได้ก่อสร้างทางมาตรฐานรพช.ในจังหวัดปัตตานีแล้วเสร็จไปแล้ว 2 สาย คือ สายแปปะถึงบ้านคูวา และสายน้ดม่วงหวานถึงสามแยกตลาดกระโด รวมระยะทาง 16 กิโลเมตร³⁶ นอกจากนี้จังหวัดยะลาได้สรุปความก้าวหน้าในการพัฒนาพื้นที่ในเขตจังหวัดยะลาของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทไว้ว่า ในปี 2521 ได้มีการก่อสร้างถนนรวมระยะทาง 7,061 กิโลเมตร โดยเป็นทางมาตรฐาน รพช. จำนวน 2 สาย และทางในหมู่บ้านจำนวน 46 สาย ในปี 2522 ได้สร้างถนนไป 10,055 กิโลเมตร (ไม่รวมกับของปีก่อนหน้า) เป็นทางมาตรฐานรพช. 2 สาย เป็นทางในหมู่บ้าน 23 สาย ในเฉพาะของการสร้างถนนนับตั้งแต่ปี 2520-2522 รพช. ได้สร้างถนนในชนบทตามบัญชีโครงการมาตรฐานของ รพช. ในจังหวัดยะลา เป็นจำนวนทั้งสิ้น 18 สาย รวมระยะทาง 41,887 กิโลเมตร³⁷

นอกจากนี้การสร้างเส้นทางคมนาคมเพื่อเชื่อมต่อท้องถิ่นต่างๆ เข้าด้วยกัน ยังเป็นการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในการลำเลียงปัจจัยการผลิตและสินค้าทางการเกษตรของประชาชนในท้องถิ่น ทั้งเพื่อความสะดวกในการเดินทางไปกรีดยางพารา ลำเลียงน้ำยาง และการขนส่งยางพารา ทั้งในรูปแบบของน้ำยาง ยางแผ่นและไม้ยาง หรือเพื่อให้สะดวกต่อการเดินทางไปรวมกลุ่มทางการค้าผลิตผลทางการเกษตรโดยเฉพาะยางพาราของชาวบ้าน และอาจจะทำให้

“...ประชาชนมีโอกาสได้สัญจรไปมาเพิ่มขึ้น...วัฒนธรรมตลอดจนความเจริญหลายด้านได้กระจายไปยังบริเวณนี้ได้มากขึ้น ทำให้วัฒนธรรมหลังไหลไปมาและมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ผสมผสานมากกว่าที่เป็นอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามารถช่วยให้ประชาชนพูดภาษาไทยได้มากกว่าเดิม เพราะมีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากกว่าเดิม”³⁸

³⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/1ก.ย. 21 สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทเร่งดำเนินการสร้างทางมาตรฐานรพช.ที่จังหวัดปัตตานี, หน้า 3157.

³⁶ เรื่องเดียวกัน.

³⁷ ยะลา: จังหวัดทางใต้สุดของประเทศ (ยะลา: จังหวัดยะลา, 2522), หน้า 74-75,79-80,128.

³⁸ วินัย ครุวรรณพัฒน์, ทัศนยะของคนไทยใน 4 จังหวัดภาคใต้ (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 258-259.

4.1.2.2. การดำเนินการของกองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป.กลาง) กองบัญชาการทหารสูงสุด

การดำเนินการของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่จังหวัด ซึ่งสังกัดกองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติหรือ กรป.กลาง กองบัญชาการทหารสูงสุด มักจะประกอบไปด้วยงานพัฒนาใน 3 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาชุมชน การพัฒนาเส้นทางคมนาคม และการเจาะน้ำบาดาล³⁹ นันทวรรณ ภู่อ่าง ได้กล่าวถึงลักษณะของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่เอาไว้ว่า

“...หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ซึ่งประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ได้ถูกส่งออกไปยังท้องถิ่นชนบท เพื่อช่วยงานพัฒนาโดยเฉพาะในพื้นที่นั้นๆ โดยปกติข้าราชการมักไปไม่ถึง โครงการนี้ดำเนินไปในระดับตำบล ภายใต้การอำนวยการของพัฒนาการ ซึ่งจะกินนอนอยู่ในชนบท และเข้าใจปัญหาของท้องถิ่นยิ่งกว่าข้าราชการ ทั้งได้รับความไว้วางใจอย่างดีจากชาวบ้าน”⁴⁰

ในปี 2522 หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ที่ 51 กองอำนวยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติประจำจังหวัดปัตตานี ได้ส่งชุดพัฒนาการเคลื่อนที่เข้าปฏิบัติการในพื้นที่ตำบลป่าไร่ อำเภอกอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี โดยได้ดำเนินการสร้างถนนระหว่างหมู่บ้านสายปุตะ-บ้านช้างไห้ เป็นถนนดินลูกรัง ผิวจราจร 6 เมตร ระยะทาง 6 กิโลเมตร และได้สร้างสะพานไม้ถาวรเชื่อมถนนสายบ้านส้ม-บ้านป่าไร่ และฝายน้ำล้นคอนกรีตเสริมเหล็ก จำนวน 2 แห่ง โดยหลังจากสร้างแล้วเสร็จหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ที่ 51 ได้ทำการพิธีมอบให้แก่จังหวัดปัตตานี⁴¹

ในปี 2523 ทางหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 51 จังหวัดปัตตานีของกรป.กลาง กองบัญชาการทหารสูงสุด ได้ร่วมกับราษฎรได้ดำเนินการสร้างถนนระหว่างหมู่บ้าน สายจากบ้านบุดนถึงบ้านเขาวัง ตำบลปะโต อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี ตามโครงการสร้างเส้นทางคมนาคมเพื่อเร่งแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างเร่งด่วน โดยจัดสร้างในลักษณะถนนลูกรังอัดแน่น ผิวจราจรกว้าง 6 เมตร ไหล่ถนนกว้างข้างละ 1 เมตร มีความยาวทั้งสิ้น 3 กิโลเมตร พร้อมทั้งดำเนินการฝังท่อระบายน้ำ 6 แห่ง การดำเนินการแล้วเสร็จลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากได้รับความร่วมมืออย่างดีจากประชาชนในท้องถิ่น “...ซึ่ง

³⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/19 พ.ศ. 24 ผลงานของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่จังหวัดนราธิวาสปี 2524, หน้า 3032.

⁴⁰ นันทวรรณ ภู่อ่าง, ปัญหาชาวไทยมุสลิมในสี่จังหวัดภาคใต้ (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2521), หน้า 63.

⁴¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/23ม.ค. 22 หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ของกรป.กลางสร้างถนนที่ปัตตานี, หน้า 5765.

ในขณะนี้สามารถใช้เส้นทางคมนาคมดังกล่าวในการติดต่อไปมาหาสู่ การนำผู้เจ็บไข้ได้ป่วยไปรับการรักษาที่ทันสมัยในเมือง ตลอดจนการนำผลผลิตพืชไร่ออกสู่ตลาดต่อไป”⁴² และยังได้ดำเนินการสร้างถนนสายเขาวัง-บ้านบุเกะซีตอตูง ตำบลตรัง อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี โดยร่วมมือกับประชาชนในพื้นที่ในการดำเนินการก่อสร้างเช่นเดิม ถนนสายนี้เป็นถนนลูกรังบดอัดแน่น กว้าง 8 เมตร ผิวจราจร 6 เมตร ระยะทางรวม 5 กิโลเมตร ซึ่งถนนสายนี้ทางหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 51 ได้ทำการมอบให้กับทางจังหวัดปัตตานี เพื่อที่จะ “...อำนวยความสะดวกแก่ราษฎรใช้สัญจรติดต่อและนำพืชผลออกจำหน่ายในตัวเมืองได้”⁴³

ต่อมาหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่จังหวัดนราธิวาสได้ดำเนินการสร้างเส้นทางภายในหมู่บ้านและเส้นทางเชื่อมติดต่อกันระหว่างหมู่บ้านในอำเภอสุโหงปาตีเสร็จสิ้นไปแล้ว 3 แห่ง คือ บ้านแซะ ระยะทาง 1 กิโลเมตร บ้านท่า ระยะทาง 2 กิโลเมตร และบ้านโคกใหญ่ ระยะทาง 2 กิโลเมตร ทั้งนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการให้ความช่วยเหลือแก่ราษฎรที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นทุรกันดารห่างไกลเส้นทางคมนาคมในพื้นที่พัฒนาของหน่วย⁴⁴ นอกจากนี้ยังมีการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมตามโครงการพัฒนาของจังหวัด เช่นในกรณีของการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมสายอำเภอสายบุรี-รามัน จังหวัดยะลา ระยะทาง 70 กิโลเมตร ซึ่งเกือบเสร็จสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังทราบว่าในเขตพื้นที่ของจังหวัดยะลายังมีการดำเนินการก่อสร้างเส้นทางอีกหลายสาย โดยเฉพาะการเร่งสร้างเส้นทางสายอื่นแทนเส้นทางระหว่างอำเภอเมืองยะลาถึงอำเภอเบตง ในเขตอำเภอธารโต ที่มีระยะทางประมาณ 30 กิโลเมตร เนื่องจากเส้นทางสายนี้จะถูกน้ำท่วมหลังการสร้างเขื่อนบางลางเสร็จเรียบร้อยแล้ว⁴⁵

4.1.2.3. ข้อจำกัดในการพัฒนาเส้นทางคมนาคมโดยหน่วยงานของรัฐในช่วง พ.ศ. 2521-2524

แม้ว่าการดำเนินการพัฒนาของรัฐจะมีเป้าหมายในทางด้านการเมืองเป็นสำคัญ แต่สิ่งสำคัญที่ต้องนำมาพิจารณา คือ การดำเนินการดังกล่าวนั้นสร้างความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในช่วงเวลานั้นอย่างไรบ้าง ในด้านของการคมนาคมหากพิจารณาเฉพาะจังหวัดปัตตานี จะเห็น

⁴² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/11ส.ค. 23 หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่จังหวัดปัตตานี สร้างเส้นทางคมนาคมในเขตพัฒนา, หน้า 4637.

⁴³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/23 มิ.ย. 23 หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 51 ปัตตานี มอบถนนให้จังหวัด, หน้า 3721.

⁴⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/19 พ.ค. 24 ผลงานของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่จังหวัดนราธิวาสปี 2524, หน้า 3032.

⁴⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/23 เม.ย. 21 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมเดินทางไปตรวจราชการที่จังหวัดปัตตานี, หน้า 1546.

ได้ว่าระหว่างปี 2522-2524 ปัตตานีมีถนนเชื่อมต่อจังหวัดอื่นหลักอยู่ 5 เส้น มีทางหลวงเชื่อมต่อภายในตัวจังหวัดอยู่ 5 เส้นไม่เปลี่ยนแปลง จะมีเพิ่มมาบ้างแค่จำนวนถนนสายใหม่ที่ต่อเพิ่มมาจากสายเก่าในส่วนของถนนเชื่อมต่อจังหวัดอื่น 2 สาย และทางหลวงในตัวจังหวัดอีก 1 สาย⁴⁶

แต่สิ่งดังกล่าวเป็นที่เข้าใจได้ว่าหน่วยงานพัฒนาของรัฐในเวลานั้นโดยเฉพาะสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท จะเน้นสร้างเส้นทางเชื่อมต่อภายในเขตพื้นที่ชนบทกับชนบทและชนบทกับตัวเมืองเป็นสิ่งสำคัญ และต้องยอมรับว่าเส้นทางคมนาคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างเด่นชัดในทศวรรษ 2520 นี้ และเส้นทางที่เกิดขึ้นระหว่างจังหวัด อำเภอบึงนาราง ต้าบล ล้วนทำให้การขนส่งสินค้าและการเดินทางติดต่อกันของประชาชนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัวไปด้วย⁴⁷ ในขณะที่เดียวกันข้าราชการครูจำนวนหนึ่งที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ให้ข้อมูลผ่านบทสัมภาษณ์ไว้ในเอกสารชื่อ องค์ประกอบของปัญหาที่มีต่อสวัสดิภาพของครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไว้ในแนวทางเดียวกันว่าท้องที่ที่ตนปฏิบัติงานอยู่นั้น

“...สภาพการคมนาคมในหมู่บ้านถนนหนทางไม่ได้รับความสะดวกสบายเท่าที่ควร เป็นหมู่บ้านที่ยังลำบากกันดานแห่งหนึ่งสำหรับปัจจุบันนี้ ถนนหนทางเป็นถนนดินลูกรังเพียงเล็กน้อยเป็นบางแห่ง ขรุขระเป็นหลุมเป็นบ่อใช้(ได้)เพียงบางฤดู ถึงฤดูฝนพาหนะต่างๆต้องหยุดชะงักใช้การไม่ได้เลย การคมนาคมขนส่งการไปมาติดต่อต่างๆไม่มีความสะดวกอย่างเช่นที่อื่นๆ”⁴⁸ แม้แต่ในข้อมูลของสำนักงานพาณิชย์จังหวัดปัตตานีก็ให้ข้อมูลในแนวทางเดียวกันว่า “...ถนนที่เชื่อมระหว่างเขตชุมชนเป็นถนนลาดยางแอสฟัลท์ อยู่ในสภาพที่ดี แต่ระหว่างเขตชนบทห่างออกไปลักษณะเป็นถนนลูกรัง มีสภาพดีใช้ได้เฉพาะหน้าแล้ว เมื่อถึงฤดูฝนถนนบางตอนใช้ไม่ได้เลย โดยเฉพาะท้องที่อำเภอโคกโพธิ์ ยะรัง มายอ ยะหริ่ง”⁴⁹

นอกจากนั้นพื้นที่ชนบทในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้อีกยังมีปัญหาเรื่องการขาดสะพานที่มั่นคงถาวร ทำให้เมื่อเกิดภาวะน้ำท่วม สะพานชั่วคราวที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้นต้องพังลงทุกครั้ง ปัญหา

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6 และ ปัตตานี 2525 (ปัตตานี: สำนักงานจังหวัดปัตตานี, 2525), หน้า 7-8.

⁴⁷ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, การปกครองท้องที่ต่างวัฒนธรรม: สถานการณ์ในบริเวณ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2530), หน้า 35.

⁴⁸ ดู บทอัตชีวประวัติ “กรณีที่ 7 ครูไทยพุทธลูกที่ สอนในโรงเรียนที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นไทยพุทธ” ใน คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาองค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้, องค์ประกอบของปัญหาที่มีต่อสวัสดิภาพของครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กรุงเทพฯ: ครูสภา, 2525), หน้า 233.

⁴⁹ รายงานข้อมูลการตลาดประจำปี 2524 (ปัตตานี: สำนักงานพาณิชย์จังหวัดปัตตานี, 2525), หน้า 28

เหล่านี้มักประสบในบริเวณชุมชนที่อยู่ตามบริเวณแม่น้ำสายบุรี ทำให้เห็นว่านอกจากถนนจะจำเป็นต่อวิถีทางเศรษฐกิจของชาวบ้านแล้ว สะพานสามารถทำหน้าที่ในลักษณะเดียวกัน คือ ให้ความสะดวกในการติดต่อกับตัวเมืองหรือตัวอำเภอ เป็นเส้นทางนำผลผลิตออกสู่ตลาด อย่างไรก็ตามปัญหาดังกล่าวชาวบ้านมักแก้ปัญหาด้วยการใช้เรือข้ามฟากแม่น้ำซึ่งจะมีความลำบากกว่า⁵⁰ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดในเรื่องการพัฒนาเส้นทางการคมนาคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐในช่วงต้นทศวรรษ 2520 นอกเหนือข้อจำกัดในเรื่องของตัวโครงการพัฒนาของรัฐที่ดำเนินการอยู่ในพื้นที่แห่งนี้

4.1.2.4. การพัฒนาเส้นทางคมนาคมของโครงการตามพระราชดำริ

“โครงการตามพระราชดำริ” เป็นรูปแบบหนึ่งของ “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”⁵¹ ที่เรารู้จักกันในปัจจุบัน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หมายถึง โครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ (รัชกาลที่ 9) สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 และพระบรมวงศานุวงศ์ ได้ทรงมีพระราชดำริให้จัดทำขึ้น โดยมีลักษณะสำคัญคือ เป็นโครงการที่ล้วนจัดทำขึ้นเพื่อช่วยเหลือประชาชนที่ประสบปัญหาเกี่ยวกับการทำมาหากินและปัญหาที่กระทบถึงสภาพการดำรงชีวิต⁵² ส่วนโครงการตามพระราชดำริ หมายถึง โครงการที่รัชกาลที่ 9 หรือพระบรม

⁵⁰ ดู “กรณีที่ 2 ครูไทยมุสลิมจากนอกห้องที่สามจังหวัด สอนในโรงเรียนในชุมชนที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นมุสลิม” ใน องค์ประกอบของปัญหาที่มีต่อสวัสดิภาพของครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 220-221.

⁵¹ คำว่า “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” นั้น เป็นคำที่เริ่มใช้ภายหลังการก่อตั้งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) เมื่อปี 2524 เพื่อทำหน้าที่ประสานงานการดำเนินโครงการกับหน่วยงานราชการ โดยที่มาของคำว่า “อันเนื่องมาจากพระราชดำริ” มาจากการที่รัชกาลที่ 9 ทรงเห็นว่าควรระมัดระวังเรื่องการใช้คำเรียกชื่อ เพราะคำว่า “ตามพระราชดำริ” นั้นทรงเห็นว่าเป็นคำที่แรงเกินไป จึง “ควรจะเป็นคำที่มีความหมายว่าเป็นโครงการที่พระองค์ทรงเห็นว่าน่าจะทำหรือเป็นโครงการที่สืบเนื่องมาจากพระราชดำริของพระองค์ท่าน” แต่ในระยะเวลาของงานศึกษานี้จะขอใช้คำว่า “โครงการตามพระราชดำริ” ซึ่งเป็นคำที่ใช้อย่างแพร่หลายในบรรดาโครงการที่ดำเนินการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในช่วงปี 2521-2524 ดู สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.), ใต้ร่มพระบารมี 20 ปี กปร. (กรุงเทพฯ: สำนักงาน กปร., 2544), หน้า 121 อ้างถึงใน ชนิตา ชิตบัณชิตย์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2550), หน้า 253.

⁵² สุเมธ ดันดิเวชกุล, “บทบาทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในการสนับสนุนความมั่นคงของชาติในพื้นที่ชนบทของประเทศ,” (เอกสารวิจัยส่วนบุคคล วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2529), หน้า 1 อ้างถึงใน ชนิตา ชิตบัณชิตย์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่., หน้า 5.

วงศานวงศ์ทรงวางแผนพัฒนา หรือทรงเสนอแนะให้รัฐบาลร่วมดำเนินการตามพระราชดำริ โดยจะทรงร่วมงานกับฝ่ายหน่วยงานของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายพลเรือน ตำรวจ หรือฝ่ายทหาร ในการดำเนินงานของโครงการ ซึ่งโครงการที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ล้วนกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ⁵³ และยังเป็นโครงการที่มีลักษณะของการเป็น “...โครงการที่ดำเนินงานโดยหน่วยงานของรัฐ ใช้งบประมาณของรัฐ ดำเนินการตามพระราชดำริ และเป็นไปตามพระราชประสงค์”⁵⁴

โครงการตามพระราชดำริที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เริ่มขึ้นภายหลังจากที่พระตำหนักทักษิณราชธานีเวศน์ ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดนราธิวาสก่อสร้างแล้วเสร็จในปี 2516 นำมาซึ่งการเสด็จแปรพระราชฐานของรัชกาลที่ 9 มายังพระตำหนักแห่งนี้ จนกระทั่งในปีถัดมา คือ ปี 2517 การเสด็จแปรพระราชฐานของรัชกาลที่ 9 จึงเริ่มมีความเกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาชนบทในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ที่นับได้ว่าเป็นจังหวัดที่มีโครงการตามพระราชดำริมากที่สุดในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยกัน ซึ่งปัจจัยหนึ่งเกิดจากการเป็นพื้นที่ที่ใกล้ชิดกับรัชกาลที่ 9 และพระตำหนักของพระองค์มากที่สุด และจะเป็นจังหวัดที่ได้รับผลจากการดำเนินโครงการตามพระราชดำริมากที่สุดในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากหลักฐานโครงการตามพระราชดำรินี้ในเขตจังหวัดนราธิวาสนั้น เริ่มเห็นการก่อสร้างถนนเข้าไปยังพื้นที่โครงการจัดตั้งสหกรณ์นิคมบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ในระหว่างปี 2518-2519 ตลอดจนโรงเรียน สถานือนามัย และสาธารณสุขปโภคสาธารณสุขการทางด้านต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่สมาชิกที่จะเข้ามาทำกินในพื้นที่ของโครงการและเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ข้าราชการที่จะเข้ามาพักอาศัยเพื่อดูแลโครงการนิคมสหกรณ์นี้⁵⁵ ในปี 2520 ได้มียกระดับและขยายถนนเข้าหมู่บ้านโครงการจัดสรรที่ดินหมู่บ้านพระราชดำริทุ่งริมมะสะง หมู่ที่ 4 ตำบลริมมะสะง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี จำนวน 4 สาย และยังได้มีการสำรวจเพื่อสร้างทางพัฒนาจากบ้านปะการัง

⁵³ ชนิตา ชิตบัณญัติย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 7. ส่วนประเภทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ได้แบ่งประเภทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1. โครงการตามพระราชประสงค์ 2. โครงการหลวง 3. โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์ และ 4. โครงการตามพระราชดำริ (ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 6-7.)

⁵⁴ ปราการ กลิ่นฟุ้ง, “การเสด็จพระราชดำเนินท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ. 2493-2530,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 193.

⁵⁵ โครงการพระราชดำรินราธิวาส (กรุงเทพฯ: แพร่การช่าง, 2519), หน้า 15.

ถึงคลองประทานประมาณ 6 กิโลเมตร⁵⁶ แสดงให้เห็นถึงการขยายตัวของโครงการตามพระราชดำริทางด้านคมนาคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ว่าเริ่มต้นจากการขยายเส้นทางคมนาคมไปยังพื้นที่ของโครงการตามพระราชดำริ โดยเฉพาะโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งนิคมสหกรณ์ ทำให้เห็นว่าโครงการตามพระราชดำริทางการคมนาคมนั้น เกิดขึ้นควบคู่กันไปกับโครงการตามพระราชดำริทางด้านอื่นๆ เพื่อประโยชน์ในการเข้าถึงพื้นที่นั้นๆ

ในปี 2521 เริ่มมีการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสตาม “โครงการนิคมพัฒนาภาคใต้-อำเภอแว้ง” ซึ่งมีเป้าหมายในการก่อสร้างระยะทาง 15.8 กิโลเมตร และ “โครงการบ้านทอน-รังมดแดง-บ้านกอตอ” มีเป้าหมายตามแผนงาน 19.1 กิโลเมตร ทั้งสองโครงการจะดำเนินการต่อไปจนถึงปี 2524 ในปี 2522 เกิดโครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคม “โครงการโคกนิบง-ยะลูดง” ที่มีเป้าหมายก่อสร้างตามแผนงาน 5.7 กิโลเมตร “โครงการบ้านป่าไหม้-กิ่งอำเภอไม้แก่น-บ้านต้นไทร” มีเป้าหมายการสร้าง 12.1 กิโลเมตร “โครงการบ้านดงชงญอ-บ้านลูโบ๊ะลาเซาะ-นิคมพัฒนาแว้ง” มีเป้าหมายการสร้าง 31.3 กิโลเมตร และ “โครงการบ้านต้นไทร-ดาโต๊ะดารามัน” มีเป้าหมายการสร้าง 8.1 กิโลเมตร โดยโครงการทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นดำเนินการโดยแขวงทางนราธิวาส และเป็นถนนลาดยางตามมาตรฐานทั้งสิ้น ในปีงบประมาณ 2522 จึงมีโครงการทางการคมนาคมของโครงการตามพระราชดำริในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสจำนวน 6 โครงการ⁵⁷

ในปี 2523 ยังมีโครงการที่ดำเนินการต่อเนื่องมาตั้งแต่ปีงบประมาณก่อนหน้าจำนวน 4 โครงการ โครงการต่อเนื่องเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของการ “รักษาสภาพทางให้การจราจรผ่านได้ทุกฤดูกาล” ทำการฝังท่อระบายน้ำไว้ใต้ถนน หรือทำการสร้างสะพานเพื่อเชื่อมต่อถนนเข้าด้วยกัน โครงการที่ยังคงดำเนินการต่อเนื่องในระยะนี้ได้แก่โครงการถนนสายนิคมพัฒนา-แว้ง โครงการถนนสายบ้านทอน-รังมดแดง-กอตอ โครงการถนนสายต้นไทร-ดาโต๊ะดารามัน โครงการถนนสายโคกนิบง-ยะลูดง และมีโครงการที่เป็นโครงการเพิ่มเติมเข้ามาในปีงบประมาณนี้ ได้แก่ “โครงการถนนสายต้นไทร-ป่าไหม้” เป้าหมายการก่อสร้าง 12.1 กิโลเมตร “โครงการถนนสายสุโหงปาตี-สามแยกแว้ง” เป้าหมายการก่อสร้าง 16 กิโลเมตร “โครงการถนนสายนิคมฯ-บ้านสากอ” ระยะทางตามเป้าหมาย 14 กิโลเมตร “โครงการถนนนิคมพัฒนา-โต๊ะไม้ะ” ระยะทาง 25.3 กิโลเมตร “โครงการ

⁵⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/2 ก.ย. 20 นายสมัคร สุนทรเวช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และ นายอินทร์ จันทรสถิตย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เดินทางไปตรวจเยี่ยมโครงการจัดสรรที่ดินหมู่บ้านพระราชดำริ ทุ่งริมะสะโจ จังหวัดปัตตานี, หน้า 2991-2992.

⁵⁷ จำนวนความยาวของถนนที่กล่าวถึงนี้ได้ตัดยอดจำนวนรายละเอียดที่เป็นจุดทัศนียมลง โดยคงไว้เฉพาะตัวเลขแรกหลังจุดทัศนียมเท่านั้น ดูรายละเอียดใน โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2522 (นราธิวาส: สำนักงานจังหวัดนราธิวาส องค์การบริหารส่วนจังหวัดนราธิวาส, 2522), หน้า 55-60.

ก่อสร้างทางลาดยางสายบ้านโตะโม่-สว.ทางแยกกม.7” ระยะทางตามเป้าหมายในปีงบประมาณ 2523 5 กิโลเมตร นอกจากนี้ยังมีโครงการที่ถูกระบุว่าดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2521 แต่ยังไม่ปรากฏว่ายังไม่แล้วเสร็จในปีงบประมาณ 2523 คือ “โครงการที่ นธ. 12012 สายบ้านบาเจาะ-บ้านทอน” ซึ่งเป็นโครงการถนนลูกรังระยะทาง 10 กิโลเมตร แต่ไม่ปรากฏในข้อมูลของโครงการในปีงบประมาณ 2522 และ “โครงการสำรวจออกแบบและก่อสร้างทางลาดยางถนนสายบ้านโตะโม่-บ้านภูเขาทอง-ชายแดนไทย-มาเลเซีย” ซึ่งในปีงบประมาณ 2523 ยังไม่ได้มีการดำเนินการ มีเพียงการส่งเรื่องโครงการเพื่อพิจารณา⁵⁸

จะเห็นว่าโครงการเหล่านี้กระจายตัวไปในเขตพื้นที่อำเภอบาเจาะ อำเภอแว้ง กิ่งอำเภอสุคริน อำเภอสู่หงป่าดี อำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส และในเขตกิ่งอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี โครงการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมทั้งหมดนี้ทำหน้าที่เชื่อมอำเภอเหล่านี้เข้าด้วยกัน และจะสังเกตเห็นว่าแทบทุกอำเภอที่เกิดโครงการตามพระราชดำริทางด้านคมนาคมจะเป็นที่ตั้งของโครงการตามพระราชดำริทางด้านอื่นๆทั้งสิ้น⁵⁹ ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ กรณีบ้านปีแถมุด หมู่ที่ 6 ตำบลบุกิต อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส เป็นหมู่บ้านตามโครงการตามพระราชดำริ ที่ได้มีการสร้างถนนขึ้นสองทาง ทางแรกสร้างจากบ้านกำปงปารูถึงบ้านปีแถมุด ระยะทางยาวสามกิโลเมตร และทางที่สองสร้างจากบ้านบาโงแซดถึงบ้านปีแถมุดระยะทางยาวสี่กิโลเมตร ซึ่งเป็น “...พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9-ผู้วิชัย) ที่มีความประสงค์ให้ราษฎรของพระองค์ได้อยู่ดีกินดี และเห็นว่าหมู่บ้านแห่งนี้เป็นหมู่บ้านที่ห่างไกลความเจริญ ถนนหนทางไปมาลำบาก พระองค์จะมีพระราชดำริที่จะทำให้หมู่บ้านแห่งนี้ได้มีถนนเข้าออกหมู่บ้าน”⁶⁰

ในปี 2524 การก่อสร้างเส้นทางคมนาคมในเขตพื้นที่จังหวัดนราธิวาสของโครงการตามพระราชดำริ มีโครงการที่เป็นการดำเนินการต่อเนื่องมาตั้งแต่ปีงบประมาณก่อนหน้า 8 โครงการ ดำเนินการในเขตพื้นที่อำเภอบาเจาะ อำเภอระแงะ กิ่งอำเภอสุคริน อำเภอแว้ง อำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส และกิ่งอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี โครงการเหล่านี้แทบทั้งหมดเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2522 หรือก่อนหน้า ในปีนี้ยังได้เริ่มการก่อสร้าง “โครงการก่อสร้างถนนสายบ้านโตะโม่-บ้านภูเขาทอง-ชายแดนไทยมาเลเซีย” ซึ่งเป็นโครงการที่เสนอไปตั้งแต่ปีงบประมาณก่อนหน้าแต่ยังไม่ได้รับการอนุมัติ นอกจากนี้ยังมีโครงการการสร้างถนนที่เพิ่มเติมเข้ามาอีกจำนวน 8

⁵⁸ โครงการตามพระราชดำรินในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523 (นราธิวาส: สำนักงานจังหวัดนราธิวาส องค์การบริหารส่วนจังหวัดนราธิวาส, 2523), หน้า 6-66.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/5 มิ.ย. 24 เยี่ยมหมู่บ้านโครงการพระราชดำริที่อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส, หน้า 3504-3505.

โครงการ ได้แก่ “โครงการก่อสร้างถนนจากโรงเรียนบ้านปลักปลา-บ้านปลักปลาอำเภอตากใบ” ระยะทาง 1.6 กิโลเมตร “โครงการทางหลวงหมายเลข-ตอนนิคมพัฒนาภาคใต้-บ้านปาโจ-โต๊ะโมะ” “โครงการทางหลวงหมายเลข 4193 ตอนสุโหงปาตี-สามแยก” “โครงการก่อสร้างทางที่นส.11023 บ้านกำปางบารู-บ้านตือระ” ในเขตอำเภอสุโหงปาตี และอำเภอสุโหงโก-ลก “โครงการก่อสร้างทางที่นธ. 11016 บ้านคชงญอ-บ้านลูโบ๊ะตีแย-บ้านยานิง” “โครงการก่อสร้างทางที่นธ. 1103/2 บ้านปารอปาตีะ-บ้านปือเล็ง-บ้านตายา” ในเขตอำเภอหรือเสาะ “โครงการสร้างทางระหว่างหมู่บ้าน แบบ เอฟ-6 จากบ้านบาโจไอซา ถึงบ้านกำปางฮูลู” เขตอำเภอสุโหงปาตีและอำเภอรณะงะ ระยะทาง 6 กิโลเมตร และ “โครงการปรับปรุงถนนสายเจาะไอร้อง-บองอ-คชงญอ” ระยะทาง 23 กิโลเมตร

โครงการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมในระยะนี้จะมีหน่วยงานที่เป็นหน่วยงานหลักในการก่อสร้างคือ แขวงทางจังหวัดนราธิวาส สภาดำบล สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) จังหวัดนราธิวาส และสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กระทรวงมหาดไทย และมีหลายโครงการที่ทางโครงการตามพระราชดำริเข้ามาดำเนินการก่อสร้างเอง นอกจากนี้ยังมีการดำเนินการก่อสร้างและซ่อมแซมสะพานคอนกรีตเสริมเหล็กพื้นไม้ในเขตพื้นที่อำเภอตากใบและอำเภอสุโหงโก-ลกอีกด้วย รวมจำนวนโครงการทั้งหมดที่ดำเนินการในปีงบประมาณ 2524 19 โครงการ⁶¹ ซึ่งวัตถุประสงค์ของการสร้างเส้นทางเหล่านี้นอกจากจะเป็นไปเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในท้องถิ่นให้สามารถสัญจรไปมาได้สะดวก ยกกระตือรือร้นของประชาชนในพื้นที่ที่ถนนตัดผ่าน และเป็นการสนับสนุนการจัดตั้งนิคมสหกรณ์ของโครงการตามพระราชดำริแล้ว⁶² ยังเป็นไปเพื่อ “...พื้นฟูจิตใจของราษฎรในท้องที่...ช่วยให้เจ้าหน้าที่ของทางราชการได้ใช้เส้นทางสายนี้ปฏิบัติหน้าที่ได้และสะดวกแก่เจ้าหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามโจรผู้ร้าย”⁶³

การขยายตัวของโครงการตามพระราชดำริทางการคมนาคม แม้ว่าโดยสาระแล้วจะเป็นการขยายเส้นทางคมนาคมไปยังโครงการตามพระราชดำริทางด้านอื่นๆ โดยเฉพาะโครงการตามพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งนิคมสหกรณ์ทั้งหลาย เพื่อให้ทางการสามารถเข้าไปพัฒนาพื้นที่เหล่านั้นได้ตามพระราชประสงค์ แต่ในขณะเดียวกันการขยายตัวอย่างกว้างขวางของโครงการคมนาคมตามพระราชดำริในระยะเวลานี้ ก่อให้เกิดการเชื่อมพื้นที่การคมนาคมระหว่างชุมชนกับชุมชน และอำเภอกับอำเภอเข้าด้วยกันเป็นสำคัญ การดำเนินการเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส นั้นทำให้โครงการช่วยการคมนาคมภายในจังหวัดนราธิวาสขยายตัวอย่างกว้างขวาง และทำ

⁶¹ โครงการตามพระราชดำรินในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524 (กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา จำกัด, 2424), หน้า 37-46.

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 42-46.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

ให้เห็นลักษณะของการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางทางคมนาคมภายในตัวจังหวัดนครราชสีมา ทั้งยังมีความเป็นไปได้ว่าการขยายเส้นทางคมนาคมไปยังพื้นที่หมู่บ้านชนบทของจังหวัดนครราชสีมา รวมถึงจังหวัดชายแดนภาคใต้ เกิดขึ้นอย่างจริงจังและกว้างขวางในระยะเวลา

4.1.3. การพัฒนาเส้นทางคมนาคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ระหว่าง พ.ศ. 2525-2532

การพัฒนาเส้นทางคมนาคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระหว่างปี 2525-2532 เป็นการดำเนินการพัฒนาที่มีลักษณะสานต่อโครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมในพื้นที่จากช่วงเวลาก่อนหน้า แม้ว่าจะเป็นการพัฒนาภายหลังจากการตั้งศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ. บต.) ก็ตาม อย่างไรก็ตามในช่วงเวลานี้หน่วยพัฒนาเคลื่อนที่ที่ประจำอยู่ในแต่ละจังหวัดจะมีบทบาทเด่นในการดำเนินการพัฒนาเส้นทางคมนาคม อย่างไรก็ตามสิ่งดังกล่าวเกิดจากข้อจำกัดในเรื่องหลักฐานที่ทำให้สามารถเข้าถึงได้เฉพาะโครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมของรัฐที่จำกัดเฉพาะโครงการที่หน่วยงานดังกล่าวมีบทบาทนำ

4.1.3.1. การพัฒนาเส้นทางคมนาคมโดยหน่วยงานของรัฐ

การพัฒนาเส้นทางคมนาคมของรัฐเกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่สำคัญและเกี่ยวข้องกันสองประการ ประการแรกการพัฒนาเส้นทางคมนาคม เป็นการสร้างความสะดวกในการเคลื่อนกองกำลังของรัฐในการเข้าไปปราบปรามกองกำลังต่อต้านรัฐในพื้นที่ที่มีมักจะอยู่ในเขตป่าเขา ประการที่สองเป็นการสร้างความสะดวกในการลำเลียงผลผลิตทางการเกษตร ไปยังตัวเมืองหรือตลาดในท้องถิ่นๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องการยกระดับรายได้ของประชากรเพื่อแก้ปัญหาความยากจน ซึ่งมีนัยของการสร้างปัจจัยพื้นฐานที่เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในทางหนึ่ง คือ การสร้างความสะดวกในการลำเลียงผลผลิตจากชุมชนไปยังอุตสาหกรรมในตัวเมือง นอกจากนี้ถนนยังเป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาที่สำคัญในการสร้าง “จิตวิทยามวลชน” ว่ารัฐไม่ได้ละเลยการพัฒนาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้แต่อย่างใด ดังที่ พ.อ. ปุ๊ก เดชบุญชัย ผู้บังคับหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 53 กรป.กลาง รับผิดชอบการพัฒนาเขตพื้นที่จังหวัดยะลาในเวลานั้นได้กล่าวว่า

“...เส้นทางคมนาคมนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นมาก และเป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นพื้นฐานของความเจริญ ซึ่งท้องถิ่นใดมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวก ก็ย่อมจะเป็น

หนทางนำความเจริญด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการเกษตร เกษตรกรในชนบทจะได้มี
โอกาสนำผลผลิตออกสู่ตลาดได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น”⁶⁴

ปี 2525 จากข้อมูลคำบอกเล่าของบรรดาข้าราชการครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ใน
ระยะนี้ จะเห็นว่าในหลายท้องที่ในชนบทยังประสบปัญหาการคมนาคมยังไม่สะดวก แม้ว่าโครงการ
ตามพระราชดำริในระยะก่อนหน้าจะได้สร้างเส้นทางไปจำนวนมากแล้วก็ตาม แต่ลักษณะของการ
สร้างเส้นทางคมนาคมของโครงการตามพระราชดำรินยุคก่อนหน้า มักจะเป็นการสร้างเส้นทางเพื่อ
สร้างความสะดวกหรือเปิดทางเข้าสู่โครงการตามพระราชดำริรูปแบบอื่นๆ เป็นหลัก การพัฒนา
เส้นทางคมนาคมของโครงการตามพระราชดำรินในช่วงปี 2521-2524 จึงมีข้อจำกัดอยู่ในตัว แม้จะทำให้
เกิดการขยายการคมนาคมจำนวนมากในเขตจังหวัดนราธิวาสก็ตาม แต่จะเห็นได้ว่าการพัฒนาใน
รูปแบบดังกล่าวไม่ได้ขยายออกไปในจังหวัดชายแดนภาคใต้อื่นๆ เท่าใดนัก

ข้าราชการครูผู้หนึ่งซึ่งสอนหนังสืออยู่ในโรงเรียนที่ “ก้นดาร์ที่สุดของอำเภอเมือง” จังหวัด
นราธิวาส เล่าว่าโรงเรียนของตน “อยู่ในท้องที่ก้นดาร์มาก ถนนหนทางในการคมนาคมไม่สะดวก
ขรุขระเป็นหลุมเป็นบ่อและเต็มไปด้วยฝุ่นในหน้าร้อน หน้าฝนน้ำก็ท่วมต้องลุยน้ำ สะพานแต่ละแห่งก็
ชำรุดทรุดโทรม”⁶⁵ และในบางโรงเรียนที่ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองยะลาประมาณ 24 กิโลเมตรในเวลานั้น
“ถนนเป็นลูกรัง เป็นขี้ฝุ่นในฤดูแล้งและเป็นโคลนในฤดูฝน”⁶⁶ ข้าราชการครูผู้หนึ่งที่ทำงานอยู่ในโรงเรียน
แห่งหนึ่งในตำบลยุโป อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา เล่าว่าถนน “ใช้ได้เพียงบางฤดูกาลเท่านั้นและก็
เป็นทางอ้อมระยะยาว...มีถนนไม่ตลอดสายขาดเป็นบางตอนและจะต้องข้ามลำแม่น้ำปัตตานี ใช้
ยานพาหนะได้เป็นบางชนิดและในบางฤดู”⁶⁷

นอกจากนี้อีกหลายพื้นที่ยังประสบปัญหาในลักษณะเดียวกัน คือ ประสบปัญหาจากถนน
หนทางที่ยังคงเป็นถนนลูกรังหรือเป็นลูกรังบางตอน ซึ่งเป็นประเภทถนนที่รัฐใช้เป็นหลักในการสร้าง
ในช่วงก่อนหน้า บ้างก็ประสบปัญหาเรื่องสะพานข้ามแม่น้ำที่ยังไม่คงทนถาวร แต่มีในบางท้องที่ เช่น
ในตำบลทุ่งพลา อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ที่มีการคมนาคมที่สะดวกทั้งโดยทางถนนและรถไฟ

⁶⁴ “นพค. 53 กรป.กลาง ส่งชุดปฏิบัติงานสร้างทางระหว่างหมู่บ้านที่ยะลา,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าว
ภูมิภาค รอบค้ำ 23 กุมภาพันธ์ 2528): 1.

⁶⁵ คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาองค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสาม
จังหวัดชายแดนภาคใต้, องค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพของครูในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 223.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 225.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 232-233.

หรือในบางท้องที่ของอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส การคมนาคมเริ่มจะสะดวกสบายต่อการไปทำงานของข้าราชการครูในท้องที่แล้ว⁶⁸

ปี 2525 จังหวัดยะลา ได้ดำเนิน “โครงการพัฒนาเส้นทางเพื่อความมั่นคง” สามารถก่อสร้างเส้นทางได้ 6 เส้นทาง กับอีก 2 สะพาน คือ เส้นทางสายไทร้มเย็น 1 จากบ้านบายอถึงบ้านลาบู อำเภอยะหา ระยะทางก่อสร้าง 13 กิโลเมตร สายไทร้มเย็น 2 จากบ้านปะแตรายอ อำเภอรามัน ถึงบ้านบาเจาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ระยะทาง 18 กิโลเมตร สายไทร้มเย็น 3 จากบ้านสะอะเอะถึงบ้านป่าหวัง อำเภอเมืองยะลา ระยะทาง 19 กิโลเมตร เส้นทางสายบาละ-คลองน้ำใน-ติดชายแดน อำเภอยะหา ระยะทาง 13 กิโลเมตร เส้นทางสายสะลาแด-หลักเขต อำเภอเมืองยะลา ระยะทาง 18 กิโลเมตร และเส้นทางสายยาแลบารู-บาซูดอ ระยะทาง 8 กิโลเมตร สร้างสะพานไทร้มเย็นหรือสะพานกัว ใน ตำบลสะอะเอะ อำเภอเมืองยะลา และสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก (สะพาน คสล.) ครงปิ้ง ตำบลสะอะเอะ อำเภอเมืองยะลา ซึ่งโครงการทั้งหมดนี้แล้วเสร็จประมาณปี 2527⁶⁹

ในปีเดียวกันนี้กองอำนวยการร่วมอำเภอเบตง นำโดยพ.ต.ท.เกษียรณ อารังศักดิ์ สารวัตรใหญ่ สถานีตำรวจภูธร อำเภอเบตง พร้อมกำลังพลเรือน ตำรวจ ทหาร จาก ตำบลยะรม และตำบลเบตง 900 คน ร่วมกันสร้างถนนเชื่อมหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 ตำบลยะรม อำเภอเบตง เพื่อฉลอง 200 ปีกรุงรัตนโกสินทร์ สร้างถนนยาว 2,500 เมตร เป็นถนนดิน ผิวจราจร 4 เมตร⁷⁰ ปีงบประมาณ 2525 จังหวัดยะลาได้ดำเนินการพัฒนาเส้นทางคมนาคมผ่านโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท โดยการสร้างทางมาตรฐานเร่งรัดพัฒนาชนบทในตำบลต่างๆรวมเป็นระยะทางทั้งสิ้น 79 กิโลเมตร และงานสำรวจออกแบบทางระยะทาง 20 กิโลเมตร⁷¹

นอกจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกแล้ว ในปีเดียวกันนี้ คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้กรมเจ้าท่าทำสัญญาจ้างเหมาก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกที่ชายฝั่งตำบลบานา อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี กับห้างหุ้นส่วนจำกัดพรหมประธานก่อสร้าง โดยเริ่มลงมือก่อสร้างในวันที่ 1 กันยายน 2525 มีกำหนดการแล้วเสร็จภายใน 18 เดือน⁷² โดยจะใช้เนื้อที่ประมาณ 100 ไร่ เพื่อเป็นการสนับสนุนท่าเทียบเรือน้ำลึกสงขลา และเพื่อประสานงานขนส่งทั้งทางบกและทางน้ำได้สะดวกรวดเร็วขึ้น ทั้งยัง

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 220, 241, 244, 247, 250.

⁶⁹ บรรยายสรุปจังหวัดยะลา (ม.ป.ท.: ม.ป.ป.) (เอกสารอัดสำเนา), หน้า 52.

⁷⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/17 เมย 25 จ. ยะลาสร้างถนนร่วมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี, หน้า 2207.

⁷¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/12 พ.ย. 25 เร่งรัดพัฒนาชนบท จ.ยะลา, หน้า 6207.

⁷² ปราโมทย์ กระมุก และรวีวรรณ ชุ่มพฤกษ์ (รวบรวม), “ปฏิทินข่าวภาคใต้,” รัฐมิแล 6, 1 (กันยายน-ธันวาคม 2525): 1.

เป็นการเพิ่มความสะดวกในการขนส่งสินค้าทางน้ำ เป็นการสนับสนุนอุตสาหกรรมท่องเที่ยว อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์จากประมง และการประมงในพื้นที่ให้พัฒนายิ่งขึ้น ซึ่งทั้งหมดจะก่อให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้น โครงการนี้ก่อสร้างแล้วเสร็จในปี 2527⁷³

นอกจากนี้ยังมี “โครงการก่อสร้างสะพานท่าเทียบเรือแพขนานยนต์ตาบา” ซึ่งเป็นโครงการที่ร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลมาเลเซีย มีมติตั้งแต่ปี 2524 ให้มีการก่อสร้างสะพานท่าเทียบเรือแพขนานยนต์ที่บ้านตาบา ตำบลเจ๊ะเห อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส และบริเวณบ้านเบนกาลังกูโบ อำเภอตุมบัต รัฐกลันตัน มาเลเซีย ต่อมาคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติเงินจำนวน 202,946,296 บาท เริ่มดำเนินการวางแผนและสำรวจพื้นที่ในปี 2525 โดยมีกองอำนวยการกลางสำนักผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นหน่วยงานรับผิดชอบหลัก ดำเนินการก่อสร้างสะพานเก่าในปี 2527 จนกระทั่งปี 2528 จึงได้รับงบประมาณซื้อที่ดิน สร้างสะพานท่าเทียบเรือ และถนนในบริเวณโครงการ เป็นเงิน 87 ล้านบาท และได้รับงบประมาณสำหรับก่อสร้างอาคารและส่วนประกอบอื่นๆอีก 100,531,380 บาท จนกระทั่งแล้วเสร็จในปี 2529 ทางกองอำนวยการกลางสำนักผู้บัญชาการทหารสูงสุด จึงดำเนินการส่งมอบให้กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง⁷⁴

17 มีนาคม 2526 นายอนันต์ อนันตกุล ผู้อำนวยการ ศอ. บต. ได้ประชุมหัวหน้าสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท วิศวกร และเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) ในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อพิจารณาวางแผนพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นการเร่งด่วน ซึ่งมีกำหนดจะจัดทำแผนให้แล้วเสร็จภายในสามเดือน จากนั้นจึงจะเสนอให้แม่ทัพภาคที่ 4 สภาความมั่นคงแห่งชาติ และนายกรัฐมนตรีพิจารณาให้ความเห็นชอบตามลำดับ แผนพัฒนาชนบทในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้นี้จะเน้นหนักด้านการพัฒนาถนนและแหล่งน้ำ โดยรพช. หรือสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทเป็นผู้รับผิดชอบ และมีศอ.บต. เป็นผู้ประสานงาน ซึ่งแผนนี้เป็นแผนที่มีระยะเวลาการดำเนินการเป็นเวลา 3 ปี⁷⁵

หน่วยงานที่มีบทบาทเป็นอย่างมากในการพัฒนาเส้นทางคมนาคมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะเวลาอันสั้น คือ หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (นพค.) กองอำนวยการกลาง สำนักผู้บัญชาการทหารสูงสุด ประจำท้องที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปี 2527 หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 52 ปิดตานิ

⁷³ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้, แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้และสู่ทางการลงทุน (สงขลา: ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรม, ม.ป.ป.), หน้า 27.

⁷⁴ จังหวัดนราธิวาส, ข้อมูลทั่วไปจังหวัดนราธิวาส ปี 2532 (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.) (เอกสารอัดสำเนา), หน้า 60-61.

⁷⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/17 มี.ค. 26 จัดทำแผนพัฒนาชนบทใน ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 1557.

(นพค. 52) กองอำนวยการกลาง สำนักผู้บัญชาการทหารสูงสุด ได้ส่งเจ้าหน้าที่ชุดปฏิบัติงานช่างไปสร้างเส้นทางคมนาคม สายบ้านลูกไม้ไผ่ ตำบลตะโละแมะนา กิ่งอำเภอทุ่งยางแดง ถึงบ้านน้ำใส ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ รวมระยะทาง 7 กิโลเมตร “เพื่อให้ราษฎรติดต่อสัญจรไปมาหาสู่กันในพื้นที่หมู่บ้านใกล้เคียง ตลอดจนใช้เป็นเส้นทางลำเลียงผลิตผล พืชไร่ทางด้านเศรษฐกิจออกสู่ตลาดได้อย่างรวดเร็วสะดวกตลอดปี”⁷⁶

ในปีเดียวกันหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 51 (นพค. 51) ซึ่งมีฐานปฏิบัติการที่บ้านเจาะวา ตำบลสุโหงปาตี อำเภอสุโหงปาตี จังหวัดนราธิวาส มี น.อ.ทัศนัย ไฉนอมสัตรี เป็นผู้บังคับหน่วยฯ ได้ดำเนินการสร้างถนนเพื่อสนับสนุนโครงการสร้างงานในชนบทและเพื่อช่วยเหลือราษฎรในท้องที่ทุรกันดารและห่างไกลเส้นทางคมนาคมในจังหวัดนราธิวาส คือ ถนนจากบ้านตาเซาะใต้ ถึงบ้านกือรอง กาย ตำบลปะลูลู อำเภอสุโหงปาตี เป็นถนนลูกรังบดอัดแน่น ระยะทาง 3 กิโลเมตร⁷⁷ ขณะเดียวกันหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 53 (นพค. 53) กองอำนวยการกลางฯ ซึ่งมีฐานอยู่ที่บ้านจันทร์รัตน์ ตำบลยะรม อำเภอเบตง จังหวัดยะลา มี พ.อ.ปุก เดชชาญชัย ได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ไปปฏิบัติงานซ่อมและปรับปรุงเส้นทางคมนาคมเช่นเดียวกัน โดยดำเนินการจัดสร้างในเขตอำเภอเบตง เนื่องจากมีฝนตกชุกในปีนี้ทำให้เส้นทางชำรุดเสียหาย ประชาชนในพื้นที่ประสบความเดือดร้อนในการใช้เส้นทาง ทางหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 53 ได้ดำเนินการซ่อมและปรับปรุงถนนในเส้นทางสายบ้านราโมงใต้หมู่ที่ 5 ถึงบ้านจาเราะชูชู หมู่ที่ 4 ระยะทาง 5 กิโลเมตร สายจากบ้านจันทร์รัตน์ หมู่ที่ 6 ถึงบ้านบันนังสีเน หมู่ที่ 1 ระยะทาง 6 กิโลเมตร สาย หมู่ที่ 6 ถึงหมู่ที่ 8 บ้านจันทร์รัตน์ ระยะทาง 2 กิโลเมตร สายบ้านจันทร์รัตน์ ถึงบ้านปัสสุยา ตำบลยะรม ระยะทาง 5 กิโลเมตร สายบ้านอัยเยอร์เบอร์จิง ถึงโรงเรียนมาลาคีตะจิตร์ และบ้านกวางทอง สายจากบ้านจาเราะชูชู ถึงบ้านใต้ตอง ระยะทาง 3 กิโลเมตร ทั้งหมดอยู่ในท้องที่ตำบลยะรม นอกจากนี้ยังได้ซ่อมและปรับปรุงเส้นทางและทางระบายน้ำ สายบ้านมาลา หมู่ที่ 5 ถึงวัดมาลาประชาราม ตำบลตาเนาะแมเราะ ระยะทาง 2 กิโลเมตร รวมทั้งสิ้น 7 สาย 29 กิโลเมตร⁷⁸

เนื่องจากจังหวัดยะลามีช่วงเวลาของฤดูฝน 9 เดือน ทำให้เส้นทางประสบความเสียหายอยู่เสมอ หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 53 จึงได้จัดส่งชุดช่างเฉพาะกิจ 533 ออกสร้างเส้นทางคมนาคม จาก

⁷⁶ “นพค. ๕๒ ปัดดาณีช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนแก่ชาวชนบท” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 9 เมษายน 2527): 2.

⁷⁷ “นพค. 51 นราธิวาส สร้างถนนสนับสนุนโครงการ กสช.,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 27 เมษายน 2527): 2.

⁷⁸ “นพค. 53 พัฒนาซ่อมปรับปรุงเส้นทางคมนาคมที่ยะลา,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 26 เมษายน 2527): 3.

กิโลเมตรที่ 81 ถนนสุขยางค์ ตลาดบ้านคอกช้างถึงบ้านบาโจแมเราะ หมู่ 5 ตำบลแม่หวาด อำเภอธารโต จังหวัดยะลา โดยสร้างเป็นถนนดินลูกรังอัดแน่น มีผิวจราจรกว้าง 6 เมตร เป็นระยะทาง 6 กิโลเมตร⁷⁹ ในเดือนมิถุนายน หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 53 ได้ส่งชุดปฏิบัติงานช่างออกไปร่วมปฏิบัติงานกับประชาชนในการสร้างถนนในท้องที่ทุรกันดารโดยสร้างถนนจากบ้านคอกช้าง กิโลเมตรที่ 81 ถึงบ้านบาโจแมเราะ หมู่ที่ 7 ตำบลแม่หวาด อำเภอธารโต จังหวัดยะลา เป็นระยะทาง 5 กิโลเมตร พร้อมฝังท่อระบายน้ำ⁸⁰ ในเดือนกรกฎาคม ยังได้สร้างเส้นทางคมนาคมจากบ้านบาจะ หมู่ที่ 5 ตำบลกะบัง อำเภอยะหา ถึงคลองน้ำชุ่น หมู่ 8 ตำบลกะบัง อำเภอยะหา จังหวัดยะลา เป็นระยะทาง 3 กิโลเมตร โดยสร้างเป็นถนนลูกรังบดอัดแน่น ผิวจราจรกว้าง 6 เมตรเช่นเดิม⁸¹

ส่วนหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 52 (นพค. 52) ที่มีพื้นที่รับผิดชอบวางแผนปฏิบัติงานพัฒนาท้องถิ่นในชนบทของจังหวัดปัตตานี และอำเภอรามัน จังหวัดยะลา มี พ.อ.จรัญ มีสโอดี เป็นผู้บังคับหน่วยฯ ได้วางแผนพัฒนาเส้นทางคมนาคม ด้วยการซ่อมและปรับปรุงเส้นทางระหว่างหมู่บ้านและตำบลในเขตอำเภอต่างๆของจังหวัดปัตตานีรวม 13 เส้นทาง รวมระยะทาง 55.6 กิโลเมตร เส้นทางตามแผนดังกล่าว คือ เส้นทางจากบ้านบูตันถึงบ้านน้ำใส อำเภอมายอ ระยะทาง 5 กิโลเมตร เส้นทางจากบ้านลูกไม้ไผ่ ถึงอำเภอยะหาถึงบ้านน้ำใส อำเภอมายอ ระยะทาง 7 กิโลเมตร เส้นทางจากบ้านถนนถึงบ้านปาแย อำเภอมายอระยะทาง 3 กิโลเมตร เส้นทางจากบ้านมะแนดาแลถึงบ้านตะไละมาไละ ถึงอำเภอกะป้อ ระยะทาง 4 กิโลเมตร เส้นทางในหมู่บ้านมะแนดาแล ถึงอำเภอกะป้อ ระยะทาง 2 กิโลเมตร เส้นทางจากบ้านลาโพะถึงบ้านค่ายประชาอาสา อำเภอโคกโพธิ์ ระยะทาง 4 กิโลเมตร เส้นทางจากบ้านพอมิ่งถึงบ้านแมงแม อำเภอบานาเระ ระยะทาง 8 กิโลเมตร เส้นทางจากบ้านวังกว้างถึงบ้านแปลง อำเภอกอโคกโพธิ์ ระยะทาง 5 กิโลเมตร เส้นทางจากบ้านไต่ะชูดถึงบ้านจะมือฆา ถึงอำเภอยะหา ระยะทาง 4 กิโลเมตร เส้นทางจากบ้านแลวะ ถึงอำเภอยะหาถึงกิ่งอำเภอยะหาถึงกิ่งอำเภอยะหาถึงบ้านเจ้าะกือยอ อำเภอสายบุรี ระยะทาง 3.4 กิโลเมตร เส้นทางบ้านปายอถึง

⁷⁹ “นพค. 53 สร้างเส้นทางคมนาคมและจัดชุดเคลื่อนที่เยี่ยมราษฎรท้องถิ่นชนบทที่ยะลา,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 16 เมษายน 2527): 2.

⁸⁰ “ชุดปฏิบัติงานช่าง นพค. 53 สร้างเส้นทางในชนบทที่ยะลา,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 5 มิถุนายน 2527): 2.

⁸¹ “นพค. 53 สร้างเส้นทางคมนาคมระหว่างหมู่บ้านที่ยะลา,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 7 กรกฎาคม 2527): 3.

บ้านเจ้าเกื้อแย อำเภอสายบุรี ระยะทาง 5 กิโลเมตร และเส้นทางในบ้านค่ายประชาอาสา อำเภอกอโคโพธิ์ ระยะทาง 3 กิโลเมตร⁸²

ในปลายปีเดียวกันนี้หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 52 จังหวัดปัตตานี ได้ให้การสนับสนุนเครื่องมือเพื่อปรับปรุงถนนจากสามแยกบ้านปายอถึงบ้านเจ้าเกื้อแย และจากบ้านกุแวง ถึงบ้านละฮาร์ รวมระยะทาง 5 กิโลเมตร เนื่องจากได้รับการร้องขอจากนายมะรุดีง สะแลแม ผู้ใหญ่บ้านปายอ และประธานหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง หมู่ที่ 3 ตำบลกะลุง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี⁸³ ปี 2527 นี้ หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 52 จังหวัดปัตตานี ได้วางแผนพัฒนาเส้นทางคมนาคมในปิงบประมาณ 2528 โดยมีเป้าหมายให้เส้นทางเหล่านี้ “ช่วยเหลือราษฎรท้องถิ่นชนบทให้มีเส้นทางคมนาคมสัญจรไปมาได้สะดวกทุกฤดูกาล”⁸⁴ โดยจะสร้างและซ่อมปรับปรุงเส้นทางระหว่างหมู่บ้านและตำบลต่างๆ ได้แก่ เส้นทางจากบ้านสามยอด ถึงบ้านคลองปอม ตำบลโคโคโพธิ์ อำเภอกอโคโพธิ์ ระยะทาง 2 กิโลเมตร สร้างเส้นทางบ้านกะพ้อโน ถึงบ้านกาหยี ตำบลกาลู อำเภอสายบุรี ระยะทาง 6 กิโลเมตร เส้นทางจากป่ามะพร้าว ถึงบ้านเพาะบอ ตำบลพิเทน กิ่งอำเภอู่ยงแดง ปัตตานี ระยะทาง 3 กิโลเมตร สร้างเส้นทางจากบ้านโต๊ะปาเก๊ะ ถึงบ้านกอดตืออระ ตำบลวังพญา อำเภอรามัน ระยะทาง 2 กิโลเมตร เส้นทางบ้านโต๊ะพราน ถึงบ้านพรุ ตำบลท่าธง อำเภอรามัน ระยะทาง 5 กิโลเมตร เส้นทางบ้านสาเมาะ ตำบลท่าธง อำเภอรามัน ระยะทาง 4 กิโลเมตร เส้นทางจากบ้านจะรัง ตาดง ตำบลท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ระยะทาง 2 กิโลเมตร ซ่อมเส้นทางจากกิ่งอำเภอู่ยงแดง ถึงบ้านลูกไม้ไผ่ ตำบลตะโล๊ะแมะนา กิ่งอำเภอู่ยงแดง ระยะทาง 2 กิโลเมตร ซ่อมเส้นทางจากบ้านตือเบา ถึงบ้านเขาน้อย ตำบลพิเทน กิ่งอำเภอู่ยงแดง ระยะทาง 2 กิโลเมตร ซ่อมเส้นทางจากบ้านถนน ตำบลถนน อำเภอมายอ ระยะทาง 2 กิโลเมตร ซ่อมเส้นทางจากบ้านปือจะ ตำบลพิเทน กิ่งอำเภอู่ยงแดง ระยะทาง 3 กิโลเมตร และซ่อมเส้นทางจากบ้านทุ่ง ตำบลทุ่งคล้า อำเภอสายบุรี ระยะทาง 3 กิโลเมตร รวมเป็นจำนวน 13 เส้นทาง รวมระยะทาง 39 กิโลเมตร⁸⁵สภาพถนนที่เชื่อมระหว่างเขตชุมชนของจังหวัดปัตตานีในระยะนี้ หากเป็นถนนลาดยางแอสฟัลท์จะอยู่ในสภาพที่ดี แต่หากเป็นถนนที่เชื่อมระหว่างเขตชุมชนกับอำเภอส่วนใหญ่จะเป็นถนนลูกรัง ที่จะใช้การ

⁸² “นพค. 52 มีแผนงานสร้างปรับปรุงเส้นทางคมนาคมใน จว.ปัตตานีปี 2527 รวม 13 เส้นทาง,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 20 พฤษภาคม 2527): 2.

⁸³ “นพค. 52 กรป.กลาง ปรับปรุงเส้นทางคมนาคมให้แกราษฎรที่ปัตตานี,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 10 พฤศจิกายน 2527): 2.

⁸⁴ “นพค. 52 วางแผนพัฒนาเส้นทางคมนาคมช่วยเหลือราษฎรที่ปัตตานีในปี 2528,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 4 พฤศจิกายน 2527): 3.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน.

ได้อย่างมีประสิทธิภาพในฤดูแล้งเท่านั้น แต่จะใช้การไม่ได้เมื่อเข้าสู่ฤดูฝน โดยเฉพาะถนนลูกรังที่เชื่อมชุมชนกับตัวอำเภอโคกโพธิ์ ยะรัง มายอ และอำเภอยะหริ่ง⁸⁶

เดือนมกราคม 2528 ประชาชนในบ้านแหลมหมูที่ 4 ตำบลน้ำบ่อ อำเภอปานาเระ จังหวัดปัตตานี ได้ร้องขอรถเกรด เพื่อซ่อมและปรับปรุงถนนจากหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 52 หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 52 จึงได้ดำเนินการตามการร้องขอเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในท้องที่ดังกล่าว และยังเพื่อปรับปรุงหาดแหลมหมูให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดปัตตานีอีกด้วย งานนี้ทางหน่วยฯได้ดำเนินการแล้วเสร็จในวันที่ 31 มกราคม 2528⁸⁷

ในปีงบประมาณ 2528 นี้โครงการสร้างงานชนบทของจังหวัดปัตตานี เป็นโครงการสร้างถนนสะพาน ท่อ และทางเดิน 21 โครงการ จากโครงการทั้งหมด 151 โครงการ⁸⁸ ในหลายโครงการของโครงการสร้างงานในชนบท (กสช.) ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเส้นทางคมนาคม สภาตำบลนั้นๆจะเป็นผู้เสนอโครงการมายังจังหวัด และทางจังหวัดจะทำการตรวจสอบความต้องการของประชาชนในท้องที่ว่าเป็นความต้องการของประชาชนจริงหรือไม่ หากพบว่าจริงและโครงการที่สภาตำบลเสนอมานั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ทางจังหวัดจะพิจารณาอนุมัติโครงการดังกล่าว แต่จะมีเงื่อนไขให้ใช้แรงงานประชาชนที่มีฐานะยากจนในพื้นที่นั้น โดยทำการจ้างเหมาและใช้เงินสมทบของประชาชนในการดูแลรักษาถนนที่สร้างขึ้นมาต่อไป เช่นในกรณีของสภาตำบลท่าเรือและสภาตำบลบางโกระ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ได้เสนอขอจัดสร้างถนนลาดยางแอสฟัลต์มายังจังหวัด และจังหวัดได้อนุมัติในปีงบประมาณ 2528⁸⁹

ในกรณีของสภาตำบลบางโกระและตำบลท่าเรือพบว่าทำให้เห็นถึงปัญหาที่มีอยู่ในการพัฒนาของรัฐโดยใช้การพัฒนาเส้นทางคมนาคมผ่านโครงการสร้างงานในชนบท เนื่องจากตำบลบางโกระและตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ ได้เสนอโครงการสร้างถนนลาดยางเชื่อมระหว่างตำบลทั้งสอง โดยการจ้างเหมาเอกชน แต่เนื่องจากผิดหลักการของโครงการสร้างงานในชนบทระดับจังหวัด ทางจังหวัดจึงไม่อนุมัติโครงการ เนื่องจากมีนโยบายให้โครงการทางด้านนี้เน้นหนักให้ความสำคัญกับแหล่งน้ำ

⁸⁶ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม สำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงอุตสาหกรรม, แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี (ม.ป.ท., 2527), หน้า 34.

⁸⁷ “นพค. 52 กรป. กลาง ปัตตานีซ่อมและปรับปรุงเส้นทางคมนาคมที่ อ.ปานาเระ,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 27 กุมภาพันธ์ 2528): 1.

⁸⁸ “ปัตตานีอนุมัติโครงการ กสช.แล้ว 151 โครงการ,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 7 เมษายน 2528): 1.

⁸⁹ “กสจ. ปัตตานี อนุมัติโครงการเพิ่มอีกสองโครงการ,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 18 พฤษภาคม 2528): 2.

และมุ่งสร้างงานให้กับราษฎรในชนบท จึงสร้างความไม่เข้าใจในหมู่ประชาชนในพื้นที่ เหตุการณ์นี้ทำให้นายผัน จันทรปาน รองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีในเวลานั้น ต้องเดินทางไปทำความเข้าใจเรื่องนี้กับประชาชนและสภาตำบลทั้งสอง โดยตกลงกันว่าจะใช้แรงงานประชาชนในการดำเนินงาน มีสภาตำบลควบคุม ใช้เครื่องจักรเช่าจากเอกชนหรือราชการ ซึ่งทำให้ระเบียบของทางราชการกับความต้องการของประชาชนถึงจุดที่พบกันครึ่งทางในท้ายสุด⁹⁰

ในปีนี้การจัดสร้างท่าเทียบเรือชายฝั่งปัตตานี ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ได้ดำเนินการแล้วเสร็จและอยู่ในขั้นให้เอกชนประกวดราคาเช่า และอยู่ในขั้นตอนการขุดลอกร่องน้ำ เพื่อให้เรือสินค้าขนาดใหญ่สามารถเข้าทำการขนส่งสินค้าบริเวณท่าเทียบเรือได้อย่างสะดวก เป็นการสนับสนุนโครงการเขตอุตสาหกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่ในบริเวณใกล้เคียงท่าเทียบเรือ และเพื่อให้เรือประมงสัญจรไปมาในบริเวณปากแม่น้ำปัตตานีได้สะดวกขึ้น⁹¹

เดือนกรกฎาคม หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 52 ได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ออกสร้างเส้นทางคมนาคมจากบ้านกะพ้อในถึงบ้านกาหยู หมู่ที่ 9 ตำบลกรูมิ กิ่งอำเภอกะพ้อ จังหวัดปัตตานี รวมระยะทาง 6 กิโลเมตร ซึ่งเดิมเป็นถนนดินไม่สามารถใช้สัญจรในช่วงฤดูฝนได้ และได้ปรับปรุงเส้นทางเข้าหมู่ที่ 8 บ้านสามยอด ตำบลโคกโพธิ์ อำเภอโคกโพธิ์ ระยะทาง 3 กิโลเมตร ทั้งสองสายจัดทำเป็นถนนดินลูกรังบดอัดแน่น มีผิวจราจรกว้าง 6 เมตร ตามมาตรฐานถนนของ กรป.กลาง (กองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ)⁹²

ทางด้านจังหวัดยะลา หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 53 กรป. กลาง ได้รับอนุมัติการจัดสร้างและซ่อมเส้นทางสายต่างๆที่ชำรุดในเขตอำเภอเบตง และได้จัดส่งชุดช่างเฉพาะกิจที่ 532 ออกซ่อมและสร้างเส้นทางระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2527 ถึงเดือนมกราคม 2528 รวมทั้งสิ้น 4 สาย คือ ซ่อมเส้นทางสายอำเภอเบตง-บ้านจันทร์รัตน์ ระยะทาง 12 กิโลเมตร อยู่ในเขตตำบลยะรม ซ่อมเส้นทางสายบ้านนาเระ-บ้านตั้งใหม่ เขตตำบลตานะแมเราะ ระยะทาง 4 กิโลเมตร ซ่อมเส้นทางสายบ้านจาเราะชูชู-บ้านซาห่อ เขตตำบลธารน้ำทิพย์ ระยะทาง 7 กิโลเมตร และสร้างเส้นทางมาตรฐานกรป.

⁹⁰ “รอง ผวจ. ปัตตานี คลี่คลายปัญหาโครงการ กสช.,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 1 พฤษภาคม 2528): 1.

⁹¹ “รอง ผวจ. ปัตตานี นำคณะตรวจเยี่ยมการขุดลอกร่องน้ำปัตตานี,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 28 มิถุนายน 2528): 2.

⁹² “นพค. 52 ปัตตานี สร้างเส้นทางคมนาคมให้ราษฎรท้องถิ่นชนบท,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 29 กรกฎาคม 2528): 3.

กลาง สายบ้านอัยเยอร์เบอร์จิง-อำเภอเบตง อยู่ในเขตตำบลธารน้ำทิพย์ ระยะทาง 7 กิโลเมตร⁹³ เดือนกุมภาพันธ์หน่วยเดียวกันนี้ได้ออกปฏิบัติงานสร้างเส้นทางระหว่างหมู่บ้าน จากบ้านจันทร์รัตน์ ถึงบ้านมาลา ในเขตตำบลยะรมและตำบลตาเนาะแมเราะ อำเภอเบตง ระยะทาง 4 กิโลเมตร โดยเส้นทางคมนาคมสายนี้เป็นเส้นทางที่ลัดเลาะไปตามไหล่เขา ซึ่งในฤดูฝนไม่สามารถใช้สัญจรได้⁹⁴

ร.ต.อนุกุล สุภาไชยกิจ รองผู้ว่าราชการจังหวัดยะลาในปี 2528 ให้ข้อมูลว่าคณะกรรมการสร้างงานในชนบทระดับจังหวัด (กสจ.) ยะลา ได้อนุมัติโครงการให้กับหน่วยดำเนินงานต่างๆ จำนวน 13 โครงการ ได้รับงบประมาณในการดำเนินโครงการ 11.15 ล้านบาท มีโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเส้นทางคมนาคม คือ โครงการสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก (คสล.) หมู่ที่ 5 ตำบลอัยเยอร์เวง อำเภอธารโต โครงการปรับปรุงถนนเชื่อมระหว่างหมู่ที่ 4 บ้านศรีแปน อำเภอธารโต โครงการสร้างถนนสายบ้านคอกช้าง-น้ำตก หมู่ที่ 7 ตำบลแม่หวาด อำเภอธารโต โครงการสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก บ้านกม. 26 หมู่ที่ 2 ตำบลตะเนาะปูเต๊ะ อำเภอบันนังสตา โครงการสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก หมู่ที่ 4 ตำบลกาตอง อำเภอบันนังสตา⁹⁵

4 เมษายน 2528 ได้มีการจัดประชุมเพื่อพิจารณาแนวทางการดำเนินการก่อสร้างถนนสายเบตง-แว้งโดยมีนายนิวัฒน์ พิบูลย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา เป็นประธานการประชุม ที่จัดขึ้นที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) การก่อสร้างถนนสายใหม่นี้จะเป็นการเพิ่มทางออกจากอำเภอเบตงออกสู่พื้นที่นอกอำเภอ ที่เชื่อว่าจะเป็นประโยชน์ทั้งในด้านยุทธศาสตร์ความมั่นคง และการพัฒนาพื้นที่ตามแนวชายแดนไทย-มาเลเซีย และจะก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจถนนสายนี้ เป็นเส้นทางเลียบชายแดนไทย-มาเลเซีย คู่ขนานกับถนนสายตะวันออก-ตะวันตกของมาเลเซียที่มีระยะทางประมาณ 137 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางมาตรฐานชั้นเดียว จะสร้างจากอำเภอเบตง จังหวัดยะลา ผ่านบ้านไอบือแต-กาเต๊ะ-ดุซงญอ-ลูโป๊ะลาเซาะ จนถึงนิคมสร้างตนเองแว้ง จังหวัดนราธิวาส ใช้งบประมาณราว 250 ล้านบาท และจะเริ่มดำเนินการในปีหน้า⁹⁶

⁹³ “นพค. 53 จัดซ่อมสร้างเส้นทางคมนาคมเขตพื้นที่พัฒนาที่ยะลา,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 9 กุมภาพันธ์ 2528): 1.

⁹⁴ “นพค. 53 กรป.กลาง ส่งชุดปฏิบัติงานสร้างทางระหว่างหมู่บ้านที่ยะลา,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 23 กุมภาพันธ์ 2528): 1.

⁹⁵ “ยะลาอนุมัติโครงการ กสช. แล้ว 13 โครงการ,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 18 มีนาคม 2528): 2.

⁹⁶ “การพิจารณาแนวทางการก่อสร้างถนนสายเบตง-แว้งในภาคใต้ตอนล่าง,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 16 เมษายน 2528): 2.

ในราวกลางเดือนเมษายน พ.อ. จำนง ไพโรจน์ ผู้บัญชาการ พตท. 43 และผู้อำนวยการร่วมเฉพาะกิจ และนายบัญญัติ จันทะเสนะ นายอำเภอเบตง ได้ร่วมประชุมกับประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณแนวชายแดนไทย-มาเลเซียหรือมีที่ทำกินอยู่ในบริเวณดังกล่าว เพื่อให้ทราบถึงโครงการตัดถนนขนาดกว้าง 70 เมตร เลียบแนวชายแดนไทย-มาเลเซียของทางการ จากหลักเขตที่ 51-55 ระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร การประชุมครั้งนี้เกิดขึ้นหลังจากการส่งกำลังทหารเข้าปราบปรามกองกำลังของพรรคคอมมิวนิสต์มลายาในเขตพื้นที่อำเภอเบตง และสามารถยึดค่ายพักขนาดใหญ่ได้หลายแห่ง ในการนี้จะดำเนินการจัดสร้างเส้นทางเข้าสู่ค่ายของพรรคคอมมิวนิสต์มลายาที่ทางเจ้าหน้าที่ของฝ่ายไทยยึดได้บริเวณบ่อน้ำร้อน ตำบลตาเนาะแมเราะอีกทางหนึ่งด้วย⁹⁷

เมื่อเข้าสู่เดือนมีนาคม หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 51 กรป.กลาง ได้จัดส่งชุดปฏิบัติงานช่างออกไปดำเนินการสร้างเส้นทางคมนาคม จากหมู่บ้านโต๊ะเต็ง ถึงบ้านน้ำตง ตำบลโต๊ะเต็ง อำเภอสุโขทัย เป็นระยะทาง 4 กิโลเมตร⁹⁸ ส่วนจังหวัดนราธิวาส ในช่วงเดือนพฤษภาคม 2528 อำเภอสุโขทัย ได้ร้องขอการก่อสร้างถนนตามโครงการสร้างงานในชนบท ไปยังหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 51 กรป.กลาง ที่ตั้งฐานปฏิบัติการอยู่ในบ้านเจาะวา ตำบลสุโขทัย อำเภอสุโขทัย โดยเป็นเส้นทางระหว่างบ้านปอเนาะ ถึงบ้านตาเซะใต้ เป็นถนนลูกรังบดอัดแน่นมาตรฐานขนาดกว้าง 8 เมตร ระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร⁹⁹ และในเดือนมิถุนายนปีเดียวกัน หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 51 กรป.กลาง จังหวัดนราธิวาส ได้ออกปฏิบัติงานสร้างเส้นทางคมนาคมระหว่างหมู่บ้าน คือ เส้นทางสายบ้านอินอ ถึงบ้านปริจ๊ะ ตำบลลาโละ อำเภอรือเสาะ ระยะทาง 10 กิโลเมตร นับตั้งแต่ปีงบประมาณ 2527 ถึงเดือนมิถุนายนปีงบประมาณ 2528 หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 51 กรป.กลาง จังหวัดนราธิวาสได้ดำเนินการสร้างและซ่อมเส้นทางคมนาคมไปแล้วรวมเป็นระยะทาง 33 กิโลเมตร¹⁰⁰

เมื่อถึงเดือนมีนาคมปี 2529 นายผัน จันทรปาน ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีในเวลานั้น ให้ข้อมูลว่า คณะกรรมการสำนักงานจังหวัดปัตตานีได้อนุมัติโครงการสร้างงานในชนบท (กสช.) ได้อนุมัติโครงการสร้างงานในชนบทไปแล้ว 124 โครงการ เป็นเงินงบประมาณจำนวน 26 ล้านบาท

⁹⁷ “ผบ.พตท. 43 ร่วมประชุมราษฎรชายแดนไทย-มาเลเซีย,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 19 เมษายน 2528): 1.

⁹⁸ “นพค. 51 นราธิวาส จัดชุดปฏิบัติงานช่าง ออกไปสร้างเส้นทางช่วยเหลือราษฎร ในเขตพื้นที่พัฒนา,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 3 มีนาคม 2528): 1.

⁹⁹ “นพค. 51 นราธิวาสสร้างถนนในโครงการ กสช. ช่วยเหลือราษฎรท้องถิ่นกันดาร,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 24 พฤษภาคม 2528): 1.

¹⁰⁰ “นพค. 51 กรป.กลาง จัดสร้างเส้นทางเขตท้องถิ่นชนบทที่ อ.รือเสาะ นราธิวาส,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 17 มิถุนายน 2528): 3.

โดยประมาณ ในจำนวนนี้เป็นโครงการประเภทการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการก่อสร้างเส้นทางคมนาคม 40 โครงการ เป็นเงินประมาณ 7,67,757 บาท¹⁰¹ ทางด้านจังหวัดยะลา นายนิวัฒน์ พิบูลย์ ได้กล่าวว่า ทางคณะกรรมการสร้างงานในชนบทของจังหวัดยะลา ได้อนุมัติโครงการในปีเดียวกันนี้ 66 โครงการ เพื่อดำเนินการใน 6 อำเภอ 52 ตำบล คือ อำเภอเมืองยะลา อำเภอรามัน อำเภอยะหา อำเภอบันนังสตา อำเภอธารโต และอำเภอเบตง ซึ่งอำเภอรามันได้รับการจัดสรรให้ดำเนินโครงการมากที่สุดในปีนี้ และอำเภอเบตงได้รับการจัดสรรโครงการน้อยที่สุด เป็นงบประมาณทั้งหมด 13,690,649 บาท เป็นโครงการประเภทสาธารณประโยชน์ 27 โครงการ¹⁰²

ทางด้านจังหวัดนราธิวาส นายประจวบ พัฒกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาสในเวลานั้น กล่าวว่า จังหวัดนราธิวาสได้รับงบประมาณประจำปี 2529 ตามโครงการสร้างงานในชนบท 17,915,444 บาท มีโครงการทั้งหมด 100 โครงการ เป็นโครงการประเภทสิ่งสาธารณประโยชน์ 74 โครงการ นอกจากนี้จังหวัดนราธิวาวยังมีงบ 5 เปอร์เซ็นต์ โดยในงบนี้คณะกรรมการสร้างงานในชนบทจังหวัดนราธิวาสได้อนุมัติงบนี้ให้สภาตำบลต่างๆ ในการดำเนินโครงการเพิ่มเติมอีก 6 โครงการ ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาการคมนาคม 4 โครงการ ได้แก่ โครงการสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก (คสล.) พื้นไม้ หมู่ที่ 6 ตำบลบางตง อำเภอเรือเสาะ โครงการสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็กหมู่ที่ 2 ตำบลสามัคคี อำเภอเรือเสาะ โครงการสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็กพื้นไม้ หมู่ที่ 5 ตำบลเรียง อำเภอเรือเสาะ โครงการปรับปรุงถนนสายบ้านโต๊ะเค็ง หมู่ที่ 3 และ 4 ตำบลบุกิต อำเภอระแงะ¹⁰³ ข้อมูลการพัฒนาเส้นทางคมนาคมของรัฐในระยะนี้ สอดคล้องกับสิ่งที่จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ ได้เสนอไว้ในงานวิจัยของเขาเมื่อปี 2530 ว่า

“...ถนนหนทางในบริเวณ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น แม้ว่าบางสายสำคัญ จะสร้างมานานแล้ว แต่ก็ยังมีน้อย เพิ่งจะมีจำนวนเพิ่มก็ภายใน 10 ปีนี้เอง ซึ่งทางรัฐบาล ได้สร้างทางมาตรฐานสายประธาน (หมายเลข 4) สายระหว่างจังหวัดและอำเภอ ตำบล เพิ่มขึ้นอีกหลายสาย ทำให้มีการขนส่งสินค้าและการเดินทางติดต่อของบุคคลเพิ่มขึ้นเป็น

¹⁰¹ “ผลสืบหน้าโครงการ กสช.ปัตตานี,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 15 มีนาคม 2529): 2.

¹⁰² “จังหวัดยะลาอนุมัติการจัดทำโครงการ กสช.ปีนี้เสร็จเรียบร้อยแล้ว,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 28 มีนาคม 2529): 4.

¹⁰³ “นราธิวาสประชุมจัดงบประมาณพิเศษ กสช.ปี 29,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 10 เมษายน 2529): 2.

จำนวนมาก ปัจจุบันมีรถเมลล์โดยสาร รถทัวร์ และรถบรรทุกขนถ่ายสินค้า จำนวนมากมาย”¹⁰⁴

ในปี 2532 จังหวัดนราธิวาสได้รับการจัดสรรงบประมาณตามโครงการสร้างงานในชนบทเป็นจำนวน 19,874,028 บาท จำนวน 84 โครงการ ดำเนินการใน 12 อำเภอ เป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ 73 โครงการ และทางจังหวัดได้อนุมัติงบประมาณที่เหลือรวมกับเงินงบ 5 เปอร์เซ็นต์ ให้ดำเนินการสร้างสะพานในตำบลหรือเสา อำเภอรือเสาะที่เสียหายเนื่องจากพื้นที่ประสบอุทกภัย และได้อนุมัติโครงการที่สภาพตำบลร้องขอของงบประมาณมา ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเส้นทางคมนาคม คือ โครงการปรับปรุงถนนและฝังก่อระบายน้ำของสภาพตำบลบาเราะใต้ อำเภอบาเจาะ โดยจัดสร้างเป็นถนนเชื่อมภายในหมู่บ้านเพื่อยกระดับถนนและขยายถนนให้กว้างขึ้นอีก 4 เมตร ยาว 500 เมตร โครงการสร้างถนนในหมู่บ้านของสภาพตำบลกะลุวอเหนือ อำเภอมือเมืองนราธิวาส ซึ่งจะสร้างเป็นถนนลูกรังเกลี่ยเรียบ ระยะทาง 2.1 กิโลเมตร และจะขยายให้ยาวกว่าเดิมอีกประมาณ 1.6 กิโลเมตร¹⁰⁵ ในปีนี้จังหวัดนราธิวาสได้เสนอขอของบประมาณจากโครงการสร้างงานในชนบทเป็นกรณีพิเศษเพื่อแก้ปัญหาเร่งด่วน จำนวน 3 โครงการ เป็นโครงการเกี่ยวข้องกับการคมนาคม 2 โครงการ คือ โครงการสร้างถนนสายบ้านทุ่งงาย-บ้านทุ่งบัว หมู่ที่ 9 ตำบลลำภู อำเภอมือเมืองนราธิวาส เสนอขอของบประมาณ 643,735 บาท และโครงการปรับปรุงถนนสายดาโต๊ะ-สุวาริ หมู่ที่ 1-7 ตำบลสุวาริ อำเภอรือเสาะ เสนอขอของบประมาณ 2,996,767 บาท¹⁰⁶

ส่วนทางด้านจังหวัดยะลาในปีงบประมาณ 2532 ได้มีการก่อสร้างถนนฉัตรมงคล 1 สาย บาโฮย-โกตาบารูห์ อำเภอรามันแล้วเสร็จ ถนนสายนี้นั้นเริ่มที่บ้านบาโฮย ตำบลกรงปินัง อำเภอมือเมืองยะลา ถึงบ้านโกตาบารูห์ ตำบลป้อมมัง อำเภอรามัน เป็นถนนกว้าง 8 เมตร ระยะทาง 9 กิโลเมตร ซึ่งลักษณะภูมิประเทศที่ถนนเส้นนี้ตัดผ่านนั้นเป็นเทือกเขาสูงและมีป่าหนาทึบ ทำให้การคมนาคมไม่สะดวก ยากต่อการนำผลผลิตออกสู่ท้องตลาดของประชาชน อีกทั้งยังเป็นแหล่งซุ่มซ่อนของกองกำลังติดอาวุธกลุ่มต่างๆ อีกด้วย¹⁰⁷ เดือนมิถุนายนปีเดียวกัน ร.ต.อนุกุล สุภาไชยกิจ ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ “โครงการตัดถนนเพื่อความมั่นคงจังหวัดยะลา” หรือ โครงการตัดถนนเชื่อม

¹⁰⁴ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, การปกครองท้องที่ต่างวัฒนธรรม: สถานการณ์ในบริเวณ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้และแนวทางแก้ไข, หน้า 35.

¹⁰⁵ “นราธิวาสใช้เงิน กสช.กว่า 19 ล้านบาท ใน 12 อำเภอรวม 84 โครงการ,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 10 กุมภาพันธ์ 2532): 5.

¹⁰⁶ จังหวัดนราธิวาส, ข้อมูลทั่วไปจังหวัดนราธิวาส ปี 2532, หน้า 69.

¹⁰⁷ “ยะลาสร้างถนนฉัตรมงคล 1 สายบาโฮย-โกตาบารูห์เสร็จแล้ว,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 17 พฤษภาคม 2532): 1.

บ้านยือสี ตำบลกรงปินัง อำเภอเมืองยะลา-บ้านลากา ตำบลบือมัง อำเภอรามัน ระยะทาง 8.5 กิโลเมตรโดยจะเป็นถนนที่ตัดผ่านพื้นที่รอยต่อสี่อำเภอ คือ อำเภอรามัน อำเภอเมือง อำเภอยะลา และอำเภอบันนังสตา โครงการนี้คาดว่าจะแล้วเสร็จในปลายเดือนมิถุนายนของปีนี้ ซึ่งพื้นที่รอยต่อนี้เป็นพื้นที่ป่าเขาสลักซับซ้อนเหมาะแก่การซ่อมแซมของกองกำลังติดอาวุธกลุ่มต่างๆ นอกจากนี้พื้นที่นี้ยังเป็น

“...พื้นที่ล้าหลัง การคมนาคมไม่สะดวก ถนนหนทางที่ใช้อยู่แล้วยังไม่ครอบคลุมพื้นที่ ทั้งน้ำดื่ม น้ำใช้ น้ำเพื่อการเกษตรยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชน และประชาชนส่วนใหญ่ยังมีรายได้ต่ำ คุณภาพชีวิตทั่วไปอยู่ในระดับต่ำกว่าอัตราเฉลี่ยปกติ (หากโครงการประสบความสำเร็จ)... จะช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน และเป็นการเอื้ออำนวยให้กับการบริการทางด้านสาธารณสุขปโภค มีเส้นทางในการลำเลียงสินค้าทางการเกษตรเข้าสู่ตลาดได้สะดวก รวมทั้งการรักษาความสงบเรียบร้อยก็จะทำได้ดีขึ้นด้วย”¹⁰⁸

เดือนธันวาคม ทางจังหวัดยะลาได้สรุปผลการดำเนินโครงการสร้างงานในชนบท นับตั้งแต่ปี 2522-2532 จังหวัดยะลาได้รับงบประมาณทางด้านนี้เป็นจำนวน 112,600,000 บาท ดำเนินการไปแล้ว 1,326 โครงการ เป็นประเภทสิ่งสาธารณประโยชน์ 675 โครงการ¹⁰⁹ ส่วนทางจังหวัดปัตตานี กองอำนวยการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนภาคใต้ ได้อนุมัติงบ 6.9 ล้าน สร้างถนนสายบ่อทอง-ยาวิ อำเภอหนองจิก ระยะทาง 7 กิโลเมตร ซึ่งเป็นถนนที่ทางจังหวัดปัตตานีเป็นผู้ขออนุมัติ เนื่องจากถนนเสียหายจากอุทกภัย ถนนสายนี้เป็นถนนสายหลัก ซึ่งจะใช้ขนส่งผลิตผลทางการเกษตร และการสัญจรไปมาของประชาชนตามหมู่บ้านเพื่อเข้าตลาด¹¹⁰

การพัฒนาเส้นทางคมนาคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะเวลาที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับการเปิดพื้นที่ชนบทให้สามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่ของตัวเมือง โดยให้ความสำคัญกับการสร้างเส้นทางคมนาคมในฐานะแหล่งลำเลียงผลิตผลทางการเกษตรออกสู่ท้องตลาด ซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนในชนบทที่สำคัญอีกทางหนึ่งตามความคิดของรัฐ และมีเป้าหมายที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การเปิดพื้นที่ที่เป็นและอาจเป็นแหล่งซ่อมแซมของกองกำลังติดอาวุธกลุ่มต่างๆที่มี

¹⁰⁸ “โครงการตัดถนนเพื่อความมั่นคงจังหวัดยะลาจะเสร็จใช้งานได้ปลายเดือนมิ.ย.นี้,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 19 มิถุนายน 2532): 1.

¹⁰⁹ “จังหวัดยะลาอนุมัติ 9 โครงการ กสช. สำหรับปี 33,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 23 ธันวาคม 2532): 2.

¹¹⁰ “อนุมัติงบฯ ๖.๙๖ ล้าน ให้จังหวัดปัตตานีสร้างถนนสายบ่อทอง-ยาวิ,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค บ่าย 18 กุมภาพันธ์ 2532): 2.

เป้าหมายในการต่อต้านรัฐบาลไทย การสร้างเส้นทางคมนาคมในระยะนี้จึงเป็นการสร้างเส้นทางเพื่อเชื่อมชุมชน ตำบล หรืออำเภอเข้าด้วยกัน ในบางเส้นทางเป็นการสร้างเส้นทางคมนาคมข้ามจังหวัด โดยมีหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ กองอำนวยการกลาง สำนักผู้บัญชาการทหารสูงสุด ประจำพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นหน่วยสำคัญในการดำเนินการจัดสร้างผ่านโครงการสร้างงานในชนบท แต่ในขณะเดียวกันส่วนใหญ่ในเวลานี้ที่ถูกสร้างขึ้นจะเป็นถนนลูกรัดบดอัดแน่นผิวเรียบเกือบทั้งหมด ซึ่งแน่นอนว่าถนนในลักษณะนี้ย่อมก่อให้เกิดปัญหาเมื่อถึงฤดูฝนที่เป็นฤดูส่วนใหญ่ของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ในขณะเดียวกันถนนลูกรัดเหล่านี้ก็นับเป็นตัวแทนของการพัฒนาในยุคนี้ และสามารถแก้ปัญหาเรื่องการคมนาคมได้อย่างค่อนข้างมีประสิทธิภาพในยุคดังกล่าว อย่างไรก็ตามจากข้อจำกัดของหลักฐานที่ใช้เป็นหลักในการให้ข้อมูลเหล่านี้ คือ เอกสารข่าวของสำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. ที่สามารถเข้าถึงได้เป็นบางปี และในเอกสารข่าวปีที่เข้าถึงได้บางปีก็ไม่มีข้อมูลข่าวครบทุกเดือน จึงทำให้ข้อมูลในการอธิบายเรื่องการพัฒนาเส้นทางคมนาคมของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประสบกับข้อจำกัดค่อนข้างมาก

4.1.3.2. การพัฒนาเส้นทางคมนาคมโดยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ในสมัยของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้มีการออก “ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ. 2524” และต่อมาได้ประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2524 ซึ่งกำหนดให้มืองค์กรขึ้นมารับผิดชอบต่อการดำเนินงานสนองโครงการราชดำริ ให้มีชื่อว่า “คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” หรือ “กปร.” มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน และยังกำหนดให้จัดตั้ง “สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” หรือ “สำนักงานเลขาธิการ กปร.” หรือเรียกย่อว่า “สำนักงานกปร.” เพื่อทำหน้าที่เลขาธิการของ กปร. โดยสำนักงานนี้จะจัดตั้งขึ้นในสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และเลขาธิการ กปร. จะปฏิบัติหน้าที่ผู้อำนวยการสำนักงานเลขาธิการ กปร. อีกตำแหน่งหนึ่งด้วย ซึ่งในเวลานี้ คือ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นภายหลังจากการก่อตั้งกปร. คือ รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณพิเศษจำนวนหนึ่งให้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริใช้ในกรณีเร่งด่วน และหน่วยงานที่รับหน้าที่ดำเนินการสนองโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จะต้องเจียดงบประมาณของตนเพื่อดำเนินการในส่วนของโครงการพระราชดำริก่อน หากเกิดขีดความสามารถจึงจะสามารถร้องขอของบประมาณจาก กปร.¹¹¹ การเกิดขึ้นของ กปร. แสดงให้เห็นถึงการเข้ามามีส่วนในการ

¹¹¹ ชนิดา ชิตบัณชิตย์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, หน้า 254-255.

สนับสนุนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของรัฐบาลโดยตรง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในระยะหลังปี 2524 นี้ จะมีงบประมาณในการสนับสนุนจำนวนมากและมีความมั่นคงขึ้น

ดังที่กล่าวไว้แล้วว่าการพัฒนาเส้นทางคมนาคมของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริหรือที่ใช้ชื่อว่าโครงการตามพระราชดำริในช่วงก่อนปี 2524 จะเป็นการเน้นการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเพื่อเข้าถึงโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริประเภทอื่นๆ ซึ่งภายหลังจากก่อตั้ง กปร. แล้วโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทางด้านการพัฒนาเส้นทางคมนาคมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมีเป้าหมายในลักษณะเช่นนี้เป็นส่วนใหญ่ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) หนึ่งในหน่วยงานที่มีรับผิดชอบหน้าที่ก่อสร้างเส้นทางคมนาคมภายใต้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในระยะเวลาี้ กล่าวไว้ว่า วัตถุประสงค์ในการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมของโครงการฯ คือ เพื่อให้ราษฎรในพื้นที่ใช้สัญจรไปมาได้สะดวกทุกฤดูกาล ประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และเพื่อสร้างความเจริญตลอดจนความปลอดภัยให้แก่ประชาชนในพื้นที่เหล่านั้น¹¹²

ปี 2525 มีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทางด้านการพัฒนาเส้นทางคมนาคม ที่ กปร. เป็นผู้ประสานงาน และดำเนินการแล้วเสร็จในปีนี้ คือ โครงการสร้างถนนสายสะพานเบตง หมู่บ้านวังไพร 2 ตำบลแม่หวาด อำเภอธารโต จังหวัดยะลา โดยหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 53 (นพค. 53) กรป. กลาง จังหวัดยะลา โดยทำเป็นถนนลูกรังบดอัดแน่น กว้าง 6 เมตร ระยะทาง 10.5 กิโลเมตร ใช้งบประมาณ 2,781,300 บาท โครงการก่อสร้างถนนตามพระราชดำริสายบ้านป่าลิ่ง-โต๊ะชู้ต-เตราะบลิง โดยสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) ปัตตานี สร้างเป็นทางมาตรฐานของเร่งรัดพัฒนาชนบท ยาว 11.4 กิโลเมตร และสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก (คสล.) รวมอีก 7 แห่ง ใช้งบประมาณ 7,947,449 บาท¹¹³

ในปีเดียวกันนี้ รพช. ได้ก่อสร้างเส้นทางสายบ้านหัวเขา-บ้านพิกุลทอง ระยะทาง 3.4 กิโลเมตร ก่อสร้างเส้นทางสายบ้านกำแพง-บ้านยางแดง-บ้านยาปี ระยะทาง 3.4 กิโลเมตร ก่อสร้างเส้นทางสายบ้านโคกสยา-บ้านใหม่ สำรวจและออกแบบทางสายอำเภอเมืองและอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ระยะทาง 11.2 กิโลเมตร ใช้งบประมาณ 4,453,033 บาท ส่วนกรป.กลาง ได้สร้างเส้นทางสายบ้านรูกู-บ้านจาเราะสโตร์ ระยะทาง 5 กิโลเมตร ทั้งหมดเป็นการสร้างเส้นทางคมนาคมเพื่อสนับสนุน “โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง” ที่ตั้งอยู่ในตำบลกะลุวอเหนือ อำเภอเมือง

¹¹² สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน.กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการที่อยู่ในขอบข่ายการประสานงานของกปร.) (ม.ป.ท., 2527), หน้า 50.

¹¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

จังหวัดนราธิวาส¹¹⁴ ในปีงบประมาณ 2525-2526 ได้มีการดำเนินการสร้างถนนจากบ้านพรุกาบแดง ให้เชื่อมกับถนนสายบ้านกูจำ-บ้านโคกศิลา อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ตามพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ (รัชกาลที่ 9) เพื่อสนับสนุนโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ตัวอย่างพรุกาบแดงบ้านโคกกระตูกหมู และสวนป่าโคกไม้เรือ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส¹¹⁵

ปีงบประมาณ 2527 รพช. ได้จัดเริ่มสร้างเส้นทางมาตรฐานรพช. สายบ้านตายา-บ้านปือเล็ง ณ บ้านปือเล็งและบ้านปือเล็งใต้ ตำบลสามัคคี อำเภอหรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส โดยก่อสร้างเป็นทาง มาตรฐานรพช. ระยะทางประมาณ 3.8 กิโลเมตร สร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก 2 สะพาน ใช้งบ 7,328,000 บาท¹¹⁶ รัชกาลที่ 9 ได้มีพระราชดำริกับพลโทปิ่น ธรรมศรี แม่ทัพภาคที่ 4 ในขณะนั้นว่า เส้นทางสายนี้ “มีความสำคัญมากทั้งด้านเศรษฐกิจและความมั่นคง และเป็นเส้นทางเชื่อมจังหวัด นราธิวาสและจังหวัดยะลา... ย่นระยะทางคมนาคมระหว่าง 2 จังหวัดได้อีกทางหนึ่ง รวมทั้งจะเป็นการ สนับสนุนการก่อสร้างโครงการชลประทานเพื่อการเกษตรของกรมชลประทานอีกหลายโครงการ”¹¹⁷ และได้ดำเนินการสร้างถนนผ่านโครงการก่อสร้างทางมาตรฐาน รพช. ที่ 11016 สายบ้านลูโป๊ะดีแย- บ้านดุงงู และทางแยกบ้านยานิง อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งจะก่อสร้างผ่านตำบลตันหยง ลิมอ ตำบลบองอ ตำบลดุงงู และตำบลจวบ พร้อมก่อสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก 13 สะพาน ระยะทางรวมกันประมาณ 26.5 กิโลเมตร ใช้งบประมาณปี 2527 25,958,000 บาท¹¹⁸ นอกจากนี้ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) ยังได้ก่อสร้างเส้นทางสายหลักผ่านพื้นที่ของโครงการจัดที่ดิน ตามพระราชดำริทุ่งสามเกาะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา เป็นระยะทางประมาณ 4.9 กิโลเมตร พร้อม สร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก ใช้งบประมาณ 7,520,547 บาท¹¹⁹

กรมชลประทานเป็นอีกหน่วยงานหนึ่งในระยะเวลานี้ที่ทำหน้าที่ก่อสร้างเส้นทางคมนาคมเพื่อ สนับสนุนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในปี 2527 กรมชลประทานได้ก่อสร้างถนนสายใหญ่

¹¹⁴ สำนักงานเลขาธิการ กปร., รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขต ภาคใต้ (เฉพาะโครงการในขอบข่ายการประสานงานของ กปร.) (ม.ป.ท., 2528), หน้า 17, 19, 21.

¹¹⁵ ข้อมูลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในปีงบประมาณ 2526-2528 (ม.ป.ท.: ม.ป.ป.), เอกสารไม่ ปรากฏเลขหน้า.

¹¹⁶ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน.กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการที่อยู่ใน ขอบข่ายการประสานงานของ กปร.) (ม.ป.ท., 2527), หน้า 50.

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 47-48.

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 42-43.

ระยะทางประมาณ 2.8 กิโลเมตร เพื่อสนับสนุนโครงการหมู่บ้านปศุสัตว์เกษตรมูโนะ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นศูนย์สาขาที่ 3 ของโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง โดยมีจังหวัดนราธิวาสเป็นผู้จัดซื้อที่ดินเพื่อนำมาดำเนินโครงการสร้างทางคมนาคมสายดังกล่าว¹²⁰ ในปี 2529 ได้สร้างถนนเพิ่มอีก 1.4 กิโลเมตร เพื่อสนับสนุนโครงการเดียวกัน ใช้งบประมาณ 3,334,500 บาท¹²¹

สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) ยังได้ดำเนินโครงการก่อสร้างทางสาย บ้านมะนังกาแย-บ้านไอร์ซื่อระ ตำบลจะแนะ กิ่งอำเภอจะแนะ จังหวัดนราธิวาส จัดสร้างเป็นถนนลูกรังตามมาตรฐาน รพช. ระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร ใช้งบประมาณ 14,500,000 บาท โครงการนี้ได้ดำเนินการในปี 2529 และปีเดียวกันนี้กรมส่งเสริมสหกรณ์ได้ดำเนินโครงการปรับปรุงถนนสายกลางพรุ ในเขตนิคมสหกรณ์บาเจาะ ในเขตบ้านบูเกะชูดอ หมู่ที่ 2 ตำบลบาเราะใต้ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ใช้งบ 530,000 บาท และกองทัพอากาศที่ 4 ได้ทำการปรับปรุงผิวถนนลูกรังระยะทาง 6.8 กิโลเมตร ก่อสร้างสะพานข้ามคลองมะรือโบออกและสะพานข้ามคลองปยู ในโครงการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ตั้ง ร.5 พัน 5 ในนิคมสหกรณ์ปีเหล็ง ตำบลมะรือโบตะวันออก อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส¹²²

ปี 2530 กองทัพอากาศที่ 4 ได้ก่อสร้างเส้นทางโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ “*ใช้เส้นทางปฏิบัติการทางการเมืองและการทหารเพื่อลดอิทธิพลของจคม.ในพื้นที่*” และเป็นการสนับสนุนการจัดตั้งหมู่บ้านยุทธศาสตร์บริเวณพื้นที่สองข้างทาง คือ โครงการก่อสร้างทางสายบ้านคอกช้าง-บ้านซาไก ในพื้นที่เขตบ้านคอกช้าง ตำบลแม่หวาด และบ้านซาไก ตำบลบ้านแห อำเภอธารโต จังหวัดยะลา ใช้งบประมาณ 17,769,507 บาท ก่อสร้างเป็นเส้นทางมาตรฐานทาง F6 ระยะทาง 14 กิโลเมตร นับตั้งแต่ปี 2525-2530 โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้จัดสร้างเส้นทางคมนาคมเฉพาะในหมู่บ้านที่อยู่ในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง ตำบลกะลุวอเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส ที่ประกอบด้วยหมู่บ้านพิกุลทอง โคกสยา เขาตันหยง ใหม่/สะปอม ยาบี่ คีรี เปล และหมู่บ้านบางมะนาว และการจัดสร้างเส้นทางคมนาคมในโครงการรวมเป็นระยะทาง 23.5 กิโลเมตร¹²³

¹²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26, 30.

¹²¹ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน.กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินีในเขตภาคใต้ เฉพาะโครงการที่อยู่ในขอบข่ายการประสานงานของ กปร. (ม.ป.ท., 2529), หน้า 30-31.

¹²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 64, 65-66, 70.

¹²³ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน.กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินีในเขตภาคใต้ เฉพาะโครงการที่อยู่ในขอบข่ายการประสานงานของ กปร. (ม.ป.ท., 2530), หน้า 41, 44-45.

4.2. รัฐกับการพัฒนาการเกษตรในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การพัฒนาการเกษตรของรัฐในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นกระบวนการที่รัฐให้ความสำคัญ เนื่องจากเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของประชาชนในพื้นที่นี้ การพัฒนาการเกษตรของรัฐดำเนินการออกมาในรูปของการพัฒนาแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคขนาดเล็ก โครงการชลประทานขนาดใหญ่ การจัดตั้งหมู่บ้านนิคมสหกรณ์และโครงการพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรของโครงการตามพระราชดำริ การสนับสนุนให้ประชาชนใช้หลักวิชาและพืชสายพันธุ์ใหม่ในการเพาะปลูก ทั้งหมดเกิดขึ้นเพื่อเป็นการพยายามทำให้ประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น

4.2.1. รัฐกับการพัฒนาแหล่งน้ำและระบบชลประทาน

แหล่งน้ำและระบบชลประทานที่เป็นประโยชน์ต่อการอุปโภคและใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นสิ่งที่รัฐให้ความสำคัญกับการดำเนินการพัฒนาตลอดทศวรรษ เนื่องจากแหล่งน้ำและระบบชลประทานคือตัวแทนของความอยู่ดีกินดีของประชาชนและเป็นหลักประกันความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลทางการเกษตร และเป็นการป้องกันความเสียหายของพืชผลทางการเกษตรไปในเวลาเดียวกันดังในกรณีของปัญหาน้ำท่วม การพัฒนาแหล่งน้ำและระบบชลประทานเป็นการดำเนินการพัฒนาที่เคียงคู่กับการพัฒนาด้านการเกษตร ซึ่งการพัฒนาเหล่านี้เป็นกระบวนการพัฒนาเพื่อยกระดับชีวิตและแก้ปัญหาความยากจนของประชาชน และเป็นวิธีการหนึ่งในการแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่แห่งนี้ของรัฐ

4.2.1.1. การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก

จังหวัดยะลาได้สรุปความก้าวหน้าในการพัฒนาพื้นที่ในเขตจังหวัดยะลาของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทไว้ว่า ในปี 2521 ขุดบ่อน้ำบาดาลไป 7 แห่ง โดยการดำเนินการขุดบ่อน้ำบาดาลของรพช. นั้นเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหาการจัดการน้ำสะอาดเพื่อการอุปโภคและบริโภคของประชาชน โดยเฉพาะในหมู่บ้านชาวประมง ด้วยการร่วมกับจังหวัดในการเจาะน้ำบาดาลและสร้างถังเก็บน้ำตามหมู่บ้าน¹²⁴ ปี 2523 หน่วยทหารช่างเจาะน้ำบาดาลที่ 4 ของกรป.กลาง กองบัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งมีฐานปฏิบัติการอยู่ที่บ้านเจาะวา ตำบลสุโหงปาตี อำเภอสุโหงปาตี จังหวัดนราธิวาส ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติการช่วยเหลือประชาชนจังหวัดนราธิวาส ด้วยการขุดเจาะน้ำบาดาลแบบบ่อน้ำตื้น ซึ่งเป็นการกิจแบบเร่งด่วนคือมีระยะเวลาการปฏิบัติงานเพียงเดือนเดียว โดยมีเป้าหมายในการขุดเจาะบ่อน้ำตื้นอยู่ที่จำนวน 62 บ่อ หน่วยดังกล่าวนี้เพิ่งจะได้รับการจัดตั้งขึ้นในปีนี้ได้มีผลการเจาะบ่อ

¹²⁴ ยะลา: จังหวัดทางใต้สุดของประเทศ (ยะลา: จังหวัดยะลา, 2522), หน้า 74-75, 79-80, 128. ; เอกสารประกอบการบรรยายสรุปจังหวัดนราธิวาส (นราธิวาส: สำนักงานจังหวัดนราธิวาส, 2522), หน้า 65

บาดาลไปแล้วก่อนหน้านี้เป็นจำนวน 50 บ่อ ซึ่งจะมีลักษณะเป็นบ่อน้ำตื้นใสสะอาดคอนกรีต ความลึก 6-13 เมตร โดยทางหน่วยทหารช่างเจาะน้ำบาดาลที่ 4 คาดหวังว่าโครงการเหล่านี้จะทำให้ “...ประชาชนซึ่งอยู่อาศัยในเขตพื้นที่ทุรกันดารและห่างไกลเส้นทางคมนาคม ได้มีน้ำดื่มน้ำใช้ที่สะอาดปราศจากเชื้อโรค นับเป็นการช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำของชาวชนบททางหนึ่ง”¹²⁵ และหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ของจังหวัดนราธิวาสยังได้ดำเนินโครงการเจาะบ่อน้ำบาดาลน้ำตื้น โดยทำการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาลน้ำตื้นในอำเภอบาเจาะ อำเภอรือเสาะ อำเภอรະแงะ อำเภอแว้ง และอำเภอยี่งอ รวม 42 บ่อ ยังอยู่ในระหว่างการดำเนินงานอีกที่อำเภอสุโงห์ปาดักกับกิ่งอำเภอสุคีริน เป็นจำนวน 18 บ่อ ซึ่งโครงการเหล่านี้ได้ดำเนินการในระหว่างปี 2524¹²⁶ ปี 2526 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้ร่วมกับอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ได้วางโครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคและการเกษตรในท้องที่ หมู่ที่ 5 ตำบลยาปี อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นโครงการที่รัฐบาลแคนาดาให้เงินทุนสนับสนุน 600,000 บาท เพื่อการขุดลอกคลองยาปีและสร้างทางลำลองรอบละหาน รวมถึงการสร้างโรงเก็บเครื่องสูบน้ำ เพื่อมอบให้สภาตำบลยาปีและสภาตำบลลิปะสาโง¹²⁷

โครงการสร้างงานในชนบทนับเป็นอีกโครงการหนึ่งของรัฐที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อแก้ปัญหาเรื่องน้ำกินน้ำใช้ของประชาชนในพื้นที่ โครงการสร้างงานในชนบทเป็นโครงการที่เกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล โดยอยู่ในการรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย¹²⁸ โดยโครงการดังกล่าวนี้เกิดขึ้นเมื่อปี 2518 ในสมัยของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี ในระยะแรกนั้นได้ใช้ชื่อว่า “โครงการพัฒนาท้องถิ่นและช่วยเหลือประชาชนในชนบทให้มีงานในฤดูแล้ง” มีวัตถุประสงค์หลักตามชื่อของโครงการคือ เพื่อช่วยเหลือประชาชนในเขตชนบทให้มีงานทำในฤดูแล้ง ก่อสร้างวัดถาวรเพื่อใช้ประโยชน์ในชุมชน และให้สภาตำบลมีบทบาทในการกำหนดโครงการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง แต่มีข้อกำหนดคือ ต้องเน้นโครงการที่ก่อให้เกิดการจ้างงานแก่คนในชุมชน โครงการนี้มีกฏจกกันในเรื่องของ “โครงการเงินผัน” หรือ “โครงการพัฒนาท้องถิ่นและช่วยเหลือประชาชนในชนบทให้มีงานทำในฤดูแล้ง” (โครงการ

¹²⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/20 ส.ค. 23 หน่วยทหารช่างเจาะน้ำบาดาลที่ 4 ของกรป.กลาง กองบัญชาการทหารสูงสุด ปฏิบัติงานที่จังหวัดนราธิวาส, หน้า 4818.

¹²⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/19 พ.ค. 24 ผลงานของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่จังหวัดนราธิวาสปี 2524, หน้า 3032.

¹²⁷ ปราโมทย์ กระจุม และรวีวรรณ ชุ่มพุกข์ (รวบรวม), “ปฏิทินชาวภาคใต้,” รัฐมิแล 6, 3 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2526): 8.

¹²⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/20 เม.ย.23 กระทรวงมหาดไทยปรับปรุงระเบียบต่างๆ เกี่ยวกับสร้างงานในชนบทใหม่เพื่อให้การช่วยเหลือแก่ประชาชนได้อย่างเต็มที่, หน้า 2247.

ปชล.) แต่ในสมัยของรัฐบาลคึกฤทธิ์นั้นการดำเนินการตามโครงการประสบปัญหาแทบทุกด้าน¹²⁹ แต่โครงการดังกล่าวก็ดำเนินการในรูปแบบเดิมมาจนถึงปี 2519¹³⁰

ในสมัยของพล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้รื้อฟื้นโครงการสร้างงานในชนบทในสมัยก่อนหน้าโดยให้กระทรวงมหาดไทยสั่งการไปยังกรม องค์การบริหารส่วนจังหวัด และหน่วยราชการจังหวัด ที่มีโครงการสร้างงานชนบทอยู่ในมือให้เร่งดำเนินการ โดยเฉพาะโครงการที่สามารถจ้างงานประชาชนในท้องถิ่น และให้เน้นงานทางด้านแก้ปัญหาภัยแล้ง เช่น การขุดลอกคู คลอง หนอง บึง ฯลฯ¹³¹ โครงการระยะแรกจะใช้ชื่อว่า “โครงการฟื้นฟูเศรษฐกิจชนบทที่ประสบภัยธรรมชาติ (โครงการ กพป.)” ได้ดำเนินการอย่างจริงจังในปี 2521¹³²

โครงการนี้สามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเภท คือ ประเภทที่ 1 ได้แก่ การก่อสร้างและปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและบริโภค เช่น สระน้ำ บ่อน้ำ คู คลองส่งน้ำ ประเภทที่ 2 ได้แก่ การก่อสร้างปรับปรุงและซ่อมแซมสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ต่อชุมชน เช่น ถนน สะพาน โรงเรียน ที่ทำการสภาตำบล ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และประเภท 3 ได้แก่ การก่อสร้าง ปรับปรุง และซ่อมแซม สิ่งที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย หรือเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรที่สอดคล้อง หรือเสริมโครงการของกระทรวง ทบวง หรือกรมต่างๆ¹³³

ในเฉพาะส่วนของจังหวัดยะลา นายสไว ศิริมงคล ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา ได้กล่าวว่าในปี 2523 จังหวัดยะลา มีโครงการสร้างงานในชนบทจำนวน 457 โครงการ คิดเป็นเงินงบประมาณจำนวน 12.5 ล้านบาท เช่น โครงการขุดลอกคูระบายน้ำเพื่อการเกษตรที่บ้านพร่อน หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 3

¹²⁹ กองประเมินผลและรายงาน สำนักงบประมาณ, สรุปรายงานผลการศึกษาการปฏิบัติงานตามโครงการพัฒนาท้องถิ่นและช่วยเหลือประชาชนให้มีความทำในฤดูแล้ง ประจำปีงบประมาณ 2518 อ้างถึงใน เมธี ครองแก้ว และคณะ, รายงานการประเมินผล โครงการสร้างงานในชนบท พ.ศ. 2523 (กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้า 2.1-2.2.

¹³⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹³¹ โครงการสร้างงานในชนบทในสมัยรัฐบาลพล.อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ระยะแรกนี้ตามโครงการยังไม่รวมภาคใต้เอาไว้ในแผนการจัดสรรงบประมาณตามโครงการ ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/22 ต.ค. 20 กรมการปกครองแถลงถึงนโยบายช่วยเหลือชาวไร่ชาวนา, หน้า 5562-5563.

¹³² เมธี ครองแก้ว และคณะ, รายงานการประเมินผล โครงการสร้างงานในชนบท พ.ศ. 2523, หน้า 2.3.

¹³³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/20 ม.ค. 24 โครงการสร้างงานในชนบทปี 2524 จังหวัดปัตตานี, หน้า 458.

และหมู่ที่ 5 ตำบลพร่อน อำเภอเมือง จังหวัดยะลา¹³⁴ สำหรับจังหวัดปัตตานีได้รับจัดสรรเงินตามโครงการสร้างงานในชนบทจำนวนทั้งสิ้น 33 ล้าน 7 แสนบาท ได้อนุมัติโครงการต่างๆ เป็นจำนวนทั้งสิ้น 686 โครงการ เป็นโครงการประเภทหนึ่ง 534 โครงการ ประเภทสอง 152 โครงการเช่นโครงการซ่อมแซมคลองส่งน้ำหมู่ที่ 3 ตำบลปุย อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ซึ่งโครงการนี้จะสามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ประโยชน์ต่อพื้นที่เกษตรกรรม ประมาณ 5 พันไร่ และสำหรับอุปโภคของประชาชนในช่วงฤดูแล้ง และโครงการขุดลอกคลองส่งน้ำที่บ้านปาโป๊ะ หมู่ที่ 4 ตำบลบันนังตัล อำเภอสายบุรีที่สามารถให้ประโยชน์ต่อพื้นที่เกษตรกรรมของราษฎรประมาณ 2 พันไร่¹³⁵ ในส่วนของจังหวัดนราธิวาส เกิดโครงการที่พอจะยกมาเป็นกรณีตัวอย่างได้ คือ โครงการขุดคุ้ยระบายน้ำและส่งน้ำเพื่อการเกษตรที่บ้านปรักปลา ตำบลลำพูน อำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส ที่สร้างขึ้นสำหรับเก็บกักน้ำไว้ใช้เพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภคในช่วงฤดูแล้ง และสามารถทำให้เกิดการจ้างงานประชาชนในพื้นที่ 200 คน¹³⁶

ต่อมาในปี 2524 จังหวัดยะลาได้รับการจัดสรรงบประมาณจากรัฐบาลในโครงการสร้างงานในชนบทเพิ่มเป็น 13 ล้าน 1 แสน บาท โดยคณะกรรมการสร้างงานในชนบทของจังหวัดยะลาได้อนุมัติโครงการรวมทั้งสิ้น 466 โครงการ กระจายไปยัง 5 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอ¹³⁷ และมีหน่วยการดำเนินการ 48 สมาคมตำบล 3 สุขาภิบาล และได้ดำเนินการเสร็จสิ้นไปแล้ว 422 โครงการ หรือประมาณ 90 เปอร์เซ็นต์ ยังอยู่ในระหว่างดำเนินการอีก 48 โครงการ สามารถจ้างงานประชาชนได้เป็นจำนวน 7,958 คน¹³⁸

สำหรับปัตตานีได้รับงบประมาณสำหรับโครงการนี้ประมาณ 35 ล้านบาท โดยมีโครงการทั้งสิ้น 857 โครงการ แบ่งเป็นโครงการประเภทที่ 1 คือ การก่อสร้างและปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและบริโภค รวม 354 โครงการ โครงการประเภทที่ 2 หรือการก่อสร้างปรับปรุงและ

¹³⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/20 มิ.ย. 23 นายกรัฐมนตรีตรวจโครงการสร้างงานในชนบทที่จังหวัดยะลา, หน้า3553.

¹³⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/20 มิ.ย. 23 นายกรัฐมนตรีตรวจเยี่ยมโครงการสร้างงานในชนบทของจังหวัดปัตตานี , หน้า 3530.

¹³⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/20มิ.ย.23 นายกรัฐมนตรีและคณะเดินทางไปตรวจโครงการสร้างงานในชนบทจังหวัดนราธิวาส, หน้า 3532.

¹³⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/9 ม.ค. 24 จังหวัดยะลาอนุมัติโครงการสร้างงานในชนบทปี 2524 ทั้งหมด 466 โครงการ, หน้า 198.

¹³⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/20 มิ.ย. 24 โครงการสร้างงานในชนบทของจังหวัดยะลาเสร็จสิ้นไปแล้วร้อยละ 89.8, หน้า 3810.

ซ่อมแซมสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ต่อชุมชน รวม 282 โครงการ และประเภท 3 ได้แก่การก่อสร้างปรับปรุง และซ่อมแซม สิ่งที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย หรือเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร รวม 221 โครงการ โดยโครงการประเภทแรกและประเภทที่สองได้งบประมาณรวมกันประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์ของโครงการทั้งหมด โครงการเหล่านี้ได้ดำเนินการในพื้นที่ 8 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 104 ตำบล และสุขาภิบาล 7 แห่ง¹³⁹

4.2.1.2. การพัฒนาระบบชลประทานขนาดใหญ่

ในปี 2522 คณะรัฐมนตรียังมีมติอนุมัติ โครงการเงินกู้เพื่อการชลประทานในชื่อ “โครงการชลประทานปัตตานี” ซึ่งเป็นโครงการที่จะดำเนินการบริเวณชายฝั่งขวาของแม่น้ำปัตตานี ในพื้นที่จำนวน 99,750 ไร่ มีวัตถุประสงค์เพื่อบรรเทาอุทกภัยซึ่งเกิดขึ้นแก่พื้นที่เกษตรกรรมในเขตลุ่มน้ำปัตตานี โครงการดังกล่าวนี้มีค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นประมาณ 3,620 ล้านบาท¹⁴⁰ เอกสาร บรรยายสรุปจังหวัดปัตตานี ได้อธิบายเป้าหมายและประโยชน์ของโครงการนี้ว่า

“...โครงการชลประทานปัตตานี...มีเป้าหมายในการแก้ปัญหาน้ำท่วม ซึ่งจะอำนวยความสะดวกแก่พื้นที่การเกษตรในเขตโครงการประมาณ 300,000 ไร่ และอำนวยความสะดวกด้านการผลิตกระแสไฟฟ้าอีกด้านหนึ่งด้วย การเร่งรัดดำเนินงานโครงการชลประทานปัตตานีจะช่วยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าคือปัญหาน้ำท่วมในเขตอำเภอเมือง รวมทั้งเขตเทศบาลเมืองปัตตานี อำเภอโคกโพธิ์ อำเภอหนองจิก อำเภอยะรัง อำเภอยะหริ่ง และอำเภอสายบุรี นอกจากนั้นยังแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำใช้เพื่อการเกษตรในพื้นที่ดังกล่าวด้วยและทำให้สามารถเพาะปลูกพืชหมุนเวียนได้ตลอดปี”¹⁴¹

โครงการดังกล่าวนี้ตั้งอยู่ที่บ้านคูระ ตำบลยุโป อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี โดยเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2511 แบ่งการดำเนินการเป็นสองระยะ คือ ระยะแรกจะทำการสร้างเขื่อนเพื่อกักเก็บน้ำที่บ้านบางกลาง อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ซึ่งมีการไฟฟ้าแห่งประเทศไทยเป็นผู้ดำเนินการ และจะทำการสร้างเขื่อนทดน้ำที่บ้านคูระ ตอนล่างของแม่น้ำปัตตานี อันเป็นพื้นที่ที่อยู่

¹³⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/20 ม.ค. 24 โครงการสร้างงานในชนบทปี 2524 จังหวัดปัตตานี, หน้า 458 และดูข้อมูลเชิงสถิติที่แตกต่างกันในเรื่องของจำนวนโครงการและจำนวนงบประมาณ ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/27 ก.พ. 24 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยตรวจงานโครงการสร้างงานชนบทจังหวัดปัตตานี, หน้า 1382.

¹⁴⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/27 พ.ย. 22 คณะรัฐมนตรีมีมติให้ดำเนินการก่อสร้างโครงการแม่กลองระยะที่ 2 และโครงการปัตตานีเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร, หน้า 5966.

¹⁴¹ บรรยายสรุปจังหวัดปัตตานี (เอกสารอัดสำเนา) (ปัตตานี: ม.ป.ท., 2522), หน้า 4.

ในเขตติดต่อระหว่างจังหวัดยะลา กับจังหวัดปัตตานี โครงการระยะที่สองจะเป็นการสร้างเขื่อนคั่นกัน น้ำที่บ้านกรังป็นิ่ง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ใช้งบประมาณ 2,828 ล้านบาท และภาครัฐยังหวังว่า โครงการนี้จะเป็นการส่งเสริมอาชีพประมงน้ำจืด และป้องกันมิให้น้ำเค็มเข้ามาทำความเสียหายแก่ การเพาะปลูกในอีกทางหนึ่งด้วย¹⁴²

นอกจากนี้การพัฒนาระบบชลประทานยังเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กับการส่งเสริมการพัฒนา อุตสาหกรรมของภาครัฐ คือ การพัฒนาระบบน้ำ เป้าหมายของการพัฒนาระบบน้ำนั้นมีอยู่สอง ประการ ด้านหนึ่งเพื่อพัฒนาระบบการเพาะปลูกในพื้นที่ และอีกด้านหนึ่ง เพื่อสนับสนุนระบบโรงงาน อุตสาหกรรมที่รัฐได้สนับสนุนให้มีการจัดตั้งขึ้น แต่การพัฒนาระบบน้ำเพื่อสนับสนุนการเพาะปลูกของ เกษตรกรในพื้นที่นั้น ส่วนหนึ่งก็เป็นไปเพื่อการพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรให้มีประสิทธิภาพ มากขึ้น เพื่อเป็นวัตถุดิบในการป้อนโรงงานอุตสาหกรรม¹⁴³

ในปี 2527 “โครงการชลประทานแม่น้ำปัตตานี” โครงการประกอบด้วยโครงการสร้างเขื่อน เก็บกักน้ำที่บ้านบางกลาง อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา หรือที่เรียกว่า เขื่อนบางกลาง ซึ่งเป็นโครงการ ที่อยู่ตอนบน ส่วนโครงการที่อยู่ตอนล่าง คือ โครงการสร้างเขื่อนทดน้ำที่ตำบลลุโป อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ในปี 2527 โครงการตอนบนได้เสร็จสิ้นไปแล้ว แต่โครงการตอนล่างยังอยู่ในระหว่างการ ดำเนินการโดยกรมชลประทาน ส่วนอีกโครงการหนึ่งคือโครงการก่อสร้างเขื่อนทดน้ำและระบบการ ชลประทานที่บ้านกรังป็นิ่ง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ซึ่งปี 2527 ยังไม่ได้ดำเนินโครงการ แต่คาดว่า จะดำเนินการแล้วเสร็จในปี 2530¹⁴⁴ “โครงการพัฒนาลุ่มน้ำโก-ลก ไทย-มาเลเซีย” นับเป็นอีก โครงการหนึ่งที่ถูกเสนอขึ้น เพื่อตอบวัตถุประสงค์ดังกล่าว และยังต้องการแก้ปัญหา น้ำท่วมนาข้าวที่ เป็นผลผลิตหลักในพื้นที่ลุ่มของลุ่มน้ำแห่งนี้ โดยเป็นโครงการที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างรัฐบาล ไทยกับมาเลเซีย โดยพื้นที่ของโครงการครอบคลุมบริเวณอำเภอสุโหงโก-ลก สุโหงปาดี ตากใบ และ อำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส และอำเภอตะนาโหนดและระแงะ รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย แต่จนกระทั่งปี 2532 โครงการนี้ยังไม่ได้เริ่มดำเนินการแต่อย่างใด¹⁴⁵

¹⁴² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/22 ก.ย. 23 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เยี่ยมโครงการ ชลประทานปัตตานี, หน้า 5603.

¹⁴³ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงอุตสาหกรรม, แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี, หน้า 2.

¹⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

¹⁴⁵ จังหวัดนราธิวาส, ข้อมูลทั่วไปจังหวัดนราธิวาส ปี 2532, หน้า 61-62.

4.2.2. รัฐกับการพัฒนาการเกษตร

การพัฒนาการเกษตรเป็นสิ่งที่รัฐดำเนินการควบคู่กับการพัฒนาแหล่งน้ำและระบบชลประทานซึ่งเป็นสิ่งที่เอื้อผลแก่กันและกัน การพัฒนาดังกล่าวนี้นับเป็นการดำเนินการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยการพัฒนาอาชีพดั้งเดิมของประชาชน คือ เกษตรกรรม ผ่านการพัฒนาวิธีการผลิตและสิ่งที่ผลิตให้ทันสมัยและได้ผลผลิตที่เพิ่มมากขึ้น และยังได้พยายามสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพแก่ประชาชนผ่านการพัฒนาอุตสาหกรรม ที่นับเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกับการพัฒนาการเกษตร เนื่องจากอุตสาหกรรมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกือบทั้งหมด คือ หัตถอุตสาหกรรมหรืออุตสาหกรรมขนาดย่อมที่เน้นการแปรรูปวัตถุดิบทางการเกษตรที่มีอยู่ในพื้นที่

4.2.2.1. การพัฒนาการเกษตรผ่านนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้

โครงการนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้เกิดขึ้นจากมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2503 เพื่อเป็นการแก้ปัญหาสมดุลงานศาสนา เนื่องจากในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามมากกว่าประชากรที่เป็นนับถือศาสนาพุทธ คือ ประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามมีจำนวนไม่น้อยกว่า 70 เปอร์เซ็นต์ของประชากร จึงทำให้ภาครัฐมองว่า “...สภาพทางการเมืองการปกครอง จึงอยู่ในฐานะล่อแหลมต่อการเกิดความวุ่นวายเรียกร้องจากผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามในทางที่ไม่ถูกต้องไม่ควรได้โดยง่าย นอกจากนั้นสภาพทางเศรษฐกิจของจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้มีการพัฒนาที่ดินอุดมสมบูรณ์รอการเพาะปลูกพืชผลอีกเป็นจำนวนมาก”¹⁴⁶ ดังนั้นรัฐบาลจึงมีนโยบายที่จะส่งเสริมให้ประชาชนจากภาคต่างๆ อพยพเข้าไปจับจองที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยในเขตนิคมสร้างตนเองในจังหวัดยะลาและนราธิวาสที่รัฐได้จัดเตรียมไว้ให้¹⁴⁷ ซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐบาลได้ดำเนินการเรื่อยมา

ในวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2521 ทางกรมประชาสัมพันธ์ได้ดำเนินโครงการจัดส่งชาวนาชาวไร่จากจังหวัดอุบลราชธานี สกลนคร ลพบุรี ชลบุรี ปราจีนบุรี และกรุงเทพมหานคร จำนวน 64 ครอบครัว รวม 384 คน เดินทางไปรับการจัดสรรที่ดินรุ่นที่ 4 ในเขตนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้จังหวัดนราธิวาส¹⁴⁸ ต่อมาในปี 2523 ภายหลังจากที่ได้รับงบประมาณจากโครงการเงินกู้จากธนาคาร

¹⁴⁶ กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย, โครงการดำเนินงานนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ (เอกสารอัดสำเนา), หน้า 1 อ้างถึงใน สงคราม ชื่นภบาล, “การผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้”, หน้า 107.

¹⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 107-108.

¹⁴⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/12 ม.ค. 21 การดำเนินการอพยพชาวนาชาวไร่จากจังหวัดต่างๆไปประกอบอาชีพในนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดนราธิวาส, หน้า 168.

พัฒนาเอเชีย เพื่อทำการขยายพื้นที่นิคมสร้างตนเองเพื่อบรรจุสมาชิกนิคมเข้าไปประกอบอาชีพเพิ่มเติม นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้จังหวัดยะลาและนราธิวาส จึงเริ่มดำเนินการขยายพื้นที่เพื่อรองรับการเคลื่อนย้ายเข้ามาสมทบของสมาชิกใหม่ และมีการดำเนินการพัฒนาสาธารณูปโภคและสาธารณูปการในด้านต่างๆ ในส่วนของนิคมสร้างตนเองจังหวัดยะลา ได้มีการกำหนดจุดพื้นที่ขยายตามโครงการบริเวณถนนสายยะลา-เบตง ตรงกิโลเมตร ที่ 29 กรุยแนวถนนและปรับสภาพพื้นที่เพื่อที่จะแบ่งเป็นหมู่บ้านสมาชิกนิคม ศูนย์บริการหมู่บ้าน โรงเรียน สถานีอนามัย ตลอดจนสิ่งสาธารณูปโภคต่างๆ โดยจะบรรจุสมาชิกนิคมได้ภายในเดือน มกราคม 2524 จำนวน 200 ครอบครัว ก่อน โดยกรมประชาสงเคราะห์จะได้ดำเนินการสร้างที่อยู่อาศัยและแจกจ่ายพันธุ์ยางพาราพันธุ์ดีให้รวมทั้งจะอบรมวิธีการปลูกยางให้อีกด้วย¹⁴⁹

นิคมสร้างตนเองจังหวัดนราธิวาส เริ่มบุกเบิกกรุยแนวถนน เพื่อจัดแบ่งแปลงผิงหมู่บ้าน ศูนย์บริการหมู่บ้าน สร้างสะพาน วางท่อระบายน้ำ ในเขตพื้นที่จัดสรรบริเวณตำบลเกียร์ หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 กิ่งอำเภอสุคีริน ซึ่งมีพื้นที่ 7,200 ไร่ ตามโครงการจะสามารถบรรจุสมาชิกนิคมได้ 400 ครอบครัว สำหรับระยะแรกในต้นปี 2524 จะบรรจุสมาชิก 150 ครอบครัวก่อน โดยจัดสรรให้สมาชิกครอบครัวละ 18 ไร่ ซึ่งกรมประชาสงเคราะห์จะได้ฝึกอบรมเรื่องการปลูกยางพารา ผลไม้ พืชล้มลุก พืชผักสวนครัว และเลี้ยงสัตว์¹⁵⁰ ในปลายเดือนกันยายน ปี 2523 นายชะลอ ธรรมศิริ อธิบดีกรมประชาสงเคราะห์และคณะ ได้เดินทางไปตรวจเยี่ยมสมาชิกนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้จังหวัดยะลาและนราธิวาส โดยเฉพาะในจังหวัดนราธิวาส อธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ ได้เดินทางไปเยี่ยมสมาชิกในโครงการอพยพพวชนาชาวไร่จากภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เข้ามาประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมครัวเรือนในนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้เขตโต๊ะไม้ะ จังหวัดนราธิวาส โดยส่วนใหญ่สมาชิกในนิคมนี้จะปลูกยางพารา ทำเครื่องหยา และดำเนินงานตามโครงการศิลปาชีพพิเศษ ซึ่งสมาชิกในนิคมแห่งนี้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ตามอัตภาพแล้ว¹⁵¹

4.2.2.2. การขยายตัวของพื้นที่เพาะปลูกยางพาราสายพันธุ์ใหม่

อย่างที่รับรู้กันทั่วไปว่ายางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่แทบจะสำคัญที่สุดของจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะมียกเว้นเพียงแค่จังหวัดปัตตานีเท่านั้นที่ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือการทำนา และมี

¹⁴⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/26-30 ก.ย. 23 อธิบดีกรมประชาสงเคราะห์และคณะตรวจสภาพพื้นที่จัดสรรแก่สมาชิกนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้จังหวัดยะลา และนราธิวาส, หน้า 5879.

¹⁵⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵¹ “อธิบดีกรมประชาสงเคราะห์และคณะตรวจเยี่ยมสมาชิกนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดนราธิวาส,” วิทยสารประจำวัน 333 14 (1-19 ตุลาคม 2523), หน้า 5910.

พื้นที่ทำนามากกว่าพื้นที่ปลูกยางพารา¹⁵² แต่ยางพารายังเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดปัตตานี และเป็นไปได้ว่าจะเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่มากกว่าการทำนา โดยจำนวนยางพาราที่ผลิตได้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกือบทั้งหมดจะถูกส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศ คือ ประเทศสิงคโปร์ ที่จะทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลางในการส่งต่อยางพาราเหล่านี้ต่อไปยังประเทศอุตสาหกรรมผลิตรถยนต์ เช่น ญี่ปุ่น อังกฤษ อเมริกา เยอรมนี ตะวันตก ฯลฯ แต่ก่อนที่จะส่งต่อไปยังตลาดสิงคโปร์ จะมีตลาดขนาดใหญ่ในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นตลาดรับซื้อยางพาราที่ใหญ่ที่สุดในประเทศโดยจะรวบรวมยางพาราในประเทศส่งต่อไปยังสิงคโปร์ และใช้ราคายางพาราที่อิงกับตลาดสิงคโปร์¹⁵³

ด้วยความสำคัญในฐานะสินค้าเศรษฐกิจทางด้านการเกษตรอย่างยางพารา ทำให้สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทในการเร่งพัฒนาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นอกเหนือจากโครงการสร้างงานในชนบท ต้องการที่จะส่งเสริมให้เกษตรกรชาวสวนยางพาราในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ผลิตยางแผ่นที่มีคุณภาพดีออกจำหน่าย และรวมตัวกันเป็นสหกรณ์ทำยางแผ่นชั้นดี และรวมกันจำหน่ายเพื่อให้สามารถจำหน่ายยางแผ่นได้ในราคาสูง เพื่อเป็นการเพิ่มพูนรายได้แก่เกษตรกรชาวสวนยางในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทได้ร่วมมือกับกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อเริ่มดำเนิน “โครงการส่งเสริมการทำยางแผ่นและรวมกลุ่มจำหน่าย” ขึ้น

การดำเนินการตามโครงการดังกล่าวนี้จะสนับสนุนให้เกษตรกรชาวสวนยางที่มีสวนยางพาราและสถานที่ทำยางแผ่นอยู่ใกล้เคียงกันรวมกันเป็นกลุ่ม จัดสร้างโรงทำยางแผ่นขึ้นด้วยเงินอุดหนุนจากสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทกับเงินสมทบของสมาชิกกลุ่ม หลังจากนั้นสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทและกรมวิชาการเกษตรและศูนย์วิจัยการยาง¹⁵⁴ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

¹⁵² บรรยายสรุปจังหวัดปัตตานี (ปัตตานี: ม.ป.ท., 2522), หน้า 4. ; รายงานข้อมูลการตลาดประจำปี 2524 (ปัตตานี: สำนักงานพาณิชย์จังหวัดปัตตานี, 2525), หน้า 6-8.

¹⁵³ รายงานข้อมูลการตลาดประจำปี 2524, หน้า 8-10.

¹⁵⁴ ศูนย์วิจัยการยาง นอกจากจะมีสำนักงานใน อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา แล้ว ยังมีสำนักงานใน อำเภอธารโต จังหวัดยะลา อีกแห่งหนึ่งด้วย หน่วยงานนี้มีหน้าที่ในการหาวิธีปรับปรุงและแก้ไขให้เกษตรกรในจังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถผลิตยางได้ในจำนวนมากขึ้น และมีคุณภาพดีขึ้น รวมทั้งมีหน้าที่ให้ความรู้ทางเทคนิคแก่เจ้าของสวนยางพารารายย่อย เพื่อปลูกต้นยางพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตที่ดีกว่ายางพันธุ์พื้นเมือง ดู นันทวรรณ ภู่อ่าง , ปัญหาชาวไทยมุสลิมในสี่จังหวัดภาคใต้, หน้า 63.

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จะจัดเจ้าหน้าที่ไปอบรมและแนะนำการทำยางแผ่นชั้นดีแก่สมาชิก¹⁵⁵ การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปตามนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐที่ต้องการจะ “...ยกระดับรายได้และค่าครองชีพของราษฎรให้สูงขึ้น สำหรับการทาสวนยางซึ่งเป็นอาชีพที่สำคัญที่สุด...สนับสนุนให้มีการปลูกยางพันธุ์ดีแทนพันธุ์พื้นเมือง (และ)...ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มชาวสวนยางเพื่อแก้ปัญหาค่าการกดราคาโดยพ่อค้าคนกลาง”¹⁵⁶

แม้ยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ในขณะเดียวกันยางพาราที่ผลิตได้ในพื้นที่ส่วนนี้กลับมีผลผลิตต่อไร่ต่ำ เนื่องจากยางส่วนใหญ่เป็นยางพื้นเมืองที่มีอายุมาก อีกทั้งในพื้นที่ส่วนนี้ยังมีการทาสวนยางขนาดใหญ่ น้อยมาก กล่าวคือส่วนใหญ่ของเกษตรกรจะถือครองพื้นที่สวนยางพาราขนาดเล็กในลักษณะของ “เจ้าของสวนยางรายย่อย” และยังคงขาดเทคนิคการผลิตที่ดี¹⁵⁷ โครงการที่กล่าวมาข้างต้นจำนวนมากจึงบรรจุโครงการพัฒนาทางด้านนี้เป็นส่วนหนึ่งในเป้าหมายของโครงการ ซึ่งเกิดจากการที่ภาครัฐต้องการสนับสนุนให้มีการปลูกยางพันธุ์ดีแทนพันธุ์พื้นเมือง¹⁵⁸ แต่ในพื้นที่จังหวัดปัตตานียังมีพื้นที่ปลูกสวนยางพาราพันธุ์พื้นเมืองเป็นจำนวน 178,464 ไร่ และมีพื้นที่ที่ปลูกยางพันธุ์ใหม่ทดแทนพันธุ์พื้นเมืองจำนวน 111,711 ไร่ รวมเนื้อที่ทำสวนยางทั้งหมด 275, 520 ไร่¹⁵⁹

นอกจากนี้โครงการเหล่านี้ยังมีข้อจำกัดในเรื่องการกระจายความช่วยเหลือไปยังเกษตรกรชาวสวนยางพาราในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากผู้ที่มีโอกาสในการรับความช่วยเหลือในด้านการเพาะปลูกยางพันธุ์ใหม่จากรัฐ คือ ชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ เนื่องจากคนกลุ่มนี้ถือครองพื้นที่การเพาะปลูกยางพาราขนาดใหญ่ ทำให้มีศักยภาพพอที่จะปรับเปลี่ยนสวนยางพาราของตนให้เป็นพื้นที่ปลูกยางพันธุ์ดีทีละส่วน โดยยังคงรายได้จากพื้นที่ที่ยังปลูกยางพันธุ์เก่าเอาไว้ ทั้งนี้เนื่องจากการปรับเปลี่ยนพันธุ์ยางนั้นหมายถึงการโค่นยางเก่าเพื่อปลูกยางใหม่ นั้นหมายถึงการขาดหายไปของรายได้หลัก ซึ่งทำให้เจ้าของสวนยางขนาดใหญ่เท่านั้นจึงจะสามารถทำเช่นนี้ได้ ในขณะที่ชาวมุสลิมซึ่งมักถือครองพื้นที่ปลูกยางพาราขนาดเล็กนั้นไม่สามารถที่จะทำในแบบเดียวกันได้ นั่นทำให้มีชาวมุสลิม

¹⁵⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/19 พ.ศ. 21 สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทร่วมกับกรมวิชาการเกษตร ส่งเสริมการทำยางแผ่นที่มีคุณภาพดีให้แก่เกษตรกรในจังหวัดภาคใต้, หน้า 1830.

¹⁵⁶ กองประสานราชการ กรมการปกครอง, แผ่นดินไทย: จังหวัดชายแดนภาคใต้ (กรุงเทพฯ: ม.ป.ป.), หน้า 48.

¹⁵⁷ นันทวรรณ ภูสว่าง, ปัญหาชาวมุสลิมในสี่จังหวัดภาคใต้, หน้า 62; เอกสารประกอบการบรรยายสรุปจังหวัดนราธิวาส, หน้า 62.

¹⁵⁸ กองประสานราชการ กรมการปกครอง, แผ่นดินไทย: จังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 48.

¹⁵⁹ รายงานข้อมูลการตลาดประจำปี 2524, หน้า 8.

จำนวนไม่น้อยที่ไม่สามารถเข้าร่วมโครงการเปลี่ยนพันธุ์ยางพาราของรัฐได้¹⁶⁰ แม้ว่าภาครัฐจะช่วยเหลือเจ้าของสวนยางขนาดเล็กที่ครอบครองพื้นที่สวนยางพาราน้อยกว่า 10 ไร่ ด้วยการให้เงินช่วยเหลือพิเศษ เพื่อเป็นทุนในการปลูกพืชเศรษฐกิจหมุนเวียนในช่วงที่ยางพันธุ์ดียังไม่สามารถกรีตได้ก็ตาม¹⁶¹ แต่การรอคอยการกรีตยางใหม่ยังต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนาน ทำให้การปลูกพืชเศรษฐกิจหมุนเวียนนั้นไม่สามารถเลี้ยงชีพเกษตรกรที่ถือครองพื้นที่สวนยางพาราน้อยได้จนถึงเวลานั้น

ส่วนการทำสวนยางพารานั้น พบว่าพื้นที่การถือครองสวนยางพาราของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดปัตตานีกว่า 50 เปอร์เซ็นต์ เป็นการถือครองพื้นที่ปลูกยางขนาดเล็กคือต่ำกว่า 10 ไร่ลงมา มีการถือครองพื้นที่ปลูกสวนยางขนาดกลาง คือ 10-50 ไร่ ประมาณ 40 เปอร์เซ็นต์ ส่วนการถือครองพื้นที่ปลูกยางขนาดใหญ่ คือ มีเนื้อที่ตั้งแต่ 50 ไร่ขึ้นไป มีเพียงแค่ 10 เปอร์เซ็นต์ของการถือครองพื้นที่ปลูกยางพาราทั้งหมด ดังนั้น การถือครองพื้นที่ปลูกยางพาราในจังหวัดปัตตานีส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าของสวนขนาดกลางและขนาดเล็ก ลักษณะของการจ้างงานในสวนยางพาราส่วนใหญ่เจ้าของสวนจะไม่ได้กรีตยางด้วยตนเอง แต่จะจ้างคนงานเพื่อทำหน้าที่กรีตยาง โดยเจ้าของสวนจะแบ่งนํ้าย้างให้คนงานครึ่งหนึ่งเป็นค่าจ้างแทนการจ้างด้วยเงิน¹⁶²

ในช่วงปี 2525-2526 จังหวัดยะลามีพื้นที่ปลูกยางพารา 962,000 ไร่ จังหวัดนราธิวาส 793,6000 ไร่ จังหวัดปัตตานี 323,900 ไร่ ในเวลานี้พื้นที่ปลูกยางจำนวนมากยังคงเป็นยางพันธุ์พื้นเมืองอยู่ ซึ่งเป็นยางที่ให้ผลผลิตได้เพียงแค่ 60-80 กิโลกรัมต่อไร่ แต่ยางพันธุ์ดีหรือยางพันธุ์ใหม่จะสามารถให้นํ้าย้างได้ถึง 200-300 กิโลกรัมต่อไร่ แม้ว่าภาครัฐจะได้ส่งเสริมให้มีการปลูกยางพันธุ์ดีทดแทนยางพันธุ์พื้นเมืองและมีการปลูกยางพันธุ์ดีทดแทนอยู่เรื่อยๆก็ตามและในปี 2526 จังหวัดปัตตานีและนราธิวาสมีโรงงานอุตสาหกรรมยางและผลิตภัณฑ์ยางจังหวัดละ 19 โรง ส่วนจังหวัดปัตตานีมี 8 โรง¹⁶³ ปี 2527 จังหวัดนราธิวาสมีเนื้อที่สวนยางพาราที่ปลูกทดแทนด้วยยางพันธุ์ดีไปแล้ว 381,562 ไร่ จังหวัดปัตตานี 153,305 ไร่ จังหวัดยะลา 291,633 ไร่¹⁶⁴

¹⁶⁰ W.K. Cheman, *Muslim Separatism: The Moros of Southern Philippines and the Malays of Southern Thailand* (Singapore: OXFORD UNIVERSITY PRESS), Page 37-38, 167-168.

¹⁶¹ กองประสานราชการ กรมการปกครอง, *แผ่นดินไทย: จังหวัดชายแดนภาคใต้*, หน้า 48.

¹⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

¹⁶³ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้, *แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้และสู่ทางการลงทุน* (สงขลา: ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมภาคใต้, ม.ป.ป.), หน้า 8.

¹⁶⁴ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, *บทบาทองค์กรของรัฐในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้* (ยะลา: ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2527), หน้า 4.

4.2.2.3. การขยายตัวของพื้นที่เพาะปลูกข้าวสายพันธุ์ใหม่

เนื่องจากจังหวัดปัตตานีมีเนื้อที่การทำนาเป็นพื้นที่การทำเกษตรกรรมที่มีสัดส่วนมากที่สุดเมื่อเทียบกับพื้นที่เกษตรกรรมชนิดอื่นๆ คือ มีเนื้อที่ทำนา 358,165 ไร่ แต่เป็นพื้นที่ที่ใช้เพาะปลูกจริงประมาณ 335,916 ไร่ แม้จะมีพื้นที่เพาะปลูกจำนวนมากหากแต่การทำนาของประชาชนในจังหวัดปัตตานียังมีปัญหาเนื่องจาก

“...น้ำท่วมนาในฤดูฝนเป็นเวลานาน ระบายน้ำออกไม่ทัน และการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง สำหรับการทำนาในหน้าแล้ง ทำให้ปริมาณผลผลิตที่ได้ไม่เพียงพอกับความต้องการภายในจังหวัด ต้องซื้อข้าวจากแหล่งผลิตอื่นมาเสริมให้เพียงพอกับการบริโภค ราคาข้าวภายในจังหวัดจึงเคลื่อนไหวขึ้นลงตามภาวะราคาข้าวภาคกลาง”¹⁶⁵

นอกจากนี้เนื้อที่ปลูกข้าวในเขตจังหวัดปัตตานีในระยะเวลาเริ่มที่จะเปลี่ยนสภาพกลายเป็นถนนหนทางและที่อยู่อาศัยมากขึ้นเรื่อยๆ การแก้ปัญหาโดยวิธีการขยายพื้นที่ทำนาจึงไม่สามารถทำได้ ดังนั้นทางการจึงเชื่อว่าจะมีความจำเป็นต้องใช้หลักวิชาการแผนใหม่ เพื่อเพิ่มผลผลิตในเนื้อที่ปลูกข้าวที่จำกัดของจังหวัดปัตตานี¹⁶⁶ ในบางพื้นที่เช่นที่อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ทางการได้ได้สนับสนุนให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนพันธุ์ข้าวใหม่ คือ จากพันธุ์ข้าวพื้นเมือง มาเป็นพันธุ์กข. เมื่อเดือนธันวาคม 2525 เนื่องจากข้าวพันธุ์พื้นเมืองให้ผลผลิตเพียง 20 ถึงต่อไร่¹⁶⁷ ส่วนพื้นที่การทำนาของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในภาพรวม ในปี 2525-2526 จังหวัดยะลา มีพื้นที่ทำนา 73,808 ไร่ จังหวัดปัตตานี 340,667 ไร่ และจังหวัดนราธิวาส 208,084 ไร่¹⁶⁸ จนเข้าสู่ปี 2527 จังหวัดยะลา ยังไม่มีการผลิตข้าวเปลือกเพื่อจำหน่าย ทั้งนี้เพราะมีพื้นที่ปลูกน้อย และเป็นการปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนของแต่ละครอบครัวเท่านั้น¹⁶⁹

¹⁶⁵ รายงานข้อมูลการตลาดประจำปี 2524, หน้า 6-7.

¹⁶⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/17-18 พ.ย.23 จังหวัดปัตตานีจัดงานวันสาริตเพิ่มผลิตข้าว เพื่อเป็นแนวทางให้เกษตรกรนำความรู้ไปปฏิบัติ, หน้า 6913.

¹⁶⁷ ปราโมทย์ กระทบ และระวีวรรณ ช่อมุพุกซ์ (รวบรวม), “ปฏิทินข้าวภาคใต้,” รัฐมิถุ 6, 2 (มกราคม-เมษายน 2526): 8.

¹⁶⁸ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, บทบาทขององค์กรของรัฐในการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 3.

¹⁶⁹ “เกษตรกรยะลาจะเริ่มเก็บข้าวปีการผลิตนี้ช่วงเดือน มี.ค. นี้” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 18 มกราคม 2527): 3.

4.2.2.4. การพัฒนาการเกษตรและระบบชลประทานของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

จุดเริ่มต้นของโครงการตามพระราชดำริทางด้านการพัฒนาการเกษตรและแหล่งน้ำตลอดจนโครงการตามพระราชดำริด้านอื่นๆในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้นเมื่อรัชกาลที่ 9 เสด็จฯเยี่ยมราษฎรในจังหวัดนราธิวาส และทรงทอดพระเนตรพื้นที่หนองน้ำไร้ประโยชน์ (พรุ) ซึ่งเชื่อว่าเป็นที่มาของปัญหาน้ำท่วมพื้นที่เกษตรกรรมของประชาชนในอำเภอเมืองและอำเภอบาเจาะกว่า 60,000 ไร่ โครงการขุดคลองระบายน้ำเพื่อระบายน้ำออกจากพื้นที่พรุตามพระราชดำริจึงเกิดขึ้น เพื่อป้องกันน้ำท่วม และเพื่อให้เกิดพื้นที่พรุแห้งสำหรับจัดสรรให้ประชาชนที่ขาดแคลนที่ดินทำกิน โดยจะได้สิทธิในการทำกินชั่วคราวชั่วคราว แต่จะไม่ได้กรรมสิทธิ์ซื้อขายที่ดินนั้น กล่าวคือกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้นจะเป็นของสหกรณ์การเกษตรที่จะจัดตั้งขึ้นภายหลังการก่อตั้งชุมชนบริเวณพื้นที่พรุแห้งแล้ว¹⁷⁰ นับว่าโครงการตามพระราชดำรินี้ในจังหวัดนราธิวาส เริ่มเกี่ยวข้องกับการจัดการระบบน้ำและที่ทำกินมาตั้งแต่เริ่มเกิดโครงการ

4.2.2.4.1. การดำเนินการของ “โครงการตามพระราชดำริ” ในช่วง พ.ศ.

2521-2524

การพัฒนาการเกษตรและชลประทาน ในที่นี้จะขอเรียกว่า การจัดการน้ำและที่ดิน ซึ่งเป็นสิ่งทีโครงการตามพระราชดำริให้ความสำคัญอย่างมาก โครงการตามพระราชดำรินี้อีกก่อนต้นทศวรรษ 2520 จะให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาพื้นที่เกษตรกรรมของประชาชน การแก้ปัญหาภาวะขาดแคลนน้ำ การป้องกันน้ำเค็มไหลซึมเข้ามายังพื้นที่เกษตรกรรมของประชาชน ซึ่งโครงการทั้งหมดจะเกี่ยวพันกับการสร้างชุมชนสหกรณ์ขึ้นมาในพื้นที่ชนบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในระยะปลายทศวรรษ 2510 นี้จะเป็นการเริ่มดำเนินการ และจะพัฒนาเป็นโครงการอเนกประสงค์หรือ “โครงการเบ็ดเสร็จ” หรือการเป็นชุมชนเกษตรกรรมทีโครงการพระราชดำริจัดตั้งขึ้น และมีหน่วยงานราชการของรัฐช่วยเหลือในการจัดสรรที่ทำกิน การชลประทาน ที่อยู่อาศัย พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ การดำเนินธุรกิจเกษตรกรรมของชุมชน หรือรัฐดำเนินการสนับสนุนสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตให้กับชุมชนทีโครงการพระราชดำริจัดตั้งขึ้นใหม่นี้อย่างครบถ้วน ซึ่งโครงการดังกล่าวนี้จะดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมในต้นทศวรรษ 2520¹⁷¹

¹⁷⁰ ปราบการ กลิ่นฟุ้ง, “การเสด็จพระราชดำเนินท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ. 2493-2530,” หน้า 189-190.

¹⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 194.

4.2.2.4.1.1. การดำเนินการในช่วงก่อนทศวรรษ 2520

แม้ว่าในปี 2519 ได้มีโครงการตามพระราชดำริที่สนับสนุนงานทางด้านสหกรณ์การเกษตร ในจังหวัดนครราชสีมาจำนวน 3 โครงการ แต่สองในสามของโครงการดังกล่าวเป็นโครงการสหกรณ์การเกษตรที่จัดตั้งในชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมาก่อนแล้ว และมีการดำเนินการมาก่อนที่โครงการตามพระราชดำริจะเข้าไปสนับสนุน มีเพียงแค่โครงการจัดตั้งสหกรณ์นิคมบาเจาะเท่านั้น ที่เป็นการดำเนินการต่อเนื่องมาจากโครงการระบายน้ำพรุบาเจาะ¹⁷² ซึ่งจะเห็นได้ว่าโครงการพระราชดำริในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ระยะแรก คือ ระหว่างปี 2517-2520 ในด้านการจัดการน้ำและที่ดินนั้นจะให้ความสำคัญกับการระบายน้ำออกจากพรุ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าพื้นที่พรุหรือหนองน้ำไร่ประโยชน์ตามความคิดของโครงการนั้น เป็นสิ่งไร้ประโยชน์ต่อการเกษตรกรรมของราษฎร ทั้งยังจะก่อให้เกิดโทษมหันต์ต่อพื้นที่เกษตรกรรม เนื่องจากจะเป็นแอ่งน้ำที่ทำให้พื้นที่เกษตรกรรมของประชาชนต้องประสบปัญหาอุทกภัยในฤดูฝน

การจัดการเรื่องน้ำทั้งในเรื่องของน้ำท่วม น้ำอุบโภคบริโภค น้ำที่ใช้ในการกสิกรรม แ่งหนึ่งจึงเป็นการจัดการเรื่องที่ดินอยู่ในตัวเพราะทั้งสองสิ่งเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันยากจะแยกออกจากกันได้ ที่ดินในความหมายนี้จึงครอบคลุมทั้งพื้นที่พรุ ที่เป็นผืนแผ่นดินกว้างขวางแต่มีน้ำท่วมขัง พื้นที่การเกษตรกรรม พื้นที่อยู่อาศัย และสุดท้ายคือพื้นที่เกิดใหม่ที่จะเป็นชุมชนสหกรณ์การเกษตรแบบครบวงจรที่จะเกิดขึ้นหลังโครงการระบายน้ำออกจากพรุทั้งหลาย การดำเนินโครงการระบายน้ำออกจากพรุลงสู่ทะเลเริ่มเห็นผลเป็นรูปธรรมในช่วงปลายทศวรรษทศวรรษ 2510 เห็นได้จากการที่รัชกาลที่ 9 ทรงมีกระแสพระราชดำรัสกับนายสุวัฒน์ ธรรมไพบุลย์ นายอำเภอบาเจาะในเวลานั้น ในคราวที่ทรงเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรคลองระบายน้ำลงสู่ทะเล ณ ปากคลองบาเจาะ เขตบ้านชูโว ตำบลบาเจาะใต้ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนครราชสีมา เมื่อปี 2519 ว่า “...การระบายน้ำออกจากพรุ ซึ่งทำให้ราษฎรมีที่ทำกินเพิ่มขึ้น และช่วยบรรเทาปัญหาเรื่องกระแสน้ำไหลท่วมไร่ราษฎรเสียหายในฤดู

¹⁷² โครงการเหล่านี้ได้แก่ โครงการเร่งรัดขยายการดำเนินงานสหกรณ์การเกษตร สุโขทัย-ลก จำกัด โครงการเร่งรัดขยายการดำเนินงานสหกรณ์การเกษตรตากใบ จำกัด และโครงการจัดตั้งสหกรณ์นิคมบาเจาะ ดูโครงการพระราชดำริจังหวัดนครราชสีมา, หน้า 5-18.

มรสุมนั้น ได้ดำเนินการสำเร็จตามเป้าหมายแล้ว”¹⁷³ ซึ่งจะทำให้ประชาชนในพื้นที่ที่สามารถที่จะ “... เลี้ยงวัวในพื้นที่พรุที่แห้งขึ้น”¹⁷⁴ ได้อีกด้วย

นอกจากนี้โครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการที่ดินและน้ำในระยะนี้ยังเกี่ยวข้องกับเรื่องของการพยายามป้องกันน้ำเค็มไม่ให้ไหลล้นเข้าท่วมไร่นาราษฎร ในกรณีของทำนบกั้นน้ำปากคลองบุญไธ ตำบลเกาะสะท้อน อำเภอดงไค้ จังหวัดนราธิวาส¹⁷⁵ และหาวิธีการดักกระแสน้ำที่ไหลบ่าลงมาจากภูเขาในฤดูฝน เพื่อไม่ให้ระดับน้ำในพรุที่ระบายออกไปแล้วนั้นเพิ่มสูงขึ้นอีกจนพื้นที่เพาะปลูกของประชาชนต้องเสียหาย โดยการ “กั้นเขื่อนเก็บกักน้ำเป็นระยะๆตามแนวเชิงเขา” ซึ่งต่อมาได้กรมชลประทานได้เตรียมดำเนินการสร้างอ่างเก็บกักน้ำ ณ บ้านยะลุตง อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส เพื่อประโยชน์ดังกล่าวและยังสามารถส่งน้ำให้กับราษฎรที่อยู่ท้ายอ่างได้ตลอดปี และได้มีการดำเนินการปรับปรุงฝายของชาวบ้านที่มีอยู่เดิมให้เป็นฝายถาวร เนื่องจาก “...เมื่ออ่างเก็บน้ำสร้างเสร็จ ฝายดังกล่าวจะสามารถจ่ายน้ำให้แก่พื้นที่เพาะปลูกด้านท้ายน้ำในเขต ต.บางระเหือ ต.ปะลุ กาสาเมา และต.กาเยาะมาตี เป็นเนื้อที่ถึง 30,000 ไร่ ได้ตลอดปี ซึ่งจะทำให้ราษฎรสามารถทำนาได้ถึงปีละ 2 ครั้ง”¹⁷⁶

นอกจากนี้ยังมีโครงการที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดจากน้ำในคลองไหลล้นตลิ่งเข้าไปท่วมไร่นาของประชาชนอย่างในกรณีของโครงการระบายน้ำยี่งอ และโครงการระบายน้ำไม้แก่น¹⁷⁷ รวมถึงคลองระบายน้ำโคกเคียน ที่สร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมนาข้าวบริเวณขอบพรุเสียหายกว่า 5,000 ไร่ ซึ่งรัชกาลที่ 9 ยังทรงมีความเห็นเกี่ยวกับการระบายน้ำออกจากพรุในจังหวัดนราธิวาสว่า “...สำหรับพรุอีกหลายลูก บริเวณรอบนอกของโครงการฯ ก็ควรทำการสำรวจ เพื่อพิจารณาหาทางระบายน้ำ

¹⁷³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/1ก.ย.19 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอไปยี่งอ.บาเจาะ จ.นราธิวาส, หน้า 3124-3125.

¹⁷⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/18 ก.ย.19 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา ไปทอดพระเนตรโครงการก่อสร้างชลประทานหมู่โนะ, หน้า 3337-3338.

¹⁷⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/30ส.ค. 20 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนสุตาไปทอดพระเนตรบริเวณพื้นที่ยะลุตง อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส, หน้า 2966-2967.

¹⁷⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/27ส.ค. 20 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปยังบ่อเลี้ยงปลาสาธิตบ้านต้นไทร โครงการระบายน้ำไม้แก่น โครงการระบายน้ำบาเจาะ และโครงการไฟฟ้าหมู่บ้านสามจังหวัดภาคใต้ จ.นราธิวาส, หน้า 2908-2909.

ออกสู่ทะเล ซึ่งอาจจะเจาะทางน้ำระหว่างพืดต่างๆ ให้ทะลุถึงกัน แล้วผันน้ำไปลงคลองระบายน้ำหรือคลองธรรมชาติ”¹⁷⁸

ในกรณีของโครงการระบายน้ำน้ำแบ่ง เป็นระบายน้ำออกจากพืดใต้แดงกว่า 200,000 ไร่ เพื่อเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกให้เกษตรกรที่ทำกินอยู่บริเวณขอบพืด เป็นการระบายน้ำเน่าเสียออกจากพืด และยังสามารถปรับปรุงเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดได้ ส่วนโครงการระบายน้ำท่าพืดนั้นนอกจากดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมแล้วยังเป็นไปเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งซึ่งจะสามารถหล่อเลี้ยงพื้นที่เพาะปลูกกว่า 5,000 ไร่ ส่วนโครงการระบายน้ำต่อหลัง มีเป้าหมายในการแก้ปัญหาที่นาของประชาชนที่อาศัยอยู่ในบ้านต่อหลังและบ้านทรายขาว และยังสามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้เพื่อการชลประทานกว่า 3,000 ไร่¹⁷⁹ ทั้งนี้เมื่อระบายน้ำออกจากพืด “...จะต้องสงวนที่ดินบริเวณนั้นไว้เสียก่อน เพื่อจัดตั้งเป็นสถานีทดลองทางประมงและเกษตรกรรม สำหรับหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่ราษฎรที่จะจัดสรรให้เข้าทำกินในอนาคต”¹⁸⁰ แต่โครงการในลักษณะของการสร้างชุมชนสหกรณ์การเกษตรขึ้นมาภายหลังจากการระบายน้ำออกจากพืดนั้น เริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้นแล้วในปี 2520 ในชื่อ “โครงการจัดที่ดินหมู่บ้านพระราชดำริทุ่งริมะสะโจ” ซึ่งเป็น “...โครงการจัดที่ดินผืนใหญ่ จำนวนเนื้อที่ประมาณ 1 หมื่น 5 พัน 8 ร้อย 45 ไร่ เพื่อจัดสรรที่ดินให้แก่ชาวไร่ชาวนา หลังจากดำเนินการระบายน้ำ จัดระบบชลประทานและพัฒนาที่ดินเสร็จสมบูรณ์แล้ว”¹⁸¹

อย่างไรก็ตามหากเปรียบเทียบจำนวนโครงการที่เกี่ยวข้องกับการชลประทานและสหกรณ์ในจังหวัดนราธิวาสของปี 2519 กับปี 2522 จะพบว่ามียังมีจำนวนโครงการที่แตกต่างกันมาก คือ ในปี 2519 มีจำนวนโครงการในประเภทดังกล่าว 5 โครงการ แต่ในปี 2522 มีถึง 17 โครงการซึ่งเป็นการเพิ่มขึ้นมากกว่า 3 เท่า¹⁸² ซึ่งจะเป็นช่วงที่โครงการตามพระราชดำริมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะ

¹⁷⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/28 ส.ค. 20 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการระบายน้ำโคกเคียน ต.โคกเคียน อ.เมืองนราธิวาส จ.นราธิวาส, หน้า 2921-2922.

¹⁷⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/31 ส.ค. 20 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ไปทอดพระเนตรโครงการระบายน้ำท่าพืด ฯลฯ ในเขตพื้นที่ อ.ตากใบ จ.นราธิวาส, หน้า 2952-2953.

¹⁸⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹⁸¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/2 ก.ย. 20 นายสมัคร สุนทรเวช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และนายอินทร์ จันทรสถิตย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เดินทางไปตรวจเยี่ยมโครงการจัดสรรที่ดินหมู่บ้านพระราชดำริทุ่งริมะสะโจ จังหวัดปัตตานี, หน้า 2991-2992.

¹⁸² ดู โครงการพระราชดำรินจังหวัดนราธิวาส และ โครงการตามพระราชดำรินเขตจ.นราธิวาส พ.ศ. 2522. อย่างไรก็ตาม จำนวนโครงการที่ระบุลงไปนี้อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ กล่าวคือ หากโครงการใดที่เป็น

ในจังหวัดนราธิวาส ที่แทบจะเรียกได้ว่าเป็นจังหวัดของโครงการตามพระราชดำริแห่งสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

4.2.2.4.1.2. การดำเนินการในระหว่าง พ.ศ. 2521-2524

“...โครงการชุดคลองระบายน้ำบาเจาะ...กลายเป็นแบบแผนสำคัญของโครงการพัฒนาในทศวรรษ 2520... (คือ) การใช้โครงการชลประทานเป็นโครงการหลักเพื่อสร้างชุมชนสหกรณ์ขึ้นมาในพื้นที่ชนบทของประเทศ...โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกี่ยวกับการชลประทานเริ่มเกิดขึ้นในช่วงประมาณต้นทศวรรษ 2520 และเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างมากในช่วงเวลาดังกล่าว”¹⁸³

จากการอธิบายลักษณะของโครงการพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการชลประทานของปรากฏการณ์ฟุ้งข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการขยายตัวของโครงการชลประทานตามพระราชดำริ ซึ่งในที่นี่จะนิยามว่าเป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำและที่ดินอย่างมากในช่วงต้นทศวรรษ 2520 และจะเป็นโครงการที่นำซึ่งการจัดตั้งชุมชนสหกรณ์ตามพระราชดำริ ที่มีลักษณะที่สืบเนื่องมาจากการดำเนินการของโครงการลักษณะเดียวกันในช่วงปลายทศวรรษ 2510 ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้โครงการทางด้านนี้ขยายตัวนั้นเป็นผลมาจากการที่โครงการตามพระราชดำริที่เริ่มดำเนินการในปี 2521 จะเป็นหนึ่งในข่ายงานที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลภายใต้ “นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2521” ในฐานะที่เป็นโครงการทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้¹⁸⁴

ในส่วนของโครงการที่ดำเนินการสืบเนื่องมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2510 อย่างเห็นได้ชัดคือโครงการระบายน้ำพรุบาเจาะตามพระราชดำริ ในเขตพื้นที่บ้านบุ๊ะสุตอ ตำบลปานาเระใต้ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งมีแผนการดำเนินการชุดคลองระบายน้ำจะแล้วเสร็จในปี 2521 และเชื่อว่า

โครงการต่อเนื่องก็จะคงปรากฏชื่อโครงการอยู่ในเอกสาร หากโครงการนั้นๆสิ้นสุดลงแล้ว เอกสารในปีถัดไปก็จะไม่ระบุถึงโครงการนั้นอีก (แต่ก็จะมีบางเล่มที่ใส่รายชื่อโครงการที่เสร็จสิ้นในปีก่อนหน้าไว้) นอกจากนั้นผู้เขียนยังพบข้อจำกัดในการเข้าถึงหลักฐานประเภทที่อ้างถึงนี้ คือ ไม่สามารถหาเอกสารโครงการพระราชดำรินจังหวัดนราธิวาส ปี 2520 และปี 2521 ได้ จึงจำเป็นต้องใช้การสันนิษฐานโดยการเทียบข้ามจากปี 2519 มาปี 2522

¹⁸³ ปรากฏการณ์ฟุ้ง, “การเสด็จพระราชดำเนินท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ. 2493-2530,” หน้า 193-194.

¹⁸⁴ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.). บรรยายสรุปเสนอต่อนักศึกษา วปอ. รุ่นที่ 26, หน้า 15-16.

“...สามารถแก้ปัญหาน้ำท่วมนาข้าว บริเวณรอบพรุบาเจาะในช่วงฤดูฝน เป็นพื้นที่ประมาณ 60,000 ไร่ นอกจากนั้นยังสามารถเปิดพื้นที่ทำกินในพรุที่แห้งแล้ว เป็นเนื้อที่อีก 60,000 ไร่ ทั้งนี้มีพระราชดำริให้รัฐบาลจัดสรรที่ดินให้ราษฎร โดยให้กรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของสหกรณ์การเกษตรเป็นส่วนรวม แต่สมาชิกสหกรณ์มีสิทธิทำกินในที่ดินที่ได้รับการจัดสรรตลอดจนชั่วคราว”¹⁸⁵ นอกจากนี้ยังมีโครงการโคกเคียนที่มีเป้าหมายในการ “...ควบคุมการระบายน้ำออกจากพรุสู่ทะเล ทำให้ช่วยแก้ปัญหาน้ำท่วมนาข้าวราษฎรในฤดูฝน และสามารถเก็บกักน้ำไว้ในฤดูแล้ง ให้กับพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 5,000 ไร่ ในเขตพื้นที่บ้านโคกเคียน และบ้านปือราเปะ”¹⁸⁶

ซึ่งจะเห็นถึงลักษณะสำคัญของโครงการทางด้านชลประทานในระยะเวลานี้ ที่หลายโครงการจะมีเป้าหมายในการระบายน้ำออกจากพื้นที่พรุ โดยหวังผลในการแก้ปัญหาอุทกภัยที่พื้นที่เกษตรกรรมบริเวณขอบพรุต้องประสบ และการสร้างพื้นที่ชุมชนสหกรณ์การเกษตรตามพระราชดำริดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การขยายตัวของโครงการระบายน้ำออกพื้นที่พรุหรือหนองน้ำไร้ประโยชน์ตามค่านิยมของโครงการตามพระราชดำริลงสู่ทะเล เพื่อตอบสนองมุ่งหมายดังกล่าวจึงเริ่มขยายตัวอย่างกว้างขวางในระยะนี้ คือ ระหว่างปี 2521-2524 นี้

ลักษณะสำคัญของโครงการระบายน้ำออกจากพรุเหล่านี้ คือ จะมีการขุดลอกคลองระบายน้ำหรือขุดลอกคลองที่มีอยู่เดิมให้สามารถระบายออกจากพื้นที่พรุบริเวณนั้นๆให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และจะมีการก่อสร้างอาคารและประตูบังคับน้ำ เพื่อให้สามารถควบคุมปริมาณน้ำในคลองเพื่อนำไปใช้เพื่อการเกษตรกรรม และเพื่อป้องกันการไหลบ่าเข้ามาของน้ำเค็มจากทะเล เนื่องจากการระบายน้ำออกจากพรุแทบทุกที่จะเป็นการระบายน้ำจากพรุผ่านคลองสู่ลงสู่ทะเล เห็นได้จากการดำเนินการขุดลอกคลองของกรมชลประทานในโครงการระบายน้ำปะนาละ ตำบลคอกกระบือ อำเภอปานาละ จังหวัดปัตตานี ในปี 2521 ซึ่งทางกรมชลประทานเห็นว่า “...สามารถบรรเทาพื้นที่น้ำท่วมพื้นที่เพาะปลูกบริเวณสองฝั่งคลองบางมะรวดและคลองยามู เป็นเนื้อที่ประมาณ 55,000 ไร่ และสามารถเก็บกักน้ำไว้ในคลองทั้ง 2 สาย ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นคลองส่งน้ำด้วย ตลอดจนสามารถป้องกันน้ำเค็มไหลย้อนเข้ามาในคลองได้อีกด้วย”¹⁸⁷

¹⁸⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/23 ส.ค. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการระบายน้ำพรุบาเจาะ และโครงการระบายน้ำโคกเคียน, หน้า 3058.

¹⁸⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁸⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/1 ก.ย. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินจากพระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ไปยังโครงการระบายน้ำปะนาละ จังหวัดปัตตานี, หน้า 3159-3160.

หรือโครงการระบายน้ำท่าพรุ ในเขตพื้นที่ ตำบลเจ๊ะเห อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ที่ได้ทำการขุดคลองระบายน้ำเสร็จสิ้นในปี 2521 ก็ดำเนินการเพื่อประโยชน์ทางด้านเดียวกันกับโครงการระบายน้ำปานาเระ¹⁸⁸ จะมีโครงการทางด้านเดียวกันนี้ที่ก่อประโยชน์พิเศษกว่าโครงการอื่น คือโครงการชลประทานเกาะสะท้อน ใน ตำบลเกาะสะท้อน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงการระบายน้ำมูโนะ ซึ่งได้มีการปรับปรุงคันกันน้ำให้เป็นที่ล่ำเลียงผลผลิตของราษฎร แต่ก็เป็นเพียงแค่ผลพลอยได้จากโครงการ เนื่องจากเป้าหมายหลักของโครงการก็ยังคงเป็นไปเพื่อการบรรเทาปัญหาอุทกภัย และป้องกันน้ำเค็มไหลย้อนเข้าไปทำลายพื้นที่เกษตรกรรมใน ตำบลเกาะสะท้อน ซึ่งมีพื้นที่กว่า 9,000 ไร่ และทำหน้าที่ส่งน้ำไปหล่อเลี้ยงการเกษตรกรรมในพื้นที่ดังกล่าวอีกทางหนึ่ง¹⁸⁹

จากนั้นจะเห็นได้ถึงการขยายการดำเนินการของโครงการตามพระราชดำรินด้านการจัดการน้ำและที่ดินไปยังเขตจังหวัดปัตตานี นอกเหนือจากโครงการระบายน้ำปานาเระที่กล่าวถึงมาแล้วข้างต้น ซึ่งอยู่ในลักษณะของ “หมู่บ้านพระราชดำริ” ที่เกิดจากการจัดสรรและพัฒนาที่ดินที่ “ใช้ประโยชน์ไม่ได้” จำนวน 15,845 ไร่ โดยหน่วยงานทางด้านต่างๆของรัฐไม่ว่าจะเป็นกรมชลประทาน สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) กรมที่ดิน และองค์การบริหารส่วนจังหวัดปัตตานี ร่วมกันดำเนินการเพื่อสนองพระราชดำรินชื่อ “โครงการหมู่บ้านพระราชดำริทุ่งลิปะสะโง” ซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี โดยทางการได้ทำการ “...ปรับปรุงที่ดิน สร้างเส้นทางคมนาคม จัดระบบชลประทานทางเข้าหมู่บ้าน และจัดแปลงเพาะปลูก ตลอดจนสำรวจประชากรในเขตโครงการฯ ก่อนจัดสรรที่ทำกินให้กับราษฎร ทั้งนี้ได้พิจารณาให้สิทธิแก่ผู้ที่มีหลักฐานการครอบครองที่ดินอยู่ก่อนเป็นอันดับแรก”¹⁹⁰

โครงการนี้จะแตกต่างจากโครงการระบายน้ำออกจากพื้นที่พรุเพื่อสร้างพื้นที่ชุมชนและเกษตรกรรมแห่งใหม่ให้กับชาวบ้าน แต่มีลักษณะร่วมกันตรงที่การพัฒนาพื้นที่ในที่ที่โครงการเห็นว่ามีประโยชน์ให้เกิดประโยชน์ขึ้นมาโดยเฉพาะในแง่ของการเป็นแหล่งอาศัยและแหล่งเพาะปลูก และดำเนินการจัดการบริการปัจจัยที่จำเป็นในการใช้ชีวิตทั้งหลายให้กลุ่มคนที่จะเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่

¹⁸⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/25 ส.ค. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการระบายน้ำท่าพรุ ตามพระราชดำริ, หน้า 3083-3084.

¹⁸⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/27 ส.ค. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการชลประทานเกาะสะท้อน ตามพระราชดำริ ตำบลเกาะสะท้อน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส, หน้า 3105-3106.

¹⁹⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/29 ส.ค. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการหมู่บ้านพระราชดำริทุ่งลิปะสะโง อ.หนองจิก จ.ปัตตานี, หน้า 3132-3133.

เหล่านั้น ความต่างระหว่างสองโครงการจึงอยู่ตรงที่โครงการระบายน้ำออกจากพรุเป็นการมอบสิทธิทำกินแก่ผู้ขาดแคลน แต่ในขณะที่โครงการหมู่บ้านพระราชดำริทุ่งลิปะสะโง เป็นการดำเนินการบนพื้นที่ที่มีผู้ถือครองกรรมสิทธิ์บางส่วนอยู่ก่อนแล้ว โครงการหมู่บ้านพระราชดำริจึงมีบทบาทในการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพิ่มสูงขึ้นเท่านั้น ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการสร้างชุมชนตามพระราชดำรินอกอีกฟากหนึ่ง นอกเหนือจากการสร้างชุมชนสหกรณ์การเกษตรบนพื้นที่พรุแห้ง

โครงการตามพระราชดำริเกี่ยวกับการจัดการน้ำยังครอบคลุมพื้นที่ของนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ เช่น ในกรณีของฝายทดน้ำไอปาโจ ที่ทำหน้าที่ส่งน้ำไปยังพื้นที่เกษตรกรรมปากขาวของคลองโต๊ะโม๊ะ โครงการนี้ยังนำมาซึ่งการ “...ปรับพื้นที่ไหลเขาตอนล่างให้เป็นขั้นบันได เพื่อทดลองปลูกข้าวไร่ และเป็นการเพิ่มที่ทำกินแก่สมาชิกนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ ซึ่งเดิมมีภูมิลำเนาอยู่ในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”¹⁹¹ โดยจะมีฝายทดน้ำโต๊ะโม๊ะทำหน้าที่ส่งน้ำให้การแปลงปลูกข้าวแบบขั้นบันไดดังกล่าว¹⁹²

สำหรับโครงการระบายน้ำพรุบาเจาะนั้น เริ่มเห็นผลจากการขุดคลองระบายน้ำออกจากพรุในปี 2522 เนื่องจากพื้นที่พรุเริ่มแห้งขึ้น และสามารถจัดสรรเป็นพื้นที่เพาะปลูกและปศุสัตว์ได้ประมาณ 10,000 ไร่ ในเขตตำบลาเราะใต้ และพื้นที่นารอบพรุเริ่มที่จะปลูกข้าวได้ปีละ 2 ครั้ง จากที่เคยถูกน้ำท่วมขังทุกปี¹⁹³ เช่นเดียวกับโครงการระบายน้ำท่าพรุ (ตอนบน) ตำบลศาลาใหม่ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งกรมชลประทานได้ทำการขุดคลองและสร้างประตูบังคับน้ำ นอกจากนี้ยังมีโครงการเจาะสันทรายชายทะเล ในเขตพื้นที่ ตำบลเจ๊ะเห อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ที่

“...กรมชลประทานได้ขุดช่องลัด หรือคลองเชื่อมจากแม่น้ำตากใบออกสู่ทะเล เพื่อเป็นเส้นทางลัดจรทางน้ำสำหรับราษฎรที่มีอาชีพประมง ตลอดจนใช้เป็นทางถ่ายเทน้ำออกจากแม่น้ำตากใบลงสู่ทะเลเพื่อมิให้เกิดเน่าเสีย ในขณะเดียวกันก็ใช้เป็นทางให้น้ำ

¹⁹¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/2ก.ย. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการชลประทานนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้, หน้า 3194-3195.

¹⁹² เรื่องเดียวกัน.

¹⁹³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/4 ต.ค. 22 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและทอดพระเนตรผลงานของโครงการระบายน้ำตามพระราชดำริที่อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส, หน้า 4611.

ทะเลไหลย้อนเข้ามาในแม่น้ำตากใบเพื่อให้ยังสภาพเป็นน้ำกร่อยตามเดิม ซึ่งจะไม่ทำให้เกิดความเสียหายแก่โครงการประมงน้ำกร่อยในแม่น้ำตากใบ”¹⁹⁴

จากการเสด็จพระราชดำเนินไปยัง “โครงการหมู่บ้านตัวอย่างพรุกาบแดง” ตำบลไพรวัน อำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส ของรัชกาลที่ 9 ในปี 2522 ทำให้เห็นถึงการมีอยู่ของหมู่บ้านตัวอย่างพรุกาบแดง ที่สันนิษฐานว่าเป็นหนึ่งในโครงการตามพระราชดำริหรืออย่างน้อยที่สุดคือ การเป็นโครงการที่อยู่ภายใต้การสนับสนุนของโครงการตามพระราชดำริ โดยเป็นโครงการที่ดำเนินการโดยจังหวัดนราธิวาส ในเนื้อที่ป่าเสื่อมโทรม 2,350 ไร่ มีการจัดให้ประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียงและขาดแคลนที่ทำกิน 150 ครอบครัว โดยทางการจะจัดพื้นที่อยู่อาศัย โรงเรียน ศาสนสถาน สาธารณูปโภค รวมถึงการส่งเสริมอาชีพอย่างครบครัน ซึ่งเป็นการดำเนินการในลักษณะ “หมู่บ้านตัวอย่าง”¹⁹⁵ ต่อมาพื้นที่นี้จะเกิด “โครงการระบายน้ำพรุกาบแดง” ขึ้น เพื่อแก้ปัญหาอุทกภัยและเก็บกักน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรกรรมในหมู่บ้านตัวอย่างพรุกาบแดงในปี 2524¹⁹⁶ นอกจากนี้โครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำ ยังได้ดำเนินการในเขตนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ เขตบ้านกาเปาะ จังหวัดนราธิวาส ในชื่อ “โครงการฝายทดน้ำกาเปาะ” เพื่อให้สมาชิกได้มีน้ำไว้อุปโภคบริโภค และใช้เพื่อการเกษตรได้ตลอดปี¹⁹⁷

การดำเนินการตามโครงการระบายน้ำออกจากพรุในเขตจังหวัดนราธิวาส เพื่อปรับเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่นิคมสหกรณ์ภายใต้การดูแลของรัฐ และประชาชนที่เข้าไปอยู่อาศัยจะได้เพียงแค่อสังหาริมทรัพย์ โดยกรรมสิทธิ์ในที่ดินจะเป็นของสหกรณ์การเกษตรที่อยู่ในความดูแลของโครงการตามพระราชดำรินั้น ส่วนหนึ่งเป็นการขยายบทบาทของรัฐผ่านโครงการตามพระราชดำริ ในการเข้าไปดำเนินการจัดการพื้นที่ที่ไม่เคยมีใครเป็นเจ้าของ หรือเป็นพื้นที่สาธารณะที่ประชาชนทั่วไปไม่เคยคิดที่จะเข้าครอบครอง การจับจองพื้นที่โดยรอบหนองน้ำ เป็นเพียงแค่การดำเนินการเพาะปลูกพื้นที่ที่เห็นว่าเป็น

¹⁹⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/19 ก.ย. 22 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการระบายน้ำท่าพรุกตามพระราชดำริ และโครงการเจาะสันทรายชายทะเล อำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส, หน้า 4295-4296.

¹⁹⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/11 ก.ย. 22 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ไปยังสถานีพิซอาหารสัตว์นราธิวาส ศูนย์แพร่พันธุ์สัตว์นราธิวาส และโครงการหมู่บ้านตัวอย่างพรุกาบแดง ต. ไพรวัน อ.ตากใบ จ.นราธิวาส, หน้า 4166-4167.

¹⁹⁶ โครงการตามพระราชดำรินีในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524, หน้า 30.

¹⁹⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/15 ก.ย. 22 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการชลประทานนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จ.นราธิวาส, หน้า 4241-4242.

ประโยชน์หรือพอใช้การได้ เพื่อนำมาใช้หาเลี้ยงชีพของตนเท่านั้น แต่การดำเนินการตามโครงการพระราชดำริจะเห็นได้ถึงการเข้าควบคุมพื้นที่จำนวนมหาศาลที่เคยเป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์และไร้เจ้าของให้กลายมาเป็นพื้นที่สิทธิขาดของรัฐผ่านโครงการตามพระราชดำริ ซึ่งนับเป็นการแย่งชิงพื้นที่กับกลุ่มขบวนการต่อต้านรัฐในแง่หนึ่ง โดยการทำให้พื้นที่พรุเป็นพื้นที่ของทางราชการ ที่ทางราชการสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวก และมีประชาชนของทางราชการอยู่อาศัย โดยการสนับสนุนของราชการหรือจากทางรัฐผ่านโครงการตามพระราชดำริ และทางโครงการตามพระราชดำริมีแผนที่จะขยายการดำเนินการในลักษณะนี้อย่างต่อเนื่อง

ในปี 2522 นี้ ยังได้มีการวางแผนการระบายน้ำออกจากพรุในบ้านโคกใน ตำบลพร่อน อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดนครราชสีมา ในเนื้อที่ 1,400 ไร่ เพื่อพัฒนาเป็นพื้นที่เกษตรกรรมของประชาชน¹⁹⁸ จนกระทั่งเข้าสู่ปี 2523 โครงการทางด้านนี้ยังคงขยายการดำเนินงาน มีการดำเนิน “โครงการระบายน้ำคลองลานตามพระราชดำริ” ณ บ้านโคกใน อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นการดำเนินการขุดคลองเพื่อระบายน้ำออกจากพรุในฤดูฝน “...เพื่อบรรเทาสภาพน้ำท่วมพื้นที่เพาะปลูกในเขตหมู่บ้านโคกใน บ้านโคกกระต้อม และหมู่บ้านใกล้เคียง ในท้องที่ประมาณ 14000 ไร่ ใน ตำบล พร่อน อำเภอดงขี้เหล็ก”¹⁹⁹

การขยายตัวของโครงการระบายน้ำออกจากพรุ เพื่อก่อตั้งชุมชนสหกรณ์การเกษตรอย่างต่อเนื่องในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ย่อมก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชนใหม่ขึ้นหลายแห่ง ซึ่งชุมชนเหล่านี้ล้วนเป็นชุมชนที่อยู่ภายใต้การดูแลของรัฐ แ่งหนึ่งเป็นการเคลื่อนย้ายประชากรไปยังพื้นที่ชนบทโดยรัฐ และย่อมก่อให้เกิดการขยายตัวของพื้นที่เกษตรกรรมที่จะเกิดขึ้นพร้อมกับชุมชนสหกรณ์การเกษตรเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินการโดยประชาชนในชุมชน ดำเนินการโดยโครงการตามพระราชดำริ หรือเกิดจากความร่วมมือของทั้งสอง แม้พื้นที่พรุจะมีข้อจำกัดในด้านการทำเกษตรกรรม เนื่องจากดินพรุนั้นมักมีสภาพเป็นกรด ซึ่งต้องมีการปรับปรุงคุณภาพดินก่อนจึงจะสามารถดำเนินการเพาะปลูกได้

แต่อย่างไรก็ตามกระบวนการพัฒนาภายใต้การดำเนินการของโครงการตามพระราชดำริเหล่านี้ มีความเป็นไปได้ว่า จะเป็นปัจจัยที่สำคัญตัวหนึ่งที่ทำให้เกิดการขยายตัวของการทำงานปรั้ง ซึ่ง

¹⁹⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/5 ต.ค. 22 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จฯทรงเยี่ยมราษฎร และทอดพระเนตรพื้นที่พรุในเขตพื้นที่ ตำบลพร่อน จังหวัดนครราชสีมา, หน้า 4639.

¹⁹⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/20 ก.ย. 23 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมโครงการระบายน้ำคลองลาน โครงการศิลปาชีพพิเศษ อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดนครราชสีมา, หน้า 5520-5521.

เป็นรูปแบบการเพาะปลูกข้าวนอกฤดูกาล ในปริมาณที่มากกว่า 1 ครั้งต่อปี และมีความจำเป็นต้องใช้ระบบชลประทานเข้าช่วย โดยในปี 2523 นั้น มีการขยายตัวของการทำงานปรั้งในภาคใต้อย่างเด่นชัด จังหวัดปัตตานีและจังหวัดนราธิวาส กลายเป็นหนึ่งใน 6 จังหวัดของภาคใต้ที่มีการทำงานปรั้งมากที่สุด และจังหวัดนราธิวาสกลายเป็นจังหวัดที่มีการลดอัตราของการทำงานปรั้งที่ต้องอาศัยน้ำฝนในการเพาะปลูก ซึ่งทำให้สามารถปลูกได้เพียงแค่ปีละ 1 ครั้งลงเกือบสิ้นเชิง²⁰⁰ ปัจจัยที่สำคัญส่วนหนึ่งของความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คือ การขยายตัวของโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำของโครงการตามพระราชดำริที่ขยายตัวอย่างกว้างขวางในระยะเวลาสั้น ส่งผลให้การทำงานปรั้งสามารถทำได้โดยมีประสิทธิภาพขึ้น เนื่องจากมีระบบชลประทานจากโครงการตามพระราชดำริเป็นตัวสนับสนุน

อย่างไรก็ตาม โครงการระบายออกพรุ ที่เป็นหัวใจของโครงการตามพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำและที่ดินในช่วงเวลานี้ เริ่มเห็นผลอย่างเป็นรูปธรรม ในปี 2522 ที่ “โครงการจัดตั้งสหกรณ์นิคมบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส”²⁰¹ เริ่มมีการจัดสมาชิกเข้ารับสิทธิทำกินรุ่นแรกจำนวน 176 ครอบครัว ในพื้นที่ที่น้ำลดแล้วจำนวน 4,000 ไร่ พร้อมทั้งทำการจดทะเบียนนิคมในปีเดียวกัน และมีการจัดเตรียมพื้นที่จัดตั้งหมู่บ้านสหกรณ์ปีหลัง ในพื้นที่อีกกว่า 14,000 ไร่ โดยพื้นที่ที่ใช้ในการจัดตั้งนิคมสหกรณ์หรือชุมชนสหกรณ์การเกษตร เหล่านี้กินพื้นที่ในตำบลโคกเคียน ตำบลลาภ ตำบลบางนาค เขตอำเภอเมืองนราธิวาส ตำบลยี่งอ ตำบลละหาร ตำบลลูโบะปือซา ตำบลตะปอเยาะ เขตอำเภอยี่งอ ตำบลบาเรใต้ ตำบลบาเรเหนือ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส และในเขตพื้นที่ตำโพรทอง กิ่งอำเภอยี่งอ จังหวัดปัตตานี คือ ครอบคลุมพื้นที่กว่า 4 อำเภอของ 2 จังหวัด²⁰²

ในปี 2523 ได้มีการพัฒนาเส้นทางการคมนาคมเข้าไปยัง “โครงการสหกรณ์นิคมบาเจาะ” โดยการพูนดินและลงลูกรังผิวจราจร และได้ทำการรับสมัครที่ทำกินอยู่ในนิคมสหกรณ์เขตอำเภอเมืองนราธิวาส และอำเภอยี่งอ จำนวน 871 คน ซึ่งทางโครงการเตรียมการจัดทำการแบ่งเขตทำกิน

²⁰⁰ สงบ ส่งเมือง, เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมา (กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, 2546), หน้า 245-246.

²⁰¹ พรุบาเจาะนั้นแต่เดิมเป็นพรุที่มีพื้นที่ติดต่อกัน 3 ลูก จากข้อมูลของโครงการตามพระราชดำรินิคมจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2522 ให้ข้อมูลว่า พรุลูกที่ 1 มีพื้นที่ 10,000 ไร่ พรุลูกที่ 2 มีพื้นที่ 4,000 ไร่ และพรุลูกที่ 3 มีพื้นที่ 45,000 ไร่ ส่วนข้อมูลจากโครงการตามพระราชดำรินิคมจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523 ระบุว่า พรุลูกที่ 1 มีพื้นที่ 5,625 ไร่ พรุลูกที่ 2 มีพื้นที่ 6,250 ไร่ และพรุลูกที่ 3 มีเนื้อที่ 42,500 ไร่ ซึ่งความแตกต่างกันดังกล่าวสันนิษฐานว่าเกิดจากการจัดสรรให้ประชาชนที่สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกนิคมสหกรณ์ จึงทำให้พื้นที่พรุในปี 2523 จำนวน 2 ลูก มีจำนวนพื้นที่ลดน้อยลง ดู โครงการตามพระราชดำรินิคมจังหวัดนราธิวาส พ.ศ.2522, หน้า 47 และ โครงการตามพระราชดำรินิคมจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523, หน้า 51.

²⁰² โครงการตามพระราชดำรินิคมจังหวัดนราธิวาส พ.ศ.2522, หน้า 47.

เพื่อออกหนังสือแสดงสิทธิทำกิน 200 แปลง และจะทำการจัดสรรพื้นที่ทำกินให้สมาชิกของนิคมที่ผ่านการคัดเลือกในเขตอำเภออีก 3,000 ไร่²⁰³ ในปีเดียวกันนี้ “โครงการจัดและส่งเสริมสหกรณ์นิคมมูโนะ จังหวัดนราธิวาส” เริ่มเห็นผลเป็นรูปธรรม โครงการประกอบไปด้วยโครงการย่อย 2 โครงการ คือ โครงการจัดและส่งเสริมสหกรณ์นิคมหมู่บ้านปิเหล็ง และโครงการจัดและส่งเสริมสหกรณ์นิคมหมู่บ้านโคกไทร มีพื้นที่ที่สามารถจัดสรรให้ประชาชนเข้าทำกินประมาณ 150,000 ไร่ ซึ่งแต่ละโครงการย่อยจะมีเนื้อที่ประมาณ 30,000 ไร่ มีเป้าหมายในการจัดสรรประชาชน 1,000 ครอบครัวในแต่ละโครงการย่อย²⁰⁴ ลักษณะของนิคมสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นใหม่นี้จะเป็น

“...แบบหมู่บ้านตัวอย่างตามนโยบายของกระทรวงมหาดไทย พร้อมทั้งจะส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎรให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เช่น ทำนา ทำสวน เพาะเลี้ยงปศุสัตว์ หรือทำการเกษตรแบบไร่นาสวนผสม...(และเป็น)สถาบันของท้องถิ่น เพื่อรองรับการพัฒนาชนบทของรัฐ และดำเนินธุรกิจเพื่อประโยชน์แก่มวลสมาชิก จะดำเนินธุรกิจในรูปเอนกประสงค์ มีการปรับปรุงที่ดิน การส่งเสริมอาชีพ การให้กู้ยืมเงิน การจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคและวัสดุเกษตรมาจำหน่ายแก่สมาชิกและในโอกาสต่อไป จะจัดการรวบรวมแปรรูปพืชผลเกษตรของสมาชิก เพื่อจำหน่ายให้ได้ราคาดี รวมถึงการให้บริการแก่สมาชิกเท่าที่จำเป็น”²⁰⁵

ในปี 2524 โครงการตามพระราชดำรินี้ในเขตพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ไม่ว่าจะเป็นโครงการระบายน้ำออกจากพรุ โครงการจัดการชลประทาน โครงการป้องกันน้ำเค็มหนุนพื้นที่เกษตรกรรม หรือโครงการป้องกันอุทกภัย ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันนั้น ส่วนใหญ่ได้ดำเนินโครงการแล้วเสร็จไปแล้วเกินครึ่งของเป้าหมายโครงการ โดยเฉพาะโครงการที่เป็นโครงการต่อเนื่อง คือ เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2510 เช่น โครงการชลประทานมูโนะ โครงการระบายน้ำน้ำแบ่ง หรือโครงการระบายน้ำพรุบาเจาะที่มีกำหนดแล้วเสร็จในปีนี้ และมีโครงการที่มีเป้าหมายแล้วเสร็จในปีนี้อีก 9 โครงการ และเป็นโครงการต่อเนื่องไปถึงปี 2525 อีก 1 โครงการ²⁰⁶

นอกจากเหนือจากพื้นที่ในเขตจังหวัดนราธิวาสแล้ว “โครงการฝายทดน้ำท่าธง” อำเภอรามัน จังหวัดยะลา กรมชลประทานได้วางแผนงานให้แล้วเสร็จในปีเดียวกันนี้ ซึ่งจะทำให้ “...สามารถส่งน้ำ

²⁰³ โครงการตามพระราชดำรินี้ในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523, หน้า 52.

²⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45-50.

²⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

²⁰⁶ โครงการตามพระราชดำรินี้ในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524, หน้า 23-34.

ให้กับพื้นที่เพาะปลูกของราษฎร 4 หมู่บ้าน ในเขตตำบลท่าธง เป็นเนื้อที่ประมาณ 3,000 ไร่”²⁰⁷ โดยจะมีการดำเนินการจัดสรรที่ดินสาธารณประโยชน์ให้กับผู้ขาดแคลนที่ดินทำกินเช่นเดียวกับโครงการระบายน้ำออกจากพรุ เนื่องจากรัชกาลที่ 9 ได้มีกระแสพระราชดำรัสกับนายสุนทร อุปลัมภ์ นายอำเภอรามัน ในเวลานั้นว่า “...ให้สำรวจที่ดินที่เป็นสาธารณประโยชน์ เพื่อจัดรูปที่ดินและพิจารณาจัดสรรให้ราษฎรเข้าทำกิน โดยไม่ให้กรรมสิทธิ์ที่ดิน แต่มีสิทธิทำกินชั่วคราว”²⁰⁸ และยังมีโครงการชลประทานไม้แก่นตามพระราชดำริ ตำบลไทรทอง กิ่งอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี ที่นอกจากจะมีเป้าหมายแก้ปัญหาน้ำท่วมและทำการเก็บกักน้ำไว้ใช้เพื่อการเพาะปลูกในฤดูแล้ง ยังมีเป้าหมายในการบังคับน้ำจากแม่น้ำสายบุรี ไม่ให้ไหลเข้าไปท่วมในพื้นที่ในเขตอำเภอสายบุรี และกิ่งอำเภอไม้แก่นอีกทางหนึ่ง ซึ่งโครงการดังกล่าวนี้มีเป้าหมายในการดำเนินการให้แล้วเสร็จในปี 2525²⁰⁹

สิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กันกับโครงการจัดการน้ำและที่ดิน นอกเหนือจากการก่อตั้งนิคมสหกรณ์หรือชุมชนใหม่ภายใต้การอุปถัมภ์ของโครงการตามพระราชดำริแล้ว ยังก่อให้เกิดพื้นที่ทดลองเกษตรกรรมตามพระราชดำริขึ้น ในบริเวณโครงการที่เกี่ยวกับการสร้างฝายต่างๆ เช่น มีการเพาะปลูกข้าวนาดำ ข้าวไร่ ไม้ผล หม่อน กล้วยายาพา (กล้วยาลิเภา?) แบบนาขั้นบันไดจำนวน 70 ไร่ ในบริเวณโครงการฝายทดน้ำตามเปาะ หรือการเกิดแปลงทดลองปลูกข้าวหน้าน้ำตาม ข้าวนาดำ ไม้ผล ถั่วเขียว และมันเทศพันธุ์ดีในเนื้อที่ 65 ไร่ของโครงการฝายทดน้ำโต๊ะโม๊ะ โดยมีเป้าหมายเพื่อสาธิตแก่เกษตรกรในนิคมสร้างตนพัฒนาภาคใต้ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส และเป็นการศึกษาและปรับปรุงรูปแบบการเพาะปลูกพืชเกษตรในท้องถิ่น²¹⁰ การขยายตัวของโครงการตามพระราชดำรินี้ในเขตสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดนราธิวาสนั้น สอดคล้องกับสิ่งที่อธิบดีกรมชลประทาน ซึ่งเป็นกรมที่เป็นหัวแรงหลักในการดำเนินงานสนองพระราชดำรินี้ในส่วนของโครงการจัดการน้ำและที่ดิน บริเวณใกล้แหล่งน้ำว่า “...โครงการตามพระราชดำรินี้ได้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ”²¹¹

²⁰⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/13 ก.ย. 24 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี ไปยังโครงการฝายทดน้ำท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา, หน้า 5713.

²⁰⁸ เรื่องเดียวกัน.

²⁰⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/15ส.ค. 24 โครงการชลประทานไม้แก่นตามพระราชดำริ จังหวัดปัตตานี, หน้า 5006.

²¹⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/18 ก.ย. 24 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการตามพระราชดำรินีในเขตพื้นที่นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดนราธิวาส, หน้า 5836.

²¹¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/14 ธ.ค. 24 โครงการตามพระราชดำรินี้, หน้า 7765.

ตารางที่ 1: ตารางแสดงจำนวนโครงการตามพระราชดำรินในเขตจังหวัดนราธิวาส ระหว่าง พ.ศ. 2522-2524 (แยกเป็นประเภท)²¹²

พ.ศ.	ด้านเศรษฐกิจ (รวมการเกษตร ปศุ สัตว์ ประมง ทอผ้า จักสาน และ สหกรณ์)	ด้านการ คมนาคม	ด้านการ ชลประทาน	ด้านอื่นๆ	รวม
2522	23	6	17	1 (ศาสนา)	47
2523	38	8	13	2 (ศาสนาและ สาธารณสุข)	61
2524	46	16	13	1(สาธารณสุขปโภค)	76

ตารางที่ 2 : ตารางอัตราการเปลี่ยนแปลงของจำนวนโครงการตามพระราชดำรินในเขตจังหวัดนราธิวาส

ด้าน	พ.ศ. 2523		พ.ศ. 2524	
	เป็นโครงการ ต่อเนื่อง	เป็นโครงการ ใหม่	เป็นโครงการ ต่อเนื่อง	เป็นโครงการ ใหม่
เศรษฐกิจ	15	26	28	18
การคมนาคม	3	5	5	11
การ ชลประทาน	5	8	3	10

²¹² ตารางที่ 1 และตารางที่ 2 ประมวลจาก โครงการตามพระราชดำรินในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ.2522 ; โครงการตามพระราชดำรินในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523 และ โครงการตามพระราชดำรินในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524 (เนื่องจากไม่สามารถหาหลักฐานประเภทเดียวกันนี้ในปี 2521 จึงทำให้ปี 2521 ขาดข้อมูลสถิติของโครงการพระราชดำรินในเขตจังหวัดนราธิวาสที่แน่นอนไป)

อื่นๆ	2	2	-	3
-------	---	---	---	---

การขยายตัวอย่างต่อเนื่องของโครงการตามพระราชดำรินในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะในปี 2524 นั้นยังสอดคล้องการที่รัฐบาลได้ประกาศ “ทศวรรษแห่งการพัฒนาชนบท” ขึ้นในปี 2524 และยังเป็นปีของการเกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาชนบทมากกว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับก่อนหน้า รวมถึงการจัดระบบการบริหารเพื่อการพัฒนาชนบทในรูปแบบใหม่ ที่นำมาซึ่งการตั้ง “คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.)” และคณะกรรมการพัฒนาชนบทระดับจังหวัด อำเภอ และสภาตำบล²¹³

การดำเนินโครงการตามพระราชดำรินทางด้านการจัดการน้ำและที่ดินซึ่งมีโครงการระบายน้ำออกจากพรุเพื่อก่อตั้งชุมชนสหกรณ์การเกษตร หรือนิคมสหกรณ์ เป็นแกนหรือหัวใจหลักของการดำเนินโครงการตามพระราชดำรินทางด้านนี้ ซึ่งดำเนินการภายใต้ยุคสมัยของเร่งพัฒนาชนบทของรัฐ จะเห็นได้ถึงลักษณะสำคัญประการหนึ่งของโครงการ คือ การมองว่าพรุเป็นพื้นที่ที่ไร้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และการที่พรุยังเป็นถิ่นที่ขบวนการต่อต้านรัฐใช้หลบซ่อน ยิ่งเป็นการตอกย้ำคุณสมบัติของพรุในฐานะหนองน้ำไร้ประโยชน์ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้นกระบวนการพัฒนาตามโครงการพระราชดำรินจึงดำเนินการเปลี่ยนแปลงพื้นที่นี้ให้กลายเป็นพื้นที่ที่มีประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่การเกษตรกรรม การประมง หรือเป็นที่ตั้งของนิคมสหกรณ์ สิ่งที่เป็นผลพวงตามมาของโครงการตามพระราชดำรินในช่วงเวลานี้ การเกิดโครงการชลประทานที่ต้องการเปลี่ยนพื้นที่พรุจำนวนมากมหาศาลให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว เช่น โครงการชลประทานมูโนะ จะสามารถระบายน้ำจากพรุโต๊ะแดงได้กว่า 96,000 ไร่ ในจำนวนพื้นที่ของพรุโต๊ะแดง²¹⁴ ทั้งหมดประมาณ 200,000 ไร่ หรือโครงการระบายน้ำพรุบาเจาะที่จะเกิดพื้นที่แห่งบริเวณขอบพรุ 119,000 ไร่²¹⁵ ปิยะ กิจถาวร มองว่า

²¹³ ชนิดา ชิตบัณชิตย์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริน: การสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, หน้า 250-251

²¹⁴ โครงการตามพระราชดำรินที่ดำเนินการระบายน้ำออกจากพรุโต๊ะแดง มีอยู่ 3 โครงการด้วยกัน คือ โครงการระบายน้ำมูโนะ โครงการระบายน้ำน้ำแบ่ง และโครงการระบายน้ำคลองลาน ดู โครงการตามพระราชดำรินในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524, หน้า 27.

²¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23-27. ปิยะ กิจถาวร ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพรุโต๊ะแดงหรือป่าพรุโต๊ะแดงไว้อย่างน่าสนใจว่า ในอดีตนั้นป่าพรุโต๊ะแดง เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สะดวกที่สุดของชาวบ้าน เนื่องจากพรุโต๊ะแดงมีลำคลองเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน ลำคลองเหล่านี้จึงถูกใช้เส้นทางลำเลียงสินค้าระหว่างชุมชนรอบป่าพรุโต๊ะแดงกับอำเภอตากใบและอำเภอสุไหงโกทิง โดยพื้นที่ป่าพรุโต๊ะแดงนั้นสามารถให้ผลผลิตที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านมากมาย ไม่ว่าจะเป็น ลูกหลุมพี ปลาชวยงามหายาก หรือน้ำผึ้งรวง ปัจจุบันป่าพรุโต๊ะแดงถือเป็นพื้นที่ป่าพรุผืน

“...การเปิดพื้นที่ทำกินในบริเวณป่าพรุ อีกทั้งการปล่อยปลະละเลยให้มีการตัดทางน้ำที่ไปหล่อเลี้ยงพรุโต๊ะแดง รวมทั้งการพัฒนาที่มุ่งจะเปิดพื้นที่ป่าพรุสำหรับการเพาะปลูก จึงมีการระบายน้ำออก จนทำให้เกิดความแห้งแล้งขึ้นในป่าพรุ ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ตัดการหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของชุมชนที่อยู่รอบ ทำให้เกิดไฟไหม้ป่าพรุ ใน พ.ศ. 2539 และ 2541 กลายเป็นไฟไหม้ป่าครั้งใหญ่ สร้างความเสียหายแก่ป่าพรุโต๊ะแดงหลายหมื่นไร่ อันเป็นเรื่องผิดธรรมชาติของไฟป่าในป่าพรุอย่างยิ่ง เพราะการทำลายระบบนิเวศน์ของป่าพรุทำให้ระบบป้องกันตนเองจากภัยธรรมชาติเยี่ยงนี้ของป่าพรุไม่ทำงาน เช่น ความแห้งแล้งผิดธรรมชาติทำให้ป้องกันไฟป่าไม่ได้เลย และดับได้ยากมาก เพราะดินในป่าพรุประกอบด้วยอินทรีย์สารจำนวนมาก ซึ่งเป็นเชื้อเพลิงอย่างดี ไม้ใหญ่ถูกเผาทำลายล้มระเนระนาด เป็นอันว่าการพัฒนาที่ผิดที่ผิดทางเหล่านี้นำความหายนะอย่างยากที่จะฟื้นตัวมาแก่ระบบนิเวศน์ที่หล่อเลี้ยงประชาชนจำนวนมาก”²¹⁶

ในขณะที่สงบ สงเมือง มองว่า

“...การต่อสู้แย่งชิงป่าพรุและทรัพยากรธรรมชาติระหว่างชุมชนหมู่บ้าน ภาครัฐ และทุน เป็นปัญหาทั่วไปในภาคใต้ สำหรับป่าพรุนั้นแต่เดิมเป็นสมบัติกลางของชาวบ้านที่อาศัยผลิตภัณฑ์ต่างๆจากป่า เพื่อหารายได้ส่วนหนึ่งในระบบยังชีพ แต่ในยุคแห่งการพัฒนาเพื่อความทันสมัย ได้มีการบุกและทำลายฐานทรัพยากรดังกล่าวอย่างรุนแรงและกว้างขวางอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ทำให้พรุซึ่งเคยเป็นแหล่งผลิตและอาศัยของสัตว์น้ำจืดแหล่งใหญ่ที่สุดในภาคใต้ต้องหดหายไปเกือบสิ้นเชิง โครงการพัฒนาป่าพรุส่วนใหญ่จะไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากไปเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศของป่าพรุธรรมชาติ”²¹⁷

อย่างไรก็ตามรัชกาลที่ 9 ทรงตระหนักในข้อจำกัดของโครงการตามพระราชดำรินี้ในระยะเวลา นี้ ดังที่พระองค์ได้ทรงมีพระราชดำรัสเอาไว้ว่า

“...โครงการพัฒนาต่างๆตั้งขึ้นเพื่อปรับปรุงตัดแปลงสิ่งที่มีอยู่แล้ว คือทรัพยากรตามธรรมชาติให้เกิดผลเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชนส่วนรวมให้ได้มากที่สุด ในทางปฏิบัตินั้น นอกจากจะได้ผลส่วนใหญ่ หรือส่วนรวม ตามจุดประสงค์แล้ว

สุดท้ายของประเทศไทย และเป็นหนึ่งในสามของป่าพรุในโลกที่ยังสามารถหล่อเลี้ยงชีวิตของคนชุมชนที่อยู่รายรอบ ดู ปิยะ กิจถาวร, “ขามลายูภายใต้นโยบายพัฒนา” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ (บรรณาธิการ), มลายูศึกษา: ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชามลายูมุสลิมในภาคใต้ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2550), หน้า 136.

²¹⁶ ปิยะ กิจถาวร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 136-137.

²¹⁷ สงบ สงเมือง, เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมา, หน้า 272.

บางทีก็อาจทำให้มีการเสียหายในบางส่วนได้บ้าง เพื่อที่จะให้โครงการมีผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย...”²¹⁸

ด้วยทรงตระหนักในข้อจำกัดที่อาจเกิดขึ้นจากโครงการระบายน้ำออกจากพื้นที่พรุโต๊ะแดง ทำให้รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับโครงการระบายน้ำน้ำแบ่ง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการระบายน้ำออกจากพรุโต๊ะแดง ความว่า

“...หากดำเนินการระบายน้ำให้พรุโต๊ะแดงแห้งขอดพรุแล้ว น่าจะเกิดผลเสียมากกว่าผลได้ เพราะหากพื้นที่พรุโต๊ะแดงแห้งลง ราษฎรจะเข้าไปทำการเพาะปลูกในพื้นที่ดังกล่าวทั้งหมด ซึ่งจะเกิดการขาดแคลนน้ำเพื่อการเพาะปลูกต่อไป โดยเฉพาะในปีฝนแล้งหรือในระยะเวลาที่ฝนทิ้งชว่นาน ดังนั้น การวางโครงการพัฒนาพรุโต๊ะแดงนี้ จึงควรพิจารณาระบายน้ำออกจากพื้นที่พรุเฉพาะบริเวณขอบๆพรุเท่านั้น ส่วนใจกลางพรุนั้น ควรพิจารณาวางโครงการประเภทเก็บกักน้ำ เพื่อจัดหาแหล่งน้ำสำรองไว้ สำหรับส่งน้ำให้กับพื้นที่ขอบพรุที่ระบายน้ำแห้งลงแล้ว”²¹⁹

จากพระราชดำริดังกล่าวส่งผลให้กรมชลประทานสั่งระงับการขุดลอกคลองธรรมชาติ (คลองสุโหงปาตี) เพื่อตอบสนองต่อพระราชดำริดังกล่าวข้างต้นในปี 2524²²⁰ โครงการตามพระราชดำริทางด้านการจัดการน้ำและที่ดินที่ดำเนินการในช่วงปี 2521 ถึงปี 2524 จึงก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชนสหกรณ์การเกษตรที่รัฐจัดตั้งขึ้นหรือที่ทางโครงการตามพระราชดำริเรียกว่า “นิคมสหกรณ์” ไปตามพื้นที่ชนบทโดยเฉพาะในพื้นที่ที่เกิดจากการระบายน้ำในพรุออกและพื้นที่

²¹⁸ ประมวลพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่างๆปีพุทธศักราช 2519 (กรุงเทพฯ: กรมแผนที่ทหาร, 2520), หน้า 170 อ้างถึงใน โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2522, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

²¹⁹ โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524, หน้า 27.

²²⁰ เรื่องเดียวกัน. ในเวลาต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่พรุโต๊ะแดงโดยตรงว่า “ให้รักษาสภาพพื้นที่พรุส่วนหนึ่งไว้ให้คงสภาพเดิมเพื่อคงความสมดุลของสภาพแวดล้อม” และ “ควรศึกษาหาทางรักษาพื้นที่พรุไม่ให้ถูกทำลายเพิ่มขึ้นอีก” จากพระราชดำรัสดังกล่าวส่งผลให้มีการก่อตั้ง “ศูนย์ศึกษาวิจัยและธรรมชาติป่าพรุสิรินธร” โดยกรมป่าไม้ ซึ่งดำเนินการศึกษา วิจัย และอนุรักษ์พื้นที่บริเวณพรุโต๊ะแดง ในปี 2533 ภายใต้การดูแลของโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทอทอง จังหวัดนราธิวาส ดู คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ใต้ร่มพระบารมี 20 ปี กปร. (กรุงเทพฯ: บริษัท ศรีเมืองการพิมพ์ จำกัด, 2544), หน้า 59 และ โครงการสื่อมวลชนสัญจร “สื่อศิลปิน รวมใจ ถวายในหลวง”, ศูนย์วิจัยและศึกษาธรรมชาติป่าพรุสิรินธร จังหวัดนราธิวาส [ออนไลน์], 20 กันยายน 2559. แหล่งที่มา http://www.rdpb.go.th/rdpb/visit2/100project/100project_89_1.html

สาธารณประโยชน์ที่ทางโครงการเห็นว่าไม่มีการใช้ประโยชน์จากประชาชน ซึ่งเป็นการดำเนินการขยายพื้นที่ชุมชนไปตามโครงการตามพระราชดำริ

การดำเนินดังกล่าวก่อให้เกิดการขยายตัวของพื้นที่เกษตรกรรมที่เกิดขึ้นจากการเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกและพื้นที่ชุมชนผ่านโครงการระบายน้ำออกจากพรุ และการขยายตัวของโครงการโครงการชลประทานและโครงการฝายทดน้ำ ซึ่งหลายโครงการเป็นโครงการเดียวกันกับโครงการระบายน้ำออกจากพื้นที่พรุ โครงการทั้งหลายเหล่านี้ก่อให้เกิดการลดผลกระทบจากปัญหาอุทกภัยหรือปัญหาน้ำท่วมพื้นที่การเกษตร สามารถป้องกันน้ำเค็มไม่ให้ไหลย้อนเข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรมผ่านทางแม่น้ำลำคลอง และสามารถเก็บกักน้ำไว้ในช่วงฤดูแล้ง โครงการเหล่านี้ขยายตัวอย่างกว้างขวางในระยะเวลานี้ โดยเฉพาะในเขตจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งกลายเป็นจังหวัดของโครงการตามพระราชดำริที่รับผลการพัฒนาจากโครงการโดยตรง แต่ในขณะเดียวกันได้ทำให้พื้นที่พรุลดจำนวนลงอย่างมาก ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการขยายตัวของพื้นที่นิคมสหกรณ์ โครงการจัดการน้ำ และพื้นที่เกษตรกรรม

4.2.2.4.1.3. โครงการตามพระราชดำริกับการสร้างอาชีพเสริมและการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรกรรมให้เป็นไปตาม “หลักวิชา”

โครงการตามพระราชดำริที่ดำเนินการในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะเวลาี้กล่าวได้ว่าเป็นการดำเนินการในสองด้านด้วยกัน คือ ด้านหนึ่งเป็นการสร้างพื้นที่ชุมชนและการเกษตรกรรมขึ้นในพื้นที่พรุที่ผ่านการระบายน้ำออกแล้วหรือในพื้นที่สาธารณะที่ไม่มีการใช้ประโยชน์กับอีกด้านหนึ่งซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการดำเนินการด้านแรก คือ การสร้างอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชนที่อยู่ในโครงการของโครงการตามพระราชดำริ และการพยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตของคนในชุมชนโดยเป็นการพยายามเปลี่ยนวิธีการผลิตของคนในชุมชนจากที่เป็นแบบดั้งเดิมให้มาเป็นการผลิตตามหลักวิชาทั้งในด้านการกลั่นกรองและปศุสัตว์ ทั้งหมดเป็นการดำเนินการเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชนโดยยังคงใช้วิถีทางการเกษตรเช่นเดิมและทำการปรับเปลี่ยนเพียงแค่วิธีและวัสดุในการดำเนินการเท่านั้น

ในส่วนนี้จะเป็นการอธิบายโครงการตามพระราชดำริในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาที่ครอบคลุมทั้งในด้านการทอผ้าและการจักสาน ที่เป็นหน่วยงานของโครงการตามพระราชดำริในลักษณะของการสร้างอาชีพเสริม ตลอดจนการปศุสัตว์หรือการเพาะเลี้ยงสัตว์ทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ และการส่งเสริมการเพาะปลูกในรูปแบบต่างๆ ในที่นี้จะขอเรียกโครงการตามพระราชดำริในชื่อนี้ว่า การปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรกรรมตามหลักวิชา โดยโครงการทั้งสองลักษณะนี้จะเป็นโครงการที่ดำเนินควบคู่ไปกับโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งนิคมสหกรณ์ และโครงการตามพระราชดำริจะใช้เป็นวิธีการที่เชื่อ

ว่าจะนำมาซึ่งการยกระดับชีวิตของคนในนิคมสหกรณ์และประชาชนในพื้นที่ชนบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งในส่วนนี้จะเป็นการอธิบายในลักษณะของภาพรวม เพื่อให้เห็นลักษณะกว้างๆ ของข่ายงานโครงการตามพระราชดำรินี้ในด้านนี้เท่านั้น

โครงการพระราชดำรินี้ด้านการทอผ้าและการจักสาน หรือการสร้างอาชีพเสริมให้กับคนท้องถิ่นในจังหวัดนราธิวาส จะเริ่มดำเนินการในช่วงปี 2517-2518 คือ โครงการทอผ้าโครงการแรกในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ที่ปรากฏตามหลักฐาน คือ “โครงการทอผ้าโคกใหม่” ซึ่งเริ่มดำเนินการในปี 2517 ส่วนโครงการจักสานโครงการแรก คือ “โครงการส่งเสริมการประดิษฐ์เครื่องจักสานด้วยย่านรีเกา (ย่านลิเกา)” เริ่มดำเนินการในปี 2518²²¹ นับได้ว่าโครงการที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าขึ้นเกิดขึ้นพร้อมกับโครงการทางด้านชลประทานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ในขณะเดียวกันหากพิจารณาจากเอกสารเรื่อง โครงการตามพระราชดำรินี้จังหวัดนราธิวาส ปี 2519 และเอกสาร โครงการตามพระราชดำรินี้ในเขตจังหวัดนราธิวาส ในระหว่างปี 2522 ถึงปี 2524 ซึ่งเป็นหลักฐานหลักที่ใช้ในการอธิบายในส่วนนี้จะเห็นได้ว่าการขยายตัวของโครงการทอผ้าเป็นไปอย่างจำกัดมาก กล่าวคือจำนวนที่ปรากฏในปี 2519 และในระหว่างปี 2522-2524 แทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลง มีเพียงแค่การเพิ่มขึ้นของจำนวนสมาชิกในแต่ละโครงการเท่านั้น ซึ่งไม่ใช่อัตราส่วนที่ทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ในขณะที่โครงการทางด้านการจักสาน แม้จะเห็นการขยายตัวของโครงการไปยังหมู่บ้านต่างๆ ในเขตอำเภอเมืองนราธิวาส อำเภอยี่งอ อำเภอบาเจาะ และอำเภอเรือเสาะ โดยเฉพาะในเขตอำเภอยี่งอและอำเภอเมืองซึ่งมีการขยายตัวอย่างค่อนข้างกว้างขวาง นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าโครงการในด้านการจักสานย่านลิเกาเริ่มขยายตัวเข้าไปสู่หมู่บ้านตัวอย่างพรุทาบแดง ซึ่งเป็นหมู่บ้านตามพระราชดำรินี้ที่เกิดขึ้นภายหลังการระบายน้ำออกจากพื้นที่พรุ²²²

อย่างไรก็ตามโครงการทางด้านการสร้างอาชีพเสริมเหล่านี้มักประสบปัญหาในด้านผู้ร่วมโครงการคือคนในท้องถิ่นมักไม่ให้ความสนใจ และใช้เวลาไปกับการทำงานในอาชีพอื่นซึ่งสร้างรายได้ได้ดีกว่า ทั้งยังประสบปัญหาเรื่องครูผู้สอน กอปรกับปัญหาย่านลิเกาเริ่มมีน้อยลงและเริ่มหายากในพื้นที่²²³ เนื่องจากย่านลิเกาเหล่านี้มักขึ้นตามพื้นที่สวนของชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านตัดแต่งสวนจึงทำให้ย่านลิเกาแห้งตายลง นอกจากนี้ยังมีหวายซึ่งเป็นพืชที่ใช้ในการจักสานย่านลิเกาก็ไม่สามารถหาในท้องถิ่นได้ ทำให้ทางโครงการตามพระราชดำรินี้ต้องเริ่มสนับสนุนให้ประชาชนในพื้นที่เริ่มปลูก

²²¹ ดู โครงการพระราชดำรินี้จังหวัดนราธิวาส, หน้า 19-39.

²²² เรื่องเดียวกัน และดู โครงการตามพระราชดำรินี้ในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2522, หน้า 44-45 ; โครงการตามพระราชดำรินี้ในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523, หน้า 37-41 และ โครงการตามพระราชดำรินี้ในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524, หน้า 117-128.

²²³ โครงการตามพระราชดำรินี้ในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523, หน้า 41.

ย่านลือและหวายเพื่อใช้ในโครงการ²²⁴ โครงการเหล่านี้มีเนื้อหาหรือจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกับโครงการตามพระราชดำริทางการจัดการน้ำและที่ดิน คือ การต้องการแปรเปลี่ยนสิ่งที่ไร้ประโยชน์ในท้องถิ่น ซึ่งในที่นี้คือย่านลือโดยการเปลี่ยนจากวัชพืชที่ไร้ประโยชน์มาเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีคุณภาพ นอกจากนี้ใน “โครงการศิลปาชีพพิเศษ” ยังมีโครงการสร้างอาชีพเสริมให้แก่สมาชิกของบรรดานิคมสหกรณ์และบรรดานิคมสร้างตนเองในจังหวัดนราธิวาส ในด้านการจักสานไม้ไผ่ การจัดทำเรือกอลและจำลอง การจักสานหวาย การจัดทำเก้าอี้ การสานเสื่อปาหนัน เสื่อกระจูด และการตีเหล็ก²²⁵

ในส่วนของโครงการทางการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตให้เป็นไปตามหลักวิชา นับเป็นข่างานของโครงการตามพระราชดำริที่กว้างขวางที่สุดในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส กล่าวคือ เป็นโครงการที่ครอบคลุมตั้งแต่เรื่องปศุสัตว์ การเกษตรกรรม ไปจนถึงเรื่องอาหารสัตว์และการปรับคุณภาพดินเพื่อให้สามารถเพาะปลูกพันธุ์พืชต่างๆตามพระราชดำริ นั้นทำให้เห็นลักษณะของโครงการตามพระราชดำริทางด้านนี้ที่ครอบคลุมตั้งแต่ในระดับล่างสุด คือ เรื่องคุณภาพดิน ปุ๋ย อาหารสัตว์ หรือแม้แต่หญ้าเลี้ยงสัตว์ ไปจนถึงระดับสูงสุด คือ เรื่องของการแปรรูปและส่งขาย หรือเป็นการดำเนินการที่ครอบคลุมทุกองค์ประกอบของการปศุสัตว์และการเกษตรกรรมในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป้าหมายหลักของโครงการทางด้านนี้คือ การพยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรกรรมแบบพื้นเมืองหรือแบบดั้งเดิมของคนในชุมชนท้องถิ่น ให้กลายเป็นแบบใหม่แทบทั้งหมด ดังนั้นพืชและสัตว์เศรษฐกิจในจังหวัดนราธิวาส ไม่ว่าจะเป็น ข้าว มะพร้าว ยางพารา ปลา แกะ หมู ไก่ ต่างถูกโครงการตามพระราชดำริส่งเสริมให้มีการจัดวางระบบการผลิตใหม่ให้เป็นไปตามหลักวิชาทั้งสิ้น การดำเนินการดังกล่าวนี้มีที่มาจากแนวพระราชดำริของรัชกาลที่ 9 ว่า

“...ข้าพเจ้าใคร่ขอให้ข้าราชการและปฏิบัติการทางเทคโนโลยี หันมาพิจารณาถึงการสร้างสรรค์อีกแบบหนึ่งด้วยคือการใช้หลักวิชาและความคิดริเริ่มสร้างงานที่อาจดูไม่ใหญ่โตนัก แต่มีประสิทธิภาพสูง และอำนวยประโยชน์โดยตรงได้มาก โดยนำเอาทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนแรงงานของคนส่วนใหญ่ให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย...”²²⁶

²²⁴ โครงการพระราชดำรินจังหวัดนราธิวาส, หน้า 35-37, โครงการตามพระราชดำรินเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524, หน้า 88,127.

²²⁵ โครงการตามพระราชดำรินเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523, หน้า 43 และ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/20 ก.ย. 23 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมโครงการระบายน้ำคลองลาน โครงการศิลปาชีพพิเศษ อำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส, หน้า 5520-5521.

²²⁶ โครงการตามพระราชดำรินเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

โดยสาระและเป้าหมายสำคัญของโครงการพระราชดำริทางด้านการสร้างอาชีพเสริมและการเกษตรกรรมในระยะนี้ คือ การเพิ่มจำนวนและคุณภาพผลผลิตและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของประชาชนในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ตลอดจนการเพิ่มช่องทางการหารายได้ให้กับประชาชนในท้องถิ่น นั่นคือ ความพยายามในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นที่แห่งนี้ ซึ่งสิ่งนี้จะเป็นแก่นสำคัญของวัตถุประสงค์ในทุกรอบโครงการทางด้านนี้ หากสังเกตโครงการทางด้านการเกษตรกรรมนับตั้งแต่ปี 2519 จะเริ่มเห็นว่าตัวโครงการสามารถแยกออกได้เป็น 3 ด้าน คือ ด้านการเกษตร คือ การสนับสนุนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปลูกพืช ด้านการปศุสัตว์ คือ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงสัตว์บก และด้านการประมง คือ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงสัตว์น้ำ การดำเนินการทั้งสามด้านนี้ทางโครงการตามพระราชดำริจะแบ่งแยกให้เห็นอย่างชัดเจนในปี 2522 โดยโครงการพระราชดำริทางด้านการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตเหล่านี้จะเริ่มขยายตัวไปสู่โครงการปลีกย่อยมากขึ้นเรื่อยๆ และจะมีจำนวนโครงการเพิ่มจำนวนสูงขึ้นแบบก้าวกระโดดในปี 2523 คือ เพิ่มขึ้นจาก 15 โครงการในปี 2522 เป็น 26 โครงการในปี 2523 และ 27 โครงการในปี 2524²²⁷

การเพิ่มจำนวนของโครงการทางด้านการปรับเปลี่ยนรูปแบบทางการผลิตและโครงการตามพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจอย่างก้าวกระโดดในช่วงปี 2523 ถึงปี 2524 สัมพันธ์กับบริบททางการเมืองในเวลานั้นที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้ก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีในปี 2523 ในบริบทที่ต้องมีการสร้างเสถียรภาพให้กับรัฐบาล และมีการจัดสรรดุลอำนาจระหว่างกลุ่มอำนาจทางเศรษฐกิจ พรรคการเมือง และกองทัพ ซึ่งพลเอกเปรมได้สร้างเสถียรภาพโดยใช้วิธีการเชื่อมต่อกับรัฐบาลของตนเข้ากับสถาบันพระมหากษัตริย์ หนึ่งในกรดำเนินการดังกล่าว คือ การเพิ่มการสนับสนุนบทบาทในการพัฒนาชนบทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในลักษณะของโครงการตามพระราชดำริ²²⁸

การขยายตัวของโครงการตามพระราชดำริทางด้านการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตในพื้นที่เหล่านี้ได้ทำให้พระตำหนักทักษิณราชินีเวศน์กลายเป็นศูนย์กลางทางด้านการเกษตรและการประมงของจังหวัดนราธิวาส โดยทำหน้าที่เป็นแหล่งสาธิต ให้ความรู้ และแจกจ่ายพืชและสัตว์พันธุ์ดีไปสู่ประชาชนในพื้นที่ และโครงการจำนวนมากได้มุ่งไปยังพื้นที่หมู่บ้านตามพระราชดำริ นิคมสหกรณ์ และนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ เนื่องจากโครงการเหล่านี้ทำหน้าที่ในการให้ความรู้และวัตถุประสงค์ทางการเพาะปลูกให้แก่ประชาชนในชุมชนตามพระราชดำริเหล่านี้ และยังเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอาชีพให้กับเหล่าผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกนิคมสหกรณ์ทางทางโครงการตามพระราชดำริจัดตั้งขึ้น ใน

²²⁷ โครงการเหล่านี้ไม่ได้รวมโครงการทางด้านสหกรณ์ทางการเกษตรและแผนพัฒนาแม่น้ำตากใบ

²²⁸ อรรถจักร สัตยานุรักษ์. ประชาธิปไตยคนไทยไม่เท่ากัน (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), หน้า 30-33.

ด้านนี้โครงการเหล่านี้จึงเป็นผลพวงและสิ่งที่จำต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการสร้างชุมชนตามพระราชดำริ เพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อคนในชุมชนเหล่านั้น เห็นได้จากการเกิดโครงการปรับปรุงดินพรุหลายโครงการในปี 2524 ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ด้านนี้ เนื่องจากพื้นที่ระบายน้ำออกจากพรุแล้วนั้นจะเกิดดินที่มีคุณสมบัติเป็นกรดหรือเป็นดินเปรี้ยวที่ยากแก่การทำเกษตรกรรม จึงต้องทำการปรับปรุงดินเหล่านี้ก่อนที่จะสามารถทำการเพาะปลูกได้²²⁹

สิ่งที่โครงการตามพระราชดำริยังดำเนินควบคู่กันไปพร้อมกันคือ โครงการทางด้านสหกรณ์ทางการเกษตร ที่จะเป็นแหล่งทุน แหล่งให้ความรู้ แหล่งจัดจำหน่ายสิ่งของเครื่องใช้ แหล่งรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือกันของประชาชน และเป็นแหล่งที่นำผลผลิตของประชาชนในท้องที่ไปจำหน่าย นอกจากนี้แล้วสิ่งที่เห็นได้อย่างเด่นชัดอีกอย่างหนึ่งของโครงการที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงรูปแบบการเกษตรกรรมในพื้นที่ คือ พื้นที่นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ นั้น ได้กลายเป็นแหล่งรองรับโครงการเหล่านี้โดยตรง เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ภายใต้การควบคุมและคุ้มครองจากรัฐ ทำให้สามารถตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงการได้อย่างสะดวก ทำให้นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ในจังหวัดนราธิวาส ได้กลายสภาพเป็นแปลงทดลองทางการเกษตรของโครงการตามพระราชดำริไปโดยปริยาย ซึ่งกระบวนการพัฒนาเหล่านี้มีลักษณะร่วมกันกับโครงการพระราชดำริทางด้านอื่นๆ คือ การทำให้สิ่งที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจน้อย ซึ่งในที่นี้คือรูปแบบการเพาะเลี้ยงแบบพื้นเมือง มาสู่การทำให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ โดยการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตให้เป็นไปตามหลักวิชาและการผลิตทางการเกษตรปศุสัตว์ และการประมง ซึ่งได้เพาะเลี้ยงวัตถุดิบที่มีสายพันธุ์ดีตามที่ทางโครงการจัดหาหรือแนะนำให้²³⁰

การดำเนินการพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านโครงการตามพระราชดำริ ก่อให้เกิดผลในการพัฒนาจังหวัดนราธิวาสซึ่งเป็นจังหวัดที่มีโครงการตามพระราชดำริทางด้านต่างๆ จำนวนมากที่สุดโดยตรง การดำเนินการพัฒนาของโครงการตามพระราชดำรินำมาซึ่งการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานราชการทางด้านการพัฒนาอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นกองทัพ กรมชลประทาน สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท จังหวัด อำเภอกอปรังเฒ่า กรมการประมง ฯลฯ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงการทำงานของหลายกระทรวงเข้าด้วยกัน ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่ยากที่จะเกิดขึ้นโดยตัวระบบราชการเอง

²²⁹ โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524, หน้า 57-61.

²³⁰ ดู โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2522 ; โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523 และ โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524.

นั่นทำให้ภาพลักษณ์ของโครงการตามพระราชดำริและบทบาทในด้านการพัฒนาของสถาบันพระมหากษัตริย์มีความโดดเด่นกว่าหน่วยงานทางด้านต่างๆของรัฐ²³¹

แม้ว่าการดำเนินการตามโครงการตามพระราชดำริแทบทั้งหมดจะดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐก็ตาม การดำเนินการพัฒนาตามโครงการตามพระราชดำรินี้จึงมีลักษณะของความพยายามในการดึงศักยภาพทางการผลิตทางการเกษตรและการใช้ทรัพยากรทางด้านต่างๆของคนในชุมชนมาใช้ให้ถึงขีดสุด โดยเฉพาะที่ดิน น้ำ และสิ่งที่เคยไร้ประโยชน์ต่างๆ ให้กลายมาเป็นสิ่งมีประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ โครงการตามพระราชดำรินี้ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีลักษณะของ “...การเติมเต็มการพัฒนาของรัฐและชี้นำบทบาทและทิศทางการพัฒนาของรัฐ...”²³² อย่างชัดเจน และมีเป้าหมายในการเน้นการพัฒนาเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่ชนบทที่ห่างไกล ซึ่งเป็นการมุ่งแก้ปัญหา “ความยากจนในชนบท”²³³ เป็นสำคัญ

4.2.2.4.2. การดำเนินการของ “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ในช่วง พ.ศ. 2525-2532

การดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ด้านการพัฒนาการเกษตรในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หลังปี 2525 เป็นต้นมา จะเป็น “การพัฒนาพื้นที่พรุ ซึ่งมีจำนวนนับแสนไร่ ให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางด้านเกษตรให้มากที่สุด” ผ่านการศึกษา ทดลอง การเพาะปลูกพืชปศุสัตว์ และการประมงในพื้นที่พรุ เพื่อ “ยกระดับรายได้ของเกษตรกรให้ดีขึ้น”²³⁴ กระบวนการเหล่านี้เกิดขึ้นภายหลังจากการดำเนินโครงการระบายน้ำออกจากพรุ ซึ่งเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในระยะเวลาก่อนหน้านี้ ทำให้เกิดพื้นที่พรุแห่งที่เป็นพื้นที่จัดตั้งนิคมสหกรณ์และเป็นพื้นที่ทดลองทางการเกษตร คือ การทดลองเพื่อปลูกพืชให้สามารถเติบโตได้ในดินพรุแห่งที่มีสภาพเป็นดินเปรี้ยวยากแก่การเพาะปลูก การพัฒนาดินเปรี้ยวให้เป็นดินที่สามารถใช้เพาะปลูกและเลี้ยงปลาได้ กระบวนการเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นหลังจากโครงการระบายน้ำออกจากพรุเริ่มบรรลุผลตั้งแต่ช่วงปี 2521-2524

²³¹ ดู บทสัมภาษณ์ข้าราชการและคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกดังกล่าวในปิยนาด บุนนาค, “พระมหากษัตริย์กับประชาชนจังหวัดชายแดนภาคใต้สมัยประชาธิปไตย,” วารสารราชบัณฑิตยสถาน 39, 1 (มกราคม-มีนาคม 2557), หน้า 30-37.

²³² ชนิดา ชิตบัณฑิตย์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, หน้า 123.

²³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125, 130.

²³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในขณะนี้ กล่าวได้ว่าเป็นโครงการที่เป็นหัวใจของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ เนื่องจากโครงการเหล่านี้ดำเนินไปเพื่อวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือเกษตรกรในพื้นที่เพื่อพัฒนาการเกษตร การปศุสัตว์ การเพาะปลูก อันทำให้รายได้ของเกษตรกรที่เป็นชนส่วนใหญ่ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้สูงขึ้น ซึ่งจะทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนเหล่านี้สูงขึ้นตามไปด้วย การดำเนินการของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้จึงเป็นไปในทิศทางเดียวกับโครงการพัฒนาอื่นของรัฐที่มีวัตถุประสงค์ในการเพิ่มรายได้ให้ประชาชนผ่านการพัฒนาด้านเศรษฐกิจสังคม โดยเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดความมั่นคงในพื้นที่และทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่อยู่ฝืดเคืองกับกองกำลังติดอาวุธกลุ่มต่างๆที่ยังคงต่อต้านรัฐบาลไทยอยู่ในเวลานี้

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่สามารถแยกออกจากโครงการทางด้านการจัดการน้ำและการชลประทาน การพัฒนานิคมสหกรณ์ โดยโครงการฯทางด้านการเกษตรที่สำคัญในเวลานี้มีอยู่ 3 โครงการ คือ โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง และโครงการทำนาข้าวขั้นบันได โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง ยังมีศูนย์สาขาอีก 3 แห่ง คือ โครงการสวนยางทักซิธรานีเวคิน (เขาตันหยง) สวนยางเขาสำนัก อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส และแผนงานศึกษาอุตสาหกรรมยางธรรมชาติแบบครบวงจร โครงการพัฒนาหมู่บ้านปิแนมุดอ ตำบลบุกีดี อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส และโครงการหมู่บ้านปศุสัตว์มูโนะ ตำบลโฆซิด อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส²³⁵ ซึ่งในส่วนนี้จะขออธิบายโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ทางด้านการพัฒนาการเกษตรโครงการอื่นๆนอกเหนือจากโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองที่จะขอแยกอธิบายเฉพาะ

นอกจากโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองแล้ว โครงการทางด้านการเกษตรทางโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ให้ความสำคัญ และถือเป็นโครงการหลักอีกโครงการหนึ่ง คือโครงการส่งเสริมการปลูกข้าวนาขั้นบันไดในเขตนิคมพัฒนาตนเองภาคใต้ จังหวัดนราธิวาส ที่ดำเนินการโดยกรมประมงประสาธน์เคราะห์ในช่วงปี 2525 ได้ดำเนินการในบริเวณฝายเก็บน้ำไถกาเปาะ ตำบลภูเขทอง กิ่งอำเภอสือริน ในเนื้อที่เพียง 90 ไร่²³⁶ ปี 2527 โครงการนี้ดำเนินการต่อภายใต้ชื่อโครงการส่งเสริมการปลูกข้าวและทำนาขั้นบันได กิ่งอำเภอสือริน จังหวัดนราธิวาส ขยายการดำเนินการออกไปในสองพื้นที่ คือ ไกลันนิคมสร้างตนเองศรีสาคร และหมู่ 5 บ้านกาหลง ตำบลศรีสาคร

²³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5, 15-17.

²³⁶ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี (สน.กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินีในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการที่อยู่ในขอบข่ายการประสานงานของ กปร.) (ม.ป.ท., 2527), หน้า 6.

อำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส ดำเนินการโดยกรมประชาสัมพันธ์ เพื่อทำเป็นไร่อสาธิตแก่ประชาชนบนเนื้อที่ประมาณ 700 ไร่ การส่งเสริมการปลูกข้าวนี้เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกนิคมสร้างตนเองลดค่าใช้จ่ายลง และเพิ่มรายได้ไปพร้อมกัน การดำเนินการนี้ใช้งบประจำปี 2527 จำนวน 2,070,910 บาท²³⁷

โครงการส่งเสริมการปลูกข้าวและทำนาขั้นบันไดในเขตนิคมพัฒนาตนเองภาคใต้ จังหวัดนราธิวาส มีที่มาจากนิคมสร้างตนเองสุคีริน มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบน้อย ทำให้ทั้งสองพื้นที่จำเป็นต้องอาศัยข้าวจากภายนอกนิคมที่โครงการอื่นเนื่องมาจากพระราชดำริรายงานว่าทั้ง “หายากและมีราคาแพง” รัชกาลที่ 9 จึงทรงมีพระราชดำริให้ขยายพื้นที่ปลูกข้าวในนิคมฯ ทั้งในพื้นที่ราบและบริเวณพื้นที่ภูเขา ซึ่งเพาะปลูกเป็นแบบนาขั้นบันได ส่วนนิคมสร้างตนเองศรีสาครก็ประสบกับปัญหาขาดแคลนข้าวบริโภคเช่นกัน จึงได้มีการดำเนินการขยายพื้นที่ปลูกข้าวในลักษณะเดียวกับนิคมสร้างตนเองสุคีริน²³⁸ ปี 2528 ได้ดำเนินการในบ้านกาหลง หมู่ที่ 5 ตำบลศรีสาคร อำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส บ้านไोजจะดา (คลองน้ำใส 1) บ้านไोजจะดา (คลองน้ำใส 2) ตำบลบางตง อำเภอเรือเสาะ อยู่ในเขตของนิคมสร้างตนเองศรีสาคร บ้านปารี๋ย ตำบลบาโอมง บ้านไोजปาโจ บ้านไोजปาเกาะ และบ้านโนนสมบูรณ์ ทั้งหมดอยู่ในตำบลภูเขาทอง กิ่งอำเภอสุคีริน เขตพื้นที่ของนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ กิ่งอำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส ใช้พื้นที่ดำเนินโครงการรวมกันประมาณ 660 ไร่ ใช้งบประมาณ ตั้งแต่ปี 2525-2528 รวมกันประมาณ 12 ล้านบาท²³⁹ เป้าหมายอีกประการหนึ่งของโครงการนี้ นอกจากที่กล่าวมาข้างต้น คือ “เพื่อให้สมาชิกนิคมประกอบอาชีพอยู่ในนิคมอย่างถาวร อันเป็นการสร้างสถานภาพทางการเมืองในภูมิภาคนี้ให้มั่นคงยิ่งขึ้น”²⁴⁰

ปี 2529 ได้ขยายการดำเนินการในบ้านไोजริยาเตะ ตำบลภูเขาทอง ซึ่งอยู่ในเขตนิคมสร้างตนเองสุคีรินอีก 400 ไร่ ขยายการดำเนินการในนิคมสร้างตนเองศรีสาครอีก 100 ไร่ และบ้านไोजจะดา

²³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 51-52.

²³⁸ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน.กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการที่อยู่ในขอบข่ายการประสานงานของ กปร.) (ม.ป.ท., 2529), หน้า 32-33.

²³⁹ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน.กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการที่อยู่ในขอบข่ายการประสานงานของ กปร.) (ม.ป.ท., 2528), หน้า 53-54.

²⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

(คลองน้ำใส1) อีก 40 ไร่ ในปีนี้ กปร. สนับสนุนงบเพิ่มเติมอีก 7,290,220 บาท²⁴¹ จนปี 2530 โครงการนี้มีพื้นที่โครงการ 860 ไร่ ในเขตนิคมสร้างตนเองสุคีริน ครอบคลุม 5 หมู่บ้านของตำบลภูเขาทอง คือ บ้านไอลกาเปาะ บ้านภูเขาทอง บ้านโปลาโจ บ้านโต๊ะโมะ บ้านโนนสมบูรณ์ และมีพื้นที่ 614 ไร่ใน 2 หมู่บ้านของตำบลมาโมง คือ บ้านปารีย์ และบ้านไอร์ยาเตะ และมีพื้นที่ 700 ไร่ในเขตนิคมสร้างตนเองศรีสาคร ครอบคลุมหมู่บ้านกาหลง บ้านไอลจะตา (คลองน้ำใส 1 คลองน้ำใส 2)²⁴² แม้จะมีการขยายการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง หากแต่โครงการเหล่านี้ยังมีปริมาณผลผลิตไม่มากเท่าที่ควร เนื่องจากประสบปัญหาสภาพดินการรบกวนจากศัตรูพืช สภาพที่น้ำหลายแห่งมีสภาพเป็นพื้นที่พรุทำให้ปรับสภาพเป็นนาได้ลำบาก และในพื้นที่ของนิคมสร้างตนเองอำเภอศรีสาคร ยังประสบปัญหาจาก “ผู้ก่อการร้ายกลุ่มต่างๆ”²⁴³ และยังประสบปัญหาที่ปลูกข้าวบางส่วนถูกทิ้งร้าง เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ของนิคมสร้างตนเองเหล่านี้มีอาชีพทำสวนยางพารา ไม่มีความชำนาญในการใช้โคหรือกระบือ²⁴⁴

นอกจากนี้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทางด้านการพัฒนาการเกษตรในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะเวลา นี้ ยังมีโครงการจัดที่ดินตามพระราชดำริทุ่งสาเมา อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ที่ดำเนินการในบริเวณทุ่งเลี้ยงสัตว์ทุ่งสาเมา ตำบลวังพญาและตำบลท่าธง อำเภอรามัน บนเนื้อที่ 8,000 ไร่ ซึ่งเป็นโครงการที่ต้องการ “จัดที่ดินให้แก่ราษฎรที่ไม่มีที่ทำกินโดยไม่ได้กรรมสิทธิ์”²⁴⁵ และโครงการจัดที่ดินตามพระราชดำริทุ่งสาเมา อำเภอรามัน จังหวัดยะลา เริ่มดำเนินการในปี 2526 และมีแผนดำเนินการไปจนถึงปี 2531 เป็นโครงการจัดที่ดินให้ประชาชนได้เข้าทำกิน โดยเน้นส่งเสริมให้ประชาชนที่อยู่ในโครงการมีอาชีพเลี้ยงสัตว์เพิ่มเติม มีกรมปศุสัตว์ กรมส่งเสริมการเกษตร

²⁴¹ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน.กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการที่อยู่ในขอบข่ายการประสานงานของ กปร.) (ม.ป.ท., 2529), หน้า 39.

²⁴² สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน.กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการที่อยู่ในขอบข่ายการประสานงานของ กปร.) (ม.ป.ท., 2530), หน้า 23-24.

²⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62, 64.

²⁴⁴ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน.กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการที่อยู่ในขอบข่ายการประสานงานของ กปร.) (ม.ป.ท., 2529), หน้า 35.

²⁴⁵ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน.กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการในขอบข่ายการประสานงานของ กปร.) (ม.ป.ท., 2527), หน้า 39.

และกรมพัฒนาที่ดิน เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ ถึงปี 2528 ใช้งบประมาณไปแล้วประมาณ 5 ล้านบาท²⁴⁶

4.2.2.4.2.1. โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง

โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2525 เพื่อสนองพระราชดำริของรัชกาลที่ 9 ที่จะแก้ปัญหาเรื่องดินพรุในจังหวัดนราธิวาส และจังหวัดใกล้เคียงที่มีเนื้อที่ไม่น้อยกว่า 400,000 ไร่ ซึ่งดินเหล่านี้เกิดจากโครงการระบายน้ำออกจากพรุที่ถือกำเนิดและดำเนินการในระยะก่อนหน้า ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองตั้งอยู่ระหว่างบ้านพิกุลทองกับบ้านโคกสยา ตำบลกะลุวอเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส มีกรมพัฒนาที่ดินเป็นหน่วยงานหลักในการบริหารและประสานงานกับหน่วยงานราชอื่นๆ หน่วยงานที่มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการมีหลายหน่วยงาน ได้แก่ กรมชลประทาน กรมวิชาการเกษตร กรมป่าไม้ กรมปศุสัตว์ กรมประมง กรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง กรมพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กรมการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กรป.กลาง การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค และจังหวัดนราธิวาส ทางศูนย์ฯมีเนื้อที่ประมาณ 502 ไร่ เป็นพื้นที่พรุสำหรับการทดลองวิจัย 308 ไร่ และได้ขยายพื้นที่วิจัยออกไปในหมู่บ้านบริวารจำนวน 8 หมู่บ้าน คือ บ้านพิกุลทอง บ้านโคกสยา บ้านเขาตันหยง บ้านใหม่/สะปอม บ้านยาปี บ้านคีรี บ้านเปล และบ้านบางมะนาว ใช้เนื้อที่ทดลองและวิจัยในหมู่บ้านเหล่านี้รวมกันประมาณ 27,000 ไร่²⁴⁷

เป้าหมายสำคัญของศูนย์ฯ คือ “ศึกษาและพัฒนาดินอินทรีย์วัตถุ รวมทั้งดินที่มีปัญหาอื่นๆในพื้นที่พรุให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตรและอื่นๆได้อย่างมีประสิทธิภาพ” และดำเนินการทดลองวิจัยการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ประมง และป่าไม้ ที่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพในพื้นที่พรุแห่ง เพื่อให้ศูนย์ฯเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้และเป็นศูนย์กลางการพัฒนาอาชีพทางด้านเกษตรกรรมที่สำคัญ²⁴⁸ โครงการได้วางเป้าหมายการดำเนินงานระหว่างปี 2525-2531 ซึ่งเป็น

²⁴⁶ กองโครงการ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้านพัฒนาการเกษตรและความมั่นคงในส่วนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, (ม.ป.ท., 2528), หน้า 312-314.

²⁴⁷ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน.กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการที่อยู่ในขอบข่ายการประสานงานของ กปร.) (ม.ป.ท., 2530), หน้า 9, 45.

²⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9-10.

เป้าหมายสูงสุดของศูนย์ฯ คือ การยกระดับรายได้ของประชาชนในหมู่บ้านบริวารของโครงการ เพื่อให้ประชาชนเหล่านี้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น²⁴⁹

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองประกอบไปด้วยศูนย์สาขาจำนวน 3 สาขา คือ โครงการสวนยางเขาตันหยง (ศูนย์สาขาที่ 1) ตั้งอยู่ในเขาตันหยง อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส ดำเนินการปลูกยางพันธุ์ดีเพื่อเป็นแหล่งสาธิตและก่อสร้างโรงอบยางพลังงานแสงอาทิตย์สำหรับใช้ผลผลิตยางแผ่นชั้นดีให้กับประชาชนในหมู่บ้านบริวารของศูนย์ฯ มีกรมวิชาการเกษตร (ศูนย์วิจัยการยางสงขลา) เป็นหน่วยงานดำเนินการ โครงการหมู่บ้านปิแนมุดอ (ศูนย์สาขาที่ 2) ดำเนินการในหมู่บ้านปิแนมุดอ หมู่ที่ 10 ตำบลบุกิต อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส เป็นโครงการจัดรูปที่ดินในพื้นที่สงน้ำของอ่างเก็บน้ำปิแนมุดอให้เป็นที่ทำกินของประชาชน เพื่อจัดตั้งเป็นหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่างและเป็นจัดระบบสหกรณ์ทำนาแบบใหม่ มีสำนักงานชลประทานที่ 12 จังหวัดนราธิวาส และอำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส ร่วมกับศูนย์ฯ ในการดำเนินการ และศูนย์สาขาที่ 3 คือ โครงการหมู่บ้านปศุสัตว์เกษตรมูโนะ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ดำเนินการในบ้านโคกไทร ตำบลโฆษิต อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส มีเป้าหมายในการจัดสรรที่ดินให้ประชาชนเข้าอยู่อาศัยและจัดตั้งเป็นหมู่บ้านปศุสัตว์ ที่ประชาชนมีรายได้จากการเลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะการเลี้ยงโค²⁵⁰

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับโครงการสวนยางเขาตันหยง ได้เริ่มดำเนินโครงการในปี 2526 มีผู้ขอรับการสงเคราะห์การทำสวนยางพาราพันธุ์ดีตั้งแต่ปี 2526-2529 จำนวน 612 คน ซึ่งทางศูนย์ได้แนะนำวิธีการปลูกและบำรุงรักษา จัดทำแปลงสาธิต และเร่งรัดให้ผู้ที่ได้รับการสงเคราะห์ที่ค่อนข้างเก่าคือยางพันธุ์พื้นเมือง การดำเนินการทางด้านดังกล่าวนี้ทำโดยสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางส่วนกรมวิชาการเกษตรได้ดำเนินการปลูกยางพันธุ์ดีในบริเวณพื้นที่ทดลองของศูนย์ฯ ตั้งแต่ปี 2518 จนกระทั่งปี 2528 สร้างรายได้ให้ศูนย์ฯ ประมาณกว่า 29 ล้านบาท เมื่อเข้าสู่ปีงบประมาณ 2529 โครงการนี้จึงใช้ชื่อว่า “งานศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมยางธรรมชาติครบวงจร-เขาสำนัก” ดำเนินการศึกษาการพัฒนาการแปรรูปยาง โดยการก่อสร้างและพัฒนาโรงอบยางพลังงานแสงอาทิตย์ เพื่อ

²⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 42-43.

²⁵⁰ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน.กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการที่อยู่ในขอบข่ายการประสานงานของ กปร.) (ม.ป.ท., 2527), หน้า 21-22, 24.; กองโครงการ สำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้านพัฒนาการเกษตรและความมั่นคงในส่วน ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ม.ป.ท., 2528), หน้า 325.

ใช้บียงของศูนย์ฯและเป็นที่สาธิตการอบย่างแก่ประชาชนในพื้นที่ และยังมีการก่อสร้างโรงงานผลิต ยางฟองน้ำรองพรมและโรงงานผลิตเท้าเทียมที่ใช้ยางพาราเป็นวัตถุดิบในปีเดียวกัน²⁵¹

ปี 2529 ทางศูนย์ฯได้ดำเนินโครงการก่อสร้างโรงสีข้าวพระราชทาน ดำเนินการโดยกรม ชลประทานในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านปยู ตำบลเกาะสะท้อน อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดนครราชสีมา มีกรม ชลประทานและกรมส่งเสริมสหกรณ์เป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการภายใต้งบประมาณ 1,763,230 บาท มีเป้าหมายในการบริการสีข้าวแก่เกษตรกรที่อยู่ในเขตตำบลสะท้อน ตำบลพร่อน ตำบลโฆษิต และตำบลบางขุนทองของอำเภอดงขี้เหล็กเป็นหลัก แต่โครงการนี้ประสบปัญหาเกษตรกรในพื้นที่นำข้าว มาสีน้อย และข้าวที่สีออกมาไม่สวยเหมือนข้าวของโรงงานเอกชน²⁵²

การดำเนินการพัฒนาการเกษตรบนพื้นที่ดินพรุแห่งผ่านศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง ทาง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริให้ข้อมูลว่า ทำให้รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนของหมู่บ้านบริวารทั้ง 8 หมู่บ้านเพิ่มสูงขึ้นกว่า 100 เปอร์เซ็นต์ คือ จากรายได้ 8,918 บาทต่อครัวเรือน ในปี 2525 เป็น 18,959 บาท ในปี 2530 รายได้เหล่านั้นแทบทั้งหมดไม่ได้มาจากการเกษตรแต่มาจากการรับจ้าง ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่การจ้างงานในชุมชนเพิ่มมากขึ้นและยังมีการอพยพโยกย้ายไปทำงานรับจ้างในประเทศ มาเลเซีย ในขณะที่รายได้จากการเกษตรหรือการเพาะปลูกเพิ่มขึ้นเพียง 50 เปอร์เซ็นต์²⁵³ นับตั้งแต่ เริ่มดำเนินโครงการในปี 2525 ถึงปี 2532 ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองใช้งบประมาณไปแล้ว

²⁵¹ กองโครงการสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, โครงการอันเนื่องมาจาก พระราชดำริ ด้านพัฒนาการเกษตรและความมั่นคงในส่วนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ม.ป.ท., 2530), หน้า 224-225; สำนักงานเลขาธิการ กปร., รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการในขอบข่ายการประสานงานของ กปร.) (ม.ป.ท., 2528), หน้า 37-38; สำนักงานเลขาธิการ คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน. กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตภาคใต้ เฉพาะโครงการที่อยู่ในขอบข่ายการประสานงานของ กปร. (ม. ป.ท., 2529), หน้า 16,48-49.

²⁵² สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน. กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการในขอบข่าย การประสานงานของ กปร.) (ม.ป.ท., 2529), หน้า 9, 46-47; เรื่องเดียวกัน (ม.ป.ท., 2530), หน้า 30.

²⁵³ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน. กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการในขอบข่าย การประสานงานของ กปร.) (ม.ป.ท., 2530), หน้า 51-55

ประมาณ 193 ล้านบาท เป็นงบจาก กปร. 97 ล้านบาท เป็นงบปกติของหน่วยงานราชการที่เข้ามาร่วมดำเนินการ 96 ล้านบาท โดยประมาณ²⁵⁴

4.2.2.4.2.2. การจัดการน้ำและนิคมสหกรณ์

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทางด้านการจัดการน้ำ นิคมสหกรณ์ และทางด้านการพัฒนาการเกษตร เป็นโครงการที่มีความเกี่ยวเนื่องกันค่อนข้างมาก และหลายโครงการจะเป็นการดำเนินการภายใต้โครงการเดียวกัน แต่ในขณะเดียวกันโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทางด้านการจัดการน้ำและการพัฒนานิคมสหกรณ์ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งและทำหน้าที่สนับสนุนโครงการฯ ทางด้านการพัฒนาการเกษตรในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

โครงการไม้แก่น จังหวัดปัตตานี นับเป็นหนึ่งในโครงการทางด้านการจัดการน้ำ มีวัตถุประสงค์ในการแก้ปัญหาน้ำท่วมในฤดูฝนและเก็บกักน้ำเพื่อช่วยพื้นที่เพาะปลูก ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2520 จนถึงปี 2525 ในพื้นที่พรุด้านกิ่งอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี มีกรมชลประทานเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ โดยการก่อสร้างอาคารและประตูระบายน้ำใช้งบประมาณตั้งแต่ปี 2524-2525 เป็นเงินราว 13 ล้านบาท²⁵⁵ โครงการน้ำแบ่ง จังหวัดนราธิวาส เป็นโครงการทางด้านการจัดการน้ำอีกโครงการหนึ่งที่เกิดขึ้นมาจากพระราชดำริของรัชกาลที่ 9 ว่าควรจะมี “ระบายน้ำออกจากพรุโต๊ะแดงให้ระดับน้ำลดลงได้บ้าง ก็จะทำให้มีพื้นที่เพาะปลูก ตามบริเวณชายพรุเพิ่มขึ้นอีกมาก และยังคงช่วยถ่วงน้ำหนักเสียและน้ำเน่า” การดำเนินการหลักของโครงการจึงเป็นการขุดคลองระบายน้ำจากพรุโต๊ะแดงลงสู่ทะเล พร้อมก่อสร้างประตูระบายน้ำเพื่อระบายน้ำในฤดูฝนและเก็บกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง โครงการนี้ดำเนินการในหมู่บ้านน้ำแบ่ง ตำบลไพรวัลย์ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ใช้งบประมาณตั้งแต่ปี 2524 ถึงปี 2526 ราว 54 ล้านบาท²⁵⁶

กรมชลประทานยังมีโครงการชลประทานขนาดใหญ่ คือ โครงการชลประทานมูโนะ จังหวัดนราธิวาส เพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมในฤดูฝนและส่งน้ำเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูกจำนวน 100,000 ไร่ ปี 2526 งบประมาณปกติจำนวน 127,506,500 บาท ในการก่อสร้างระบบส่งน้ำและระบายน้ำ ในปีเดียวกันนี้

²⁵⁴ กองโครงการ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้านพัฒนาการเกษตรและความมั่นคงในส่วนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, (ม.ป.ท., 2532), หน้า 198.

²⁵⁵ กองโครงการ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านพัฒนาการเกษตรและความมั่นคงในส่วนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ม.ป.ท., 2528), หน้า 307.

²⁵⁶ โครงการน้ำแบ่ง จังหวัดนราธิวาส เริ่มดำเนินการในปี 2520 เช่นกัน ดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 316.

สำนักงานชลประทานที่ 12 ยังจัดสร้างท่อระบายน้ำและฝายน้ำในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้อีก 5 แห่ง ครอบคลุมพื้นที่กิ่งอำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี อำเภอเมือง จังหวัดยะลา กิ่งอำเภอสุคีริน และอำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส²⁵⁷ และยังมีโครงการชลประทานขนาดกลาง ภายใต้ชื่อ “โครงการปีเหล็ง จังหวัดนราธิวาส” มีจุดมุ่งหมายในการระบายน้ำและช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูก เช่นเดียวกับโครงการที่กล่าวถึงข้างต้น มีแผนดำเนินการระหว่างปี 2525-2528 ใช้งบประมาณเฉพาะปี 2527 จำนวน 44,314,060 บาท²⁵⁸

โครงการฝายทดน้ำคลองไอร์ยาเต๊ะ หมู่ที่ 2 บ้านยาเต๊ะ ตำบลมาโมง กิ่งอำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส เป็นโครงการด้านการจัดการน้ำที่สนับสนุนโครงการทำนาขั้นบันได ที่กรมชลประทาน กำหนดงบประมาณไว้ในปี 2529 ไม่เกิน 7,500,000 บาท ในปี 2529 กรมชลประทานยังได้สร้างโครงการชลประทานขนาดเล็กในเขตอำเภอยี่งอ ระแงะ รือเสาะ และอำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส อีก 4 โครงการใช้งบรวมกันเป็นเงิน 18,194,000 บาท²⁵⁹ ปี 2530 กรมชลประทาน ยังได้ดำเนินโครงการก่อสร้างคลองระบายน้ำบ้านโคกเปี้ยก-บ้านปลักปลา หมู่ที่ 5 ตำบลโฆษิต อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส โครงการคลองส่งน้ำและคลองระบายน้ำบ้านโคกภูแว หมู่ที่ 5 ตำบลพร่อน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส กปร. สนับสนุนงบประมาณรวมกันราว 33 ล้านบาท และมีโครงการชลประทานขนาดเล็กในปีเดียวกันนี้อีก 2 โครงการ คือ โครงการฝายทดน้ำบ้านปาแดกือแย ตำบลปะลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส และโครงการท่อระบายน้ำกูด 2 ตำบลบองอ อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส ใช้งบประมาณรวมกันราว 7 ล้าน 3 แสนบาท²⁶⁰

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทางด้านการจัดการน้ำ ยังคงมีพื้นที่เป้าหมายส่วนใหญ่ อยู่ในเขตจังหวัดนราธิวาส ปี 2531 นราธิวาสมีโครงการชลประทานขนาดใหญ่ 1 โครงการ ขนาดกลาง 5 โครงการ และขนาดเล็ก 90 โครงการ และในปีนี้ยังมีการดำเนินโครงการพัฒนาลุ่มน้ำบางนรา

²⁵⁷ กองโครงการ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ผลการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้านการเกษตรและสหกรณ์ ปีงบประมาณ 2526 (ม.ป.ท.: ฝ่ายแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศและดาวเทียม กองจัดการป่าไม้ กรมป่าไม้, ม.ป.ป.), หน้า 164, 173.

²⁵⁸ กองโครงการ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการเกษตรและสหกรณ์ ปีงบประมาณ 2527 (ม.ป.ท.: ม.ป.ป.), หน้า 215.

²⁵⁹ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน.กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการในขอบข่ายการประสานงานของ กปร.) (ม.ป.ท., 2529), หน้า 59, 76.

²⁶⁰ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน.กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการในขอบข่ายการประสานงานของ กปร.) (ม.ป.ท., 2530), หน้า 28-40,74

ซึ่งเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่มีเป้าหมายในการป้องกันน้ำเค็มไม่ให้ไหลเข้าแม่น้ำบางนรา เก็บกักน้ำจืดไว้ใช้ในพื้นที่ลุ่มน้ำบางนรา บรรเทาอุทกภัยและระบายน้ำในเขตใกล้เคียง เป็นแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และเพื่อคุมระดับน้ำใต้ดินให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม ใช้งบประมาณ 1,425.36 ล้านบาท เป็นเงินที่ได้รับการช่วยเหลือแบบให้เปล่าจากรัฐบาลญี่ปุ่นกว่า 744 ล้านบาท²⁶¹ ปี 2531 จังหวัดนราธิวาสมีโครงการชลประทานขนาดเล็กอีก 4 โครงการดำเนินการในอำเภอบาเจาะและอำเภอศรีสาคร ใช้งบประมาณรวมกันราว 38 ล้านบาท²⁶² ส่วนในปี 2532 มีการดำเนินโครงการชลประทานขนาดเล็กในพื้นที่เขตอำเภอสุไหงปาตี บาเจาะ และอำเภอศรีสาคร ของจังหวัดนราธิวาสจำนวน 3 โครงการ ใช้งบประมาณราว 16 ล้านบาท²⁶³

ในส่วนของโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานิคมสหกรณ์ มีโครงการพระราชดำริทุ่งลิปะสะโง จังหวัดปัตตานี²⁶⁴ นอกจากจะมีวัตถุประสงค์ในการแก้ปัญหาน้ำท่วมและช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทางการจัดการน้ำในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังมีจุดมุ่งหมายตามโครงการจัดตั้งนิคมสหกรณ์ คือ เพื่อจัดตั้ง “ชุมชนใหม่” หรือ “หมู่บ้านที่ดินจัดสรร” 3 หมู่บ้าน เพื่อให้เป็น “หมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง” ดำเนินการในท้องที่อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ในเนื้อที่ 15,000 ไร่ ใช้งบประมาณตั้งแต่ปี 2524-2528 เป็นจำนวน 11,956,887 บาท มีกรมชลประทาน กรมส่งเสริมสหกรณ์ และองค์การบริหารส่วนจังหวัดปัตตานีเป็นผู้ดำเนินการ²⁶⁵ แต่โครงการประสบปัญหาสมาชิกและคณะกรรมการของสหกรณ์ที่ใช้ชื่อว่า สหกรณ์

²⁶¹ โครงการพัฒนาลุ่มน้ำบางนรา ได้กำหนดแผนการก่อสร้างไว้ระหว่างปี 2531-2539 ดู จังหวัดนราธิวาส, ข้อมูลทั่วไปจังหวัดนราธิวาส ปี 2532, หน้า 65-67.

²⁶² กองโครงการ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้านพัฒนาการเกษตรและความมั่นคงในส่วนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ม.ป.ท., 2531), หน้า 189.

²⁶³ กองโครงการ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้านพัฒนาการเกษตรและความมั่นคงในส่วนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ม.ป.ท., 2532), หน้า 217.

²⁶⁴ โครงการพระราชดำริทุ่งลิปะสะโง เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2521 และเป็นโครงการที่ไม่ได้ระบุระยะเวลาสิ้นสุดโครงการไว้ในแผน

²⁶⁵ กองโครงการ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้านพัฒนาการเกษตรและความมั่นคงในส่วนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ม.ป.ท., 2528), หน้า 308-310.

การเกษตรทุ่งลือปะสะงอ จำกัด “ไม่ให้ความสนใจต่อกิจการสหกรณ์เท่าที่ควร” และ “สมาชิกส่วนหนึ่งออกไปทำงานนอกแดนสหกรณ์ เช่น...มาเลเซีย”²⁶⁶

นอกจากนี้ยังมีโครงการปีหลัง จังหวัดนครราชสีมา ดำเนินการในพื้นที่ตำบลปีหลัง อำเภอรณางค์ จังหวัดนครราชสีมา โดยเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2525 มีเป้าหมายในการระบายน้ำจากบึงยามูลงสู่แม่น้ำยะกัง และเพื่อช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรในนิคมสหกรณ์ปีหลัง โดยการก่อสร้างคลองระบายน้ำ คันกั้นน้ำและอาคารในคลองระบายน้ำ นับตั้งแต่ปี 2525-2529 โครงการนี้ใช้งบประมาณไปแล้ว 100,524,998 บาทโดยประมาณ²⁶⁷ และในปี 2529 ได้มีโครงการพัฒนานิคมสหกรณ์ปีหลังอีกครั้งภายใต้ชื่อ โครงการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ตั้ง ร.5 พัน 5²⁶⁸

การพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ ระยะเวลาที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาการเกษตรเป็นหลัก โดยเฉพาะการเกษตรบนพื้นที่พรุเดิมที่มีลักษณะเป็นดินเปรี้ยว โดยการค้นหาและทดลองการปลูกพืช ปศุสัตว์ และประมง ที่สามารถดำเนินการบนดินที่มีลักษณะเช่นนี้ได้ การให้ความสำคัญกับการเกษตรเป็นหลักยังเห็นได้จากการสร้างโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำเป็นจำนวนมากในระยะนี้ เพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมและหล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรของประชาชนในพื้นที่ การพัฒนาคุณภาพของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ ในระยะนี้ แท้จริงแล้วคือการก่อสร้างเส้นทางเพื่อสนับสนุนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ โครงการอื่นๆ และเป็นเส้นทางในการลำเลียงผลผลิตทางการเกษตรของประชาชนในพื้นที่ของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ และประชาชนที่อยู่ในละแวกใกล้เคียง เป้าหมายสูงสุดของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้คือ การพยายามในการแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับรายได้ของประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อคลายปัจจัยที่เอื้อให้ประชาชนในพื้นที่เข้าไปอยู่กับฝ่ายต่อต้านรัฐบาล แม้ว่าความยากจนจะไม่ใช่อุปสรรคที่แท้จริงของการใช้ความรุนแรงหรือการก่อการร้ายเพื่อต่อต้านรัฐบาล และไม่สามารถเป็นเชื้อไฟที่ทำให้เกิดการก่อความรุนแรงเพื่อต่อต้าน

²⁶⁶ กองโครงการ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ ด้านการเกษตรและสหกรณ์ ปีงบประมาณ 2527, หน้า 285.

²⁶⁷ กองโครงการ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ ด้านพัฒนาการเกษตรและความมั่นคงในส่วนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ม.ป.ท., 2528), หน้า 320-321.

²⁶⁸ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ (สน.กปร.), รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการในขอบข่ายการประสานงานของ กปร.) (ม.ป.ท., 2529), หน้า 65-66.

รัฐบาลด้วยตัวของมันเอง หากแต่ความยากจนสามารถนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ของการถูกกดขี่ของ รัฐบาล โดยกองกำลังที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาลในพื้นที่ได้²⁶⁹

การแก้ปัญหาความยากจนจึงกลายเป็นเป้าหมายสูงสุดของโครงการอันเนื่องมาจากพระราช ดำริและโครงการพัฒนาทุกประเภทของรัฐ เนื่องจากการดำเนินการพัฒนาทั้งหมดล้วนเป็นการ พยายามแก้ต้นตอของความยากจนตามความคิด ความเชื่อ และความรับรู้ของรัฐในเวลานั้น แต่ อยากรู้ก็ตามข้อมูลที่นำเสนอในที่นี้ยังมีข้อจำกัดในแง่ของการเป็นข้อมูลของโครงการอันเนื่องมา จากพระราชดำริที่อยู่ในการประสานงานของคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมา จากพระราชดำริ (กปร.) และที่อยู่ในการดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เกือบทั้งหมด ซึ่งเป็น ข้อจำกัดในการมองการดำเนินการพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของโครงการอัน เนื่องมาจากพระราชดำรินิคมิตที่กว้างขึ้น

4.3. การขยายตัวของอุตสาหกรรมและการพัฒนาอุตสาหกรรมของรัฐ

ในช่วงปี 2521-2524 เนื่องจากข้อมูลหลักฐานเป็นของจังหวัดปัตตานี จึงจะขอยกตัวอย่าง จังหวัดปัตตานีเป็นกรณีตัวอย่างของการขยายตัวของอุตสาหกรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดปัตตานีเริ่มมีการขยายตัวของอุตสาหกรรมในจังหวัดในปี 2523 จากการพิจารณาจากจำนวน โรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดจากปี 2521-2524 มีจำนวนโรงงาน 428, 442, 659 และ 714 โรง ตามลำดับปี ซึ่งจะเห็นถึงจำนวนที่พุ่งสูงขึ้นแบบก้าวกระโดดในปี 2523²⁷⁰ และมีผลิตภัณฑ์มวลรวม ของจังหวัดตลอดช่วงปี 2521-2524 ค่อนข้างคงที่คือขึ้นลงอยู่ที่ประมาณ 1,300-1,400 ล้านบาทต่อ ปี²⁷¹ แต่ในขณะเดียวกันโรงงานทั้งหมดเป็นโรงงานขนาดกลางและขนาดเล็ก จำพวกโรงสีข้าว (มี จำนวนมากที่สุดในช่วงเวลานี้) ทำอิฐ ลังไม้ โรงงานปลาป่น และอุตสาหกรรมการเกษตรอื่นๆแทบ ทั้งหมด²⁷²

ภายหลังปี 2524 จากแนวคิดที่ว่าโครงสร้างการผลิตของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เน้นการ ผลิตยางพาราและประมง ทำให้ต้องพึ่งพิงตลาดต่างประเทศเป็นหลัก โครงสร้างการผลิตที่ไม่มี

²⁶⁹ เกษียร เตชะพีระ, “สู่ความเข้าใจและทางออก” ใน มลาญศึกษา: ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชน มลาญมุสลิมในภาคใต้, หน้า 201.

²⁷⁰ แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมในจังหวัดปัตตานี, หน้า 8, 13

²⁷¹ ดู “ภาคผนวก” ใน แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมในจังหวัดปัตตานี, หน้า 10.

²⁷² ข้อมูลของสำนักพาณิชย์จังหวัดปัตตานีระบุว่าในระหว่างปี 2523-2524 ปัตตานีมีจำนวนโรงงาน 744-780 โรงงาน ซึ่งเป็นข้อมูลที่แตกต่างจากข้อมูลข้างต้นมาก ดู รายงานข้อมูลการตลาดประจำปี 2524, หน้า 12. ซึ่ง สันนิษฐานว่าเกิดจากการใช้เกณฑ์ในการนับการเป็นโรงงานอุตสาหกรรมต่างกัน

เสถียรภาพเช่นนี้ กอปรกับการขาดการพัฒนาอุตสาหกรรมและการพาณิชย์ที่เพียงพอ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลให้ประชาชนมีฐานะที่ยากจน ขาดการศึกษา กลายเป็นอุปสรรคของการพัฒนาและนำมาสู่ปัญหาความมั่นคงของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งทำให้ภาครัฐต้อง “เร่งพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวทุกวิถีทาง” และ “ยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตชายแดนภาคใต้”²⁷³ กรอบคิดเรื่อง “โครงสร้างการผลิตของพื้นที่ชายแดนมีฐานแคบ” ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 กลายเป็นกรอบคิดที่มีส่วนสำคัญในการวางโครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมกลายเป็นหนึ่งในวิธีการสำคัญที่รัฐเชื่อว่าจะนำมาซึ่งแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่นี้

ในระหว่างปี 2524-2525 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดปัตตานี มีจำนวน 680-701 โรงงาน ในจังหวัดยะลามีจำนวน 176-178 โรงงาน ส่วนจังหวัดนราธิวาสมีจำนวน 421-413 โรงงาน²⁷⁴ นับว่าอยู่ในอัตราที่ขยายตัวน้อยมาก เมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปี 2525 อุตสาหกรรมจะมีสัดส่วนอยู่ที่ 5.9 เปอร์เซ็นต์ ในปี 2526 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (รวมสงขลากับสตูล) มีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด 2,665 โรง แต่กลับเป็นโรงสีข้าวถึง 1,488 โรง หรือประมาณ 56 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนโรงงานทั้งหมด นอกจากนี้อุตสาหกรรมที่มีการดำเนินการอยู่ที่มีจำนวนมากรองจากโรงสีข้าว คือ อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์จากยางพารา มี 72 โรงจ้างแรงงานได้ 3,292 คน อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์จากประมง มี 37 โรง โรงงานห้องเย็น 19 โรง โรงงานน้ำแข็ง 48 โรง จะเห็นว่าส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมประเภทแปรรูปสินค้าเกษตร อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์จากไม้และไม้คอร์ด เช่น ลังไม้ เครื่องเรือน มี 214 โรง อุตสาหกรรมเครื่องจักร เช่น โรงกลึง โลหะและซ่อมเครื่องยนต์ มีจำนวน 209 โรง อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม เช่น โรงกลั่นน้ำมันพืช โรงงานทำขนมปัง โรงน้ำแข็ง โรงงานปลาป่น 195 โรงงาน อุตสาหกรรมแร่โลหะ เช่น โรงงานทำอิฐและปูน 149 โรง ส่วนอุตสาหกรรมที่มีผู้ลงทุนน้อยที่สุด คือ อุตสาหกรรมสิ่งทอ ที่มีจำนวนเพียงแค่ 4 โรง จะเห็นว่าโรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ อุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าจากภาคการเกษตร โรงงานเหล่านี้สามารถจ้างแรงงานได้ประมาณ 18,832 คน²⁷⁵

²⁷³ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม สำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงอุตสาหกรรม, โครงการศึกษาสู่ทางการจัดตั้งเขตพัฒนาอุตสาหกรรมระดับจังหวัดที่ จ.ปัตตานี, หน้า 1.

²⁷⁴ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, การปกครองท้องถิ่นที่ต่างวัฒนธรรม: สถานการณ์ในบริเวณ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้และแนวทางแก้ไข, หน้า 38.

²⁷⁵ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้, แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้และสู่ทางการลงทุน, หน้า 10, 12.

ข้อมูลของจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยรวมข้างต้นสอดคล้องกับข้อมูลของ จังหวัดปัตตานีในปี 2526 ที่อุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร และในจังหวัดปัตตานีมี โรงงานสีข้าวเป็นโรงงานที่มีเป็นจำนวนมากที่สุด คือ 762 โรง เป็นอุตสาหกรรมประเภทอาหารและ เครื่องดื่ม (รวมโรงสีข้าว) 548 โรง อุตสาหกรรมเครื่องจักร 64 โรง อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์จากไม้และ คอर्ट 55 โรง แต่ให้ข้อมูลต่างออกไปจากข้อมูลข้างต้นว่าในปี 2524 ปัตตานีมีจำนวนโรงงานทั้งสิ้น 717 โรง ปี 2525 มี 724 โรง และเพิ่มเป็น 762 โรงในปี 2526²⁷⁶

หากพิจารณาอุตสาหกรรมเฉพาะในจังหวัดปัตตานี ในปี 2526 โดยพิจารณาเฉพาะ อุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อจังหวัดปัตตานี จะเห็นว่าปัตตานีมีโรงงานอุตสาหกรรมอาหารและ เครื่องดื่มโดยไม่นับรวมโรงสีข้าว อุตสาหกรรมประเภทนี้ประกอบไปด้วย อุตสาหกรรมอาหารทะเล บรรจุกะป๋อง อุตสาหกรรมการกลั่นน้ำมันพืช อุตสาหกรรมอาหารสัตว์ การผลิตเส้นก๋วยเตี๋ยว ขนม โรงน้ำแข็ง ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 41 โรง อุตสาหกรรมอาหารทะเลบรรจุกะป๋อง มี 3 โรง ใช้แรงงาน ประมาณ 300 คน และมีข้อได้เปรียบตรงที่จังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดที่สามารถจับสัตว์น้ำทะเลได้มาก เป็นอันดับ 2 รองจากจังหวัดสงขลา โรงงานอุตสาหกรรมปลาป่นมี 4 โรง อุตสาหกรรมน้ำแข็งมี 10 โรง ใช้แรงงาน 114 คน โดยส่วนใหญ่เป็นน้ำแข็งเพื่อการประมง ส่วนอุตสาหกรรมที่เกี่ยวกับการทำ ยางและผลิตภัณฑ์ยางมีอยู่ 8 โรง ประกอบไปด้วยอุตสาหกรรมผลิตแผ่นยางรมควัน ยางเครพ น้ำยาง ชัน ฟองน้ำจากยางพารา นอกจากนี้ยังมีอุตสาหกรรมเครื่องปรับอากาศขนส่ง ได้แก่ อุตสาหกรรมการต่อ และซ่อมแซมเรือ การต่อตัวถังรถยนต์และซ่อมท่อไอเสีย การซ่อมจักรยานยนต์ โรงซ่อมรถยนต์ ซึ่งมี อยู่ 22 โรง ใช้แรงงาน 160 คน และอุตสาหกรรมห้องเย็น ที่ทำหน้าที่เก็บรักษาสัตว์น้ำที่จับได้จาก ทะเล มี 5 โรง ใช้คนงาน 550 คน หากเปรียบเทียบกับกับจังหวัดอื่นในภาคใต้อุตสาหกรรมห้องเย็น ของปัตตานีนับว่าอยู่ในเกณฑ์ดี คือ ผลิตได้ประมาณ 5,464 ตัน มีตลาดทั้งในสหรัฐอเมริกา มาเลเซีย ญี่ปุ่น และกลุ่มประเทศยุโรป และตลาดในประเทศ²⁷⁷

โรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้จะกระจุกตัวอยู่ในเขตเทศบาลและตัวเมืองของจังหวัดชายแดน ภาคใต้ เนื่องจากมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการก่อตั้งโรงงาน ปี 2526 จากจำนวนโรงงาน ทั้งหมด 2,665 โรง เป็นโรงงานในเขตเทศบาล 1,264 โรง หรือประมาณ 47 เปอร์เซ็นต์ ที่เหลือ กระจายอยู่ตามอำเภอต่างๆ โดยจังหวัดยะลาเป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนของโรงงานตั้งอยู่ในเขตเทศบาล มากที่สุดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยกัน คือมี 135 โรง จาก 168 โรง ปัตตานีมีโรงงานตั้งอยู่ในเขต

²⁷⁶ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมภาคใต้ กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงอุตสาหกรรม, แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี, หน้า 11, 13.

²⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11, 14-16.

เทศบาล 235 โรง จาก 762 โรง และโรงงานทั้งหมดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 98 เพอร์เซ็นต์เป็นโรงงานขนาดเล็ก คือ จ้างงานน้อยกว่า 50 คน²⁷⁸

ตารางที่ 10: ตารางแสดงจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้แยกตามขนาดและจังหวัด²⁷⁹

ขนาดของโรงงานอุตสาหกรรม	ปัตตานี	ยะลา	นราธิวาส
อุตสาหกรรมขนาดเล็ก	752	158	554
อุตสาหกรรมขนาดกลาง	8	9	5
อุตสาหกรรมขนาดใหญ่	2	1	-

ด้วยข้อจำกัดของการขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งหน่วยงานทางด้านพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐเชื่อว่าจะเป็นสิ่งสำคัญในการแก้ปัญหาโครงสร้างเศรษฐกิจที่มีฐานแคบของพื้นที่นี้ และจะส่งผลให้ประชาชนมีความยากจนน้อยลง ซึ่งจะทำให้ปัญหาความมั่นคงลดน้อยลงไปด้วย แต่ด้วยการขยายตัวอย่างจำกัดของอุตสาหกรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ “โครงการเขตพัฒนาอุตสาหกรรมระดับจังหวัดที่จังหวัดปัตตานี” จึงถูกเสนอขึ้นโดยศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม และมีการเริ่มศึกษาเพื่อทำแผนงานตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2526 โดยกำหนดให้บริเวณหมู่ 8 ตำบลบานา อำเภอเมืองปัตตานี จังหวัดปัตตานี บนเนื้อที่ 800 ไร่ ซึ่งห่างจากเขตชุมชนเมืองปัตตานี 4 กิโลเมตร ทางศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้มุ่งหวังให้พื้นที่นี้เป็นแหล่งส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดกลาง สิ่งที่ทางศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ ได้ดำเนินการไประหว่างเดือนตุลาคม 2526-กันยายน 2527 คือ การสำรวจศักยภาพของเนื้อที่ที่จะนำมาเป็นเขตส่งเสริมอุตสาหกรรม การศึกษาวิเคราะห์อุตสาหกรรมที่มีความเหมาะสมจะดำเนินการในเขตส่งเสริมอุตสาหกรรม การจัดทำแผนใหญ่เพื่อกำหนดจำนวนเงินในการลงทุน และการก่อสร้างพื้นที่ใช้สอย รวมถึงการมอบหมายให้หน่วยงานที่รับผิดชอบไปดำเนินการจัดระบบ ไฟฟ้า ประปา ถนน โทรศัพท์ ฯลฯ²⁸⁰ รัฐบาลคาดหวังว่าโครงการนี้จะนำมาซึ่ง

²⁷⁸ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้, แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้และคู่มือการลงทุน, หน้า 14-15.

²⁷⁹ อุตสาหกรรมขนาดกลาง หมายถึง โรงงานที่จ้างคนงานระหว่าง 51-199 คน อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ หมายถึง โรงงานที่มีการจ้างคนงานตั้งแต่ 200 คนขึ้นไป ดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

²⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

“...การยกระดับรายได้ของประชาชนให้สูงขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการสร้างงานในสาขาอื่นที่เชื่อมโยงขึ้น...นอกจากนั้นยังเป็นการสร้างชุมชน ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เกิดความเข้าใจ เชื่อมมั่นในรัฐบาล ความอยู่ดีกินดีของประชาชนจะเป็นรากฐานสำคัญของความมั่นคงของชาติ”²⁸¹

นอกจากนี้รัฐยังคาดหวังว่าโครงการจัดตั้งเขตอุตสาหกรรมที่ปัตตานีจะทำให้มีการลงทุนเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 1,000 ล้านบาท จะมีการก่อตั้งโรงงานไม่น้อยกว่า 50 โรง และจะทำให้เกิดการจ้างงานไม่น้อยกว่า 3,000-5,000 คน โดยรัฐจะให้สิทธิประโยชน์แก่ผู้ประกอบการโดยการลดหย่อนภาษี 50 เปอร์เซ็นต์ใน 5 ปีแรกของการดำเนินการ และได้รับการลดหย่อนภาษีเงินได้นิติบุคคล²⁸² โดยศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ ได้เสนอให้อุตสาหกรรมที่จะเข้ามาตั้งในเขตอุตสาหกรรมดังกล่าวนี้ควรเป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อมและอุตสาหกรรมขนาดกลาง เนื่องจากสถานการณ์ความรุนแรงยังไม่สามารถสร้างความมั่นใจให้กับบริษัทอุตสาหกรรมที่ต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก และจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังไม่มีวัตถุดิบมากพอที่จะป้อนอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ได้ และยังได้ศึกษาวิเคราะห์ประเภทอุตสาหกรรมที่เหมาะสมและมีศักยภาพในการพัฒนาต่อในเขตพัฒนาอุตสาหกรรมปัตตานี คือ อุตสาหกรรมเกี่ยวกับการเดินเรือ อุตสาหกรรมเคมีและอันตราย อุตสาหกรรมแปรรูปสัตว์น้ำ เช่น อุตสาหกรรมสัตว์น้ำทะเลบรรจุกระป๋อง อุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เช่น อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูปน้ำยาฆ่าเชื้อ อุตสาหกรรมเกี่ยวกับไม้ เช่น อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูปไม้ยาฆ่าเชื้อ อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม เช่น อุตสาหกรรมน้ำดื่ม อุตสาหกรรมไก่แช่แข็ง อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาและพลาสติก อุตสาหกรรมบริการ เช่น อุตสาหกรรมเครื่องนวดข้าว และอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ เช่น อุตสาหกรรมผลิตพัดลมไฟฟ้าและแผงวงจรไฟฟ้า²⁸³

ประโยชน์ที่จะเกิดจากการตั้งเขตอุตสาหกรรมในปัตตานี คือ การเพิ่มประสิทธิภาพและยกระดับเทคโนโลยีทางด้านอุตสาหกรรม กระจายความเจริญจากส่วนกลางไปส่วนภูมิภาค เป็นการกระตุ้นให้ผู้ประกอบการท้องถิ่นเกิดความตื่นตัวในการประกอบอุตสาหกรรม และจะเป็นการปูทางให้เกิดอุตสาหกรรมใหม่ๆ รักษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจและป้องกันสินค้าขาดแคลน ทำให้การสาธารณสุข-สาธารณสุขการในพื้นที่ขยายตัว นำมาซึ่งการจ้างงาน ลดปัญหาการว่างงานและ

²⁸¹ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม สำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงอุตสาหกรรม, แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี, หน้า 42.

²⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

²⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44-45.

อาชญากรรม²⁸⁴ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ได้ทำการสำรวจความต้องการพื้นที่สำหรับประกอบกิจการอุตสาหกรรม ระหว่างเดือนธันวาคม 2526-เมษายน 2527 ในทุกจังหวัดของภาคใต้ ผลคือในปี 2527 จะมีผู้ประกอบการต้องการเนื้อที่เร่งด่วนประมาณ 212 ไร่ และคาดว่าความต้องการทางด้านนี้จะเพิ่มขึ้นทุกปี การขอเช่าพื้นที่พื้นที่เขตพัฒนาอุตสาหกรรมปัตตานีของผู้ประกอบการต่างๆ เริ่มมีมาตั้งแต่ปี 2525 มีผู้ประกอบการ 34 รายยื่นคำขอเช่าที่ดินจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดปัตตานี 372 ไร่ จนกระทั่งปี 2526 มีผู้ขอเช่าทั้งหมด 54 ราย รวมพื้นที่ของเช่าประมาณ 583 ไร่²⁸⁵

ในปี 2527 ขณะที่การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยกำลังจัดทำแผนโครงการจัดตั้งเขตพัฒนาอุตสาหกรรมที่จังหวัดปัตตานี จังหวัดปัตตานีได้จัดประชุมหัวหน้าส่วนราชการ ตัวแทนภาคเอกชน และเขตโทรศัพท์ส่วนภูมิภาคที่ 8 สงขลา เพื่อหาช่องทางขยายบริการโทรศัพท์เพื่อเตรียมพร้อมรองรับโครงการจัดตั้งเขตอุตสาหกรรมในพื้นที่ ซึ่งเป็นโครงการที่จะสร้างนิคมอุตสาหกรรมในบริเวณรอบท่าเทียบเรือ บนเนื้อที่ 800 ไร่ โดยเขตโทรศัพท์ส่วนภูมิภาคที่ 8 จะบริการโทรศัพท์ทางไกลทุกอำเภอ ขยายออกสู่ตำบล มีโครงการเพิ่มคู่สาย 1,800 คู่ในระหว่างปี 2528-2529²⁸⁶

แม้จะมีการผลักดันให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมในปัตตานี แต่พื้นที่แห่งนี้ยังติดขัดจำกัดสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรม คือ การที่โรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนใหญ่จะเป็นอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร แต่ทว่าผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่มีปริมาณที่ไม่แน่นอน เนื่องจากผลผลิตขึ้นอยู่กับดิน ฟ้า อากาศ เป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งอาจทำให้ในบางช่วงเวลาผลผลิตอาจไม่เพียงพอต่อความต้องการของโรงงานอุตสาหกรรม โดยเฉพาะยางพาราในพื้นที่เพาะปลูกจำนวนมากยังเป็นยางพันธุ์พื้นเมืองที่ให้ปริมาณน้ำยางน้อยอยู่ รัฐจึงพยายามแก้ปัญหาโดยการพยายามพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะยางพาราและข้าว โดยการส่งเสริมการผลิตในเนื้อที่ขนาดใหญ่ ใช้สายพันธุ์ที่ให้ผลผลิตดี เพื่อประโยชน์ในการบริโภคและเป็นวัตถุดิบที่มีคุณภาพในการป้อนโรงงานอุตสาหกรรม²⁸⁷

²⁸⁴ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม สำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงอุตสาหกรรม, โครงการศึกษาสู่การจัดตั้งเขตพัฒนาอุตสาหกรรมระดับจังหวัดที่ จ.ปัตตานี, หน้า 37.

²⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-9.

²⁸⁶ “ปัตตานีเตรียมโครงการขยายบริการโทรศัพท์รับงานตั้งเขตอุตสาหกรรมของจังหวัด” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 31 พฤษภาคม 2527): 2.

²⁸⁷ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม สำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงอุตสาหกรรม, แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี, หน้า 2.

การจับสัตว์ทะเลยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของโรงงานอุตสาหกรรม รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชาชนต่ำ ทำให้อำนาจซื้อของประชาชนมีน้อย ทำให้อุตสาหกรรมในพื้นที่ต้องขาดตลาดภายนอก มีกรุงเทพฯเป็นตลาดเป้าหมายสำคัญ แต่ประสบปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในการขนส่งและไม่สามารถแข่งขันกับอุตสาหกรรมในส่วนกลางได้ อีกทั้งในพื้นที่ยังมีปัญหาการก่อความรุนแรงของกองกำลังต่อต้านรัฐกลุ่มต่างๆ และการเข้าออกงานบ่อยของแรงงานท้องถิ่น ที่เปลี่ยนอาชีพแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรมไปตามฤดูกาล รวมถึงปัญหาสาธารณสุขโรคคือ ถนน ไฟฟ้า และประปา ยังพัฒนาไม่พอต่อการรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรม²⁸⁸

ปัญหาการเข้าออกงานบ่อยของแรงงานท้องถิ่น มักถูกเรียกว่า “ปัญหาการว่างงานแบบแอบแฝง” เนื่องจากคนท้องถิ่นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เหล่านี้จะมีอาชีพของตน คือ เกษตรกรรมหรือการประมง แต่เมื่อถึงฤดูกาลที่งานเหล่านี้ไม่สามารถทำได้ เช่น ฤดูแล้ง หรือฤดูมรสุม กลุ่มคนเหล่านี้จะไปสมัครงานในบรรดาโรงงานอุตสาหกรรมหรือสถานประกอบการต่างๆในพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานไม่มั่นคงหรือมีฝีมือมากนัก เมื่อถึงฤดูที่สามารถทำการเกษตรกรรมหรือทำการประมงต่อได้ กลุ่มคนเหล่านี้จะออกไปประกอบอาชีพหลักของตน²⁸⁹ การเกิดกลุ่มคนว่างงานแบบแอบแฝงนี้แ่งหนึ่งแสดงให้เห็นถึงการเกิดคนกลุ่มใหม่ที่พึ่งพิงทั้งด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม สามารถปรับตัวให้เข้ากับเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ในอีกด้านหนึ่งได้แสดงให้เห็นถึงการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม จนทำให้เกิดกลุ่มคนในภาคเกษตร ที่เริ่มหันมาพึ่งพิงภาคอุตสาหกรรมเป็นอีกฐานหนึ่งนอกเหนือจากภาคเกษตรกรรมที่ตนเคยอยู่

ปี 2530 อุตสาหกรรมประมง ยังคงเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้มากที่สุดของจังหวัดปัตตานี มีอยู่ทั้งหมดจำนวน 31 โรง ส่วนอุตสาหกรรมการเกษตรแม้จะทำรายได้รองลงมา แต่เป็นอุตสาหกรรมประเภทที่มีจำนวนมากที่สุดของจังหวัด คือ 573 โรง หากรวมโรงงานอุตสาหกรรมทุกประเภทแล้วในปีดังกล่าวนี้ปัตตานีมีจำนวนโรงงานทั้งสิ้น 802 โรง ใช้แรงงานทั้งหมด 3,972 คน จังหวัดนราธิวาสมีจำนวนโรงงานทั้งหมด 703 โรง ใช้คนงาน 4,254 คน ในจำนวนนี้เป็นโรงสีข้าวกว่า 470 โรง ส่วนจังหวัดยะลามีโรงงานอุตสาหกรรม 173 โรง²⁹⁰ ในปีเดียวกันนี้ชุมชนใหญ่หรือตลาดศูนย์กลางของอำเภอในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและธุรกิจ เกิดการขยายตัว

²⁸⁸ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม สำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงอุตสาหกรรม, แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี, หน้า 31-35.

²⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

²⁹⁰ ดร.ณิ บุญภิกษา, การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส กับจังหวัดสตูล ซึ่งมีผลกระทบต่อกรปกครอง (สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2530), หน้า 41-42.

ขึ้นอย่างเด่นชัด เช่น อำเภอสุโขทัย-ลก อำเภอเบตง กลายเป็นเมืองที่ถือได้ว่ามีความเจริญมากที่สุดของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในขณะนี้ นอกจากนี้ตัวอำเภอเมืองปัตตานี อำเภอเมืองยะลา อำเภอเมืองนราธิวาสเองเริ่มขยายตัวเช่นกัน ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการขยายตัวของเมืองในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้คือเรื่องของการท่องเที่ยว ทำให้เริ่มเห็นร้านค้าปลีกที่ซื้อพ ภัตตาคารอาหารขนาดใหญ่ รวมถึง สถานรื่นเริงอย่าง โรงภาพยนตร์ ไนท์คลับ สถานอาบอบนวด เริ่มเกิดขึ้นมาจำนวนมากเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจากมาเลเซียและสิงคโปร์ ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มหลักของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีจำนวนการเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นเสมอ²⁹¹

การสนับสนุนให้มีการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงเวลานี้ มีความเป็นไปได้ที่จะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กิจการโรงอิฐที่เน้นการทำอิฐและถ่วงรอน้ำยางของนายไพรัตน์ พงษ์สุวรรณศิริ โดยโรงอิฐที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองยะลา จังหวัดยะลา เริ่มก่อมาตั้งแต่ปี 2520 และเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในระยะเวลา 10 ปี จนกระทั่งปี 2530 สามารถผลิตอิฐได้วันละ 10,000 ก้อน มีคนงานในโรงอิฐ 100 คนเศษ และมีคนงานในโรงงานทำถ่วงรอน้ำยางอีก 100 คนเศษ และได้ใช้ชื่อโรงงานนี้ว่า “โรงงานพงษ์ไทย”²⁹² ซึ่งโรงงานอิฐนั้นเป็นหนึ่งในประเภทโรงงานที่รัฐให้การสนับสนุนในการลงทุนและเสนอแก่นักลงทุนว่าเป็นกิจการที่สามารถเติบโตได้ดีในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผ่านโครงการจัดตั้งเขตพัฒนาอุตสาหกรรมในปัตตานี

นอกจากนี้ในปี 2529 นายไพรัตน์ พงษ์สุวรรณศิริ ยังได้ตั้ง “บริษัทสนไทยยะลา จำกัด” ซึ่งเป็นกิจการเกี่ยวกับโรงเลื่อยไม้ยางพารา แต่ตัวโรงงานก่อสร้างเสร็จจริงในปี 2530 เมื่อเริ่มดำเนินงานได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการ คือ ได้รับการอนุญาตให้ส่งออกไม้ยางอบแห้งไปยังต่างประเทศได้ 100 เปอร์เซ็นต์ ได้รับการยกเว้นภาษีเป็นเวลา 5 ปี และไม่ต้องเสียภาษีนำเข้าเครื่องจักร บริษัทสนไทยยะลามีสิงคโปร์เป็นตลาดหลักในช่วงปี 2530 และมีโครงการจะนำไม้ยางที่ผลิตได้มาแปรรูปเป็นเฟอร์นิเจอร์ในปี 2531 โรงเลื่อยไม้ยางพาราที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองยะลาเช่นเดียวกัน มีคนงานประมาณ 300 คนในปี 2530 แต่ในขณะเดียวกันนายไพรัตน์ ได้คาดว่าปัญหาหนึ่งที่โรงงาน

²⁹¹ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ และคณะ, การปกครองท้องถิ่นที่ต่างวัฒนธรรม: สถานการณ์ในบริเวณ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้และแนวทางแก้ไข, หน้า 36.

²⁹² ปิยะวรรณ สุชารัตน์, รายงานการวิจัยบุคคลสำคัญของจังหวัดยะลา (ยะลา: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมและศูนย์วิจัยและบริการ, 2530-2531), หน้า 196-197.

เลื่อยไม้ยางพาราของตนจะประสบ คือ ปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบมาป้อนโรงงาน เนื่องจากจังหวัดยะลามีโรงงานที่รับซื้อไม้ยางพารามาเลื่อยเพื่อทำไม้ลังประมาณ 50 โรง²⁹³

กรณีของนายไพรัตน์กับโรงอิฐและโรงงานเลื่อยไม้ยางพาราที่เติบโตอย่างรวดเร็วในระยะเวลา นี้ เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนของประเภทโรงงานที่ได้รับการสนับสนุนจากทางการในการประกอบกิจการ โดยเฉพาะด้านการละเว้นภาษีเป็นเวลา 5 ปี รวมถึงการได้รับการสนับสนุนในการดำเนินการทางธุรกรรมต่างๆ แม้ว่ากิจการเหล่านี้จะอยู่นอกพื้นที่จังหวัดปัตตานีกก็ตาม และยังคงแสดงให้เห็นถึงลักษณะของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ยังคงมีลักษณะโรงงานขนาดเล็กและขนาดกลาง ดำเนินการแปรรูปวัตถุดิบขั้นปฐมไม่ได้เป็นอุตสาหกรรมที่มีการใช้เทคโนโลยีอย่างเข้มข้น แต่เป็นการใช้แรงงานคนอย่างเข้มข้น การเกิดขึ้นของโรงงานประเภทนี้ ย่อมทำให้เกิดกลุ่มคนที่พึ่งพิงและหารายได้จากอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น กลุ่มคนประเภทนี้ขยายตัวไปพร้อม กับจำนวนโรงงานที่ขยายตัวมากขึ้น ลักษณะของการว่างงานแฝงที่กล่าวถึงก่อนหน้านี้ จึงเกิดขึ้นในสถานะที่งานเกษตรกรรมยังเป็นอาชีพหลัก แต่ในขณะเดียวกันการพึ่งพิงหารายได้จากการใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ก็เริ่มจะเป็นสิ่งจำเป็นมากยิ่งขึ้น จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ มองว่าอุตสาหกรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะนี้

“...ส่วนใหญ่เป็นประเภทครอบครัวหรือขนาดเล็กพอมีบ้าง แต่เป็นมาด้วยตนเองตามยถากรรม และนับว่าพัฒนาช้ามากในอดีตถึงปัจจุบัน สาเหตุเพราะเหตุการณ์ความไม่สงบของท้องถิ่นที่แล้วมา และการขาดการปูพื้นฐานและส่งเสริมจากทางราชการอย่างไรรก็ตาม โรงงานที่ราษฎรและนักธุรกิจได้ทำกัน ได้แก่ โรงงานอบยาง โรงงานปลาบ่น ปลากระป๋อง และโรงงานขนาดเล็กเกี่ยวกับการทำอาหารซอสมะเขมร ทำเฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น ส่วนโรงงานที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ไม่มีเลย”²⁹⁴

การพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐในระยะเวลา นี้ มีลักษณะของการออกโครงการที่เอื้อให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เน้นการใช้ทรัพยากรจากในท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผลผลิตทางการเกษตรหรือวัสดุที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตทางการเกษตร เช่น ไม้ยางพารา อุตสาหกรรมที่ขยายตัวในระยะเวลาที่รัฐให้การสนับสนุนนี้ มีลักษณะของการเป็นอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมเกือบทั้งหมด ซึ่งเป็นลักษณะที่แทบจะไม่เปลี่ยนแปลงตลอดหลายทศวรรษของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะจังหวัดนราธิวาสที่การขยายตัวของ

²⁹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 204-206.

²⁹⁴ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, การปกครองท้องถิ่นต่างวัฒนธรรม: สถานการณ์ในบริเวณ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้และแนวทางแก้ไข, หน้า 37.

อุตสาหกรรมยังคงเป็นไปแบบครัวเรือนเสียเป็นส่วนใหญ่ โครงการที่มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนา อุตสาหกรรมในระยะเวลาสั้น เป็นเพียงแค่การออกตัวโครงการที่สร้างบรรยากาศให้เกิดการลงทุน แต่ ยังไม่สามารถหาหลักฐานที่สามารถระบุได้ว่าโครงการจัดตั้งเขตพัฒนาอุตสาหกรรมปิดตามีประสบ ความสำเร็จมากน้อยเพียงใด กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมในระยะสั้นเกิดขึ้นควบคู่กับการพัฒนา ผลผลิตทางด้านเกษตรกรรมให้ได้คุณภาพเพื่อป้อนตลาดอุตสาหกรรมที่รัฐวางแผนที่จะให้เกิดการ พัฒนาอย่างจริงจังในพื้นที่ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือเพื่อยกระดับรายได้ของประชาชนในท้องที่ ซึ่ง เป็นการแก้ปัญหาความยากจนที่รัฐเชื่อว่าเป็นที่มาอย่างหนึ่งของปัญหาความรุนแรงในพื้นที่แห่งนี้

4.4. อาชีพและรายได้ต่อหัวของประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

เมื่อพิจารณาอาชีพของประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะนี้ ประมาณปี 2525 ประชาชนยังประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ส่วนใหญ่ คือ ทำนา สวนผลไม้ สวนยางพารา ประมงและประกอบอาชีพต่อเรือบ้างในบางท้องที่ จากคำบอกเล่าของข้าราชการครูในระยะนี้ ประชาชนหลายพื้นที่ยังประสบภาวะยากจน โดยแต่ละพื้นที่ประชาชนจะมีอาชีพหลักแตกต่างกันออกไป เช่น บางท้องที่ทำนาเป็นหลัก บางที่ทำสวนผลไม้เป็นหลัก หรือบางที่ทำสวนยางพาราเป็นหลัก แต่ เป็นที่น่าสังเกตว่าในพื้นที่ที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธนั้น ครูที่ทำงานในพื้นที่เหล่านี้มักเล่าว่า ประชาชนส่วนใหญ่จะมีฐานะปานกลางถึงขั้นดี หากในท้องที่ใดที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นมุสลิมและมี อาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ประชาชนในท้องที่นั้นจะมีฐานะยากจน นอกจากนี้หมู่บ้านหรือชุมชนที่มี อาชีพต่อเรือเป็นอาชีพหลักของชุมชน ฐานะของคนในชุมชนจะค่อนข้างดีเมื่อเทียบกับชุมชนมุสลิม อื่นๆที่ประกอบเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก²⁹⁵ ครูมุสลิมคนหนึ่งได้เล่าถึงฐานะความเป็นอยู่ของ ชาวบ้านบริเวณโรงเรียนตลาดนัดคูโบ ตำบลเขาตวม อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ที่ส่วนใหญ่เป็นมุสลิม ว่า

“...อาชีพของชาวบ้านส่วนใหญ่ทำนา และทำสวนผลไม้จำพวกเงาะ ทุเรียน สวนมะพร้าว สวนยางพาราก็มีบ้าง แต่ส่วนใหญ่มีความอึดอัดขาดแคลนไม่ค่อยพอจะกิน เพราะที่ทำกินมีน้อยและจำนวนประชากรก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว บางฤดูกาลชาวบ้านต้องอพยพไปรับจ้างกรีดยางพาราที่ต่างอำเภอหรือต่างจังหวัด ไปกันเกือบหมื่นหมู่บ้านเลย

²⁹⁵ คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาองค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสาม จังหวัดชายแดนภาคใต้, องค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 215, 220, 223-225, 228, 233, 244, 247, 250.

คงเหลือไว้แต่คนแก่และเด็กๆ...ฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านละแวกนี้จัดอยู่ในเกณฑ์
ต่ำ... ”²⁹⁶

สำหรับจังหวัดปัตตานี ปี 2525 ประมงยังเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้แก่จังหวัดเป็นอันดับหนึ่ง
นั่นคือ สามารถนำมาบริโภคภายในจังหวัดได้อย่างเพียงพอ ทั้งยังสามารถส่งไปจำหน่ายทั้งใน
ต่างจังหวัดและในต่างประเทศ เฉพาะปีนี้ประมงทำรายได้ให้จังหวัดกว่า 900 ล้านบาท ในปีเดียวกันนี้
ปัตตานีมีพื้นที่ทำสวนยาง 308,427 ไร่ เป็นยางพันธุ์ดี 189,402 ไร่ เป็นยางพันธุ์พื้นเมือง 119,025 ไร่
สร้างรายได้ประมาณ 258 ล้านบาท มีการทำสวนมะพร้าว 62,128 ไร่ มูลค่า 8.6 ล้านบาท ทำสวน
ผลไม้ยืนต้น คือ เงาะ ทุเรียน ลางสาด มังคุด ฯลฯ 48,952 ไร่ มูลค่า 307 ล้านบาท มีการทำพืชไร่
และพืชสวน เช่น ถั่วลิสง ถั่วเขียว คენห่า กะหล่ำปลี 61,662 ไร่ มูลค่า 49.3 ล้านบาท มีพื้นที่ทำนา
340,410 ไร่ มูลค่า 310 ล้านบาทโดยประมาณ แต่การเพาะปลูกข้าวของปัตตานีสร้างผลผลิตต่อไร่ต่ำ
ซึ่งทางการเชื่อว่ามาจากปัญหาการขาดระบบชลประทานที่ดี การประสพภัยธรรมชาติ คือ ปัญหาน้ำ
ท่วม และประชาชนยังใช้วิธีการผลิตที่ยังล้าหลัง²⁹⁷

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณารายได้ต่อหัวของประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ใน
ระยะเวลาปี ในปี 2525 ประชาชนในจังหวัดยะลามีรายได้เฉลี่ย 14,321 บาทต่อคนต่อปี จัดเป็น
อันดับที่ 7 ของภาคใต้โดยรวม ส่วนจังหวัดปัตตานีมีรายได้เฉลี่ย 8,166 บาทต่อคนต่อปี นับเป็น
จังหวัดที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่ำที่สุดในภาคใต้ โดยภาคใต้มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวโดยรวมในปีนี้ คือ
14,376 บาทต่อคนต่อปี²⁹⁸ ในปี 2527 ประชาชนในจังหวัดนราธิวาสมีรายได้เฉลี่ย 10,497 บาทต่อ
คนต่อปี เมื่อเข้าสู่ปี 2528 ปัตตานีซึ่งเป็นจังหวัดที่มีประชากรหนาแน่นที่สุดในพื้นที่สี่จังหวัดชายแดน
ภาคใต้มีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 10,098 บาทต่อคนต่อปี จังหวัดนราธิวาสมีรายได้เฉลี่ย 12,497 บาทต่อ
คนต่อปี ส่วนจังหวัดยะลามีรายได้เฉลี่ย 16,518 บาทต่อคนต่อปี ในปี 2530 จังหวัดปัตตานีมีรายได้
เฉลี่ย 11,108 บาท จังหวัดนราธิวาสมีรายได้เฉลี่ย 13,448 บาท ส่วนจังหวัดยะลามีรายได้เฉลี่ย
16,601 บาท²⁹⁹

²⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 215-216.

²⁹⁷ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม สำนักงานปลัดกระทรวง
กระทรวงอุตสาหกรรม, แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี, หน้า 6-8.

²⁹⁸ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม สำนักงานปลัดกระทรวง
กระทรวงอุตสาหกรรม, แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี, หน้า 6.

²⁹⁹ ดู ดร.ณิ บุญภิบาล, การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส
กับจังหวัดสตูล ซึ่งมีผลกระทบต่อกรปกครอง, หน้า 44; ขยากรณ์ ศรีสาคร, “นโยบายของรัฐกับการแก้ไขปัญหา
การบริหารงานจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 124. ข้อมูลรายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชาชนในจังหวัดปัตตานีในปี

แม้ว่ารายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อคนต่อปีของประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะเวลาจะมีอัตราสูงขึ้น แต่เป็นการเพิ่มขึ้นในอัตราที่น้อยมาก ส่วนหนึ่งของสาเหตุดังกล่าวอาจเป็นเพราะว่าแม้จะมีการขยายตัวของอุตสาหกรรมบางประการในท้องที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะเวลาที่ผ่านมา หากแต่เป็นการขยายตัวในลักษณะที่จำกัดทั้งในเรื่องของปริมาณโรงงานและพื้นที่ที่เกิดโรงงาน ซึ่งมักกระจุกตัวอยู่ในเขตเทศบาลหรือเขตตัวเมืองเท่านั้น แม้จะทำให้เกิดภาวะการว่างงานแฝงที่กลุ่มเกษตรกรในท้องที่เริ่มเข้ามาพึ่งพิงรายได้จากภาคอุตสาหกรรม และสับเปลี่ยนการทำงานในโรงงานกับการทำงานในภาคเกษตรกรรมตามฤดูกาล แต่กระบวนการเกิดขึ้นของกลุ่มคนเหล่านี้ก็มีมาเป็นระยะ และมีพลวัตมาก่อนหน้านี้แล้ว เมื่อพิจารณาจากจำนวนผู้ว่างงานในปี 2530 ของจังหวัดนราธิวาส คือ 11,000 คน จากกลุ่มที่เป็นผู้ใช้แรงงาน 270,599 คน แต่ในปี 2532 กลับเพิ่มขึ้นเป็น 18,443 คน โดยผู้ว่างงานเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มคนที่ผ่านการศึกษาระบบของรัฐคือ ระบบอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา และมีความคาดหวังที่จะเข้าทำงานในหน่วยงานของรัฐ แต่รัฐมีข้อจำกัดในการเพิ่มจำนวนราชการเพื่อรับคนกลุ่มนี้เข้ามาอยู่ในระบบราชการ กอปรกับโรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส เป็นโรงงานขนาดเล็กที่ใช้ระบบครอบครัวจึงไม่สามารถรองรับจำนวนแรงงานได้มากนัก³⁰⁰

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐ ระหว่างปี 2521-2532 เป็นการพัฒนามีรากฐานมาจากการพัฒนาในช่วงทศวรรษ 2500-2510 อย่างไรก็ตามจะเห็นว่าการพัฒนาดังกล่าวจะเป็นการพัฒนาไปตามแผนที่อยู่ใน “นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2521” และนโยบายที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ เป็นการพยายามในการ “ปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตให้ทันสมัย เพื่อให้มีการผลิต การขยายตลาดแรงงาน และการเพิ่มรายได้แก่คนไทยมุสลิมมากขึ้น ตลอดจนส่งเสริมและให้การสนับสนุนโครงการตามพระราชประสงค์ ส่งเสริมให้มีการสร้างทางหลวงจังหวัดและทางหลวงชนบทที่สามารถติดต่อกันได้ให้มากที่สุด และใช้ได้ทุกฤดูกาล”³⁰¹

2528 ในเอกสารสองชิ้นนี้ได้ให้ข้อมูลแตกต่างกันค่อนข้างมาก คือ ดร.ณิได้ให้ข้อมูลว่ามีรายได้เฉลี่ย 19,226 บาทต่อคนต่อปี โดยอ้างอิงข้อมูลจาก สำนักงานจังหวัดปัตตานี, บรรยายสรุปจังหวัดปัตตานี 2530, หน้า 41 ในขณะที่ชยากรณ์ได้อ้างข้อมูลจาก กองบัญชาประชาชนชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัด 2530, หน้า 29 แต่สันนิษฐานว่าข้อมูลจากบรรยายสรุปจังหวัดปัตตานี 2530 ได้อ้างข้อมูลจากผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัด 2530เช่นกัน ซึ่งอาจมีความผิดพลาดบางประการ ในที่นี้จึงยึดตามข้อมูลของชยากรณ์

³⁰⁰ จังหวัดนราธิวาส, ข้อมูลทั่วไปจังหวัดนราธิวาส ปี 2532, หน้า 78-79.

³⁰¹ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, บรรยายสรุปเสนอต่อคณะนักศึกษารุ่นที่ 26, หน้า 15-16.

การพัฒนาดังกล่าวนำมาซึ่งการขยายตัวของเส้นทางคมนาคมสายย่อยที่เชื่อมพื้นที่ตอนในของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าด้วยกัน คือ เส้นทางที่เชื่อมหมู่บ้านกับหมู่บ้าน หมู่บ้านกับตำบลหรือตำบลกับตำบลเข้าด้วยกัน โดยเป็นถนนสายย่อยที่สร้างขึ้นมาเพื่อเชื่อมถนนสายหลัก ซึ่งถูกสร้างขึ้นมาในระหว่างทศวรรษ 2500-2510 เข้าด้วยกัน เนื่องจากถนนสายหลักเหล่านี้ทำหน้าที่ในการเชื่อมพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าด้วยกัน และเชื่อมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้กับภาคใต้ตอนบน ถนนที่ถูกสร้างขึ้นในระหว่างปี 2521-2532 ยังมีลักษณะของการเป็นถนนที่เชื่อมพื้นที่ชนบทกับพื้นที่ตัวเมืองเข้าด้วยกัน เพื่อประโยชน์ในการลำเลียงผลผลิตทางการเกษตรเข้าสู่ตัวเมืองและเพื่อเอื้อประโยชน์ในการเป็นเส้นทางที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามของรัฐ ใช้ในการเข้าไปปราบปรามกองกำลังติดอาวุธที่มีที่ตั้งฐานอยู่ในเขตป่าเขาและพื้นที่ชนบทได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐในเวลานี้ ยังทำให้เห็นถึงการขยายตัวของแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคขนาดเล็กและระบบชลประทานขนาดใหญ่จำนวนมาก ซึ่งสิ่งดังกล่าวเกิดขึ้นควบคู่กับการขยายตัวของพื้นที่เพาะปลูกหรือพื้นที่ทดลองเพาะปลูกของทางการที่ดำเนินการโดยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และการขยายตัวของการเพาะปลูกพืชเกษตรสายพันธุ์ใหม่โดยเฉพาะข้าวกับยางพารา ตลอดจนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจำนวนมากที่ให้ความสำคัญกับการเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนผ่านการพัฒนาวิธีการผลิตและแปรรูปสินค้าเกษตรแบบใหม่

การขยายตัวของอุตสาหกรรมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับว่าเป็นไปอย่างจำกัดมาก แม้รัฐจะมีโครงการเขตพัฒนาอุตสาหกรรมระดับจังหวัดที่จังหวัดปัตตานีในช่วงปลายทศวรรษ 2520 แต่อุตสาหกรรมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งหมดยังมีลักษณะของหัตถอุตสาหกรรมหรืออุตสาหกรรมขนาดย่อมที่เน้นการแปรรูปสินค้าเกษตร และโรงงานเกือบทั้งหมดก็กระจุกอยู่ในพื้นที่ตัวเมือง อย่างไรก็ตามในช่วงปลายทศวรรษ 2520 เริ่มเห็นอุตสาหกรรมที่ไม่ใช่โรงสีข้าวขยายตัวมากยิ่งขึ้น และการขยายตัวของอุตสาหกรรมในระยะเวลานี้ยังทำให้เกิดกลุ่มแรงงานที่เคลื่อนย้ายไปมาระหว่างภาคเกษตรกับภาคอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ใช้ประโยชน์และได้ประโยชน์จากการพัฒนาทางด้านนี้ของรัฐในการเพิ่มรายได้ แม้ว่าอาชีพหลักของประชาชนในพื้นที่นี้ยังคงเป็นอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักตลอดทศวรรษ แต่การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของรัฐก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ระดับรายได้ของประชาชนในพื้นที่นี้สูงขึ้น แม้จะไม่ใช้ตัวเลขที่ก้าวกระโดดก็ตาม

บทที่ 5

“ขบวนการโจรก่อการร้าย” ในฐานะผลกระทบจากนโยบายของรัฐต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและการเมืองในพื้นที่ การเคลื่อนไหวของกลุ่มติดอาวุธในพื้นที่โดยเฉพาะกลุ่ม “ขบวนการโจรก่อการร้าย” นับเป็นความเคลื่อนไหวสำคัญที่ทำให้เห็นว่ากระบวนการพัฒนาของรัฐก่อให้เกิดการต่อต้านกระบวนการพัฒนาที่หนักหน่วงเช่นกัน ในที่นี้จะอธิบายให้เห็นสภาพการคงอยู่ การเคลื่อนไหว ความคิด โดยเฉพาะลักษณะร่วมประการสำคัญของขบวนการโจรก่อการร้าย คือ การเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการพัฒนาทางด้านการศึกษารวมถึงด้านเศรษฐกิจสังคมของรัฐ ในบทนี้จะให้ความสำคัญกับเรื่องราวของขบวนการโจรก่อการร้าย ซึ่งเป็นกองกำลังติดอาวุธที่มีลักษณะของการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการพัฒนาของรัฐ

5.1. “ขบวนการโจรก่อการร้าย” กับการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองในช่วงทศวรรษ 2500-2510

ก่อนปี 2515 รัฐเรียกเหล่ากองกำลังติดอาวุธที่มีประชาชนมุสลิมเป็นกำลังและเคลื่อนไหวในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ว่า “ขบวนการแบ่งแยกดินแดน” หรือ “ขบด.” แต่ในต้นปีดังกล่าวรัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร ได้ตัดสินใจเปลี่ยนคำเรียกดังกล่าวมาเป็นคำว่า “ขบวนการโจรก่อการร้าย” หรือ “ขจก.” เพื่อลดความตึงเครียดจากการใช้คำ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสัมพันธ์ภาพระหว่างรัฐกับชาวมุสลิมที่เป็นชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ดังกล่าว แต่โดยทั่วไปแล้วกองกำลังเหล่านี้มักนิยมเรียกการเคลื่อนไหวของพวกเขาว่า “ขบวนการปลดแอกปัตตานี”¹

5.1.1. องค์กรนำของ “ขบวนการโจรก่อการร้าย”

5.1.1.1. บีเอ็นพีพี

หากเชื่อข้อมูลของสุรินทร์ พิศสุวรรณ องค์การนำสำคัญที่ควบคุมการเคลื่อนไหวของกองกำลังติดอาวุธที่มีลักษณะของการเป็นขบวนการโจรก่อการร้ายหรือขบวนการปลดแอกปัตตานีหรือปาตานี องค์กรแรกที่ถือกำเนิดขึ้น คือ องค์กรบีเอ็นพีพี (BNPP-Barisan National Pembesan Patani-แนวร่วมปลดแอกแห่งชาติปาตานี) ก่อตั้งขึ้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง โดยตนกูมะฮะฮะ

¹ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ผมรู้จักเปาะเยศดีกว่าใครใคร่ (กรุงเทพฯ: วิทวัส, 2522), หน้า 55, 81.

ยิดดิน ซึ่งเป็นบุตรชายคนสุดท้ายของเจ้าเมืองปัตตานีคนสุดท้าย คือ ตนกู้อับดุลกาเดร์ กามารุดดิน ที่ลี้ภัยทางการเมืองไปอยู่มาเลเซีย โดยอาศัยเงื้อมมือจากสงครามโลกครั้งที่สอง ต่อมาตนกูมะไฮ ยิดดิน เสียชีวิตในปี 2496 ตนกูยะลา นาแซร์ (นายอดุลย์ ณ สายบุรี)² อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนราธิวาสที่หลบหนีภัยการเมืองไปยังรัฐกลันตันของมาเลเซียในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ขึ้นเป็นผู้นำแทน

องค์กรนี้มีลักษณะของความเป็นกษัตริย์นิยมมาตั้งแต่ก่อตั้งองค์กร กล่าวคือ มีเป้าหมายในการสร้างปัตตานีหรือปาตานีที่หมายรวมถึงจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งหมดให้กลับยิ่งใหญ่เหมือนอาณาจักรปัตตานีในอดีต โดยมีสุลต่านเป็นประมุข กลุ่มนี้จึงมีความสายสัมพันธ์กับกลุ่มอนุรักษนิยมในจังหวัดชายแดนภาคใต้³สอดคล้องกับสิ่งที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ มองว่า “บีเอ็นพีพีมีจุดมุ่งหมายเพื่อฟื้นฟูรัฐปัตตานีในอุดมคติของอดีต เพื่อต่อต้านแนวสังคมนิยมของปีอาร์เอ็น จึงอยากกรีกษากษัตริย์ประเพณีอันดีของมลายู”⁴

ในขณะที่อิหมรอน มะลูลิม ได้อ้างข้อมูลของวันกาเดร์ เจ๊ะหมาน (W.K. Che Man) เล่าประวัติของบีเอ็นพีพีว่า เกิดจากการรวมตัวกันของขบวนการกัมปาร์ (GAMPAR-Gabogan Melayu Pattani Raya) ซึ่งก่อตั้งโดยตนกูมะไฮ ยิดดิน และขบวนการ PPM (Pattani Movement) ซึ่งองค์กรทั้งสองเป็นองค์กรที่เน้นเคลื่อนไหวทางการเมือง และใช้ความรุนแรงเป็นบางครั้งในการเคลื่อนไหวช่วงทศวรรษ 2490 เพื่อปลดปล่อยจังหวัดชายแดนภาคใต้จากการปกครองของรัฐบาลไทย ต่อมาตนกูยะลา นาแซร์ อดีตรองหัวหน้าของกัมปาร์ ได้ตั้งสมาชิกจากองค์กรทั้งสองในการก่อตั้งบีเอ็นพีพี

² ตนกูยะลา นาแซร์ เป็นบุตรของพระยาสุริยะสุนทรบวรภักดี เจ้าเมืองสายบุรี เกิดเมื่อปี 2453 เคยศึกษาในวชิราวุธวิทยาลัย (โรงเรียนมหาดเล็กหลวง) จนสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 และเข้ารับราชการในแผนกอัยการของจังหวัดสายบุรี (ในขณะนั้น) ระยะเวลาหนึ่งจึงลาออกเพื่อประกอบอาชีพส่วนตัว ต่อมาสามารถลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนจังหวัดนราธิวาสได้กว่า 2 สมัย ปี 2487 ได้ยื่นหนังสือร้องเรียนต่อจอมพลป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ความว่า ข้าราชการไทยพุทธในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ก่อกบฏและเหยียบย่ำศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมมลายูของคนในพื้นที่ แต่รัฐบาลได้ตอบหนังสือดังกล่าวว่า สิ่งที่ข้าราชการเหล่านั้นทำ “ชอบด้วยกฎหมาย” คือ รัฐนิยม 12 ฉบับในขณะนั้น ตนกูยะลาจึงลี้ภัยการเมืองไปอยู่รัฐกลันตันของมาเลเซียกับพี่ชายคือตนกูปัตตารอนนับแต่บัดนั้น ดู กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้ (กรุงเทพฯ: ไตรมิตร, 2517), หน้า 61-63.

³ สุรินทร์ พิศสุวรรณ, “เงื่อนงำทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 49-52.

⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สังเขปประวัติศาสตร์มลายูปัตตานี,” ใน มลายูศึกษา: ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลายูมุสลิมในภาคใต้, นิธิ เอียวศรีวงศ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2550), หน้า 53.

ขึ้นในปี 2502 โดยผู้นำส่วนใหญ่ในระยะแรกเป็นพวกขุนนางเก่าและผู้นำทางศาสนา⁵ หากยึดถือข้อมูลตามนี้แล้วองค์กรบีเอ็นพีพี ก่อร่างขึ้นมาอย่างชัดเจนในปี 2502 โดยพัฒนามาจากบรรดาองค์กรชาตินิยมปัตตานีที่ก่อตั้งมาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 โดยตนกูมะฮะฮิด ยิดดิน ในต้นทศวรรษ 2500 มีนักศึกษาด้านศาสนาอิสลามจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะกลุ่มที่ศึกษาอยู่ในประเทศมาเลเซีย เข้าร่วมกับองค์กร และเริ่มก้าวขึ้นมามีบทบาทสำคัญ ได้แก่ นายบัตริ ฮัมดัน นายอับดุลฟาตาค์ อุมาร์ นายอตันัน อุบายดะห์ อูสตาด อาซูลีน (อาซูดิง บินอับดุลซาและห์) นายหะยีมุหะมะ โตล ดร.วันสุไลมานหรือแวงสะแลแม โดยผู้นำกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่นั้นมีนายตือเระ มะดีเยาะ (บาปะ อิดริส) หรือที่รู้จักกันในนาม “เปาะเย๊ะ” เป็นผู้นำคนสำคัญ⁶

ราวปี 2514 เกิดการแตกแยกขึ้นภายในองค์กรบีเอ็นพีพี ทำให้สมาชิกภายในแตกออกเป็นสองสาย คือ สายที่ยังคงอยู่กับบีเอ็นพีพีภายใต้การนำของตนกูยะลา นาแซร์ กับอีกสายหนึ่งได้แยกตัวเข้าร่วมกับป็อาร์เอ็น (BRN-Barisan Revolution National-แนวร่วมปฏิวัติแห่งชาติปาตานี)⁷ จนเข้าสู่ปี 2515 ตนกูยะลานาแซร์ เริ่มมอบหมายให้ตนกูมะฮุดดินหรือตนกูมา ผู้เป็นหลานชายรับช่วงต่อในการเป็นดำเนินการแทนตน⁸ ต่อมาในปี 2520 ตนกูยะลา นาแซร์ เสียชีวิตลงทำให้สัญลักษณ์ของการรวมตัวกันของบีเอ็นพีพีสูญสิ้นลง นำมาสู่การชิงอำนาจกันภายในองค์กรระหว่างฮะยี วาเต๊ะ และวาซูดิน อับดุลยฺชาและ ซึ่งจบลงด้วยการครองอำนาจของวาซูดิน อับดุลยฺชาและ และการแตกแยกกันครั้งใหญ่ภายในองค์กร เนื่องจากทำให้บีเอ็นพีพีแตกออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มของวาซูดิน อับดุลยฺชาและ กลุ่มของตนกูดีง และกลุ่มของเปาะเย๊ะ⁹

5.1.1.2. ป็อาร์เอ็น

ป็อาร์เอ็น (BRN-Barisan Revolution National-แนวร่วมปฏิวัติแห่งชาติปาตานี) ก่อตั้งขึ้นในปี 2503 เป็นองค์กรนำแรกที่เกิดขึ้นมาโดยมีเป้าหมายทางการเมืองสมัยใหม่ คือ มีเป้าหมายในการปลดปล่อยจังหวัดชายแดนภาคใต้ออกจากรัฐไทย แล้วจะปกครองด้วย “ระบอบอิสลามิกสังคมนิยม” หรือ “สังคมนิยมอิสลาม” ซึ่งเป็นการดำเนินรอยตามประธานาธิบดีนัสเซอร์แห่งอียิปต์ คือ ไม่ต้องการเอาอย่างสหภาพโซเวียต และไม่ต้องการทุนนิยมแบบตะวันตก ซึ่งถือเป็นต้นกำเนิดของลัทธิล่าอาณานิคม

⁵ อิมรอน มะลูลีม, วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับมุสลิมในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กรุงเทพฯ: อิสลามิกอะเคเดมี, 2538), หน้า 177-178.

⁶ อารีฟิน บินจิ และคณะ, ปาตานี...ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู (สงขลา: มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้, 2558), หน้า 357.

⁷ เรืองยศ จันทรคีรี, สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้ (กรุงเทพฯ: บริษัท วงศ์पाल จำกัด, 2523), หน้า 372.

⁸ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 28.

⁹ เรืองยศ จันทรคีรี, สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้, หน้า 371.

นิคม/จักรวรรดินิยมที่ปีอาร์เอ็นต่อต้าน ในขณะที่เดียวกันปีอาร์เอ็นก็ประณามลักษณะศักดินาของสังคมนิยมไปพร้อมกัน ซึ่งทำให้ปีอาร์เอ็นไม่สามารถสร้างสายสัมพันธ์กับกลุ่มผู้นำตามจารีตในพื้นที่ได้ และเป็นผลให้ชาวมุสลิมหลายกลุ่มที่ต้องการรักษาจารีตประเพณีแบบมลายูกลางแคลงใจการดำเนินการของปีอาร์เอ็น จากข้อมูลของทางการระบุว่า แกนนำสำคัญประกอบด้วยหะยีอามิน โต๊ะมีนา (บุตรชายของหะยีสุหลง อับดุลกาเดร์) หะยีอับดุลการิม บินฮัสซัน¹⁰ (โต๊ะอาเยะการิม/อาบูคัสวัน) นายวันอาหะมัด รอฟีหรือ อาหะมัด บง ซึ่งผู้นำเหล่านี้เป็นอดีตโต๊ะครูสอนปอเนาะ และมีสมาชิกระดับนำที่ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศโดยเฉพาะมาเลเซียและอินโดนีเซีย กลุ่มนี้จึงได้รับความนิยมจากมุสลิมรุ่นใหม่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และมีสายสัมพันธ์ที่ติดกับพรรคคอมมิวนิสต์มลายา (พคม./CPM) และนับเป็นองค์กรนำที่เริ่มใช้อาวุธในการต่อต้านรัฐบาลไทยมาตั้งแต่ต้น¹¹

นอกจากนี้ยังมีข่าวลือว่าปีอาร์เอ็นพยายามเข้าหาเพื่อขอการสนับสนุนจากประธานาธิบดีซูการ์โนแห่งอินโดนีเซียในช่วงหลังปี 2500 แต่ภายหลังจากการดำเนินนโยบายเผชิญหน้า (Konfrontasi) ของประธานาธิบดีซูการ์โนต่อมาเลเซีย ปีอาร์เอ็นจึงถูกโจมตีเรื่องการเลือกข้างซูการ์โนในการเมืองระดับภูมิภาค ซึ่งเริ่มสร้างความแตกแยกขึ้นในองค์กรปีอาร์เอ็นเอง¹² ข้อมูลของทางการไทยระบุว่าปีอาร์เอ็นได้เตรียมก่อการจับตัวผู้ว่าราชการจังหวัดและผู้กำกับตำรวจในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในวันที่ 18 มีนาคม 2504 ซึ่งเป็นวันตรุษฮารีรายอแต่ทำไม่สำเร็จ เนื่องจากหะยีอามิน โต๊ะมีนา ถูกจับกุมพร้อมสมาชิกอีก 7 คน โดยถูกดำเนินคดีและต้องโทษจนกระทั่งถูกปล่อยตัวออกมาในปี 2508

เมื่อเข้าสู่ปี 2511 ปีอาร์เอ็นขยายกำลังรบและสมาชิกร่วมอุดมการณ์ได้เป็นจำนวนมาก จัดตั้งเป็น “กองกำลังติดอาวุธปลดแอกอิสลามปาตานี” ตั้งฐานปฏิบัติการอยู่ในเขตเทือกเขาบูโด มีกอง

¹⁰ หะยีอับดุลการิม บินฮัสซัน ถูกเรียกกันในหมู่ลูกศิษย์ว่า “อุस्ताซการิม” คือ อาจารย์การิมในภาษาไทย มีข้อมูลที่ต่างกันอยู่สองกระแส บ้างว่าเดิมเป็นคนรัฐเคดาห์หรือไทรบุรีของมาเลเซีย บ้างว่าเป็นชาวจังหวัดปัตตานี ในช่วงปี 2508 ได้ตั้งปอเนาะสอนหนังสืออยู่ที่อำเภอเรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส ใช้ชื่อว่า “ปอเนาะปือตอ” อุस्ताซการิมใช้ชื่อในทะเบียนว่า “แวอาแซ ดอแย” มีบัตรประจำตัวออกที่อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ในปี 2511 ได้แจ้งย้ายไปอยู่เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร ในระยะหลังได้หลบหนีการจับกุมของเจ้าหน้าที่ และไปเป็นผู้จัดการโรงเรียน INSTITIUT PENDIDIKAN ISLAM ในเมืองโกตาบารูของมาเลเซีย นับเป็นบุคคลชั้นมันสมองของปีอาร์เอ็นมาตั้งแต่เริ่มแรก ดู กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 221-223.

¹¹ สุรินทร์ พิศสุวรรณ, “เงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 52.; นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สังเขปประวัติศาสตร์มลายูปัตตานี,” หน้า 50-51.; อารีฟิน บินจิ และคณะ, ปาตานี... ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู, หน้า 358.

¹² นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สังเขปประวัติศาสตร์มลายูปัตตานี,” หน้า 51.; เรืองยศ จันทรศิริ, สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้, หน้า 306-308.

กำลังติดอาวุธประมาณ 125 คน มีหัวหน้ากองกำลังติดอาวุธคนสำคัญ คือ นายตือระ มะดีเยาะ (บาปะอิตริส) หรือเปาะเย๊ะ ที่เป็นอดีตหัวหน้าหน่วยรบของบีเอ็นพีพี นายเปาะวอ โชะ นายเปาะบุย (บุสตามัน) หรือมะดีเยาะ สะดาวา และนายอิบรอฮิม (เปาะฮง/โตะกิ) ปีอาร์เอ็นได้แบ่งกำลังออกเป็น 3 กลุ่ม กระจายอยู่ตามพื้นที่เทือกเขาต่างๆ คือ เขตเทือกเขาภูเขาสูงจอนอง ในเขตอำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส พื้นที่เทือกบูโด ซึ่งเป็นเขตรอยต่อระหว่างอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส และอำเภอรามัน จังหวัดยะลา และเขตเทือกเขาตะเว บริเวณอำเภอสุไหงปาดี อำเภอจะนะ อำเภอเจาะไอร้อง อำเภอสุคีริน และอำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส¹³ เจ้าหน้าที่ตำรวจในจังหวัดยะลาเล่าว่ากำลังตำรวจในระยะเวลาที่เน้นปราบปรามปีอาร์เอ็น เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีกองกำลังติดอาวุธมากที่สุดในช่วงเวลานี้¹⁴

ปี 2513 สมาชิกระดับนำของปีอาร์เอ็นเกิดความแตกแยกครั้งใหญ่ในเรื่องอุดมการณ์ทำให้กองกำลังติดอาวุธแตกออกเป็นสองฝ่าย คือ กลุ่มของเปาะเย๊ะ ได้นำกำลังของตนกลับไปขึ้นกับบีเอ็นพีพีอีกครั้ง และกลุ่มเปาะบุย และกลุ่มเปาะวอโชะ นำกำลังที่เหลือไปขึ้นกับนายวันมะหะมัด บง ที่เป็นเลขาธิการของปีอาร์เอ็น โดยเปาะวอโชะได้ขึ้นมาเป็นผู้นำกองกำลังติดอาวุธของปีอาร์เอ็นในระยะนี้ และได้กลายเป็นกองกำลังหลักของปีอาร์เอ็นในการเคลื่อนไหวก่อการในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ กองกำลังติดอาวุธภายใต้การนำของเปาะวอโชะยังแบ่งออกเป็นสองกลุ่มย่อยอีก คือ กลุ่มของเจ๊ะกูดึง และกลุ่มของอาแว บูเก๊ะหรือกาฮัง¹⁵

ในปี 2516 เปาะวอโชะเสียชีวิต เปาะบุยหรือมะดีเยาะ สะดาวา ก้าวขึ้นเป็นหัวหน้ากองกำลังติดอาวุธ จนในปี 2518 มีการประชุมกันขององค์กรปีอาร์เอ็นที่รัฐเปรัก มาเลเซีย ที่ประชุมมีมติให้มีการจัดตั้งธรรมนูญและสภาบริหารองค์กร โดยมีมติแต่งตั้งให้หะยีอามิน โตะมีนา เป็นประธานสภาของปีอาร์เอ็น นายมะหะมัด บง เป็นเลขาธิการ ให้มะดีเยาะ สะดาวา เป็นหัวหน้ากองกำลังติดอาวุธ เช่นเดิม เมื่อนายมะหะมัด บง เสียชีวิตในปี 2519 องค์กรได้แต่งตั้งอุสตาสซอับดุลกาติม หรือหะยีการิม บินฮัสซัน อดีตครูสอนภาษาป้อตอ อำเภอเรือเสาะ จังหวัดปัตตานี ดำรงตำแหน่งเลขาธิการ การเปลี่ยนหัวหน้านาจดังกล่าวนำมาซึ่งความแตกแยกในปีอาร์เอ็นระหว่างหะยีอามิน โตะมีนา ประธานสภาปีอาร์เอ็นกับหะยีการิม บินฮัสซัน ที่เป็นเลขานุการในปี 2520¹⁶

¹³ อารีฟิน บินจิ และคณะ, ปาตานี...ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู, หน้า 358-359.

¹⁴ เรื่องยศ จันทรศิริ, สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้, หน้า 289.

¹⁵ อารีฟิน บินจิ และคณะ, ปาตานี...ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู, หน้า 359-360.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 360.

5.1.1.3. พุโล

พุโล (PULO- The Patani United Liberation Organization-องค์การสหปัตตานีเสรี) ตามข้อมูลของทางการไทยระบุว่า ก่อตั้งขึ้นในวันที่ 22 มีนาคม 2511 โดยตนกูบิรอ กอตอนีล¹⁷ หรือ คาบิรี อับดุลเราะห์มาน เป็นเลขาธิการขององค์กร นับเป็นองค์กรที่มีการจัดตั้งอย่างเป็นระบบ มีสมาชิกและแนวร่วมที่ให้การสนับสนุนองค์กรทั้งในและต่างประเทศ องค์กรนี้เคลื่อนไหวทางด้าน การเมืองในต่างประเทศจนได้รับการรับรองจากองค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์ (PLO) ซีเรีย ลิเบีย ในช่วงปี 2517-2520¹⁸ นอกจากนี้พุโลยังเป็นที่ยอมรับกันว่า เป็นองค์การนำของกองกำลังติดอาวุธที่มีเป้าหมายในการแบ่งแยกดินแดนจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีประสิทธิภาพที่สุดและมีชายงานที่ กว้างขวางที่สุด และยังเป็นกลุ่มที่มีกองกำลังติดอาวุธที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในบรรดาองค์กรนำ ต่างๆ¹⁹ และเป็นองค์กรเดียวที่มีธรรมนูญขององค์กร ธรรมนูญนี้ประกอบไปด้วยจำนวนบท 4 บท 16 มาตรา มีลักษณะคล้ายกับรัฐธรรมนูญของประเทศ²⁰

กล่าวกันว่าพุโลก่อตั้งขึ้นโดยการเอาองค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์ หรือ PLO เป็นแม่แบบ และละทิ้งอุดมการณ์กษัตริย์นิยมแบบบีเอ็นพีพี และสังคมนิยมแบบปีอาร์เอ็น มีอุดมการณ์แต่เพียง การปลดปล่อยจังหวัดชายแดนภาคใต้ออกจากรัฐไทย และปลุกกระดมประชาชนมุสลิมในพื้นที่ให้ ต่อต้านรัฐบาลไทยเท่านั้น กล่าวกันว่าองค์กรนี้ได้รับการสนับสนุนจากประธานาธิบดีโมอัมมาร์

¹⁷ ตนกูบิรอ กอตอนีล ถูกเรียกชื่อและใช้ชื่อหลายชื่อ ไม่ว่าจะเป็น คาไบร์, คาบิรี, นายบิรอ ณ วัจคราม, บิรอ ลูโบ๊ะบายะ มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในบ้านเลขที่ 130 หมู่ที่ 1 ตำบลลูโบ๊ะบายะ อำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส เป็น ทายาทสืบเชื้อสายมาจากเจ้าเมืองรามัน เมื่อจบการศึกษาจากโรงเรียนในหมู่บ้านแล้ว ได้ย้ายสำมะโนครัวไปอยู่ที่ ตำบลคลองตะเคียน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนอิสลามวิทยาแห่งประเทศไทยจนจบ หลักสูตรแล้วได้ทุนไปศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีที่ประเทศอินเดีย และต่อมาได้เรียนต่อระดับปริญญาโทใน ประเทศปากีสถาน ซึ่งเป็นแหล่งที่นักศึกษาชาวมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้นิยมไปเรียนกันมาก และตนกูบิรอ ได้กลายเป็นหัวหน้าคนสำคัญของนักศึกษากลุ่มดังกล่าว ต่อมาได้ไปใช้ชีวิตอยู่ในประเทศสวีเดนและอีกหลาย ประเทศ และดำเนินการเกลี้ยกล่อมชาวมุสลิมจากประเทศไทยที่เดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่เมืองเมกกะให้ร่วมกับ ตนในการแบ่งแยกดินแดนจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดู กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 199-200.; กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขก.พุโล องค์การแบ่งแยกดินแดนแห่งสาธารณรัฐปัตตานี (กรุงเทพฯ: อนาคต, 2523), หน้า 115-117.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 363.

¹⁹ สุรินทร์ พิศสุวรรณ, “เงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ,” หน้า 52-53.

²⁰ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขก.พุโล องค์การแบ่งแยกดินแดนแห่งสาธารณรัฐปัตตานี, หน้า 95-99.

กัตดาฟี แห่งลิเบีย²¹ พล.ต.ต.กัมปนาท จินตวิโรจน์ นายตำรวจที่มีบทบาทในการปราบปรามกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงเวลานั้นกล่าวว่า “พูโลเป็นองค์กรที่ยิ่งใหญ่และอาจเป็นมหาภัยอย่างเหลือล้ำ”²²

พูโลตั้งศูนย์บัญชาการสูงสุดอยู่ที่เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย มีสำนักงานตัวแทนอยู่ในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย มีตงกูบือรอ กอตอนีลือ เป็นผู้ประสานงานใหญ่เอง ศูนย์บัญชาการแบ่งออกเป็น 4 ฝ่าย คือ กรรมการฝ่ายการเมือง มีนายยาแล อับดุลรามาน เป็นประธาน กรรมการฝ่ายเศรษฐกิจ มีนายหะยียูโซะ เป็นผู้ประสานงาน กรรมการฝ่ายทหาร มีตงกูบือรอเป็นผู้ควบคุมเอง กรรมการฝ่ายต่างประเทศ มีนายซัมซูดิน เป็นประธาน ในส่วนของหน่วยงานที่ดำเนินการในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้มีการตั้งหน่วยดี.พี.ดี.หรือหน่วยปฏิบัติการที่คอยให้การสนับสนุนหน่วยรบขึ้นซึ่งมีราว 20 หน่วย และยังมีกรรมการ 4 ฝ่าย ที่มีหน้าที่ดำเนินการในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่นเดียวกับดี.พี.ดี. คือ มีกรรมการฝ่ายเศรษฐกิจ ฝ่ายการเมือง ฝ่ายทหาร และฝ่ายการข่าว

สำหรับหน่วยรบของพูโลมีทั้งสิ้น 7 หน่วย ได้แก่ หน่วยฟ้าแลบ หน่วยดาโต๊ะปีอกาแล รับผิดชอบในเขตจังหวัดยะลา หน่วยปาลาโนะปูเต๊ะ (กระจงขาว) ปฏิบัติการในเขตอำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี หน่วยกีบัสปูเต๊ะ (พัดขาว) รับผิดชอบในเขตจังหวัดปัตตานี กลุ่ม 44 พูโล หรือหน่วยภูเขาคำราม (Gunung Becoh) ปฏิบัติการในเขตอำเภอยะหา จังหวัดยะลา และอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา มีเซ็ง บันนังลิมา²³ เป็นผู้นำสำคัญ ส่วนหน่วยเสือดามีการปฏิบัติการในเขตอำเภอเมือง บางส่วนของอำเภอยะหา และอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา หน่วยนาฆาบอโร รับผิดชอบเขตจังหวัดนราธิวาส มีหะยีสะมะแอ ดือนัง (มอคอกที) เป็นหัวหน้าหน่วย²⁴ เรื่องยศ จันทรคีรี มองว่าการจัดโครงการสร้างองค์กรในลักษณะดังกล่าวมีจุดอ่อนมากมาย เนื่องจากเป็นการจัดโครงสร้างองค์กรที่ค่อนข้างใหญ่และกว้างจนเกินไป²⁵

การมีโครงสร้างองค์กรที่เป็นระบบในระดับหนึ่ง การไม่เลือกอุดมการณ์ซึ่งนำองค์กรยกเว้นการปลดแอกจังหวัดชายแดนภาคใต้จากการปกครองของรัฐบาลไทย และการที่องค์กรดังกล่าวถือกำเนิดขึ้นมาจากการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีความรู้และประชาชนมุสลิมให้ความเคารพนับถือ รวมถึงการยึดถือหลักไม่ข่มเหงรังแกประชาชนมุสลิม ไม่ใช่อำนาจ และบังคับเอาทรัพย์สินจากชาว

²¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สังเขปประวัติศาสตร์มลายูปัตตานี,” หน้า 52.

²² กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขจก.พูโล องค์กรแบ่งแยกดินแดนแห่งสาธารณรัฐปัตตานี, หน้า 64.

²³ เซ็ง บันนังลิมา เป็นฉายาของอุเซ็นหรือเซ็ง เจ๊ะมะสอง (หรือเจ๊ะมะซอ) ดู กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขจก.พูโล องค์กรแบ่งแยกดินแดนแห่งสาธารณรัฐปัตตานี (กรุงเทพฯ: อนาคต, 2523), หน้า 69-71.

²⁴ เรื่องเดียวกัน.; เรื่องยศ จันทรคีรี, สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้, หน้า 240-244.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 241.

มุสลิมด้วยกัน²⁶ ทำให้ชาวมุสลิมจำนวนมากเห็นใจองค์กรพุลและทำให้หน่วยงานนี้ขยายมวลชนได้อย่างกว้างขวาง

สมาชิกระดับนำของพุลจำนวนมากเป็นทั้งผู้นำท้องถิ่น ผู้นำศาสนา และโต๊ะครูที่มีชื่อเสียง เช่น นายมานิตย์ สาและ อดีตกำนันตำบลลาโละ อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส นายเจ๊ะหลง อาลี มะ อดีตกำนันตำบลตะปอเยาะอำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส บาบอแม อาลีมะ อดีตโต๊ะครูปอเนาะ บลูกาสะนอ ตำบลตะปอเยาะ อำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส หะยียะโก๊ะ ยามูแรนเน อดีตโต๊ะครูบ้าน บาเราะเหนือ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส นอกจากนี้ยังมีหัวหน้ากองกำลังติดอาวุธที่มีบทบาทสำคัญในเวลานั้น เช่น หะยีสะมะแอ ท่าน้ำ หะยีแม ปือโต (หะยีแม ปือตง) ดอเลาะ ตะโล๊ะแหว หะยียู โชะ ปากีสถาน และนาเซอร์ บ้านเนียง และยังมีเยาวชนมุสลิมที่ทางพุลได้ถูกส่งไปฝึกอบรมวิชาทหาร ที่ประเทศลิเบียและซีเรียในราวปี 2519 และกลับมาหัวหน้ากองกำลังติดอาวุธ เช่น นายยะโก๊ะ สะปือ รัง นายบาฮารี โคกนิบง นายสระรี เกาะ นายตอเลาะ นาโต้ นายวาซอ จำปากอ นายรุสสัน ยามูแรนเน นายเซ็งหรือซา การ์ิม เจ๊ะกูตือนัน และนายดาโอ๊ะ ท่าน้ำ²⁷

ระหว่างปี 2519-2520 พุล ได้เคลื่อนไหวทางด้านการเมืองระหว่างประเทศ โดยพยายามนำ เรื่องการกดขี่ของรัฐบาลไทยต่อชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไปนำเสนอในที่ประชุมของ สันนิบาตมุสลิมโลก ผ่านการแจกเอกสาร แสดงนิทรรศการ การส่งหนังสือเปิดผนึกถึงผู้เข้าร่วมประชุม และการเข้าร่วมนั่งฟังการประชุม เพื่อขอการสนับสนุนทางด้านทุน ความคิด และด้านอื่นๆจากกลุ่ม ประเทศมุสลิม²⁸ และในปี 2520 เมื่อตุนกูยะลา นาเซอร์ ผู้นำองค์กรบีเอ็นพีพีเสียชีวิตลง ทางชาวไทย จึงเริ่มให้ความสำคัญกับการเคลื่อนไหวของพุลมากกว่าการเคลื่อนไหวของบีเอ็นพีพี²⁹

นอกจากการดำเนินการขององค์กรนำหลักทั้งสามแล้ว ในระยะนี้ยังมีการเคลื่อนไหวของกลุ่ม แบล็ค 1902 (Black 1902) ซึ่งจากใบปลิวของกลุ่มนี้ระบุว่ามีฐานกำลังอยู่ที่ภูเขาศือรายอ ซึ่งมี เป้าหมายในการทำให้ประชาชนชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับอิสรภาพ และให้คุ้มครอง ชีวิตและความเป็นอยู่ชาวมุสลิมในพื้นที่แห่งนี้โดยทั่วไป³⁰ กลุ่มแบล็ค 1902 อ้างว่าตนเป็นกลุ่มที่ ปฏิบัติการวางระเบิดโรงแรมศรียะลา วางระเบิดร้านจิบเส็ง โรงเรียนตำรวจภูธร 4 ยิงบ้านพักของ ร.ต.อ.บุญเพ็ญ บำเพ็ญบุญ และวางระเบิดโรงแรมอีกหลายแห่งในจังหวัดยะลา การระเบิดรถยนต์

²⁶ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขจก.พุล องค์กรแบ่งแยกดินแดนแห่งสาธารณรัฐปัตตานี, หน้า 94-95.

²⁷ อารีฟิน บินจิ และคณะ, ปาตานี...ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู, หน้า 364.

²⁸ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขจก.พุล องค์กรแบ่งแยกดินแดนแห่งสาธารณรัฐปัตตานี, หน้า 110-112.

²⁹ เรืองยศ จันทรศิริ, สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้, หน้า 238-239.

³⁰ กัมปนาท จินตวิโรจน์, จาก “เปาะสู” ถึง “เปาะเยะ” “แบล็ค 1902-แมวดำ” โจรใต้จอมมทวายร้าย (กรุงเทพฯ: ศิริสาสน์, 2523), หน้า 78.

โฆษณาของโรงหนังในจังหวัดนครราชสีมา และวางเพลิงโรงเรียนบ้านกรือเซะ จังหวัดปัตตานี ตลอดจนการชุมนุมยิงเจ้าหน้าที่ จับผู้คนเรียกค่าไถ่ และการออกจดหมายเรียกค่าคุ้มครองในช่วงปี 2517 อีกหลายเหตุการณ์³¹

กลุ่มที่อ้างตัวว่าเคลื่อนไหวปลดแอก 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยอีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มชาบิลิลละฮ์ ซึ่งข้อมูลของทางการระบุว่าก่อตั้งในราววันที่ 13 ธันวาคม 2518 โดยแยกตัวออกมาจากพูโล เนื่องจากความขัดแย้งกับพูโลในช่วงการประท้วงใหญ่ปี 2518³² และเป็นกลุ่มที่มีชื่อเสียงจากการทิ้งระเบิดอ้างว่าการวางระเบิดสนามบินดอนเมืองในวันที่ 24 มิถุนายน 2520 เป็นผลงานของกลุ่มตน แต่ข้อมูลของกลุ่มนี้ยังขาดความแน่ชัดอยู่มาก³³ และยังมีกลุ่มตอริเก๊ะ (การต่อสู้เพื่ออัลเลาะห์) ซึ่งเป็นกลุ่มความคิดในทางศาสนาอิสลามกลุ่มหนึ่งที่พร้อมเข้าต่อสู้เพื่อมุสลิมที่ถูกกดขี่ทั่วโลก ไม่มุ่งหวังในทางการเมือง และเป็นกลุ่มที่เน้นการใช้พิธีไสยศาสตร์เป็นส่วนสำคัญในการต่อสู้ ทางการเชื่อว่ากลุ่มนี้มีส่วนร่วมอยู่บ้างในการประท้วงใหญ่ในปี 2518³⁴

5.1.2. การเคลื่อนไหวของกองกำลังติดอาวุธกลุ่มต่างๆในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในช่วงทศวรรษ 2500-2510 นับเป็นช่วงเวลาของกลุ่มกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่อ้างตัวว่าเป็น “ขบวนการปลดแอกปัตตานี” หรือที่รัฐเรียกว่า “ขบวนการแบ่งแยกดินแดน” หรือ “ขบวนการโจรก่อการร้าย” เคลื่อนไหวอย่างกว้างขวางมากที่สุดช่วงเวลานึง กองกำลังเหล่านี้หลายกลุ่มอยู่ภายใต้การนำขององค์กรนำที่กล่าวมาข้างต้น บางกลุ่มเคลื่อนไหวอิสระโดยไม่ขึ้นกับองค์กรนำใดๆ อย่างไรก็ตามลักษณะเด่นของกลุ่มกองกำลังติดอาวุธเหล่านี้ จะมีการเปลี่ยนแปลงสังกัตและโยกย้ายกลุ่มกันอยู่เสมอ รวมถึงการเปลี่ยนฐานกำลังหรือที่ตั้งค่ายก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเช่นกัน³⁵ ในส่วนนี้จะเป็นการอธิบายให้เห็นภาพรวมของกองกำลังเหล่านี้

5.1.2.1. เปาะเย๊ะ และเปาะสู วาแมติซา

ในปี 2513 คณะนักศึกษากลุ่มหนึ่งใช้ชื่อกลุ่มว่า “แนวร่วมอิสราภาพแห่งชาติสาธารณรัฐปัตตานี” (BARISAN NASIONAL PEMBEBASAN REPUBLIK PETANI) ของมหาวิทยาลัยมลายา นคร

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31-32.

³² ข้อมูลเกี่ยวกับการประท้วงใหญ่ในปัตตานี ในปลายปี 2518 ถึงต้นปี 2519 จะอภิปรายอย่างละเอียดใน ส่วนต่อไป

³³ เรืองยศ จันทรศิริ, สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้, หน้า 376-379.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 380-383.

³⁵ กัมปนาท จินตวิโรจน์, จาก “เปาะสู” ถึง “เปาะเย๊ะ” “แบล็ค 1902-แมวดำ” โจรใต้จอมมหาวายร้าย, หน้า 52.

กัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย ได้ออกนิตยสารชวราชีวา (Suara Siswa)³⁶ มีข้อความตอนหนึ่งระบุว่า เยาวชนในปัตตานีให้ข้อมูลว่า “ความเป็นอยู่ในขณะนี้เหมือนมีประมุข 2 ประมุข...ประมุขหนึ่งอยู่ที่จังหวัดพระนคร อีกประมุขหนึ่งเป็นเจ้าเมืองมลายูได้แก่เจ้าเมืองของเรา คือ นายเปาะเยะ”³⁷ ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการยอมรับในตัวเปาะเยะ³⁸ของเยาวชนจากปัตตานีที่ให้ข้อมูลต่อนิตยสารชวราชีวา และแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของเปาะเยะในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้เป็นอย่างดี กอปรกับการที่ทางการไทยได้ตั้งค่าหัวของเปาะเยะกว่า 200,000 บาท ซึ่งเป็นค่าหัวของหัวหน้ากลุ่มติดอาวุธในพื้นที่ที่สูงที่สุดในช่วงเวลานั้น³⁹แม้บางแหล่งข้อมูลจะระบุว่าเปาะเยะอยู่ภายใต้เงาขององค์กรบีอาร์เอ็น แต่จากประวัติจะเห็นได้ว่าเปาะเยะมีสายสัมพันธ์ที่ค่อนข้างแน่นแฟ้นกับผู้นำกลุ่มบีเอ็นพีพี และเปาะเยะมักจะลงนามในจดหมายเรียกค่าคุ้มครองของตนว่า “ผู้บัญชาการสูงสุดแห่งกองทัพกษัตริย์”⁴⁰ นับเป็นการแสดงให้เห็นสังกัดและอุดมการณ์ที่เด่นชัดของตัวเปาะเยะ ว่าตนเป็นผู้นำกองกำลังติดอาวุธขององค์กรบีเอ็นพีพี

จากข้อมูลของพล.ต.ต.กัมปนาท จินตวิโรจน์⁴¹ ในราวปี 2513 เปาะเยะ ได้แบ่งพื้นที่การปฏิบัติการหรือพื้นที่ใต้อิทธิพลของตนออกเป็น 8 เขต แต่ละเขตมีหัวหน้ากองกำลังแต่ละกลุ่มควบคุมทั่วพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีอยู่ราว 63 กลุ่ม คือ จังหวัดปัตตานี 27 กลุ่ม จังหวัดนราธิวาส 25 กลุ่ม และจังหวัดยะลา 11 กลุ่ม การแบ่งพื้นที่เหล่านี้เป็นการแบ่งเขตตามเขตอิทธิพลของกลุ่มต่างๆที่อยู่ภายใต้อำนาจของเปาะเยะ ซึ่งล้วนมีพื้นที่อิทธิพลของตนมาแต่เดิม กลุ่มย่อยๆเหล่านี้มีหน้าที่ในการ

³⁶ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ผมรู้จักเปาะเยะดีกว่าใครๆ, หน้า 57.

³⁷ ไผท เพชรจรัส, ข้าแหละเหตุการณ์ในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 160.

³⁸ เปาะเยะ หรือนายตือเร๊ะ มะดีเยาะ มีพื้นเพเดิมอยู่ที่หมู่ที่ 2 ตำบลปะลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ตอนวัยหนุ่มเคยเป็นรับใช้ใกล้ชิดติดตลกบุตรของนายอับดุลยาลานาแซร์ผู้นำองค์กรบีเอ็นพีพี ข้อมูลของทางการไทยระบุว่าเปาะเยะเคยร่วมก่อความวุ่นวายในเหตุการณ์ที่บ้านดุซงญอ ในปี 2491 เป็นผู้วางแผนลอบสังหาร ร.ต.ท.พุ่น ดังสุรัตน์ จากนั้นจึงหลบหนีไปยังรัฐกลันตัน มาเลเซีย เปาะเยะเป็นที่รู้จักในหลายชื่อคือ บาปา อิดริส (BAPA IDRIS) (ใช้ในต่างประเทศ) ภายในกองกำลังจะถูกเรียกในนาม “โต๊ะเจ๊ะ” หรือ “โต๊ะจิ” ส่วนชาวบ้านที่นิยมนับถือจะเรียกว่า “รายอบูเก๊ะ” คือ เจ้าแห่งขุนเขา ดู กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 103-105.

³⁹ ไผท เพชรจรัส, ข้าแหละเหตุการณ์ในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 196.

⁴⁰ ดู กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 241.

⁴¹ พล.ต.ต.กัมปนาท จินตวิโรจน์ (ยศในขณะนั้น) นับเป็นนายตำรวจที่เป็นมันสมองสำคัญของรัฐในการวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับขบวนการโจรก่อการร้ายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และเป็นบุคคลที่อยู่ในฐานะชี้เป็นชี้ตายทางด้านข่าวสารเกี่ยวกับขบวนการโจรก่อการร้ายและขบวนการมุสลิมในพื้นที่ดังกล่าว ดู เรืองยศ จันทรศิริ, สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้, หน้า 288.

คุ้มครองดูแลชาวบ้านมุสลิม คอยเก็บผลประโยชน์จากการเรียกค่าคุ้มครอง โดยชาวมุสลิมในพื้นที่ อิทธิพลของเปาะเเยะจะต้องเสียค่าคุ้มครอง 5 บาทต่อเดือน โดยเปาะเเยะมีกฎว่าหัวหน้ากลุ่มเหล่านี้ ห้ามปิดสวนยางคนมุสลิมเพื่อเรียกค่าคุ้มครอง ส่วนพื้นที่ในเมืองถูกจัดให้เป็นพื้นที่เปิดเพื่อให้ทุกกลุ่ม สามารถแข่งขันกันหาผลประโยชน์เข้าสู่กลุ่มและองค์กร ในกลุ่มย่อย 63 กลุ่มเหล่านี้ยังมีหัวหน้าและ รองหัวหน้า มีกำลังมากน้อยต่างกันไป โดยแต่ละกลุ่มสามารถเคลื่อนไหวก่อการได้อย่างค่อนข้างเป็น อิสระในพื้นที่ของตน ภายใต้กฎที่เปาะเเยะวางไว้ หรือที่เรียกกันว่า “กฎข้อบังคับของขบวนการกู้ชาติ เพื่อปลดแอกประชาชน” หรือ “บัญญัติ 15 ประการของเปาะเเยะ”⁴² การแบ่งเขตพื้นที่ในปี 2513 แสดงให้เห็นว่าอิทธิพลของเปาะเเยะขึ้นสู่จุดสูงสุดในปีนี้ Astri Suhrke ให้ข้อมูลว่า กองกำลังของเปาะ เเยะนั้นมีอยู่ราว 700 คน⁴³

กองกำลังของเปาะเเยะนั้น มีนายดอแม สะแลแม (วอฮิง) เป็นเสนาธิการ มีนายมะยะยะ หรือ ที่มักใช้ชื่อว่า พ.ต.ฮาร์ดีโซโน เป็นที่ปรึกษา และมีกองกำลังของกลุ่มต่างๆ ที่อ้างว่าเป็นแขนงของ เปาะเเยะได้แก่กลุ่มนายอาเต๊ะ อาแว (ฉายา “ขวาเปาะเเยะ”) กลุ่มของนายมามู ปะดอฮิง (หรือมามู เล็กหรือมามูน้อย) (ฉายา “ซายเปาะเเยะ”) ซึ่งนายมามู ปะดอฮิง เคยเป็นสมาชิกของกลุ่มนายอาเต๊ะ อาแว มาก่อน กลุ่มของนายอุเซ็ง สาและ หรือปะดอโน ฉายา “มือปืนเปาะเเยะ” ซึ่งกลุ่มนี้ได้ก่อเหตุสังหารนายปริดา ศิริไพรวิน ในปี 2517 รวมถึงกลุ่มของนายมามู ตุแกปือซี (มามูปือซา/มามูใหญ่)⁴⁴ ในเดือนพฤศจิกายนปี 2514 เปาะเเยะ เริ่มเคลื่อนกำลังของตนเพื่อเข้าไปยังเขตประเทศมาเลเซีย และได้แวะพักตามเขตอิทธิพลของกลุ่มต่างๆ ซึ่งทำให้เห็นถึงกลุ่มติดอาวุธกลุ่มต่างๆที่อยู่ภายใต้อิทธิพล หรือมีสายสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มเปาะเเยะ คือ กลุ่มของนายเปาะดอ โกพง กลุ่มนายอาแว บูเก๊ะ กลุ่ม นายอาแซ กาโต กลุ่มนายเซ็ง เปาะมานิ กลุ่มนายมามู กูโน กลุ่มนายมะยิ กอเดร์(ฉายาบ้านบ้าย) กลุ่ม นายเซ็ง ลูกไม้ไผ่ และกลุ่มของนายแวงและ แอเก็ง การลี้ภัยเข้าเขตมาเลเซียของเปาะเเยะกัมปนาทให้ ข้อมูลระบุว่าเกิดจากการเรียกตัวของตนกุยะลา นาแซร์ หัวหน้าใหญ่ของบีเอ็นพีพี ซึ่งเป็นหัวหน้าของ เปาะเเยะ เนื่องจากเกรงว่าเปาะสุ วาแมติซา ที่เริ่มก้าวขึ้นมามีอิทธิพลในหมู่กองกำลังติดอาวุธจะชักนำ

⁴² กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 117-121, 123-126.; กัมปนาท จินตวิโรจน์, ผมรู้จักเปาะเเยะดีกว่าใครๆ, หน้า 46-48.

⁴³ SUHRKE, ASTRI, “THE THAI MUSLIMS: SOME ASPECTS OF MINORITY INTERGRATION,” PACIFIC AFFAIRS, VOL.II.III, NO.4 WINTER, 1970-1971, p. 540 อ้างถึงใน ประกิจ ประจนปัจจนึก, “การปรับปรุงโอนเอนให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม,” หน้า 30.

⁴⁴ กัมปนาท จินตวิโรจน์, จาก “เปาะสุ” ถึง “เปาะเเยะ” “แบล็ค 1902-แมวดำ” โจรใต้จอมมหาเวรร้าย, หน้า 104-105, 110, 113.; กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 223-225.

ให้เปาะเยะเข้าฝายตน เมื่อเปาะเยะเข้าสู่พื้นที่มาเลเซียสำเร็จในวันที่ 5 มิถุนายน 2515 ส่งผลให้กองกำลังติดอาวุธที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของตนเริ่มกระจัดกระจายไม่สามารถรวมกันได้ดังเดิม⁴⁵

เปาะสู วาแมติซา หรือ “ครูเปาะสู”⁴⁶ นับเป็นหนึ่งในหัวหน้ากองกำลังติดอาวุธที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่งในช่วงปี 2508-2518 พ.ต.ต.กัมปนาท จินตวิโรจน์ ถึงกับเชื่อว่าเปาะสูเป็นหัวหน้าใหญ่ของเหล่าขบวนการโจรก่อการร้ายทุกกลุ่มในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้⁴⁷ และเป็นผู้วางรากฐานการจัดตั้งกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่แห่งนี้เป็นคนแรก⁴⁸ แต่เมื่อพิจารณาถึงการเคลื่อนไหวของเปาะสูแล้วจะเห็นถึงลักษณะเด่นที่สำคัญ คือ กลุ่มกองกำลังติดอาวุธของเปาะสู เป็นกลุ่มที่มีข่าวเรื่องความสัมพันธ์กับองค์กรนำและกองกำลังติดอาวุธกลุ่มอื่นๆในพื้นที่จำนวนมาก จากประวัติเปาะสูก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งสูงสุดทางราชการของตนด้วยการดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนประชาบาลบ้านจารังตาตง ตำบลท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา⁴⁹ และเป็นคนที่มีอิทธิพลในท้องถิ่นสูงมากผู้หนึ่งของจังหวัดชายแดนภาคใต้ในขณะนั้นเป็นทุนเดิม ชีวิตทางราชการของเปาะสูจบลงเมื่อถูกทางจังหวัดสั่งให้ออกจากราชการในปี 2508 และอยู่ในบัญชีบุคคลอันธพาลของทางราชการ นั่นจึงเป็นที่มาของการเข้าป่าแล้วจับอาวุธต่อสู้กับอำนาจรัฐของเปาะสู หลังจากนั้นจึงเข้ามาอบตัวต่อสู้คดี ในปี 2509 เปาะสูกับพวกถูกคุมขังจนคดีสิ้นสุดในปี 2514 และเคลื่อนไหวโดยการเป็นผู้นำกองกำลังติดอาวุธอีกครั้งในปี 2515 และมอบตัวครั้งสุดท้ายพร้อมสมาชิกในกองกำลังของตนจำนวน 78 คนในปี 2518⁵⁰

⁴⁵ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 230, 232-240, 261.

⁴⁶ เปาะสู วาแมติซา เกิดในราวปี 2466-2469 ณ ตำบลกาญจนาภิเษก อำเภอรามัน จังหวัดยะลา มีบิดาชื่อนายมะลี วาแมติซา มารดาชื่อนางมะเต๊ะ มีพี่น้องทั้งหมด 7 คน เปาะสูเข้าศึกษาที่โรงเรียนประชาบาลบ้านกาบุดำบลกาญจนาภิเษก อำเภอรามัน จังหวัดยะลา จนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากนั้นจึงไปเข้าเรียนต่อระดับมัธยมในโรงเรียนนอกหมู่บ้าน และเข้าเรียนต่อในโรงเรียนฝึกหัดครูพิเศษในอำเภอเมืองยะลาจนสำเร็จการศึกษา เมื่อสำเร็จการศึกษาเปาะสูสามารถสอบบรรจุเป็นข้าราชการครู ได้ในปี 2484 เริ่มชีวิตราชการโดยการเป็นครูโรงเรียนประชาบาลตำบลกาญจนาภิเษก ซึ่งเป็นหมู่บ้านของตนเอง ดู กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 11-15.; สิทธิเดช จันทรศิริ, “ประสบการณ์ชีวิต “ครูเปาะสู” สู่การแก้ไขปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ตอนที่ 1)” ดอกเบ็ญ 23, 275 (พฤษภาคม 2547): 76.

⁴⁷ กัมปนาท จินตวิโรจน์, จาก “เปาะสู” ถึง “เปาะเยะ” “แบล็ค 1902-แมวดำ” โจรใต้จอมมหาเวรร้าย, หน้า 74-75.

⁴⁸ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 102.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 11-15. และสิทธิเดช จันทรศิริ, “ประสบการณ์ชีวิต “ครูเปาะสู” สู่การแก้ไขปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ตอนที่ 1),” หน้า 76.

⁵⁰ สิทธิเดช จันทรศิริ, “ประสบการณ์ชีวิต “ครูเปาะสู” สู่การแก้ไขปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ตอนที่ 1),” หน้า 78.; สิทธิเดช จันทรศิริ, “ประสบการณ์ชีวิต “ครูเปาะสู” สู่การแก้ไขปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

การมีอิทธิพลมาตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนสถานะเข้าสู่การเป็นผู้นำกองกำลังติดอาวุธของเปาะสู ส่วนหนึ่งเกิดจากการเป็นผู้ที่รู้ภาษาไทยซึ่งนับเป็นข้อได้เปรียบของสังคมมุสลิมที่ไม่รู้ภาษาไทยในยุคนั้น ซึ่งมักยอมรับให้ผู้รู้ภาษาไทยเป็นหัวหน้าหรือผู้นำของพวกเขา เนื่องจากชาวบ้านจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับข้าราชการในเรื่องที่จำเป็นในชีวิต ผู้รู้ภาษาไทยจึงกลายเป็นคนสำคัญของชุมชน การเป็นทั้งผู้รู้ภาษาไทยและยังเป็นทั้งครูประจำบ้าน ของกรมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ที่สามารถสื่อสารกับหน่วยงานราชการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยิ่งเป็นการตอกย้ำความมีบทบาทสำคัญต่อสังคมท้องถิ่นของเปาะสู นอกเหนือจากเรื่องลักษณะการเป็นผู้นำด้านอื่น ๆ⁵¹ สอดคล้องกับงานวิจัยของพัทยา สายหู ที่ระบุว่า ครูที่นับถือศาสนาพุทธในพื้นที่แห่งนี้จะไม่มีอิทธิพลต่อชุมชน แตกต่างกับครูมุสลิมในพื้นที่ที่เชื่อชาวยุทธทั้งภาษาไทยและภาษามลายู จะมีความสำคัญต่อชาวบ้านมาก⁵²

ในกองกำลังติดอาวุธที่เคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลของกลุ่มของเปาะสู พล.ต.ต.กัมปนาท จินตวิโรจน์ ให้ข้อมูลว่ามีสมาชิกคนสำคัญคือนายเจ๊ะดอเลาะ สาอุ ซึ่งมีอิทธิพลในเขตบ้านปาเสปูเต๊ะ ตำบลปากู อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี นายปะดอลี (หะยีมี้อลี) มีอิทธิพลในบ้านมี้อลอ ตำบลปล่องหอย อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี นายเจ๊ะคู นายดาฮี นายเจ๊ะสะ นายเปาะแต นายโต๊ะกี นายแวญมาลอ นายอาแว บูเก๊ะ นายดอเลาะ เจาะกือแย นายเจ๊ะเงาะ นายวานิ สามะ (อดีตกำนันตำบลท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา) นายมะเล๊ะ เกะรอ นายเปาะมะ ชาดี นายปะดอ โภพง (อยู่กลุ่มบีเอ็นพีพี) มีหัวหน้าหน่วยรบของตนในพื้นที่ปัตตานี คือ นายชอมะเต็ง บ้านมุดล ตำบลปะโต อำเภอมายอ นายมะอีซอ บ้านบือจะ ตำบลพิเทิน อำเภอมายอ นายมะนาวิ เจ๊ะปอ บ้านหนองปู ตำบลยาบี อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ซึ่งหัวหน้าหน่วยรบในจังหวัดปัตตานีเหล่านี้เคลื่อนไหวก่อการมาตั้งแต่ปี 2506 และยังมีสายสัมพันธ์กับกลุ่มกองกำลังติดอาวุธของเซ็ง ลูกไม้ไผ่ ซึ่งเป็นกลุ่มติดอาวุธที่ครองอิทธิพลในพื้นที่กว่าครึ่งหนึ่งของจังหวัดปัตตานี และบางส่วนของจังหวัดยะลาในเวลานั้น เปาะเย๊ะ ตน

(ตอนจบ) ดอกเบ็ญ 23, 277 (กรกฎาคม 2547): 70-71.; จำรูญ เด่นอุดม, “ครูเปาะสู วีรบุรุษหรือโจรแบ่งแยกดินแดน,” ใน เล่าขานตำนานใต้ ตำนานเหตุการณ์สำคัญทางการเมือง สถานที่ และบุคคลสำคัญของท้องถิ่น, วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2553), หน้า 197.; สิทธิเดช จันทรศิริ, กรูชาวดังในรอบ ๒๐ ปี. (กรุงเทพฯ: การเวก, 2521), หน้า 363.; แสงเพชร, ปมประวัติ รัฐปัตตานี ไฟใต้ไม่เคยดับ (กรุงเทพฯ: วันชนะ, 2547), หน้า 105.; ““เปาะสู” นำ ๗๘ โจรปฏิญาณขอเป็นพลเมืองดี” สยามรัฐ (9 พฤษภาคม 2518): 1,16.

⁵¹ สัมภาษณ์ร้อยตรีปกครอง จินดาพล รองผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ วันที่ 4 พฤษภาคม 2530 ณ ห้องทำงาน ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดย ศ.ปิยนาค บุนนาค และคุณปิยพัฒน์ บุนนาค อ้างถึงใน ปิยนาค บุนนาค, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ.2475-2516), หน้า 80-81.

⁵² พัทยา สายหู, รายงานการศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้, หน้า 31.

กฤษลา นาแซร์ และกลุ่มติดอาวุธของนายเวยูโซ๊ะ แวแบแระ ซึ่งกุมอิทธิพลอยู่ในเขตบ้านกูวอ ตำบล บุตี อำเภอเมือง จังหวัดยะลา พล.ต.ต.กัมปนาทเชื่อว่าในเวลานี้เปาะเย๊ะอยู่ภายใต้อำนาจของเปาะสู⁵³

การเคลื่อนไหวปิดสวนยางเพื่อเรียกค่าคุ้มครองของกลุ่มนายวานิ สามะ นายสะมะแอ นาย อะแต นายหะยีบาราเฮง ในพื้นที่เขตอำเภอรามัน จังหวัดยะลา ในราวปี 2515 จึงถูกมองจาก เจ้าหน้าที่ว่าเป็นการดำเนินการภายใต้การนำของเปาะสู รวมถึงการโจมตีสถานีตำรวจภูธรตำบลโกตา บารู อำเภอรามัน จังหวัดยะลา โดยกลุ่มติดอาวุธที่มีนายปะตอ โภพง นายสะมะแอ บากง นายมะยิ แยนนา นายแวงและ แอเก็ง (อยู่กลุ่มบีเอ็นพีพี) นายยูโซ๊ะ คานิ (ยูโซ๊ะ บัสติง) และนายแวง เนื่องจาก กลุ่มติดอาวุธเหล่านี้มีสายสัมพันธ์กับเปาะสู วาแมดิซา⁵⁴ ในปี 2516 กัมปนาทให้ข้อมูลว่า เปาะสูเริ่ม ขยายอิทธิพลโดยการดึงกลุ่มของเซ็ง ลูกไม้ไผ่และกลุ่มนายแวงและ แอเก็ง มาอยู่ภายใต้อิทธิพลของตน และขยายความร่วมมือกับหะยียูโซ๊ะ จะปะกียา ซึ่งในระยะเวลานี้เป็นช่วงที่นายแวงและ แอเก็ง ขึ้นเป็น หัวหน้ากองกำลังติดอาวุธของบีเอ็นพีพีแทนเปาะเย๊ะที่ลี้ภัยไปอยู่ในมาเลเซีย การขยายอิทธิพลของ เปาะสูในระยะเวลานี้นำมาซึ่งความขัดแย้งกับตนกฤษลา นาแซร์ ผู้นำของบีเอ็นพีพี และเปาะเย๊ะ อดีต หัวหน้ากองกำลังติดอาวุธของบีเอ็นพีพี ในเรื่องของอิทธิพลเหนือกลุ่มกองกำลังและพื้นที่ในเขตจังหวัด ชายแดนภาคใต้⁵⁵ สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นลักษณะการเคลื่อนไหวที่ค่อนข้างจะเป็นอิสระของกองกำลัง ติดอาวุธกลุ่มเปาะสู วาแมดิซา ที่พร้อมจะประสานความร่วมมือกับกองกำลังติดอาวุธทุกกลุ่มในพื้นที่ รวมทั้งองค์กรนำอย่างบีเอ็นพีพี และพร้อมจะแย่งชิงอิทธิพลรวมถึงขยายอิทธิพลไปยังกองกำลังติด อาวุธกลุ่มอื่นในเวลาเดียวกัน ซึ่งนั่นนำมาซึ่งความแตกแยกระหว่างเปาะสูกับองค์กรนำอย่างบีเอ็นพีพี

5.1.2.2. การเคลื่อนไหวของกลุ่มอื่นๆ

จากข้อมูลของทางการไทยการจัดตั้งกองกำลังกู้ชาติปัตตานีระดับท้องถิ่นเกิดขึ้นในราวปี 2503 โดยมีตัวแทนของกลุ่มกองกำลังกู้ชาติเหล่านี้อยู่ทุกอำเภอของจังหวัดปัตตานี สมาชิกในระดับ ท้องถิ่นระยะแรกเริ่มมีนายหะยีเวดอเลาะ เมาะโมะ โต๊ะครูจากบ้านกรือเซะ ตำบลตันหยงลูโ๊ะ อำเภอเมืองปัตตานี นายหะยีอาเต๊ะ วาจิ จากบ้านคูระ ตำบลแม่ลานอำเภอโคกโพธิ์ นายเจ๊ะดอเลาะ สาอุ จากบ้านปาเสปูเต๊ะ ตำบลปากู อำเภอมายอ นายหะยียายอ จากบ้านโต๊ะเต๊ะ ตำบลตันหยงจือจา อำเภอยะหริ่ง กลุ่มเหล่านี้เป็นหัวหน้าหน่วยในพื้นที่อำเภอที่ตนเองอาศัยอยู่⁵⁶

⁵³ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 15-21, 27, 94-98, 258-260.; กัมปนาท จินตวิโรจน์, ผมรู้จักเปาะเย๊ะดีกว่าใครใคร, หน้า 37-39.

⁵⁴ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 21-26, 159.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 259-264.

⁵⁶ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 78.

ในช่วงเวลาเดียวกันมีข่าวลือเรื่อง “แผนปฏิบัติการยึดครองจังหวัดปัตตานี” โดยกำหนดแผนใช้กองกำลังติดอาวุธเข้าจับตัวข้าราชการฝ่ายปกครองและตำรวจ ทั้งในระดับจังหวัดและอำเภอ พร้อมทำการยึดสถานที่ราชการ โดยเฉพาะสถานีอาวุธและคลังอาวุธของหน่วยงานราชการในพื้นที่ และจะใช้ไสยศาสตร์เพื่อสร้างความอยู่ยงคงกระพันและกำลังใจให้สมาชิกที่ก่อการ โดยมีนายหะยี ยายอ บินอูมา หัวหน้าหน่วยของอำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ซึ่งอาจารย์ผู้วิเศษของกลุ่มรับผิดชอบด้านพิธีไสยศาสตร์ กลุ่มนี้วางแผนจะก่อการในวันฮารีรายอของปี 2504 เมื่อก่อการสำเร็จจะขอความช่วยเหลือจากประเทศอินโดนีเซีย แต่ทางการไหวตัวทันและสามารถป้องกันการแผนยึดจังหวัดนี้ได้⁵⁷ จากข้อมูลของอารีฟิน บินจิ และคณะ การเคลื่อนไหวนี้เกิดขึ้นภายใต้การนำของปีอาร์เอ็น⁵⁸ ซึ่งหมายความว่า การก่อตั้งหน่วยรบระดับท้องถิ่นในเขตจังหวัดปัตตานีที่กล่าวมาข้างต้นอยู่ภายใต้การนำของปีอาร์เอ็นเช่นเดียวกัน นอกจากนี้กลุ่มนี้ยังขยายการปฏิบัติงานไปยังปอเนาะทั้งในรูปของการส่งครูสอนศาสนาเข้าไป การแจกสิ่งพิมพ์และหนังสือเรียน การสร้างปอเนาะเพิ่ม รวมถึงการส่งเยาวชนมุสลิมไปศึกษาในต่างประเทศ⁵⁹ เพื่อให้เยาวชนมุสลิมเหล่านี้ “ตื่นตัวรักชาติมลายูและศาสนาอิสลาม”⁶⁰

ในปีเดียวกันนี้ทางการไทยได้จับกุมนายหะยีอามีน โต๊ะมีนา นายหะยีแวงและ บินลาบัส (นายวิไล เบญจลักษณ์) อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดยะลา และจังหวัดปัตตานี นายหะยีแวงดอละ (หะยีเลาะเมาะโม่๊ะ) นายดอละ มะซัน กำนันตำบลกะมียอ อำเภอเมืองปัตตานี และนายหะยีเต๊ะ หรืออาเต๊ะ วาจิ นายเจ๊ะมูดอ เจ๊ะแวง โต๊ะอิหม่าม สุเหร่าบ้านคลอง ตำบลดอน อำเภอปานาเระ จังหวัดปัตตานี และบุคคลไม่ทราบชื่ออีกหนึ่งคนซึ่งกัมปนาทสันนิษฐานว่าเป็นนายเจ๊ะฮะ สะอะ ซึ่งทางการเชื่อว่าเป็นหัวหน้าหน่วยรบในท้องถิ่นของปีอาร์เอ็น ยกเว้นนายหะยีอามีน โต๊ะมีนา ที่ทางการเชื่อว่าเป็นระดับผู้นำองค์กรปีอาร์เอ็น กลุ่มคนเหล่านี้ถูกจับกุมในข้อหา “ขบถภายในและภายนอกราชอาณาจักรกับมีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์” ต่อมาถูกปล่อยตัวในปี 2508 ซึ่งทางการอ้างเหตุผลว่าเพื่อความสงบและความมั่นคงของประเทศ⁶¹

นอกจากกลุ่มที่เป็นองค์กรนำและกลุ่มที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีกองกำลังติดอาวุธที่จัดอยู่ในกลุ่มขบวนการโจรก่อการร้าย ที่เคลื่อนไหวอยู่ในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงทศวรรษ 2500-2510 อีกหลายกลุ่ม บางกลุ่มขึ้นกับองค์กรนำ บางกลุ่มดำเนินภายใต้เงาของหน่วยรบในพื้นที่ของ

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 81.

⁵⁸ อารีฟิน บินจิ และคณะ, ปัตตานี...ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู, หน้า 358.

⁵⁹ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 83-84.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 88-89.

องค์กรนำ และบางกลุ่มเคลื่อนไหวอย่างเป็นอิสระ บางไม่สามารถหาข้อมูลได้ว่าสังกัดกลุ่มใด แต่ทว่ากลุ่มกองกำลังเหล่านี้ทุกกลุ่มล้วนอ้างว่าตนเคลื่อนไหวเพื่อปลดปล่อยจังหวัดชายแดนภาคใต้จากการปกครองของรัฐบาลไทย

ราวเดือนกุมภาพันธ์ของปี 2508 กองกำลังติดอาวุธกลุ่มนายชามะ โต๊ะตันหยง ได้เคลื่อนไหวเข้าปะทะกับเจ้าหน้าที่อยู่ในเขตตำบลกลอคำ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี และมีกลุ่มนายเจ๊ะเดร์เคลื่อนไหวอยู่ในเขตตำบลมะนังดาลำ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ในปีเดียวกัน เมื่อเข้าสู่ปี 2512 มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มอาแซ นาค้อ ซึ่งกุมอิทธิพลในพื้นที่หมู่ที่ 2 ตำบลป่าบอน อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี และมีการเคลื่อนไหวปะทะเจ้าหน้าที่ภายใต้การนำของหะยียูซูป อัตตามานี ซึ่งเป็นอดีตโต๊ะครูสอนศาสนา จนถึงปี 2513 มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนายยูซูป ชูแก และกลุ่มนายเปาะแมกเกอร์ ในเขตภูเขาบ้านบายี ตำบลลุมดี อำเภอเมือง จังหวัดยะลา⁶² การเคลื่อนไหวของกองกำลังติดอาวุธเหล่านี้รุนแรงมากขึ้นในช่วงปี 2507-2513 จนกัมปนาท จินตวิโรจน์ ได้กล่าวว่าในช่วงเวลานี้ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ได้กลายเป็น “แดนสนธยา”⁶³ ทั้งยังเป็น “เสมือนแหล่งรังโจรพวกขจก. เสมอมาทุกสมัยกาล”⁶⁴

ระหว่างปี 2514-2516 มีการเคลื่อนไหวของกองกำลังติดอาวุธเหล่านี้อย่างกว้างขวาง จังหวัดนราธิวาส มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนายยูโซ๊ะ ปะดอ ในเขตตำบลมะรือโบตตะวันออก ในเขตอำเภอระแงะ กลุ่มนายมามู ตูแกบือซี (มามูใหญ่) ซึ่งอยู่ใต้อิทธิพลของเปาะเย๊ะ กุมอิทธิพลอยู่ในภูเขาบูโด เขตพื้นที่บ้านปะลูกาสาเมาะ ตำบลปะลูกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ กลุ่มนายอัชดุลลาเต๊ะ (ลาเต๊ะ) ยายอ (หรือ “ชะ”) ซึ่งเคยเป็นรองหัวหน้าของกลุ่มนายมามู ตูแกบือซี และกลุ่มนายมามู ปะดอฮิง เริ่มพยายามแยกตัวออกจากกลุ่มดังกล่าวแล้วก้าวขึ้นมามีอิทธิพลในพื้นที่ด้านเหนือของอำเภอบาเจาะ กลุ่มของนายอาแซ กาโต ซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของเปาะเย๊ะ เคลื่อนไหวในเขตภูเขามะแต เขตอำเภอหรือเสาะ กลุ่มนายอาแว บูเก๊ะ เคลื่อนไหวในเขตบ้านตายา ตำบลสามัคคี อำเภอบาเจาะ กลุ่มนายเซ็ง เปาะมานี เคลื่อนไหวในเขตหมู่ที่ 1 ตำบลชากอ อำเภอหรือเสาะ กลุ่มนายอาเต๊ะ อาแว และกลุ่มนายมามู ปะดอฮิง ซึ่งอยู่ใต้อิทธิพลของเปาะเย๊ะทั้งสองกลุ่มเคลื่อนไหวในภูเขาปาโจบรากอ เขตตำบลกาเยาะมาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส กลุ่มนายฮามะ ชาบูติง หรือเปาะมะ สราตี ในเขต

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 99-100, 165.; ไผท เพชรจำรัส, ข้าแหละเหตุการณ์ในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 195.

⁶³ ภัคคินี เปรมโยธิน, “กระบวนการบริหารราชการส่วนภูมิภาคกับการแก้ปัญหาชนกลุ่มน้อยในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 271.; กัมปนาท จินตวิโรจน์, ผมรู้จักเปาะเย๊ะดีกว่าใครๆ, หน้า 83.

⁶⁴ กัมปนาท จินตวิโรจน์, จาก “เปาะสู” ถึง “เปาะเย๊ะ” “แบล็ค 1902-แมวดำ” โจรใต้จอมมหาเวทย์ร้าย, หน้า 116.

บ้านยี่อราแป ตำบลสามัคคี อำเภอเรือเสาะ กลุ่มนายป้อราเฮง (อิบรอฮิม) นาแซ (ฉายา “ลูกสิงป่า”) ในเขตตำบลบาเระใต้ อำเภอบาเจาะ ซึ่งเป็นกลุ่มที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ในช่วงเวลานี้ กลุ่มของนายหะยีดีน ฮัตดิน (หรือยาสูติง/ยาลูติง สามุนิง) ในเขตตำบลสาก อำเภอสูโหงปาตี และยังมีกลุ่มเคลื่อนไหวข้ามเขตแดนไทย-มาเลเซีย ใช้ชื่อกลุ่มว่า “ขบวนการเสรีแห่งชาติปัตตานี” และยังมีกลุ่มเคลื่อนไหวข้ามเขตจังหวัดนราธิวาสกับยะลาของกลุ่มนายมามู กูโน ข้ามเขตพื้นที่หมู่ที่ 6 ตำบลสาก อำเภอเรือเสาะ-ตำบลจะแนะ อำเภอรະแงะ จังหวัดนราธิวาส ไปจนถึงเขตตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา นอกจากนี้ยังกลุ่มสำคัญและมีชื่อเสียงในระยะเวลาี้ คือกลุ่มนายเปาะจิ ย็อนอง หรือริมาแมเราะ ตะโล๊ะฮาลอ ปฏิบัติการในเขตตำบลสาวอ ตำบลสามัคคีของอำเภอเรือเสาะ บางส่วนของอำเภอรามัน จังหวัดยะลา กลุ่มนี้มีสายสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มเปาะสุ วาแมติซาเช่นกัน (มอบตัวในราวปี 2518)⁶⁵

เขตจังหวัดยะลาในช่วงเวลาเดียวกันมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนายมะยิ กอเดร์ (หรือมะยิ บ้านบาย) ในเขตบ้านตะโล๊ะสุแม ตำบลลูดี อำเภอเมืองยะลา กลุ่มเซ็ง ลูกไม้ไฟหรือลุ่มไม้ไฟ⁶⁶ เคลื่อนไหวในเขตตำบลตาโล๊ะมะนะนา อำเภอรามัน และเป็นกลุ่มที่เคลื่อนไหวข้ามเขตไปยังเขตอำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี กลุ่มยูนู ซูแก ในภูเขานิยอ เขตพื้นที่ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา กลุ่มนายมะยิ กอเดร์ บนภูเขาบูเก๊ะบูจง ซึ่งเป็นเขตติดต่อระหว่างอำเภอเมืองกับอำเภอบันนังสตา กลุ่มนายแวและ แอเก็ง ในบ้านแอเก็ง ตำบลเกะรอ อำเภอรามัน กลุ่มนายวานิ สามะ ในเขตภูเขาปาแตรายอ ตำบลเกะรอ อำเภอรามัน⁶⁷

⁶⁵ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 149, 159, 161, 172, 189-192, 206, 224, 233-236.; กัมปนาท จินตวิโรจน์, จาก “เปาะสุ” ถึง “เปาะเยะ” “แบล็ค 1902-แมวดำ” โจรใต้จอมมหาวายร้าย, หน้า 70.; ไผท เพชรจำรัส, ข้าแหละเหตุการณ์ในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 217.

⁶⁶ อีกชื่อหนึ่งของเซ็ง ลูกไม้ไฟ คือ เซ็ง โต๊ะเจะนิ ลูกไม้ไฟ, ลุ่มไม้ไฟ, ลูโป๊ะบูโล๊ะ, โต๊ะเวาะ, เวาะเซ็ง ล้วนเป็นฉายาของผู้นี้ ซึ่งเป็นหัวหน้ากองกำลังติดอาวุธที่มีชื่อเสียงมากคนหนึ่งในช่วงเวลานี้ ฉายาเหล่านี้มีที่มาจากหมู่บ้านเดิมของเซ็ง คือ บ้านลูโป๊ะปุละ เป็นภาษามลายูแปลว่า ลุ่มไม้ไฟ ต่อมาถูกเรียกเพี้ยนมาเป็น ลูกไม้ไฟ ในที่สุดนอกจากในสมาชิกของกองกำลังยังเรียกเซ็งด้วยฉายา “โต๊ะเวาะ” และ “โต๊ะเวาะเซ็ง” อีกนามหนึ่ง ดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 189.; กัมปนาท จินตวิโรจน์, จาก “เปาะสุ” ถึง “เปาะเยะ” “แบล็ค 1902-แมวดำ” โจรใต้จอมมหาวายร้าย, หน้า 60.

⁶⁷ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 22, 154, 173, 189, 237-238.; กัมปนาท จินตวิโรจน์, ผมรู้จักเปาะเยะดีกว่าใครๆ, หน้า 102-103.

เขตจังหวัดปัตตานีระยะนี้ มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนายอาแว กะจิ ในเขตพื้นที่อำเภอสายบุรี กลุ่มนายยูโซ๊ะ (หรือยูซูป) จาปะเกีย⁶⁸ ในพื้นที่ตำบลเมาะนาวี อำเภอยะรัง แต่กลุ่มนี้มักเคลื่อนไหวไปมาข้ามเขตพื้นที่ตอนเหนือของจังหวัดปัตตานี บางพื้นที่ของจังหวัดยะลาและจังหวัดสงขลาที่เป็นรอยต่อกัน ถือเป็นกลุ่มใหญ่และสำคัญกลุ่มหนึ่งในเวลานั้นที่ขึ้นกับกลุ่มเปาะเย๊ะ นอกจากนี้มีกลุ่มนายเปาะเลาะ ลาลอ จะลาโก หรือตอละเย บูกอ ซึ่งเป็นรองหัวหน้าของกลุ่มของนายปะดอ โภพง (สังกัดกลุ่มเปาะเย๊ะ แต่มีสายสัมพันธ์กับกลุ่มของเปาะสุ) เคลื่อนไหวในเขตตำบลมะนังดาลำและตำบลละหาร อำเภอสายบุรี ต่อมากลุ่มนี้ได้รวมกลุ่มกับกลุ่มของนายอาแวจู มอลอ ที่เคยเคลื่อนไหวในเขตอำเภอรามัน จังหวัดยะลา ซึ่งกลุ่มนี้เคยรวมตัวกับกลุ่มของนายวานิ สามะ (มีสายสัมพันธ์กับเปาะสุ) มาก่อนหน้านี้ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มของนายเจ๊ะปอ กูโน (หรือน้ำใส) เคลื่อนไหวและมีอิทธิพลในเขตอำเภอมายอและอำเภอยะรัง ในอำเภอมายอยังมีกลุ่มของนายชามะ บูเก๊ะเตาเนาะ กุมอิทธิพลอยู่เช่นกัน กลุ่มนายนาแซ เลาะอะ ในเขตภูเขาแคระ ตำบลตระบอง อำเภอสายบุรี กลุ่มนายเจ๊ะปอ นาแซ ในเขตตำบลกอลำ อำเภอยะรัง กลุ่มนายแวงและ แอแก็ง ในเขตภูเขาเจดีย์ ตำบลกะรุปี อำเภอสายบุรี กลุ่มนายมะโซ มะติเยาะ หรือมะโซ กำปังปูเต๊ะ ซึ่งเคลื่อนไหวเรียกค่าคุ้มครองจากครูและตั้งด่านริตไถเงินจากครูในเขตอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี กลุ่มนายยูโซ๊ะ ลาลอ หรือยูโซ๊ะ เจ๊ะเฮาะ ซึ่งเคลื่อนไหวก่อการในหมู่บ้านติดเขตเทศบาลตะลุบัน และกลุ่มอาแว สะนิ (อาแว จุหะ) หรืออาแว โคนิบง เคลื่อนไหวในเขตอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ไปจนถึงเขตจังหวัดนราธิวาส แต่ 3 กลุ่มหลังนี้ถูกเจ้าหน้าที่สังหารในราวปี 2516⁶⁹

จากข้อมูลของ กอ.ปท. (กองอำนวยการปฏิบัติการพิเศษ) เขต 9 ให้ข้อมูลว่าในปี 2516 มีขบวนการโจรก่อการร้ายในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งหมด 49 กลุ่ม อยู่ในเขตจังหวัดปัตตานี 17 กลุ่ม จังหวัดยะลา 12 กลุ่ม และอยู่ในจังหวัดนราธิวาส 20 กลุ่ม มีกำลังรวบรวมกันทั้งหมดราว 429 คน⁷⁰ ต่อมาในราวปี 2517 จังหวัดนราธิวาส ยังมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มติดอาวุธจำนวนมากที่สุดในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ยังคงมีกลุ่มที่เคลื่อนไหวอยู่ราว 19 กลุ่ม นอกเหนือจากกลุ่มเปาะเย๊ะ

⁶⁸ หะยียูโซ๊ะ จะปาเกีย มีพื้นเพเดิมเป็นชาวมุสลิมในอำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดปัตตานี จากนั้นจึงไปศึกษาวิชาศาสนาที่ปอเนาะบูเก๊ะบือซา ในรัฐเคดาห์ของมาเลเซีย จากนั้นกลับเปิดปอเนาะในพื้นที่บ้านโคกสะตอ ตำบลโคกโพธิ์ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ทางภาคใต้ของไทยเชื่อว่าหะยียูโซ๊ะเป็นผู้ก่อตั้ง “พรรคปาร์นาส” (PARNAS) ซึ่งเป็นพรรคเพื่อปฏิบัติการปฏิวัติสาธารณรัฐปัตตานี ต่อมาได้นำกลุ่มของตนไปขึ้นกับกองกำลังของเปาะเย๊ะ ดู กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 214-217.

⁶⁹ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 25, 152, 173, 190-192, 204, 206, 214-217, 224.; กัมปนาท จินตวิโรจน์, ผมรู้จักเปาะเย๊ะดีกว่าใครๆ, หน้า 170-171.

⁷⁰ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 126-127.

ที่ได้อพยพไปมาเลเซียแล้ว ยังมีกลุ่มของนายดาโ๊ะ อาแวเต๊ะ หรือดาโ๊ะ ทอน เคลื่อนไหวในเขต ตำบลกาเยาะมาตี และตำบลบาเจาะ อำเภอบาเจาะ กลุ่มนายมะเร๊ะ บินมามู หรือมะเร๊ะ โคนิบง เคลื่อนไหวในเขตตำบลบาเร๊ะใต้ และตำบลบาเร๊ะเหนือของอำเภอบาเจาะ ในอำเภอหรือเสาะมีการ เคลื่อนไหวของกลุ่มนายดอโละ อีแดโ๊ะ หรือดอเลาะ กาโ๊ะ ในพื้นที่บ้านกาโ๊ะ ตำบลหรือเสาะ อำเภอหรือเสาะ กลุ่มนายมาละ มะระปะ (หรือบาโงปุโ๊ะ) ในพื้นที่ตำบลเรียง อำเภอหรือเสาะ และ บางส่วนของอำเภอรามัน จังหวัดยะลา

กลุ่มนายอาแว บูเก๊ะ เคลื่อนไหวในเขตตำบลชากอ อำเภอหรือเสาะ และบางส่วนของอำเภอ ระแงะ กลุ่มนายยูโ๊ะ ะมะ หรือมะนอ ดาฮง ลูกข้างเผือก เคลื่อนไหวในเขตตำบลตะมะยุง ตำบลชากอ อำเภอหรือเสาะ กลุ่มนายบือราเฮ็ง ดอเลาะเปาะยอ เคลื่อนไหวในเขตตำบลชากอ อำเภอหรือเสาะ กลุ่มนายเซ็งหรืออุเซ็ง เปาโ๊ะมานิ เคลื่อนไหวในพื้นที่ตำบลลาโ๊ะและตำบลตะมะยุง อำเภอหรือเสาะ กลุ่มนายมามู กุโน (หรืออินอ/ไอเย็ง) เคลื่อนไหวในเขตตำบลชากอ และตำบลลาโ๊ะ อำเภอหรือเสาะ กลุ่มนายบือราเฮง กุทาย เคลื่อนไหวในเขตตำบลชากอและตำบลบตง อำเภอหรือเสาะ และบางส่วนของอำเภอระแงะ กลุ่มนายมะนิเยาะ ยะลา เคลื่อนไหวในบ้านลาเกาะฮูลู ตำบลสาวอ อำเภอหรือเสาะ กลุ่มนายยูโ๊ะ เปาะดอหรือปะดอ เคลื่อนไหวในเขตตำบลบูกิต ตำบลจวบ ตำบลจะแนะ ตำบลมะรือ โบตะวันออก ของอำเภอระแงะ และบางส่วนของอำเภอเมืองนราธิวาส ในอำเภอเมืองมีการ เคลื่อนไหวของกลุ่มนายเจ๊ะหะมะ กุโน หรือยือแบง ในพื้นที่ป่าปีเหล็ง เขตติดต่ออำเภอเมืองนราธิวาส อำเภอระแงะ อำเภอสุไหงปาตี โดยรวมกำลังกับกลุ่มนายยูโ๊ะ เปาะดอ เป็นบางครั้ง ส่วนในเขต อำเภอแว้งและอำเภอสุไหงปาตี มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนายเจ๊ะและ อุเซ็ง หรือปะจู เจ๊ะและ ในเขต ตำบลสากอและตำบลภาวะ⁷¹ และในเวลานี้กลุ่มที่เคยอยู่ภายใต้บารมีของกลุ่มเปาะเยะอย่างกลุ่มนาย มามู ตูแกบือซี ยังคงเคลื่อนไหวอยู่ในเขตตำบลปะลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ กลุ่มนายมามู ปะดอฮิง เคลื่อนไหวในเขตตำบลปะลุกาสาเมาะ ตำบลบาเร๊ะเหนือ อำเภอบาเจาะ และกลุ่มนายหะยิยูโ๊ะ จะปากียา ได้ตั้งฐานกำลังอยู่บนภูเขาคุนงตุปุเต๊ะและภูเขาคุนงจอนอง บริเวณพื้นที่บ้านปาแน ทั้งยัง ขยายอิทธิพลมาในอำเภอหรือเสาะและอำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส⁷² กัมปนาท จินตวิโรจน์ เชื่อว่า ในปีนี้มีกองกำลังติดอาวุธเหล่านี้เคลื่อนไหวอยู่ราว 500-1,500 คน⁷³

ระหว่างปี 2517-2518 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนายเซ็ง จำปากอ นายอุเซ็ง เซ็งมิง (เซ็ง โ๊ะคะ/กอละแมแล) นายดาโ๊ะ อาแวเต๊ะหรือดาโ๊ะ ยะลุดง กลุ่มนายมะระ หรือมาระ โคนิบงกุมอิทธิพลอยู่ในเขตตำบลไม้แก่น อำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ได้

⁷¹ ไผท เพชรจำรัส, ข้าแหละเหตุการณ์ในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 215-221.

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 216, 219-220.

⁷³ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 145-146.

เน้นเคลื่อนไหวเรียกค่าไถ่จากประชาชน ในช่วงเวลานี้กลุ่มนายمامู ปะดอฮิง ได้เริ่มขยายอิทธิพลของตัวเองเข้าไปยังพื้นที่คมนาคมทางน้ำ⁷⁴

นอกจากกลุ่มดังกล่าวข้างต้นแล้ว กลุ่มเจ๊ะกูติง อาแค ซึ่งเป็นหัวหน้ากองกำลังติดอาวุธที่ข้อมูลของทางการระบุว่า เป็นหัวหน้ากองกำลังติดอาวุธของปีอาร์เอ็น แต่ในขณะที่ข้อมูลบางแหล่งก็ระบุว่า เจ๊ะกูติงเป็นหัวหน้าหน่วยจรรยาของฟูโล กลุ่มของเจ๊ะกูติงนับเป็นกลุ่มติดอาวุธที่พยายามปฏิเสธความสัมพันธ์กับกลุ่มปีอาร์เอ็น ในขณะที่ตนประกาศอุดมการณ์ของตนว่าต่อต้านกรุงเทพฯในฐานะนักล่าอาณานิคม ต่อต้านจักรวรรดินิยมทุกประเภท รวมทั้ง “นายทุนชุดรีดทั้งหลาย” พร้อมยกย่องพระนบีมุฮัมมัดเป็นนักปฏิวัติคนแรกของโลก ซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่เป็นไปในแนวทางเดียวกับปีอาร์เอ็นที่เป็นมาร์กซิสอิสลามิก แต่เจ๊ะกูติงพยายามอ้างความเป็นอิสระของการเคลื่อนไหวของกลุ่มตนอยู่เสมอโดยใช้ชื่อกลุ่มติดอาวุธของตนว่า “ทหารปลดแอกปัตตานี” ในช่วงปี 2519-2520 เจ๊ะกูติงยังกุมอิทธิพลในพื้นที่อำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มนี้เริ่มเกิดความแตกแยก โดยบางส่วนเริ่มไปเข้ากับกลุ่มเจ๊ะกู บากา⁷⁵ หรือปีอราเฮง ซึ่งเป็นกลุ่มติดอาวุธของปีอาร์เอ็นและเคยอยู่ในกลุ่มของเจ๊ะกูติง กลุ่มของเจ๊ะกู บากา เคลื่อนไหวและมีอิทธิพลในเขตอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา⁷⁶

ปี 2519 เซ็ง ท่าน้ำ หัวหน้ากองกำลังติดอาวุธที่เคยครองอิทธิพลทางน้ำ และเรียกค่าไถ่จากบรรดาเรือที่แล่นผ่านในเขตตำบลปนาเราะ ถึงตำบลท่าน้ำ อำเภอปนาเราะ จังหวัดปัตตานี ในระยะเวลาก่อนหน้านี้ถูกยิงสังหารหลังจากการเข้ามามอบตัวต่อทางการ และยังเป็นปีที่ เซ็ง บันนังลีมา หนึ่งในหัวหน้ากองกำลังติดอาวุธของฟูโล ซึ่งกุมอิทธิพลอยู่ในพื้นที่อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา และอำเภอยะหา จังหวัดยะลา ถูกเจ้าหน้าที่สังหาร แต่ในปีนี้ฟูโลกกลุ่ม “กองร้อย 43” ที่มีนายละแมดิง (เปาะแม ลูบ๊ะบันยัง) ที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มเซ็ง บันนังลีมายังคงเคลื่อนไหวก่อการอยู่⁷⁷

นอกจากนี้ในช่วงปี 2519-2520 ยังมีการเคลื่อนไหวของฟูโล “หน่วย 20” ภายใต้การนำของนายอับดุลวาฮับ ในเขตอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี และอำเภอเมืองยะลา ฟูโลกกลุ่มหะยีสะมะแอ สะอะ หรือมะแอ ท่าน้ำ เคลื่อนไหวในเขตตำบลกลาง อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี และยังมีกลุ่มของ

⁷⁴ กัมปนาท จินตวิโรจน์, จาก “เปาะสู” ถึง “เปาะเยะ” “แบล็ค 1902-แมวดำ” โจรใต้จอมมหาเวรร้าย, หน้า 112, 114, 117.

⁷⁵ ต่อมากลุ่มนี้จะเป็กลุ่มที่เคลื่อนไหวและมีบทบาทอย่างมากในช่วงทศวรรษ 2520

⁷⁶ เรืองยศ จันทรศิริ, สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้, หน้า 171-172, 252-257, 269-270, 274-275, 277.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 110, 112, 244, 246-247. กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขจก.ฟูโล องค์การแบ่งแยกดินแดนสาธารณรัฐปัตตานี, หน้า 70, 130.

นายเจ๊ะดอเลาะ สาอู กลุ่มของนายสะตอปา ยาบี กลุ่มของนายยูโซ๊ะ เปาะดอ กุมอิทธิพลแถบตำบล บุกิต ตำบลจวบ และตำบลจะแนะ อำเภอระแงะ และตำบลยะตุตง อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส กลุ่มของนายเจ๊ะหะมะ กูโน กลุ่มของนายมูซอ ซึ่งได้ชื่อว่าเข้มแข็งที่สุดในตำบลคุดงอ อำเภอระแงะ และอำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส ในจังหวัดนราธิวาวยังมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มมามู ปะดอฮิง กลุ่ม นายดาโอ๊ะ อาแวเต๊ะ กลุ่มนายมะระะ บินมามู กลุ่มนายยูโซ๊ะ ปากีสถาน ซึ่งสังกัดพูโล ยังคง เคลื่อนไหวในเขตอำเภอบาเจาะ ส่วนนายเปาะจิ ยื่อนอง ที่เคยเคลื่อนไหวในเขตอำเภอเรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส และกลุ่มนายเจ๊ะปอ น้ำดำ ที่เคลื่อนไหวในเขตจังหวัดปัตตานีในช่วงเวลาที่ผ่านมา ได้มობตัวในช่วงเวลานี้ แต่ในเขตพื้นที่อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ยังมีการเคลื่อนไหวของกลุ่ม นายเจ๊ะกู บากา กลุ่มนายวาฮะ มะ กลุ่มนายเจ๊ะกูซารี ปลาคง และกลุ่มนายอาแซ พร่อน ภายหลัง การสิ้นอำนาจและชีวิตของนายเซ็ง บันนังลีมา⁷⁸

5.1.3. “ขบวนการแบ่งแยกดินแดน” กับการศึกษาของรัฐ และการเคลื่อนไหวก่อการบน เส้นทางคมนาคม

5.1.3.1. การเคลื่อนไหวต่อต้านการพัฒนาการศึกษาของรัฐ

“ข้าราชการครู คือ สัญลักษณ์ของอำนาจรัฐที่เข้ามากลมกลืนและทำลายล้าง วัฒนธรรมของชาวมลายู”⁷⁹

การวิเคราะห์ของอรรถนพ เนียมคง นับเป็นการสรุปความคิดที่กองกำลังติดอาวุธที่รัฐขนานนาม ว่าขบวนการแบ่งแยกดินแดนหรือขบวนการโจรก่อการร้าย มีต่อครูในระบบการศึกษาของรัฐในพื้นที่ จังหวัดชายแดนภาคใต้ กลุ่มแบล็ค 1902 ประกาศมาตรการของตนอย่างชัดเจนว่า

“จะต่อต้านและทำลายระบบลัทธิศาสนาและทำลายภาษามลายู ตลอดถึง การทำลายวัฒนธรรมมลายูภาคใต้ โดยการปิดโรงเรียนไทย จับครูเรียกค่าไถ่ ยิงครูและ เจ้าหน้าที่ผู้เปลี่ยนแปลงหลักสูตรภาษามลายู การเขียนและอ่านมลายูให้เป็นไทย (และจะ) เผา โรงเรียนและสถานที่สร้างเพื่อทำลายวัฒนธรรมมลายูอิสลามปัตตานี...”⁸⁰

⁷⁸ เรืองยศ จันทรศิริ, สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้, หน้า 115, 118, 143, 183, 209-211, 225, 364.; กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขงก.พูโล องค์กรแบ่งแยกดินแดนสาธารณรัฐปัตตานี, หน้า 81-83, 93, 129.

⁷⁹ อรรถนพ เนียมคง, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 88.

⁸⁰ กัมปนาท จินตวิโรจน์, จาก “เปาะสู” ถึง “เปาะเยะ” “แบล็ค 1902-แมวดำ” โจรใต้จอมมหาเวรร้าย, หน้า 77.

กลุ่มแบล็ค 1902 ยังต้องการเปลี่ยนครูไทยพุทธที่สอนอยู่ในโรงเรียนในจังหวัดชายแดนภาคใต้มาเป็นครูมุสลิมในพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งหากรัฐบาลไม่ทำตามทางกลุ่มจะทำการคุกคามความปลอดภัยของประชาชนทุกวิถีทาง⁸¹ จุดมุ่งหมายในการโจมตีครูและโรงเรียนซึ่งเป็นตัวแทนและตัวจักรสำคัญของระบบการศึกษาของรัฐ คือการขัดขวางไม่ให้รัฐนำเอาการเรียนการสอนวิชาสามัญและวิชาภาษาไทยเข้าไปสอนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้⁸² ซึ่งนั่นหมายถึงการทำลายระบบการศึกษาของรัฐในพื้นที่ทำให้การถ่ายทอดความรู้ในภาษาไทย วิชาสามัญ และระบบความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับรัฐ หรือสำนึกในความเป็นไทย ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ สาเหตุของการมุ่งทำลายการศึกษาของรัฐเกิดจากสำนึกทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมนิยม ซึ่งมองว่าการถ่ายทอดวัฒนธรรมและทัศนคติที่มาจากระบบการศึกษา คือ ศัตรูสำคัญต่อการคงอยู่ของวัฒนธรรมมลายูอิสลาม โดยการใช้ศาสนาและวัฒนธรรมมลายูโดยเฉพาะภาษามลายูว่า เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ที่ถูกคุกคามโดยรัฐ ซึ่งย่อมหมายถึงการกระตุ้นให้ชาวมุสลิมในพื้นที่สนับสนุนการดำเนินการภายใต้เหตุผลดังกล่าวของตน⁸³

การเคลื่อนไหวดังกล่าวส่วนหนึ่งเป็นแรงผลักดันของนโยบายปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราชภัฏสอนศาสนาอิสลาม และนโยบายพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยแก่นักเรียนมุสลิมที่เริ่มก่อร่างและขยายตัวในช่วงสองทศวรรษนี้ ในช่วงปี 2510 มีข่าวเรื่องการจับครูประชาบาลเรียกค่าไถ่ในแทบทุกอำเภอของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และกลุ่มครูที่ถูกจับเหล่านี้เกือบทั้งหมดเป็นครูที่มาจากภูมิภาคอื่นในพื้นที่ภาคใต้⁸⁴ซึ่งพอจะสันนิษฐานได้ว่าทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ ในปี 2514 กลุ่มกองกำลังติดอาวุธหลายกลุ่มประกาศเตือนให้โต๊ะครูเจ้าของปอเนาะและโรงเรียนราชภัฏสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้ร่วมมือกับกลุ่มของตนเพื่อต่อสู้กับรัฐบาล⁸⁵ 14 มกราคม 2515 กองกำลังกลุ่มนายมะ กลาพอ ได้จับตัวนางสาวอรุณวัลย์ แก้วทอง และนางสาวอรพิน ศรี

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 78.

⁸² อิมรอน มะลูลีม, วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศ: กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 186.

⁸³ ดูแนวคิดดังกล่าวใน สุรินทร์ พิศสุวรรณ, “เงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 1-69.; อรรถณพ เนียมคง, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 77.

⁸⁴ ไพท เพชรจำรัส, ฆ่าและเหตุการณ์ในสามจังหวัดภาคใต้, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁸⁵ ดู กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 166-168, 177-178.

สุรัตน์ ครูโรงเรียนในเขตอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานีไปเรียกค่าไถ่ นำมาซึ่งการสั่งปิดโรงเรียนกว่า 59 โรงเรียนที่อำเภอสายบุรี⁸⁶

เหตุการณ์ต่อต้านระบบการศึกษาของรัฐบาลที่สำคัญที่สุดเหตุการณ์หนึ่ง เกิดขึ้นเมื่อกองกำลังติดอาวุธกลุ่มนายดาโอ๊ะ เจ๊ะเต็ง ลักพาตัวนางสาวทิพวรรณ ชัยวาริ นางสาวเสาวเพ็ญ แซ่เห่า และนางสาวกรรณิการ์ ศรีสมนัต ครูโรงเรียนบ้านกาตอง ตำบลบารู อำเภอยะหา จังหวัดยะลา ในตอนเช้าของวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2517 กลุ่มนายดาโอ๊ะอ้างว่าก่อการเพื่อเป็นจับครูทั้งสามเป็นตัวประกันในการต่อรองกับเจ้าหน้าที่ตำรวจให้คืนภรรยาและลูกของตน นำมาซึ่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในบ่ายวันเดียวกันนั้นเมื่อกลุ่มครูในอำเภอยะหา จังหวัดยะลา จำนวนไม่น้อยกว่า 300 คน ได้ร่วมกันชุมนุมประท้วงที่ห้องประชุมโรงเรียนยะหา ภายใต้การนำของนายสมนึก ระวัง ประธานกลุ่มพิทักษ์สวัสดิภาพครู 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ทางกลุ่มเรียกร้องต่อนายอำเภอยะหาให้นำครูทั้งสามกลับมา จับกุมผู้ลักพาตัว และให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองชี้แจงมาตรการป้องกันสวัสดิภาพของครูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พร้อมกับมีการประกาศสนับสนุนการประท้วงของข้าราชการครูทั่วจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งนับเป็นเหตุการณ์ประท้วงของครูต่อการเคลื่อนไหวทำลายระบบการศึกษาของทางการของกองกำลังติดอาวุธที่ใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยมีมา คณะรัฐมนตรีภายใต้การนำของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ได้ประชุมและมีมติให้สภาความมั่นคงแห่งชาติเป็นผู้หาทางแก้ไขโดยด่วน พล.ต.ต. อรรถสิทธิ์ สิทธิสุนทร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้เดินทางไปประจักษ์สถานการณ์เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2517 แต่คณะครูไม่ยอมเจรจาด้วย เนื่องจากต้องการเจรจากับนายกรัฐมนตรีโดยตรง แต่เหตุการณ์จบลงในวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2517 เมื่อครูสาวทั้งสามคนที่ถูกจับตัวไปได้หลบหนีออกมาได้สำเร็จ ตามมาด้วยนายเทียน อชกุล รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ปฏิบัติหน้าที่แทนนายกรัฐมนตรี ได้ประกาศรับรองความปลอดภัยของครูทั่วจังหวัดชายแดนภาคใต้⁸⁷ แต่ในเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายนของปี 2518 ยังเกิดเหตุการณ์ครูในอำเภอบาเจาะ จันทรวิลาส ถูกยิงสังหาร นำมาซึ่งการประท้วงของกลุ่มพิทักษ์สวัสดิภาพครูอีกครั้ง แต่เหตุการณ์ไม่ยิ่งใหญ่และโด่งดังเหมือนเหตุการณ์ก่อนหน้า⁸⁸

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23-24, 253-254.

⁸⁷ ขจัดภัย บุษขพัฒน์, ไทยมุสลิม, หน้า 309-314. และปิยนถ บุนนาค และคณะ, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่สมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์-รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (14 ตุลาคม พ.ศ. 2516-4 สิงหาคม พ.ศ. 2531), หน้า 109, 112.

⁸⁸ ปิยนถ บุนนาค และคณะ, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่สมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์-รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (14 ตุลาคม พ.ศ. 2516-4 สิงหาคม พ.ศ. 2531), หน้า 129, 211-212.

ในขณะที่เกิดเหตุการณ์คลื่นไหวทำลายระบบการศึกษาของรัฐโดยกองกำลังติดอาวุธและการเคลื่อนไหวเรียกร้องของครูในพื้นที่ให้รัฐบาลให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสวัสดิภาพของครูจากคุกคามของกองกำลังติดอาวุธ และใช้วิธีการปราบปรามกองกำลังเหล่านี้แบบใหม่ เพื่อไม่ให้คลื่นไหวคุกคามครูในพื้นที่ได้อีก⁸⁹ ได้เกิดเหตุการณ์ที่สะท้อนให้เห็นหนึ่งมิติของการพัฒนาการศึกษาของรัฐในเวลานั้น ที่เกิดขึ้นควบคู่กับเหตุการณ์ที่กล่าวมาข้างต้น แม้จะเป็นที่ยอมรับกันว่าเหตุการณ์ประท้วงใหญ่ของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ระหว่างวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2518 ถึงวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2519 จะเป็นผลมาจากการปราบปรามกองกำลังติดอาวุธที่ผิดพลาดของเจ้าหน้าที่รัฐ คือ เหตุการณ์สังหารชาวบ้านมุสลิมจำนวน 5 คน ในเขตอำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2518 โดยผู้รอดชีวิต คือ ด.ช.ซื่อแม บราเซ๊ะ ได้ให้การกับเจ้าหน้าที่ตำรวจว่าทหารนาวิกโยธินที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ที่วัดเชิงเขา ตำบลบารูกระเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส เป็นผู้ลงมือ เหตุการณ์นี้กลายเป็นสาเหตุปัจจุบันที่นำมาซึ่งการประท้วงครั้งใหญ่เรียกร้องให้รัฐบาลถอนทหารออกจากพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคและทบทวนนโยบายการปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้ของตนใหม่⁹⁰

แต่เมื่อพิจารณาถึงการเคลื่อนไหวประท้วงครั้งนี้จะเห็นได้ว่ากลุ่มนักเรียนนักศึกษาที่มีบทบาทอย่างมากในการร่วมประท้วงและยื่นคำขาดต่อรัฐบาล ในวันที่ 7 ธันวาคม 2518 กลุ่มสลาตัน ซึ่งเป็นกลุ่มนิสิตนักศึกษามุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ในกรุงเทพฯ กลับไปร่วมการประท้วงกับประชาชน พร้อมทั้งมีการออกสนับสนุนการประท้วงจากศูนย์นิสิตนักศึกษาและประชาชนแห่งประเทศไทย 13 ธันวาคม 2518 นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งในเวลานั้นส่วนใหญ่เป็นคนนอกพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และนักศึกษาจากวิทยาลัยครูยะลาเข้าร่วมการประท้วง ในเวลาใกล้เคียงกันนักเรียนจากโรงเรียนหลายแห่งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น โรงเรียนสตรีปัตตานี โรงเรียนเบญจมาชูทิศ โรงเรียนสายบุรีแจ้งประชาคาร โรงเรียนการช่างชาย โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จังหวัดปัตตานี โรงเรียนคณะราษฎรบำรุง จังหวัดยะลา โรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลามในปัตตานี และโรงเรียนรัฐบาลอีกหลายแห่งในจังหวัดนราธิวาส ในเวลานี้นักศึกษาที่เข้าร่วมมาจาก 8 สถาบันจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ 22 ธันวาคม 2518 สถาบันการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้กว่า 400 แห่งปิดไม่มีกำหนด เมื่อเข้าสู่เดือนมกราคม ปี 2519 นักเรียนจากโรงเรียน

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁹⁰ อ.บางนรา, ปัตตานี อดีต-ปัจจุบัน, หน้า 176-211.; ขจัดภัย บุรุษพัฒนา, ไทยมุสลิม, หน้า 314-315.; อารง สุศาสตร์, ปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดภาคใต้, (กรุงเทพฯ: บริษัทพิทักษ์ประชา จำกัด, 2519), หน้า 33.

ในจังหวัดปัตตานี ยะลา และสงขลาเข้าร่วมอีก 5 หมื่นคน นักเรียนนักศึกษาชาว 130 คนเริ่มออกสู่ชนบทเพื่อชี้แจงเรื่องการประท้วงให้ประชาชนรับทราบ⁹¹

การประท้วงครั้งนี้เห็นได้ชัดว่าสัมพันธ์กับสถานะความตื่นตัวในเรื่องประชาธิปไตยของเหล่านิสิตนักศึกษาภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มากกว่าที่จะเกี่ยวพันกับการเคลื่อนไหวขององค์กรพหุโลยอย่างที่เจ้าหน้าที่รัฐในเวลานั้นเข้าใจ⁹² สถานะดังกล่าวเป็นผลพวงมาจากการพัฒนาการศึกษาที่เกิดขึ้นในช่วงก่อนหน้า ซึ่งเป็นผลให้กลุ่มนักเรียนนักศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตื่นตัวในทางการเมือง และมีความคิดที่ค่อนข้างจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกลุ่มนิสิตนักศึกษาในส่วนกลางและส่วนอื่นๆของประเทศในเวลานั้น เพราะการร่วมการประท้วงในครั้งนี้เหล่านักเรียนนักศึกษาที่เข้าร่วมต่างมองว่าเป็นการ “...ประท้วงเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมจากรัฐบาล”⁹³ นั้นทำให้เห็นว่าแม้จะมีการต่อต้านระบบการศึกษาของรัฐ แต่ระบบดังกล่าวนี้สามารถสร้างสำนึกร่วมกันบางอย่างและบางระดับระหว่างนักเรียนนักศึกษาทั้งไทยพุทธและมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้กับนิสิตนักศึกษาในส่วนกลาง เพราะการเข้าร่วมประท้วงในครั้งนี้เป็นการเข้าร่วมประท้วงของทั้งนักเรียนนักศึกษาในระบบของรัฐ และนักเรียนจากโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม การประท้วงในครั้งนี้สามารถเคลื่อนไหวอย่างทรงพลังได้ ส่วนหนึ่งมาจากพลังของเหล่าปัญญาชนในพื้นที่ที่เป็นผลพวงจากการพัฒนาการศึกษาของรัฐ

อย่างไรก็ตามในช่วงปี 2519 ยังมีการเคลื่อนไหวจับครุเรียกค่าไถ่ ทำให้ในบางพื้นที่เช่นตำบลตันหยงนากอ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา โรงเรียนหลายแห่งถูกปิดตายมานาน เนื่องจากเป็นแหล่งที่มีกองกำลังติดอาวุธเคลื่อนไหวอยู่หลายกลุ่ม และในปี 2520 กองกำลังติดอาวุธกลุ่มนายเซ็งบันนังลีมา (สังกัดพหุโล) ได้นำกำลังของตนเผาโรงเรียนของรัฐ 5 แห่ง ในเขตตำบลละแหม อำเภอบะนัง จังหวัดสงขลา 4 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านจะแหม โรงเรียนบ้านคอลลุมุด โรงเรียนบ้านชูโชะ และโรงเรียนบ้านมุณี และในเขตตำบลยะริ๊ะ อำเภอยะหา จังหวัดยะลาอีก 1 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านเจาะตาแมพร้อมทั้งจดหมายข่มขู่ว่าจะสังหารครูและเผาโรงเรียนของรัฐบาลให้หมดสิ้น⁹⁴

ในปี 2520 เกิดเหตุการณ์สำคัญที่เป็นสัญลักษณ์ของการต่อต้านการปรับปรุงโอนเอาให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามของรัฐบาล คือ เหตุการณ์วางระเบิดพิธิพระราชทานรางวัลครู

⁹¹ อ.บางนรา, ปัตตานี อดีต-ปัจจุบัน, หน้า 177-182, 192-194, 205, 209.

⁹² สุรินทร์ พิศสุวรรณ, “เงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 54-55.

⁹³ วาณิช สุนทรานนท์, ประท้วงปัตตานี: ความทรงจำที่เริ่มจะลางเลือน, หน้า 37.

⁹⁴ เรืองยศ จันทรศิริ, สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้, หน้า 138, 158.; กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขงก.พหุโล องค์กรแบ่งแยกดินแดนแห่งสาธารณรัฐปัตตานี, หน้า 75.

ปอเนาะและธงประจำรุ่นลูกเสือชาวบ้าน จังหวัดยะลา เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2520 ซึ่งมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ (รัชกาลที่ 9) สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ (ในรัชกาลที่ 9) และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอสองพระองค์ ประทับอยู่บนปะรำพิธีในบริเวณสนามโรงพิธีช้างเผือก จังหวัดยะลา ระเบิดได้ตั้งขึ้นสองครั้งทางด้านหลังปะรำพิธี ทำให้มีผู้ได้รับบาดเจ็บ 47 คน ในจำนวนนี้มีผู้บาดเจ็บสาหัส 5 คน แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ทรงปลอดภัย และทรงสามารถประกอบพิธีต่อไปจนเสร็จสิ้น⁹⁵ การวางระเบิดครั้งนี้ไม่ได้เป็นการหมายมุ่งปองร้ายองค์พระประมุขของประเทศในขณะนั้น หากแต่ต้องการทำลายพิธีพระราชทานรางวัลแก่ “ครูปอเนาะ” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญของการพัฒนาปอเนาะของรัฐ กัมปนาท จินตวิโรจน์ เชื่อว่าผู้อยู่เบื้องเหตุการณ์ในครั้งนี้ คือ พูลโ ⁹⁶ แต่กลุ่มแบล็ค 1902 (ธันวาคมพิพ) ได้ออกใบปลิวอ้างความรับผิดชอบเหตุการณ์ในครั้งนี้ พร้อมยื่นข้อเสนอให้รัฐบาลยกเลิกการสอนภาษาไทยแก่นักเรียนมุสลิมและให้นำมุสลิมมาเป็นข้าราชการครู⁹⁷

5.1.3.2. การเคลื่อนไหวก่อนการบนเส้นทางคมนาคม

“จะต้องทำลายทุกอย่าง อาทิเช่น ถนน สะพาน และทางรถไฟ” และ “...ดำเนินการให้บ้านเมืองลุกเป็นไฟ ทำลายอุปกรณ์สื่อสารและเส้นทางคมนาคม”

ข้อความดังกล่าวกัมปนาท จินตวิโรจน์ อ้างว่าเป็นข้อความที่นำมาจากใบปลิวของกลุ่มนายยูโซ๊ะ ที่เรียกชื่อกลุ่มของตนว่า “หน่วย KODM”⁹⁸ สอดคล้องกับสิ่งที่อิมรอน มะลูลีม ได้กล่าวไว้ว่า กลุ่มกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ “พยายามที่จะขัดขวางโครงการพัฒนาของรัฐ”⁹⁹ การดำเนินการทำลายเส้นทางคมนาคมไม่ได้เป็นมุ่งทำลายโครงสร้างทางกายภาพของเส้นทางคมนาคม ไม่ว่าจะถนนหรือสะพานเป็นหลัก เพราะการดำเนินการดังกล่าวเป็นสิ่งที่ยากต่อการก่อ

⁹⁵ ปิยนาด บุนนาค และคณะ, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่สมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์-รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (14 ตุลาคม พ.ศ. 2516-4 สิงหาคม พ.ศ. 2531), หน้า 307.

⁹⁶ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขจก.พูล องค์กรแบ่งแยกดินแดนแห่งสาธารณรัฐปัตตานี, หน้า 91.

⁹⁷ เดลินิวส์ (24 กันยายน 2520) อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “อิสลามกับความรุนแรง: การศึกษาเฉพาะกรณีเหตุการณ์รุนแรงในสี่จังหวัดภาคใต้ ประเทศไทย พ.ศ.2519-2524,” ใน สี่จังหวัดภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), หน้า 98.

⁹⁸ ดู กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 152-153, 157-158.

⁹⁹ อิมรอน มะลูลีม, วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศ: กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 186.

การ แต่การทำลายเส้นทางคมนาคมของกองกำลังเหล่านี้ที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนเส้นทางคมนาคมที่รัฐสร้างขึ้นให้กลายเป็นพื้นที่ก่อความรุนแรงของตน นับเป็นการตอบโต้การก่อสร้างเส้นทางคมนาคมของรัฐ ที่มีเป้าหมายหลักอยู่ที่การสร้างเส้นทางไปยังเขตที่มีกองกำลังติดอาวุธตั้งฐานกำลังอยู่เพื่อให้ง่ายต่อการปราบปรามของเจ้าหน้าที่ ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์ในลักษณะเดียวกับเจ้าหน้าที่รัฐ

ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2515-เมษายน 2516 กองกำลังติดอาวุธได้เคลื่อนไหวโจมตีเจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามของรัฐบนทางหลวงสาย 4060 และทางหลวง 4074 ในเขตจังหวัดปัตตานีอย่างน้อย 3 ครั้ง นอกจากนี้ยังใช้วิธีปิดถนนเพื่อยิงข่มขู่รถของบริษัที่วิ่งผ่านทางหลวงหมายเลข 42 ที่เชื่อมระหว่างจังหวัดนราธิวาสกับปัตตานี¹⁰⁰ กลุ่มเงาะกูดิง นับเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ใช้เส้นทางคมนาคมที่รัฐสร้างในการก่อการ วิธีการที่กลุ่มนี้ใช้ในปี 2517 คือ การใช้ไม้ขวางถนนจากนั้นจึงใช้กำลังจับผู้ขับขี่และผู้โดยสารในรถที่ถูกสกัดแล้วพาขึ้นไปยิงภูเขาปือลือยาเพื่อเรียกค่าไถ่ ถนนเส้นที่เงาะกูดิงใช้ในการก่อการบ่อยครั้ง คือ ถนนสาย 410 เบตง-ยะลา กับถนนสาย 4063 ยะลา-โกตาบารู เนื่องฐานกำลังของตนอยู่ในบริเวณนี้¹⁰¹ การก่อการในลักษณะนี้ทำให้ในปี 2517 “ถนนบางสายไม่มีใครกล้าใช้เพราะกลัวปิดถนนปล้นจีและทำร้าย”¹⁰² นอกจากจะก่อการในลักษณะดังกล่าวแล้ว ยังมีการข่มขู่เรียกเงินค่าคุ้มครองจากผู้รับเหมาก่อสร้างถนน เช่น กรณีของนายสนิท หงส์ฤทธิ์ และนายอนันต์ เทียนปรีชา ที่เป็นผู้รับเหมาก่อสร้างเส้นทางสายยะหริ่ง-มายอ ในช่วงเดือนกรกฎาคม ปี 2519¹⁰³

ปูโลนับเป็นองค์กรสำคัญที่ทางการไทยเชื่อว่าได้ใช้ประโยชน์จากเส้นทางคมนาคมของรัฐในการก่อความรุนแรง โดยเคลื่อนไหวโจมตีฐานกำลังของเจ้าหน้าที่ที่ประจำการอยู่ริมถนนเสมอ เช่น การโจมตีฐานปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ตำรวจหน่วยปฏิบัติการพิเศษ จังหวัดปัตตานี (หน่วยนาวาโรน) ริมถนนหมายเลข 410 ซึ่งเชื่อมระหว่างจังหวัดปัตตานีกับจังหวัดยะลา บริเวณตำบลเมะมาวี อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี เมื่อเดือนเมษายน ปี 2519 ทั้งยังวางระเบิดบนเส้นทางและพื้นที่เดียวกันนี้เพื่อหยุดรถของโครงการชลประทานปัตตานีในปีเดียวกัน¹⁰⁴

¹⁰⁰ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 254. กัมปนาท จินตวิโรจน์, ผมรู้จักเปาะเยะดีกว่าใครใคร, หน้า 139-154.

¹⁰¹ กัมปนาท จินตวิโรจน์, จาก “เปาะสู” ถึง “เปาะเยะ”: “แบล็ค 1902-แมวดำ” โจรใต้จอมมหาวายร้าย, หน้า 35, 37, 61, 72-74.

¹⁰² ปิยนาด บุนนาค และคณะ, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่สมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์-รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (14 ตุลาคม พ.ศ. 2516-4 สิงหาคม พ.ศ. 2531), หน้า 108.

¹⁰³ เรืองยศ จันทรศิริ, สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้, หน้า 115-116.

¹⁰⁴ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขก.ปูโล องค์กรแบ่งแยกดินแดนแห่งสาธารณรัฐปัตตานี, หน้า 66-67.

6 มกราคม 2520 พุโลยั้งคงสกัดรถบรรทุกผู้โดยสารบนทางหลวง 4064 (ยะหา-สะบ้าย้อย) ในบริเวณตำบลจะแหน อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา เพื่อจับผู้โดยสารไปเรียกค่าไถ่กว่า 10 คน และยังได้ก่อการยิงสังหารนายมะ อะนิมะ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ตำบลจะแหน อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา บนถนนทางหลวงหมายเลข 4065 ในเขตพื้นที่บริเวณเดียวกัน พุโลกุ่มนากอบอโรอ้างว่า ได้เป็นผู้วางระเบิดสะพานกอตอ ซึ่งเป็นสะพานที่เชื่อมระหว่างเขตอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี กับอำเภอ บาเจาะ จังหวัดนราธิวาส พร้อมทั้งจดหมายโจมตีรัฐบาล ในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงสิงหาคม 2520 กว่า 2 ครั้ง¹⁰⁵ และยังไปรบไปปลิวริมถนนระแงะ จังหวัดนราธิวาส เพื่อ “ปลุกใจประชาชนอิสลามและโจมตีรัฐบาลไทย”¹⁰⁶ ในเดือนธันวาคมปีเดียวกันนี้ยังก่อการโจมตีผู้ยามของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ชปก. นาวาโรน 4 ริมทางหลวงหมายเลข 42 เขตตำบลกลาง อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี นอกจากองค์กร พุโลแล้วเจ้าหน้าที่รัฐยังเชื่อว่าปีอาร์เอ็นอยู่เบื้องหลังการลอบวางระเบิดสะพานปรีกี บนทางหลวง หมายเลข 410 ในเขตหมู่ที่ 3 ตำบลกระโต อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม ปี 2520 กว่า 3 ครั้ง¹⁰⁷

5.1.3.3. การก่อตั้งองค์กรเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงและการปราบปรามของรัฐ

ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2507 นำมาซึ่งการจัดตั้งศูนย์ประสานงาน ปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือ ศปต. องค์กรนี้มีวัตถุประสงค์ให้เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ ประสานให้ข้าราชการทุกระดับทุกกระทรวงทบวงกรม ก่อนการเข้ามาปฏิบัติราชการในพื้นที่จังหวัด ชายแดนภาคใต้ ทั้งในเรื่องข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของประชาชน ศาสนา วัฒนธรรม ภาษา และปัญหา ความมั่นคงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ มีหน้าที่ทำงานด้านการข่าวกรอง การประชาสัมพันธ์ผลงานการพัฒนา จังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐ ตลอดจนการเสนอย้ายข้าราชการที่ประพฤติมิชอบในพื้นที่¹⁰⁸ ต่อมา หน่วยงานนี้จะได้รับการยกระดับขึ้นมาเป็น “ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้” (ศอ.บต.) ในปี 2524 ศปต.จึงนับเป็นองค์กรของรัฐองค์กรแรกที่จัดตั้งขึ้นในพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาความ มั่นคง แต่ปฏิบัติหน้าที่เรื่องการเข้าถึงประชาชนเป็นหลัก

สำหรับการปราบปรามกองกำลังติดอาวุธนั้น ในปี 2508 มีการออก “แผนการปราบปราม ผสม”(3 สิงหาคม-18 สิงหาคม 2508) เพื่อปราบปรามกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่แห่งนี้ โดยมีการส่ง

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 72-73, 79-80.; ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “อิสลามกับความรุนแรง: การศึกษาเฉพาะ กรณีเหตุการณ์รุนแรงในสี่จังหวัดภาคใต้ ประเทศไทย พ.ศ.2519-2524,” หน้า 110-111.;

¹⁰⁶ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ชก.พุโล องค์กรแบ่งแยกดินแดนแห่งสาธารณรัฐปัตตานี, หน้า 90.

¹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 81, 125.

¹⁰⁸ ดู สมาน รังสิโยภักดิ์, “การเข้าถึงประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 82-86.; สงคราม ชื่น ภิบาล, “การผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 113.

เจ้าหน้าที่ตำรวจจากส่วนกลางเข้าสนธิกำลังกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในท้องที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้ง ตำรวจสันติบาล ตำรวจตระเวนชายแดน แต่ยังใช้กำลังตำรวจภูธรในท้องที่เป็นหลัก ตั้งกอง อำนวยการบริเวณด่านศุลกากร บริเวณปากน้ำสายบุรี จังหวัดปัตตานี สามารถสังหารนายยาหรือ ยายอ นายชอมะเต็ง นายฮะมิ มูตล นายมะ อีซอ นายมะนาวิ และบีบให้นายปะดอลีเข้ามามอบตัว คนเหล่านี้ล้วนเป็นสมาชิกของกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ซึ่งทางการเชื่อว่าคนเหล่านี้อยู่ ภายใต้อำนาจของกลุ่มเปาะสู วาแมดิชา¹⁰⁹ อรรถนพ เนียมคง มองว่าการปราบปรามในระยะนี้เป็น การปราบปรามกองกำลังติดอาวุธโดยใช้วิธีที่รุนแรง คือ การวิสามัญฆาตกรรมทั้งสิ้น¹¹⁰ ต่อมาในปี 2511- 2512 ยังมีการออก “แผนปราบปรามโจรผู้ร้ายสำคัญ 3 จังหวัดภาคใต้” (1 มิถุนายน-31 ตุลาคม 2511) “แผนปราบปรามพิเศษ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้” (1 กุมภาพันธ์-31 เมษายน 2511/ 1 พฤษภาคม-30 กันยายน 2512)¹¹¹

คณะรัฐมนตรีของจอมพลถนอม กิตติขจร ได้ประชุมในวันที่ 23 กันยายน 2512 ลงมติให้ส่ง เรื่อง “โจรผู้ร้ายในเขต 4 จังหวัดภาคใต้” ให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง คือ กระทรวงมหาดไทยและ กองบัญชาการทหารสูงสุดพิจารณาหาทางร่วมกันปราบปรามกองกำลังเหล่านี้โดยเด็ดขาด¹¹² เดือน ตุลาคมปี 2512 มีการออกแผนปราบปรามกองกำลังติดอาวุธในจังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้ชื่อว่า “แผนรามคำแหง” ซึ่งเป็นแผนของกองบังคับการตำรวจภูธร เขต 9 (บก.ภ. เขต 9) และมีผู้บังคับการ ตำรวจภูธรเขต 9 เป็นผู้อำนวยการ ตั้งกองอำนวยการปราบปรามในอำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส เพราะเป็นพื้นที่ที่มีเหตุการณ์ความรุนแรงมากกว่าจังหวัดชายแดนใต้อื่นๆ โดยเป็นแผนที่รัฐใช้ ดำเนินการในระยะเวลา 3 ปีเศษ ในระยะแรกของการดำเนินการตามแผนนี้มีการสังหารสมาชิกของ กองกำลังติดอาวุธได้ 17 คน จับผู้ต้องสงสัยได้ 432 คน ในจำนวนนี้เป็นกลุ่มของนายสนิ กะโด จำนวน

¹⁰⁹ ธาณินทร์ ณะอม, “นโยบายการแก้ไขปัญหาความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 57 อ้างถึงใน อรรถนพ เนียมคง, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 86.; กัมปนาท จินตวิโรจน์, *ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้*, หน้า 100-101.

¹¹⁰ อรรถนพ เนียมคง, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 85-86.

¹¹¹ ธาณินทร์ ณะอม, “นโยบายการแก้ไขปัญหาความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 57 อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 86.

¹¹² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) กต1.1.2.8/13 รายงานผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ประจำปี 2513-2514 (แฟ้ม 2) (26 ม.ค.-ส.ค. 2514), หน้า 307.

7 คน เดือนกันยายน 2513 เจ้าหน้าที่ได้เข้าปะทะกับกลุ่มนายเลาะแม เปาะกามะ และนายอาแวน บูเก๊ะ ในเขตตำบลหรือเสาะ อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส¹¹³

พฤศจิกายนปี 2513 ได้มีการออก “แผนปราบปรามโจรผู้ร้ายพิเศษภาคใต้” (แผน ปพ.) เพื่อปราบปรามกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้อีกแผนหนึ่ง โดยใช้กำลังตำรวจและกองอำนวยการปราบปรามของแผนรามคำแหง ในระยะแรกเป็นแผนของกองบัญชาการตำรวจภูธร (บข.ภ.) ต่อมาถูกปรับเป็นแผนของกระทรวงมหาดไทย มีผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้อำนวยการ ทั้งยังตั้งกองอำนวยการของแต่ละจังหวัดอยู่ทั้งในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ต่อมาในปี 2515 ย้ายกองอำนวยการปราบปรามของแผนนี้ไปยังอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี¹¹⁴

ในช่วงปี 2508-2513 จึงเป็นช่วงที่รัฐใช้กำลังตำรวจเป็นกำลังหลักในการปราบปรามกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่จะใช้กำลังทหารเข้าคลี่คลายสถานการณ์สำคัญเท่านั้น¹¹⁵ การปราบปรามกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ “ด้วยวิธีรุนแรงและเฉียบขาด” ของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรนี้¹¹⁶ เป็นที่รับรู้กันว่ารัฐบาลมีนโยบายลับอยู่อย่างหนึ่ง คือ นโยบายอนุญาตให้ “เก็บ” บุคคลที่อาจเป็นภัยต่อความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้¹¹⁷ อ.บางนรา มองว่าแผนปราบปรามเหล่านี้เป็น “โครงการฆ่าประชาชน” ของรัฐ เนื่องจาก “มีประชาชนที่ต้องรับเคราะห์กรรมอย่างมากมาย” จากแผนปราบปราม¹¹⁸ แต่ในเดือนมิถุนายน ปี 2514 กระทรวงมหาดไทยยังเห็นว่าการปราบปรามอย่างหนักนั้นจะต้องดำเนินต่อไป เพราะหากทางการถอนกำลังหรือลดความเข้มแข็งทางการปราบปรามลง จะทำให้กองกำลังเหล่านี้สามารถรวมกลุ่มกันได้อย่างเข้มแข็งและคุกคามประชาชนอย่างหนักหน่วงขึ้น¹¹⁹ ภายใต้การดำเนินการตามแผนเหล่านี้ทางการอ้างว่าทำให้สมาชิกของกองกำลังติดอาวุธเสียชีวิตไป 232 คน จับกุมได้ 1,083 คน ทำลาย

¹¹³ ไผ่ เพชรจำรัส, ฆ่าและเหตุการณ์ในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 161, 169.; ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ, สี่จังหวัดภาคใต้ (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2517), หน้า 273-274.; กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 116, 246-247.

¹¹⁴ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 247.

¹¹⁵ อรรถนพ เนียมคอง, “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 86.

¹¹⁶ ภักคินี เปรมโยธิน, “กระบวนการบริหารราชการส่วนภูมิภาคกับการแก้ปัญหาชนกลุ่มน้อยในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 210.

¹¹⁷ เรืองยศ จันทรศิริ, สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้, หน้า 250.

¹¹⁸ อ.บางนรา, ปัตตานี: อดีต-ปัจจุบัน, หน้า 142.

¹¹⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)กต1.2.8/13 รายงานผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ประจำปี 2513-2514 (แฟ้ม 2) (26 ม.ค.-27 ส.ค. 2514), หน้า 16.

ค่ายพักของกลุ่มเหล่านี้ไป 168 แห่ง มีผู้สนับสนุนกองกำลังติดอาวุธมาอบตัวต่อทางการ 92 คน มีเจ้าหน้าที่เสียชีวิตทั้งหมด 42 นาย บาดเจ็บ 96 นาย¹²⁰

ในปี 2517 สภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) เสนอให้มีการจัดทำแผนป้องกันและปราบปรามโจรผู้ร้ายพิเศษในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และจัดตั้งกองอำนาจการปราบปรามพิเศษ ในปีเดียวกัน คณะรัฐมนตรีภายใต้การนำของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี จึงมีมติแต่งตั้งคณะเจ้าหน้าที่รับผิดชอบเรื่องความมั่นคงและความปลอดภัยของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในชื่อ “คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามโจรผู้ร้ายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” โดยให้พล.ต.สันต์ จิตรปฎิมา ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 5¹²¹ เป็นหัวหน้าคณะ ในปี 2518 รัฐบาลได้จัดตั้ง “กองอำนาจการรักษาความสงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้” (กอ. รสต.) เพื่อให้ทำหน้าที่เสนอแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อนายกรัฐมนตรี และให้พล.ท.สันต์ จิตรปฎิมา แม่ทัพภาคที่ 4 เป็นผู้อำนวยการ พร้อมยุบรวมคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามโจรผู้ร้ายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าไว้ในหน่วยงานนี้ด้วย โดยให้ผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทยดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการชุดดังกล่าวแทน¹²²

17 ตุลาคม 2518 สภาความมั่นคงแห่งชาติได้ออกนโยบายเกี่ยวกับการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มอบหน้าที่ให้กองอำนาจรักษาความสงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดำเนินการปราบปรามกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่แห่งนี้อย่างเด็ดขาด พร้อมสนับสนุนการเพิ่มกำลังทหารและงบประมาณเพื่อให้การดำเนินการตามเป้าหมายดังกล่าว นำมาซึ่งการอนุมัติให้มีการเพิ่มกำลังทหารในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งกองทัพบกและกองทัพเรือจำนวน 2 กองพันทหารราบ และนาวิกโยธิน 1 กองพันทหารราบ ของคณะรัฐบาลในปีต่อมา¹²³ การดำเนินการดังกล่าวนับเป็นความพยายามสร้างเอกภาพในการสั่งการสำหรับการแก้ปัญหาความมั่นคง คือ ให้มาอยู่ภายใต้อำนาจของกองอำนาจ

¹²⁰ กัมปนาท จินตวิโรจน์, ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้, หน้า 248-250.

¹²¹ ต่อมามณฑลทหารบกที่ 5 จะยกฐานะขึ้นมาเป็นกองทัพภาคที่ 4 และมีพล.ต.สันต์ จิตรปฎิมา เป็นแม่ทัพภาคที่ 4 คนแรก

¹²² ปิยนาด บุนนาค และคณะ, นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่สมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์-รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (14 ตุลาคม พ.ศ. 2516-4 สิงหาคม พ.ศ. 2531), หน้า 103-104, 112, 210.

¹²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 216-217.

รักษาความสงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้หรือแม่ทัพภาคที่ 4 และเป็นการเพิ่มบทบาทในการดูแลปัญหาความมั่นคงในพื้นที่แห่งนี้แก่กองทัพ¹²⁴

การปราบปรามกองกำลังติดอาวุธของรัฐบาลในระหว่างปี 2511-2518 ทำให้สมาชิกของกองกำลังติดอาวุธเสียชีวิตไป 329 คน ยอมจำนน 165 คน ถูกจับกุม 1,208 คน สามารถทำลายค่ายพักของกลุ่มต่างๆไป 250 ค่าย¹²⁵ ในรอบปี 2520 เกิดการปะทะระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับกองกำลังติดอาวุธเหล่านี้ 34 ครั้ง เป็นการปะทะกับปีอาร์เอ็น 25 ครั้ง พุโล 8 ครั้ง ไม่ทราบกลุ่ม 1 ครั้ง การปะทะกันส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตอำเภอบันนังสตา อำเภอเมืองยะลา อำเภอยะหา และอำเภอรามัน จังหวัดยะลา (31 ครั้ง) ซึ่งเป็นจังหวัดที่เกิดการปะทะมากที่สุดในปีนี้ นอกจากนี้จะเป็นพื้นที่อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา (2 ครั้ง) และอำเภอเรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส (1 ครั้ง) เจ้าหน้าที่เชื่อว่าในปีนี้อาร์เอ็นเป็นกลุ่มที่มีกองกำลังติดอาวุธมากที่สุด คือราว 250 คน¹²⁶ แม้จะเห็นตัวเลขของจำนวนสมาชิกของกองกำลังติดอาวุธที่เสียชีวิตไปเป็นจำนวนมาก แต่การปราบปรามในระยะนี้ถูกมองว่าไม่สามารถจับกุมหรือสังหารสมาชิกกองกำลังติดอาวุธระดับผู้นำได้ แม้จะส่งกำลังเจ้าหน้าที่และงบประมาณลงไปเพื่อการปราบปรามเป็นจำนวนมาก อีกทั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามที่ถูกส่งตัวไปปราบปรามในพื้นที่แห่งนี้ยังมีภาพลักษณ์ที่ “ไร้ระเบียบวินัย”¹²⁷ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การปราบปรามเป็นเพียงการทำให้กองกำลังเหล่านี้ไม่สามารถรวมกลุ่มกันได้นาน และมีลักษณะของการแตกกระสานซ่านเซ็นเป็นกลุ่มเล็กๆจำนวนมาก แต่รัฐก็ไม่สามารถพิชิตกองกำลังเหล่านี้ได้อย่างราบคาบลงได้

5.2. การเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ระหว่าง พ.ศ. 2521-2524

ในส่วนนี้จะอธิบายให้เห็นถึงลักษณะของความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งกินพื้นที่อย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ลักษณะของความรุนแรงยังมีหลากหลายรูปแบบ และความรุนแรงดังกล่าวยังสัมพันธ์กับการพัฒนาของรัฐอย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะการขยายตัวของข้าราชการของรัฐไปยังพื้นที่ชนบทโดยเฉพาะครูประชาบาล ตลอดจนการขยายตัวของพ่อค้าและนายทุน ซึ่งเป็นตัวแทน

¹²⁴ ภัคคินี เปรมโยธิน, “กระบวนการบริหารราชการส่วนภูมิภาคกับการแก้ปัญหาชนกลุ่มน้อยในจังหวัดชายแดนภาคใต้,” หน้า 273.; อิมรอน มะลูลีม, วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศ: กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 102.

¹²⁵ มนัส เมกะรัต, “ความล้มเหลวในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายในสามจังหวัดภาคใต้,” (เอกสารวิจัยหลักสูตรโรงเรียนนายตำรวจ, 2520) อ้างถึงใน อิมรอน มะลูลีม, วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศ: กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 187.

¹²⁶ เรืองยศ จันทร์ศิริ, สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้, หน้า 289.

¹²⁷ ไผท เพชรจำรัส, ฆ่าและเหตุการณ์ในสามจังหวัดภาคใต้, หน้า 144-145.

ของการขยายตัวของทุนในพื้นที่ รวมถึงการใช้พื้นที่ที่เป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาในการก่อความรุนแรง ตลอดจนการใช้ประโยชน์พื้นที่พัฒนาของรัฐทั้งหลายในแง่ของการสร้างความหวาดกลัวให้กับประชาชนทั่วไปในพื้นที่โดยกองกำลังต่อต้านรัฐบาล หรือ “ขบวนการโจรก่อการร้าย” (ขจก.)

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และรวมพื้นที่บางอำเภอของจังหวัดสงขลา คือ สะบ้าย้อย เทพา สะเดา และนาทวี เป็นที่เข้าใจกันว่าเกิดขึ้นจากการปฏิบัติการของกองกำลังต่อต้านรัฐบาลในพื้นที่หรือขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) ที่ปฏิบัติการรุนแรงอย่างกว้างขวางในพื้นที่ดังกล่าวนี้ ขบวนการโจรก่อการร้ายในเวลานั้นแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มบีเอ็นพีพี หรือแนวร่วมปลดแอกแห่งชาติปาตานี (BNPP) กลุ่มปีอาร์เอ็นหรือขบวนการปฏิวัติแห่งชาติปาตานี (BRN) และกลุ่มพูโลหรือองค์การสหปาตานีเสรี (PULO) กองกำลังต่อต้านรัฐไทยเหล่านี้เป็นที่รับรู้และเรียกกันในอีกชื่อหนึ่งว่า “โจรแยกดินแดน”

แม้ว่ากลุ่มหลักสามกลุ่มนี้จะเป็นที่รู้จักกันดี แต่ในสภาพสังคมของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และบางอำเภอของจังหวัดสงขลาตามที่กล่าวมาข้างต้น กองกำลังเหล่านี้ยังแบ่งเป็นกลุ่มย่อยอีกเป็นจำนวนมาก โดยแต่ละกลุ่มจะมีหัวหน้าหน่วยปฏิบัติการ และบางกลุ่มอาจจะมีกลุ่มย่อยๆภายใต้การบังคับบัญชาลงไปอีก จากข้อมูลที่ลงใน เดลินิวส์ (22 กรกฎาคม 2523) ระบุว่า กลุ่มบีเอ็นพีพีซึ่งมีตนกูสุไลมาน (กุ่มนัซ) บินตุนกูมะไฮยิดดิน ได้ขึ้นเป็นหัวหน้าต่อจากตนกูยะลา นาแซ ที่เสียชีวิตในปี 2520 โดยมีหัวหน้าฝ่ายกองกำลังติดอาวุธ คือ เปาะเยะ หรือดีอะระ มะดีเยาะ¹²⁸ และมีสะมะแอ กรีดิง เป็นหัวหน้ากลุ่มปฏิบัติการในเขตตำบลปะลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส

ส่วนปีอาร์เอ็นในขณะนี้มียะฮ์อับลูการิม บินฮัสซัน เป็นหัวหน้า มีหัวหน้ากองกำลังติดอาวุธชื่อนายมะดีเยาะ สะดากา ปฏิบัติการในเขตรอยต่อระหว่างอำเภอหรือเสาะ จังหวัดนราธิวาสกับอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา¹²⁹ ส่วนพูโล มีตนกูปือรอ กอดอนีลือ เป็นหัวหน้า มี 3 กลุ่มย่อยในสังกัด คือ

¹²⁸ เปาะเยะ เป็นหนึ่งในหัวหน้ากองกำลังติดอาวุธของขบวนการโจรก่อการร้ายที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่งในเวลานั้น มีชื่อเรียกหลายชื่อ คือ จะใช้ชื่อ ปาปาติริส ในต่างประเทศ และมีชื่อที่เรียกกันในบรรดาลูกน้องว่า โต๊ะเจ๊ะ (เจ้าแห่งภูเขา) ข้อมูลจากทางทหารเชื่อว่าเปาะเยะ มีกลุ่มในสังกัดของตน 8 กลุ่ม คือกลุ่มของนายมามู ปะดอยิง หรือมามูเล็ก กลุ่มนายมามู ตูแกบือซี กลุ่มนายปีอราเฮง กูทาย กลุ่มนายฮามิ สะอะ หรือฮามิกาย กลุ่มนายดอแม เจ๊ะเลาะ กลุ่มนายเจ๊ะหะมะ กูโน และกลุ่มนายรอนิง มีเต๊ะ

¹²⁹ กลุ่มนี้ยังมี 6 กลุ่มย่อยสังกัดอีก คือ กลุ่มอาแว บูเกหรือโต๊ะกายัง ปฏิบัติการในเขตอำเภอหรือเสาะ และอำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส กลุ่มนายเปาะเลาะ เจ๊ะมู ปฏิบัติการในเขตอำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส กลุ่มนายดิง กูเปสาลือ ปฏิบัติการในเขตอำเภอเมือง อำเภอระแงะ และกิ่งอำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส กลุ่มนายมุขอ ช่านูรง ปฏิบัติการในเขตกิ่งอำเภอสุคีรินและอำเภอสุไหงปาดี จังหวัดนราธิวาส กลุ่มนายลาเต๊ะ นามาลีหรือลา

กลุ่มหะยียาโก๊ะ สาและ หรือหะยียาโก๊ะ ยามูแรนเน ปฏิบัติการในเขตอำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส กลุ่มเจ๊ะหลง ฮะรีมะหรือเจ๊ะหลง อาลีมะ ปฏิบัติการในเขตอำเภอกระแงะ จังหวัดนราธิวาส และกลุ่มหะยีวานิ สาและ หรือมานิตย์ สาและ ปฏิบัติการในอำเภอรือเสาะและอำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส¹³⁰

ในรายงานของตำรวจสันติบาล กรมตำรวจ ได้ระบุว่าขบวนการโจรก่อการร้ายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้กลุ่มย่อยๆที่กระจายตัวปฏิบัติการมีอยู่ทั้งสิ้น 84 กลุ่ม โดยในจังหวัดปัตตานีมี 10 กลุ่ม กลุ่มของหะยีสะมะแอ ทำน้า เป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุด มีสมาชิกราว 17 คน เคลื่อนไหวในอำเภอปานาเรและอำเภอสายบุรี ในจังหวัดยะลา มี 17 กลุ่ม กลุ่มที่ใหญ่ที่สุดคือกลุ่มเจ๊ะ กูติง มีสมาชิกราว 50 คน เคลื่อนไหวในเขตกิ่งอำเภอธารโต ในจังหวัดนราธิวาสมีกลุ่มปฏิบัติการของขจก.มากที่สุด คือมี 49 กลุ่ม มีกลุ่มแวมุเกะ ประนาม เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดมีสมาชิกราว 40 คน เคลื่อนไหวในเขตอำเภอกระแงะ ในจังหวัดสงขลามี 8 กลุ่ม กลุ่มมะแซ พร่อน (อ่านว่าพะ-รอน-ผู้วิจัย) เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด เคลื่อนไหวในเขตอำเภอสะบ้าย้อย¹³¹ปฏิบัติการของกลุ่มหลักทั้งสาม คือ บีเอ็นพีพี บีอาร์เอ็น และพูโล จึงมีความเหลื่อมล้ำทับซ้อนกันในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะเขตปฏิบัติการของกลุ่มย่อย ซึ่งมีบางกลุ่มที่อาจไม่ขึ้นกับ 3 องค์กรหลัก นอกจากนี้จำนวนของจำนวนกลุ่มย่อยเหล่านี้ก็ไม่ใช่ตัวเลขที่แน่นอนแต่อย่างใด เพราะมักจะมีการเกิดขึ้นของกลุ่มใหม่และการพังทลายลงของกลุ่มย่อยบางกลุ่มอยู่เสมอ ทั้งนี้สาเหตุส่วนหนึ่งเกิดจากการปราบปรามของเจ้าหน้าที่รัฐ อย่างไรก็ตามเขตที่กองกำลังเหล่านี้ปฏิบัติการในอัตราที่ถ้อยู่เสมอมักจะเป็น รอยต่ออำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา กับอำเภอยะหา จังหวัดยะลา อำเภอปานาเร อำเภอสายบุรี อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี อำเภอบาเจาะ อำเภอยี่งอ และอำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส¹³²

การเปลี่ยนแปลงของจำนวนกลุ่มย่อยของขจก. ที่ขึ้นและลงไปตามสถานการณ์ เห็นได้จากข้อมูลที่ปรากฏใน ดาวสยาม (19 กรกฎาคม 2523) และ มติชน (24 กรกฎาคม 2523) ซึ่งเป็นข้อมูลที่รับมาจากฝ่ายทหาร ได้ระบุตรงกันว่าในปี 2523 มีกองกำลังของขจก.ปฏิบัติการอยู่ในเขตจังหวัด

เต๊ะ เจ๊ะและ ปฏิบัติการในอำเภอสูโหงปาตี และกลุ่มนายหะมะ ซีแตบโมง หรือฮามะ แบเราะะ ปฏิบัติการในเขตอำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส

¹³⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2523/201 ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารส่วนราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523-26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 6 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 384-385.

¹³¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2522/113 ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (2 มกราคม-29 ธันวาคม 2522) (ปีที่ 12 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 748.

¹³² เรื่องเดียวกัน.

ปัตตานี 23 กลุ่ม ปฏิบัติการใน 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอสายบุรี มีกองกำลังปฏิบัติการอยู่ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มนายดาโอ๊ะ ออเป๊ะ กลุ่มมะแซ ทอเป๊ะ และกลุ่มเปาะเยะ ทุกกลุ่มสังกัดบีเอ็นพีพี มีกำลังในแต่ละกลุ่ม 15-20 คน ใช้เทือกเขาบูโดเป็นฐาน ในอำเภอมายอมีกลุ่มนายหะยีวาหะ สะกัม กลุ่มนายยาตี บ้านยาว กลุ่มมะแอ โตะจู้ และกลุ่มมะแอ ถนง ทุกกลุ่มขึ้นกับกลุ่มของนายหะยีวาหะ สะกัม (พูโล) แต่ละกลุ่มมีกำลังอยู่ระหว่าง 12-70 คน กองกำลังเหล่านี้ส่วนใหญ่จะใช้ภูเขาสะกัมและภูเขาพิเทนเป็นฐาน ในอำเภอปานาละมี 12 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนายหะยีสะมะแอ สะอะ กลุ่มนายกูโซ๊ะ เงาะมะจะ กลุ่มนายมะแอ ทำน้ำ กลุ่มนายตอแมง สะอะ กลุ่มนายกาเด มีซา กลุ่มนายตอเลาะ ลือรี กลุ่มนายปือราเฮง แยแรคคอก กลุ่มนายมะยาโงะ กลุ่มนายสะแปอิง นาจะ กลุ่มนายตอแมง ปาสู้ กลุ่มนายปือราเฮง ปาสู้ และกลุ่มนายมุซอ ปายอ แต่ละกลุ่มมีกำลังระหว่าง 8-60 คน ทุกกลุ่มขึ้นกับกลุ่มนายหะยีสะมะแอ สะอะ หรือกลุ่มนากอพอรอ (พญานาค) ทั้งหมดขึ้นกับพูโลอีกชั้นหนึ่ง ตั้งฐานปฏิบัติการในเขาใหญ่ ภูเขาทำน้ำ และเขามะรวด ในอำเภอยะรังมีกลุ่มปฏิบัติการอยู่เพียง 1 กลุ่ม คือ กลุ่มนายมะราเซ็ง ลูกสิงห์โตหรือมะราเซ็ง ลูติโด มีกำลังประมาณ 40-60 คน ส่วนในอำเภอโคกโพธิ์มี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเงาะกู บากา กลุ่มกำนันเงาะมุ มายอ และกลุ่มมะ ปักลอ แต่ละกลุ่มมีกำลังระหว่าง 10-70 คน โดยทั้งหมดขึ้นกับกลุ่มนายเงาะกู บากา ซึ่งเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุด โดยขึ้นตรงกับบีอาร์เอ็นอีกชั้นหนึ่ง ตั้งฐานอยู่ในเทือกเขาสันกาลาศีรี¹³³

กองกำลังต่อต้านรัฐเหล่านี้จึงมีฐานที่มั่นอยู่บนเทือกเขาเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นการใช้ภูเขาหรือป่าเป็นฐานเช่นเดียวกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และพรรคคอมมิวนิสต์มลายา (พคม.) ที่ใช้เขาและป่าเป็นฐานในการซ่อนสุ่มกำลัง และเพื่อป้องกันการโจมตีจากรัฐ การกระจายตัวอย่างกว้างขวางของกองกำลังขจก.เหล่านี้ทำให้สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีลักษณะของการเป็นพื้นที่ของการปฏิบัติการรุนแรงอย่างค่อนข้างสมบูรณ์ เห็นได้จากการที่แม้ขจก.เหล่านี้จะมีฐานกำลังอยู่ในเขตภูเขา แต่การปฏิบัติบ่อยครั้งจะเกิดในพื้นที่พัฒนา ซึ่งได้แก่ ตลาด ใจกลางเมือง โรงพยาบาล โรงเรียน สถานีรถไฟ ร้านค้า และถนนสายหลัก ทำให้เห็นศักยภาพในการปฏิบัติการที่ค่อนข้างกว้างขวาง สิ่งเหล่านี้อาจทำให้เห็นถึงลักษณะของการเป็น “กบฏฆาตนา” ซึ่งเป็นการต่อต้านรัฐหรืออำนาจศูนย์กลางซึ่งในที่นี้ คือ ประเทศไทย โดยคนระดับรากหญ้า ผ่านการเข้าร่วมและสนับสนุนกองกำลังเหล่านี้¹³⁴ ทำให้กองกำลังต่อต้านรัฐเหล่านี้กระจายตัวอย่างกว้างขวาง แม้จะมีจำนวนต่อกลุ่มอยู่ที่

¹³³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2523/201 ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารส่วนราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523-26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 6 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 440. และ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 315-316.

¹³⁴ ดู การเสนอให้มองปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยมุมมองกบฏฆาตนาได้ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, “มองสถานการณ์ภาคใต้ผ่านแว่น “กบฏฆาตนา”” ใน *ศิลปวัฒนธรรม* 25, 2 (มิถุนายน 2547): 110-124.

10-80 คน แต่ในขณะเดียวกันลักษณะของการยึดโยงและการมีเครือข่ายการบังคับบัญชาที่เด่นชัด หากเชื่อข้อมูลจากทางการ กอปรกับการมีเครือข่ายและการสนับสนุนจากต่างประเทศ กลับทำให้กองกำลังต่อต้านรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เหล่านี้มีความห่างไกลจากลักษณะของกบฏชวนา

5.2.1. การก่อความรุนแรงของ “ขบวนการโจรก่อการร้าย”

การก่อความรุนแรงของขบวนการโจรก่อการร้ายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หากมองในภาพรวมของการก่อความรุนแรงแล้วจะเห็นได้ว่าลักษณะของการก่อความรุนแรง จะอยู่ในรูปของการกราดยิง การบุกเข้าไปยิง การปิดถนนเพื่อปล้นทรัพย์ และจับผู้คนไปเรียกค่าไถ่ การส่งจดหมายขอค่าคุ้มครอง และการปล่อยใบปลิวปลุกระดมชาวมุสลิมให้เลือกฝ่ายตนและหันมาเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐ รวมถึงการวางและปะระเบิดเพื่อมุ่งโจมตีสถานที่หรือบุคคลที่ไม่ยอมจ่ายค่าคุ้มครองให้กับตน ในการอธิบายส่วนนี้จะขออธิบายลักษณะของความรุนแรงแยกเป็นประเภทไป แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าความรุนแรงที่เหล่ากองกำลังของขจก.ได้ก่อนนั้นแยกขาดออกจากกัน ในทางกลับกันความรุนแรงเหล่านี้แท้จริงแล้วมักจะเหลื่อมล้ำทับซ้อนกัน และการก่อความรุนแรงครั้งหนึ่งอาจมีการใช้ความรุนแรงมากกว่าหนึ่งประเภท

5.2.1.1. การ “ยิง” ในฐานะปฏิบัติการของการข่มขู่

ในปี 2521 การก่อความรุนแรงของขจก.โดยการใช้อาวุธปืนหรือการยิงนั้น จากหลักฐานจาก “บัญชีประมวลข่าวสำคัญ” ของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ ที่รวบรวมข่าวเกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไว้ จะไม่ปรากฏการปฏิบัติการในลักษณะนี้¹³⁵ การดำเนินการโดยใช้อาวุธปืนประเภท เอ็ม. 16 คาร์บิน ลูกซอง เอช. เค และอาร์ก้า มาใช้ในการก่อความรุนแรงต่อเหยื่อเริ่มปรากฏในหน้าข่าวหนังสือพิมพ์อย่างต่อเนื่องในปี 2522 เหตุการณ์ที่ขจก.ใช้การยิงเป็นวิธีการข่มขู่ผู้คนในเขตปฏิบัติการของตนในปี 2522 เหตุการณ์แรกๆ สันนิษฐานว่า เป็นเหตุการณ์ที่ขจก.กลุ่มก้านันเง๊ะมูมายอ ได้ดักยิงรถบรรทุกน้ำมันของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) จังหวัดปัตตานี ในบริเวณกิ่งอำเภอธารโต จังหวัดยะลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2522 โดยการปลอมตัวเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจหน่วยปฏิบัติการพิเศษ (นปพ.) จากนั้นในวันที่ 13 พฤษภาคม ขจก.กลุ่มเดียวกันได้นำกำลังประมาณ 20 คน บุกกลุ่มเจ้าหน้าที่ตำรวจ ชูรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) และเจ้าหน้าที่อาสาสมัครรักษาดินแดน (อส.) ในตำบลป่าบอน อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ทำให้เจ้าหน้าที่

¹³⁵ ดู กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/ป7/2521/8](#) ปัญหาสี่จังหวัดภาคใต้ (23 มิถุนายน 2521- 3 ธันวาคม 2521) (จำนวน 1 ปีก 86 หน้า).

เสียชีวิต 1 คน ส่วนฝ่ายชก. เสียชีวิต 1 คน¹³⁶ เดือนมิถุนายนปีเดียวกันชก.กลุ่มต่อเลาะ ดุอา จำนวน 6 คน ได้แต่งตั้งเป็นหน่วยปฏิบัติการพิเศษยิงถล่มรถบรรทุกยางพารา บริเวณถนนสายมายอ-ยะรัง เขตอำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี¹³⁷

การก่อความรุนแรงของชก.ในระยะเวลาี้ มีเป้าหมายอยู่ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐ ชาวมุสลิมในพื้นที่ที่ให้ความร่วมมือกับรัฐหรือเป็นส่วนหนึ่งของโครงการสร้างการปกครองของรัฐในพื้นที่ โดยส่วนมากจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อส. รวมถึงชาวพุทธในพื้นที่ สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของทุนและการพัฒนา เช่น รถบรรทุกสินค้า รถโดยสาร เรือประมง หรือรถไฟ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อเข้าสู่ช่วงปี 2523 การสังหารผู้นำทางศาสนาทั้งสองศาสนา คือ ทั้งพุทธ และอิสลาม มีอัตราที่สูงขึ้นอย่างน่าวิตก โดยเฉพาะการสังหารผู้นำทางศาสนาอิสลามซึ่งเกิดขึ้นในอัตราที่สูงขึ้นมาก แต่ไม่สามารถระบุได้ว่า คนร้ายคือคนกลุ่มใด จนทำให้สังคมหวาดวิตกว่าจะก่อให้เกิดการแตกแยกทางศาสนาอย่างรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากนี้สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของการแบ่งแยกทางศาสนาที่เด่นชัดเกิดการปฏิบัติการของชก.ที่จะไว้ชีวิตและไม่ทำอันตรายแก่ชาวมุสลิมในขณะที่ทำการปล้นและโจมตีรถโดยสารตามท้องถนน แต่จะใช้เวลาความรุนแรงโดยการยิงสังหารชาวพุทธในเหตุการณ์เดียวกันอย่างตั้งใจ หรือในหลายกรณีจะเป็นการยิงเพื่อข่มขู่ให้ประชาชนที่มีฐานะในพื้นที่ยอมจำนน ค้ำครองกับกลุ่มชก.ซึ่งในที่นี้จะอธิบายผ่านแต่ละเหตุการณ์ความรุนแรง เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมขึ้น

เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2522 เกิดเหตุการณ์ระดมใส่ยิงรถเมล์เล็กบนทางหลวง ซึ่งเป็นรถที่นายซาอ็อด ฮะชะ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 5 ตำบลปรองหอย อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี กับลูกบ้าน (ทั้งหมดเป็นมุสลิม) 14 คน ไปช่วยงานแต่งงานของเพื่อนที่ อำเภอเมืองยะลา โดยรถถูกยิงในบริเวณ ตำบลปรองหอย ถนนสายกะลาปอ-ซากู ส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตทั้งสิ้น 6 คน รวมตัวผู้ใหญ่บ้าน เหตุการณ์นี้เจ้าหน้าที่สันนิษฐานว่าเป็นการดำเนินการของกลุ่มเปาะเยะ ถัดมาอีกไม่กี่วันได้เกิดเหตุการณ์ที่คนร้ายได้แต่งตั้งเป็นชาวบ้านนั่งรถ บขส.จากหาดใหญ่มาธานีราธิวาส เมื่อรถวิ่งมาถึง หมู่ 7 ตำบลบาเราะเหนือ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส คนร้ายจำนวน 6 คน ได้เข้ามาแย่งปืนเอช.เค. จากเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ขึ้นมานั่งระหว่างทาง และทำการยิงเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทำให้ตำรวจเสียชีวิต 1 นาย บาดเจ็บ 1 นาย จากนั้นคนร้ายทั้ง 6 ได้หลบหนีเข้าเขาบูโด เจ้าหน้าที่สันนิษฐานว่าเป็นการปฏิบัติการของฟูล¹³⁸

¹³⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2522/113](#) ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (ชก.) (2 มกราคม 2522-29 ธันวาคม 2522) (ปีที่ 1 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 41, 46.

¹³⁷ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 2 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 77.

¹³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 106,108.

รถโดยสารประจำทางได้กลายเป็นหนึ่งในเป้าหมายสำคัญของกองกำลังขจก. และกลายเป็นพื้นที่ปฏิบัติการทางความรุนแรงที่ขจก. ใช้ในการสร้างความเป็นพวกเดียวกันกับคนมุสลิมในพื้นที่ ในขณะที่ประกาศความเป็นศัตรูกับชาวพุทธอย่างโจ่งแจ้ง การสังหารชาวพุทธจึงเป็นปฏิบัติการทางความรุนแรงต่อหน้าผู้สัจจรและผู้โดยสารชาวมุสลิมจำนวนหนึ่ง นับเป็นการข่มขู่ให้ชาวพุทธในพื้นที่ตระหนักในอันตรายที่จะเกิดแก่ตนอย่างไม่มีการปราณี การปฏิบัติการในลักษณะดังกล่าวเห็นได้จากเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2523 ขจก. กลุ่มหะยีวาหะ สะก้า¹³⁹ สังกัดพุลโ ได้เคลื่อนกำลังจำนวน 20 คน จากภูเขาสะก้า เข้ามาสกัดรถบนถนนสายไซปาลัส-มายอ ตำบลสะก้า อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี ทำการตรวจค้นรถทุกคนที่ตนสกัดไว้พร้อมกับไล่ผู้โดยสารทุกคนมาสอบถามเรียงคนว่าเป็นพุทธหรือมุสลิม จากนั้นจึงแยกผู้โดยสารชาวพุทธจำนวน 6 คน ออกจากผู้โดยสารทั้งหมด 20 คนและกระหน่ำยิง ทำให้มีผู้เสียชีวิตทันที 5 คน บาดเจ็บ 1 คน ในจำนวนนี้เป็นข้าราชการครู 3 คน พลตำรวจ 1 คน และเป็นชาวบ้าน 2 คน¹⁴⁰ พร้อมทั้งทิ้งจดหมายที่มีใจความว่า “เหตุที่สังหารชาวพุทธครั้งนี้ เพื่อต้องการล้างแค้นเจ้าหน้าที่ซึ่งได้ดำเนินการปราบปรามอย่างรุนแรง”¹⁴¹

ในเดือนถัดมาขจก. กลุ่มนาเซ บ้านเนียง สังกัดพุลโ จำนวน 20 คน แต่งตัวคล้ายทหารพรานโบกให้รถของบริษัทไทยเดินรถที่มุ่งหน้าไปปัตตานี บนถนนเพชรเกษม บริเวณบ้านตะโละมาเนาะ ตำบลลูโ๊ะชะวอ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาสจอด จากนั้นจึงขู่บังคับให้ทุกคนลงจากรถ ใช้ปืนเอ็ม.16 ยิงรถ ปลอดภัยผู้โดยสาร จากนั้นจึงแยกผู้โดยสารออกเป็นพุทธกับมุสลิม แล้วยิงสังหารผู้โดยสารที่เป็นชาวพุทธเสียชีวิต 4 คน บาดเจ็บ 4 คน เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2523¹⁴² การโจมตีผู้โดยสารและผู้ขับขีชาวพุทธบนท้องถนน ได้ทำให้ท้องถนนซึ่งเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของการพัฒนาจากรัฐ กลายเป็นพื้นที่ที่ไม่ปลอดภัยสำหรับผู้ที่มีความสัมพันธ์อันดีกับรัฐ ทั้งในแง่ของการนับถือศาสนาพุทธและการเป็นคนของรัฐแม้จะนับถือศาสนาอิสลาม ทำให้ถนนหลายสายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มักไม่มีรถสัจจรในยามค่ำคืน โดยเฉพาะเส้นทางสายยะลา-เบตง ยะลา-ปัตตานี-

¹³⁹ ชื่อของขบวนการโจรก่อการร้ายในช่วงเวลานี้ มักจะเป็นการใช้ชื่อ และต่อท้ายด้วยฉายา ซึ่งมักจะเป็นชื่อสถานที่เสมอ โดยส่วนมากจะเป็นชื่อสถานที่ของฐานกำลังของตนหรือชื่อสถานที่ที่เป็นที่ที่ตนเคยอยู่หรือบ้านเกิด เช่น หะยีวาหะ เป็นชื่อ (ส่วนหะยี หรือฮัจญี เป็นคำขึ้นต้นชื่อที่ชาวมุสลิมจะใช้เมื่อกลับมาจากการประกอบพิธีหัจญ์ที่เมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบียแล้ว) สะก้า เป็นชื่อภูเขา ที่กองกำลังของนายหะยีวาหะตั้งฐานกำลังอยู่

¹⁴⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2523/201 ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารส่วนราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523 -26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 3 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 170, 172.

¹⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴² เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 238.

นราธิวาส เพราะแม้กระทั่งกลางวันก็อาจจะพบเจออันตรายจากเหล่ากองกำลังของขจก.เหล่านี้ได้¹⁴³ ซึ่งกลุ่มที่มีกปฏิบัติการณ์ในแนวทางดังกล่าวนี้ หากเชื่อข้อมูลของหนังสือพิมพ์และทางการในเวลานั้น คือ กลุ่มพูโล ที่จะใช้ปฏิบัติการที่รุนแรงต่อชาวพุทธอยู่เสมอ

อย่างไรก็ตามปฏิบัติการความรุนแรงบนท้องถนน บางครั้งจะมีเป้าหมายที่มากกว่าการข่มขู่ชาวพุทธแต่เพียงอย่างเดียว เช่นในกรณีของขจก. กลุ่มโต๊ะแอ ดอเลาะห์ สังเกตบิอาร์เอ็น ได้แต่งชุดเขียว พร้อมอาวูธ เอ็ม. 16 ครบมือ กราดยิงรถของนางโปรย รุ่งโรจน์สกุลหุ ที่บรรทุกผู้โดยสารกว่า 33 คน เนื่องจากก่อนหน้านี้กองกำลังกลุ่มนี้เคยขอเงินค่าคุ้มครองจากนางโปรย แต่นางโปรยไม่ยอมให้เงินตามคำขู่ ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2523¹⁴⁴ ปฏิบัติการณ์ในลักษณะนี้เป็นการยืนยันตัวตน และการคงอยู่ของกองกำลังกลุ่มของตนว่าสามารถคุกคามและให้โทษแก่ผู้ไม่ปฏิบัติตามคำเรียกร้องของตนได้ เพื่อให้ผู้ถูกคุกคามตระหนักถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ และยังทำไปเพื่อประกันความมั่นคงของแหล่งรายได้ของตนที่มาจากกรข่มขู่เรียกค่าคุ้มครองเหล่านี้ นอกจากนี้ยังมีกรณีที่เกิดจากความเข้าใจผิดของขจก. แต่ก่อให้เกิดความสูญเสียต่อผู้บริสุทธิ์ครั้งใหญ่ คือ ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2524 บนถนนสายยะลา-เบตง ตรงบริเวณบ้านบันนังบูโบ ตำบลถ้ำทะเล อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา มีขจก.ประมาณ 10 คน มาปล้นรถโดยสารที่ผ่านมา 5 คัน แต่เหตุการณ์ไม่คาดฝันเกิดขึ้นเมื่อรถแลนด์โรเวอร์วิ่งผ่านมา ทำให้ขจก.กลุ่มดังกล่าวตกใจคิดว่าเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ จึงทำการกระหน่ำยิงไปยังรถดังกล่าวทำให้มีผู้เสียชีวิตกว่า 15 คน บาดเจ็บประมาณ 17 คน¹⁴⁵

นอกจากจะโจมตีบนท้องถนนแล้ว เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2522 ขจก. ยังได้โจมตีโรงไฟฟ้าโดยสารความเร็วชั้น 3 ขบวนหมายเลข 133 จำนวน 7 โบกี้วิ่งรับผู้โดยสารยะลา-สุโขทัย มีจำนวนผู้โดยสาร 400-500 คน ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการครู นักเรียน พ่อค้าแม่ค้าชาวพุทธ¹⁴⁶ และยังได้ “...เขียนข้อความให้รัฐบาลรีบยกตัวปิดตาดันให้ด้วย ไม่เช่นนั้นจะระเบิดและเผาโรงไฟฟ้าทุกคันที่วิ่ง

¹⁴³ เปลว สีเงิน, “สร้างสถานการณ์” ไทยรัฐ (7 พฤศจิกายน 2522) ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2522/113](#) ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) (2 มกราคม 2522-29 ธันวาคม 2522) (ปีที่ 8 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 508.

¹⁴⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2523/201](#) ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารส่วนราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523 -26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 3 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 185.

¹⁴⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2524/200](#) ปัญหาภาคใต้และนโยบายแก้ปัญหาคภาคใต้ (5 มกราคม-31 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 12 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 55, 57.

¹⁴⁶ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 3 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 176.

ผ่านรัฐปัตตานี”¹⁴⁷ พื้นที่ปฏิบัติการอีกที่หนึ่งคือ สนวนยาง ดังที่กล่าวในส่วนก่อนหน้าแล้วว่า กลุ่มคนที่ถือครองพื้นที่สวนยางขนาดใหญ่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้คือชาวไทยเชื้อสายจีนและชาวพุทธในพื้นที่ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่คุมอำนาจทางเศรษฐกิจและอำนาจในทางราชการในพื้นที่แห่งนี้ การโจมตีคนงานในสวนยางที่เป็นชาวพุทธจึงกลายเป็นอีกเป้าหมายหนึ่งของขจก.ไปโดยปริยาย ในวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2523 ขจก. ได้เข้าปล้นชาวสวนยางในบ้านบลูกา อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส ทำร้ายคนงานไทยพุทธเสียชีวิต 8 คน¹⁴⁸

เจ้าหน้าที่ของรัฐและสถานที่ราชการโดยเฉพาะสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองและการปราบปราม รวมถึงสถานที่ทางราชการที่เป็นตัวแทนอำนาจในทางวัฒนธรรมของรัฐอย่างโรงเรียน ได้กลายเป็นเป้าในการโจมตีของกองกำลังขจก. ในวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2522 กลุ่มปะเอยะ ได้นำกำลังกว่า 60 คน เข้าโจมตีที่ว่าการกิ่งอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี และบ้านพักของเจ้าหน้าที่ แต่เจ้าหน้าที่สามารถทานกำลังไว้ได้ ขจก.กลุ่มปะเอยะจึงได้ล่าถอยไป และเจ้าหน้าที่ได้นำกำลังกว่า 100 นาย ออกตามล่า¹⁴⁹ เดือนตุลาคม ปีเดียวกัน ขจก.กลุ่มหะยีสะมะแอ ทำน้ำ พร้อมกำลัง 7 คน ได้ยิงตำรวจสายตรวจ สถานีตำรวจภูธรอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานีคือ จสต. ปาน แสงสีรัตน์ เสียชีวิต¹⁵⁰

ในปี 2524 เกิดเหตุขว้างระเบิดและยิงถล่มใส่บ้านพักนายวิฑูรย์ อินทรอุดม หัวหน้าประตูระบายน้ำโครงการชลประทานมูโน๊ะ และมีการทิ้งระเบิดอ้างว่าเป็นผลงานของพูโล¹⁵¹ ซึ่งนับเป็นเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการโจมตีเจ้าหน้าที่ของโครงการตามพระราชดำริโดยตรง ต่อมาในเดือนพฤศจิกายนได้มีขจก.กลุ่มหนึ่งบุกยิง นายมะยิ สะมะแอ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 ตำบลบ้านกลาง อำเภอปนาเระ จังหวัดปัตตานี แต่ผู้ใหญ่บ้านปลอดภัย¹⁵² เจ้าหน้าที่สันนิษฐานว่าสาเหตุที่ผู้ใหญ่บ้านมะยิสะมะแอ ถูกบุกสังหารเนื่องจากเป็น “...มือปราบที่ไม่ไว้หน้าใครและเปิดศึกกับขจก.มานาน”¹⁵³ ซึ่ง

¹⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 179.

¹⁴⁸ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 249.

¹⁴⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2522/113](#) ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) (2 มกราคม 2522-29 ธันวาคม 2522) (ปีที่ 3 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 147.

¹⁵⁰ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 6 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 414. และ (ปีที่ 8 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 456.

¹⁵¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2524/200](#) ปัญหาภาคใต้และนโยบายแก้ปัญหาคัด (5 มกราคม-31 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 8 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 388.

¹⁵² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2522/113](#) ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) (2 มกราคม 2522-29 ธันวาคม 2522) (ปีที่ 9 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 524.

¹⁵³ เรื่องเดียวกัน.

แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้นำมุสลิม ที่ถูกคุกคามเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ พร้อมกับการแสดงความภักดีต่อรัฐโดยการประกาศเป็นศัตรูกับชก. ได้กลายเป็นหนึ่งในเป้าหมายสำคัญของความรุนแรงที่เกิดจากฝีมือของชก.

ในปี 2523 การก่อความรุนแรงในลักษณะของการสังหารชาวมุสลิมที่ทำงานอยู่ในระบบหรือกลไกของรัฐ โดยเฉพาะในงานปราบปราม ยังคงเกิดขึ้นอยู่ 6 มีนาคม 2523 เจ้าหน้าที่อาสาสมัครรักษาดินแดน (อส.) ประจำอำเภอปานาเระ จังหวัดปัตตานี ชื่อ นายรอยะ นาแอ ถูกลอบยิงบาดเจ็บสาหัส เดือนถัดมาชก. 10 คนพร้อมอาวุธเอ็ม. 16 ได้บุกเข้าบ้านของนายหะยีสะมะแอ มูฮิ ที่ตำบลสะนอ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี กวาดทรัพย์สินในบ้าน จากนั้นจึงลากตัวนายหะยีสะมะแอออกไปกราดยิงนอกบ้าน เจ้าหน้าที่สันนิษฐานว่าชก.ทำไปเพราะนายหะยีสะมะแอร่วมมือกับทางการในการปราบปราม¹⁵⁴ ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าเป็นการปฏิบัติงานโดยการเป็นสายให้กับทางการ ถ้าตรงตามการสันนิษฐานนี้การสังหารนายหะยีสะมะแอ จึงไม่ใช่เรื่องของความโกรธแค้นอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของการกำจัดสายลับของรัฐ เพื่อรักษาความปลอดภัยให้เครือข่ายของกองกำลังชก. และเป็นการเชือดไก่ให้ลิงดูไปในตัว และยังเป็นการประกาศให้ชาวมุสลิมรู้ว่ามุสลิมที่ช่วยเหลือการปราบปรามของรัฐจะพบจุดจบเช่นไร

เหตุการณ์ในลักษณะนี้ยังเกิดขึ้นกับนายซาและ มะนี และนายเดอลาแม บีแด ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 ตำบลคลองมานิง อำเภอเมืองปัตตานี แต่เจ้าหน้าที่สืบทราบล่วงหน้าจึงนำกำลังเข้าสกัดชก.ได้ทัน ในขณะที่นายซาและ มะนี ถูกสังหาร ในช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2523 ยังเกิดเหตุสังหารนายสะตอปา มาหะมะ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ตำบลมอเลาะ อำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส เดือนกันยายน ชก.กลุ่มยูโซ๊ะ บูราเงะ กับพวก 10 คน ได้ยิงถล่มนายมะมิง หะยีสะมะแอ กำนันตำบลบางเขา อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี เดือนตุลาคม คนร้ายบุกกราดยิงนายฮะแวปา แวงเงาะ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลไพรทอง กิ่งอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี เสียชีวิตถึงในบ้าน เกือบทุกกรณีเกิดการจากการที่เหยื่อเป็นสายให้กับทางการ ยกเว้นในกรณีของกำนันมะมิง ที่ไม่เป็นที่พอใจของชาวบ้านัก¹⁵⁵

ไม่เพียงแต่สถานที่ของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐจะถูกโจมตี แต่ประชาชนที่อยู่อาศัยในเขตนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ ซึ่งเป็นตัวแทนของการพัฒนาของรัฐโดยการเคลื่อนผู้คนจากภาคอื่นๆ

¹⁵⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2523/201](#) ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารส่วนราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523 -26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 2 ในจำนวน 12 ปีกหน้า 75,113.

¹⁵⁵ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 8 ในจำนวน 12 ปีก), หน้า 609 ; (ปีที่ 10 ในจำนวน 12 ปีก), หน้า 700, 730-731 และ (ปีที่ 12 ในจำนวน 12 ปีก), หน้า 845.

โดยเฉพาะภาคอีสานเข้ามาอยู่ในอาศัยและทำกินในเขตที่ทางการได้จัดสรรไว้ให้ ซึ่งแน่นอนว่ากลุ่มคนเหล่านี้เป็นชาวพุทธทั้งสิ้น วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2522 ท่ามกลางกระแสที่รัฐทุ่มกำลังในการปราบขก. โดยเฉพาะขก. กลุ่มมะแซ พร่อน ที่จับครุสมบุรณ์ ระวังวงศ์ไป¹⁵⁶ ได้มีกองกำลังกลุ่มหนึ่งใช้เอ็ม. 16 ยิงถล่มรถบรรทุกพ่อค้าแม่ค้าที่นั่งมาประมาณ 50 คนของนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ บ้านกาลัง ตำบลประชาสงเคราะห์ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ทำให้มีผู้เสียชีวิตทันที 8 คน บาดเจ็บสาหัส 12 คน โดยมีจดหมายที่ทิ้งไว้ลงชื่อมะแซ พร่อน¹⁵⁷ ในขณะที่เจ้าหน้าที่ได้ให้ข้อมูลว่าผู้ก่อการแท้จริงแล้วเป็นขก. กลุ่มนายเต บ้านเนียง เนื่องจากกลุ่มนี้มุ่งสังหารสมาชิกของนิคมสร้างตนเองแห่งนี้มาตั้งแต่ปี 2519 พร้อมกับมีกระแสนักข่าวปฏิบัติภารกิจครั้งนี้อาจเป็นฝีมือของโจรจิ้นคอมมิวนิสต์มลายา¹⁵⁸ ซึ่งทำให้สรุปได้ว่าไม่สามารถระบุผู้ก่อการที่แท้จริงได้ พ.ศ. 2523 ขก. ได้จับสมาชิกของนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ถือล่อง อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา จำนวน 2 คน ไปตีด้วยด้ามปืน จากนั้นจึงยิงสังหาร เจ้าหน้าที่สันนิษฐานว่ากลุ่มปฏิบัติการคือ ขก. กลุ่มดอรอนิง สะอะเซ็ง และมีความเป็นไปได้ว่าทั้งสองอาจถูกสังหารเนื่องจากเข้าไปหาปลาในเขตอิทธิพลของขก.¹⁵⁹

นอกจากนี้ในหลายพื้นที่ของโครงการที่เกี่ยวข้องกับการก่อตั้งชุมชนสหกรณ์การเกษตร ภายหลังจากการระบายน้ำออกจากพรุของโครงการตามพระราชดำริ มักจะประสบปัญหาการต่อต้านจากขก. ด้วยเช่นกัน เนื่องจากเขตจัดตั้งชุมชนสหกรณ์การเกษตรเหล่านี้มักอยู่ในเขตอิทธิพลของขบวนการต่อต้านรัฐเหล่านี้ โดยเฉพาะในพื้นที่ของโครงการจัดตั้งสหกรณ์พญาเงาะ ถือได้ว่าเป็น “ที่หลบซ่อนของผู้ก่อการร้าย” โดยตรง และยังมี “...ผู้ไม่เห็นด้วยกับการจัดตั้งนิคมสหกรณ์ คอยขัดขวางการทำงานของเจ้าหน้าที่และยุแหย่ราษฎรให้ต่อต้านการทำงาน”¹⁶⁰ เนื่องจากพื้นที่ของโครงการเป็นพื้นที่ที่ประชาชนในละแวกนั้นได้เข้าไปอาศัยเป็นพื้นที่ทำกินมาเป็นระยะเวลายาวนานก่อนการดำเนินโครงการ ดังนั้นจึงทำให้เกิดปัญหาเมื่อโครงการเริ่มเข้าไปพัฒนาพื้นที่แล้วกลุ่มผู้อยู่อาศัยไม่ยอมย้ายที่ทำกินไปตามที่ที่ทางโครงการจัดตั้งไว้ และได้มีการเข้าจับจองพื้นที่ทำกินภายหลังจากที่กรมชลประทานได้ระบายน้ำออกจากพรุ และได้ขัดขวางการสำรวจที่ดินเพื่อจัดสรรที่ดินตามแผนของ

¹⁵⁶ เหตุการณ์จับครุสมบุรณ์ ระวังวงศ์ เป็นเหตุการณ์ที่ใหญ่มากในเวลานั้น ซึ่งจะของอธิบายรายละเอียดในส่วนที่ว่าด้วย “ครูกับโจร”

¹⁵⁷ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 8 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 477.

¹⁵⁸ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 9 ในจำนวน 12 ปี) , หน้า 517

¹⁵⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2523/201 ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารส่วนราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523-26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 7 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 517

¹⁶⁰ โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524 (กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์พัฒนศึกษา จำกัด, 2524), หน้า 106.

โครงการในพื้นที่พรุ นอกจากนี้ยังถูกข่มขู่เรียกค่าคุ้มครองจากขจก. ซึ่งเป็นปัญหาที่ทางโครงการต้องประสบนับตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ¹⁶¹ ซึ่งทำให้เห็นอีกมิติหนึ่งของการต่อรองอำนาจในการจัดการผลประโยชน์เหนือพื้นที่ระหว่างกลุ่มประชาชนที่เข้าจับจองที่ทำกินก่อนการเข้ามาของโครงการตามพระราชดำริ หน่วยงานพัฒนาของรัฐภายใต้โครงการตามพระราชดำริ กับกลุ่มกองกำลังติดอาวุธ

กลุ่มต่อมาที่ตกเป็นเป้าหมายของการก่อความรุนแรงอีกกลุ่ม คือ กลุ่มทุนหรือกลุ่มธุรกิจในพื้นที่หรือรถของบริษัที่ห้างร้านต่างๆที่วิ่งผ่านเข้ามาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่นในกรณีของการกราดยิงรถส่งน้ำมันของบริษัทหาดใหญ่สหพาณิชย์ ที่มุ่งหน้าไปส่งน้ำมันที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา เมื่อ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2522¹⁶² และกรณีของการบุกเข้าจับตัวนายยูมิ ยามา นายช่างใหญ่ของบริษัทฟูจิสุ ที่กำลังติดตั้งเครื่องไมโครเวฟทวนสัญญาณขององค์การโทรศัพท์ ณ เขาปียอย ตำบลบันนังสาด อำเภอเมืองยะลา และทำการแยกกองงานที่เป็นชาวมุสลิมออกจากกองงานชาวพุทธ ให้กองงานที่เป็นชาวพุทธยืนเรียงกันแล้วกราดยิง ทำให้มีกองงานเสียชีวิต 2 คน แต่นายยูมิ ยามาสามารถหนีรอดไปได้ โดย เดลินิวส์ (6 เมษายน 2523) ให้ข้อมูลว่าเป็นฝีมือของขจก. กลุ่มนายสะดี บันนังบุโย สังักตพูล เนื่องจากมีการทิ้งจดหมายเรียกค่าคุ้มครองบริษัทฟูจิสุ 50,000 บาท แต่ในขณะที่ เดลินิวส์ (8 เมษายน 2523) ระบุว่า เป็นฝีมือของขจก. กลุ่มนายเปาะเต๊ะ เลาะ¹⁶³ นับเป็นเหตุการณ์ที่ขจก. โจมตีทั้งกลุ่มทุนในพื้นที่และโจมตีในลักษณะของการแบ่งแยกทางศาสนาไปพร้อมกัน

เหตุการณ์ต่อมาที่เป็นปฏิบัติการในการโจมตีกลุ่มทุน คือ เหตุการณ์ขจก. กลุ่มเงาะ มายอ กับพวก 8 คน ได้ข่มขู่รถบรรทุกน้ำมันของบริษัทยนต์ไทยพาณิชย์ บริเวณตำบลทุ่งพลา อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี โดยทั้งสองเหตุการณ์อยู่ในลักษณะของการยิงข่มขู่เพื่อขอค่าคุ้มครอง¹⁶⁴ ทั้งนี้ยังรวมถึงกรณีของการกราดยิงรถขนส่งน้ำอืดลมของร้านยะลาเบ็งเซ็งจัน บริเวณตำบลกรังปิ้ง อำเภอเมืองยะลา ซึ่งเจ้าหน้าที่สันนิษฐานว่าเป็นการปฏิบัติการของขจก. กลุ่มนายดอเลาะ มูลาซอและนายลอสะ

¹⁶¹ ดู โครงการพระราชดำริจังหวัดนราธิวาส (กรุงเทพฯ: แพร่การช่าง, 2519), หน้า 18 ; โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2522 (นราธิวาส: สำนักงานจังหวัดนราธิวาส องค์การบริหารส่วนจังหวัดนราธิวาส, 2522), หน้า 49 ; โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523 (นราธิวาส: สำนักงานจังหวัดนราธิวาส องค์การบริหารส่วนจังหวัดนราธิวาส, 2523), หน้า 53 และ โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524, หน้า 106.

¹⁶² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2523/201 ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารส่วนราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523-26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 12 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 743.

¹⁶³ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 2 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 103, 105.

¹⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 113.

มูลาขอ สองพี่น้องที่สังกัดพุทธ และการกราดยิงรถบรรทุกไม้ซุงในบริเวณตำบลบาเยาะปาดิ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส เมื่อปลายปี 2524¹⁶⁵

เมื่อเข้าสู่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2523 การก่อความรุนแรงโดยใช้วิธีการยิงของขจก. เริ่มทำให้เป็นที่หวาดหวั่นว่าจะเกิดความแตกแยกทางศาสนา พร้อมๆกับการสร้างความระแวงสงสัยในตัวผู้ก่อการว่าเป็นกองกำลังฝ่ายใด 15 มิถุนายน พ.ศ. 2523 คนร้ายจำนวน 15 คน เข้าไปในวัดในเขตตำบลปาลาย อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี แล้วใช้ปืนกราดยิงกลุ่มพระสงฆ์และชาวบ้านที่นั่งกันอยู่ในวัด ทำให้เจ้าอาวาส สามเณร และชาวบ้านเสียชีวิตรวม 5 ศพ บาดเจ็บจำนวน 4 คน หนึ่งในจำนวนผู้บาดเจ็บเป็นเด็กผู้หญิง เหตุการณ์มีความสำคัญในฐานะเหตุการณ์ ที่จะเป็นการเปิดฉากการยิงสังหารผู้นำฝ่ายศาสนาอิสลามจำนวนมากตามมา¹⁶⁶ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามในระยะเวลาเพียงแค่ 4 วัน คือ เหตุการณ์ฆ่าล้างครวัณนายเจ๊ะหะ ดอเลาะห์ ซึ่งเกิดขึ้นในพื้นที่เดียวกันกับเหตุการณ์สังหารพระและชาวบ้านในวัด คือ เขตตำบลปาโร อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ในวันเดียวกันได้มีการยิงครูสอนศาสนาอิสลาม โรงเรียนบ้านบาโงดิง ตำบลมะกรูด อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี คือ นายซาอารี นับเป็นการเกิดเหตุการณ์รุนแรงในอำเภอดียวกันที่ถี่มาก และในวันถัดมาก็มีการยิงสังหารนายเปาะเต๊ะ รือบา ในสนามแข่งนกเขา¹⁶⁷

วันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2523 เกิดเหตุการณ์สังหารชาวมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคได้วันเดียวถึงสามเหตุการณ์ คือ คนร้าย 5 คน ได้บุกปล้นบ้านและสังหารนางฮาวอ ซามะ ที่อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เกิดเหตุการณ์ใช้ปืนเอ็ม. 16 กราดยิงใส่รถมอเตอร์ไซด์ที่นายอาแว มะนา กับนายมาโอะ กามา ที่นั่งซ้อนท้ายกันมา ทำให้นายอาแวเสียชีวิต เหตุเกิดที่อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี วันเดียวกันคนร้ายจำนวน 4 คน ได้บุกเข้าปล้นบ้านและสังหารนายหวัง เซนเสน ในเขตอำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี¹⁶⁸ นับเป็นเดือนที่มีคนร้ายไม่ทราบกลุ่มสังหารชาวมุสลิมไปเป็นจำนวนมาก และพื้นที่

¹⁶⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2524/200](#) ปัญหาภาคใต้และนโยบายแก้ปัญหาภาคใต้ (5 มกราคม-31 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 12 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 548, 556.

¹⁶⁶ ก่อนหน้านี้ เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2522 เกิดเหตุยิงมิชชันนารีชาวออสเตรเลีย ซึ่งประจำการอยู่ในโรงพยาบาลคริสเตียน เหตุการณ์เกิดขึ้นบนถนนสายบุรี ผลคือสตรีผู้ขับรถจักรยานยนต์ให้มิชชันนารีเสียชีวิต และมิชชันนารีบาดเจ็บสาหัส ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2522/113](#) ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) (2 มกราคม 2522-29 ธันวาคม 2522) (ปีที่ 6 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 414.

¹⁶⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2523/201](#) ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารส่วนราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523 -26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 3 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 176, 182, 185.

¹⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 194.

ของการก่อความรุนแรงกระจุกอยู่ในเขตอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการสังหารผู้นำศาสนาฝั่งของชาวพุทธ เดือนถัดมาเหตุการณ์สังหารมุสลิมยังเกิดขึ้นอยู่ และเป้าหมายของการก่อการเริ่มเกิดกับผู้นำทางศาสนา คือ ในวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2523 คนร้ายได้ใช้ปืนเอ็ม. 16 กระจายใส่บ้านของนายซาอะยาซิง ซาอะฮูเซ็ง โต๊ะอิหม่าม ในเขตตำบลหนองแรด อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ทำให้นายซาอะยาซิง เสียชีวิต สองวันต่อมาคนร้ายได้บุกยิงนายกอเซ็ง บากา ในเขตตำบลลิปะสะโง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี¹⁶⁹ ซึ่งเจ้าหน้าที่มักให้ข้อมูลว่าการสังหารผู้นำศาสนาเกิดจากขจก.ต้องการให้ชาวพุทธกับชาวมุสลิมในพื้นที่แตกความสามัคคีกัน หรือขจก. ได้ชักชวนให้อยู่ฝ่ายที่สนับสนุนตนแต่ทางผู้นำทางศาสนาเหล่านี้ไม่ยินยอม¹⁷⁰

ปี 2523 ยังคงมีการใช้ความรุนแรงต่อชาวมุสลิมและพุทธในพื้นที่ เดือนเมษายนมีการปล้นและยิงสังหารเจ้าหน้าที่ขององค์การโทรศัพท์ 2 คน เดือนพฤศจิกายนเกิดเหตุกราดยิงใส่รถของนายปรีชา มุกดาหาร กำนันตำบลตรัง อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี ทำให้นายปรีชาบาดเจ็บสาหัส เดือนธันวาคมเกิดเหตุสังหารนายมานะ บุญทอง เจ้าหน้าที่ศูนย์สงเคราะห์การทำสวนยาง จังหวัดยะลา เนื่องจากขัดแย้งระหว่างการถูกจับตัวไปเรียกค่าไถ่ ซึ่งสองเหตุการณ์หลังเจ้าหน้าที่คาดว่าเป็ฝีมือของขจก.กลุ่มมะเราะเซ็ง ลูกสิงห์โต¹⁷¹ จนล่วงเข้าสู่เดือนเมษายน ปี 2524 คนร้ายได้ซุ่มยิงรถของนายปือราเฮง สาเมา และมีการโจมตีรถของนาวิกโยอินที่วิ่งอยู่บนถนนระหว่างบ้านดุงญอกกับอำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส ทำให้เจ้าหน้าที่เสียชีวิต 1 นาย บาดเจ็บ 6 นาย ในเดือนพฤษภาคม¹⁷² ในเวลาไล่เลี่ยกันเกิดเหตุการณ์กราดยิงชาวมุสลิม ในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ซึ่งกำลังเดินทางไปร่วมงานแต่งงาน 8 คน ทำให้มีผู้เสียชีวิต 1 คน เจ็บสาหัส 4 คน เจ้าหน้าที่สันนิษฐานว่าเป็นการก่อการของขจก.กลุ่มมะแอะ สะเบอแล เนื่องจากมุสลิมทั้ง 8 คน ไม่ยอมร่วมมือกับกลุ่มของตน¹⁷³ นับเป็นการดำเนินการที่ผิดวิสัยของกองกำลังของขจก.ในเวลานี้ที่มักจะไม่สังหารผู้หญิง แต่ก็มีความเป็นไปได้ว่าเป็นการดำเนินการของกลุ่มที่เน้นการใช้ยุทธวิธีที่รุนแรงในการควบคุมชาวมุสลิมให้อยู่ในโอวาทของกลุ่มตน

ในระหว่างปี 2523 ถึง 2524 ยังเป็นปีที่ขจก.ได้ขยายปฏิบัติการของตนออกไปสู่พื้นที่ทะเล เนื่องจากก่อนนี้การก่อความรุนแรงจะจำกัดตัวอยู่บนผืนแผ่นดิน ขจก.กลุ่มเงาะมู มายอ นับเป็นกลุ่ม

¹⁶⁹ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 7 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 480, 513.

¹⁷⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷¹ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 12 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 878 - 879, 890.

¹⁷² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2524/200](#) ปัญหาภาคใต้และนโยบายแก้ไขปัญหาภาคใต้ (5 มกราคม-31 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 164 และ (ปีที่ 5 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 236.

¹⁷³ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 183.

สำคัญที่สามารถขยายปฏิบัติการของตนออกไปสู่ท้องน้ำได้ โดยปฏิบัติการความรุนแรงที่ดำเนินการในท้องทะเลนี้ ทั้งหมดจะเป็นข่มขู่เพื่อขอค่าคุ้มครองจากเรือประมงที่ออกหาปลาในท้องทะเล เหตุการณ์เริ่มขึ้นในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2523 คนร้าย 5 คน ได้นั่งเรือหางยาวเข้ามาประกบเรือประมงสุชาติพิทย ที่มีนายสุรียา บุญเท่ง เป็นได้ก่งเรือ จากนั้นจึงปล้นกุ้งและปลาหมึกที่เรือจับมาได้และยิงนายสุรียา¹⁷⁴ ในอีกไม่กี่วันต่อมาขจก.ได้ปฏิบัติการในลักษณะเดียวกัน ต่อเรือประมงของนายเหม ธนากรพิทักษ์ ซึ่งมีนายแฉะ ยาโกะ เป็นได้ก่งเรือ พร้อมทั้งประกาศว่าพวกตน “...ไม่มีจุดประสงค์ที่จะปล้นเรือแต่อย่างใด แต่ต้องการที่จะเตือนเจ้าของเรือทุกลำว่า ขจก. ได้ปิดทะเลบริเวณอ่าวปัตตานีมา 6 เดือนแล้ว หากใครไม่จ่ายค่าคุ้มครองลำละ 1 หมื่นบาทแล้ว จะเข้ามาหาปลาบริเวณนี้ไม่ได้ หากใครขัดขืนจะถูกยิงทิ้ง”¹⁷⁵

พร้อมทั้งจดหมายเรียกค่าคุ้มครองที่ลงชื่อกำนันเง๊ะมู มายอ สังกัดปีอาร์เอ็น ที่มีเง๊ะกู บากา เป็นหัวหน้าใหญ่¹⁷⁶ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2524 ขจก.กลุ่มเง๊ะมู มายอ กักกองกำลังประมาณ 20 คน ได้ใช้เรือหางยาวเข้าประชิดเรือประมงส่งสัมฤทธิ์ 2 ที่มีนายต่วน คชสังข์ เป็นเจ้าของ จากนั้นจึงสังหารลูกเรือ 2 คน และข่มขู่ต่อเรือประมงว่าหากต้องการที่จะจับปลาในน่านน้ำจะต้องจ่ายค่าคุ้มครองให้กับกลุ่มตน ซึ่งก่อนหน้านี้ได้มีการเข้าปล้นเรือประมงรุ่งเจริญรัตน์แต่ไม่มีการสังหารลูกเรือ จากนั้นในเดือนมิถุนายนปีเดียวกัน ยังมีการระดมยิงเรือประมงโชคชัย ที่มีนายสุพจน์ เย็นสุขใจ เป็นได้ก่งเรือ ส่งผลให้นายสุพจน์ และลูกเรืออีก 3 คนเสียชีวิต ซึ่งเจ้าหน้าที่คาดการณ์ว่าเป็นการก่อการของขจก.กลุ่มเดียวกัน¹⁷⁷

ในปีเดียวกันนี้ขจก.ยังก่อการเรียกค่าไถ่ วันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2524 ขจก.กลุ่มรอยีทำน้ำ กับขจก.กลุ่มดอแม ใช้ปืนเอ็ม. 16 และอาชญากรติดยิงบ้านพักคนงานของเหมืองแร่ดีบุกพีรพันธ์ ในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี และทิ้งจดหมายเรียกเงินค่าคุ้มครองกว่า 5 แสนบาทมีการยิงถล่มบ้านของนายพิน จันทร ซึ่งเป็นลูกจ้างเฝ้าสวนยางของนายเซียะ พงษ์พานิช ที่โดนขจก.กลุ่มดอแม น้ำ

¹⁷⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2523/201 ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารส่วนราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523 -26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 12 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 899.

¹⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 908.

¹⁷⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷⁷ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 2 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 69 และ (ปีที่ 7 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 343.

ใส ส่งจดหมายขอค่าคุ้มครอง เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2524 โดย รวมถึงการกราดยิงรถของนาย ณรงค์ แสงทอง ซึ่งเจ้าหน้าที่เชื่อว่าเกิดจากการไม่ยอมจ่ายค่าคุ้มครองให้ขจก.กลุ่มเงาะ มายอ¹⁷⁸

5.2.1.2. “เรียกค่าไถ่” “ค่าคุ้มครอง” และ “ระเบิด”

การจับตัวประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เป็นชาวพุทธ เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2521 ในเหตุการณ์ที่ ขจก.พูโล กลุ่มนายมะสุ โห่งบาดู และนายมะยิ สือโปะสาวอ เข้าลักพาตัวเจ้าหน้าที่อนามัยอำเภอ ระแงะ จังหวัดนราธิวาส จากนั้นจึงพาเจ้าหน้าที่ขึ้นเขาภูยิ ส่วนหนึ่งของเทือกเขาบูโดที่เป็นฐานที่มั่นของตน¹⁷⁹ แต่เหตุการณ์ในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นถี่ขึ้นในปี 2522 โดยเฉพาะการจับพ่อค้าที่มีฐานะดีหรือ เครือญาติ นอกจากนี้การขอค่าคุ้มครองต่อพ่อค้า นักธุรกิจ หรือเรียกอย่างกว้างๆได้ว่ากลุ่มนายทุนใน ตัวเมืองของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ กลายเป็นกลุ่มที่ถูกคุกคามทั้งในรูปของการจับตัวไปเรียกค่า ไถ่จากญาติๆโดยตรงหรือการส่งจดหมายไปเรียกค่าคุ้มครอง หากในกรณีใดที่ไม่มีการจ่ายค่าคุ้มครอง การก่อความรุนแรงจะเกิดขึ้นในลักษณะของการวางหรือขว้างระเบิดใส่ร้านค้า-โรงงานของกลุ่มพ่อค้า ที่ถูกขอค่าคุ้มครอง หรือไม่ก็เป็นการวางแผนลักพาตัวพ่อค้าคนนั้นๆเพื่อพาตัวไปเรียกค่าไถ่โดยตรง¹⁸⁰ ซึ่งลักษณะการดำเนินการในลักษณะนี้นอกจากจะเป็นไปเพื่อการขยายอิทธิพลอย่างที่ว่าเจ้าหน้าที่รัฐใน เวลานั้นเชื่อแล้ว ยังเป็นการดำเนินการเพื่อแสวงหารายได้มาหล่อเลี้ยงกองกำลังของตน และเพื่อ เรียกร้องต่อเป้าประสงค์ที่กลุ่มขจก.ต้องการ สิ่งนี้แสดงออกอย่างชัดเจนในจดหมายขอค่าคุ้มครอง ของพูโล ที่ ดาวสยาม (2 กรกฎาคม 2523) เอามาตีพิมพ์

“...PATANI UNITED LIBERATION ORGANISATION

เรียนผู้จัดการไทยเดลินิวส์

เราในนามหัวหน้าขบวนการพูโล (PULO) กายทหาร (นายทหาร-ผู้วิจัย)
ปาตานีและก่อวินาศกรรมหรือจี้รกรรม (จรรยากรรม-ผู้วิจัย) ขอภาษีจากบริษัทรถทัวร์
ไทยเดลินิวส์ เป็นภาษีนำหน้า 300,000 บ. ขอให้จ่ายภาษีนี้ใน 7 วัน

¹⁷⁸ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 5 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 233 ; (ปีที่ 7 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 346 ; (ปีที่ 8 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 387.

¹⁷⁹ ขจก.กลุ่มนี้สังกัดกลุ่ม “ฮังพูวะ” ที่มีนายเปาะและ อูสมาน เป็นหัวหน้ากลุ่มที่ขึ้นกับพูโลอีกต่อหนึ่ง ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2521/8 ปัญหาสี่จังหวัดภาคใต้ (23 มิถุนายน 2521- 3 ธันวาคม 2521) (จำนวน 1 ปี), หน้า 84.

¹⁸⁰ ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2522/113 ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) (2 มกราคม 2522-29 ธันวาคม 2522) (ปีที่ 2 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 61 และ (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 184.

ขบวนการพูล (PULO) เริ่มเก็บภาษีจากบริษัททุกๆบริษัทที่ทำงานในประเทศ
ปาตานีหรือใช้ประเทศปาตานีวิ่งไปมา เริ่มเก็บภาษีปี 1980

ถ้าหากท่านบริษัทไม่จ่ายภาษีนี้เราไม่รับรอง (รับรอง-ผู้วิจัย) ความปลอดภัย
(ความปลอดภัย-ผู้วิจัย) กิจกรรมของท่านทุกสิ่งทุกอย่าง

กรุณาจ่ายภายใน 7 วันที่หมู่บ้านกูยิ

ต.ตาปอเยาะ อ.ยิงอ จ.นราธิวาส

* ไม่จ่ายไม่ปลอดภัย*

จาก นาเซ บ้านเนียง

หัวหน้าขบวนการ..(ต้นฉบับไม่ชัด)..ทหารแลจรรกรรม” (สะกดตามต้นฉบับ)¹⁸¹

ตัวอย่างของการจับกุมตัวพ่อค้านายทุนหรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องเพื่อเรียกค่าไถ่โดยขจก. คือ การจับตัวนายสิทธิชัย วงศ์วิวัฒน์ นางพร แสนนปุย และนางแดง สมัครการ พ่อค้าและแม่ค้าจาก จังหวัดตรัง ซึ่งเดินทางเข้ามาในตำบลปือระ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี โดยขจก.กลุ่มหะยีวาหะ สะก่า และพาขึ้นไปยังเขาตะโละ ในปี 2522 และการสกัดโดยสารบนถนนเพชรเกษม เขตตำบล กาเยาะปาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส และจับผู้โดยสารไป 4 คน คือ นายวิชัย ฉัตรชัยพันธ์ พ่อค้าในอำเภอสูโหลงปาตี นายวินัย ฉัตรชัยพันธ์น้องชาย นายนิศย์ โรจน์ดารากุล เจ้าของบริษัท ปัตตานีสถาปัตย์ และนายโกมล บุญนำในปลายปีเดียว¹⁸²

การจับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เป็นที่รู้จักกันอย่างมากในเวลานั้น คือ เหตุการณ์จับ 2 พัฒนาการ ซึ่ง เกิดขึ้นในวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2522 เมื่อขจก.กลุ่มพูล จำนวนไม่น้อยกว่า 30 คนบุกจับกุมพัฒนา กรอำเภอ พัฒนาการตำบล กำนัน และชาวบ้านรวมทั้งหมด 4 คน ขณะทำการอบรมกลุ่มเกษตรกร ผู้ที่ ถูกจับตัวไปในครั้งนี้ประกอบด้วย นายสุรินทร์ จินดารัตน์ พัฒนาการตำบลลูโป๊ะสาวอ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส นายสุธีร์ จอนเจิม พัฒนาการอำเภอบาเจาะ นายอาแว กระแจะแวงเจ๊ะ กำนันตำบล ปะลุกาสาเมาะ นายบือลาเฮง กาจิ ชาวบ้านตำบลปะลุกาสาเมาะ ขจก.กลุ่มนี้ยังส่งจดหมายขอให้มีการปล่อยตัวนายสะมะแอ เซ็งมิง หนึ่งในสมาชิกของพูล ซึ่งถูกจับในข้อหาปิดถนนและปล้นรถเมล์

¹⁸¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2523/201](#) ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารส่วนราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523 -26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 231.

¹⁸² เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 5 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 162 และ (ปีที่ 12 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 747.

30 คัน ต่อมาพุลปล่อยตัวกำนันและราษฎรที่เป็นมุสลิมออกมา เจ้าหน้าที่เชื่อว่าหัวหน้าการปฏิบัติกรครั้งนี้ คือ หะยียาโก๊ะ ซอและ¹⁸³ อดีตโต๊ะครูที่ดำเนินการสอนศาสนาอิสลามในปอเนาะที่ไม่ได้รับการรับรองจากทางการหรือปอเนาะเถื่อน โดยกำนันและชาวบ้านที่ถูกปล่อยตัวออกมาให้การว่าขจก.รับรองว่าจะไม่ทำอันตรายตัวประกันเนื่องจากรู้จักกันเป็นการส่วนตัวกับนายสุธีร์ในขณะที่ทำงานพัฒนามาด้วยกัน แต่จะขอจับตัวไว้เพื่อต่อรองกับทางการ เจ้าหน้าที่จึงตอบโต้ด้วยการส่งกำลังนาวิกโยธิน 200 นายล้อมเทือกเขาบูโด ซึ่งเชื่อว่าเป็นฐานที่มั่นของกองกำลังกลุ่มนี้ ทั้งประกาศว่าจะไม่ยอมปล่อยตัวนายสะมะแอ เซ็งมิงอย่างเด็ดขาด¹⁸⁴ ต่อมาเหตุการณ์คลี่คลายลงเมื่อเจ้าหน้าที่สามารถจับตัวนายมะ เซ็งมิง น้องชายของนายสะมะแอ เซ็งมิง ที่ขจก.กลุ่มนี้ต้องการให้ปล่อยตัวได้ ส่งผลให้ขจก.กลุ่มนี้ได้ทำการปล่อยตัว 2 พัฒนาการเมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2522 รวมระยะเวลาการถูกจับตัวไปกว่า 19 วัน โดยทางเจ้าหน้าที่ให้นายมะส่งจดหมายไปขอให้ทางกลุ่มขจก.ปล่อยตัว 2 พัฒนาการ¹⁸⁵

14 กรกฎาคม พ.ศ. 2523 ขจก. เข้าสกัดรถโดยสารของบริษัทไทยเดินรถ จำกัด ตรงบริเวณบ้านตารูแป ตำบลบึงลิเหื้อ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส บังคับให้ผู้โดยสารสวมหมวกเป็นภาษาอาหรับเพื่อแยกผู้โดยสารพุทธออกจากผู้โดยสารมุสลิม ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 7 คน ประกอบด้วย นายโสภณ สุวรรณพรหม นายสุตจิตร์ รัตนจันทร์ พนักงานไฟฟ้าพัฒนาชนบทปัตตานี จ.ส.อ.วรวิบูลย์ บุญแก้วขวัญ สัสดีกิ่งอำเภอย่างแดง จังหวัดปัตตานี ส.อ.สุชาติ คงมีบุญ ทหารประจำค่ายคองหงส์ อำเภอบาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และนายสุกิจ อรรถนาค ปลัดอำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี นางสาววิไลลักษณ์ สีนประสิทธิ์ และนางสาวสุธีร์รัช พุ่มศิริ นักศึกษาวิทยาลัยพาณิชย์ยุวชิตปัตตานี ถูกขจก.ได้บังคับเข้าป่าลึกข้างทาง¹⁸⁶

ต่อมาขจก.กลุ่มนี้ได้เรียกร้องค่าไถ่ตัวประกันพนักงานไฟฟ้าคนละ 2 หมื่นบาท จากผู้อำนวยการไฟฟ้า เรียกค่าไถ่ตัวนางสาววิไลลักษณ์ 1 แสน 2 หมื่นบาท สุดท้ายได้เปลี่ยนเงื่อนไขเป็น

¹⁸³ กล่าวกันว่าหะยียาโก๊ะ ซอและ มีอีกชื่อหนึ่งคือ ยาโก๊ะ ยามูแลแน เริ่มมีบทบาทในพุล ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งเจ็บบ้านทางการจากกรณีที่ฝ่ายนาระดับหัวหน้าคนหนึ่งของพุลถูกสังหาร จึงนำกำลังของตนถล่มโรงพักตำรวจ และเริ่มเปิดฉากชีวิตการต่อต้านรัฐในป่าเมื่อปี 2520 และเพิ่งจะขึ้นมาเป็นหัวหน้ากลุ่มที่มีอิทธิพลเมื่อไม่นานมานี้ ดู เรื่องเดียวกัน, (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 204, 208.

¹⁸⁴ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 185, 188.

¹⁸⁵ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 5 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 241, 244.

¹⁸⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2523/201](#) ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารส่วนราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523 -26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 269-270.

ขอให้ทางการส่งตัวนายชาญ เรืองฤทธิ์ ผู้อำนวยการไฟฟ้า จังหวัดปัตตานี ไปแลกเปลี่ยนตัวประกันแทน โดยข่มขู่ว่าห้ามแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจมิฉะนั้นจะสังหารตัวประกัน ส่งผลให้พนักงานไฟฟ้าคนอื่นๆ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวน 2,000 คน หวาดหวั่นกับสถานการณ์ดังกล่าวมาก¹⁸⁷ เหตุการณ์ การจับ 7 ตัวประกันดังกล่าวนี้ นับเป็นเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ถูกกล่าวขวัญถึงอย่างมากในหน้าหนังสือพิมพ์เวลานั้น ทั้งในแง่ของความอู้อ้อในการก่อการของ ขจก. และความยาวนานของการจับตัวประกัน โดยเจ้าหน้าที่รัฐมีศักยภาพเพียงแค่การปิดล้อมฐาน กำลังของขจก. แต่ไม่สามารถทำลายกำลังขจก.หรือช่วยเหลือตัวประกันที่เป็นคนของรัฐเกือบทั้งหมด ออกมาได้

เหตุการณ์นี้นำมาซึ่งการเจรจาต่อรองระหว่างขจก.กับเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งต่อมาภายหลังทำให้ ทราบว่าเป็นขจก.กลุ่มของนายยูโซ๊ะ ปากีสถาน โดยมีสายของขจก.เป็นตัวแทนในการเจรจา สุดท้าย การเจรจาล้มเหลวเมื่อขจก. ยื่นข้อเสนอให้ปล่อยผู้ต้องขัง 51 คนที่เป็นญาติพี่น้องของตนและถอน กำลังเจ้าหน้าที่ที่ล้อมเทือกเขาบูโดอยู่ ทำให้เจ้าหน้าที่ตัดสินใจใช้กำลังปิดล้อมต่อไป จนกระทั่งวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2523 เจ้าหน้าที่นำกำลัง 50 นายประกอบด้วยตำรวจและหน่วยปฏิบัติการพิเศษ เกิดปะทะกับขจก.กลุ่มที่จับ 7 ตัวประกัน ซึ่งทำให้เห็นลักษณะของความบังเอิญ มากกว่าเป็นความ ตั้งใจในการเข้าชิงตัวประกันโดยตรง แต่อย่างไรก็ตามผลจากการปะทะคราวนี้เจ้าหน้าที่สามารถชิงตัว ประกันกลับคืนมาได้ 3 คน คือ นายสุกิจ อรรถนาค จ.ส.อ.ธีรฤทธิ บุญแก้วขวัญ และนางสาว ชุติรักษ์ พุ่มศิริ รวมระยะเวลาการถูกจับตัวไปทั้งสิ้น 42 วัน

30 สิงหาคมปีเดียวกัน ขจก.ได้ปล่อยตัวนางสาววิไลลักษณ์ สิ้นประสิทธิ์ เนื่องจากทางขจก. ได้ส่งสายไปเสนอเงินค่าประกันจำนวนหนึ่งจากทางญาติของนางสาววิไลลักษณ์ จนกระทั่งวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2523 ขจก.จึงปล่อยตัวประกันที่เหลือทั้งหมด คือ นายโสภณ สุวรรณพรหม และนาย สุจิตต์ รัตนจันทร์ ตัวประกัน 2 คนสุดท้าย ซึ่งทางแหล่งข่าวของหนังสือพิมพ์ บ้านเมือง (7 กันยายน 2523) เชื่อว่าเกิดจากขจก.ได้เงินค่าประกันตัวไปแล้วเช่นกัน¹⁸⁸ โดยก่อนหน้านี้มีการจับตัวประกันที่มี เหยื่อเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐยังเกิดขึ้นมาก่อนแล้วในกรณีของการจับตัว 3 ข้าราชการในตำบลเกาะมาวี อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี โดยขจก.กลุ่มมะลาเซ็ง ภูติง สังักัดปีอาร์เอ็น และกรณีของการจับนาย เสน่ห์ จวบความสุข หัวหน้างานจัดกรรมสิทธิ์ที่ดินประจำเขตการทางสงขลา โดยกลุ่มพูโลขณะนั้นรถ

¹⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 284 และ (ปีที่ 5 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 334.

¹⁸⁸ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 7 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 571, 576 ; (ปีที่ 9 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 674; (ปีที่ 10 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 708 และ (ปีที่ 11 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 756.

โพล์คู้กลับจากราชการที่จังหวัดนครราชสีมา เพื่อเรียกค่าไถ่เจ็ดแสนบาท ซึ่งขจก.เชื่อว่าทางการจะจ่ายให้¹⁸⁹

ปี 2523 นับเป็นอีกปีที่มีเหตุการณ์การเรียกค่าคุ้มครองและการจับตัวคนไปเรียกค่าคุ้มครองบ่อยครั้งมาก นอกเหนือจากเหตุการณ์จับ 7 ตัวประกันซึ่งเป็นเหตุการณ์ใหญ่ของปีแล้ว ยังมีเหตุการณ์เรียกค่าคุ้มครองเจ้าของร้านอาหารชื่อดังในตัวเมืองยะลา การจับตัวน้องชายเจ้าของบริษัทแสงฟ้ายะลาขนส่ง โดยขจก.กลุ่มนายมะยิ กะทุง การดักจับรถบรรทุกน้ำมันขององค์การเชื้อเพลิง หรือการจับเฉพาะคนงานที่นับถือศาสนาพุทธของบริษัททำไม้ 31 คน พร้อมกับนางอารีย์ วงศ์ภูวรักษ์ ภรรยาเจ้าของบริษัทเหมืองแร่แมงกานีส โดยขจก.กลุ่มนายตอเลาะ จูจู่ ที่มีนายกอเซ็ง สมะมะแอะเป็นหัวหน้า¹⁹⁰ โดยทุกเหตุการณ์หากมีการจ่ายเงินตามที่ขจก.ต้องการตัวประกันก็จะได้รับการปล่อยตัว แต่บ่อยครั้งจะมีการติดต่อขอช่วยเหลือขจก.ที่ได้มอบตัวกับทางการแล้ว ให้เป็นตัวกลางในการเจรจาเพื่อลดค่าไถ่ตัว กลุ่มนายทุนพ่อค้าในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการขอค่าคุ้มครองจากขจก.โดยตรง ซึ่งในปฏิบัติการแต่ละครั้งจะเห็นได้ถึงการวางแผนจับตัวพ่อค้ารายนั้น ได้ถูกตัวคน พ่อค้าในจังหวัดปัตตานีได้ร้องต่อรองผู้ว่าราชการจังหวัดของตนในปี 2523 ว่ามีพ่อค้าและประชาชนในตัวจังหวัดได้รับจดหมายขอค่าคุ้มครองจากขจก.กว่า 86 ราย โดยค่าคุ้มครองจะเฉลี่ยอยู่ที่จำนวนเงิน 15,000 ถึง 200,000 บาท พร้อมกับการระบุระยะเวลาในการจ่าย และผู้ที่สามารถรับเงินมาส่งให้ขจก.ได้¹⁹¹

การเรียกค่าไถ่ของขจก.ยังครอบคลุมไปถึงการก่อสร้างถนนของรัฐ โครงการก่อสร้างถนนสายบ้านทอน-กิ่งอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี ถูกเรียกค่าคุ้มครองจากขจก.โดยการเขียนจดหมายปิดไว้ข้างทาง มีเนื้อหาระบุว่าขอค่าคุ้มครองการก่อสร้างเส้นทางเป็นจำนวนเงิน 3 ล้านบาท¹⁹² อย่างไรก็ตามในปี 2524 ยังเกิดเหตุการณ์การจับคนไปเรียกค่าไถ่ แต่มีจำนวนน้อยลงกว่าในปีก่อนหน้ามาก หากดูจากหน้าข่าวหนังสือพิมพ์ บ้านเมือง เดลิเวอรี่ และ มาตุภูมิ จะเห็นว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปีนี้

¹⁸⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2522/113 ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) (2 มกราคม 2522-29 ธันวาคม 2522) (ปีที่ 1 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 27 และ (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 190.

¹⁹⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2523/201 ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารส่วนราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523 -26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 8 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 576,611 และ (ปีที่ 9 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 616, 658-659, 663.

¹⁹¹ เรื่องเดียวกัน, (ปีที่ 12 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 850, 861.

¹⁹² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2522/113 ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) (2 มกราคม 2522-29 ธันวาคม 2522) (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี) หน้า 226.

จะมีการจับตัวนายประสิทธิ์ นนชีวา ช่างหล่อจากกรุงเทพฯ ในจังหวัดยะลา โดยขจก.กลุ่มหะยี สะมะแอ ท่าน้ำ การจับตัวนายสุรินทร์ จินดารัตน์ เจ้าของโรงงานเผาถ่าน โดยขจก.กลุ่มเง๊ะมุ มายอ และเหตุการณ์จับ 4 ชาวบ้านในขณะที่ขึ้นไปล่าสัตว์ป่าบนภูเขา เขตอำเภอเย็งอ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเจ้าหน้าที่เชื่อว่าเป็นฝีมือของขจก.กลุ่มนายเง๊ะหลง อาลีมะ¹⁹³

ความรุนแรงที่เกิดจากวัตุระเบิด เป็นความรุนแรงในอีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สาม จังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะเวลาอันสั้น เหตุการณ์ที่จัดว่าเป็นข่าวสำคัญในหน้าหนังสือพิมพ์ คือ เหตุการณ์ระเบิดสถานีรถไฟหาดใหญ่ เหตุการณ์วางระเบิดในงานเมาลิดจังหวัดยะลา และเหตุการณ์ระเบิด 6 ครั้งซ้อนในตัวเมืองยะลา ซึ่งทุกเหตุการณ์เกิดขึ้นในปี 2523 แต่ในตอนนี้ไม่ได้หมายความว่า เหตุการณ์การวางระเบิดและใช้ระเบิดในการก่อความรุนแรงต่อผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะมีเพียงแค่นี้เท่านั้น เนื่องจากการใช้ระเบิดในการก่อความรุนแรงถูกนำเสนอเป็นอีกสัญลักษณ์หนึ่งของขจก. นอกเหนือจากการแต่งชุดเขียวและมีปืนเอ็ม. 16 เป็นอาวุธ ซึ่งสัญลักษณ์ชนิดนี้จะใช้ในการข่มขู่หรือข่มขวัญเหยื่อที่ถูกขจก.เรียกค่าคุ้มครอง แต่จะมีกรณียกเว้นที่พิเศษออกไป คือ ในกรณีของการปะทะระเบิดแสวงเครื่องใส่สนามเด็กเล่นในอำเภอเมือง จังหวัดยะลา เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม ปี 2522 ทำให้มีเด็กได้รับบาดเจ็บ 2 คน แม้ว่าตัวระเบิดแสวงเครื่อง¹⁹⁴จะถือเป็นอีกหนึ่งในอาวุธสำคัญของขจก.ในการก่อความรุนแรง แต่กรณีลักษณะนี้ไม่สามารถระบุได้ว่าขจก.เป็นผู้ลงมือได้อย่างชัดเจนนัก ในเดือนกันยายนปีเดียวกันเกิดเหตุการณ์การปะทะใส่โรงแรมในจังหวัดนราธิวาส เจ้าหน้าที่สันนิษฐานว่าเป็นขจก.กลุ่มชาบิลลิละห์¹⁹⁵ จนเหตุการณ์ส่งท้ายของปีที่เกิดขึ้นในเดือนตุลาคม คือ เหตุการณ์ระเบิดสถานีรถไฟยะลา ซึ่งทำให้มีผู้บาดเจ็บสาหัส 2 คน¹⁹⁶

¹⁹³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2524/200](#) ปัญหาภาคใต้และนโยบายแก้ปัญหาภาคใต้ (5 มกราคม-31 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 2 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 80-81 และ (ปีที่ 5 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 212.

¹⁹⁴ ระเบิดแสวงเครื่องเป็นระเบิดที่สามารถประกอบขึ้นมาได้ด้วยตนเองจากวัสดุในพื้นที่ เช่น แคลเซียมคาร์ไบด์ ซึ่งใช้สำหรับการจุดตะเกียงในเวลากริตยางในเวลาตึกหรือเวลาว่างของชาวสวนยางภาคใต้ทั่วไป หรือดินระเบิดในการทำเหมืองแร่ รวมถึงดินปะสิ่ว และวัสดุที่หาซื้ออย่างถ่านไฟฉายและนาฬิกาปลุกมาใช้ในการประกอบวัตุระเบิด

¹⁹⁵ ขจก.กลุ่มชาบิลลิละห์ ก่อตั้งโดยอุสตาส การิม จากข้อมูลของทางการ เดิมอุสตาสการิมเคยร่วมขบวนเดียวกับเปาะเยะ ต่อมาเกิดความขัดแย้งกันจึงแยกตัวมาตั้งกลุ่มใหม่โดยให้นักการเมืองผู้หนึ่งในมาเลเซียผู้หนึ่งเป็นหัวหน้าใหญ่ และก่อตั้งสำนักงานในรัฐเคดาห์ มาเลเซีย กลุ่มนี้เน้นเรื่องศาสนาอิสลาม ไม่มีการเรียกค่าคุ้มครองจากชาวพุทธในพื้นที่ แต่นิยมใช้ระเบิดในการก่อการ ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2522/113](#) ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) (2 มกราคม 2522-29 ธันวาคม 2522) (ปีที่ 9 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 522.

¹⁹⁶ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 3 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 134 ; (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 239-240 และ (ปีที่ 5 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 262.

ล่วงเข้าสู่ปี 2523 เหตุการณ์ลอบวางหรือขว้างระเบิด เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะการเกิดเหตุระเบิด 3 เหตุการณ์ใหญ่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2523 เกิดเหตุระเบิดที่สถานีรถไฟหาดใหญ่ ส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตทันที 4 ราย และต่อมาเสียชีวิตที่โรงพยาบาลอีก 1 ราย เจ้าหน้าที่ตำรวจสันนิษฐานว่าเป็นการปฏิบัติการของพูโล ซึ่งลอบวางระเบิดในสถานีรถไฟหาดใหญ่มาก่อนหน้านั้นแล้ว 3 ครั้ง¹⁹⁷ ถัดมาเพียง 7 วัน เกิดเหตุปะทะเปิดไฟงานเมาลิดหรืองานรำลึกถึงวันประสูติของนบีมุฮัมมัด ซึ่งจัดโดยทางจังหวัดยะลา โดยคนร้ายขับรถจักรยานยนต์แล้วขว้างระเบิดเข้าไปในงานที่จัดขึ้นในหอประชุม จังหวัดยะลา และทิ้งจดหมายที่เขียนด้วยภาษาไทยและภาษายาวี สยามรัฐ (11 กุมภาพันธ์ 2523) ได้ลงเนื้อหาที่มีใจความว่า

“...ถึงนายกรัฐมนตรี, รัฐมนตรีกลาโหม, รัฐมนตรีมหาดไทย และผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา..องค์การสหปัตตานีเสรี (พูโล-ผู้วิจัย) ต้องการเอกราชของชนชาติปัตตานีโดยด่วน และจะไม่ยอมให้จักพรรดินิยมไทยนำเอาศาสนาอิสลามมาเป็นเครื่องมือ โดยจัดงานเมาลิดขึ้น ซึ่งการกระทำเช่นนี้ มิได้เป็นไปตามมหาบัญญัติแห่งพระคัมภีร์อัลกุรอาน...การวางระเบิดครั้งนี้เป็นการเตือนให้รู้เท่าทัน...การวางระเบิดที่สถานีรถไฟหาดใหญ่...เป็นผลงานของพวกตน

ลงชื่อองค์การสหปัตตานีเสรี ประทับตราพูโล”¹⁹⁸

วันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2523 เกิดเหตุระเบิดในตัวเมืองยะลาครั้งใหญ่อีกครั้ง คนร้ายได้ลอบวางระเบิดในร้านขายยาและร้านขายของชำจำนวน 6 ร้าน ทำให้มีการระเบิดติดต่อกัน 6 ครั้งในวันเดียว เหตุการณ์นี้ทำให้มีผู้บาดเจ็บ 8 คน เจ้าหน้าที่พบจดหมายเรียกค่าคุ้มครองร้านที่โดนระเบิดเหล่านี้ร้านละ 200,000 บาท ลงชื่อว่าเป็นผลงานของ “ขบวนการเลือดประชาชน” นายสไว ศิริมงคล ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลาในขณะนั้นให้ข้อมูลว่าเป็นกลุ่มที่จับคนไปเรียกค่าไถ่บ่อยครั้ง เป็นกลุ่มที่นำโดยนายสายาดียอ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพูโล¹⁹⁹ แต่ต่อมาจากการตามสืบทำให้ทราบรายชื่อมีอวาง

¹⁹⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2523/201 ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารส่วนราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523 -26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 1 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 24, 28, 32, 46. ต่อมาในวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2524 ศาลมณฑลทหารบกที่ 5 (ศาลจังหวัดสงขลา) ได้พิพากษาประหารชีวิตนายดอเลาะห์ เจ๊ะดิง และนายมะดอเซาะ ปาระฮะ จำเลยในคดีนี้ ในข้อหา ร่วมกันและพยายามฆ่าผู้อื่นโดยไตร่ตรองไว้ก่อน ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2524/200 ปัญหาภาคใต้และนโยบายแก้ปัญหาภาคใต้ (5 มกราคม-31 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 2 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 97.

¹⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

¹⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57-58.

ระเบิดจำนวน 5 คน²⁰⁰ ซึ่งทุกคนอ้างว่าทำไปเพื่อต้องการค่าจ้าง 5,000 บาท เพื่อนำมาใช้ซื้อยาเสพติด และเคยปฏิบัติงานในลักษณะนี้มาก่อนแล้ว โดยผู้ว่าจ้างตนคือ มะราเซ็ง ลูกสิงห์โต หัวหน้าขจก. ชื่อตั้ง สังกัดปีอาร์เอ็น²⁰¹

ตลอดปี 2523 เกิดเหตุระเบิดและเหตุปะทะระเบิดที่เกี่ยวข้องกับการเรียกค่าคุ้มครองของขจก. จำนวนมาก ซึ่งแทบทุกกรณีจะเป็นไปในลักษณะการข่มขู่เพื่อเรียกค่าคุ้มครองจากกลุ่มทุนหรือคหบดีในพื้นที่ทั้งสิ้น ได้แก่ การระเบิดโกดังของบริษัทมิตรไทยในตลาดจังหวัดนราธิวาส ซึ่งเจ้าของเชื่อว่าเกิดจากขจก.กลุ่มนายวานี การขว้างระเบิดใส่บ้านของนายจรูญ พงศ์สามารถ เจ้าของบริษัทตานีเบย์ ซึ่งเป็นบริษัทเดินเรือทะเลในเขตเทศบาลเมืองปัตตานี มีการทิ้งจดหมายที่ลงชื่อสุกรี เอ็ม. วาย. การลอบวางระเบิดในสวนยางของนายบุญชอบ ตาคารี คหบดีเมืองยะลา โดยขจก.กลุ่มมะราเซ็ง ลูกสิงห์โต การวางระเบิดในร้านข้าวขาหมูชื่อตั้งและภัตตาคารแห่งหนึ่งในตัวเมืองปัตตานี โดยในกรณีหลังมีผู้บาดเจ็บ 14 คน เหตุการณ์นางแวชะเอา อีแตะ ลูกจ้างกรีดยางพาราของนายชาติ ชิวะศาสตร์ เขี่ยกับระเบิดจนทำให้ขาขาด กรณีคนร้ายขับรถจักรยานยนต์จากนั้นจึงไประเบิดใส่ร้านขายอุปกรณ์ไฟฟ้าของนายไคเจียง แซ่ลี ในตัวเมืองปัตตานี และเหตุระเบิดร้านตัดผมในตำบลกลางา อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี ส่งผลให้นายกันทะ กันยะบาดเจ็บสาหัส²⁰² เกือบทุกกรณีเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตัวเมือง ซึ่งเป็นศูนย์กลางการพัฒนาของจังหวัด และเป็นแหล่งที่อยู่ของกลุ่มทุนประเภทต่างๆ

นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์การใช้ความรุนแรงโดยวัตถุประสงค์ที่ไม่ได้มุ่งหวังต่อการเรียกค่าคุ้มครอง เช่น ในกรณีของการขว้างระเบิด เอ็ม. 26 ใส่รถฉายภาพยนตร์ให้ประชาชนของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) ในอำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี การวางระเบิดในโรงหนัง 2 แห่งในตัวเมืองนราธิวาส²⁰³ เหตุการณ์ระเบิดหน้าศาลากลางจังหวัดปัตตานีที่

²⁰⁰ ได้แก่ นายตอละห์ เจ๊ะดิง นายยา ปะนิ นายมะดอเซาะ ปาระสะ นายแวญโซะ หะยีแวนาแวน และนายอาหะมะ มะหะมี ทุกคนมีอายุไล่เลี่ยกัน คือ อยู่ระหว่าง 22-25 ปี (คนที่ 1 กับคนที่ 3 ถูกศาลสั่งประหาร)

²⁰¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2523/201 ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารส่วนราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523 -26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 2 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 76, 80-82.

²⁰² เรื่องเดียวกัน, (ปีที่ 2 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 68, 102, 128 ; (ปีที่ 10 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 730-731 และ (ปีที่ 12 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 851, 886.

²⁰³ ต่อมาทางการสืบทราบว่ามีคนร้ายเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์อยู่ 5 คน นำโดยนายดอโรอิม ฮามู ที่ขึ้นกับนายหะยีวะนิ ชาและ หัวหน้าหน่วยย่อยของฟูล็อกอีกต่อหนึ่ง

ทำให้มีพ่อค้าเสียชีวิต 1 คน ประชาชนบาดเจ็บ 1 คน²⁰⁴ ในเหตุการณ์ที่กล่าวถึงข้างต้นนี้ มีหลายกรณีที่ไม่ก่อให้เกิดความสูญเสียเนื่องจากระเบิดด้านหรือเจ้าหน้าที่ที่สามารถเก็บกู้ได้ทัน แต่ทำให้กองกำลังของขจก. สามารถข่มขวัญประชาชนในตัวเมืองโดยเฉพาะกลุ่มคนที่กุมอำนาจทางเศรษฐกิจไว้ได้มาก แม้ว่ากลุ่มคนเหล่านี้มักไม่ยอมจ่ายค่าคุ้มครองให้ขจก.ก็ตาม ซึ่งในหลายกรณีการยิงหรือการปะทะเปิดล้วนมีสาเหตุมาจากการที่เหยื่อไม่ยอมจ่ายค่าคุ้มครอง ระเบิดจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ทางอำนาจในการคุกคามชีวิตและความสงบสุขของคนเมืองโดยขจก. กรณีที่แสดงสัญลักษณ์นี้ได้โดดเด่นที่สุด คือ การส่งจดหมายเรียกค่าคุ้มครองพร้อมระเบิดของขจก.กลุ่มตอระ บ้านกาแยง ไปยังตลาดแว้ง จังหวัดนราธิวาส²⁰⁵

เมื่อเข้าสู่ปี 2524 เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดจากระเบิดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่ได้ลดน้อยลงไปกว่าปี 2523 เท่าใดนัก ในเดือนกุมภาพันธ์ปี 2524 มีการลอบระเบิดโรงงานพืดยูคอมเมอร์เชียล อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ระยะเวลาใกล้เคียงกันได้ เดือนเดียวกันยังเกิดเหตุระเบิดที่โรงอิฐของนายสันธิวงศ์ บุญกุล ในตำบลตุง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี เหตุการณ์ปะทะเปิดใส่บ้านของนายจ่านง วงศ์พุกะ ในตลาดสี่แยกนาเกตุ ตำบลกรูด อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี และการขว้างระเบิดใส่ปั๊มน้ำมันเอสโซ่ของนายจิ๋ว แซ่เตี่ยว ที่ตั้งอยู่ในตัวเมืองยะลาเมื่อปลายปี ทั้งหมดเป็นเรื่องของการเรียกค่าคุ้มครอง²⁰⁶

ในปีนี้ได้เกิดเหตุระเบิดนอกพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ตลาดปาดังเบซาร์ อำเภอสะเตาะ จังหวัดสงขลา ติดต่อกันสามจุดสามเวลา เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2524 พร้อมกับ การพบระเบิดอีก 2 ลูกในบริเวณตลาดซีกิมหยงหรือตลาดกิมหยง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และในรถประจำทางสายหาดใหญ่-ปาดังเบซาร์ จากเหตุการณ์มีผู้บาดเจ็บเพียงคนเดียว คือ นายมะดิง ซึ่งเป็นมือวางระเบิดเอง ต่อมาในปลายเดือนกุมภาพันธ์มีการพบวัตถุระเบิดในบริเวณสถานีรถไฟบ้านยุโป อำเภอเมืองยะลาแต่สามารถกู้ได้ทัน²⁰⁷

²⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, (ปีที่ 2 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 91 ; (ปีที่ 8 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 593 และ (ปีที่ 9 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 626-627.

²⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, (ปีที่ 9 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 648.

²⁰⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2524/200](#) ปัญหาภาคใต้และนโยบายแก้ปัญหภาคใต้ (5 มกราคม-31 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 2 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 51, 70 ; (ปีที่ 3 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 101 และ (ปีที่ 12 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 548.

²⁰⁷ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 2 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 54, 73, 76.

5.2.2. ครูกับโจร: การปะทะกันระหว่างอำนาจทางวัฒนธรรมของรัฐกับอำนาจป็นในท้องถิ่น

ข้าราชการครูในสังกัดของรัฐ เป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญเป้าหมายหนึ่งในการก่อความรุนแรงของกองกำลังต่อต้านรัฐบาลในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือที่จะขอเรียกในที่นี้ตามคำเรียกของทางการ หนังสือพิมพ์ และคนในยุคสมัยนั้นว่า “ขจก.” หรือขบวนการโจรก่อการร้าย สาเหตุประการสำคัญของการที่ข้าราชการครู ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นครูประจำตำบล หรือครูที่สังกัดกระทรวงมหาดไทย ที่มีประจำการอยู่ในท้องที่ชนบทของจังหวัดนั้นๆ กลายเป็นเป้าหมายในการใช้ความรุนแรง คือหน้าที่ในการสอนภาษาไทย ที่เปรียบได้กับตัวแทนทางอำนาจทางวัฒนธรรมของรัฐ ในการเผยแพร่ส่วนที่สำคัญแก่ความเป็นไทยคือภาษาไทย แก่ชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ใช้ภาษามลายูภาษาไทย ครูที่ทำหน้าที่สอนภาษาไทย และโรงเรียนที่ใช้ภาษาไทยในการเรียนการสอนของรัฐ จึงตกเป็นเป้าหมายในการก่อความรุนแรงเพื่อยับยั้งการเผยแพร่ความเป็นไทยในลักษณะดังกล่าว ดังที่มีผู้กล่าวไว้ว่า “...การคุกคามสวัสดิภาพของครูประจำตำบลนอกจากจะง่ายแล้ว ยังเพื่อเป็นการต้อรองให้รัฐบาลยุติการสอนภาษาไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้”²⁰⁸ และครูประจำตำบลเหล่านี้เป็นกลุ่มที่ขจก. สามารถคุกคามได้ง่าย เนื่องจาก “...โรงเรียนอยู่ในชนบททุรกันดาร ห่างไกลคมนาคม ภูมิประเทศเป็นป่าเขา ไกลหูไกลตาเจ้าหน้าที่”²⁰⁹

เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดกับครูในปี 2521 เมื่อพิจารณาจากหน้าข่าวในหนังสือพิมพ์จะปรากฏเพียงเหตุการณ์เดียว คือ การบุกสังหารนายสัมฤทธิ์ สุขหมุแดน ครูใหญ่โรงเรียนบ้านปือระ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ถึงในบ้านเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม โดยขจก. สังกัดกลุ่มนากอบอรรหรือกลุ่มพญานาคที่ชื่อนายหะเบสะ มาแอ กับพวกอีก 7 คน อย่างไรก็ตามเหตุการณ์เป็นไปในลักษณะของการกำจัดสายของตำรวจ มากกว่าการกำจัดตัวแทนทางวัฒนธรรมของรัฐ²¹⁰ ในปีต่อมา คือ ปี 2522 อัตราการคุกคามครูโดยขจก. พุ่งขึ้นสูงมาก จนกล่าวได้ว่าเป็นปีที่มีการก่อความรุนแรงต่อครูมากที่สุดในช่วงปี 2521-2524 เริ่มจากเหตุการณ์ขจก. จำนวน 20 คนบุกโรงเรียนบ้านลูโบะบายะ ตำบลลูโบะบายะ อำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส บังคับให้ครูที่นับถือศาสนาพุทธ 6 คน ยืนเรียงกันจากนั้นจึงทุบตีและฟัน

²⁰⁸ ผู้สื่อข่าวพิเศษ, “ครูภาคใต้กับขจก. ครูประจำตำบลกับขจก.ภาคใต้,” สยามรัฐ (24 สิงหาคม 2522) ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2522/113 ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) (2 มกราคม 2522-29 ธันวาคม 2522) (ปีที่ 3 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 159.

²⁰⁹ เรื่องเดียวกัน.

²¹⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2521/8 ปัญหาสี่จังหวัดภาคใต้ (23 มิถุนายน 2521-3 ธันวาคม 2521) (จำนวน 1 ปี), หน้า 7.

ทำให้มีครูเสียชีวิต 1 คน บาดเจ็บสาหัสอีก 2 คน เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2522 ในเดือนเมษายน คนร้ายกลุ่มหนึ่งได้บุกเข้าไปเผาโรงเรียนประชาสงเคราะห์ ในอำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส²¹¹

เหตุการณ์ที่ก่อความเสียหายอย่างกว้างขวางเกิดขึ้นในวันที่ 15 กรกฎาคม เนื่องจากมีขจก. ทำการเผาโรงเรียนกว่า 12 แห่งในจังหวัดปัตตานีและนราธิวาส เจ้าหน้าที่เชื่อว่าเป็นการก่อการของ ขจก.กลุ่มหะยีสะมะแอ ท่าน้ำ และเปาะเยะ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลในอำเภอสายบุรี ปานาละ และมายอ ซึ่งเป็นเขตที่โรงเรียนถูกเผา โดยรับแผนปฏิบัติการนี้มาจากตนกูบิรอกตอนีลอหัวหน้า สูงสุดของพูโล ทั้งยังมีการดำเนินการคุกคามครูที่ทำการสอนนักเรียนใต้ต้นไม้แทนอาคารเรียนที่ถูกเผา ทำให้โรงเรียนที่ถูกเผาเหล่านี้ปิดไปโดยปริยายเนื่องจากครูไม่กล้าสอนและหนีภัยขจก.เข้าตัวอำเภอ²¹² แต่เหตุการณ์ที่นับว่าสร้างความสะเทือนขวัญให้กับเหล่าครูอย่างมาก คือ เหตุการณ์ที่ขจก.เรียกตัว นายประเทือง ชูกิจ และนายล่าม แซ่จาง ครูโรงเรียนดาราแต อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี มากราด ยิงต่อหน้าครูและนักเรียนทั้งโรงเรียนเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม เป็นผลให้ครูที่อยู่ในโรงเรียนในเขตอำเภอ มายอได้นัดกันหยุดงาน เนื่องจากหวั่นเกรงภัยจากขจก.เช่นที่ครูประเทืองและครูล่ามต้องประสบ ต่อมาทางรองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีจึงมีคำสั่งให้ปิดโรงเรียนประชาบาลในเขตอำเภอมายอ จำนวน 29 โรงเรียน อย่างเป็นทางการ 5 วัน พร้อมกับส่งกำลังตำรวจเข้าคุ้มครองโรงเรียนที่ยังเปิดสอน อยู่²¹³

กล่าวกันว่าสาเหตุที่อยู่เบื้องหลังการสังหาร 2 ครูชาย คือ การที่ขจก.กลุ่มนี้มองว่า “...ครูทั้งสองนับถือศาสนาพุทธ แต่ไปสอนนักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลาม ก่อนไปยังประกาศก็อ้างว่าจะฆ่าครูที่ นับถือศาสนาพุทธ”²¹⁴ ต่อมานายพีระ บุญจริง รองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี ได้พยายามแก้ปัญหา ดังกล่าวด้วยการเรียกประชุมข้าราชการครูทั้งหมดในอำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี จำนวน 263 คน จาก 23 โรงเรียน เพื่อขอร้องให้ครูทั้งหมดกลับไปสอน หากคนใดไม่กล้ากลับไปสอนตนจะให้อำเภอ ประจำในตัวอำเภอ และจะแจ้งไปยังพล.ท.ปิ่น ธรรมศรี แม่ทัพกองทัพบกที่ 4 ขอให้จัดทหารมา คุ้มครองตามโรงเรียนและเส้นทางสายต่างๆในอำเภอมายอ²¹⁵

²¹¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2522/113](#) ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) (2 มกราคม 2522-29 ธันวาคม 2522) (ปีที่ 1 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 32, 34.

²¹² อย่างไรก็ตามจำนวนโรงเรียนที่ถูกเผาในหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับลงจำนวนไม่ตรงกัน แต่ทั้งหมดก็ให้ ข้อมูลในจำนวน 10-12 คู เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 2 ในจำนวน 12 ปี), 99-101, 103-104.

²¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125-126, 128, 132.

²¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

²¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

นับว่าขจก. ประสบความสำเร็จตามเป้าประสงค์ของตนในการสร้างภาวะความหวาดกลัวขึ้นในหมู่ครูที่เกือบทั้งหมดเป็นชาวพุทธ ทำให้ครูไม่กล้าที่จะไปสอนนักเรียนที่ส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมตามหน้าที่ของตน ทำให้ระบบถ่ายเททองวัฒนธรรมของรัฐซึ่งในที่นี้คือภาษาไทยตกอยู่ในสภาพแช่แข็งในระยะหนึ่ง ในสถานะที่เหล่าครูที่เป็นพันธมิตรในการเผยแพร่วัฒนธรรมเหล่านี้หยุดทำงานเพื่อรักษาชีวิตของตนไว้ ในขณะที่เดียวกันได้มีการพยายามเสนอการแก้ปัญหาโดยนายเจนวิทย์ สิทธิดำรง ปลัดจังหวัดยะลาต่อรองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี โดยให้รวมโรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียงกันมาไว้รวมไว้เพียงโรงเรียนเดียว และควรจะเป็นโรงเรียนที่นักเรียนแต่ละแห่งสามารถเดินทางได้ในระยะ 3 กิโลเมตร เพื่อให้ครูมีขวัญและกำลังใจเนื่องจากได้มาอยู่รวมกันหลายคน²¹⁶ ข้อเสนอนี้วางอยู่บนหลักของการรวมระบบและการปฏิบัติงานที่กล่าวมาข้างต้นให้รวมศูนย์เพียงแห่งเดียว เพื่อง่ายต่อการให้ความคุ้มครอง และเพื่อให้ระบบเผยแพร่วัฒนธรรมในรูปการศึกษานี้ยังคงทำงานได้ต่อไป

ช่วงเวลาไล่เลี่ยกันเกิดเหตุขจก. บุกลงไปยังโรงเรียนบ้านตรอกหะ ตาบลบ้านกร่าง อำเภอบานาเระ จังหวัดปัตตานีเพื่อจับครูสอนศาสนาพุทธ แต่การปฏิบัติการณ์ล้มเหลวเนื่องจากไม่มีครูพุทธมาสอน ทำให้ทางอำเภอมายต้องสั่งปิดโรงเรียนจำนวน 3 โรงเรียน และให้โรงเรียนเหล่านี้มาสอนรวมกันในที่เดียว²¹⁷ ภาวะที่ครูในจังหวัดปัตตานีถูกคุกคามอย่างหนักนี้ ทำให้รองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีเสนอให้มีการอบรมครูให้ใช้อาวุธป้องกันตัวและสามารถมีอาวุธในครอบครองได้ แต่ถูกคัดค้านจากครูประชาบาลในอำเภอมายอว่าวิธีดังกล่าวช่วยเหลืออะไรพวกตนไม่ได้เท่าใดนัก²¹⁸ เดือนสิงหาคม เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับระบบการศึกษาของรัฐในจังหวัดปัตตานียังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมีขจก. 10 คน ได้บุกเผาโรงเรียนบ้านละหายามู อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี รวมถึงมีการส่งสารขูให้โรงเรียนบางแห่งหยุดสอนมิฉะนั้นจะสังหารครูในโรงเรียน²¹⁹ ทำให้โรงเรียนหลายแห่งในเขตอำเภอมายอและปานาเระ ไม่มีครูกล้าไปสอนหนังสือ ความตึงเครียดและความกดดันที่เกิดจากการคุกคามในลักษณะดังกล่าวส่งผลให้ข้าราชการครูบางคนต้องหาวิธีเอาชีวิตรอดในสถานการณ์เช่นนั้น ด้วยการพยายามเปลี่ยนชื่อและนามสกุลของตนเป็นแบบมุสลิม พยายามขอย้ายเข้าประจำในตัวอำเภอหรือตัวจังหวัด รวมถึงบางคนจำต้องหัดปฏิญาณตนเป็นมุสลิม²²⁰ นอกจากครูในจังหวัดปัตตานีจะถูกคุกคามอย่างหนักแล้ว จังหวัดนราธิวาสยังเป็นหนึ่งในจังหวัดที่ครูถูกคุกคามอย่างหนัก

²¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 145.

²¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 132,139.

²¹⁸ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 3 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 152,169.

²¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 155. และ (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 216.

²²⁰ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 3 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 167.

เช่นกัน จนคณะครูจำนวน 51 คน ต้องประชุมกันเพื่อส่งตัวแทนเข้าพบนายกรัฐมนตรีในวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2522²²¹

5.2.2.1. กรณีครูสมบุญ ระวังวงศ์

กรณีครูสมบุญ ระวังวงศ์ นับเป็นภาพสะท้อนให้เห็นการสร้างความคิดค้นให้เกิดขึ้นกับครูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ครั้งใหญ่ พร้อมๆกับเกิดการเคลื่อนไหวกดดันรัฐบาลให้ปฏิบัติการขั้นเฉียบขาด และสร้างภาวะปลอดขก.ของคณะครูพื้นที่ กรณีครูสมบุญจึงเป็นเรื่องของการจัดข้อกันระหว่างอำนาจรัฐกับอำนาจนอกระบบในท้องถิ่นครั้งใหญ่และสันสະเพื่อนทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ซึ่งในสภาวะการณ์เช่นนี้กลายเป็นการจัดข้อกันระหว่างอำนาจป็นของรัฐกับอำนาจป็นของท้องถิ่นโดยตรง และปิดท้ายด้วยความกำกวมว่าฝ่ายใดเป็นผู้ชนะในสงครามจิตวิทยาครั้งใหญ่ที่มีชีวิตครูสมบุญ ระวังวงศ์เป็นเดิมพันนี้

เหตุการณ์กรณีครูสมบุญ เกิดขึ้นเมื่อขก.กลุ่มนายสาหะ บาเงาะ และกลุ่มนายมะแซ พร่อน กับพวกอีก 4 คน สังกัดปีอาร์เอ็น บุกเข้าจับกุมตัวนางสาวสมบุญ ระวังวงศ์ ครูโรงเรียนบ้านกาตอง ตำบลบาโระ อำเภอยะหา จังหวัดยะลา ต่อหน้าครูและนักเรียนในโรงเรียน เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2522 เพื่อต่อรองให้ทางการปล่อยตัวพรรคพวกของตนที่ถูกจับก่อนหน้านี้สามคน ทราบชื่อ คือ นางสาวริยะ พร่อน ภรรยาของนายมะแซ พร่อน นายตอปา เต๊ะมอปา และนายตอเลาะ สาและ ซึ่งถูกจับในเขตอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา โดยนายมะแซ พร่อน ให้เหตุผลว่าการจับกุมพรรคพวกและภรรยาของตนนั้นเป็นการกระทำที่ “...ไร้มนุษยธรรม (และ) ไม่ตามกฎหมายของรัฐธรรมนูญ”²²² จากนั้นขก.กลุ่มนี้จึงนำตัวของครูสมบุญขึ้นไปยังภูเขาควานฟ้าหรือภูเขาควนฟ้า ที่ตั้งอยู่ในเขตแดนรอยต่อระหว่างอำเภอยะหา จังหวัดยะลา กับอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา วันเดียวกันทางการได้ส่งกำลังเจ้าหน้าที่ 200 นาย ติดตามชิงตัวครูสมบุญกลับคืนมา พร้อมๆกับข้าราชการครูในอำเภอยะหาและอำเภอใกล้เคียงจำนวน 404 คน จาก 40 โรงเรียนต่างพากันหยุดสอน เพื่อรวมตัวกันที่ศาลาประชาคมเรียกร้องให้ทางการหาทางปกป้องครู²²³

ความคิดค้นที่ได้รับจากขก.อย่างหนักหน่วงในปีนี้ของครูระเบิดออกมาในสถานการณ์การบุกจับตัวครูสมบุญ คณะครูภายใต้การนำของนายสมนึก เรณูมาศ ครูใหญ่โรงเรียนบ้านสะแอ อำเภอยะหา จังหวัดยะลา และนายเทียนชัย ฤทธิรงค์ ได้ร่วมชุมนุมเรียกร้องให้ทางการหาวิธีนำตัวสมบุญกลับมา และให้ทางการให้คำมั่นสัญญาว่าจะรักษาความปลอดภัยแก่ครูในพื้นที่เสี่ยงภัยขก.อย่างมี

²²¹ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 5 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 255.

²²² เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 6 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 317.

²²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 256 -257, 260, 264.

ประสิทธิภาพ ทั้งยังวิพากษ์การทำงานของกองอำนวยการรักษาความสงบจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กอ.รสต.) ว่าปฏิบัติงานอย่างไรผลไม่สามารถแก้ปัญหาในพื้นที่ที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ได้ ทั้งยังประกาศว่าการรวมกลุ่มของตนไม่ใช่การประท้วง แต่เป็นการประกาศให้เจ้าหน้าที่และทางการทราบถึงความเป็นอยู่และอันตรายของครู หากฝ่ายปกครองสามารถยืนยันได้ว่าพวกตนจะปลอดภัยจากขจก. จะกลับเข้าสอนทันที แต่จะคงการประชุมไว้จนกว่าเจ้าหน้าที่จะสามารถจับกุมขจก.ได้ ในขณะเดียวกันได้เกิดการเดินขบวนเรียกร้องให้ครูกลับไปทำการสอนตามปกติโดยกลุ่มนักเรียนโรงเรียนยะหาศรียานุกูลอำเภอยะหา จังหวัดยะลา กว่า 600 คน ทั้งกล่าวว่าหากครูกลัวโจรขอให้ลาออกไปและให้ทางการจัดครูชุดใหม่มาสอน การหยุดสอนเช่นนี้ทำให้พวกตนเดือดร้อนเนื่องจากอยู่ในห้องสอบ²²⁴

ในขณะเดียวกันสิ่งที่ทางการตลอดจนเจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามที่รับผิดชอบในการช่วยเหลือครูสมบุญสามารถทำได้ กลับเป็นเพียงการพยายามปิดล้อมโดดเดี่ยวกลุ่มของนายมะแซ พร่อน เพื่อให้กองกำลังที่มีตัวครูสมบุญอยู่ในมือสามารถไปรวมกลุ่มกับกองกำลังหลักของปีอาร์เอ็นที่มีนายเจ๊ะกู บากา เป็นหัวหน้าอยู่ได้ กองกำลังใหญ่ที่ตั้งอยู่ในเขตบ้านนาบอน อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลาเขตติดต่อกับอำเภอยะหา จังหวัดยะลา มีกำลังทั้งหมดประมาณ 100 คน เนื่องจากจะทำให้ยากแก่การชิงตัวครูสมบุญ และการพยายามจับกุมผู้ที่เชื่อว่าเป็นหน่วยส่งเสบียงให้กับขจก.กลุ่มมะแซ พร่อน แต่ทว่าท้ายสุดนายมะแซ พร่อน สามารถนำกำลังของตนและครูสมบุญไปสมทบกับกองกำลังของเจ๊ะกู บากา ณ ค่ายใหญ่ของปีอาร์เอ็น ได้สำเร็จ พร้อมกับมีการสมทบกำลังจากกลุ่มที่อยู่ภายใต้เครือข่ายของปีอาร์เอ็น อย่างกลุ่มตอเกาะห์ สะบ้าย้อย กลุ่มเจ๊ะกูเพ็งหรือล่อแฮะ มูราซือ กลุ่มนายเจ๊ะกูมิหรือเจ๊ะกู อามูบากา และกลุ่มของนายมะแอ ต้นยาง²²⁵

ปฏิบัติการชิงตัวครูสมบุญ นับเป็นปฏิบัติการครั้งใหญ่มากที่สุดครั้งหนึ่งในการช่วยเหลือตัวประกันจากน้ำมือของขจก. ทั้งนี้เนื่องจากเกิดสถานการณ์ที่กดดันรัฐบาลจากคณะครูในพื้นที่ คณะครูทั่วประเทศ ทั้งยังมีการเสนอข่าวจากหน้าหนังสือพิมพ์อย่างต่อเนื่อง ทำให้กระแสของการกดดันให้รัฐบาลช่วยเหลือครูสมบุญกลายเป็นวาระสำคัญทางสังคมในเวลานั้น 11 ตุลาคม พ.ศ. 2522 มีการสนธิกำลังกันระหว่างเจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ ตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) และอาสาสมัครรักษา

²²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 276-277, 279.

²²⁵ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 5 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 295 และ (ปีที่ 6 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 315, 380. กองกำลังหลักของปีอาร์เอ็นนั้นตั้งอยู่บนเทือกเขาแกดตะ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาสันกาลาคีรี ทอดยาวตั้งแต่เขตอำเภอยะหา จังหวัดยะลา ไปจนถึงเขตอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา และอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี นับเป็นฐานที่มั่นที่ใหญ่ที่สุดของปีอาร์เอ็น เช่นเดียวกับที่เทือกเขาบูโดเป็นฐานกำลังที่สำคัญที่สุดของพูโล

ดินแดน (อส.) จำนวน 1,000 นาย ออกปฏิบัติการปิดล้อมและตัดเส้นทางลำเลียงอาหาร พร้อมทั้งมีการใช้สุนัขตำรวจ และเฮลิคอปเตอร์ 2 ลำในการช่วยออกค้นหาที่ตั้งฐานของมะแซ พร่อน²²⁶

ในขณะที่เดียวกันคณะครูได้ประกาศที่ชุมนุมต่อไปจนกว่าผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา จะสามารถให้คำตอบที่น่าพอใจได้ พร้อมทั้งวิพากษ์การปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ว่าล่าช้ามากในการช่วยเหลือครูสมบูรณ์และสิ่งที่คณะครูโจมตีมากที่สุดคือ การไม่ประสานงานกันในการปราบปรามของเจ้าหน้าที่ด้วยสถานการณ์ดังกล่าวนี้บีบให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามระดับสูงอย่างพล.ต.อ.มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น อธิบดีกรมตำรวจในเวลานั้น ต้องเข้ามาดูแลสถานการณ์ในจังหวัดยะลา ต่อมาในวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2522 พล.ต.จวน วรรณรัตน์ แม่ทัพกองทัพภาคที่ 4 ได้ไปเจรจากับคณะครู และได้ยอมรับต่อความบกพร่องของกองอำนวยการรักษาความสงบจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งยังให้คำมั่นสัญญาในการชิงตัวครูสมบูรณ์ และความปลอดภัยของข้าราชการครูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้คณะครูประกาศจะเริ่มกลับเข้าไปทำการสอนในวันที่ 1 พฤศจิกายน ปีเดียวกันนี้²²⁷

แม้การเคลื่อนไหวทางด้านจังหวัดยะลาจะดูสงบลงภายหลังจากการให้คำมั่นสัญญาต่อคณะครูของแม่ทัพภาคที่ 4 แต่ในเดือนต่อมา คือ วันที่ 18 ของเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกันคณะครูตัวแทนจากอำเภอต่างๆในจังหวัดนราธิวาสจำนวน 80 คน ที่มีนายซีพ แต้มเพ็ง เป็นประธาน ได้เรียกร้องให้ทางการรับรองความปลอดภัยแก่ครูในจังหวัดนราธิวาสเช่นกัน เนื่องจากมีขจก.ประมาณ 9 กลุ่มทำการข่มขู่และสังจตหมายเรียกค่าคุ้มครองเหล่าครูในจังหวัดอยู่เสมอ²²⁸ การเคลื่อนไหวดังกล่าวยิ่งตอกย้ำภาวะของการถูกกดดันอย่างหนักหน่วงของครูจากกลุ่มขจก. ซึ่งเป็นการคุกคามที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

นอกจากทางการจะถูกกดดันอย่างหนักแล้ว จะเห็นได้ว่าพวกตรงข้ามคือเหล่าขจก. ต่างล้วนได้รับความกดดันจากสถานการณ์ดังกล่าวนี้เช่นกัน เนื่องจากการล้อมปราบและเข้าตรวจสอบภูเขาสูงต่างๆทำให้ขจก.กลุ่มอื่นได้รับผลกระทบจากการปราบปราม และเริ่มไม่พอใจการกระทำของนายมะแซ พร่อน ซึ่งเป็นเรื่องของการแตกแยกระหว่างกลุ่มขจก.ด้วยกัน แต่ในขณะที่เดียวกันความกดดันที่ขจก.ได้รับยังแสดงออกมาในรูปของการก่อความรุนแรงในลักษณะของการตอบโต้การปราบปรามของเจ้าหน้าที่ โดยการลอบวางเพลิงสถานีอนามัยบ้านโคกตีปี่ อำเภอนงจิก จังหวัดปัตตานี และโรงเรียนบ้านน้ำดำในอำเภอเดียวกัน การบุกเผาโรงเรียนท่าม่วงและโรงเรียนตุโหรง อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ต่อมาในวันที่ 9 พฤศจิกายน ยังมีการบุกเผาโรงเรียนชุมชนบ้านตะลุโบะ อำเภอเมือง

²²⁶ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 6 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 362, 372.

²²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 301, 303, 306, 412.

²²⁸ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 10 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 593.

ปัตตานี และสถานีอนามัยตะลุโบะในละแวกเดียวกัน²²⁹ ในเหตุการณ์เผาโรงเรียนบ้านท่าม่วง ได้มีการใช้เอกสารที่มีลักษณะของการยืนยันความชอบธรรมของนายมะแซ พร่อน ในการจับกุมตัวครูสมบุรณ์ ประณามเจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามของทางการ พร้อมทั้งยังส่งสารเตือนบทบาทของชาวมุสลิมและข้าราชการครูของรัฐในพื้นที่ ไว้ว่าการกระทำของเจ้าหน้าที่เป็นการกระทำของ

“...พวกเผด็จการสยาม และกล่าวหาขจก.ที่บริสุทธิ์ใจ ทั้งยังจับตัวมารดาและภรรยาของนายมะแซไปทรมานด้วย ส่วนบรรดาครูใน 5 จังหวัด คือ ยะลา ปัตตานี สงขลา นราธิวาส และสตูล ก็ให้ปฏิบัติตัวสมกับคำว่าครูเพียงอย่างเดียว อย่าให้มีการแอบแฝงมาในรูปแบบใดๆทั้งสิ้น รวมทั้งประชาชนที่เป็นชาวมลายูปัตตานีก็ขอให้สำนึกถึงเชื้อชาติของตน อย่าได้ทำตัวเป็นศัตรูของขจก.”²³⁰

ในเหตุการณ์เผาโรงเรียนชุมชนบ้านตะลุโบะมีการทิ้งสารในลักษณะเดียวกัน มีเนื้อหาเรียกร้องความเป็นธรรมและความเห็นใจจากชาวมุสลิมในพื้นที่ ด้วยน้ำเสียงที่นุ่มนวลกว่าฉบับก่อนหน้าและเตือนทางราชการว่า

“...ชาวปัตตานีเชื้อสายมลายูทุกท่าน ผากไว้ด้วยว่าขณะนี้ทางการได้ทารุณกรรมชาวมลายูมาก โดยการจับเมียแลแม่ของนายมะแซ พร่อน และคนมลายูอีกหลายคนโดยไม่มีความผิดใดๆทั้งสิ้น ทำไมทางการจึงทำอย่างนี้ ถ้าจะปราบโจรก็ให้ปราบโจรบนภูเขา จะไปจับคนที่ไม่รู้โอ้หน้อไหนก็ไม่ถูก ด้วยเหตุนี้ขอให้ทำการปล่อยตัวผู้ประกันทั้งหมด และชาวบ้านที่ไม่มีความผิด ถ้าไม่ปล่อยก็จะเผาสถานที่ราชการและโรงเรียนใน 4 จังหวัดภาคใต้ให้ราบเรียบต่อไป

ลงชื่อ

จากกลุ่มมะแซ พร่อน”²³¹

แม้จะเห็นการใช้ลักษณะของคำ เช่น คำว่า “ขจก.” หรือ “โจร” ซึ่งมีความเป็นไปได้ยากที่ทางบีอาร์เอ็น หรือกลุ่มมะแซ พร่อนเอง จะยอมรับคำเรียกของรัฐในลักษณะนี้ เพราะโดยปกติแล้วกลุ่มเหล่านี้จะเรียกตนเองในลักษณะของ “ขบวนการติดอาวุธ” หรือ “หน่วยจรรยา” แต่ในขณะเดียวจะปรากฏคำที่สะท้อนให้เห็นลักษณะของความเป็นชาติพันธุ์นิยมอยู่อย่าง “ชาวปัตตานีเชื้อสาย

²²⁹ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 8 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 483, 488 และ (ปีที่ 9 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 515, 529.

²³⁰ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 8 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 488.

²³¹ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 9 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 515.

มลายู” หรือ “ชาวมลายูปัตตานี” จึงทำให้คาดเดาได้ว่าเอกสารฉบับนี้คงเป็นการถอดความอีกชั้นหนึ่ง โดยเจ้าหน้าที่รัฐหรือผู้เขียนข่าว เพราะการทิ้งจดหมายของขจก.เหล่านี้ มักจะมีการทิ้งไว้เฉยๆหรือแขวนไว้บนต้นไม้ โดยเขียนทั้งภาษายาวีและภาษาไทย²³²

ในช่วงก่อนหน้านี้ได้มีการโปรยเอกสารโรเนียวภาษาไทยของ “ขบวนการรักชาติ” กระจายอยู่ทั่วเขตอำเภอยะหา จังหวัดยะลา เนื้อหาของเอกสารเรียกร้องให้ประชาชนทั้งมุสลิมและพุทธตระหนักว่าเหล่าขจก. เป็นกลุ่มที่ทำเพื่อตัวเองและเป็นพวกไม่มีศาสนา และให้ประชาชนร่วมมือกับทางการในการแจ้งเบาะแสของขจก. และเรียกร้องเป็นนัยให้ชาวมุสลิมในพื้นที่ยุติการให้ความช่วยเหลือแก่ขจก. ในทุกๆด้าน²³³ เอกสารเหล่านี้จึงเป็นเอกสารที่แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าถูกผลิตโดยชาวพุทธในพื้นที่ นับเป็นการต่อสู้กันในเชิงศีลธรรม โดยการปล่อยใบปลิวหรือจดหมายนั้นคือต่างฝ่ายต่างพยายามลดทอนศีลธรรมของอีกฝ่ายหนึ่ง พร้อมๆกับการสร้างความชอบธรรมให้กับฝ่ายตัวเอง ซึ่งเป็นการแสดงออกที่ถือว่าปลอดภัยที่สุด แต่สามารถเผยแพร่และสร้างความรับรู้ให้กับสารที่ตนต้องการสื่อได้อย่างดีที่สุดทางหนึ่ง ในสภาวะการณ์ที่ต่างฝ่ายต่างถูกคุกคามได้อย่างง่ายดายเช่นนี้

ความกดดันจากการปิดล้อมจากเจ้าหน้าที่เพื่อชิงตัวครูสมบูรณ ผลักดันให้ขจก. กลุ่มเงาะภูเขา ร่วมมือกับจคม. กลุ่มนายเปาะวอ ได้ทำการชุมนุมโจมตีรถของผู้ว่าราชการจังหวัดยะลาในขณะนั้นคือ นายมนตรี ตระหังาน พร้อมคนขับรถและเจ้าหน้าที่ที่ติดตามมาด้วยรวม 7 คน บริเวณถนนสายบันนังลามา-ลาแล ตำบลกาบัง อำเภอยะหา จังหวัดยะลา ซึ่งนายมนตรีกำลังเดินทางไปสืบข่าวการเคลื่อนไหวกำลังของขจก. กลุ่มนายมะแซพรอน ที่จับตัวครูสมบูรณ การชุมนุมครั้งนี้จึงเป็นการสกัดการติดตามขจก. กลุ่มมะแซ พรอน และเป็นการตอบโต้กระแสปิดล้อมของเจ้าหน้าที่ไปในตัว ในเหตุการณ์เจ้าหน้าที่ทหารและตำรวจตระเวนชายแดนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงได้เคลื่อนกำลังเข้ามาช่วยเหลือนายมนตรี และเจ้าหน้าที่คนอื่นๆได้ทัน คนร้ายสามารถหลบหนีไปได้ นายมนตรีและเจ้าหน้าที่ที่ติดตามมาทุกคนได้รับบาดเจ็บแต่ไม่มีใครเสียชีวิต²³⁴

กรณีของการจับตัวครูสมบูรณ ระวังวงศ์ โดยขจก. กลายเป็นประเด็นสำคัญหนึ่งที่ทำให้นายสุเทพ เทือกสุบรรณ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.) จังหวัดสุราษฎร์ธานี พรรคกิจสังคม ยื่นญัตติด่วน

²³² เรื่องเดียวกัน.

²³³ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 6 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 362. การใช้เอกสาร จดหมาย ใบปลิว หรือโปสเตอร์มาใช้ในการแสดงความอัดอั้นของตนหรือกลุ่มของตน ยังเป็นสิ่งที่คณะครูอำเภอยะหา จังหวัดยะลาใช้ในการแสดงออกถึงการไม่สนใจใยดีปัญหาครูของทางการ โดยการใช้ข้อความในท่วงทำนองว่า “เมืองไทยเรานี้แสนดีหนักหนา ปัญหาจับครูเรื่องเล็กน้อย” “ถิ่นไทยฟ้ากว้าง ห่างไกล ตายแน่ เหล่าครูไทย เชื่อได้” “ระเบิดหรือแสนธรรมดา” หรือ “อย่าใช้ครูเป็นหนูตะเภา” ดู เรื่องเดียวกัน.

²³⁴ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 6 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 417- 418, 426.

มากเข้าสู่การประชุมสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน ปี 2522 เสนอให้จัดตั้ง “กรมวิชาการ วิชาสามัญศึกษาศาสนาการณ 3 จังหวัดภาคใต้” และสามารถทำให้รัฐบาลร่วมมือในการจัดตั้งกรมวิชาการ ร่วมระหว่างฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 27 คน เพื่อไปศึกษาศาสนาการณที่ หนักหน่วงขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และหาแนวทางแก้ไข²³⁵ การเคลื่อนไหวกดดันรัฐบาลทั้ง ในส่วนท้องถิ่นที่นำโดยคณะครูอำเภอยะหากีกับกลุ่มสส.ภายใต้การนำของนายสุเทพ เทือกสุบรรณ เกิดขึ้นพร้อมกับการนำเสนอข่าว ที่ให้ข้อมูลเรื่องการที่ครูสมบุญถูกขก.นำตัวเคลื่อนย้ายหนีการ ติดตามเจ้าหน้าที่และสภาวะขาดอาหารของขก. รวมถึงความอติโรยของครูสมบุญอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งวันที่ 13 พฤศจิกายน ปี 2522 เจ้าหน้าที่จึงสามารถช่วยครูสมบุญออกมาได้รวมระยะเวลา การถูกจับตัวไป ที่ต้องระหกระเหเร่รอนอยู่ในป่ากับขก. และยังคงหลบคมกระสุนและปืนใหญ่ของ เจ้าหน้าที่ รวมเป็นระยะเวลาทั้งสิ้น 41 วัน²³⁶ จนกระทั่งในวันที่ 30 พฤศจิกายน 2522 พล.อ.เกรียง ศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรี ได้เดินทางไปเยี่ยมครูสมบุญ พร้อมกับไปพบปะผู้นำทางศาสนา อิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตลอดจนศูนย์พัฒนาต่างๆ²³⁷

ครูสมบุญได้เล่าว่า ขก.ที่ลักพาตนไปนั้นเป็น “พวกมีอุดมการณ์” และได้กล่าวกับตนว่า

“...ในด้านศาสนานั้นไม่ใช่เรื่องสำคัญ พวกตนต้องการเพียงให้ทางรัฐปลดปล่อย บัดตานี (หมายถึงจังหวัดชายแดนภาคใต้-ผู้วิจัย) เป็นอิสระเท่านั้น เมื่อปลดปล่อยแล้วก็ จะให้ทุกคนมีอิสระในการนับถือศาสนา...รัฐบาลมีแต่สร้างความสะดวกให้ประชาชน ใครเป็นอะไรไม่เหลียวแล และก็ไม่ได้ให้ความยุติธรรมกับประชาชน”²³⁸

ทั้งยังมีการชักชวนตนให้เป็นพวกตนตลอดเวลา²³⁹ และได้เน้นย้ำกับตนว่า “...จับครูนี้แหละดี แล้ว จะได้ไม่ต้องสอนหนังสือ...สี่จังหวัดนี้เป็นของเขา สี่จังหวัดครั้งนี้เป็นของเขาไทยเราเอามา ไทยเราหน้าด้านเอามาเป็นเวลา 194 ปีแล้วไม่ยอมคืน...”²⁴⁰ ภายหลังจากเกิดกรณีครูสมบุญ เหตุการณ์

²³⁵ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 9 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 511.

²³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 551-552. ครูสมบุญ ได้เล่าว่าในขณะที่ตนถูกจับตัวไปนั้นจะมีขก.หญิงเป็นผู้ดูแล ตน และมีคำสั่งไม่ให้มีใครทำร้ายตน แต่ถ้าตนเป็นชายต้องถูกยิงไปแล้ว ตลอดเวลาการถูกจับกุม ขก.ปลอมขวัญ เธอเสมอว่าไม่ทำอันตราย แต่เจ้าหน้าที่ก็ไม่สามารถมาช่วยตนได้เช่นกัน พร้อมทั้งยืนยันข้อครหาในช่วงนั้นว่าขก. ไม่ได้ลวนลามทางเพศตน ดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 557, 560, 566 (ปีที่ 11 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 675.

²³⁷ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 10 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 631.

²³⁸ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 9 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 560.

²³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 551-552.

²⁴⁰ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 11 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 675. ต่อมาเรื่องราวของครูสมบุญ กลับกลายเป็น เรื่องของการทำหายความจริงเกี่ยวกับผลงานในการช่วยเหลือครูสมบุญของทางการ เมื่อนายสัมพันธ์ ทองสมัคร

ความรุนแรงต่อครูและโรงเรียนของรัฐ ยังเกิดขึ้นอยู่แม้จะมีจำนวนที่น้อยลงบ้าง ในเดือนธันวาคม ปี 2522 ยังมีกลุ่มคนร้ายบุกเผาโรงเรียนบ้านปลักปรี้อ ตำบลแม่ลาน อำเภอกอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เมื่อเข้าสู่ต้นปี 2523 คนร้ายได้เผาโรงเรียนบ้านพวา อำเภอนงจิก จังหวัดปัตตานี²⁴¹

เมื่อเข้าสู่ปี 2523 แม้การก่อความรุนแรงต่อครูและโรงเรียนจะน้อยลง แต่ในภาพรวมแล้วจะเห็นว่า การก่อความรุนแรงต่อทั้งชาวพุทธ เจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งพุทธและมุสลิม ตลอดจนผู้นำทางศาสนาอิสลามกลับมีอัตราสูงขึ้นมา ความวุ่นวายดังกล่าวนี้คงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้นายกรัฐมนตรีคนใหม่อย่าง พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ต้องเดินทางไปตรวจความเรียบร้อยในจังหวัดปัตตานีเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน ซึ่งทำให้ตัวแทนคณะครูอำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี จำนวน 20 คนได้ร้องเรียนกับ พล.อ.เปรมว่า ครู 300 คนจาก 24 โรงเรียนในอำเภอกูกูกคามจากขจก.อย่างหนัก จนไม่กล้าไปสอนหนังสือเป็นเวลาหนึ่งสัปดาห์แล้ว ต่อมาทางการจะแก้ปัญหาให้โดยการย้ายครูที่หวาดกลัวไปประจำที่อื่น แล้วจะย้าย “ผู้ที่เหมาะสม” เข้าไปประจำแทน และให้หน่วยปฏิบัติการพิเศษ (นพพ.) คอยดูแลรักษาความปลอดภัยในเส้นทางสัญจรของครูในอำเภอมายอ และได้ใช้วิธีการเดียวกับที่ทำมาตั้งแต่ช่วงก่อนหน้าคือการรวมโรงเรียนหลายโรงเรียนเข้าด้วยกันเป็นโรงเรียนเดียว แล้วส่งเจ้าหน้าที่เข้าดูแลความปลอดภัย²⁴² เหตุการณ์ดังกล่าวยังแสดงให้เห็นการคุกคามครู ซึ่งเป็นตัวแทนทางอำนาจทางวัฒนธรรมของรัฐ ที่ยังคงมีอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับครูในระยะก่อนหน้าซึ่งเป็นจุดที่ทำให้ทั้งประเทศได้ตระหนักถึงภาวะความเสี่ยงของครูในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และเหตุการณ์ความรุนแรงต่อครูที่ยังคงเกิดขึ้นอยู่นี้ ผลักดันให้ทางคุรุสภาได้ประกาศมอบเงินขวัญให้ครูที่บาดเจ็บจากการคุกคามของขจก.²⁴³ ซึ่งแสดงให้เห็นความสำคัญของปัญหานี้ยิ่งขึ้นหนึ่ง

เดือนกรกฎาคมปีเดียวกัน ขจก.กลุ่มยะลา ทำน้ำ ได้ปฏิบัติการเผาโรงเรียนบ้านตูแม ตำบลสะเอ๊ะ อำเภอมือชะลา พร้อมกับทิ้งจดหมายที่มีข้อความว่า “ให้ทางการยกเลิกการสอนภาษาไทย

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้เปิดเผยกลางสภาผู้แทนราษฎรว่าครูสมบูรณรอดมาได้เนื่องจากญาติๆได้เรียวยไรเงินเพื่อขอไถ่ตัวจากขจก. ไม่ได้เป็นผลงานของเจ้าหน้าที่แต่อย่างใด พร้อมกันนั้นข้าราชการประจำและการเมืองระดับสูงที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเรื่องนี้ บ้างออกมาปกป้องว่ากรณีครูสมบูรณเป็นผลงานของทางการ บ้างตกอยู่ในสภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก ทำให้เรื่องนี้กลายเป็นปมปัญหาที่ดำมืด ในขณะที่ตัวครูสมบูรณกลับให้การขัดแย้งกันค่อนข้างมาก เรื่องนี้จึงกลายเป็นสงครามน้ำลายของบรรดาสส.ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยวิสามัญครั้งที่ 13/2522 วันที่ 20 ธันวาคม 2522 ดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 679, 694, 730, 743.

²⁴¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2523/201](#) ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาและการบริหารราชการในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523 - 26 ธันวาคม 2523) (ปีที่ 1 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 5, 49.

²⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 188-189, 192.

²⁴³ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 3 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 212.

ในเขต 3 จังหวัดภาคใต้ แต่ให้หันมาสอนหนักทางด้านศาสนา...ถ้าไม่เชื่อฟังจะทยอยเผาโรงเรียนทั้ง 3 จังหวัดไม่ให้เหลือเหลือ”²⁴⁴ ในขณะที่ครูพุทธ 24 คนจาก 15 โรงเรียนในอำเภอเมือง ก็ไม่กล้าทำการสอนในช่วงนี้เนื่องจากเกรงภัยขจก.²⁴⁵

ความรุนแรงที่เกิดกับเหล่าครูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในขณะนี้ ยังเกิดขึ้นอยู่เสมอเห็นได้จากการสักรัดโดยสารสายยะลา-รีอเสาะ ในเขตตำบลบุดี อำเภอเมืองยะลา แล้วจ่อยิงนายอนุบ จันทวัฒน์ ครูใหญ่โรงเรียนบ้านโกตาบารู อำเภอรามัน จังหวัดยะลา เสียชีวิต การบุกเข้าไปข่มขู่ขอค่าคุ้มครองจากครูในโรงเรียนบ้านตันหยง และโรงเรียนอื่นๆในเขตอำเภอบาเจาะจังหวัดนราธิวาส โดยขจก.กลุ่มนายซาลาฮุดดีน กับนายกอดี ดูกู²⁴⁶ จนกระทั่งเดือนมีนาคมปี 2524 เกิดการบุกเข้าจับครู 3 คน คือ นางสาวพรพิไล โลหะวิจารณ์ และนางสาวสุไลพร ธนาวุฒิ และนายเสนอ แน่นแผ่น ในโรงเรียนบ้านกาโสด ตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ต่อหน้าครูและนักเรียน เดือนกุมภาพันธ์ปีเดียวกันขจก.กลุ่มนายดอแม น้ำใส ได้ยิงนายเดช เลื่องประดิษฐ์และนายพร แก้วบุตร ครูปฏิบัติงานช่วยกิ่งอำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี²⁴⁷

การเคลื่อนไหวของคณะครูในปีนั้นแม้จะไม่เป็นข่าวครึกโครมเหมือนครั้งปี 2522 แต่ยังเห็นได้ถึงลักษณะของความไม่พอใจของครูที่มีต่อการปราบปรามที่ไร้ผลของเจ้าหน้าที่ ตั้งแต่วันที่ 10 มีนาคม ปี 2524 ได้มีการแจกจ่ายใบปลิวของคณะครูอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา เรียกร้องให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามทำการปราบปรามขจก.ให้ได้ทั้งหมดภายใน 45 วัน พร้อมกับเรียกร้องให้มีการรายงานผลการปราบปรามให้สื่อมวลชนทราบ และขอการรับรองความปลอดภัยต่อครูและประชาชนที่มั่นคงถาวรเช่นเดียวกับการชุมนุมของคณะครูเมื่อ 2 ปีก่อนหน้า²⁴⁸

²⁴⁴ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 258.

²⁴⁵ ปัจจัยสำคัญที่ทางคณะครูในอำเภอบันนังสตาไม่กล้าไปสอนหนังสือในช่วงนี้ เนื่องจากนายสะสมแอ กาเร็งसानา กำนันตำบลปอเยาะในอำเภอเดียวกัน ไม่กล้ารับรองความปลอดภัยให้พวกตนในปีนี้ ทำให้เข้าใจได้ว่าในปีก่อนหน้ากำนันสะสมแอ จะประกาศรับรองความปลอดภัยให้เหล่าครูพุทธอยู่เสมอ สิ่งเหล่านี้ทำให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์บางประการระหว่างผู้นำท้องถิ่นชาวมุสลิมที่เป็นคนของรัฐกับการรับรู้ข้อมูลและการสื่อสารบางประการกับกลุ่มขจก.ได้ ดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 286-288.

²⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, (ปีที่ 7 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 514 และ (ปีที่ 8 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 585

²⁴⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2524/200](#) ปัญหาภาคใต้และนโยบายแก้ไขปัญหาภาคใต้ (5 มกราคม-31 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 2 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 51, 88.

²⁴⁸ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 3 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 105.

5.2.3. เปรียบเทียบการแย่งชิงเขตอิทธิพลระหว่าง “ขจก.” กับ “จคม.”

เดิมทีเขตอำเภอบาง จังหวัดยะลา เป็นฐานกำลังของพรรคคอมมิวนิสต์มลายา (พคม.) หรือที่ทางฝ่ายไทยมักเรียกในชื่อว่า “โจรจีนคอมมิวนิสต์มลายา” หรือ “โจรคอมมิวนิสต์มลายา” (จคม.) ซึ่งมีเป้าหมายในการยึดอำนาจรัฐในประเทศมาเลเซีย อำเภอบางจึงได้ชื่อว่าเป็นเขตอิทธิพลของจคม. นอกจากเขตอำเภอบางแล้ว อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา ยังเป็นอีกฐานที่มั่นที่สำคัญอีกแห่งของจคม.²⁴⁹ จนกระทั่งปี 2524 พื้นที่เขตอำเภอบาง กลายเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาความรุนแรงที่สลับซับซ้อนขึ้น เนื่องจากอิทธิพลของจคม. เริ่มเสื่อมลง²⁵⁰ ทำให้กองกำลังของขจก. ที่ถูกกดดันจากการปิดล้อมของเจ้าหน้าที่จากหลายพื้นที่ ได้เริ่มขยายอิทธิพลของตนเข้าไปยังเขตอำเภอบาง กระบวนการนี้ไม่ได้เกิดจากการกดดันจากการปิดล้อมแต่เพียงประการเดียว แต่เขตอำเภอบางมีลักษณะหลายประการที่เอื้อให้กองกำลังของขจก. ที่เกื้อหนุนทำให้ตนสามารถต่อต้านปฏิบัติการจากภาครัฐได้

นอกจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของเขตที่มีลักษณะเหมือนแหลมที่ทอดยาวเข้าไปในพื้นที่รัฐเปรักและรัฐเคดาห์ของมาเลเซีย ที่เชื่อกันว่าทำให้กลายเป็นแหล่งเข้าออกอาวุธที่สำคัญแล้ว พื้นที่ในเขตมาเลเซียตรงกันข้ามกับเขตยังเชื่อกันว่าเป็นพื้นที่ที่รัฐบาลมาเลเซียกันพื้นที่ไว้ให้ขจก. เพื่อเป็น

²⁴⁹ โจรจีนคอมมิวนิสต์มลายา หรือ โจรจีนคอมมิวนิสต์มลายา (จคม.) ที่ทางการไทยเรียก(ทางการไทยได้เปลี่ยนการเรียกโดยตัดคำว่าจีนออกเหลือเพียง “โจรคอมมิวนิสต์มลายา” เมื่อเริ่มสานสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศจีน) คือ กองกำลังปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์มลายา (The Communist Party of Malaya (CPM)) ก่อตั้งขึ้นในปี 2473 (ค.ศ. 1930) ต่อมาถูกกดดันจากการปราบปรามของอังกฤษภายใต้การประกาศภาวะฉุกเฉิน จึงทำให้ต้องถอยร่นขึ้นมาใช้เขตแดนไทยเป็นฐานตั้งตั้งแต่ปี 2496 จนกระทั่งกองกำลังส่วนใหญ่ของจคม.เข้ามาอยู่ในเขตแดนไทยในปี 2503 ต่อมา ปี 2513 เกิดความขัดแย้งภายในทำให้จคม. แตกออกเป็นพรรคคอมมิวนิสต์มลายา (ฝ่ายปฏิวัติ) (กรมที่ 8 เดิม) มีศูนย์บัญชาการอยู่ที่อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา (มีปฏิบัติการในเขตอำเภอนาทวี และอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา)พรรคคอมมิวนิสต์มลายา (ลัทธิมาร์กซ์-เลนิน) มีศูนย์บัญชาการอยู่ในเขต (ฝั่งตะวันตก) จังหวัดยะลา (มีเขตปฏิบัติการในอำเภอยะหา อำเภอบันนังสตา และอำเภอรือเสาะ จังหวัดยะลา) และกรม 10 (ศูนย์บัญชาการหลักของพรรคคอมมิวนิสต์มลายาเดิม) มีศูนย์บัญชาการอยู่ในเขต (ฝั่งตะวันออก) (มีเขตปฏิบัติการในอำเภอบาเจาะ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา อำเภอบัวเกะ อำเภอสรีสาคร กิ่งอำเภอสุคริน จังหวัดนราธิวาส) ดู ลินพิชญ์ สัจจพันธุ์, มาตรการป้องกันและปราบปรามผู้ก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2524-2525), หน้า 12,16 ; เฉินผิง (จีนเป็ง) (ธันว์รวี, แพลและเรียบเรียง), ประวัติศาสตร์คู่ขนาน: เรื่องเล่าเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์มลายา (กรุงเทพฯ: พี.เพรส, 2557), หน้า 589-591 และ นันทวิวัฒน์ สามารถ, “พรรคคอมมิวนิสต์มาลายัน: ศึกษาความล้มเหลวในการปฏิวัติ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522).

²⁵⁰ พล.ต.ต. กัมปนาท จินตวิโรจน์ ผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจภูธร 4 เป็นผู้ให้ข้อมูลนี้กับหนังสือพิมพ์ มติชน (15 มิถุนายน 2524) และเสริมอีกว่า “ปัจจุบัน (จคม.) อาวุธไม่ดี คนก็แก่ ซาติหนุหนุทก็ไม่มี ภาษีเดือนก็เก็บได้น้อย” ดู เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 8 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 383.

ฐานที่มั่น กริดยางพารา และเป็นกองกำลังกันชนกับจคม. ซึ่งเป็นศัตรูที่สำคัญที่สุดของรัฐบาลมาเลเซีย โดยที่เจ้าหน้าที่ของมาเลเซียจะทำการฝึกการใช้อาวุธและการต่อสู้ให้²⁵¹ นั้นทำให้ขจก.ได้ประโยชน์จากสถานการณ์ระหว่างประเทศที่รัฐไทยได้ร่วมมือกับทางการมาเลเซียในการปราบปราม จคม. ซึ่งให้สิทธิกองกำลังทหารของมาเลเซียเข้ามาปฏิบัติการในเขตไทยได้ภายใต้ข้อจำกัดตามข้อตกลง²⁵² หากข้อมูลข้างต้นเป็นจริง นับว่าทางการมาเลเซียได้อาศัยกองกำลังตรงข้ามของรัฐไทยมาร่วมมือกับตนในการปราบปรามศัตรูสำคัญของตนคือจคม. พร้อมกันนั้นได้มีการให้ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามของไทยอยู่เสมอว่า เจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามตามแนวชายแดนของมาเลเซีย มักจะเข้าช่วยเหลือขจก. เมื่อทางการไทยบุกเข้าเขตมาเลเซียเพื่อทำการปราบปรามกองกำลังเหล่านี้

กลุ่มขจก.ที่ขึ้นมามีบทบาทโดดเด่นของพื้นที่อำเภอเบตง ในระยะเวลานี้ คือ กลุ่มนายเจ๊ะดิง อีดำ²⁵³ ที่มีกำลังประมาณ 35 คน และกลุ่มนายหะยีมามะ มีกำลังประมาณ 40 คน โดยเฉพาะกลุ่มของนายเจ๊ะดิง อีดำ ที่นับได้ว่าเป็นกองกำลังของขจก.ที่มีชื่อเสียงที่สุดในอำเภอเบตง ทั้งสองกลุ่มมีฐานที่มั่นอยู่ลึกเข้าไปในเขตแดนของมาเลเซียสามกิโลเมตร เป้าหมายของขจก.ทั้งสองกลุ่มนี้ คือ การขจัดอิทธิพลของจคม. และผลักดันกองกำลังของจคม.และชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ชายแดนเข้าไปอยู่ในเขตตัวเมือง จากนั้นกองกำลังของตนจะขยายอิทธิพลเข้าแทนที่และยึดครองสวนยางพาราของ

²⁵¹ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 7 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 336. และ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2524/201 ปัญหาชายแดนไทย-มาเลเซีย และผลกระทบที่ทำให้ชาวไทยมุสลิมอพยพไปอยู่ในประเทศมาเลเซีย (13 กุมภาพันธ์-23 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 2 ในจำนวน 3 ปี), หน้า 96-97.

²⁵² การร่วมมือทางการทหารในการปราบปรามกองกำลังของจคม.ระหว่างทางการไทยกับมาเลเซีย เกิดขึ้นมานานแล้ว เนื่องจากไทยและมาเลเซียต่างเป็นสมาชิกอาเซียนด้วยกัน กอปรกับความหวาดกลัวการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ของทั้งสองประเทศ สนธิสัญญาของการร่วมมือดังกล่าวเกิดขึ้นครั้งแรกในวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2508 ดู สุขุม ไพรการ, ภาคใต้ของไทยหรือมาเลเซีย (กรุงเทพฯ: ปะการัง, 2522), หน้า 1, 164.

²⁵³ ประวัติของเจ๊ะดิง อีดำนั้นว่ามีความน่าสนใจ เนื่องจากเดิมอาศัยอยู่ในบ้านตาเป๊ะอูลู อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นเขตปฏิบัติการของ จคม.กรม 12 ที่นำโดยอาหลิน ในระยะแรกเชื่อกันว่าเจ๊ะดิง เป็นหนึ่งในสมาชิกของจคม.กรม 12 โดยมีหน้าส่งอาหาร อาวุธ และข่าวสารให้จคม.กรม 12 ต่อมาถูกทางการไทยจับกุม เมื่อพันโทหะยีดิงจึงผันตัวมาเป็นสมาชิกของขจก.เนื่องจากถูกทาบทามโดยการเป็นสายให้กับขจก. จากนั้นได้เข้าไปกริดยางในเขตแดนมาเลเซียตามประกาศอนุญาตของรัฐบาลมาเลเซีย เจ้าหน้าที่ทหารของไทยที่ประจำการอยู่ตามแนวชายแดนเชื่อมั่นว่า เจ๊ะดิง คือผลผลิตของการฝึกนักรบจรยุทธ์ให้กับชาวมุสลิมสัญชาติไทยจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อทำการต่อต้านกองกำลังของจคม.ของทหารมาเลเซีย ต่อมาเจ๊ะดิงได้ประกาศจัดตั้งกองกำลังของตนเมื่อ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2524 ซึ่งมีเป้าหมายสูงสุดคือแบ่งแยกดินแดนจังหวัดชายแดนภาคใต้ และไม่ขึ้นกับกลุ่มหลักใดๆ ปฏิบัติการแรกที่เจ๊ะดิงเริ่มคือการก่อวินาศกรรมชาวไทยเชื้อสายจีนในเบตง ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2524/200 ปัญหาภาคใต้และนโยบายแก้ไขปัญหาภาคใต้ (5 มกราคม-31 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 8 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 367.

จคม. และชาวไทยเชื้อสายจีน²⁵⁴ ความตึงเครียดที่เกิดจากการแข่งขันเพื่อช่วงชิงอิทธิพลเหนืออำเภอเบตงระหว่างจคม. ที่กำลังถูกปราบปรามอย่างหนักจากมาเลเซียและไทยภายใต้ความร่วมมือระหว่างกันกับทางขจก. ที่ถูกกดดันอย่างหนักหน่วงจากทางฝั่งไทย แสดงออกมาด้วยการอพยพไปยังมาเลเซียของชาวมุสลิมในเบตงประมาณ 1,259 คน ซึ่งเป็นการอพยพหลายระลอก กล่าวคือ เริ่มมีการอพยพครั้งแรกในระหว่างวันที่ 24-27 มีนาคม พ.ศ. 2524 จนกระทั่งเริ่มมีการอพยพกลับอย่างจริงจังในวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2524²⁵⁵

ส่วนสาเหตุที่เป็นชนวนระเบิดที่ทำให้ชาวบ้านมุสลิมจำนวนมากอพยพไปยังมาเลเซียนั้น เกิดจากการที่จคม. กรม 12 เริ่มออกปฏิบัติการกวาดล้างขจก. ที่ขยายอิทธิพลเข้ามาในเขตตน โดยรุกล้ำเข้ามาในเขตของหมู่บ้านชาวมุสลิม และออกไปปลิวโจมตีนายหะยีบาโสะ โต๊ะครูในปอเนาะในหมู่บ้านตาแป๊ะกอตอ ตำบลยะรม อำเภอเบตง ซึ่งทางจคม. เชื่อว่าให้การสนับสนุนขจก. ทำให้นายหะยีบาโสะต้องหนีภัยเข้าเขตแดนมาเลเซีย เหตุการณ์เริ่มตึงเครียดขึ้นเมื่อกองกำลังทหารหน่วยเฉพาะกิจที่ 53 (ฉก. 53) ได้เข้าทำการปิดล้อมหมู่บ้านลาโม เพื่อจับกุมตัวนายซาร์ฮอ อีดำ น้องชายของนายเจ๊ะดิง อีดำ ซึ่งเจ้าหน้าที่เชื่อว่าเป็นคนที่อยู่ฝ่ายสนับสนุนกองกำลังของพี่ชาย แต่นายซาร์ฮอไหวตัวทันเจ้าหน้าที่จึงเปลี่ยนแผนเป็นระดมกำลังบุกทำลายค่ายของเจ๊ะดิงในเขตมาเลเซีย แต่ถูกทหารตามแนวชายแดนมาเลเซียยิงตอบโต้จนกองกำลังทหารฝั่งไทยต้องถอยร่นกลับเข้ามาในเขตเบตง

ความตึงเครียดของชาวบ้านมุสลิมจากสองเหตุการณ์ดังกล่าวก่อปรกกับการที่นายหะยีบาโสะ ได้เดินทางกลับเข้ามาในเขตไทยแล้วพาครอบครัวของตนและซึกชวนบรรดาลูกศิษย์ในปอเนาะให้อพยพไปยังมาเลเซีย ชาวมุสลิมในหมู่บ้านเขตแดนที่มักจะถูกบดขยี้ประชาชนสองสัญชาติจึงตอบสนองต่อสิ่งดังกล่าวอย่างรวดเร็ว ผลคือชาวมุสลิมทั้งจากหมู่บ้านลาโมและหมู่บ้านตาแป๊ะกอตอ ได้ทยอยอพยพไปยังมาเลเซีย จนกลายเป็นปัญหาที่รัฐบาลส่วนกลางต้องยื่นมือเข้ามาจัดการ²⁵⁶ นอกจากนี้ยังมีการปล่อยข่าวลือจากขจก. ว่าจคม. จะฆ่ามุสลิม และจคม. ปล่อยข่าวว่าขจก. จะฆ่าชาวพุทธและชาวไทยเชื้อสายจีน ก็เป็นสาเหตุอีกประการที่ทำให้การอพยพดังกล่าวเกิดขึ้น²⁵⁷ อย่างไรก็ตาม ทุกสาเหตุ

²⁵⁴ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 5 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 215.

²⁵⁵ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 9 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 402. และ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2524/201](#) ปัญหาชายแดนไทย-มาเลเซีย และผลกระทบที่ทำให้ชาวไทยมุสลิมอพยพไปอยู่ในประเทศมาเลเซีย (13 กุมภาพันธ์-23 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 1 ในจำนวน 3 ปี), หน้า 9, 14 และ (ปีที่ 3 ในจำนวน 3 ปี), หน้า 134.

²⁵⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2524/200](#) ปัญหาภาคใต้และนโยบายแก้ไขปัญหาภาคใต้ (5 มกราคม-31 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 8 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 368-369.

²⁵⁷ ผู้ให้ข้อมูลคือ นายสัมพันธ์ ทองสมัคร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครศรีธรรมราช นายสงบ ทิพย์มณี และนายสไว พัฒโน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสงขลา ในระยะเวลานั้น ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ,

ปัจจุบันดังกล่าวล้วนมีที่มาจาก การห้ามนั่งชั่งอิทธิพลระหว่างจคม.กับชก. ที่เกิดขึ้นในช่วงกระแสความร่วมมือระหว่างมาเลเซียและไทยในการปราบปรามเหล่ากองกำลังต่อต้านรัฐในพื้นที่แห่งนี้ ซึ่งเป็นความร่วมมือที่ไม่ได้รับความเห็นชอบจากทุกฝ่ายนัก เนื่องจากทางการไทยถูกมองว่าเสียเปรียบมาเลเซียในหลายทาง²⁵⁸

ในช่วงที่ชาวมุสลิมในอำเภอเบตงทยอยอพยพเข้าไปในประเทศมาเลเซีย เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงในเบตงบ่อยครั้ง และเป็นไปในหลากหลายรูปแบบ ทำให้มีผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าวค่อนข้างกว้างขวาง ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในเบตงช่วงเวลานี้มีลักษณะหลายประการที่เชื่อได้ว่าเป็นการปฏิบัติการของชก. 15 เมษายน ปีเดียวกันนี้ มีการวางระเบิดแสวงเครื่องในร้านอาหาร โต๊ะรู้งในตลาดเมืองเบตงและมีการลอบวางเพลิงด้านศุลกากร ในเดือนพฤษภาคมมีคนร้ายจำนวนหนึ่งได้สกัดรถแท็กซี่จำนวน 4 คันที่กำลังวิ่งไปยังมาเลเซีย มีการแยกชาวพุทธออกจากชาวมุสลิมและทำการยิงสังหารชาวพุทธเสียชีวิต 4 คน หนึ่งในนี้เป็นชาวมาเลเซีย และบาดเจ็บ 4 คน วันเดียวกันนี้ชก. จำนวน 30 คนได้เข้าปิดล้อมบ้านไอเยอเวง ตำบลเบตง อำเภอเบตง มีการยิงสังหารผู้ซัดขึ้นเสียชีวิต 1 คน และจับบุตรสาวของผู้เสียชีวิตเข้าป่า เนื่องจากก่อนหน้านี้ชก.ได้ออกใบปลิวข่มขู่ให้ชาวไทยพุทธและชาวไทยเชื้อสายจีนในหมู่ที่ 6 และ 7 อพยพออกไป กลุ่มคนที่ไม่ยอมทำตามจึงถูกคุกคาม²⁵⁹ การคุกคามในลักษณะนี้ส่งผลให้ชาวไทยเชื้อสายจีนจำนวนมากที่อยู่อาศัยตามแนวชายแดน พากันอพยพเข้าเขตตัวเมืองเบตงจำนวนกว่า 800 คน ผู้อพยพเหล่านี้กล่าวว่าชก.จะเลือกฆ่าเฉพาะชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีนเท่านั้น²⁶⁰

พล.ท.ชาญ อังศุโชติ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีให้ข้อมูลว่าระหว่างวันที่ 20 กุมภาพันธ์ ถึง 20 พฤษภาคม ปี 2524 เกิดเหตุการณ์ฆ่าและขู่เรียกค่าคุ้มครองในเบตงอย่างน้อย 11 ครั้ง มีผู้เสียชีวิตจากสาเหตุดังกล่าวไม่น้อยกว่า 32 คน มีคนเป็นโรคประสาทซึ่งเกิดจากความเครียด

ก/1/2524/200 ปัญหาภาคใต้และนโยบายแก้ไขปัญหาภาคใต้ (5 มกราคม-31 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 7 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 320.

²⁵⁸ ประเด็นฝ่ายไทยเสียเปรียบในการร่วมมือปราบปรามกองกำลังตามแนวชายแดนนี้ เนื่องจากชก.ไม่ได้ถูกระบุให้เป็นหนึ่งในเป้าหมายของการปราบปรามร่วม เพราะฉะนั้นจคม. จึงกลายเป็นเป้าหมายเดียวของการปราบปราม แม้ทางการจะพยายามทำให้กองกำลังของชก.เป็นหนึ่งในเป้าหมายร่วม แต่ไม่เคยประสบความสำเร็จ นายสัมพันธ์ ทองสมัคร สส.จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้มีบทบาทสำคัญในการวิพากษ์วิจารณ์นโยบายรัฐบาลในช่วงเวลานี้มองว่า ไทยไม่สามารถขยายการปราบปรามชก.เข้าไปในเขตมาเลเซียได้ แต่ทางมาเลเซียมีสิทธิที่จะติดตามจคม.เข้ามาในเขตแดนไทยได้ ประเด็นนี้จึงเป็นสิ่งที่ถูกเรียกร้องจากบรรดาสส.และนักหนังสือพิมพ์ให้ทางการทบทวนสนธิสัญญาไทย-มาเลเซีย ที่เกี่ยวกับกรณีนี้อีกครั้ง ดู เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 5 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 217.

²⁵⁹ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 4 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 165, 187.

²⁶⁰ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 5 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 205.

ในสถานการณ์ความรุนแรง 10,000 คน โรงแรมบางแห่งมีห้องพัก 100 ห้องแต่มีผู้เข้าพักเพียงหนึ่งห้อง มีโรงเรียนที่ปิดไปจำนวนมากเนื่องจากครุหาวตกลัวการถูกคุกคามจากขจก. ทั้งนี้ยังไม่นับรวมปัญหาการอพยพไปยังเขตแดนมาเลเซียของชาวมุสลิมในเบตง²⁶¹ สิ่งนี้ทำให้เบตงซึ่งอยู่ในสภาวะที่ค่อนข้างปลอดภัยความรุนแรงในช่วงก่อนหน้า โดยมีเฉพาะปัญหาจากการเข้ามาปราบปรามจคม.ของทหารมาเลเซีย และการปฏิบัติการของจคม.เป็นครั้งคราว กลับกลายเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาความรุนแรงสูงขึ้นอย่างมาก ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าว คือ การอ่อนกำลังลงของกองกำลังจคม. พร้อมๆการโหมปราบปรามจคม.ของทางการมาเลเซีย ซึ่งเอื้อให้ขจก.มีแรงหนุนที่จะขยายอิทธิพลเข้ามาในเขตเบตง ในฐานะกองกำลังกันชนของมาเลเซีย สิ่งเหล่านี้ทำให้เบตงกลายเป็นพื้นที่ของความรุนแรงที่มีความตึงเครียดและมีความสลับซับซ้อนไปพร้อมๆกัน ความวุ่นวายในเบตงทำให้ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี ได้เดินทางมาตรวจราชการในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2524²⁶²

เมื่ออิทธิพลของขจก.ขยายเข้าไปสู่เขตอำเภอเบตง เป้าหมายสำคัญของขจก.อย่างครุจึงได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ 29 กรกฎาคม กลุ่มครุในตำบลยะรม อำเภอเบตง ทั้งระดับประถมและระดับมัธยม จำนวน 9-10 โรงเรียน ได้หยุดสอน เนื่องจากขจก.จะจับตัวครุในพื้นที่เรียกค่าไถ่ ต่อมาในปลายเดือนเดียวกันเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและความมั่นคงนำโดนนายนิกม อัลภาชน์ นายอำเภอเบตง และพ.ต.ต.ไพโรจน์ ธนิกกุล สารวัตรใหญ่ ได้ประชุมกลุ่มครุในอำเภอเบตง กลุ่มครุในอำเภอเบตงที่แยกเป็นกลุ่มยะรม กลุ่มตาเนาะแมเราะ กลุ่มอัยเยอเวง และกลุ่มครุสังกัดเทศบาล รวมทั้งหมด 60 คน ทั้งหมดปฏิเสธที่จะดำเนินการสอนต่อ เนื่องจากไม่เชื่อมั่นในศักยภาพในการให้ความปลอดภัยจากทางการ²⁶³

นอกจากจะมีการคุกคามครุแล้ว ยังมีการคุกคามประชาชนภาคส่วนอื่นในรูปแบบเดียวกันกับที่เกิดในส่วนอื่นๆของจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ในกรณีของเบตงนับว่าเป็นการคุกคามที่น่าสนใจ กล่าวคือ แม้แต่นายวิศิษฐ์ คงคา นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเบตง อำเภอเบตง ยังได้รับจดหมายขู่ขอค่าคุ้มครองจากขจก. เป็นจำนวนเงิน 5 ล้านบาท เนื่องจากนายวิศิษฐ์เป็นเจ้าแกใหญ่คนหนึ่งของอำเภอเบตงโดยจดหมายขอค่าคุ้มครองนั้นลงชื่อขจก.กามันร์ กะลุแปหรือกามันร์ เสือบิน ต่อมาขจก.กลุ่มเจ๊ะดิง อีดำ ได้วางเพลิงโรงอิฐของนายเล่ากำซา แซ่เล่า ในตำบลระกำ อำเภอเบตง ในเดือนมิถุนายนยังเกิดเหตุการณ์คนร้ายใช้ยิงอาวุธเอ็ม.79 ถล่มตลาดเบตง และมีการใช้เอ็ม.16 อาวุธที่เป็นประหนึ่งสัญลักษณ์ของขจก.ในเวลานี้กราดยิงใส่บ้านจันทร์ตัน เหตุการณ์แรกมีผู้บาดเจ็บสองคน ใน

²⁶¹ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 7 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 324.

²⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 338.

²⁶³ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 10 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 475, 478- 479.

เดือนเดียวกันนี้ยังมีการใช้ขอนไม้กั้นถนนที่เชื่อมตัวเมืองเบตงกับพรมแดนมาเลเซีย บริเวณกิโลเมตรที่ 5-6 ขจก.ได้ปล้นรถโดยสาร 4 คัน สังหารผู้ขังขึ้นเสียชีวิต 1 คน และทำร้ายจนบาดเจ็บ 2 คน²⁶⁴ ในขณะเดียวกันในเบตงเกิดข่าวลือว่าขจก.กลุ่มนายสะมะแอ ทำน้ำ ซึ่งเป็นขจก.ที่มีชื่อเสียงและมีอิทธิพล อยู่ในเขตอำเภอธารโตและอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา กับกองกำลังอีก 70 คน เริ่มเข้ามาร่วมมือกับขจก.กลุ่มเจ็ดดิง อีดำ ในเบตง²⁶⁵ และอ้างว่าปีอาร์เอ็นเอง เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องการขยายอิทธิพลของตนเข้ามาในเบตงเช่นกัน²⁶⁶

ด้วยบริบทของการร่วมมือปราบปรามกองกำลังของจคม.ระหว่างไทยกับมาเลเซีย ทำให้มีการหนุนกำลังทหารเข้าไปในเบตงจำนวนมาก โดยเฉพาะทางฝ่ายมาเลเซียที่ทุ่มกำลังในการปราบจคม. จนก่อให้เกิดปัญหาเกิดขึ้นตามมาภายใต้สถานการณ์ล้อมปราบนี้ คือ ในปี 2523 เกิดการฆ่าข่มขืนสองพี่น้องชาวไทยเชื้อสายจีน ที่ประกอบอาชีพทำสวนยางพาราอยู่ตามแนวชายแดนเบตง และนำศพไปฝังทางฝั่งมาเลเซีย แม้จะมีการให้ข้อมูลว่าเป็นฝีมือของพุลโล แต่การสังหารโดยใช้มีด การข่มขืนสตรี และการฆ่าสตรีนั้น กล่าวได้ว่าขจก.ในระยะเวลาสั้นแทบจะไม่เคยก่อการในลักษณะดังกล่าวเลย ในขณะที่ทหารของมาเลเซียที่มาปฏิบัติการในเขตแดนไทยกลับมีแนวโน้มที่จะปฏิบัติการแบบเหวี่ยงแหและส่งผลกระทบต่อชาวไทยเชื้อสายจีนบ่อยครั้ง เนื่องจากทหารกลุ่มนี้มักจู่โจมคนเชื้อสายจีนที่อยู่ในป่า ซึ่งชาวไทยเชื้อสายจีนที่มักประกอบอาชีพทำสวนยางพาราตามแนวชายแดน จึงกลายเป็นเหยื่อของการเหวี่ยงแหจากทหารมาเลเซียบ่อยครั้ง²⁶⁷ ในปีเดียวกันนั้นยังเกิดเหตุการณ์สังหารชาวไทยเชื้อสายจีนจำนวน 4 คน โดยทหารมาเลเซีย จนนายณรงค์ อุทิศานนท์ อดีตสมาชิกสภาจังหวัดยะลา และนายไสว ศิริมงคล ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลาในเวลานั้น ต่างเรียกร้องให้มาเลเซียรับผิดชอบต่อการกระทำของตน และก่อให้เกิดกระแสต่อต้านการรุกร้าเข้ามาในเขตแดนไทยของทหารมาเลเซีย²⁶⁸

²⁶⁴ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 5 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 206 และ (ปีที่ 9 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 404, 415, 432.

²⁶⁵ ผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวนี้ต่อหนังสือพิมพ์ คือ นายชาติสง่า โมฬีชาติ นายอำเภอเบตง ในขณะนั้น ดู เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 5 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 225.

²⁶⁶ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 8 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 399-400.

²⁶⁷ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 6 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 282.

²⁶⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2524/201](#) ปัญหาชายแดนไทย-มาเลเซีย และผลกระทบต่อชาวไทยมุสลิมอพยพไปอยู่ในประเทศมาเลเซีย (13 กุมภาพันธ์-23 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 2 ในจำนวน 3 ปี), หน้า 85-86.

ในขณะที่ทางฟากของทางการไทยและเจ้าหน้าที่ตามแนวชายแดนได้แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงความต้องการในการปราบปรามขจก. มากกว่าจคม. ที่ไม่ได้คุกคามอธิปไตยของประเทศไทยโดยตรง เจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามที่เคลื่อนไหวอยู่ตามแนวชายแดนได้เกิดการปะทะกับกองกำลังติดอาวุธของขจก. อยู่บ่อยครั้ง และเกือบทุกครั้งกองกำลังของขจก. จะสามารถหลบหนีการปราบปรามของทางเจ้าหน้าที่ไทยได้เนื่องจากสามารถหลบหนีข้ามเขตแดนไปยังมาเลเซีย ซึ่งเป็นฐานที่มั่นของตน แต่บางครั้งเจ้าหน้าที่ไทยสามารถที่จะบุกไปเผาค่ายของขจก. ในเขตมาเลเซียได้ เช่นในกรณีของการปะทะกับขจก. กลุ่มเจ๊ะดิง อีดำ และกลุ่มนายสะมะแอ ทำน้ำ เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม แต่กรณีหลังก็เป็นข้อยกเว้นมาก²⁶⁹

นอกจากการใช้กำลังเจ้าหน้าที่ในการเข้าปราบปรามกำลังขจก. ตามแนวชายแดนโดยตรงแล้ว สิ่งที่ทางการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาความรุนแรงในเบตง คือ การรับสมัครชายฉกรรจ์จำนวน 150 คน เพื่อฝึกอบรมและรับมอบอาวุธเพื่อใช้ป้องกันตัวเองจากขจก. ผู้สมัครเกือบทั้งหมดคือชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีนที่อพยพหนีการคุกคามของขจก. จากแนวพรมแดนเข้ามาอยู่ในเขตตัวเมือง ปรากฏว่ามีผู้สมัครกว่า 500 คน แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ที่รุนแรงและตึงเครียดในเบตง จนประชาชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงโยกย้ายที่จะจับอาวุธสู้กับขจก. และเป็นนโยบายปลูกชาวบ้านให้ต่อต้านขจก. ของทางการไทย²⁷⁰ พร้อมกับการส่งโยกย้ายนายตำรวจตำแหน่งสำคัญบางตำแหน่ง²⁷¹ ในวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2524 พ่อค้าและประชาชนในในตลาดอำเภอเบตงได้รวมตัวปิดร้านค้าทุกร้านในตลาดเบตง เพื่อแห่ศพของนายอมรเทพ จำรูญศิลป์ หัวหน้ากลุ่มไทยอาสาสมัครป้องกันชาติรุ่นแรก ของอำเภอเบตง ที่ชาวเบตงเชื่อว่าถูกฆ่าโดยขจก. ด้วยการทุบด้วยไม้ แห่รอบเมืองเบตงจากนั้นจึงนำ

²⁶⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2524/200](#) ปัญหาภาคใต้และนโยบายแก้ไขปัญหาภาคใต้ (5 มกราคม-31 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 5 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 206 และ (ปีที่ 6 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 256. พ.ต.ท.ชาติชาย ฉายอรุณ ผู้กำกับการตำรวจตระเวนชายแดน เขต 9 ได้เล่าถึงเหตุการณ์ที่ตนนำกำลังเจ้าหน้าที่เข้าไปทำลายค่ายขจก. ในเขตมาเลเซียว่าค่ายของขจก. อยู่ห่างจากค่ายทหารของมาเลเซียที่ประจำอยู่ตามแนวชายแดนเพียง 1 กิโลเมตร ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2524/201](#) ปัญหาชายแดนไทย-มาเลเซีย และผลกระทบต่อชาวไทยมุสลิมอพยพไปอยู่ในประเทศมาเลเซีย (13 กุมภาพันธ์-23 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 2 ในจำนวน 3 ปี), หน้า 94.

²⁷⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2524/200](#) ปัญหาภาคใต้และนโยบายแก้ไขปัญหาภาคใต้ (5 มกราคม-31 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 5 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 213.

²⁷¹ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 8 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 381.

ศพไปฝังยังสุสานในตำบลตาดานะแมเราะ เพื่อเรียกร้องให้ทางการหาทางปกป้องชีวิตของประชาชนจากขจก.²⁷² นับเป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ที่ตึงเครียดอย่างมากในเบตง

ในส่วนของปัญหาชาวมุสลิมจากอำเภอเบตงอพยพหนีความรุนแรงไปยังเขตมาเลเซียนั้น ทำให้นายประเทือง กীরติบุตร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้เดินทางไปเยี่ยมผู้อพยพ ณ กิ่งอำเภอโกระ รัฐเปรัก เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2524 และได้ชักชวนให้ผู้อพยพกลับมาอยู่ในภูมิลำเนาเดิม ซึ่งทางการจะอำนวยความสะดวกให้²⁷³ ต่อมา น.ต.ประสงค์ สุนศิริ เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติเดินทางไปหาหรือเรื่องปัญหาผู้ลี้ภัยชาวไทยในมาเลเซียกับนายมาลิก เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติของมาเลเซีย ตามมาด้วยการเดินทางเข้าพบมุขมนตรีรัฐเคดาห์และรัฐเปรักของนายนิสสัย เวชชาชีวะ เอกอัครราชทูตไทยประจำมาเลเซีย²⁷⁴ พร้อมกันนั้นทางการไทยยังจัดการรักษาความปลอดภัยและหน่วยพยาบาลในเส้นทางอพยพกลับประเทศ²⁷⁵ และมีการส่งญาติของชาวมุสลิมอพยพที่ยังคงอยู่ฝั่งไทยเข้าไปเกลี้ยกล่อมผู้อพยพให้เดินทางกลับเข้าเบตง มีการจัดส่งรถยนต์หุ้มเกราะไปรับผู้อพยพ สถานการณ์ที่ผ่อนคลายขึ้นทำให้เริ่มมีการอพยพกลับจำนวน 11 ครอบครัวในวันที่ 16 มิถุนายน²⁷⁶ ก่อนหน้านี้มีการส่งหน่วยเฉพาะกิจที่ 53 ไปรับตัวผู้อพยพแต่ถูกกลุ่มผู้นำในผู้อพยพขัดขวางไม่ให้มีการอพยพกลับ หนังสือพิมพ์ในช่วงเวลานั้นลงข่าวว่าการอพยพกลับประเทศถูกขัดขวางจากทั้งขจก. รวมถึงทหารมาเลเซียในเขตกิ่งอำเภอโกระ รัฐเปรักยังคงตั้งกำลังตามแนวชายแดนเพื่อชมขวัญการอพยพกลับของชาวมุสลิมจากเบตง²⁷⁷

²⁷² ในเดียวกันเจ้าหน้าที่กลับเชื่อว่าไม่ได้เป็นการลงมือของขจก. เนื่องจากไม่เคยใช้ไม้ในการสังหารเหยื่อเจ้าหน้าที่จึงปักใจเชื่อว่าการตายของนายอมรเทพ จำรูญศิลป์ เกิดจากการขัดผลประโยชน์กับกลุ่มทุนในท้องถิ่นมากกว่า ดู เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 11 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 509, 511.

²⁷³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ข1/24 พ.ศ.24 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยตรวจราชการที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา, หน้า 3178.

²⁷⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2524/201 ปัญหาชายแดนไทย-มาเลเซีย และผลกระทบที่ทำให้ชาวไทยมุสลิมอพยพไปอยู่ในประเทศมาเลเซีย (13 กุมภาพันธ์-23 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 1 ในจำนวน 3 ปี), หน้า 33, 35, 51.

²⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

²⁷⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2524/200 ปัญหาภาคใต้และนโยบายแก้ไขปัญหาภาคใต้ (5 มกราคม-31 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 9 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 402, 414.

²⁷⁷ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 9 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 404; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2524/201 ปัญหาชายแดนไทย-มาเลเซีย และผลกระทบที่ทำให้ชาวไทยมุสลิมอพยพไปอยู่ในประเทศมาเลเซีย (13 กุมภาพันธ์-23 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 3 ในจำนวน 3 ปี), หน้า 132 และ (ปีที่ 1 ในจำนวน 3 ปี), หน้า 37.

นายชากาเรีย มัต หนึ่งในผู้นำผู้อพยพชาวจากเบตง บอกกับทางการว่า ตนจะไม่กลับบ้านเกิดจนกว่าจคม.จะถูกปราบจนหมดสิ้น²⁷⁸ ในขณะที่นายรือโซะ วาแอ ชาวมุสลิมจากจังหวัดปัตตานีที่ร่วมอพยพไปในครั้งนี้ด้วยให้ข้อมูลกับ เสียงปวงชน (20 พฤษภาคม 2524) ว่าตน “...ถูกโจรผู้ร้ายคุกคามตลอดเวลา เวลากรีดยางก็ถูกจับไปเรียกค่าไถ่หรือเรียก ร้องทรัพย์สิน หรือบางทีก็ถูกเจ้าหน้าที่กล่าวหาว่าเป็นสายให้โจรแบ่งแยกดินแดน...(มา)ทำมาหากินในมาเลเซียสบาย..”²⁷⁹

5.2.4. การปราบปรามจากฟากรัฐ

การปราบปรามกองกำลังต่อต้านรัฐในพื้นที่โดยรัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในช่วงเวลานี้จะเป็นการประสานกำลังกันของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปราม คือ ทั้งจากตำรวจ ตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) หน่วยปฏิบัติการพิเศษ (นปพ.) อาสาสมัครรักษาดินแดน (อส.) และนาวิกโยธิน การปราบปรามแต่ละครั้งจะเป็นการสนธิกำลังของเจ้าหน้าที่ในกลุ่มที่กล่าวมาข้างต้น การปราบปรามแท้จริงแล้วเป็นการเคลื่อนกำลังไปตามแนวภูเขา ซึ่งมักเป็นฐานที่มั่นของกองกำลังของขจก. เพื่อความหาหรือชิงตัวประกันที่ขจก. มักจับตัวไปเรียกค่าไถ่อยู่เสมอ เป็นการเคลื่อนกำลังตรวจสอบหาจุดพิภคที่ตั้งค่ายของขจก. และเป็นการเคลื่อนกำลังเข้าปราบปรามหรือเข้าทำการจับกุมกลุ่มเหล่านี้โดยตรง หากมีการรายงานข้อมูลถึงการเคลื่อนไหวของขจก. การปะทะกันแต่ละครั้งมักจะเกิดการเคลื่อนกำลังเพื่อวัตถุประสงค์ข้างต้นนี้

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเขตปราบปรามในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส อยู่ในความรับผิดชอบของกองอำนวยการรักษาความสงบจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กอ.รสต.) แต่พื้นที่นอกสามจังหวัดอย่างเขตอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ซึ่งเกิดปัญหาในลักษณะเดียวกับพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อยู่ในเขตความรับผิดชอบของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) ดังนั้นเมื่อขจก. ได้เคลื่อนกำลังข้ามเขตทำให้มีปัญหาในการปราบปราม เนื่องจากทางกอ.รมน. มักอ้างว่าหน่วยงานของตนมีหน้าที่ปราบปรามคอมมิวนิสต์เท่านั้น แต่เนื่องจากในระยะเวลาที่แม่ทัพกองทัพภาคที่ 4 ในชั้นมามีบทบาทในการปราบปรามกองกำลังต่อต้านรัฐทั้งหลาย ทำให้ปัญหาในลักษณะดังกล่าวไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการปราบปรามของทางการนัก²⁸⁰

²⁷⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2524/201 ปัญหาชายแดนไทย-มาเลเซีย และผลกระทบที่ทำให้ชาวไทยมุสลิมอพยพไปอยู่ในประเทศมาเลเซีย (13 กุมภาพันธ์-23 ธันวาคม 2524) (ปีที่ 1 ในจำนวน 3 ปี), หน้า 9.

²⁷⁹ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 2 ในจำนวน 3 ปี), หน้า 63.

²⁸⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2522/113 ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) (2 มกราคม 2522-29 ธันวาคม 2522) (ปีที่ 6 ในจำนวน 12 ปี), หน้า 355.

การเคลื่อนกำลังเพื่อทำการปราบปรามแต่ละครั้งของเจ้าหน้าที่มักจะทำให้ฝ่ายชก. เสียชีวิตเฉลี่ยครั้งละ 1-2 คน และทำให้เจ้าหน้าที่เสียชีวิตโดยเฉลี่ยครั้งละ 1-2 คน เช่นเดียวกัน โดยผู้เสียชีวิตฝ่ายเจ้าหน้าที่มักเป็นพลตำรวจ หรืออส. บ่อยครั้งอส. ที่เสียชีวิตเหล่านี้จะเป็นชาวมุสลิมในพื้นที่ ซึ่งทำให้เห็นว่ารัฐสามารถที่จะดูคณินชาวมุสลิมในท้องถิ่น ที่ถูกมองว่าอาจมีความเห็นใจหรือให้การสนับสนุนบางอย่างทั้งโดยเต็มใจหรือไม่เต็มใจแก่กองกำลังของชก. เข้ามาอยู่ในกองกำลังฝ่ายปราบปรามชก. ซึ่งมีสมาชิกทั้งหมดเป็นชาวมุสลิมในพื้นที่ได้ ผลของการปราบปรามแต่ละครั้งมักจบลงด้วยกองกำลังของชก. หนีเข้าป่าไปได้ เจ้าหน้าที่จึงสามารถยึดได้เฉพาะศพของชก. อาวุธ ใบปลิว ที่มักเป็นเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดแบ่งแยกดินแดน และค่ายเปล่า

นั่นหมายความว่าแม้จะประสานกำลังกันระหว่างเจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามและการมีแม่ทัพภาคที่ 4 เป็นประธานหลักในการจัดการปัญหาผ่านกองอำนวยการรักษาความสงบจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็ไม่สามารถทำลายกำลังรบของฝ่ายตรงข้ามของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลักษณะดังกล่าวนี้จึงสอดคล้องกับการเรียกร้องคณะครูที่เกิดจากกรณีการลักพาตัวครูสมบุญว่า การดำเนินการของกองอำนวยการรักษาความสงบจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น ไม่สามารถทำลายกองกำลังของเหล่าชก. ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การเรียกร้องให้มีการประสานกำลังของคณะครูในพื้นที่ต่างละเลยความเป็นจริงไปว่าเจ้าหน้าที่มีการประสานกำลังกันเข้าทำการปราบปรามเกือบทุกครั้ง ซึ่งการดำเนินการในลักษณะดังกล่าวจะเป็นฐานสำคัญในการปฏิบัติการประสานกำลังปราบปรามภายหลังจากมีการก่อตั้งศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) และ กองบัญชาการผสมพลเรือน ตำรวจ ทหาร ที่ 43 (พตท. 43) ในปี 2524

ลักษณะของการปราบปรามโดยเฉพาะเมื่อเกิดเหตุการณ์การจับตัวประกันที่เป็นข่าวใหญ่และเป็นที่รับรู้ของสังคมในวงกว้างอย่างกรณีการจับ 2 พัฒนาการ การจับ 7 ตัวประกัน และเหตุการณ์จับครูสมบุญ ระวีวงศ์ ทุกเหตุการณ์ทางการจะปฏิเสธข้อเรียกร้องของชก. ตามมาด้วยการส่งกำลังจำนวนมากเข้าปิดล้อมและตามหาเหยื่อในสถานที่ที่เชื่อว่าเป็นฐานกำลังของชก. กลุ่มที่ลักพาตัวเหยื่อไป แต่การปฏิบัติการดังกล่าวมักประสบกับอุปสรรคใหญ่ของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามคือ การวางระเบิดรอบค่ายชก. ซึ่งทำให้เจ้าหน้าที่แทบจะไม่สามารถติดตามเข้าไปปราบปรามจุดศูนย์รวมกำลังหลักของชก. กลุ่มต่างๆได้เลย ลักษณะการปราบปรามจึงเป็นไปในลักษณะของการปิดล้อมและตัดเสบียงอาหารของชก. ซึ่งย่อมสร้างความยากลำบากให้กับตัวประกันไปพร้อมกัน นอกจากนี้มาตรการที่มักใช้คือ การใช้ปืนใหญ่ยิงถล่มเข้าไปยังพื้นที่ที่เชื่อว่าเป็นฐานสำคัญของชก. และเป็นที่คุมขังตัวประกัน ซึ่งทำให้สามารถตั้งคำถามต่อการเห็นความสำคัญในชีวิตของตัวประกันของรัฐและเจ้าหน้าที่รัฐ

สภาพสังคมแห่งความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่เกิดจากการมีกลุ่มย่อยของชก.ที่กระจัดกระจายกันก่อความรุนแรงและขยายอิทธิพลในพื้นที่แห่งนี้อย่างกว้างขวาง นำมาซึ่งการสร้าง ความหวาดกลัวให้กับชนต่างศาสนาอย่างไทยพุทธโดยเฉพาะกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ พ่อค้าหรือนายทุนในพื้นที่ แม้แต่ชาวมุสลิมที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกลไกรัฐ ล้วนแต่ต่างถูกคุกคามจากการปฏิบัติการของชก. ไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่ชนบทหรือพื้นที่ในตัวเมือง สภาพการณ์ดังกล่าวมีส่วนกดดันให้ชาวมุสลิมทั่วไปในพื้นที่จำต้องวางตัวในลักษณะที่ไม่เป็นศัตรูและสนับสนุนชก.ในบางลักษณะ เช่น การส่งเสบียงอาหาร ไม่ว่าจะโดยเต็มใจหรือไม่เต็มใจก็ตาม

การปฏิบัติการในช่วงเวลานี้เห็นได้ถึงการพยายามคุกคามพื้นที่ที่เป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาของรัฐทั้งในแง่ของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ ร้านค้าและแหล่งบันเทิงในตัวเมือง โรงเรียน การคมนาคมไม่ว่าจะเป็นรถที่วิ่งอยู่บนถนนหรือรถไฟ โรงเรียนที่เป็นประหนึ่งอำนาจทางวัฒนธรรมของรัฐ ตลอดจนตัวแทนในรูปกลุ่มคนที่เป็นสัญลักษณ์ของรัฐและการพัฒนาอย่าง พ่อค้า นายทุน โดยเฉพาะครูที่เป็นสัญลักษณ์ของการขยายระบบการศึกษาของทางการและการขยายการใช้ภาษาไทยให้แก่ชาวมุสลิมในพื้นที่ จึงเป็นเป้าหมายที่เหล่าชก.มักก่อความรุนแรง ในขณะเดียวกันการดำเนินการของชก.ยังเป็นไปในลักษณะของการหาแหล่งรายได้ ซึ่งบางครั้งทำให้เห็นว่าการปฏิบัติการจะมีลักษณะซ้อนทับกันระหว่างการคุกคามบุคคลหรือสถานที่ที่เป็นตัวแทนของรัฐหรือการพัฒนา และเป็นการดำเนินการไปแบบเคลื่อนไหวไปตามสถานการณ์ ความจำเป็นในการหารายได้ หรือแม้กระทั่งเป็นการตอบโต้การปฏิบัติการจากภาครัฐ อย่างไรก็ตามเป้าหมายของการก่อความรุนแรงไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด ยังเป็นสถานที่และกลุ่มบุคคลที่เป็นตัวแทนของรัฐและการพัฒนาเช่นเดิม

5.3. “ความรุนแรง” และปัญหาความมั่นคงในระหว่าง พ.ศ. 2524-2532

ปัญหาความรุนแรงและความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะนี้ อย่างที่อธิบายไว้ในบทก่อนหน้านี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการก่อการของกองกำลังติดอาวุธที่มีเป้าหมายในการต่อต้านรัฐบาลไทยที่สำคัญสองกลุ่ม คือ กองกำลังติดอาวุธที่มีเป้าหมายในการแบ่งแยกดินแดนจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือที่ทางการและเรียกกันในเวลานั้นว่า “ขบวนการโจรก่อการร้าย (ชก.)” และพรรคคอมมิวนิสต์มลายา (พคม.) หรือที่มักเรียกกันในเวลานั้นว่า “โจรเงินคอมมิวนิสต์มลายา (จคม.)” แน่แน่นอนว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นในระยะเวลานี้ไม่ได้เกิดขึ้นจากการก่อการของกองกำลังเหล่านี้แต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังเกิดขึ้นจากกองกำลังของฝั่งรัฐที่ดำเนินการในลักษณะของการปราบปรามกองกำลังเหล่านี้ ซึ่งในส่วนแรกจะอธิบายการเคลื่อนไหวของกองกำลังติดอาวุธที่มี

เป้าหมายในการแบ่งแยกดินแดนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และจะอธิบายเรื่องราวการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์มลายาในส่วนถัดไป

5.3.1. “ขบวนการโจรก่อการร้าย” และการตอบสนองจากภาครัฐ

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่เอื้ออำนวยให้กองกำลังติดอาวุธกลุ่มนี้สามารถต่อสู้กับรัฐบาลไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพเรื่อยมา เกิดจากเส้นทางเข้า-ออกตามแนวชายแดนไทย-มาเลเซีย ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากตลอดความยาวของแม่น้ำโกลก ทำให้เงินกำลังของเจ้าหน้าที่ของรัฐไทยที่จะเฝ้าตรวจตราได้ตลอดแนวชายแดน นอกจากนี้ทางการมาเลเซียยังอนุญาตให้ชาวมุสลิมตามแนวชายแดนของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถทำบัตรประจำตัวประชาชนมาเลเซียได้ สถานะนี้เอื้อให้เกิดกลุ่มบุคคลสองสัญชาติ และยังทำให้สมาชิกของกองกำลังเหล่านี้สามารถเข้าถือสัญชาติมาเลเซีย ซึ่งทำให้ได้รับความสะดวกในการหลบซ่อนตัวภายหลังจากการก่อการโดยเฉพาะในรัฐกลันตัน ที่กลายเป็นแหล่งกบดานที่สำคัญและเจ้าหน้าที่รัฐไทยยังเชื่อว่ากลุ่มคนเหล่านี้ได้รับการคุ้มกันจากเจ้าหน้าที่ของมาเลเซีย²⁸¹ พื้นที่แนวชายแดนของไทยกับมาเลเซียที่ถูกกล่าวขวัญถึงกันว่าเป็นพื้นที่ล่อแหลมและเป็นที่หลบซ่อน เข้าออกของกองกำลังติดอาวุธหลายกลุ่ม คือ พื้นที่ชายแดนของอำเภอตากใบ อำเภอสุไหงโก-ลก และอำเภอแว้งของจังหวัดนราธิวาส เชื่อกันว่ามีผู้ผ่านแดนแบบไม่มีหนังสือเดินทางกว่า 100 คนต่อสัปดาห์ โดยข้ามไปยังบ้านบาโอ๊ะ บ้านบูเกะตา และบ้านบูเกะบุงอของมาเลเซีย²⁸² ความสำคัญของปัญหาเรื่องคนสองสัญชาตินี้ มีความสำคัญต่อความมั่นคงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จนต้องมีการประชุมคณะกรรมการชายแดนส่วนภูมิภาคไทย-มาเลเซีย เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2526 โดยฝ่ายไทยได้ยื่นถึงนโยบายแก้ปัญหาบุคคลสองสัญชาติให้หมดไป²⁸³

นอกจากปัญหาเรื่องบุคคลสองสัญชาติที่กลายเป็นประเด็นสำคัญของการเมืองระหว่างประเทศไทยและมาเลเซียแล้ว ความหวาดระแวงต่อทางการมาเลเซียว่าอาจจะมีส่วนในการสนับสนุนขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) โดยเฉพาะในกลุ่มของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามของไทยที่ปฏิบัติการอยู่ตามแนวชายแดน ได้กลายเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่เป็นที่วิตกของรัฐบาลไทย ทำให้ ดร.มหาเธร์ โมฮัมหมัด นายกรัฐมนตรีของมาเลเซียในขณะนั้นต้องแถลงเรื่องนี้ต่อพล.อ.เปรม ติณสูลานนท์

²⁸¹ “สถานการณ์ภาคใต้” 25 บทพิสูจน์ หาญ ลีนานนท์, “สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์” (7 มีนาคม 2525) ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 1 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 32.

²⁸² ปราโมทย์ กระทบ และระวีวรรณ ชุ่มพฤษ, “ปฏิทินข่าวภาคใต้,” รัฐมิแล 6, 2 (มกราคม-เมษายน 2526): 10.

²⁸³ ปราโมทย์ กระทบ และระวีวรรณ ชุ่มพฤษ, “ปฏิทินข่าวภาคใต้,” รัฐมิแล 6, 3 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2526): 10.

นายกรัฐมนตรีของไทยในขณะนั้นราวเดือนธันวาคม พ.ศ. 2525ว่า “มาเลเซียไม่อยู่ในวิสัยที่จะหนุนผู้ก่อการร้ายในและนอกประเทศหรือที่ชายแดน แต่ถ้ายังมีกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด (ในประเทศ) สนับสนุนอยู่ก็เป็นเรื่องของกลุ่มนั้น”²⁸⁴ ซึ่งในปี 2527 พล.ท.วันชัย จิตจำนงค์ แม่ทัพภาคที่ 4 ได้ยืนยันอีกครั้งว่าทางการมาเลเซียไม่ได้ให้การสนับสนุนขจก. แต่ได้แนะนำให้กองกำลังเหล่านี้วางอาวุธแล้วกลับเข้ามาร่วมพัฒนาชาติไทย²⁸⁵

การสนับสนุนอีกด้านหนึ่งที่รัฐเชื่อว่ามีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการปฏิบัติการของขจก. คือกลุ่มประเทศในตะวันออกกลางหรือโลกอาหรับ พ.ต.อ.กริชชัย มาคะผล ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรจังหวัดยะลา ในปี 2528 ได้ให้ข้อมูลว่า สถานการณ์ในพื้นที่จังหวัดยะลาเป็นที่น่าวิตกกังวลเมื่อสมาชิกขจก. วิทยุเริ่มเดินทางกลับมาจากประเทศตะวันออกกลางจำนวนหลายสิบคนโดยการลักลอบเข้ามาตามแนวชายแดน เพื่อมาก่อวณ และข่มขู่ประชาชนในพื้นที่เพื่อขอเงินค่าคุ้มครอง²⁸⁶ นายวิโรจน์ พิพิธภักดี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) จังหวัดปัตตานี ในปี 2525 ได้กล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างตะวันออกกลางกับกองกำลังของขจก.ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยว่า

“...แต่ละปีขบวนการจะต้องแสดงผลงานสร้างข่าวใหญ่โตในหน้าหนังสือพิมพ์ แล้วตัดข่าวทำรายงานส่งไปยังให้เอเยนต์ที่เมกกะ จากเมกกะส่งไปซีเรียและลิเบีย เพื่อขอการสนับสนุนทางการเงิน...ยังมีการนำภาพเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติการก่อวินาศกรรมของพวกเขาในประเทศไทยส่งไปทำปฏิทินที่มาเลเซียอีกด้วย”²⁸⁷

นายวิโรจน์ เชื่อว่าการแสดงผลงานแต่ละครั้งในลักษณะนี้จะทำให้ขบวนการได้เงินสนับสนุนนับล้านบาท²⁸⁸ ปัญหาความยากจนเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ถูกมองว่าเกี่ยวพันโดยตรงกับปัญหาความมั่นคงในพื้นที่ นายวิโรจน์ ราชรักษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีในช่วงปี 2527 ได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ ข่าวใต้ ไว้ว่าปัตตานีมีปัญหา “...เด็กหนุ่มที่ขาดอาชีพแต่รสนิยมสูง รวมตัวเป็นกลุ่มโจรหัวร่อยออกปล้นจี้สร้างปัญหามาก มีเด็กหนุ่มในจังหวัดปัตตานีจำนวนร้อยกว่าคนได้รับการสนับสนุน

²⁸⁴ ปราโมทย์ กระทบ และระวีวรรณ ชุ่มพฤษ์, “ปฏิทินข่าวภาคใต้,” รัฐมิแล 6, 2 (มกราคม-เมษายน 2526): 8.

²⁸⁵ “แม่ทัพภาคที่ 4 ว่าปัจจุบันสถานการณ์ใน 4 จว.ภาคใต้ดีขึ้นมาก,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 6 เมษายน 2527): 1.

²⁸⁶ “1 นาที,” ข่าวใต้ (6 เมษายน 2528): 3.

²⁸⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/330 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-18 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปีก 46 หน้า), หน้า 6.

²⁸⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีกที่ 1 ในจำนวน 5 ปีก), หน้า 48.

จากขบวนการก่อการร้ายไปฝึกอบรมที่ประเทศลิเบีย และเดินทางเข้าปัตตานีแล้ว... ”²⁸⁹ ในขณะที่ ร.ต.ต. เจ๊ะอิสมาแอ เจ๊ะหมง รองสารวัตรปราบปราม สถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองยะลา บุตรชายของอดีตกำนันเจ๊ะหลง อาลีมะ หนึ่งในผู้นำพลุโศกคิดว่าปัญหาขจก. เกิดจาก “คนที่มีปัญหาทางคดีอาญากับทางบ้านเมือง” ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ “ไม่มีชาวอิสลามสนับสนุน”²⁹⁰

อย่างไรก็ตามสิ่งที่สามารถชักนำให้ชาวมุสลิมในพื้นที่สนับสนุนขบวนการไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม คือ ประวัติศาสตร์ของอาณาจักรปัตตานีที่ถูกรัฐสยาม-ไทยเข้าครอบครอง และอัตลักษณ์ความเป็นมลายูที่มีวัฒนธรรมต่างออกไปจากชาวไทยส่วนใหญ่ของประเทศ ยังเป็นสิ่งที่สามารถเรียกการสนับสนุนจากประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การ “ไม่มีชาวอิสลามสนับสนุน” ดังที่ร.ต.ต. เจ๊ะอิสมาแอกล่าว จึงเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับสภาพแวดล้อมที่ขจก.สามารถดำรงอิทธิพลอยู่ แม้ว่าจะมีกำลังเสื่อมลงกว่าในช่วงต้นทศวรรษ 2520 แล้วก็ตาม ดังที่ตันแคน แม็กคาร์โก กล่าวไว้ว่า “ประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ เป็นเนื้อหาหลักของการชวนเชื่อให้เลิกฝักขบวนการ”²⁹¹

5.3.1.1. อิสลามกับความมั่นคง

“ปัญหาของ 5 จังหวัดภาคใต้เกิดขึ้น เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้นับถือศาสนาพุทธ”²⁹²

คำกล่าวดังกล่าวเป็นเนื้อหาในบรรยายสรุปที่นายอนันต์ อนันตกุล รองปลัดกระทรวงมหาดไทยและผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) รายงานแก่ ร.ต.ท.ชาญ มุทธธรรม รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งเดินทางมาตรวจราชการในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2527²⁹³ นับเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความคิดและความเชื่อของพนักงานฝ่ายปกครองของรัฐ โดยเฉพาะเหล่าพนักงานของรัฐในพื้นที่ ว่าสิ่งที่เป็นปัญหาของพื้นที่แห่งนี้เกิดขึ้นจากผู้คนนับถือศาสนาต่างออกไปจากชนส่วนใหญ่ของประเทศ กอปรกับการที่ขบวนการมักจะใช้ศาสนาอิสลามมาเป็นความชอบธรรมและเครื่องหมายของการต่อต้านรัฐบาลอยู่เสมอ เช่นในกรณีของการข่มขู่เทศบาลตำบลตะลุบัน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ให้รับเจ้าหน้าที่

²⁸⁹ ยูซุฟ เอ็น อานาม, “ห้วงบ้านกังวลเมือง,” *ชาวใต้* (21 เมษายน 2528): 4.

²⁹⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, *ก/1/2525/212 ปัญหาต่างๆในภาคใต้* (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 2 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 76.

²⁹¹ ตันแคน แม็กคาร์โก, *ฉีกแผ่นดิน: อิสลามและปัญหาความชอบธรรมในภาคใต้ ประเทศไทย* (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2557), หน้า 232.

²⁹² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, *ก/1/2527/82 ปัญหาภาคใต้และนโยบายได้ร่วมมือของพลเอกหาญ ลีนา นนท์* (3 มกราคม-27 ธันวาคม 2527) (ปีที่ 2 ในจำนวน 2 ปี), หน้า 61.

²⁹³ ดู เรื่องเดียวกัน.

ตำแหน่งนิติกรเทศบาลเฉพาะผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามเท่านั้น ภายหลังจากเทศบาลแห่งนี้ประกาศรับสมัคร²⁹⁴ ยังเป็นการตอกย้ำความรู้สึกและความเชื่อดังกล่าวของฝ่ายรัฐให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

การใช้ศาสนาอิสลามมาเป็นเครื่องหมายในการโจมตีรัฐและสร้างความชอบธรรมให้กับตัว ขบวนการ ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นมาจากการฟื้นฟูศาสนาอิสลามที่เกิดขึ้นในระยะเวลาสั้น ศาสนาอิสลามจึงถูก ใช้ในการสร้างชุดคำอธิบายในการให้ความชอบธรรมต่อการก่อความรุนแรงของขบวนการ และยังใช้ เป็นสัญลักษณ์หนึ่งของการพยายามคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมมลายูที่บริสุทธิ์ของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดน ภาคใต้²⁹⁵ นั้นแสดงให้เห็นว่า ศาสนาอิสลามแท้จริงแล้วไม่ได้เป็นสาเหตุที่ทำให้ขบวนการเหล่านี้หยิบ อาวุธขึ้นมาต่อสู้กับอำนาจรัฐ หากแต่ศาสนาอิสลามกลายเป็นทรัพยากรประเภทหนึ่งที่กลุ่มขบวนการ เหล่านี้ใช้ในการสร้างความชอบธรรมให้กับกิจกรรมที่ไม่ชอบธรรมของตน²⁹⁶

ด้วยความเชื่อดังกล่าวทำให้ผู้นำทางศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มักจะถูกเพ่งเล็ง จากทางการว่ามีส่วนรู้เห็นหรือสนับสนุนขบวนการ ในขณะที่ผู้นำทางศาสนาเหล่านี้มักจะอ้างว่าตน เป็นผู้บริสุทธิ์ เหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นสิ่งเหล่านี้ได้ชัดเจนที่สุด คือ หะยีอามิน โต๊ะมีนา ประธาน คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีและยังเป็นพี่ชายของนายเด่น โต๊ะมีนา เลขานุการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมในขณะนั้น (พ.ศ. 2524) เป็นที่ต้องสงสัยของทางการว่าเป็นผู้ก่อตั้ง “ขบวนการพาร์ทิป” ซึ่งเป็นขบวนการที่มีเป้าหมายในการแบ่งแยกดินแดน²⁹⁷

ในเวลาต่อมาหะยีอามิน ได้ทำหนังสือชี้แจงข้อกล่าวหาและขอเข้ามาแสดงความบริสุทธิ์ของ ตนต่อพล.ท.หาญ ลีนาพันธ์ แม่ทัพกองทัพบกภาคที่ 4 พร้อมส่งสำเนาถึงนายกรัฐมนตรีและนายกสมาคม นักหนังสือพิมพ์ในราวต้นปี 2525 ว่า ตนถูกหน่วยล่าสังหารติดตามจนไม่สามารถออกจากบ้านและ ปฏิบัติงานในฐานะประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีได้จึงตัดสินใจลาออก พร้อม เล่าว่าตนและโต๊ะครูอีกหลายคนที่หลบหนีออกจากปัตตานี ได้รับการติดต่อให้กลับประเทศ เพราะ

²⁹⁴ “ผู้ไม่หวังดี (บทบรรณาธิการ),” ข่าวใต้ (1 เมษายน 2528): 3.

²⁹⁵ สุรินทร์ พิศสุวรรณ, “เงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ,” ใน สิ่งจังหวัดภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 65.

²⁹⁶ ดันแคน แม็กคาร์โก, ฉีกแผ่นดิน: อิสลามและปัญหาความชอบธรรมในภาคใต้ ประเทศไทย, หน้า 21.

²⁹⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีก ที่ 1 ในจำนวน 5 ปีก), หน้า 9.

ทางการกลัวจะเสียภาพลักษณ์ในสายตาของกลุ่มประเทศมุสลิม แต่ตนเห็นว่ายังไม่มีหลักประกันว่าตนและบรรดาโต๊ะครูที่หลบหนีจะปลอดภัยเมื่อกลับปัตตานี²⁹⁸

ในขณะที่พล.ท.หาญ ลีนาพันธ์ ได้แถลงถึงการเป็นผู้ที่ศาลยังไม่พิพากษา ซึ่งถือว่ายังเป็นผู้บริสุทธิ์ในทางกฎหมายของหะยีอาหมีน เพื่อยืนยันความปลอดภัยต่อหะยีอาหมีนในการเดินทางกลับประเทศ พร้อมสั่งให้ พล.ต.ปัญญา สิงห์ศักดิ์ ผบ.พตท. 43 ให้ทำการคุ้มครองหากหะยีอาหมีนเดินทางกลับประเทศ²⁹⁹ ในขณะเดียวกันนายเด่น โต๊ะมีนา ผู้เป็นน้องชาย ได้ให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวถึงการคุกคามผู้นำทางศาสนาที่ถูกคุกคามอย่างหนักในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยให้ข้อมูลว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจในจังหวัดปัตตานีได้สังหารนายฮามะ สะมุติง ครูสอนศาสนาอิสลามโรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิกลางเมืองยะลา และยังมีผู้นำมุสลิมถูกสังหารในลักษณะนี้อีก 4 คนก่อนหน้า³⁰⁰ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไม่ไว้วางใจต่อการคุ้มครองผู้นำมุสลิมที่ถูกต้องสงสัยโดยเจ้าหน้าที่รัฐ

ราวเดือนธันวาคม พ.ศ. 2525 นายเสนีย์ มะดากะกุล ส.ส. จังหวัดนราธิวาส นายวิโรจน์ พิพิธภักดี ส.ส. ปัตตานี นายปริญญา เจตนาภิวรรณ ส.ส. จังหวัดนราธิวาส ซึ่งทั้งหมดเป็นส.ส.ของพรรคกิจสังคม ได้ทำหนังสือถึงพล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี โดยขอให้รัฐบาลเรียกโต๊ะครูที่ลี้ภัยในต่างประเทศ 2 คน คือ โต๊ะครูหะยีอับลูลออาน ปอเนาะฟอมีง อำเภอบานาเระ จังหวัดปัตตานี และ โต๊ะครูหะยีอาหมัด ปอเนาะประคู้ อำเภอคอกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ที่ลี้ภัยไปยังประเทศมาเลเซียให้กลับมาอยู่ในประเทศอีกครั้ง เนื่องจากโต๊ะครูเหล่านี้ถูก “ขู่ฆ่าจากทางราชการ” กลุ่มส.ส. มองว่า การลี้ภัยของโต๊ะครูเหล่านี้ทำให้มุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มองว่ารัฐขัดขวางการสอนศาสนาอิสลาม และกลุ่มขบวนการอาจนาเรื่องนี้ไปประกาศต่อกลุ่มประเทศมุสลิมว่า “ไม่มีที่สำหรับศาสนาอิสลามในประเทศไทย เพราะผู้นำศาสนาก็ถูกขู่ฆ่าจนต้องหนีออกนอกประเทศ” การนำโต๊ะครูเหล่านี้กลับมาจะเป็นการพิสูจน์ความจริงใจของรัฐบาล³⁰¹ อย่างไรก็ตามความรับรู้เรื่องผู้นำทางศาสนาอิสลามมีส่วนเกี่ยวพันกับขบวนการของทางการยังคงไม่เปลี่ยนแปลง เห็นได้จากการให้เกณฑ์การ

²⁹⁸ ประจวบ, “อาหมีน โต๊ะมีนากับปัญหามุสลิมภาคใต้” *สยามรัฐ* (13 มีนาคม 2525) ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/214](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 1 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 37.

²⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

³⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

³⁰¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/3/2525/140](#) ศาสนาอิสลามและบทบาทของชาวไทยมุสลิม (4 มกราคม-28 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปี 54 หน้า), หน้า 50.

คัดเลือกอิหม่ามประจำมัสยิดที่มีผลงานดีเด่น ยังกำหนดคุณสมบัติไว้ว่า “ไม่ฝักใฝ่ลัทธิตรงข้ามกับการปกครองของประเทศไทย มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และทำนุบำรุงมัสยิดให้เรียบร้อย”³⁰²

5.3.1.2. การเคลื่อนไหวของปีอาร์เอ็น

การก่อการของกลุ่มปีอาร์เอ็น ในระยะนี้ไม่ได้เริ่มในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หากแต่เกิดขึ้นในเมืองหลวงของประเทศ คือ กรุงเทพมหานคร โดยเกิดกระแสข่าวลือว่า ปีอาร์เอ็นจะก่อวินาศกรรมในงานฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ระหว่างวันที่ 4-21 เมษายน พ.ศ. 2525 เนื่องจากมีการทำใบปลิวอ้างชื่อขบวนการปีอาร์เอ็น ทั้งกระจายตามริมถนนย่านประตูน้ำและแถวกรมตำรวจในเขตปทุมวันว่าจะทำการวางระเบิดในงานฉลองกรุงฯ ต่อมาเจ้าหน้าที่ได้เข้าทำการจับกุมผู้ต้องหา 14 คน ได้แก่ นายสมัคร (นายอาแว) มะเซ็ง นายมะ อูมา นายอมาศย์ (มะปิยาห์ ตาเฮ) นายแวงสะแอ หะยีสะแวง นายสะมะแอ มะหะมะ นายเปาะจี มะดอเลาะ นายอาหะหมัด เป็นโน นายแวงอุเซ็ง ลูโน นายบาราเฮง ตือราโอะ นายสะมะแอ จูมะ นายรอยาลี ลามะ นายเจาะแวง อุเซ็ง หะยีเจาะแวง นายอาแซ บูราสาย และนายเจ๊ะกาตาร์ เจ๊ะแมะ ได้ในแฟลตคลองจั่น เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2525 และยังพบ “เอกสารเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์หลายรายการ” เกือบทั้งหมดเป็นนักศึกษาของมหาวิทยาลัยรามคำแหง พล.ต.อ.สุรพล จุลละพราหมณ์ อธิบดีกรมตำรวจในขณะนั้นเชื่อว่าหัวหน้ากลุ่มได้ไหวตัวทัน ในขั้นแรกได้มีการตั้งข้อหา “กบฏต่อแผ่นดิน” มีผู้ต้องหา 2 คนรับสารภาพ

ในเดือนเดียวกันนายวิโรจน์ พิพิธภักดี ส.ส.ปัตตานี ให้ข้อมูลต่อหนังสือพิมพ์ว่าผู้ต้องหาเกือบทั้งหมดเป็นครูที่เข้ามาสอบวุฒิในกรุงเทพฯ บ้างเป็นพ่อค้ามาซื้อรถและมาซื้อปืนโดยมีใบอนุญาตจากทางราชการทั้งหมดเป็นมุสลิมจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และนายสมัคร (นายอาแว) ได้เล่ากับตนว่า เหมือนมีการจัดฉากและหลักฐานให้กลุ่มตนเป็นผู้ต้องหาในคดีความมั่นคง แต่ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจยังมีการขยายผลเตรียมจับกุมสมาชิกปีอาร์เอ็นที่วางแผนก่อวินาศกรรมงานฉลองกรุงฯอีก 8 คน ในจังหวัดสงขลา แต่แล้วคดีสามารถจบลงด้วยกรมตำรวจพิจารณาเสนอให้กรมอัยการสั่งฟ้อง 7 คน และสั่งไม่ฟ้อง 8 คน ในกลุ่มคนที่ถูกสั่งฟ้องยังคงถูกฟ้องด้วยข้อหากบฏเช่นเดิม³⁰³ ผู้ต้องหาที่ยังคงถูกอัยการโจทก์ยื่นฟ้องต่อศาลกรุงเทพฯ (ศาลอาญา) คือ นายอาแว มะเซ็ง นายรอยาลี สามะ นายบาราเฮง ตือราโอะ นายเจ๊ะกาเด เจ๊ะแมะ นายอาแซะ บุงอสาญ อัยการโจทก์ให้เหตุผลความผิดว่า จำเลยเหล่านี้

³⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

³⁰³ ดูรายละเอียดเหตุการณ์นี้ได้ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/214](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 1 และปีที่ 2 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 50-52, 61-62, 67, 95 ; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/330](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-18 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปี 46 หน้า), หน้า 6.

“...ร่วมกันเป็นสมาชิกขบวนการปี.อาร์.เอ็น. มีความมุ่งหมายเป็นกบฏ โดยใช้กำลังประทุษร้ายและขู่เชิญจะใช้กำลัง ประทุษร้ายต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชน เพื่อแบ่งแยกดินแดน 3 จังหวัดภาคใต้ เพื่อสถาปนารัฐอิสระปัตตานี และยังแจกใบปลิว คำแถลงการณ์ของขบวนการปี.อาร์.เอ็น. โดยระบุว่า การระเบิดที่แล้งมาเป็นผลงานปี.อาร์.เอ็น. ที่ต้องการร่วมฉลอง 200 ปีกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อประกาศให้รู้ว่าปัตตานีถูกไทยยึดครองมาเป็นเวลา 200 ปี เช่นกัน”³⁰⁴

ไม่ว่าเหตุการณ์นี้จะเป็ปฏิบัติการของกลุ่มปีอาร์เอ็น หรือไม่ก็ตาม หากแต่เหตุการณ์ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงความน่ากลัวและบารมีของปีอาร์เอ็น ที่มีมากพอที่ข่มขวัญและทำให้ชาวกรุงพอจะเชื่อได้ว่ากลุ่มต่อต้านรัฐบาลกลุ่มนี้สามารถสร้างอันตรายให้แก่ตนได้

ภายหลังจากปี 2525 เป็นต้นมาขก.กลุ่มที่ทรงอิทธิพลและมีประสิทธิภาพในการก่อการและตอบโต้รัฐบาลได้เข้มแข็งที่สุดคือ ปีอาร์เอ็น สืบเนื่องจากปีเอ็นพีพี ได้อ่อนกำลังลงไปมากในระยนี้ เพราะประชาชนในพื้นที่ไม่เห็นด้วยการระบอบการปกครองแบบรัฐที่มีสุลต่านเป็นประมุข³⁰⁵ แม้จะมีความพยายามในการนำกองกำลังติดอาวุธที่มีเป้าหมายแบ่งแยกดินแดนจังหวัดชายแดนภาคใต้ทุกกลุ่มมารวมกันเป็นกลุ่มเดียว แต่ความพยายามดังกล่าวประสบความล้มเหลว เนื่องจากแต่ละกลุ่มมีอุดมการณ์หรือพื้นฐานแนวคิดที่แตกต่างกันมาก³⁰⁶ จากข้อมูลของทางการในช่วงเวลานี้ปีอาร์เอ็น และพูโล ได้เน้นการเรียกค่าคุ้มครองจากชาวพุทธ และมีนโยบายขยายการจัดตั้งโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม และขยายมวลชนเข้าแทรกซึมขบวนการดawah³⁰⁷

ในปี 2525 นี้ เจ๊ะมุ มายอ ยังคงเป็นสมาชิกระดับนำของปีอาร์เอ็น ที่ยังคงอิทธิพลอยู่ กล่าวกันว่าเจ๊ะมุผู้นี้เป็นหัวหน้าหน่วยสังหารของปีอาร์เอ็น กุมอิทธิพลในเขตจังหวัดปัตตานี สงขลา และยะลา มีฐานกำลังอยู่บนเทือกเขาสันกาลาศิรี ชาวบ้านที่อยู่ในเขตอิทธิพลของเจ๊ะมุเล่าว่า เจ๊ะมุได้ตั้งตนเองเป็นกำนัน ใช้อิทธิพลข่มขู่ชาวประมงโดยห้ามออกจับปลาในทะเล แต่จะอนุญาตเฉพาะคนที่จ่ายค่าคุ้มครองให้ตน ในขณะที่ทางราชการได้ตั้งค่าหัวในการล่าตัวเจ๊ะมุไว้เป็นจำนวน 60,000 บาท วันที่ 17 เมษายน 2525 คนร้ายจำนวน 6 คน ได้เดินทางออกจากปามาลักพาตัวนางสาวแมะแย

³⁰⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/330](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-18 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปีก 46 หน้า), หน้า 15.

³⁰⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/214](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีกที่ 1 และปีกที่ 4 ในจำนวน 5 ปีก), หน้า 195.

³⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 195.

³⁰⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2529/69](#) คอมมิวนิสต์และขบวนการก่อการร้ายกลุ่มต่างๆ (13 มกราคม-7 ธันวาคม 2529) (จำนวน 1 ปีก 53 หน้า), หน้า 6.

หะยีตีตี บุตรสาวของนางลีเมาะ หะยีตีตี³⁰⁸ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นเศรษฐินีเจ้าของสวนยาง เนื่องจากผู้เป็นมารดาไม่ยอมจ่ายค่าคุ้มครองเงาะมุในอัตรา 30,000 บาทต่อเดือน³⁰⁹

เดือนเมษายนปีเดียวกันนี้ข่าวการเคลื่อนกำลังของปีอาร์เอ็นในพื้นที่อำเภอสุโขทัย จังหวัดนราธิวาส ไปสมทบกับกองกำลังที่ข้ามแดนมาจากมาเลเซีย ยังคงเกิดขึ้นควบคู่กับข่าวลือการพยายามลี้ภัยข้ามแดนเจ้าหน้าที่รัฐของปีอาร์เอ็น จนกระทั่งเดือนมิถุนายนปีเดียวกันปีอาร์เอ็น กลุ่มนายรอแม บ้านควนยาง นำกำลังเข้าปล้นเรือบรรทุกปลาและรถของนายคุ่นหรือนายทวิ เลิศนภกร เจ้าของโรงภาพยนตร์เฉลิมไทยหาดใหญ่และปัตตานีราม่า บริเวณบ้านเกาะสะบ้า อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา พร้อมจับตัวนายทวิไป ในขณะที่เดียวกันนายประสงค์ เกตุสุวรรณ นายอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ได้ขับรถผ่านเหตุการณ์ดังกล่าวจึงถูกกำลังของกลุ่มรอแม บ้านควนยาง ยิงใส่บาดเจ็บสาหัส พร้อมทั้งโบปสิวเรียกเงินค่าคุ้มครองจากรถเมล์ที่วิ่งผ่านเส้นทางปัตตานี-หาดใหญ่ เป็นเงิน 50,000 บาท³¹⁰ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของปีอาร์เอ็น ในการแสดงอิทธิพลในพื้นที่อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่รอยต่อกับเขตจังหวัดปัตตานี

นอกจากเงาะมุ มายอ ปีอาร์เอ็น อีกกลุ่มหนึ่งที่ได้ขยายอิทธิพลในเขตอำเภอเบตง จังหวัดยะลา คือ กลุ่มรอชะ รามัน กลุ่มนี้ใช้ชื่อ “กองทัพกองกำลังปฏิวัติประชาชาติมลายู-ปัตตานี” ในการขอค่าคุ้มครองจากนางเปรย จันทรเมือง ผู้จัดการเหมืองแร่ในเขตดังกล่าวเป็นจำนวนเงินกว่า 400,000 บาท นับว่าปีอาร์เอ็น เป็นกลุ่มที่แข็งแกร่งที่สุดในระยะเวลานี้³¹¹ มีความเป็นไปได้ว่ากลุ่มรอชะ รามัน จะเป็นกองกำลังติดอาวุธกลุ่มเดียวกับกลุ่มรอชะ บูราซอ ที่ได้ตั้งค่ายพักชั่วคราวบริเวณภูเขาหลังบ้านตะโละชูแม ตำบลกรงปินัง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ในช่วงเดือนมกราคมปี 2527 เพื่อข่มขู่ขบวนรถโดยสารของบริษัทประมุขขนส่ง จังหวัดยะลา ที่วิ่งผ่านเส้นทางสายยะลา-เบตง³¹²

³⁰⁸ ข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ใต้ให้ชื่อที่ต่างกัน ชาวไทย (19 เมษายน 2525) ให้ข้อมูลว่าชื่อ นางลีเมาะ หะยีตีตี ส่วน แนวหน้า (24 เมษายน 2525) ให้ข้อมูลว่า การจับกุมเด็กสาวผู้นี้เกิดขึ้นเนื่องจากเงาะมุ มายอ ต้องการเรียกค่าคุ้มครองจากนางมะยอ หะยีตีตี

³⁰⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/212 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปกที่ 2 ในจำนวน 5 ปีก), หน้า 69,71.

³¹⁰ เรื่องเดียวกัน (ปกที่ 2 ในจำนวน 5 ปีก), หน้า 74.; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/330 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม 2525-18 ธันวาคม 2525), หน้า 11-12.

³¹¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปกที่ 4 ในจำนวน 5 ปีก), หน้า 165.

³¹² “ขจก. สังกัดขบวนการ ปีอาร์เอ็น. เริ่มตั้งค่ายพักชั่วคราวบางพื้นที่ในอำเภอเมือง ยะลา,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 15 มกราคม 2527): 3.

นอกจากกลุ่มรอชะ รามันหรือรอชะ บูราซอแล้ว ปีอาร์เอ็นยังมีกลุ่มเปาะเลาะ เจ๊ะมุ ซึ่งได้แสดงอิทธิพลโดยการแต่งชุดเขียวเข้าเฝ้ารถตักดินของบริษัทเจริญรุ่ง ซึ่งรับจ้างสร้างถนนบริเวณบ้านกำปางบารู ตำบลกาลิซา อำเภอรยะแง เชื่อมกับกิ่งอำเภอรยะแง ในจังหวัดนราธิวาส เพื่อชมชู้เรียกค่าคุ้มครอง³¹³ ในเดือนพฤษภาคม ปี 2527 ปีอาร์เอ็น กลุ่มนายสะตอปา กาโต๊ะ ได้ใช้อาวุธปืนยิงถล่มบ้านพักนายวงวน ปองถวิล ในพื้นที่ หมู่ที่ 4 ตำบลรือเสาะออก อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส³¹⁴ ส่วนในเขตอำเภอศรีสาคร มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนายอาชี ตะโละหะเน็ง ซึ่งรวมกำลังกับกลุ่มนายเซ็ง ปาลัส (ตัวนายเซ็งเสียชีวิตแล้ว) จำนวนประมาณ 18 คน ได้ออกเรียกเงินค่าคุ้มครองการทำไม้ในเขตบ้านดาอง ตำบลเซ็งคีรี อำเภอศรีสาคร³¹⁵

เดือนมิถุนายนปีเดียวกันกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดยะลา สืบทราบว่ามี การปีอาร์เอ็น ได้เคลื่อนกำลังเข้ารวบรวมเสบียงอาหารในท้องที่ตำบลปะแต อำเภอยะหา จังหวัดยะลา โดยเป็นกลุ่มของนายเปาะมัน และนายสกรี (สังกัดกลุ่มนายเปาะมัน) และกลุ่มของนายอุสมาน บายอ³¹⁶ เมื่อเข้าสู่เดือนพฤษภาคม ปี 2528 ปีอาร์เอ็น ในเขตจังหวัดยะลา ได้ส่งจดหมายขอค่าคุ้มครองพร้อมกับระเบิดไปยังที่พักของนายประเสริฐ แก้วโกคา ผู้รับเหมาก่อสร้างสะพานหมู่ที่ 3 ตำบลบุตี อำเภอมือเมือง จังหวัดยะลา ในจดหมายระบุชื่อนายเปาะฮัมกา ยลตุลเลาะห์ เป็นหัวหน้ากลุ่มเพื่อขอค่าคุ้มครองจำนวน 400,000 บาท³¹⁷ เดือนมิถุนายนปีเดียวกันปีอาร์เอ็นกลุ่มนายสุโก ได้ทำการเผารถบรรทุกของบริษัทป่าไม้ไทยมลายา ในบริเวณหมู่ที่ 2 ตำบลปะแต อำเภอยะหา จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นกลุ่มปีอาร์เอ็น ที่มีอิทธิพลในเขตอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ซึ่งมีพื้นที่เชื่อมต่อกับอำเภอยะหา จังหวัดยะลา³¹⁸

แม้จะเข้าสู่เดือนกุมภาพันธ์ ปี 2529 พื้นที่เขตจังหวัดยะลา ยังคงถูกคุกคามจากปีอาร์เอ็นอยู่เช่นเดิม คือ มีการใช้ปืนเอ็ม. 16 ยิงถล่มบ้านพักคนงานของบริษัทเขาทองก่อสร้างจำกัด อยู่ในเขต

³¹³ “ขจก. ปีอาร์เอ็น. แสดงอิทธิพลเผารถตักดินขณะปฏิบัติงานที่กิ่ง อ.จะแนะ อีก,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 29 เมษายน 2527): 1.

³¹⁴ “ขจก. ปีอาร์เอ็น. ที่ รือเสาะ ยิงถล่มบ้านพักราษฎรฐานไม่ยอมจ่ายเงินค่าคุ้มครอง,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 10 พฤษภาคม 2527): 2.

³¹⁵ “อ.ศรีสาคร ที่นราธิวาส มี ขจก.กลุ่ม ปีอาร์เอ็น. แสดงอิทธิพลเถื่อนอีก,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 16 พฤศจิกายน 2527): 2.

³¹⁶ “กอ.รมน. ยะลารายงานความเคลื่อนไหวของขจก.ในพื้นที่,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 22 มิถุนายน 2527): 1.

³¹⁷ “โจรขึ้นราคาลูกระเบิด ชูสร้างสะพาน ขอ 5 หมื่น ฟุ้งพรวด 4 แสนขาดตัว!,” ข่าวใต้ (1 มิถุนายน 2528): 1, 10.

³¹⁸ “เผาซุงไทยมลายาวอด โจรชุดเขียวเจ้าเก่าชมชู้,” ข่าวใต้ (11 มิถุนายน 2528): 1,5.

อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นบริษัทที่กำลังรับงานก่อสร้างสะพานสายสุขยาง ยะลา-เบตง จากนั้นจึงทิ้งจดหมายเรียกค่าคุ้มครองเป็นจำนวน 100,000 บาท ระบุว่า เป็นกลุ่มของนายโต๊ะเบลง อาเยาะซูจี และนายเจ๊ะซู นาแซ ประทับตราปีอาร์เอ็น³¹⁹ และเดือนกันยายน ในปี 2530 นายอนุชา อับดุลราเฮน เข้ามาแจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ สถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองยะลาว่า ตนได้พบระเบิดอย่างน้อย 3 ลูกอยู่ในสวนยางที่ตนเข้าไปกรีดย และพบจดหมายขอค่าคุ้มครองที่ลงชื่อปีอาร์เอ็น 1 ฉบับ³²⁰ นำสังเกตว่าการก่อการและการเรียกค่าคุ้มครองของปีอาร์เอ็น เท่าที่สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ เป็นการกระทำต่อบริษัทที่เป็นผู้รับเหมาการก่อสร้างบางอย่างจากรัฐโดยเฉพาะบริษัทที่รับเหมาก่อสร้างเส้นทางคมนาคม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการต่อต้านการพัฒนาเส้นทางคมนาคมของรัฐในอีกทางหนึ่ง พร้อมกับการเรียกค่าคุ้มครองเพื่อเป็นทุนในการหลอเลี้ยกงกำลังของตนไปพร้อมกัน

5.3.1.2.1. ปีอาร์เอ็น กับการจับตัว 2 ครูสาวแห่งโรงเรียนบ้านปงย้อยแฉ

วันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2525 กองกำลังปีอาร์เอ็น กลุ่มนายมะ สุโงงบาตู พร้อมกำลัง 30 คน ได้บุกเข้าไปในบ้านพักครูโรงเรียนบ้านปงย้อยแฉ หมู่ที่ 2 ตำบลจากวะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา พร้อมจับตัวนางสาวอาภรณ์ บุญนฤมิตรกับนางสาวประนอม สงฆ์จันทร์ ครูประจำโรงเรียนดังกล่าว พร้อมทำการเผาอาคารเรียน 2 ชั้นของโรงเรียนไป 1 หลัง พร้อมทั้งจดหมายเป็นภาษายาวีมีใจความว่า ตำรวจของสถานีตำรวจภูธรอำเภอรามันได้จับตัวนางแยนะ สาและ ภรรยาของนายมะ สุโงงบาตู มากักขัง ตนจึงได้นำกองกำลังของตนมาเผาโรงเรียนแห่งนี้และจับตัว 2 ครูสาว³²¹ ต่อมานายมะ สุโงงบาตูได้เพิ่มเงื่อนไขให้ทางการปลดนายมะตาเฮ ยะคุมอ ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าเป็นกำนันตำบลจากวะ อำเภอรามัน ซึ่งเป็นกำนันมือปราบ และให้ปล่อยตัว 4 นักโทษคดีลอบปลงพระชนม์รัชกาลที่ 9³²²

³¹⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2529/69](#) คอมมิวนิสต์และขบวนการก่อการร้ายกลุ่มต่างๆ (13 มกราคม-7 ธันวาคม 2529) (จำนวน 1 ปึก 53 หน้า), หน้า 8.

³²⁰ “ขจก. โหดสุดขีด วางระเบิด 3 ลูกซ้อน เพียงริตเงินค่าคุ้มครอง,” [ข่าวใต้](#) (16 กันยายน 2530): 1.

³²¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/330](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-18 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปึก 46 หน้า), หน้า 20-21.

³²² นักโทษทั้ง 4 คน คือ นายอับดุลลอมแม หรือดอแม หะรุ้ง นายรอนิง สะอิ นายดอฮะหรือรอฮะ สะอิ และนายแม ประจู่ ซึ่งศาลทหารกรุงเทพฯได้พิพากษาจำคุก 50 ปี และ 30 ปีตามลำดับ “ในข้อหาร่วมกันมีวัตถุประสงค์ เป็นอั้งยี่ซ่องโจร กบฏ พยายามลอบปลงพระชนม์ พยายามฆ่าผู้อื่น ทำให้เกิดระเบิด เป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับบาดเจ็บ” เนื่องจากเชื่อว่ามีส่วนสำคัญในเหตุการณ์ลอบวางระเบิดพลับพลา สนามโรงพิธีช้างเผือก อำเภอเมืองยะลา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปประกอบพิธีพระราชทานรางวัลแก่ครูโรงเรียนราษฎร์ และคณะกรรมการอิสลามภาคใต้ทั้ง 13 จังหวัด และพระราชทานธงลูกเสือ ในวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2520 ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/212](#) กรณีศาลทหารกรุงเทพฯตัดสินประหารชีวิต

เนื่องจากพ.ต.อ.บุญเพ็ญ บำเพ็ญบุญ ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธร จังหวัดยะลา ออกมาชี้แจงว่า ทางตำรวจมิได้จับนางแยนะ แต่นางแยนะมามอบตัวต่อตำรวจด้วยตัวเอง เพื่อหาผู้คุ้มครอง เนื่องจากนายมะได้นำกำลังของตนไปฉุดนางแยนะเข้าป่า ซึ่งในขณะนี้นางแยนะอยู่ในการดูแลของกำนันคนดังกล่าว³²³ เรืออากาศตรีนิสิต อัลภาชน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลาในขณะนั้น กล่าวว่า กำลังของนายมะมีประมาณ 50 คน การปฏิบัติการครั้งนี้เป็นไปเพื่อ “กอบกู้ฐานะและอิทธิพลที่ถูกต้องเจ้าหน้าที่ปราบปรามจนราบคาบไปกลับคืน”³²⁴

เหตุการณ์นี้นำมาซึ่งการเคลื่อนไหวของคณะครูอำเภอรามัน จังหวัดยะลา ในการต่อต้านการก่อการของกองกำลังบีอาร์เอ็นกลุ่มนายมะ สุโหงบาตุ พร้อมทำจดหมายเปิดผนึกส่งไปยังเพื่อนครูในเขตอำเภอรามันเพื่อให้ทราบข่าวการจับตัวสองครูสาวและติดตามข่าวดังกล่าว ทางผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนกำปางยี่อแน และประชาชนที่อยู่อาศัยในเขตอำเภอรามัน ได้ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ในการช่วยนำครูทั้งสองกลับคืนมา พร้อมกันนั้นนายเปาะจิ ยีอนอง อดีตหัวหน้ากองกำลังติดอาวุธกลุ่มหนึ่งในพื้นที่กับนายเปาะสุ วาแมติชา³²⁵ เป็นผู้นำประชาชนร่วมกับเจ้าหน้าที่ในการออกติดตามชิงตัว 2 ครูสาว และเป็นคนนำตัวนางแยนะ สาและ ไปแลกกับสองครูสาว และพ.ต.อ.บุญเพ็ญ บำเพ็ญบุญ ผู้กำกับการสถานีภูธร จังหวัดยะลา ได้จัดตั้งกองอำนวยการร่วมในโรงเรียนกำปางยี่อแน³²⁶ แต่นายมะยังไม่ยอมส่งตัวสองครูสาว พร้อมยื่นกรานให้ปลดกำนันมะตาเฮ

วันที่ 5 ตุลาคม 2525 ทางการได้ปรับแผนโดยการส่งนายมาแยะ ญูโปะยาเซ็ง บิดาของนายมะ สุโหงบาตุ ไปเกลี้ยกล่อมให้บุตรชายของตนปล่อยตัวสองครูสาว จนกระทั่งวันที่ 6 ตุลาคม คณะครูในเขตอำเภอรามัน จังหวัดยะลา ประมาณ 300 คนได้หยุดทำการสอน และมาชุมนุมเพื่อเสนอ

สมาชิกขบวนการโจรก่อการร้าย “พูโล” ในคดีลอบวางระเบิดพลับพลาที่ประทับ จังหวัดยะลา (24 กันยายน 2525) (จำนวน 1 ปีก 6 หน้า), หน้า 5-6.

³²³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/330](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-18 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปีก 46 หน้า), หน้า 20-21, 24.

³²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

³²⁵ เป็นที่น่าสงสัยว่าเปาะสุ วาแมติชา ผู้นี้เป็นใคร เนื่องจากชื่อพ้องกับเปาะสุ วาแมติชา อดีตผู้นำกองกำลังติดอาวุธต่อต้านรัฐบาลไทยในทศวรรษ 2500-2510 ที่ยอมกลับเข้ามามอบตัวต่อทางการ แต่เนื่องจากเปาะสุ วาแมติชาที่กล่าวถึงนี้เสียชีวิตตั้งแต่ปี 2524 จึงเป็นที่น่าสนใจว่าเปาะสุ วาแมติชา ที่เข้ามาช่วยเหลือกรณีจับ 2 ครูสาวเป็นใคร หรือเป็นการให้ข้อมูลผิดพลาดของหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้น ดูข่าวการเสียชีวิตของเปาะสุใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2524/200](#) ปัญหาภาคใต้และนโยบายแก้ปัญหาภาคใต้ (5 มกราคม-31 ธันวาคม 2524) (ปีกที่ 6 ในจำนวน 12 ปีก), หน้า 277-279, 288-289.

³²⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/330](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-18 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปีก 46 หน้า), หน้า 24, 27.

มาตรการประเมินผลการพยายามช่วยเหลือสองครุสาวของเจ้าหน้าที่ทุก 1 ชั่วโมงและยืนยันจะชุมนุมต่อไปจนกว่าทางการจะช่วยเหลือสองครุสาวได้ สภาพการณ์ดังกล่าวกดดันให้ทางการเริ่มใช้ “แผนเบรุต” คือ การเคลื่อนกำลังตำรวจ 500 นายขึ้นเพื่อกเขาบูโด สถานที่ที่ครุทั้งสองถูกจับตัวเอาไว้ พร้อมออกข่าวว่าทางการได้สั่งให้ “หน่วยพลร่มเสือด้า” ซึ่งเป็นกำลังตำรวจที่เชื่อว่าเข้มแข็งที่สุดในยุคสมัยนั้นจากค่ายนเรศวร ทำการกระโดดร่มลงบนเทือกเทือกเขาบูโด แต่ในที่สุดเหตุการณ์ได้คลี่คลายในวันเดียวกันเมื่อนายมะ สุโงงบาตู ได้ปล่อยตัวนางสาวประนอม สงจันทร์ กับนางสาวอาภรณ์ บุญฤมิตร ในวันเดียวกัน เนื่องจากเจ้าหน้าที่ได้ส่งนายเปาะจิ ยื่อนอง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 ตำบลจะวะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา นายยะอิง โต๊ะตง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านตายา ตำบลสามัคคี อำเภอรือเสาะ จังหวัดปัตตานี พร้อมเจ้าหน้าที่ส่วนหนึ่งเข้าไปทำการเจรจา โดยทางครุสาวทั้งสองต่างยืนยันว่าตนไม่ได้ถูกทารุณ และถูกกลั่นแกล้งแต่ประการใด กองกำลังของนายมะดูแลตนเป็นอย่างดีและมีขก.หญิงคอยเฝ้าตลอดเวลา³²⁷ และส่วนหนึ่งที่กองกำลังของนายมะไม่ได้ทำอะไรตนเนื่องจาก “เกรงพลังมวลชน” ส่วนร.ต.นิสิต อัลภาชน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลาเชื่อว่าเหตุผลที่นายมะเลือกที่จะปล่อยตัวสองครุสาวในท้ายสุดเนื่องจาก “ต่อไปจะขอเสบียงอาหารจากชาวบ้านไม่ได้”³²⁸

เหตุการณ์นี้ นับว่าเป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเสื่อมความชอบธรรมของปีอาร์เอ็นและกองกำลังของขก.ทุกกลุ่มที่ยังคงใช้วิธีการลักพาตัวผู้บริสุทธิ์ แม้ว่าการลักพาตัวครุยังเกิดขึ้นอีกเป็นบางครั้งในระยะเวลาต่อมา แต่ในอีกแง่มุมหนึ่งการจับตัวสองครุสาวยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการตอบโต้เจ้าหน้าที่รัฐและการดำรงอยู่ของปีอาร์เอ็น ภายใต้สถานการณ์ที่รัฐประกาศถึงความสำเร็จในการปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์มลายา (พคม.) และขก.อยู่บ่อยครั้ง³²⁹ อย่างน้อยที่สุดผลพวงของเหตุการณ์เหล่านี้ทำให้หน่วยงานฝ่ายปราบปรามของรัฐในพื้นที่ภาคใต้ คือ กองทัพภาคที่ 4 ภายใต้การนำของพล.ท.หาญ ลีนาถนัท แม่ทัพภาคที่ 4 ในขณะนั้นได้ “ออกนโยบายเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วว่า ต่อไปนี้ห้ามจับลูกเมียของขก.เป็นอันขาด แต่จะให้ความสนใจลูกเมียของพวกเขาเหล่านั้น ซึ่งเป็นการจูงใจให้ขก.ออกมามอบตัวเอง”³³⁰

ครุสาวทั้งสองยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับกองกำลังกลุ่มนายมะที่จับตัวพวกตนไปไว้อย่างน่าสนใจว่า “...โจรสลัดใหญ่เป็นเด็กวัยรุ่นที่หลบหนีกฎหมายบ้านเมือง บางคนอาจมีแต่ความคึกคะนองไม่มี

³²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26, 28, 30-31, 33-34.

³²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

³²⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/214](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีกที่ 4 ในจำนวน 5 ปีก), หน้า 182.

³³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 198.

ลันดานโจรแท้ และบางคนมีเรื่องที่ต้องแก้แค้นคือเข้าป่าอาจมีโอกาสดีกว่าอยู่ในหมู่บ้าน”³³¹ อย่างไรก็ตามเมื่อเข้าสู่ปี 2528 การข่มขู่ครูที่นับถือศาสนาพุทธยังคงมีอยู่ เช่นในกรณีของครู 5 กลุ่มในอำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ถูกขู่เรียกค่าคุ้มครอง ด้วยการให้ส่งเงิน 1,000 บาทไปทางไปรษณีย์³³² การคุกคามครูที่นับถือศาสนาพุทธเป็นหนึ่งในวิธีการก่อการที่ขจก.จะใช้อ้อยู่อเสมอ เพื่อตอบโต้นโยบายการปราบปรามของเจ้าหน้าที่ และคุกคามระบบการศึกษาของรัฐซึ่งทำหน้าที่เผยแพร่ภาษาไทยและความเป็นไทยที่ขัดแย้งกับความเป็นมลายูไปพร้อมกัน และยังได้ประโยชน์อีกต่อจากการได้ค่าคุ้มครองจากกลุ่มคนเหล่านี้

5.3.1.2.2. การปราบปรามกองกำลังปีอาร์เอ็น

การปราบปรามกองกำลังปีอาร์เอ็นกลุ่มต่างๆที่กระจัดกระจายขยายอิทธิพลอยู่ทั่วจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ทั้งปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสงขลา เกิดขึ้นอยู่เสมอ แต่การปราบปรามอย่างได้ผลเริ่มขึ้นในเดือนธันวาคม ปี 2524 เมื่อเจ้าหน้าที่สามารถสังหารนายอาบะ บางกลาง สมาชิกปีอาร์เอ็น ที่คุมอิทธิพลอยู่ในเขตจังหวัดนราธิวาสและยะลาได้สำเร็จ และเชื่อว่าจะทำให้ “สถานการณ์ก่อการร้ายในเขตดังกล่าวเบาบางลง”³³³ ตามมาด้วยการนำกำลังผสมทหาร ตำรวจ พลเรือน เข้ากวาดล้างกองกำลังของปีอาร์เอ็น บนเทือกเขาสันกาลาศีรี ซึ่งเป็นฐานกำลังของกลุ่มนายติง กูแบสารถอ ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2525 แต่กลุ่มนี้สามารถหลบหนีไปได้³³⁴

ระหว่างเดือนสิงหาคมถึงกันยายนปีเดียวกันกำลังผสมตำรวจ หน่วยปฏิบัติการพิเศษ (นปพ.) อาสาสมัครรักษาดินแดน (อส.) ในจังหวัดได้รวมกำลังเข้ากวาดล้างปีอาร์เอ็นกลุ่มนายเรอเซะ รามัน และกลุ่มนายมะยาเต็ง ซึ่งมีฐานกำลังหรือตั้งค่ายอยู่บนเขาบือชู ตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา รวมถึงกลุ่มนายเจ๊ะมะอิง ดีสะเอ๊ะ ซึ่งมีฐานกำลังอยู่ในเขตอำเภอเมืองยะลา³³⁵ จนกระทั่งเดือนมกราคม ปี 2526 กำลังหน่วยปฏิบัติการพิเศษ (นปพ.) ได้เคลื่อนกำลังลาดตระเวนพิสูจน์ทราบกลุ่มนายดาโอ๊ะ ดีสะเอ๊ะ ในบริเวณบ้านจาเราะซีโน๊ะ ตำบลสะเอ๊ะ อำเภอเมืองยะลา ซึ่งทำให้เจ้าหน้าที่เหยียบกับระเบิดบาดเจ็บคนหนึ่ง³³⁶

³³¹ นักข่าวรัฐสมิแล, “ครูถูกจับเป็นตัวประกันอีกแล้ว,” รัฐสมิแล 6, 1 (กันยายน-ธันวาคม 2525): 48.

³³² “ผู้ไม่หวังดี (บทบรรณาธิการ),” ชาวใต้ (1 เมษายน 2528): 3.

³³³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 1 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 1.

³³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

³³⁵ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 3 และ 4 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 143, 172.

³³⁶ “เจ้าหน้าที่นปพ. ที่ยะลาเหยียบกับระเบิดฝ่าย ขจก. อีกหนึ่งราย,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 2 มกราคม 2527): 3.

ทางด้านจังหวัดนราธิวาส ปี 2528 เจ้าหน้าที่ได้รวมสนธิกำลังเพื่อพิสูจน์ทราบปีอาร์เอ็นกลุ่มนายมะ กือบา ที่มีข่าวลือว่าออกมาปรากฏตัวบริเวณบ้านกาหนึะ และบ้านกาเต็ง ตำบลกาลิซา อำเภอระแงะ และกลุ่มนายเซ็ง โต๊ะอีหม่าม ที่มีข่าวว่าเคลื่อนไหวอยู่ในบริเวณบ้านอาแน ตำบลบองอ อำเภอระแงะ แต่กลุ่มเหล่านี้สามารถหลบหนีจากการปะทะได้³³⁷ ในเดือนตุลาคมปีเดียวกันนี้ได้นำกำลังประมาณ 31 คน เข้าปะทะกับปีอาร์เอ็นกลุ่มนายมะ สุโห่งบาตู และกลุ่มนายกาโคะ ซึ่งมีกำลังประมาณ 30 คน ในบริเวณบ้านไอตือกอ อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส ทั้งสองกลุ่มสามารถหลบหนีเจ้าหน้าที่ไปได้ เจ้าหน้าที่สามารถยึดได้เพียงค่ายเปล่า อาวุธ เครื่องใช้ อาวุธ และเอกสารต่างๆของกองกำลังกลุ่มนี้เท่านั้น³³⁸

ส่วนในจังหวัดยะลาพ.ต.อ. กริชชัย มาคะผล ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธร จังหวัดยะลาในขณะนั้นได้สืบทราบว่ามีปีอาร์เอ็น กลุ่มนายเปาะมันได้หลบซ่อนอยู่บนเทือกเขาภูตง ตำบลปะแต อำเภอยะหา จึงนำกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งมีร.ต.ต.สุรชาติ รักชูชื่น เป็นหัวหน้านำกำลังออกติดตามแต่กลุ่มนายเปาะมันไหวตัวทัน เจ้าหน้าที่ทำได้เพียงแค่การยึดค่ายเปล่า และยังมีเจ้าหน้าที่เหยียบกับระเบิดบาดเจ็บสาหัสอีกหนึ่งคน³³⁹ เดือนพฤษภาคมปีเดียวกันพ.ต.อ.กริชชัย ได้มีคำสั่งให้กำลังตำรวจสถานีตำรวจภูธรอำเภอยะหา นำกำลังชุด “ยูงทอง 14” ออกกวาดล้างกลุ่มนายกอเดร์ แกแตะ ซึ่งเชื่อว่าหลบซ่อนตัวอยู่แถบภูเขาบ้านตันหยง หมู่ 3 ตำบลกาตอง อำเภอยะหา จังหวัดยะลา แต่พบเพียงค่ายพักว่างเปล่าเนื่องจากกลุ่มนายกอเดร์ได้ทิ้งค่ายพักออกเดินทางไปแล้วไม่น้อยกว่า 10 วัน³⁴⁰

การเคลื่อนกำลังเข้าปราบปรามขบวนการปีอาร์เอ็นของทางการ แม้ว่าบ่อยครั้งจะไม่สามารถทำลายขุมกำลังของปีอาร์เอ็นและกองกำลังติดอาวุธกลุ่มอื่นได้อย่างแท้จริง หากแต่การขยายขอบเขตการปราบปรามดังกล่าวมีส่วนกดดันให้ปีอาร์เอ็น ต้องหลบหนีการกวาดล้างของเจ้าหน้าที่ พร้อมๆกับสถานการณ์ที่เริ่มส่อให้เห็นถึงความเสื่อมความชอบธรรมของขบวนการ ซึ่งทำให้ขบวนการเริ่มขาดพลังสนับสนุนทั้งในทางกำลังใจและกำลังเสบียงจากประชาชนชาวมุสลิมในพื้นที่ นับตั้งแต่ปี 2525

³³⁷ “ขจก. 2 กลุ่มออกปรากฏตัวในพื้นที่อ.ระแงะ ที่นราธิวาสอีก,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 28 มกราคม 2527): 2.

³³⁸ “ตชด.ปะทะ ขจก.ที่นราธิวาส ยึดค่ายพักได้ 11 หลัง,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 26 ตุลาคม 2527): 2.

³³⁹ “ตามโจรเจอหลุมศพ เหยียบระเบิดฆ่าสาหัส,” ข่าวใต้ (21 เมษายน 2528): 1,10.

³⁴⁰ “ไล่ล่าขบวนการโจรไม่ยอมเสด็จ เดินป่า 3 วันล่า 8 คน พลาด!,” ข่าวใต้ (16 พฤษภาคม 2528): 1, 10.

ปีอาร์เอ็นบางกลุ่มเริ่มอยู่ในสภาพอดโรยหมดประสิทธิภาพในการเป็นฝ่ายจู่โจมเจ้าหน้าที่รัฐ³⁴¹ การปรากฏตัวของปีอาร์เอ็นกลุ่มต่างๆในระยะเวลาสั้นๆ บางครั้งจึงเป็นการออกจากป่าเพื่อมาบังคับเอาเงินให้ประชาชนในพื้นที่หรือบังคับให้ซื้อเสบียงอาหารให้ แต่กลับถูกรวมตัวกันขับไล่จากประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ³⁴² แม้ว่าจะยังคงเป็นกลุ่มที่ทรงอิทธิพลที่สุดในจังหวัดชายแดนภาคใต้เวลานี้ แต่ได้ทำให้เห็นถึงการอ่อนกำลังรบลงของปีอาร์เอ็นเป็นอย่างมาก เฉพาะเดือนสิงหาคมถึงเดือนตุลาคมปี 2525 เจ้าหน้าที่ได้ทำการปิดล้อม เข้าปะทะ และจับกุมได้ประมาณ 3 ครั้ง ในพื้นที่ตำบลปะแซ อำเภอยะหา และตำบลบุโรง อำเภอมือ จังหวัดยะลา บ้างเป็นการนำกำลังเข้าตรวจค้นบริเวณเชิงเขาบูโด บ้านตาโล๊ะมาเนาะ ตำบลลูโป๊ะสาวอ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส³⁴³

ในเดือนกรกฎาคม ปี 2528 กำลังเจ้าหน้าที่ภายใต้การนำของพ.ต.ท.ชูชาติ ทศนเสถียร พ.ต.อ.บุญมีเสื่อเอี่ยม รองผู้บังคับการตำรวจภูธร 12 พ.ต.อ.บุญเจือ นุกุลรัตน์ ผู้กำกับการตำรวจภูธร จังหวัดยะลา ได้สืบทราบว่ามีปีอาร์เอ็นจะลงจากป่ามาข่มขู่เรียกค่าคุ้มครองจากเจ้าของสวนยางในพื้นที่บ้านตรีเมาะ หมู่ที่ 2 ตำบลสะเอ๊ะ อำเภอมือ จังหวัดยะลา จึงนำกำลังเข้าปราบปรามกองกำลังกลุ่มดังกล่าว ทำให้สมาชิกปีอาร์เอ็น เสียชีวิตสองคน ทราบชื่อคือนายสมมะ มะแซ และนายเดมะมะ แซ็งมะโซ³⁴⁴ ต่อมาในวันที่ 15 กันยายน 2528 นายนิวัฒน์ พิบูลย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา พร้อมกำลังเจ้าหน้าที่ได้นำกำลังเข้ากวาดล้างปีอาร์เอ็น ที่ได้สืบทราบว่าจะทำการข่มขู่เรียกเงินค่าคุ้มครองจากเจ้าของสวนยาง บริเวณบ้านกะตุปะ ตำบลบ้านนังสาแรง อำเภอมือ จังหวัดยะลา จากการสืบทราบของ พ.ต.อ.บุญเจือ นุกุลรัตน์ ผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัดยะลา ทำให้สมาชิกปีอาร์เอ็นเสียชีวิต 1 คน คือ นายอาแซ แลฮา ซึ่งเป็นคนที่เคยมอบตัวต่อทางการครั้งหนึ่งแล้ว³⁴⁵

5.3.1.3. การเคลื่อนไหวของพูโล

ในช่วงปี 2525 พูโลมีนายกาเบอร์ อับดุลราห์มาน เป็นหัวหน้า และยังเน้นการเคลื่อนไหวทางการต่างประเทศโดยการส่งหนังสือถึงข้าหลวงใหญ่ประจำสหประชาชาติของมาเลเซีย ยืนยันที่จะ

³⁴¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปกที่ 3 ในจำนวน 5 ปึก), หน้า 118.

³⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 116.

³⁴³ เรื่องเดียวกัน (ปกที่ 4 ในจำนวน 5 ปึก), หน้า 163, 168, 177. ; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/330 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-18 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปึก 46 หน้า), หน้า 16.

³⁴⁴ “ตำรวจปะทะ ชก.ก. ที่ยะลาเสียชีวิตสองคนยึดของกลางหลายรายการ,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 8 กรกฎาคม 2528): 1.

³⁴⁵ “ขบวนการโจร ปี.อาร์.เอ็น. ออกแสดงอิทธิพลที่ยะลา-เกิดปะทะถึงตายกับเจ้าหน้าที่,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 17 กันยายน 2528): 1.

แยกสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอิสระ เรียกร้องให้องค์การสหประชาชาติเข้ามาพิสูจน์ถึงสภาพความเป็นจริงของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยังคงถูกกดขี่ โดยย้ำว่าขบวนการของตนจะต่อสู้จนเลือดหยดสุดท้ายเพื่อเป้าหมายดังกล่าว³⁴⁶ นายวิโรจน์ ราชรักษ์ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีเชื่อว่าการเคลื่อนไหวภายในประเทศพม่าเน้นการปฏิบัติการแทรกซึมในพื้นที่เขตจังหวัดนราธิวาส³⁴⁷ ส่วนนายวิโรจน์ พิพิธภักดี ส.ส. จังหวัดปัตตานี พรรคกิจสังคม เชื่อว่าพม่าเน้นเคลื่อนไหวข้ามแดนไทย-มาเลเซียเป็นประจำ เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากชายแดนด้านมาเลเซีย³⁴⁸ อย่างไรก็ตามความเข้มแข็งและความถี่ในการปฏิบัติการในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของพม่าถือว่าลดน้อยลงมาจากช่วงต้นทศวรรษ 2520 ส่วนหนึ่งของสาเหตุดังกล่าวอาจเกิดจากการแตกแยกกันเองในขบวนการ³⁴⁹

แม้จะมีการปฏิบัติการที่น้อยลง แต่การเคลื่อนไหวของพม่ากลุ่มต่างๆในพื้นที่ยังคงมีอยู่ในระยะเวลานี้ การเคลื่อนไหวของกลุ่มสังกัตพม่าที่สำคัญในช่วงเดือนเมษายนปี 2525 คือ กลุ่มนาคอ บอโรที่มีนายหะยีสะมะแอ ท่าน้ำ เป็นผู้นำ โดยมีการจัดประชุมร่วมระหว่างกลุ่มของนายเจ๊ะดิง อีดำ ที่มีบทบาทและอิทธิพลในอำเภอเบตง จังหวัดยะลาในช่วงปี 2523 และยังมีนายเปาะวอ สูดิง รวมถึงนายฮามะ ปอแยะ เข้าร่วมประชุมเพื่อแบ่งเขตอิทธิพลและจัดสรรผลประโยชน์กัน โดยการให้นายหะยีสะมะแอ ท่าน้ำ ก่อการในเขตอำเภอเบตง นายฮามะ เรียกค่าคุ้มครองชาวประมง ในเขตอำเภอยะหริ่ง ปานาเระ สายบุรี จังหวัดปัตตานี และให้นายอาแซ ยาวอ จัดการพื้นที่ในรัฐเคดาห์ของมาเลเซียให้เป็นสถานที่ระดมกำลังก่อนก่อการ³⁵⁰ นอกจากนี้ยังมีการเคลื่อนไหวของพม่ากลุ่มนายดอเลาะ ตะโละแฉ ในเขตหมู่ที่ 9 ตำบลปะแต อำเภอยะหา จังหวัดยะลา³⁵¹

การก่อความรุนแรงด้วยระเบิดยังคงเป็นเอกลักษณ์ของพม่าในปี 2525 นี้พม่าได้ก่อการด้วยการใช้ระเบิดอย่างน้อย 2 ครั้ง โดยครั้งหนึ่งเกิดขึ้นในเดือนมิถุนายน ในโรงเรียนบ้านมูโนะ หมู่ 1

³⁴⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/214](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 1 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 34.

³⁴⁷ เรื่องเดียวกัน.

³⁴⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/330](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-18 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปี 46 หน้า), หน้า 6.

³⁴⁹ เรื่องเดียวกัน.

³⁵⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/214](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 2 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 88.

³⁵¹ ปราโมทย์ กระทบ และระวีวรรณ ช่อมพฤกษ์, “ปฏิทินข่าวภาคใต้,” [รัฐมิแล](#) (กันยายน-ธันวาคม 2525): 6.

ตำบลโนะ อำเภอสู่โขงโก-ลก จังหวัดนราธิวาส และการปะทะเปิดไฟสงครามวันฮารีรายอเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม ทำให้มีผู้บาดเจ็บ 42 คน เสียชีวิต 2 คน ในเหตุการณ์แรกหนังสือพิมพ์ชาวไทย เชื่อว่าเป็น การดำเนินการเพื่อข่มขวัญไม่ให้เด็กนักเรียนไปเรียนหนังสือ ส่วนเหตุการณ์ที่สองมีลักษณะของการ ตอบโต้การปราบปรามของเจ้าหน้าที่และแสดงอิทธิพลให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของพวโล³⁵²

ในช่วงปี 2526 เจ้าหน้าที่ยังคงส่งกำลังเข้าพิสูจนทราบกองกำลังของพวโลในพื้นที่ต่างๆ และได้มีการปะทะกับกองกำลังดังกล่าวประปราย วันที่ 27 ธันวาคม ได้เกิดการปะทะกับพวโลกลุ่มนายดอ เลื้อย ตะโล๊ะเว บริเวณบ้านบาโงแจเกาะ ตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา³⁵³ เมื่อถึงปี 2528 พ.อ.สุเทพ เทพสุธา ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการชายแดนทั่วไป ศูนย์อำนวยการร่วม กองบัญชาการทหารสูงสุด ให้ข้อมูลว่าพวโล

“...ยังทยอยส่งกำลังติดอาวุธเข้ามาปฏิบัติการในไทย โดยเฉพาะหน่วยก่อ วินาศกรรม เพื่อสมทบกับกองกำลังซึ่งปฏิบัติการในเขตไทย ปัจจุบันไม่ปรากฏการปฏิบัติ ทางทหาร แต่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองในบางพื้นที่ เช่น ตำบลเปาะเล้ง ตำบลพร่อน อำเภอมือเมือง ยะลา ตำบลเบตง ตำบลอัยเยอร์เวง อำเภอบะตัง ยะลา”³⁵⁴

5.3.1.4. การก่อการของกลุ่มอื่นๆ

การก่อการของกลุ่มอื่นๆที่อยู่นอกเหนือกลุ่มบีอาร์เอ็นหรือพวโล และกลุ่มที่ไม่สามารถระบุได้ ว่าสังกัดกลุ่มหลักกลุ่มใด การก่อการของขบวนการกลุ่มย่อยในระยะนี้ส่วนใหญ่จะเน้นการยิงสังหาร ฝายตรงกันข้ามหรือบุคคลที่เอาใจออกห่างจากกลุ่มตนเป็นสำคัญ ดิง ภูแบสาลอ นับเป็นกลุ่มหนึ่งที่ก่อ การยิงสังหารในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ปี 2525 โดยการสังหารนายดอเลาะ ยะ ขณะกรีดยางในพื้นที่ ตำบลบุกิต อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส การยิงถล่มบ้านของนายแยนา สาและ ในตำบลมะกรูด อำเภอคอกโพธิ์ จังหวัดปัตตานีในเดือนถัดมาของกองกำลังไม่ทราบกลุ่ม³⁵⁵

³⁵² เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 2 และ 3 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 96, 123

³⁵³ “ขจก.ที่ อ.บันนังสตา ยะลา ลอบซุ่มยิงเจ้าหน้าที่ขณะปฏิบัติงานอีก,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าว ภูมิภาค รอบค้ำ 1 มกราคม 2527): 2.

³⁵⁴ “สถานการณ์ ขจก. และ จคม. ช่วงปลายปีที่แล้วต่อต้นปีนี้,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 24 มกราคม 2528): 4.

³⁵⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 1 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 26, 41.

เดือนกุมภาพันธ์ ปี 2528 คนร้ายใช้อาวุธยิงถล่มรถโดยสารสายอำเภอเบตง-บ้านอัยเยอร์เบอ์จ้ง จังหวัดยะลา ทำให้มีผู้เสียชีวิต 4 คน บาดเจ็บ 22 คน³⁵⁶ เดือนกรกฎาคมปีเดียวกัน ได้มีคนร้ายใช้อาวุธเอ็ม. 16 ยิงสังหารนายดุสิต หะยะ ผู้ใหญ่บ้านสันติ 2 หมู่ 6 ตำบลแม่หวาด อำเภอธารโต จังหวัดยะลา และนายการिया มะฮูดู ประชาชนบ้านเขื่อนบางลาง หมู่ 1 ตำบลเขื่อนบางลาง อำเภอบันนังสตา เหตุเกิดบนถนนศรีบางลาง หมู่ 5 อำเภอบันนังสตา ในเดือนเดียวกันยังเกิดเหตุยิงสังหารนายยะโกะ เจะเต๊ะ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรักษาความสงบ หมู่ที่ 9 ตำบลปะแต อำเภอยะหา จังหวัดยะลา³⁵⁷ เดือนพฤษภาคมปี 2529 เกิดเหตุยิงสังหารนายหะมะ แด ประชาชนตำบลเก็ระอ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา³⁵⁸

การวางระเบิดและยิงถล่มขบวนรถไฟยังเป็นอีกหนึ่งเหตุการณ์ที่กองกำลังเหล่านี้ใช้ในการปฏิบัติการในช่วงปี 2525³⁵⁹ ปี 2527 ยังมีข่าวการเคลื่อนไหวของกลุ่มนายสะตอปา อกาโตะ ในเขตพื้นที่บ้านละโอ ตำบลชากอ อำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส เนื่องจากกลุ่มนี้มีฐานกำลังอยู่ในภูเขาบ้านละโอในเขตพื้นที่เดียวกัน³⁶⁰ รวมถึงการขัดขวางการตัดถนนเข้าพื้นที่หมู่ 8 ตำบลบ้านเหนือ อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลาของกองกำลังไม่ทราบกลุ่มเมื่อประมาณปี 2528³⁶¹ และในปีเดียวกันนี้ประชาชนหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง (อพป.) หมู่ที่ 7 ตำบลมาโมง กิ่งอำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส โดยการนำของนายยะบา สุหลง ผู้ใหญ่บ้านได้นำกำลังประชาชนเข้าชุมโจมดี กองกำลังกลุ่มนายมะยา เอะ ซึ่งเคลื่อนไหวขอเสบียงอาหารในละแวกดังกล่าว³⁶²

³⁵⁶ “คนร้ายซุ่มยิงรถโดยสารที่ยะลาสองคันรวมมีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บรวม 26 คน,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 26 กุมภาพันธ์ 2528): 1.

³⁵⁷ “ขบวนการโจรก่อการร้ายลอบยิงผู้ใหญ่บ้าน-ราษฎรที่เขื่อนบางลางเสียชีวิตอีกเมื่อวานนี้,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 5 กรกฎาคม 2528): 1;

³⁵⁸ “ตายคาได้ร่มเย็น,” ข่าวใต้ (1 มิถุนายน 2528): 1, 10.

³⁵⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/330 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-18 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปีก 46 หน้า), หน้า 6.

³⁶⁰ “ขจก. กลุ่มอิทธิพลที่นราธิวาส ออกปรากฏตัวที่ อ.ศรีสาคร,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 21 มิถุนายน 2527): 3.

³⁶¹ ยูซุฟ เอ็น อานาม, “ห้วงบ้านกังวลเมือง,” ข่าวใต้ (16 พฤษภาคม 2528): 4.

³⁶² “ผวจ.นราธิวาส เยี่ยมราษฎรที่ปะทะกับกลุ่มโจร,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 23 พฤศจิกายน 2528): 3.

5.3.1.5. ความรุนแรงกับค่าคุ้มครอง

การเรียกค่าคุ้มครองเป็นปฏิบัติการที่กองกำลังต่อต้านรัฐต้องดำเนินการเพื่อหารายได้มาหล่อเลี้ยงหน่วยหรือองค์กรของตน ให้สามารถดำเนินการต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายทั้งในระยะสั้นและระยะยาว วิธีการในการเรียกค่าคุ้มครองจากขจก. จะเน้นวิธีการให้ได้มาซึ่งค่าคุ้มครองประมาณ 4 วิธีการใหญ่ๆ คือ การจับตัวประกัน การปิดถนน การปิดสวนยาง และการวางระเบิด การปฏิบัติการในลักษณะของการจับตัวประกันเพื่อเรียกค่าไถ่ เห็นได้จากในกรณีการบุกจับนายสามารถ นวลเจริญ นางสาวศิริกุล เกื้อกุล และ ด.ญ.สมบุรณ์ มโนชีพ ซึ่งกำลังท่องเที่ยวอยู่ในบริเวณน้ำตกซีโป ตำบลเฉลิม อำเภอกะปง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม ปี 2525 เพื่อเรียกร้องเงินจำนวน 100,000 บาทจากญาติ³⁶³ การบุกเข้าจับตัวหรือลักพาตัวเห็นได้ว่าเป็นการดำเนินการอย่างมีเป้าหมาย นั่นคือ เหลือส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่ทางกองกำลังรัฐข้อมูลว่าเป็นคนมีฐานะ สามารถที่เรียกร้องเงินค่าประกันตัวจากญาติของเหยื่อดังกล่าวได้ แต่อย่างไรก็ตามเงินจำนวนดังกล่าวยังสามารถต่อรองได้ โดยการที่ญาติของเหยื่อขอความช่วยเหลือจากผู้นำชุมชนที่เป็นมุสลิม อดีตสมาชิกกองกำลังที่มอบตัวแล้ว หรือผู้ที่สามารถเจรจากับขบวนการเหล่านี้ได้

การจับตัวเรียกค่าไถ่คนมีฐานะในพื้นที่เห็นได้ชัดเจนจากกรณีของการบุกจับตัวผู้จัดการเหมืองแร่ชลรัตน์ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี หากแต่กองกำลังไม่สามารถจับตัวผู้จัดการได้จึงได้จับตัวนายเพิ่ม แก้วชวน ที่เป็นรองผู้จัดการเหมือง และนางยุพา หวังสกุล โดยนำทั้งสองคนไปกักขังไว้ในเขตตำบลปล่องหอย กิ่งอำเภอกะปง เจ้าหน้าที่คาดว่าเป็นการดำเนินการของนายอาแว ซือตัง อดีตคนงานซึ่งร่วมกับกองกำลังกลุ่มดอเลาะ ตาโละแวง³⁶⁴ สองคล้อยกับสิ่งที่นายเสนีย์ มะดากะกุล ส.ส. จังหวัดนราธิวาสในขณะนั้น กล่าวไว้ว่า “นโยบายของขจก.ต้องการกระทำกับคนมีเงิน”³⁶⁵

การดำเนินในลักษณะดังกล่าวแห่งหนึ่งจึงกลายเป็นวิธีหาเลี้ยงชีพ³⁶⁶ของกองกำลังเหล่านี้มากกว่าจะเป็นการหาทุนทรัพย์ในการปฏิบัติการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกองกำลัง หากแต่เกิดขึ้นเพื่อเป้าหมายในตัวของมันเองคือ เพื่อเป็นทุนในการหล่อเลี้ยงให้กองกำลังของตนยังคงมีชีวิตต่อไปเท่านั้น มีข่าวลือว่ากองกำลังเหล่านี้ได้ขายจดหมายเรียกค่าคุ้มครองเป็นแผ่นมีลายเซ็นสมาชิกที่มี

³⁶³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/212](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีกที่ 2 ในจำนวน 5 ปีก), หน้า 78.

³⁶⁴ เรื่องเดียวกัน (ปีกที่ 5 ในจำนวน 5 ปีก), หน้า 220.

³⁶⁵ เรื่องเดียวกัน (ปีกที่ 2 ในจำนวน 5 ปีก), หน้า 94.

³⁶⁶ คำดังกล่าวเป็นคำที่ทางสำนักงาน กองบัญชาการทหารสูงสุด เป็นผู้ใช้ ดู เรื่องเดียวกัน (ปีกที่ 1 ในจำนวน 5 ปีก), หน้า 26.

ชื่อเสียงของกองกำลังกำกับไว้ พร้อมประทับตราประจำกองกำลัง โดยขายแผ่นละ 500 บาท เมื่อได้เงินค่าคุ้มครองสมาชิกกองกำลังที่ได้เซ็นชื่อไว้ในจดหมายจะหักเปอร์เซ็นต์อีกเล็กน้อย³⁶⁷

ส่วนการปิดถนนยังคงเป็นปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในช่วงต้นและปลายปี 2525 เมื่อเกิดเหตุการณ์ปล้นรถบรรทุกไม้แปรรูป รถบรรทุกน้ำมัน รถปิคอัพ บนถนนเพชรเกษม เขตตำบลท่ากำชำ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี และต่อมากลุ่มนายยูโซะ ไชเน่า ได้นำกำลังเข้ามาปิดถนนสายหาดใหญ่-ปัตตานี เพื่อเรียกค่าคุ้มครองจากผู้โดยสารของรถเมลล์ของบริษัทไทยเดินรถ ในพื้นที่หมู่ 6 ในเขตพื้นที่เดียวกันกับเหตุการณ์แรก³⁶⁸ ส่วนการเรียกค่าคุ้มครองโดยการปิดสวนยางในเวลานี้ มีการปฏิบัติการของกลุ่มนายรอชะ รามันและกลุ่มนายเจ๊ะกูเบง ซึ่งตะเวนข่มขู่เจ้าของสวนยางในพื้นที่บ้านบางกลาง ตำบลแม่หวาด อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา โดยการให้เสียค่าคุ้มครองรายละ 5,000 หากผู้ใดไม่ทำตามจะดำเนินการปิดสวนยางไม่ให้เข้าไปกรีต และทางกองกำลังจะไม่ให้ความปลอดภัยในชีวิต³⁶⁹ และยังมีเหตุการณ์กราดยิงนายนอรอแม ดีชะอะ ซึ่งเจ้าหน้าที่เชื่อว่าเป็นการเรียกค่าคุ้มครองจากการปิดสวนยางของนายนอรอแมไม่ได้ ในพื้นที่ตำบลสะอะ อำเภอมือ จังหวัดยะลา³⁷⁰

ปฏิบัติการที่ใช้ระเบิดในการแสดงอิทธิพลหรือข่มขู่เพื่อให้ได้มาซึ่งค่าคุ้มครอง เกือบทั้งหมดเป็นการก่อการต่อแหล่งธุรกิจในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นร้านอาหาร เหมืองแร่ ร้านค้า ร้านรับซื้อยางพารา โรงเลื่อยไม้ โดยระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนกันยายน ปี 2525 เกิดเหตุระเบิดอย่างน้อย 2 ครั้ง สถานที่เกิดเหตุคือ ร้านอาหารจิตรวิบูลย์โภชนา บริเวณโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบางลาง ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา และเหมืองแร่ในเขตตำบลอัยเยอร์เวง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา³⁷¹ เดือนมีนาคม ปี 2526 ยังเกิดเหตุระเบิดหน้าร้านขายยาไทยแลนด์ฟาร์มาซี ถนนนาเกลือ อำเภอมือ จังหวัดปัตตานี³⁷²

³⁶⁷ “นักธุรกิจนิรนาม,” ข่าวใต้ (21 มิถุนายน 2532): 7.

³⁶⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 1 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 10, 170.

³⁶⁹ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 2 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 97.

³⁷⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/330 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-18 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปี 46 หน้า), หน้า 1.

³⁷¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/212 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 2 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 55. ; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525), หน้า 168.

³⁷² ปราโมทย์ กระมุก และระวีวรรณ ซ่อมพฤกษ์, “ปฏิทินข่าวภาคใต้,” รัฐมิแล (พฤษภาคม-สิงหาคม 2526): 7.

ในปี 2527 เหตุระเบิดเพื่อขู่ขอค่าคุ้มครองยังเกิดในร้านรับซื้อยางพาราในเขตตำบลยะหา อำเภอยะหา จังหวัดยะลา³⁷³ และยังมีข่าวเรื่องการเคลื่อนกำลังเข้าแสดงอิทธิพลของกลุ่มมะ สู่โง บาดู ในพื้นที่บ้านไอกะลูแป ตำบลบางตง อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส เพื่อขอเงินค่าคุ้มครองจาก ประชาชนในพื้นที่และห้ามประชาชนร่วมมือกับทางการ³⁷⁴ เมษายน 2528 ยังเกิดเหตุระเบิดใส่ โรงเลื่อยไม้ปาหัง หมู่ที่ 1 ตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ในสถานที่เกิดเหตุพบ จดหมายขอค่าคุ้มครองโรงเลื่อยปาหังและโรงเลื่อยอื่นที่อยู่ในละแวกเดียวกันอีกสองแห่ง โดยระบุ จำนวนเงินค่าคุ้มครองกว่า 300,000 บาท จดหมายลงชื่อนายมะยาเต็ง ลือเน็ง สังกัดกลุ่มนายดอเลาะ ตะโละเว³⁷⁵ เจ้าของโรงเลื่อยปาหังยังถูกคุกคามอีกครั้งในเดือนกรกฎาคมปีเดียวกัน โดยคนร้ายได้ใช้ ปืนยิงรถสิบล้อบรรทุกไม้ซุงของนายเสถียร อัสวสุพรรณ ผู้เป็นเจ้าของ³⁷⁶ การคุกคามโรงเลื่อยไม้เกิด จากการที่โรงเลื่อยไม้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็น “กิจการที่ค่อนข้างร้ายและมั่นคงกิจการ หนึ่ง”³⁷⁷

ตั้งแต่เดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม ปี 2528 มีการส่งจดหมายเรียกค่าคุ้มครองประชาชนใน จังหวัดในเขตจังหวัดปัตตานีและนราธิวาส รวม 8 ครั้ง มีการวางระเบิด 2 ครั้ง ส่วนจังหวัดยะลาถูก ข่มขู่ขอค่าคุ้มครองด้วยการยิงรถ 4 ครั้ง มีประชาชนเสียชีวิต 4 คน ส่วนจังหวัดนราธิวาสมีการยิง รถยนต์ 1 ครั้ง ส่วนจังหวัดสงขลามีเหตุระเบิดโรงงาน 1 ครั้ง ในภาพรวมจังหวัดนราธิวาสเป็นจังหวัด ที่เกิดเหตุการณ์คุกคามประชาชนจากขจก.มากที่สุดในช่วงเวลานี้³⁷⁸

กรณีการใช้ระเบิดในการข่มขู่ขอค่าคุ้มครองยังเกิดขึ้นอีกอย่างน้อย 2 หนในปีเดียวกันนี้ คือ การวางระเบิดในสวนยางพาราของตระกูลธำรงวัฒนาซึ่งเป็นตระกูลคบตีเก่าแก่และมีชื่อเสียงของ จังหวัดชายแดนภาคใต้ในเดือนพฤษภาคม และการขว้างระเบิดใส่โรงเลื่อยเงาะกาโป หมู่ที่ 3 อำเภอ

³⁷³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2527/82](#) ปัญหาภาคใต้และนโยบายได้ร่วมเขียนของพลเอกหาญ ลีนา นนท์ (3 พฤษภาคม-27 ธันวาคม 2527) (ปีที่ 2 ในจำนวน 2 ปี), หน้า 61.

³⁷⁴ “ขจก. กลุ่มใหญ่ออกปรากฏตัวเพื่อเรียกเงินค่าคุ้มครองที่ อ.รือเสาะอีก,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 8 มกราคม 2527): 3.

³⁷⁵ “ระเบิดปาหังแผน “โจรเชือดไก่” จองเวรเศรษฐีโรงเลื่อย 4 ปี,” ข่าวใต้ (6 เมษายน 2528): 1, 10.; ข่าวใต้ (11 เมษายน 2528): 2, 9.

³⁷⁶ “ขจก. เริ่มก่อวินในพื้นที่สองอำเภอที่ยะลาอีก,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 5 กรกฎาคม 2528): 1.

³⁷⁷ “ระเบิดปาหังแผน “โจรเชือดไก่” จองเวรเศรษฐีโรงเลื่อย 4 ปี,” ข่าวใต้ (11 เมษายน 2528): 2, 9.

³⁷⁸ “โจร 4 จังหวัดยังขุก จดหมาย ขอเงินสถิติพุ่งพรวด!,” ข่าวใต้ (21 เมษายน 2528): 1, 10.

บันนังสตา จังหวัดยะลา ในเดือนมิถุนายนปีเดียวกัน³⁷⁹ เมื่อเข้าสู่ปี 2530 มีการวางระเบิดหน้าบริษัท รถมร่วม บขส. จำกัด (รถปรับอากาศ) ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณถนนพิมลชัย อำเภอเมืองยะลา ที่เกิดเหตุพบจดหมายขอค่าคุ้มครองที่ลงชื่อนายอาบูร์ ยาบา โดยขอค่าคุ้มครองจำนวน 300,000 บาท และระบุว่าหากไม่จ่ายค่าคุ้มครองนอกจากบริษัทจะถูกทำลายแล้ว เส้นทางสายยะลา-กรุงเทพฯ จะถูกปิดด้วย³⁸⁰ แต่ทาง พตท.เกษียณ อารังสัจย์ สารวัตรใหญ่สถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองยะลา เห็นว่าเหตุการณ์นี้ไม่ได้เป็นการก่อการของกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่แต่อย่างใด เนื่องจากกลุ่มเหล่านี้ได้หมดบทบาทลงไปแล้ว หากแต่เป็นฝีมือของกลุ่มวัยรุ่นในพื้นที่ที่ต้องการหาเงินเท่านั้น³⁸¹

5.3.1.6. การปะทะและการปราบปราม “ขบวนการโจรก่อการร้าย”

ในปี 2524 ได้มีคำสั่งของกองทัพอากาศที่ 4 ที่ 751/2524 และคำสั่งกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ที่ 448/2524 ให้ใช้ชื่อว่า “นโยบายได้ร่มเย็น” โดยอาศัยพื้นฐานของนโยบาย 66/2523 ที่มุ่งแก้ปัญหาขบวนการก่อการร้ายในประเทศด้วยแนวทางสันติวิธี³⁸² คำสั่งดังกล่าวออกมาในสมัยที่พล.ท.หาญ ลีนาพันธ์ เป็นแม่ทัพภาคที่ 4 สาระสำคัญของนโยบายได้ร่มเย็น คือ การมุ่งเน้นสร้างความปลอดภัยให้เกิดขึ้นกับประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ทุกเชื้อชาติทุกศาสนา โดยรัฐจะทำหน้าที่คุ้มครองประชาชนทุกกลุ่มจากกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบในพื้นที่ และจะเปลี่ยนพื้นที่ชายแดนไทย-มาเลเซียให้เป็นพื้นที่ปลอดภัย เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดชายแดนภาคใต้และสร้างความสัมพันธ์อันดีกับมาเลเซีย รัฐจะกำจัดกลุ่มอิทธิพลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งจะทำให้ประชาชนทุกกลุ่มมีสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม นอกจากนี้รัฐจะสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นแก่ข้าราชการในพื้นที่กับประชาชนที่เป็นมุสลิม โดยจะขจัดความแตกแยกระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชาวมุสลิมให้หมดไป ในการนี้จะดำเนินการกำหนดมาตรการที่ชัดเจนในการรักษาความปลอดภัยแก่ประชาชน ยกย่องคุณภาพชีวิตของชาวมุสลิมในพื้นที่ และยังคงจะ

³⁷⁹ “ระเบิดสวนเศรษฐกิจ “อ่าวพัฒนา” หมายถึงชีวิตคนงานกรีดยาง,” ข่าวใต้ (16 พฤษภาคม 2528): 1; “ต้อนรับผู้กำกับฯคนใหม่ ระเบิดโรงเลื่อย “เงาะกาโป”,” ข่าวใต้ (6 มิถุนายน 2528): 1, 10.

³⁸⁰ “สารวัตรใหญ่ ชี้ระเบิดบริษัทรถทัวร์ ฝีมือวัยรุ่นหาเงินเที่ยวงาน,” ข่าวใต้ (16 พฤษภาคม 2530): 1, 6.

³⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

³⁸² วิศิษย์ อัจฉิมวงษ์, “ปัญหา ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้” รัฐสารภิรักษ์ 30, 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2531): 49. และ วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, ทัศนคติเรื่องความขัดแย้งของประชาชนใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้และทางเลือกอื่นในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในภูมิภาค (กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, 2549), หน้า 111.

ผลักดันให้ชาวมุสลิมได้มีส่วนร่วมในการปกครองของรัฐบาลเพื่อจัดการแบ่งแยกระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม³⁸³

ภายใต้นโยบายดังกล่าวก่อให้เกิดปฏิกิริยาจากภาครัฐต่อกองกำลังติดอาวุธกลุ่มต่างๆในพื้นที่สองด้าน ด้านที่หนึ่งนำมาซึ่งการทุ่มกำลังเจ้าหน้าที่ในการปราบปรามกองกำลังติดอาวุธทุกกลุ่มเพื่อให้จังหวัดชายแดนภาคใต้กลายเป็นพื้นที่สงบและมีสันติภาพ และในอีกด้านหนึ่งที่ได้ดำเนินการควบคู่กันคือ การให้โอกาสสมาชิกของกองกำลังติดอาวุธทุกกลุ่มทุกอุดมการณ์วางอาวุธและกลับเข้ามาเป็น “ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย” กับทางการ ในส่วนนี้จะขออธิบายให้เห็นถึงปฏิบัติการปราบปรามกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐ โดยเฉพาะกลุ่มขบวนการโจรก่อการร้าย

นอกจากนโยบายได้เริ่มเย็นแล้ว นับตั้งแต่มีการร่วมมือกันระหว่างไทยกับมาเลเซียในการปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์มลายา (พคม.) ซึ่งใช้ไทยเป็นฐานกำลังในการปฏิบัติประเทศมาเลเซีย ปัญหาการขอความร่วมมือจากรัฐบาลมาเลเซียในการร่วมมือและช่วยเหลือไทยในการปราบปรามขจก. เป็นสิ่งที่ปัญหาของรัฐบาลไทยมาโดยตลอด ในปี 2525 ซึ่งพล.ท.หาญ ลีนาพันธ์ เป็นแม่ทัพภาคที่ 4 พล.ท.หาญ ได้ยืนยันความคิดที่จะให้มาเลเซียร่วมมือในการปราบปรามกองกำลังกลุ่มนี้มากกว่าที่เป็นอยู่ ในขณะที่ทางมาเลเซียได้ยืนยันกรานที่จะไม่ยอมรับว่าปัญหาขจก. ที่หลบหนีเข้ามาใช้มาเลเซียในฐานะพักพิงอยู่เสมอว่า เป็นศัตรูร่วมที่มาเลเซียจะต้องร่วมมือปราบปราม³⁸⁴ พล.ท.หาญ จึงเรียกร้องให้มีการทบทวนข้อตกลงชายแดนไทย-มาเลเซีย ซึ่งตามข้อตกลงไม่ได้ระบุให้ขจก. เป็นศัตรูร่วมมีเพียงพคม. เท่านั้นที่เป็นศัตรูร่วมกันของทั้งสองรัฐบาล ทางพล.ท. หาญ เห็นว่าข้อตกลงนี้ให้ประโยชน์กับทางมาเลเซียมากกว่าฝ่ายไทย เนื่องจากรัฐบาลไทยต้องร่วมมือทั้งโดยการส่งกองกำลังและเปิดพื้นที่ให้กำลังทหารของมาเลเซียเข้ามาปราบปรามพคม.ในเขตไทย แต่มาเลเซียกลับไม่ทำเช่นนั้นในกรณีของขจก.ที่หลบหนีไปใช้มาเลเซียเป็นฐานเช่นกัน

แต่รัฐบาลไทยกลับแจ้งต่อทางการมาเลเซียว่าความคิดดังกล่าวเป็นความคิดของพล.ท.หาญ มิได้เป็นความคิดของรัฐบาลแต่อย่างใด มาเลเซียจึงยืนยันและให้เหตุผลอีกครั้งว่า “ปัญหาโจรมุสลิม นั้นเป็นเรื่องภายในของไทย และว่ามาเลเซียเป็นประเทศมุสลิม และจะมีปัญหาเกี่ยวกับประเทศอื่นในโลก

³⁸³ ชานินทร์ ฝะอเมม, “นโยบายการแก้ปัญหาความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้” (สารนิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 90-92.

³⁸⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/162](#) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย-มาเลเซีย: ปัญหาชายแดนไทย-มาเลเซีย (11 มกราคม-28 สิงหาคม 2525) (จำนวน 1 ปีก 45 หน้า), หน้า 45.; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/214](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 5 ในจำนวน 5 ปีก), หน้า 214.

มุสลิม ถ้าวางไปปราบคนมุสลิมด้วยกัน”³⁸⁵ แม้จะไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากมาเลเซียในการปราบปราม
ขจก. แต่นโยบายปราบปรามขจก. ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้นโยบายได้ร่มเย็นและการ
ดำเนินการของพล.ท.หาญ ทำให้เกิดนโยบายยกเลิกการจับภรรยาหรือญาติพี่น้องของขจก. มาเป็นข้อ
ต่อรองและบีบบังคับให้สมาชิกของกองกำลังขจก. มอบตัว แต่พล.ท.หาญประกาศว่าจะใช้ “วิธีการ
สอบถามความทุกข์สุขของญาติพี่น้องและชักจูงให้เข้ามามอบตัวแทน”³⁸⁶

ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน ปี 2525 ในเขตพื้นที่จังหวัดนราธิวาส มีการปะทะ
กันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับกองกำลังของขจก. อย่างน้อย 4 ครั้ง โดยเป็นการประสานกำลังระหว่าง
ตำรวจพลร่ม นาวิกโยธิน อส. และเจ้าหน้าที่ตำรวจ เข้าปิดล้อมในพื้นที่ภูเขาสูง บ้านเกาะปาโต๊ะ
ตำบลบางอ อำเภอระแงะ เทือกเขาบูโด เขตบ้านปะรุภาสะนอ ตำบลกะปอเหยาะ อำเภอยี่งอ และยัง
เข้าปราบปรามกองกำลังกลุ่มนายรอซะ ปือราซอ ในเขตอำเภอระแงะ เข้าปะทะกับกลุ่มนายมะรอซะ
ปาเซ ในเขตบ้านลูโบ๊ะสาวอ อำเภอบาเจาะ เกือบทุกครั้งสามารถยึดค่ายพัก อุปกรณ์ตำรังชีพ และ
สามารถสังหารสมาชิกของกองกำลังเหล่านี้ได้³⁸⁷ พล.ต.ปัญญา สิงห์ศักดิ์ดา ผบ.พตท. 43 ได้ให้ข้อมูลว่า
ตั้งแต่เดือนตุลาคมปี 2524 ถึงเดือนกันยายน 2525 สามารถยึดค่ายพักของขจก. ในพื้นที่จังหวัด
ชายแดนภาคใต้ทั้งหมด 40 แห่ง จากการปะทะกับกองกำลังติดอาวุธทุกกลุ่มกว่า 100 ครั้ง³⁸⁸ เดือน
ตุลาคมยังมีการปะทะกับกองกำลังกลุ่มนายมะ สุโหลงบาตู บนเทือกเขาบูโด ในเขตอำเภอรือเสาะ³⁸⁹
มะเนาะ ยูเด็นและคณะ ได้อธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ว่า

“...ผลการปราบปรามที่รุนแรงและต่อเนื่องของฝ่ายเจ้าหน้าที่บ้านเมือง สร้าง
ความบอบช้ำและสูญเสียอย่างยับเยินให้กับ ขจก. ในหลายพื้นที่ ขจก. ระดับผู้นำเสียชีวิต
หลายคน มีผู้หลงผิดหนีเข้ามามอบตัวต่อเจ้าหน้าที่มากขึ้นตามลำดับ การเคลื่อนย้ายกำลัง
พื้นที่เคลื่อนไหวและฐานที่ตั้งค่ายสามารถพิสูจน์ได้ค่อนข้างชัดเจน การปราบปรามและ

³⁸⁵ ปราโมทย์ กระทบ และระวีวรรณ ช่อมุพฤษ, “ปฏิทินข่าวภาคใต้,” *รัฐมิแล* 6, 2 (มกราคม-เมษายน 2526): 10.

³⁸⁶ ปราโมทย์ กระทบ และระวีวรรณ ช่อมุพฤษ, “ปฏิทินข่าวภาคใต้,” *รัฐมิแล* 6, 1 (กันยายน-ธันวาคม 2525): 10.

³⁸⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, *ก/1/2525/214* ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 1 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 8, 25, 47.; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, *ก/1/2525/212* ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 2 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 73.

³⁸⁸ ปราโมทย์ กระทบ และระวีวรรณ ช่อมุพฤษ, “ปฏิทินข่าวภาคใต้,” *รัฐมิแล* 6, 1 (กันยายน-ธันวาคม 2525): 7.

³⁸⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, *ก/1/2525/214* ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 4 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 196.

ทำลายอยู่ในวงแคบ การทหารขก.ตกอยู่ในฝ่ายเสียเปรียบทุกพื้นที่ การหลบหนีอยู่ในวงจำกัด หลังจากพ่ายแพ้ด้านการทหาร ขก.หันมารุกหนักในด้านการเมือง มีการประชุมในประเทศเพื่อนบ้านบ่อยครั้ง ส่วนภายในบริเวณค่ายพักแรมภูเขาลำปาง นราธิวาสและจังหวัดยะลา มีการประชุมปรับปรุงสลับเปลี่ยนกำลังแทนหัวหน้ากลุ่มที่เสียชีวิตในการปะทะกับเจ้าหน้าที่ อิทธิพลของขก.จึงถูกลดลง สามารถเปิดเป็นหมู่บ้านปลอดภัยได้หลายหมู่บ้าน ทำให้กำลังพลของ ขก.เริ่มอดอยากขาดแคลนอาหาร ทำการปล้นเรียกเก็บเงินค่าคุ้มครองบ่อยครั้ง เพื่อทดแทนที่ราษฎรบางกลุ่มเลิกให้การสนับสนุน”³⁹⁰ ซึ่งทำให้เห็นว่าในระยะเวลานี้กองกำลังติดอาวุธของขก.มีภาวะบอบช้ำเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ขก.ยังมี “...การขัดแย้งภายในเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนตัว การติดต่อประสานระหว่างกลุ่มถูกขัดขวาง ขก.ระดับรองหัวหน้าออกมามอบตัวมากขึ้น ทำให้กำลังแต่ละค่ายโดดเดี่ยวมากขึ้น การส่งกำลังบำรุงทำได้ด้วยความลำบาก แนวโน้มจะหันมามุ่งมั่นในเมืองและเรียกค่าคุ้มครองเพิ่มขึ้น เพื่อเบนความสนใจให้เจ้าหน้าที่พะวักพะวนถอนกำลังมาคุ้มครองความปลอดภัยในเมือง”³⁹¹

เมื่อถึงปี 2527 เจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามในเขตพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ยังทำการออกลาดตระเวนเพื่อทำการกวาดล้างกองกำลังติดอาวุธเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง โดยในเดือนมกราคมได้เข้าทำการปะทะกับกลุ่มนายสะตอปา กาโต๊ะ ในเขตพื้นที่บ้านกำปงบูเก๊ะ ตำบลบาตง อำเภอเรือเสาะ และยังเข้าปราบปรามกองกำลังติดอาวุธของกลุ่มนายมะ สุโงะบาตู ในเขตพื้นที่เดียวกัน ทั้งสองกลุ่มนับเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลในพื้นที่อำเภอเรือเสาะ แม้เข้าสู่เดือนมิถุนายนของปีเดียวกันการปะทะกับสองกลุ่มดังกล่าวก็ยังคงเกิดขึ้น ทางด้านอำเภอศรีสาครได้มีการนำกำลังเจ้าหน้าที่เข้าปราบปรามกลุ่มนายเซ็ง ปาลัส ในพื้นที่บ้านไอร์ตุย หมู่ที่ 6 ตำบลซากอ³⁹² ระหว่างวันที่ 1-6 พฤษภาคม 2528 เจ้าหน้าที่ตำรวจได้นำกำลังเข้าปราบปรามขก.กลุ่มต่างๆในพื้นที่อำเภอสุโงะปาตี อำเภอแว้ง และอำเภอระแงะ สามารถยึดอาวุธและสังหารสมาชิกของกองกำลังเหล่านี้บางส่วนได้ เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้

³⁹⁰ มะเนาะ ยูเด็น และคณะ, ห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูลและสงขลา)กับการบริหารงานของรัฐ: ศึกษารณีสุนัยอำนาจการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ม.ป.ท., 2526), หน้า 19-20.

³⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

³⁹² “เจ้าหน้าที่หลายพื้นที่ในนราธิวาสยกกำลังกวาดล้าง ขก. รวมซ้อน 3 วัน,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 25 มกราคม 2527): 1; “ขก. กลุ่มทรงอิทธิพลที่ อ. เรือเสาะ นราธิวาส เปิดปะทะ 3 ครั้งกับเจ้าหน้าที่อีก,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 13 มิถุนายน 2527): 2; “เจ้าหน้าที่เกิดปะทะกำลังขก. ที่ อ.ศรีสาคร นราธิวาสอีก,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 1 กรกฎาคม 2527): 2.

นายธวัชชัย สมสมาน ผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาสในขณะนั้นแสดงความยินดีต่อผลงานดังกล่าว เนื่องจากทำให้ประชาชน “รอดพ้นจากความเสียหายของโจรก่อการร้าย”³⁹³

ทางด้านจังหวัดยะลา เจ้าหน้าที่ตำรวจได้เข้าปะทะพวกลูกมุนายดอเลาะ ตะโล๊ะเว เจ้าหน้าที่ที่สามารถยึดค้าย อาวุธ เครื่องเวชภัณฑ์ และสังหารกองกำลังกลุ่มนี้ไป 4 คน เมื่อเดือนกันยายน ปี 2525³⁹⁴ ปี 2527 ตำรวจหน่วยปฏิบัติการพิเศษ จังหวัดยะลา ภายใต้การนำของ ร.ต.ถาวร ชุมทอง ได้นำกำลังเข้าพิสูจน์ทราบกองกำลังของขก.ในพื้นที่บ้านจาเราะซีโปะ ตำบลสะเอ๊ะ อำเภอเมืองยะลา แต่สามารถยึดได้เพียงแค่อายุเปลา³⁹⁵ พ.ท.บัญญัติ ขวาลศิลป์ ผู้ช่วยหัวหน้ากองกิจการพลเรือน กองทัพอากาศที่ 4 รายงานว่า ระหว่างเดือนตุลาคม ปี 2526-กันยายน ปี 2527 เจ้าหน้าที่รัฐได้เข้าทำการปะทะกับขก. 15 ครั้ง ยึดค้ายได้ 15 แห่ง เจ้าหน้าที่เชื่อว่ากองกำลังของขก.ในขณะนี้มีอยู่ทั้งหมดประมาณ 120 คน มีแนวร่วม 650 คน และมีกำลังหนุนประมาณ 3,000 คน³⁹⁶เดือนพฤศจิกายน ปี 2527 ตำรวจหน่วยปฏิบัติการพิเศษ 1235 ภายใต้การนำของ ร.ต.ท.สุรชาติ รักชูชื่น ได้เข้าทำการกวาดล้างกองกำลังของกลุ่มนายเซ็ง พร่อน บริเวณเทือกเขาบ้านบังโอบ ตำบลลำพะยา อำเภอเมืองยะลา³⁹⁷

แต่การโหมปราบปรามกองกำลังติดอาวุธเหล่านี้ของภาครัฐ เป็นการบีบให้กองกำลังได้ตอบสนองโดยการกำจัดข้าราชการนอกฝ่ายปราบปรามและมุสลิมในพื้นที่ที่ช่วยเหลืองานข่าวในการปราบปรามของรัฐ เช่นในกรณีของการสังหารนายอุสมาน หะยียี่ ข้าราชการครู โรงเรียนบ้านกุแย ตำบลสะเอ๊ะ อำเภอเมืองยะลา ซึ่งเจ้าหน้าที่เชื่อว่าเป็นฝีมือของกลุ่มนายดอเลาะ ตะโล๊ะเว³⁹⁸ ในปีเดียวกันนี้ นอกจากจังหวัดยะลาและนราธิวาสแล้ว ในพื้นที่เขตอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา เจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) 4392 และเจ้าหน้าที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอสะบ้าย้อย ได้เข้าปราบปรามกองกำลังกลุ่มนายไซสูง นาโต้ ซึ่งมีเคลื่อนไหวอยู่ในเขตรอยต่อของสามจังหวัด คือ

³⁹³ “ผู้ว่าฯ ดีใจ 6 วันโจรตาย ยึดปืนเพียบ! กำนัลเงินธารน้ำใจทั่วถึง,” ข่าวใต้ (6 มิถุนายน 2528): 1, 10.

³⁹⁴ ปราโมทย์ กระจุก และระวีวรรณ ชุ่มพฤษ์, “ปฏิทินข่าวภาคใต้,” รัฐมิแล 6, 1 (กันยายน-ธันวาคม 2525): 6.

³⁹⁵ “นพพ. ยะลา ยึดค้าย ขก. 12 หลัง ร.ต.ต. บาดเจ็บหนึ่งคน,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 2 มกราคม 2527): 1.

³⁹⁶ หอดจดหมายเหตุ, ก/1/2527/82 ปัญหาภาคใต้และนโยบายได้รรมเย็นของพลเอกหาญ สีนานนท์ (3 มกราคม-27 ธันวาคม 2527) (ปีที่ 2 ในจำนวน 2 ปี), หน้า 61.

³⁹⁷ “นพพ. 1235 ยะลา ปะทะกับ ขก.ผลตำรวจสาหัสหนึ่งคน,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 20 พฤศจิกายน 2527): 2.

³⁹⁸ “ผบ.พตท. 43 มอบเงิน 37,875 บาท ให้ผู้เสียชีวิตที่ช่วยราชการปราบ ขก. .,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 7 ตุลาคม 2527): 3.

ปัตตานี ยะลา และสงขลา และมีกลุ่มอพยพประชาชนในเขตบ้านแกแคะ ตำบลบ้านโหนด อำเภอ สะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา อยู่เสมอ³⁹⁹

ปี 2528 การกวาดล้างกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่จังหวัดยะลาที่ยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เดือนกุมภาพันธ์ นายวิเชียร สุวรรณรัตน์ นายอำเภอยะลา ได้นำกำลังเข้ากวาดล้างกลุ่มนายหะรงค์ ลีเต ในบ้านปอเยาะ หมู่ที่ 4 ตำบลกาบัง อำเภอเมืองยะลา ในพื้นที่เดียวกันนี้นายวิเชียรยังสืบทราบว่ากองกำลังกลุ่มนายเปาะลาญ ได้เข้ามาเคลื่อนไหวอีกกลุ่มหนึ่งจึงมีการส่งกำลังเจ้าหน้าที่เข้าทำการปราบปรามกองกำลังกลุ่มนี้บริเวณภูเขาบาตูกานัง⁴⁰⁰

ตารางที่ 11: ตารางแสดงการก่อการของขบวนการโจรก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในรอบปี 2528 (นับเป็นจำนวนครั้ง)⁴⁰¹

จังหวัด	ฟูโล	ปีอาร์เอ็น	กลุ่มอื่นๆ
ยะลา	9	13	-
นราธิวาส	2	6	2
ปัตตานี	-	-	2
สงขลา	-	1	-

จากข้อมูลของสำนักงานจังหวัดยะลาระบุว่า แม้ในปี 2529 ยังมีขจก. เคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่ จังหวัดยะลาอีกกว่า 14 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนายรอซหะหรือรอซา บูราซอ หรือเจ๊ะกูเป็ง กลุ่มนายดาโอ๊ะ บูรากาซิง กลุ่มนายเจ๊ะกูมิ กลุ่มนายเจ๊ะมะอิง ตีสะเอ๊ะ กลุ่มนายกอเดร์ แกแคะ กลุ่มนายบง กลุ่มนาย ไชนุง กลุ่มนายมะ สุโห่งบาตู กับนายสะตอปา กลุ่มนายดาโอ๊ะ ตีสะเอ๊ะ ทั้งหมดสังกัดปีอาร์เอ็น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มนายดอเลาะ ตะโล๊ะเว กลุ่มนายกอเดร์ เกียะ กลุ่มนายดอเลาะ นาโต้ กลุ่มนาย

³⁹⁹ “ตชด. ปะทะ ขจก.ที่สะบ้าย้อย สงขลา,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 7 พฤษภาคม 2527): 1.

⁴⁰⁰ “พื้นที่ 2 อำเภอที่ยะลาเกิดปะทะกับ ขจก. และ จคม. อีก,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 26 กุมภาพันธ์ 2528): 1.; “ขจก.กับเจ้าหน้าที่เกิดปะทะกันขึ้นอีกที่ อ.ยะหา,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 23 สิงหาคม 2528): 2.

⁴⁰¹ ปรับปรุงจาก ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, สถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ (เอกสารอัดสำเนา), หน้า 3 อ้างถึงใน ดร.ณิ บุญภิบาล, การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส กับจังหวัดสตูล ซึ่งมีผลกระทบต่อการศึกษา (สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2530), หน้า 79.

รอยะ โคนิบง และกลุ่มนายกองยา หะยีนาอิ่ง ที่สังกัดขบวนการพูโล⁴⁰² ส่วนจังหวัดนราธิวาสมีการเคลื่อนไหวยุทธ์ทั้งพูโลและบีอาร์เอ็น โดยพูโลมีการเคลื่อนไหวยุทธ์ 8 กลุ่มย่อย มีกำลังปฏิบัติการ 100 คน ส่วนบีอาร์เอ็นมีกำลังปฏิบัติการอยู่ราว 160 คน⁴⁰³

5.3.1.7. การมอบตัวของกองกำลังติดอาวุธและการลดลงของความรุนแรง

“...ชาวไทยมุสลิมที่ชายแดนไทย-มาเลเซีย พอใจและร่วมมือลงมาก ชก.ตอนนี้ก็ออกมามอบตัวกันใหญ่ ที่อยู่ในมาเลเซียก็ถืออาวุธออกมามอบตัว ตัวจักรสำคัญออกมาเกือบหมดแล้ว...เรื่องการจับครุ เผาโรงเรียนเจียบไม่ปรากฏให้เห็นอีก...เดี๋ยวนี้ครูไปไหนมาไหนสบายมากครับ...ชก.ที่ออกมามอบตัวอยู่ได้ 3 คำคือ ได้ร่วมมือ ปลอดภัย และ พล.ท.หาญ เขารู้ทั้งหมดว่านโยบายได้ร่วมมือให้ความร่วมมือเขาอย่างไร ความคิดที่จะแบ่งแยกจะค่อยลดลงจนไม่มีเหลือ (นั่นทำให้เห็นว่านโยบายได้ร่วมมือ)...ถูกต้องสอดคล้องกับความต้องการของเขา”⁴⁰⁴ “...พอเริ่มนโยบายได้ร่วมมือ ไทยพุทธ-ไทยมุสลิมไม่มีการฆ่ากัน ไม่มี ชก.มาฆ่าไทยพุทธ...แล้วพี่น้องไทยมุสลิมก็เป็นมิตรกับเรา ถึงฐานที่เราไม่เคยไปได้ เดี่ยวนี้ไปได้หมดทุกหนทุกแห่งใน 4 จังหวัด”⁴⁰⁵

การประกาศความสำเร็จของพล.ท.หาญ ลีนาพันธ์ แม่ทัพภาคที่ 4 ผู้ซึ่งมีบทบาทในการออกนโยบายได้ร่วมมือดังกล่าวเกิดขึ้นในปี 2526 ในขณะที่เดียวกันกลุ่มคนบางกลุ่มกลับเห็นว่านโยบายได้ร่วมมือที่พล.ท.หาญ ภาคภูมิใจในความสำเร็จนั้นไม่ได้ประสบความสำเร็จอย่างที่พล.ท.หาญคิด นายสัมพันธ์ ทองสมัคร ส.ส.จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นหนึ่งในกลุ่มคนเหล่านี้ที่ออกมาประกาศว่านโยบายได้ร่วมมือเป็น “แผนที่ดีทางตัวหนังสือ แต่ด้านการปฏิบัติล้มเหลว” เพราะข้าราชการและผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ไม่ให้ความร่วมมือในการดำเนินตามนโยบายนี้⁴⁰⁶ นายประกิจ อุตโตเมต รองปลัดกระทรวงมหาดไทย ได้วิจารณ์ไปถึงนโยบาย 66/23 ซึ่งเป็นที่มาของนโยบายได้ร่วมมือว่า ไม่

⁴⁰² สำนักงานจังหวัดยะลา, บรรยายสรุปจังหวัดยะลา 2529 (เอกสารอัดสำเนา), หน้า 40 อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน.

⁴⁰³ สำนักงานจังหวัดนราธิวาส, เอกสารประกอบการบรรยายสรุปจังหวัดนราธิวาส (เอกสารอัดสำเนา), หน้า 72 อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 79-80.

⁴⁰⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2526/51 พลโทหาญ ลีนาพันธ์และนโยบายได้ร่วมมือ (8 มกราคม-24 ธันวาคม 2526) (ปีที่ 3 ในจำนวน 4 ปี), หน้า 128.

⁴⁰⁵ “สัมภาษณ์พิเศษพล.ท.หาญ ลีนาพันธ์ หัวหน้านายทหารฝ่ายเสนาธิการประจำบัญชาการทหารสูงสุด,” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (16 ตุลาคม 2526) ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 162.

⁴⁰⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 1 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 21.

สามารถใช้กับกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ เนื่องจากมีสมาชิกของกองกำลังเหล่านี้โดยเฉพาะขจก.หลายรุ่น ที่มามอบตัวกับทางการแล้ว แต่พบว่ากลับไปร่วมมือกับกองกำลังเหล่านี้อีกในภายหลัง⁴⁰⁷

อย่างไรก็ตามในยุคสมัยที่พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ บริหารประเทศและสภาวะที่มีการประกาศใช้นโยบาย 66/2523 และนโยบายได้ร่มเย็นอยู่นี้ถือได้ว่า เป็นช่วงที่รัฐใช้ความพยายามในการชักชวนสมาชิกของกองกำลังติดอาวุธทั้งหลายให้กลับมาใช้ชีวิตชีวิตตามปกติภายใต้รัฐไทย⁴⁰⁸ หรือเป็นการ “กล่อมให้ฝ่ายเห็นต่างจากรัฐเข้ามาอยู่ในอาณัติ”⁴⁰⁹ ของรัฐ เห็นได้จากสถิติที่พล.ท.หาญให้มาว่า ระหว่างเดือนตุลาคม ปี 2524 ถึงเดือนพฤษภาคม ปี 2525 มีสมาชิกของกองกำลังติดอาวุธเข้ามามอบตัวกว่า 110 คน ในเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคมปี 2525 มีสมาชิกขจก.มามอบตัวอีก 4 คน⁴¹⁰

ปลายปี 2525 ในจังหวัดปัตตานีมีการเข้ามามอบตัวของสมาชิกกองกำลังติดอาวุธไม่ว่าจะเป็นการมอบตัวของนายดอแม กิติง หรือชื่อจัดตั้ง แมกะแอ นายยาแซ วามะ สมาชิกพูโล นายอาชี อาแวร์ หัวหน้ากองกำลังติดอาวุธภายใต้กลุ่มนายหะยีสะมะแอ ทำน้ำ (สังกัดพูโล) พร้อมลูกน้องของตน คือ นายดอเลาะห์ สะละแม นายปือราเฮง อาแวร์ นายยาซิง แวร์สะมะ ทั้งหมดเคยปฏิบัติการในเขตอำเภอสายบุรี ปานาเราะ มายอ จังหวัดปัตตานี อำเภอเรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส และเดือนธันวาคมมีนายชีรียี सालาแม เข้ามามอบตัว ทั้งหมดเข้ามามอบตัวต่อนายปรีชา มุตตาทารัฐผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีในขณะนั้น⁴¹¹

การเข้ามามอบตัวเป็นจำนวนมากของสมาชิกกำลังติดอาวุธเหล่านี้ ทำให้มีข่าวลือจากนายผัน จันทรปาน รองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีในขณะนั้นว่า จะมีขจก.กว่า 1,000 คน เข้ามามอบตัวต่อทางการ และทางกองทัพภาคที่ 4 และศอ.บต. กำลังจัดหาที่พักให้ผู้มามอบตัวเหล่านี้ เนื่องจากในขณะนี้

⁴⁰⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2529/69 คอมมิวนิสต์และขบวนการก่อการร้ายกลุ่มต่างๆ (13 มกราคม-7 ธันวาคม 2529) (จำนวน 1 ปึก 53 หน้า), หน้า 19.

⁴⁰⁸ ดันแคน แม็กคาร์โธ, ฉีกแผ่นดิน: อิสลามและปัญหาความชอบธรรมในภาคใต้ ประเทศไทย, หน้า 287.

⁴⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

⁴¹⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปึกที่ 2 และ 4 ในจำนวน 5 ปึก), หน้า 82, 151.

⁴¹¹ ดู เรื่องเดียวกัน (ปึกที่ 4 และ 5 ในจำนวน 5 ปึก), หน้า 197, 209.; ปราโมทย์ กระมุท และระวีวรรณ ชุ่มพฤษ, “ปฏิทินข่าวภาคใต้,” รัฐสมิแล 6, 2 (มกราคม-เมษายน 2526): 6, 8.

กลุ่มเหล่านี้ “...มองไม่เห็นอนาคตอีกต่อไป และความหวังที่จะชนะรัฐบาลก็ไม่มี”⁴¹² ทั้งยังเลื่อมใสใน พล.ท.หาญ ลีนาทนนท์ แม่ทัพภาคที่ 4 และเห็นด้วยกับนโยบาย 66/23⁴¹³ ซึ่งเหตุผลที่เป็นไปได้มากที่สุดคือเหตุผลข้อแรก อีกทั้งจำนวนของกองกำลังติดอาวุธที่จะเข้ามามอบตัวก็มีมากจนเกินอัตราที่เป็นจริง นายเจริญจิตต์ ณ สงขลา รองปลัดกระทรวงมหาดไทยฝ่ายความมั่นคงและผอ. ศอ.บต. ในขณะนั้น ให้ข้อมูลที่ต่างออกไปว่าการมอบตัวเป็นกลุ่มใหญ่ของกองกำลังเหล่านี้ยังอยู่ในขั้นการติดต่อให้มอบตัว เท่าที่มีในขณะนี้คือการมอบตัวเป็นระยะเท่านั้น⁴¹⁴

ในปี 2527 นายอนุเช็ง กุณิง กำนันตำบลลิายร์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ได้นำตัวนาย ดอเลาะ ตะโล๊ะเว สังกัดกลุ่มพูโล เข้ามามอบตัวที่ศาลากลางจังหวัดปัตตานี โดยมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงของรัฐหลายคนเป็นสักขีพยาน นายอนุเช็งให้เหตุผลที่ตนเข้ามามอบตัวต่อทางการว่า “ระหว่างอยู่ในป่า...ได้รับความลำบากอดอยากและไม่มีความเป็นอิสระภาพของตนเอง นอกจากนี้ยังมีความหวังใยต่อครอบครัว ซึ่งอยู่ข้างนอก จึงตัดสินใจออกมามอบตัวดังกล่าว”⁴¹⁵ และสมาชิกขจก.ที่ออกมามอบตัวก่อนหน้านี้ได้ให้เหตุผลที่ใกล้เคียงกัน คือ “ได้รับความลำบาก ไม่ได้รับการเหลียวแลจาก ขบวนการ”⁴¹⁶

ภายใต้สภาวะการณ์ที่กองกำลังติดอาวุธเหล่านี้อ่อนกำลังลงอย่างมาก เห็นได้จากการออกมามอบตัวอย่างต่อเนื่องของสมาชิก ทำให้ภาครัฐพยายามทำให้จังหวัดชายแดนภาคใต้กลับสภาวะการณ์ที่เป็นปกติอย่างในทางกฎหมาย ในประมาณปี 2527 มีการประกาศยกเลิกการใช้กฎอัยการศึกใน 8 อำเภอและ 1 กิ่งอำเภอของจังหวัดปัตตานี⁴¹⁷ เดือนมกราคมปีเดียวกันนี้นายผัน จันทรปาน รองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี ได้ให้ข้อมูลกับผู้สื่อข่าวว่า ทางจังหวัดจะเสนอต่อกรมป่าไม้ให้จัดตั้งบริเวณเทือกเขาพูโล ที่เคยเป็นฐานกำลังสำคัญของกองกำลังติดอาวุธที่มีเป้าหมายในการแบ่งแยกดินแดนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้เป็นวนอุทยานแห่งชาติ เนื่องจากเป็นป่าเขาที่อุดมสมบูรณ์ มีน้ำตก

⁴¹² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/212](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 2 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 59.

⁴¹³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/214](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 5 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 216.

⁴¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 218.

⁴¹⁵ “กำนัน ต.ตาลีอัยร์ นำ ขจก.เข้ามามอบตัวต่อรอง ผอ.ปค.ปัตตานี,” [สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. \(ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 22 พฤษภาคม 2527\)](#): 2.

⁴¹⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/162](#) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย-มาเลเซีย: ปัญหาชายแดนไทย-มาเลเซีย (11 มกราคม-28 สิงหาคม 2525) (จำนวน 1 ปี 45 หน้า), หน้า 43.

⁴¹⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2527/82](#) ปัญหาภาคใต้และนโยบายใต้ร่มเย็นของพลเอกหาญ ลีนาทนนท์ (3 มกราคม-27 ธันวาคม 2527) (ปีที่ 2 ในจำนวน 2 ปี), หน้า 63.

สวยงาม บรรยายภาคคล้ายกับจังหวัดเชียงใหม่ “เนื่องจากขณะนี้สถานการณ์ทางด้านขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) ในจังหวัดได้สลายตัวลงหมดแล้ว” และจะเปิดหาดแม่แม ในอำเภอปานาเระ เป็นสถานท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่ง⁴¹⁸

เดือนตุลาคม พ.ศ. 2527 จิตจำนง แม่ทัพภาคที่ 4 ในช่วงเวลานั้น ได้ประกาศให้จังหวัดปัตตานีเป็นเขตสันติสุขถาวรในพิธีร่วมขวัญผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นสมาชิกของขจก. มาก่อน โดยมี พล.อ.อาทิตย์ กำลังเอก ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ในฐานะผู้อำนวยการป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ทั่วไปได้เป็นประธานในพิธี⁴¹⁹ ในปี 2528 ยังมีการเข้ามาอบตัวของสมาชิกป็อาร์เอ็น 2 คน คือ นายยะโกะ สะตาปากกับนายหะมะ ยีดา ที่ศาลากลางจังหวัดปัตตานี⁴²⁰ แม้จะมีการพยายามประกาศให้จังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดสันติสุขที่ปราศจากความรุนแรง แต่เมื่อดูจากสถิติคดีต่างๆ ในช่วงปี 2527-2528 ปรากฏว่าจังหวัดปัตตานีมีคดีเกิดขึ้นกว่า 2,170 คดี จนทำให้จังหวัดต้องเริ่มใช้นโยบาย “ลดอาชญากรรม ทำการพัฒนา สร้างศรัทธามวลชน” ขึ้น⁴²¹ แต่ในปี 2530 ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในจังหวัดปัตตานียังช่วยกันรณรงค์ให้จังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดน่าเที่ยวของประเทศ⁴²²

ส่วนในจังหวัดนราธิวาส นายสวัสดิ์ แก้วทะนง นายอำเภอบาเจาะ ได้นำตัวนายอาชิ สาแม สมาชิกกลุ่มนายเปาะเยะ มะดีเยาะ หัวหน้าขจก. ที่เคยทรงอิทธิพลเป็นอย่างมากในช่วงทศวรรษ 2510 เข้ามอบตัวต่อนายชิต นิลพานิช ผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาส ในเดือนธันวาคม ปี 2525 นายอาชิให้เหตุผลในการเข้ามอบตัวว่า “...ได้ดูทีวี ฟังวิทยุ และอ่านหนังสือพิมพ์ ว่าทางการจะไม่เอาเรื่องกับขจก. ที่เข้ามอบตัว ประกอบกับอยู่ป่ามีแต่ความลำบาก จึงตัดสินใจเข้ามอบตัว”⁴²³ ปี 2527 นายนิม หะยีสีเตอ อดีตสมาชิกกลุ่มนายมะยิ มะลิชู สังกัดกลุ่มบีเอ็นพีพี ได้เข้ามอบตัวต่อ กอ.รมน. จังหวัด

⁴¹⁸ “เสนอตั้งวนอุทยานแห่งชาติที่ “เขาบูโด,”” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวในประเทศ รอบเช้า 6 มกราคม 2527): 7.

⁴¹⁹ “กองทัพภาคที่ 4 ประกาศให้พื้นที่จังหวัดปัตตานีเป็นเขตสันติสุขถาวร,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวในประเทศ รอบเช้า 16 ตุลาคม 2527): 13.

⁴²⁰ “นายอำเภอมายอ นำสอง ขจก. เข้ามอบตัวต่อทางการ,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 24 เมษายน 2528): 3.

⁴²¹ สำนักงานจังหวัดปัตตานี, บรรยายสรุปจังหวัดปัตตานี 2530 (เอกสารอัดสำเนา), หน้า 44-48 อ้างถึงใน ดร.ณิ บุญภิบาล, การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส กับจังหวัดสตูล ซึ่งมีผลกระทบต่อกรปกครอง, หน้า 71-72.

⁴²² แสงแดด, “ปัตตานีเขตปลอดอาวุธจริงหรือ!,” ข่าวใต้ (21 กันยายน 2530): 6.

⁴²³ ปราโมทย์ กระมุท และระวีวรรณ ช่อมพฤษภ์, “ปฏิทินข่าวภาคใต้,” รัฐมิแล 6, 2 (มกราคม-เมษายน 2526): 9.

นราธิวาส ต่อมานายอับลลาเต๊ะ นามาศรี และนายลือแม มะร๊ะ อดีตสมาชิกกลุ่มนายมะปิเยาะหรือมุสตามัน สังกัดบีอาร์เอ็น ได้เข้ามาติดต่อมอบตัวต่อนายวิเชียร สุนทรนนท์ นายอำเภอสุโขงปาตี และ พ.ต.ท.มนัส เมฆารัฐ สารวัตรใหญ่สถานีตำรวจภูธรอำเภอสุโขงปาตีในปีเดียวกัน⁴²⁴

ในจังหวัดยะลา นายมะยาเต็ง บาราเฮง สังกัดกลุ่มนายเจ๊ะดิง อีดำ เข้ามอบตัวต่อหน่วยเฉพาะกิจที่ 43 อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ในเดือนสิงหาคม ปี 2525 เมื่อถึงเดือนกันยายนนายเจ๊ะดิง อีดำ หัวหน้ากองกำลังติดอาวุธที่เคยทรงอิทธิพลที่สุดในเขตอำเภอเบตง และตามพรหมแดนไทย-มาเลเซีย ได้เข้ามอบตัวต่อทางการ พร้อมสมาชิกในกองกำลังของตนอีกกว่า 10 คน⁴²⁵ นายมะยาเต็ง เล่าว่าตนออกมามอบตัวเพราะถูกกวาดล้างอย่างหนักจากเจ้าหน้าที่⁴²⁶ ส่วนนายเจ๊ะดิง หัวหน้ากลุ่มกลับให้เหตุผลว่า “เมื่อเข้าร่วมปฏิบัติการ...ระยะหนึ่งก็มีความคิดว่าผิดหลักปฏิบัติทางศาสนาและทางกลุ่มเกิดขัดใจกับหัวหน้าใหญ่ในมาเลเซีย”⁴²⁷

ปี 2526 คอ.บต. ได้กำหนดโครงการที่มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการให้สมาชิกของกองกำลังติดอาวุธทุกกลุ่มในจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้ามาร่วมกับรัฐบาลในการพัฒนาชาติไทย โดยใช้ชื่อว่า “โครงการ 999” จนกระทั่งถึงเดือนพฤศจิกายน ปี 2527 มีผู้เข้ามอบตัว 642 คน เป็นสมาชิกขจก. 381 คน เป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์มลายา (พคม.) 62 คน เป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) 199 คน ในส่วนของขจก.ที่มามอบตัวเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยนั้น เป็นสมาชิกพูล 209 คน สมาชิกบีอาร์เอ็น 135 คน เป็นสมาชิกบีเอ็นพีพี 37 คน⁴²⁸

พล.ท.วันชัย จิตต์จางง แม่ทัพกองทัพภาคที่ 4 และพล.ต.ต.พ่วง ชูแสง ผู้บังคับการตำรวจภูธร 12 ให้ข้อมูลตรงกันว่าในช่วงปี 2527 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีสถานการณ์ที่ดีกว่าช่วงก่อนหน้ามาก สถิติการก่ออาชญากรรมโดยทั่วไปเบาบางลง แต่ก่อการยังมีอยู่บ้างจากขจก.และพคม.

⁴²⁴ “อดีต ขจก.ที่นราธิวาสเข้ามอบตัวพร้อมอาวุธอีกหนึ่งราย,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (25 เมษายน 2527): 2.; “ขจก. กลุ่มนายมะปิเยาะ หรือมุสตามัน 2 คนเข้ามอบตัวที่นราธิวาส,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 27 ตุลาคม 2527): 1.

⁴²⁵ พ.ร.บ. พิกัดพื้นที่ชายแดนภาคใต้, ๓/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 3 และ 4 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 140, 195.

⁴²⁶ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 4 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 140.

⁴²⁷ ปราโมทย์ กระทบ และระวีวรรณ ซ่อมพฤษ์, “ปฏิทินชาวภาคใต้,” รัฐมิแล 6, 1 (กันยายน-ธันวาคม 2525): 8.

⁴²⁸ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, บทบาทองค์กรของรัฐในการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยะลา: ม.ป.ท., 2527), หน้า 14.

ตามแนวชายแดนไทย-มาเลเซีย⁴²⁹ นายอนันต์ อนันตกุล รองปลัดกระทรวงมหาดไทย ฝ่ายกิจการพิเศษ และผอ. ศอ.บต ถึงกับกล่าวว่า “หากสถานการณ์มันดีอย่างขณะนี้ไปอีก 2 ปีต่อไปก็อาจยุบ ศอ.บต.ได้”⁴³⁰ นายนิวัฒน์ พิบูลย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลาได้กล่าวยืนยันว่า “...ในปัจจุบันพื้นที่จังหวัดยะลา มีความสงบพอสมควร ปัญหาโจรก่อการร้ายเบาบางลงอย่างน่าพอใจ...”⁴³¹ และในปีเดียวกันนี้ ศอ.บต. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการจัดตั้ง “ศูนย์ปฏิบัติการข่าวและผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยทางภาคใต้” (ศข. พช. ต.) เพื่อดำเนินการให้กองกำลังติดอาวุธทุกกลุ่มออกมามอบตัวต่อทางการพร้อมอาวุธยุทโธปกรณ์⁴³²

พล.อ.อาทิตย์ กำลังเอก ผู้บัญชาการทหารสูงสุดและผู้บัญชาการทหารบก ได้สรุปสถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปี 2528 ระหว่างที่ไปเป็นประธานในพิธี “รับขวัญ ผู้กลับใจ” ที่ศาลากลางจังหวัดปัตตานีว่า มีสมาชิกของกองกำลังติดอาวุธในพื้นที่ที่เข้ามามอบตัวเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย มีพวโล 93 คน ปีอาร์เอ็น 81 คน บีเอ็นพีพี 6 คน พคม. 9 คน พคท. 4 คน และกองกำลังอื่นๆอีก 14 คน รวม 220 คน⁴³³ พล.ท.วันชัย จิตต์จันงค์ แม่ทัพภาคที่ 4 กล่าวว่าในช่วงเวลานี้

“...กลุ่มของโจรคอมมิวนิสต์มลายาและขบวนการโจรก่อการร้ายอยู่ในฐานะที่พ่ายแพ้ทั้งทางด้านการเมืองและการทหาร ดังนั้นจึงปฏิบัติการก่อวินาศกรรมสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ตามพื้นที่ราบต่างๆ เช่น การเรียกค่าคุ้มครอง และการประกอบอาชญากรรมต่าง”⁴³⁴

ในจังหวัดสงขลา นายนิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว นายอำเภอสะบ้าย้อย ได้นำนางสระรีปีะ มะสะ สมาชิกปีอาร์เอ็น กลุ่มนายเปาะยะลา เข้ามอบตัวต่อนายอเนก โรจนไพบูลย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา ในเดือนพฤษภาคม ปี 2528 นางสระรีปีะให้เหตุผลที่ตนเข้ามามอบตัวว่า “เนื่องจากทนสภาพความยากลำบากไม่ไหว ประกอบกับการที่ทางราชการได้เปิดโอกาสให้ผู้หลงผิดได้กลับตัวกลับใจ

⁴²⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2527/82 ปัญหาภาคใต้และนโยบายได้ร่วมมือของพลเอกหาญ สีนานนท์ (3 มกราคม-27 ธันวาคม 2527) (ปีที่ 2 ในจำนวน 2 ปี), หน้า 26, 66.

⁴³⁰ เรื่องเดียวกัน (ปีที่ 1 ในจำนวน 2 ปี), หน้า 15.

⁴³¹ “ยะลา โจรเบาบางน่าพอใจ,” ข่าวใต้ (16 เมษายน 2528): 1, 10.

⁴³² “ตั้งศูนย์ข่าวทางภาคใต้ให้ผู้ก่อการร้ายทุกรูปแบบยุติการต่อสู้กับรัฐแล้ว,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 18 กรกฎาคม 2527): 4.

⁴³³ ยูซุฟ เอ็น อานาม, “ห้วงบ้านกังวลเมือง,” ข่าวใต้ (21 เมษายน 2528): 4.

⁴³⁴ “แม่ทัพภาคที่ 4 เปิดเผยถึงสถานการณ์ทั่วไปของจังหวัดชายแดนภาคใต้,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 14 มิถุนายน 2528): 1.

...⁴³⁵ ในปีถัดมานายอาโอไซะ ตายี สมาชิกกลุ่มจูยี สังกัดปีอาร์เอ็น เข้ามอบตัวต่อผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา เนื่องจาก “...เกิดความเบื่อกว่าที่ต่อหลบหนีการปราบปรามจากเจ้าหน้าที่”⁴³⁶

สมาชิกของกองกำลังที่เข้ามามอบตัวเหล่านี้จะเป็น “ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย” ที่รัฐจะไม่เอาผิดในทางอาญาย้อนหลัง และรัฐจะช่วยจัดสรรที่ดินทำกินในนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้จำนวนหนึ่งเพื่อ “การเริ่มต้นชีวิตใหม่ และสามารถดำรงชีวิตด้วยตนเอง” เช่นในกรณีของจังหวัดยะลา ได้มีการจัดพิธีมอบที่ดินทำกินแก่ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยเหล่านี้รุ่นแรกในวันที่ 19 มีนาคม 2529 จำนวน 34 คน คนละ 18 ไร่ โดยในปีดังกล่าวมีผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้รวมทั้งสิ้นกว่า 1,000 คน⁴³⁷ ส่วนนายวิโรจน์ ราชรักษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี ยังเชื่อว่าจะสามารถแก้ปัญหากลุ่มวัยรุ่นนอกปล้นจี้ประชาชนและมีกลุ่มวัยรุ่นที่ได้รับการอบรมทางด้านการยุทธ์จากตะวันออกกลางด้วยการจัดหาที่ดินประมาณ 2,000 ไร่ เพื่อให้กลุ่มคนเหล่านี้มีที่ทำกิน⁴³⁸ แต่โครงการจัดสรรที่ดินทำกินให้ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยที่เคยเป็นสมาชิกกองกำลังติดอาวุธเหล่านี้ของรัฐ ด้านหนึ่งถูกมองว่ารัฐให้การต้อนรับและให้บำเหน็จรางวัล รวมถึงสวัสดิการนานัปการแก่คนที่เคยสังหารครู เมาโรงเรียนสังหารเจ้าหน้าที่รัฐ ก่อวินาศกรรม แต่คนไทย (พุทธ) ในพื้นที่ที่เป็นคนดี ไม่เคยสังหารเจ้าหน้าที่รัฐ ไม่เคยเผาโรงเรียน ญาติพี่น้องถูกกลุ่มคนเหล่านี้สังหาร คนไทยเหล่านี้กลับยากจน เสี่ยงภัย และถูกเบียดเบียนอยู่เช่นเดิม ไม่เคยได้รับสวัสดิการใดๆจากรัฐ⁴³⁹

ตารางที่ 12 : ตารางแสดงรายชื่อสมาชิกของขบวนการโจรก่อการร้ายที่เข้ามามอบตัวต่อทางการ (เท่าที่รวบรวมรายชื่อได้)

ชื่อ	วันที่มอบตัว	สังกัด	จังหวัด
นายดอแม กิติง	13 ต.ค. 2525	-	ปัตตานี
นายอาแซ วามะ	7 พ.ย. 2525	พูโล	ปัตตานี
นายอาชี อาแวร์	8 พ.ย. 2525	กลุ่มนายหะยีสะมะแอ ทำน้ำ (พูโล)	ปัตตานี
นายดอเลาะห์ สะละแม	8 พ.ย. 2525	กลุ่มนายหะยีสะมะแอ ทำน้ำ (พูโล)	ปัตตานี

⁴³⁵ “สมาชิกขบวนการโจรก่อการร้ายเข้ามามอบตัวต่อ ผวจ.สงขลา,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 31 พฤษภาคม 2528): 1;

⁴³⁶ “โจรจูยี ปี อาร์ เอ็น เข้ามอบตัวกับทางราชการ,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 30 พฤษภาคม 2529): 1.

⁴³⁷ “ศอ.บต. ร่วมกับ บข. พตท. 43 จัดสรรที่ดินทำกินแก่ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (21 มีนาคม 2529): 2.

⁴³⁸ ยูซุฟ เอ็น อานาม, “ห้วงบ้านกังวลเมือง,” ข่าวใต้ (21 เมษายน 2528): 4.

⁴³⁹ สันติพร, “เพื่อความอยู่รอด,” ไทยทักษิณ (1-7 กรกฎาคม 2532): 2.

นายป้อราเฮง อาแวร์	8 พ.ย. 2525	กลุ่มนายหะยีสะมะแอ ทำน้ำ (พูโล)	ปัตตานี
นายยาซิง แวร์ฮะมะ	8 พ.ย. 2525	กลุ่มนายหะยีสะมะแอ ทำน้ำ (พูโล)	ปัตตานี
นายซีรฮัย सालาแม	7 ธ.ค. 2525	-	ปัตตานี
นายดอเลาะ วาหะ	22 พ.ค. 2527	กลุ่มนายดอเลาะ ตะโล๊ะเว (พูโล)	ปัตตานี
นายสะมะแอ	14-15 เม.ย. 2527	ปีอาร์เอ็น	ปัตตานี
นายยะโกะ สะตาปา	24 เม.ย. 2528	ปีอาร์เอ็น	ปัตตานี
นายหะมะ ยีดา	24 เม.ย. 2528	ปีอาร์เอ็น	ปัตตานี
นายอาชี सालาแม	26 ธ.ค. 2525	กลุ่มนายเปาะเยะ มะดิเยาะ	นราธิวาส
นายนิม หะยีสะแต	25 เม.ย. 2527	กลุ่มนายมะ มะลิชู (ปีเอ็นพีพี)	นราธิวาส
นายอับดุลลาเต๊ะ นามา ศรี	24 ต.ค. 2527	กลุ่มมะปีเยาะ หรือมุสตามัน (ปีอาร์ เอ็น)	นราธิวาส
นายลือแม มะโระ	24 ต.ค. 2527	กลุ่มมะปีเยาะ หรือมุสตามัน (ปีอาร์ เอ็น)	นราธิวาส
นายมะยาเต็ง บาราเฮง	4 ส.ค. 2525	กลุ่มนายเจ๊ะดิง อีดำ	ยะลา
นายเจ๊ะดิง อีดำ	ปลายเดือน ก.ย. 2525	-	ยะลา
นายดีอราแม แวก้อจ	2 เม.ย. 2528	กลุ่มนายดอเลาะ ตะโล๊ะเว	ยะลา
นายอาฮ์ชะ ตายี	26 พ.ค. 2529	ปีอาร์เอ็น	ยะลา
นายมะชาติ ซีแด	-	-	ยะลา
นางสระรีปะ มะสะ	31 พ.ค. 2528	กลุ่มนายเปาะยะลา (ปีอาร์เอ็น)	สงขลา

5.3.1.8. การคงอยู่ของความรุนแรง

“ขบวนการต่างๆลดน้อยลงไปมาก...แต่ก็ยังไม่สลายไปที่เดียว”⁴⁴⁰

คำกล่าวยอมรับของนายปรีชา มุตตาหารัช อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีในปี 2526 แสดงให้เห็นสถานการณ์ความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่แม้ว่ากองกำลังติดอาวุธอย่างขงก.จะอ่อนกำลังลงไปมาก แต่ในขณะเดียวกันกองกำลังเหล่านี้ยังไม่ได้สลายลงไปอย่างสิ้นเชิง หากแต่การก่อ

⁴⁴⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2526 พลโทหาญ สีนานนท์และนโยบายใต้ร่มเย็น (8 มกราคม-24 ธันวาคม 2526) (ปีที่ 3 ในจำนวน 4 ปี), หน้า 152.

การของกองกำลังติดอาวุธยังคงเกิดขึ้นอยู่แต่กำลังรบและความถี่ของการก่อการลดน้อยลงไปกว่าช่วงเวลาก่อนหน้านั้น ความรุนแรงที่ยังคงเกิดขึ้นอยู่ในระยะเวลานี้แง่หนึ่งแสดงให้เห็นว่าความคับข้องใจทางเศรษฐกิจหรือปัญหาความยากจนของประชาชนในพื้นที่ที่รัฐให้ความสำคัญนั้นไม่ได้เป็นรากเหง้าที่แท้จริงของความรุนแรง โครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ถาโถมเข้ามาในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงไม่สามารถแก้ปัญหาความรุนแรงได้อย่างเด็ดขาด และความชอบธรรมที่อิงคุณธรรมแบบไทยและการพยายามสร้าง “ทัศนคติที่ถูกต้องในความเป็นคนไทย” ของรัฐผ่านโครงการทางด้านต่างๆในเวลานี้ไม่ได้ก่อให้เกิดผลที่แท้จริงนักในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ในยุคของพล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ และการบริหารภายใต้ศอ.บต. จึงเป็นการสร้างสงบได้เพียงระยะหนึ่ง แม้ในช่วงทศวรรษ 2530 จังหวัดชายแดนภาคใต้จะดูเหมือน “ได้รับการปรับสภาพการณ์ให้เป็นปกติ”⁴⁴¹ ก็ตาม

การแก้ปัญหาของรัฐโดยการให้สมาชิกของกองกำลังติดอาวุธเข้ามามอบตัวและนิรโทษกรรมให้ เป็นกระบวนการที่มีปัญหาในตัวเองเช่นกัน กล่าวคือ แม้คนเหล่านี้กลับเข้ามามอบตัวต่อทางการแล้ว แต่มีความเป็นไปได้ว่าจะกลับไปสมาชิกให้กองกำลังติดอาวุธเหล่านี้อีกครั้ง เช่น ในกรณีของนายอาแซ แลฮา ที่เจ้าหน้าที่ได้ยิงสังหารขณะเข้าพิสูจนทราบกองกำลังของบีอาร์เอ็น ในพื้นที่บ้านกะตูปะ ตำบลบันนังสาเรง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เป็นผู้ที่เคยมอบตัวต่อทางการครั้งหนึ่งแล้ว แต่กลับเข้าไปร่วมกับบีอาร์เอ็นอีกครั้งในปี 2527 เนื่องจากได้ยิงสังหารนางแอเซาะ มะลี และเจ้าหน้าที่เชื่อว่านายอาแซ ยังเป็นผู้นำระเบิดไปวางข่มขู่เรียกค่าคุ้มครองบนถนนสายยะลา-เบตง⁴⁴²

แม้ในปี 2530 ความรุนแรงในพื้นที่ยังคงเกิดขึ้นในอัตราที่มาก การข่มขู่เรียกค่าคุ้มครอง การวางระเบิดสถานที่สำคัญ การลอบวางเพลิงสถานศึกษาของทางราชการ การยิงหรือวางเพลิงเผายานพาหนะของภาคธุรกิจเอกชนในพื้นที่ และการยิงสังหารประชาชนในพื้นที่ที่มีอัตราที่สูงขึ้นกว่าปีก่อนหน้า⁴⁴³ ปี 2531 ภายใต้งบของนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ฉบับที่ 2 มีการเผาโรงเรียนในกว่า 17 โรงเรียน มีครูที่ถูกสังหารเสียชีวิต คือ นายวิน ลีนิ นายนรงค์

⁴⁴¹ ดันแคน แม็กคาร์โก, ฉีกแผ่นดิน: อิสลามและปัญหาความชอบธรรมในภาคใต้ ประเทศไทย, หน้า 3-4, 20, 87, 293, .

⁴⁴² “ขบวนการโจร บี.อาร์.เอ็น.ออกแสดงอิทธิพลที่ยะลา-เกิดปะทะถึงตายกับเจ้าหน้าที่,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 17 กันยายน 2528): 1.

⁴⁴³ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน, โครงการพัฒนาเพื่อความหวังใหม่ของชาวไทยใน ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ (กรุงเทพฯ: อักษรไทย, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), หน้า 16.

ธรรมศรี นายสุจิต วงศ์กระจ่าง นายภูชิต ต่วนปุเต๊ะ⁴⁴⁴ ดังที่ พ.อ.ณรงค์ เต่นอุดม รองผ.บ. พตท. 43 จังหวัดยะลาได้รายงานต่อพล.อ. ชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบกในขณะนั้นว่า “...กลุ่มโจรก่อการร้ายได้ปฏิบัติการรุนแรงเพิ่มขึ้นตั้งแต่ต้นปี 2531 โดยได้ใช้กำลังติดอาวุธเข้าวางเพลิงพร้อมกันหลายแห่งในท้องที่จังหวัดนราธิวาสและยะลา...”⁴⁴⁵

เมื่อถึงปี 2532 จากข้อมูลของกองบัญชาการผสมพลเรือนตำรวจทหารที่ 43 (พตท. 43) กองกำลังติดอาวุธของขก.มีประมาณ 250-300 คน ที่ยังเคลื่อนไหวในพื้นที่อยู่⁴⁴⁶ เดือนเมษายนปีเดียวกันนี้เจ้าหน้าที่ยังคงตรวจพบค่ายพักชั่วคราวจำนวน 8 หลังของกองกำลังดังกล่าวในเขตตำบลศรีบรรพต อำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส ยังคงปรากฏการทิ้งระเบิดเพื่อเรียกค่าคุ้มครองจากการเดินทางในพื้นที่อำเภอบาเจาะ อำเภอยี่งอ และอำเภอศรีสาคร ในจังหวัดเดียวกันโดยกลุ่มพูโล มีการนำกำลังเจ้าหน้าที่เข้าปะทะ 2 ครั้งในเขตอำเภอเมืองและอำเภอยะหา จังหวัดยะลา มีการวางระเบิดสวนยางพารา 1 ครั้งที่อำเภอยี่งอ พร้อมทั้งจดหมายเรียกค่าคุ้มครอง มีการสังหารประชาชนในพื้นที่อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ทำให้มีผู้เสียชีวิต 1 คน ในขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่สามารถเข้าโจมตีค่ายพักของพูโลได้ 1 ครั้ง ที่อำเภอรามัน จังหวัดยะลา นอกจากนี้ยังพบค่ายพักของกองกำลังเหล่านี้กระจัดอยู่ในเขตป่าเขาของอำเภอหรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส อำเภอรามัน และอำเภอยะหา จังหวัดยะลา⁴⁴⁷เดือนพฤษภาคม เกิดเหตุระเบิดที่ตลาดสด เทศบาลเมืองปัตตานี ทำให้มีผู้เสียชีวิต 1 คน บาดเจ็บนับสิบคน พ.ต.อ. สุธรรม วรรณตุง ผู้กำกับสถานีตำรวจภูธรจังหวัดปัตตานียังคงยืนยัน

⁴⁴⁴ ได้แก่ โรงเรียนบ้านปาหนัน อำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส (กลุ่มบาสารี โคนิงลงมือ) โรงเรียนไม้แก่น อำเภอรามัน จังหวัดยะลา โรงเรียนท่าละมัย อำเภอยะหา จังหวัดยะลา โรงเรียนมาจอ อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี โรงเรียนบ้านลามัย อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส (ปีอาร์เอ็นลงมือ) โรงเรียนราชภัฏดี โรงเรียนตาเซะเหนือ โรงเรียนบ้านบาโงกือแต โรงเรียนบ้านตลิ่งสูง โรงเรียนปือราแง อำเภอสูโหวงปาดิ จังหวัดนราธิวาส โรงเรียนมะรีอโบออก โรงเรียนประชาราษฎร์อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส โรงเรียนวัดเกษตรธิการม อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส โรงเรียนป่าใหม่ อำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี โรงเรียนบ้านคลองซุด อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี โรงเรียนปาบอน อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี โรงเรียนบ้านกาเต็ง อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส ดูรายละเอียดใน “รายงานสรุปผลการพิจารณาเรื่องสวัสดิภาพครูจังหวัดชายแดนภาคใต้,” ข่าวใต้ (26 มิถุนายน 2532): 8-9, 13.

⁴⁴⁵ “ผ.บ.ทบ.ล่องใต้ติดตามผลโครงการฮาร์ปปีนบารู,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 15 ธันวาคม 2532): 1.

⁴⁴⁶ กองอำนวยการโครงการเพื่อความหวังใหม่, การประชุมสัมมนาเพื่อความมั่นคง (ครั้งที่ 2) ประจำปี 2533 โครงการเพื่อความหวังใหม่ “ฮาร์ปปีนบารู” 5-7 กันยายน 2533 ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ และโรงแรม เจ.บี. อ.หาดใหญ่ สงขลา (ม.ป.ท., 2533), หน้า 39.

⁴⁴⁷ “ขก. เริ่มเคลื่อนไหวมากขึ้น,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 1 เมษายน 2532): 3.

หลังจากเกิดเหตุการณ์นี้ว่า “สถานการณ์โดยทั่วไปของจังหวัดปัตตานีไม่มีปัญหาอะไร การปราบปรามทางทหารอย่างหนักก็อาจจะส่งผลทำให้ขบวนการต่างๆสร้างความวุ่นวายขึ้น”⁴⁴⁸

ความรุนแรงที่ยังคงเกิดขึ้นอยู่อย่างไม่ลดละในเวลานี้ ทำให้นายสมบุรณ์ สิทธิมนต์ ส.ส. จังหวัดกระบี่และคณะ ได้เสนอญัตติในสภาผู้แทนราษฎรเรื่อง “ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในจังหวัดภาคใต้” และญัตติเรื่อง “ความไม่มั่นคงของจังหวัดภาคใต้” ของนายมานิชญ์ วิชัยกุล ส.ส. จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยยกตัวอย่างถึงขบวนการโจรก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ได้ก่อการเผาโรงเรียนประถมศึกษาในเขตจังหวัดนราธิวาสและปัตตานี การเรียกค่าคุ้มครองจากเจ้าของสวนยางพาราเป็นรายเดือนอย่างต่อเนื่อง “...และไม่มีที่ที่ว่าการขบวนการโจรก่อการร้ายเหล่านี้จะสงบลง สร้างความไม่มั่นใจในการประกอบอาชีพให้เกิดขึ้นกับประชาชนใน 4 จังหวัดทางภาคใต้ ประชาชนส่วนหนึ่งไม่ยอมรับความสามารถของรัฐบาลในอันที่จะสร้างความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในส่วนภูมิภาคแห่งนี้”⁴⁴⁹ เช่นเดียวกับที่นายปรีชา บุญมี ส.ส. จังหวัดปัตตานีในขณะนั้นได้เล่าผ่าน ข่าวใต้ (6 มิถุนายน 2532) ว่า “...ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน(ของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้)ในช่วงนี้ไม่มีความปลอดภัย จะเห็นได้ว่าอาชญากรรมไม่เว้นแต่ละวัน เดี่ยวมีการลอบวางระเบิด เดี่ยวมีการจับเรียกค่าไถ่ เดี่ยวมีการจี้ เดี่ยวมีการปล้น แล้วความปลอดภัยจะมีหรือ”⁴⁵⁰

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนายอารีเพ็ญ อุตรสินธ์ ส.ส. จังหวัดนราธิวาส ได้ทำหนังสือร้องเรียนเรื่องสวัสดิภาพครูจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งคณะกรรมการการศึกษาได้รับเรื่องร้องเรียนและได้เดินทางมาดูสถานการณ์ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ต่อมามีการเสนอให้จัดตั้ง “คณะกรรมการวิสามัญศึกษาปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้” และเสนอแนะวิธีแก้ปัญหาที่รัฐได้ดำเนินการแล้วทั้งสิ้น คือ เรื่องการสร้างความเข้าใจกับประชาชนในท้องถิ่นว่าเรื่องชาติกับเรื่องศาสนาเป็นสิ่งที่แตกต่างกัน การยอมรับภาษาพื้นเมือง การเร่งพัฒนาชนบทห่างไกล กำจัดอิทธิพลมือ และปฏิรูปการศึกษาภาคใต้ใหม่⁴⁵¹

การยื่นญัตติและการร้องเรียนดังกล่าวของกลุ่มส.ส. ภาคใต้เกิดขึ้นจากเหตุการณ์รุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ยังคงระอุอยู่ในปี 2532 เฉพาะเดือนมิถุนายนมีเหตุการณ์รุนแรงเกิดขึ้น

⁴⁴⁸ “เกิดเหตุระเบิดที่ตลาดสดเทศบาลเมืองปัตตานี ตาย 1 บาดเจ็บ 10,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 22 พฤษภาคม 2532): 3.

⁴⁴⁹ คณิต บุญพงษ์มณี, “ภาคใต้...ปลอดภัย..?,” ข่าวใต้ (6 มิถุนายน 2532): 2.

⁴⁵⁰ คณิต บุญพงษ์มณี, “สัมภาษณ์ นายปรีชา บุญมี ส.ส. จังหวัดปัตตานี,” ข่าวใต้ (6 มิถุนายน 2532): 7.

⁴⁵¹ “ครูได้ร้อง “มีภัย” ไม่ถูกลิ้ม ส.ส.เตรียมเสนอแนวแก้,” ข่าวใต้ (21 มิถุนายน 2532): 1, 3.

หลายครั้งในพื้นที่ วันที่ 2 มิถุนายน เกิดเหตุวางระเบิดขบวนรถเร็วสุโขทัย-กรุงเทพฯ บริเวณระหว่างสถานีต้นหมิงมัสกับสถานีมะรือโบ หมู่ที่ 4 ตำบลเฉลิม อำเภอรະแงะ จังหวัดนราธิวาส ทำให้รถไฟขบวนดังกล่าวเสียหายหลักตกรางและพลิกคว่ำ มีผู้ได้รับบาดเจ็บ 5 คน เจ้าหน้าที่พบจดหมายสองฉบับวางไว้ในสถานที่เกิดเหตุ ฉบับแรกเนื้อหาระบุว่า การกระทำในครั้งนี้เป็นกรล้งแค้นให้กับสมาชิกกลุ่มพูโล ซึ่งถูกเจ้าหน้าที่ยิงสังหารที่ อำเภอสรีสาคร จังหวัดนราธิวาส ฉบับที่สองระบุว่า ห้ามไม่ให้ชาวมุสลิมใช้รถไฟและห้ามติดต่อกับรัฐบาลไทย หากไม่เชื่อจะไม่รับรองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จดหมายเป็นภาษายาวี ประทับตราภาษาอังกฤษย่อว่า พี.ดี.เอ.เอฟ. (P.D.A.F.) ที่หมายถึง “กองกำลังติดอาวุธ ขบวนการกู้ชาติปัตตานี” พล.ต.ต. สาโรจน์ จินตวิโรจน์ ผบ. บกภ. 12 เชื่อว่าเป็นปฏิบัติการของกลุ่มนายบาสาลี โคกนิบง ซึ่งเจ้าหน้าที่ยกกำลังเข้าปราบปรามในเดือนก่อนหน้าและสามารถสังหารมือขวาของนายบาสาลี คือ นายเจ๊ะอูมา ได้สำเร็จ ที่เขตบ้านกอบอง หมู่ที่ 3 ตำบลศรีบรรพต อำเภอสรีสาคร จังหวัดนราธิวาส⁴⁵² ในวันถัดมาเกิดเหตุระเบิดป้มน้ำมันของบริษัทพิธานพาณิชย์ บนถนนตะลาพอ ตำบลตะลูน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี เนื่องจากกองกำลังติดอาวุธต้องการค่าคุ้มครองจากบริษัทแห่งนี้ในจำนวนเงิน 300,000 บาท⁴⁵³

ปลายเดือนมิถุนายนเกิดเหตุการณ์ยิงคนงานสร้างฝายทดน้ำเพื่อทำน้ำประปา บริเวณบ้านกาหย๊ะ หมู่ที่ 5 ตำบลกาลิซ อำเภอรະแงะ จังหวัดนราธิวาส ทำให้คนงานเสียชีวิต 2 คน ได้รับบาดเจ็บ 1 คน พ.ต.อ.ไพโรจน์ ธนิกกุล ผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัดนราธิวาส นำกำลังเข้าตรวจสอบสถานที่เกิดเหตุพบจดหมายเรียกค่าคุ้มครอง 1 ฉบับประทับตราของปีอาร์เอ็น โดยขอค่าคุ้มครอง 500,000 บาท จากทางการหรือคนงาน นายรีน ช่างสาร รองผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาส ในขณะนั้นเชื่อว่าเป็นการก่อการของปีอาร์เอ็น กลุ่มนายมะ สุโขทัย อาลีฮัส โต๊ะบะลา และดิง กุแบสาลอ⁴⁵⁴ 23 มิถุนายน เกิดเหตุระเบิดในตรอกระหว่างธนาคารเอเชียจำกัด สาขายะลา กับธนาคารกรุงไทย จำกัดสาขายะลา ในเขตเทศบาลเมืองยะลา เหตุการณ์ทำให้มีผู้ได้รับบาดเจ็บ 4 คน ร.ต.อนุกุล สุภาไชยกิจ ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา ให้ข้อมูลว่าเจ้าหน้าที่คาดว่าเหตุการณ์ระเบิดในครั้งนี้น่าจะเป็นการก่อการของพูโลกลุ่มอาบูยาบาน⁴⁵⁵ ร.ต.อนุกุล ได้กล่าวถึงสถานการณ์ในช่วงเวลานี้ว่า

⁴⁵² “พูโล เปิดบัญชีแค้นระเบิดรถไฟพินาศยับชู่ไทยมุสลิมห้ามใช้รถไฟ,” ข่าวใต้ (6 มิถุนายน 2532): 1, 3, 14.

⁴⁵³ “ขจก. ได้ใจวางระเบิดป้มน้ำมัน บ.พิธานพาณิชย์ขอสามแสน,” ข่าวใต้ (6 มิถุนายน 2532): 1, 3.

⁴⁵⁴ “ขจก.ขบวนการปีอาร์เอ็นยิงคนงานตาย 2 ศพ ที่นราธิวาสวานนี้,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (22 มิถุนายน 2532): 3.

⁴⁵⁵ “ต้นเหตุระเบิดตรอกธนาคาร,” ข่าวใต้ (26 มิถุนายน 2532): 1-4.

“...ถึงแม้ว่าขณะนี้สถานการณ์ด้านการก่อการร้ายในภาคใต้จะดีขึ้นเป็นลำดับ แล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีการลักลอบก่อวินาศกรรม เช่นวางระเบิดหน่วยงานราชการ หรือ สถานที่ชุมนุมอื่นๆ ซึ่งเชื่อว่าบุคคลผู้ไม่หวังดีบางกลุ่ม สร้างสถานการณ์ขึ้น เพื่อหวังผล จากการดึงเงินสนับสนุนจากต่างประเทศ หรือเป็นการสร้างสถานการณ์เพื่อแสดง อิทธิพลทางการเมือง”⁴⁵⁶

นอกจากการวางระเบิดหรือการยิงสังหารผู้คนแล้ว การเผาโรงเรียนและการลักพาตัวครูในพื้นที่ที่ยังเกิดขึ้นอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้แม้จะมีการออกโครงการฮาร์ปปีนบารู ในเดือนพฤศจิกายนปีอาร์เอ็น ได้ลอบวางเพลิงโรงเรียนบ้านเจาะปือแบ หมู่ที่ 1 ตำบลปือมัน อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ในที่เกิดเหตุพบจดหมายภาษายาวีประทับตราปีอาร์เอ็น เรียกร้องให้เจ้าหน้าที่ปล่อยตัวภรรยาคนหนึ่งของสมาชิกปีอาร์เอ็น ที่ถูกจับกุมในอำเภอเมืองยะลา⁴⁵⁷ เดือนธันวาคม กองกำลังติดอาวุธไม่ทราบกลุ่มได้จับตัวนางฟอง บุญเพชร รักษาการอาจารย์ใหญ่โรงเรียนนิคมพัฒนาตนเอง 3 อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ทั้งสองเหตุการณ์นำมาซึ่งการประชุมของคณะครูที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัด (สพจ.) ยะลา เพื่อนัดหมายให้โรงเรียนในกลุ่มกว่า 300 โรงเรียนหยุดการเรียนการสอน เพื่อมาชุมนุมกันที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาในเขตอำเภอของตน และส่งตัวแทนเข้าพบผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อเสนอเรื่องไปยังรัฐบาลหามาตรการให้ความคุ้มครองครูในพื้นที่ แต่การนัดหมายดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นเนื่องจากนายสุธรรม ปั่นประเสริฐ รองเลขาธิการคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้เดินทางเข้ามาเจรจากับคณะครูจังหวัดยะลา⁴⁵⁸

ในที่สุดนางฟอง บุญเพชร ได้ถูกปล่อยตัวออกมาในเดือนเดียวกัน พร้อมกับกับที่ พล.อ.มานะรัตน์โกเศศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึงการเรียกร้องของคณะครูยะลาว่า “...การจะให้รัฐบาลบุตรรับรองประกันความปลอดภัยร้อยเปอร์เซ็นต์นั้น คงไม่มีใครกล้าพูด พูดได้แต่ว่าจะพยายามป้องกันอย่างดีที่สุด ไม่ให้เกิดมีเหตุการณ์อย่างนี้อีก”⁴⁵⁹ ต่อมาพล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรี ได้นำปัญหาของครูในจังหวัดชายแดนภาคใต้มาหารือในการประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่

⁴⁵⁶ “ผู้ว่ายะลาระบุมีผู้ไม่หวังดีสร้างสถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้หวังเงินทุนจากต่างประเทศ,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 2 สิงหาคม 2532): 2.

⁴⁵⁷ “ขก.เผาโรงเรียนที่อำเภอรามัญ ยะลา อาคารเรียนเสียหาย 2 หลัง,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวการเมือง-สังคม รอบค้ำ 28 พฤศจิกายน 2532): 14.

⁴⁵⁸ “ครู สพจ.ยะลาหยุดสอนประท้วง ขก. แล้ว,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 25 ธันวาคม 2532): 3.

⁴⁵⁹ “พล.อ.มานะ ชี้การแก้ปัญหาครูภาคใต้ต้องใช้นโยบายสันติและการเมืองประกอบ,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวการเมือง-สังคม รอบเช้า 28 ธันวาคม 2532): 3.

23 ธันวาคม มีมติให้ฝ่ายความมั่นคงทุกหน่วยในพื้นที่ “ปราบปรามกลุ่มโจรให้ราบคาบโดยเร็วที่สุด”⁴⁶⁰

อย่างไรก็ตามการกวาดล้างกองกำลังติดอาวุธในช่วงเดือนธันวาคม ปี 2532 ยังคงเกิดขึ้นอยู่ 5 ธันวาคม มีการนำกำลังเจ้าหน้าที่หน่วยเฉพาะกิจนาวิกโยธินภาคใต้ภายใต้การนำของเรือเอกอากาศ ภูสุวรรณ ออกกวาดล้างกลุ่มนายติง กุแบสาลอ ที่ฝ่ายข่าวของรัฐเชื่อว่ามีกำลังอยู่กว่า 90-100 คน บริเวณเทือกเขาบาตูปูเต๊ะ เทือกเขาขุนงจางอง ในเขตอำเภอศรีสาครต่อกับเขตอำเภอจะนะ จังหวัดนราธิวาส⁴⁶¹ ซึ่งทำให้เห็นว่าในปลายปี 2532 กองกำลังติดอาวุธเหล่านี้ยังคงเคลื่อนไหวอยู่อย่างต่อเนื่อง แต่เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงและการปราบปรามของรัฐ เช่น กรณีของพล.ต.อนุสรณ์ กฤษณะเศรษฐี เลขาธิการกองทัพบก ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของกองกำลังติดอาวุธในจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่า กองกำลังเหล่านี้ ณ ขณะนั้น “ไม่ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศและไม่มีอุดมการณ์ จึงเป็นโจรธรรมดา ไม่ใช่โจรก่อการร้าย และประชาชนไม่ให้การสนับสนุน เพราะโกรธแค้นการกระทำของ ขจก. ในช่วงหลังๆที่ผ่านมา แต่อย่างไรก็ดี จากรายงานของเจ้าหน้าที่พบว่า ยังมีการเคลื่อนไหวอยู่ โดยกระจัดกระจายเป็นกลุ่มเล็กๆ”⁴⁶²

พ.อ.ณรงค์ เต็นอุดม รองผู้บัญชาการกองบัญชาการผสมพลเรือนตำรวจทหารที่ 43 (พตท. 43) จังหวัดยะลา กล่าวว่า แม้ขจก. จะเป็นกองกำลังติดอาวุธที่มีการเคลื่อนไหวมากกว่ากลุ่มอื่นๆในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในขณะนี้ หากแต่เป็น “การกระทำในลักษณะโจรมิจฉาชีพที่ไม่มีอุดมการณ์แต่อย่างใด” ความรุนแรงในปี 2532 เมื่อเทียบกับปี 2531 นั้นถือว่าส่วนใหญ่ลดลง⁴⁶³ กองบัญชาการผสมพลเรือนตำรวจทหารที่ 43 (พตท. 43) ได้ระบุสภาพการณ์ของกองกำลังขจก.ในปี 2532 ไว้ว่า

“...ฐานที่มั่นของ ขจก.ในลักษณะค่ายพักถาวรไม่มีอีกแล้ว ตลอดจนค่ายพักชั่วคราวก็แทบจะไม่ปรากฏ พื้นที่ที่ ขจก.เคยเคลื่อนไหวในอดีตก็ถูกฝ่ายเราเข้าไปกดดันโดยตรง ขจก. ระดับ หน.กลุ่ม บางกลุ่มก็หลบหนีไปหลบซ่อนตัวอยู่ในต่างประเทศ ขจก.

⁴⁶⁰ “กองทัพอากาศที่ 4 เตรียมกวาดล้างกลุ่มโจรภาคใต้ให้ราบคาบ,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวการเมือง-สังคม รอบเช้า 28 ธันวาคม 2532): 7.

⁴⁶¹ “นาวิกโยธินภาคใต้กวาดล้างขบวนการโจรก่อการร้าย,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 5 ธันวาคม 2532): 3.

⁴⁶² “เลขานุการกองทัพบกชี้ ขจก.ที่เผา รร. จ.ยะลา ไม่เกี่ยวข้อง จคม.,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวการเมือง-สังคม รอบค่ำ 30 พฤศจิกายน 2532): 6.

⁴⁶³ “ผบ. ทบ. ล่องใต้ติดตามผลโครงการฮาร์ปปีนบารู,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 15 ธันวาคม 2532): 1.

ที่ยังคงเคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่บางกลุ่มชาติผู้นำ บางกลุ่มต้องหลบหนีจากพื้นที่เคลื่อนเดิม ขณะเดียวกันก็ปรากฏเหตุการณ์กรรโชกทรัพย์เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ แต่พื้นที่เกิด เหตุการณ์กรรโชกทรัพย์นั้น มิได้มีกองกำลังติดอาวุธเคลื่อนไหวอยู่นั้น ย่อมแสดงว่า ชก. เริ่มหมดอิทธิพลในพื้นที่เดิม จึงพยายามแสดงอิทธิพลให้บุคคลทั่วไปเห็นว่า ชก. ยังคงมีอิทธิพลอยู่”⁴⁶⁴ “...สำหรับพฤติกรรมของ ชก. ในขณะนี้ได้พยายามใช้แนวร่วม ดำเนินการแทน โดยเฉพาะการกรรโชกทรัพย์ การส่งเสบียงอาหาร เนื่องจากชก. ไม่อาจเคลื่อนไหวได้โดยเสรี การสนับสนุนจากต่างประเทศน้อยลง เงินทุนต่างๆขาดแคลน จึงมีความจำเป็นต้องเรียกค่าคุ้มครอง และกรรโชกทรัพย์ในหมู่ประชาชน แม้กระทั่งใน หมู่คนไทยมุสลิมด้วยกัน ยิ่งเป็นการเน้นให้เห็นสภาพเสื่อมทรุดของขบวนการโจรก่อการ ร้าย อันเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ให้การสนับสนุน สภาวะของชก. ต้องตกอยู่ในสภาพย่ำแย่ อ่อนแอลงทุกขณะ”⁴⁶⁵

ทางด้านกองอำนวยการโครงการเพื่อความหวังใหม่ได้ยืนยันความสำเร็จในการดำเนินการ ของตนว่า การส่งหน่วยพิทักษ์ประชาชน (นพ.) เข้าปฏิบัติการในหมู่บ้านเป้าหมาย 89 หมู่บ้านนั้น ประสบความสำเร็จในการคุ้มครองประชาชนจากการก่อการร้ายทุกรูปแบบ เนื่องจากสถิติการก่อการ ร้ายลดลงตามลำดับตั้งแต่วันที่ 29 ธันวาคม ปี 2532⁴⁶⁶ และ “ไม่มีการก่อการร้ายทุกรูปแบบเกิดขึ้น ในพื้นที่หมู่บ้านเป้าหมายที่รับผิดชอบอยู่”⁴⁶⁷ รวมถึงไม่มีการเรียกค่าคุ้มครอง และสามารถตัดขาดการ ติดต่อสนับสนุนระหว่างหมู่บ้านเป้าหมายกับกองกำลังติดอาวุธที่มีฐานกำลังอยู่ในพื้นที่ป่าเขา ประชาชนในหมู่ต่างมีความพอใจและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี⁴⁶⁸

แม้ว่าหน่วยงานฝ่ายรัฐที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดน ภาคใต้ทุกฝ่าย จะให้การเป็นเสียงเดียวกันว่ารัฐประสบความสำเร็จในการทำลายชุมกำลังหลักของกอง กำลังติดอาวุธเหล่านี้ และสามารถใช้นโยบายที่สามารถดึงประชาชนที่เคยสนับสนุนกลุ่มคนเหล่านี้เข้า มาอยู่ฝ่ายของรัฐได้ แต่การเคลื่อนไหวก่อความรุนแรงที่จัดได้ว่าอยู่ในอัตราที่ค่อนข้างถี่ในปี 2532 ซึ่ง

⁴⁶⁴ กองอำนวยการโครงการเพื่อความหวังใหม่, การประชุมสัมมนาเพื่อความมั่นคง (ครั้งที่ 2) ประจำปี 2533 โครงการเพื่อความหวังใหม่ “ฮาร์ปปีนบารู” 5-7 กันยายน 2533 ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต หาดใหญ่ และโรงแรม เจ.บี. อ.หาดใหญ่ สงขลา, หน้า 34.

⁴⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

⁴⁶⁶ กองอำนวยการโครงการเพื่อความหวังใหม่, โครงการเพื่อความหวังใหม่ของชาวไทย 5 จังหวัดชายแดน ภาคใต้ (ม.ป.ท.: ม.ป.ป.), หน้า 54.

⁴⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

⁴⁶⁸ กองอำนวยการโครงการเพื่อความหวังใหม่, ฮาร์ปปีนบารู (กรุงเทพฯ: มิตรสยาม, ม.ป.ป.), หน้า 30.

เป็นปีที่อยู่ภายใต้นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปี 2531 และโครงการพัฒนาเพื่อความหวังใหม่ของชาวไทยใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้หรือโครงการฮาร์ปปีนบารูที่ดำเนินการมาตั้งแต่วันที่ 19 กุมภาพันธ์ ปี 2532 สิ่งนี้ทำให้เห็นว่ากองกำลังติดอาวุธที่มีเป้าหมายในการแบ่งแยกดินแดนจังหวัดชายแดนภาคใต้ออกจากประเทศไทย ไม่เคยสิ้นสลายลงอย่างสิ้นเชิง ไม่ว่าจะด้วยนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมหรือการปราบปรามของรัฐ หากแต่ยังคงเคลื่อนไหวอยู่เสมอภายใต้สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการต่อกรกับเจ้าหน้าที่รัฐโดยตรง และตกอยู่ในสภาวะอ่อนกำลังรบและอุดมการณ์ในบางช่วงเวลาเท่านั้น

5.3.2. การเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์มลายา

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในระบอบเวลานั้นนอกจากจะประสบปัญหาเกี่ยวกับขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) แล้ว ในระยะเวลานี้ยังคงมีการเคลื่อนไหวของสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์มลายา (พคม.) หรือ โจรจีนคอมมิวนิสต์มลายา (จคม.) เป็นอีกหนึ่งในกองกำลังติดอาวุธที่เคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่แห่งเดียวกันนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าวกองกำลังของพคม.มีการเคลื่อนไหวในเขตประเทศไทยอยู่ 3 กรม ได้แก่ กรมที่ 8 (กองทัพปฏิวัติประชาชนแห่งมลายา) ตั้งฐานกำลังอยู่ในบริเวณเทือกเขาน้ำค้าง เขตรอยต่อระหว่างอำเภอนาทวี กับอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา และบางส่วนของจังหวัดสตูล มี อี้เจียง เป็นผู้บัญชาการกรม (ผบ.กรม.) กรมที่ 10 (กองทัพปลดแอกประชาชนแห่งมลายา) เคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่เขตจังหวัดนราธิวาส มีราซียิก อับดุลราซิดิล เป็นผบ.กรม. มีกองกำลังประมาณ 300 คน เคลื่อนไหวในเขตอำเภอระแงะ สุโงปาตี แวง และอำเภอสุคีริน และบางส่วนของอำเภอบันนังสตา และอำเภอธารโต จังหวัดยะลา กรมที่ 12 (กองทัพปลดแอกประชาชนแห่งมลายา) ตั้งฐานกำลังอยู่ในเขตจังหวัดยะลา มี อาซีหรืออาเซอะ เป็นผบ.กรม. มีกำลังทั้งหมดประมาณ 950 คน แบ่งกองกำลังออกเป็น 4 กลุ่มย่อย คือ กรม 12 เขต 1 (ตาเนอะแมเราะ) กำลังประมาณ 120-200 คน มีอาโหเป็นหัวหน้า เคลื่อนไหวในตำบลตานะแมเราะ ตำบลยะรม ตำบลเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา กรม 12 เขต 2 (กลุ่มมาร์กซ์-เลนิน) มีกำลังประมาณ 500 คน มีอาหลินเป็นหัวหน้า กลุ่มนี้ยังแบ่งกำลังย่อยอีกเป็น 7 กองร้อย ได้แก่ กองร้อยที่ 2, 3, 4, 8, 12, 15, 20 เคลื่อนไหวในทิศตะวันตกของตำบลตานะแมเราะ ตำบลอัยเยอร์เวง อำเภอเบตง ตำบลแม่หวาด อำเภอธารโต และอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา กรม 12 เขต 3 มีกำลังประมาณ 100 คน มีอาโปหรืออาปอเป็นหัวหน้า เคลื่อนไหวในพื้นที่ตำบลแม่หวาด อำเภอธารโต ตำบลอัยเยอร์เวง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา กรม 12 เขต 4 หรือ

เขตพิเศษ มีกำลังประมาณ 200 คน มีอายุหรืออาเยะ เป็นหัวหน้า เคลื่อนไหวในเขตอำเภอยะหา และอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา⁴⁶⁹

ระหว่างวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2524 ถึงวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2525 พคม.ได้ชุมนุมโจมตีทหารมาเลเซียประมาณ 11 ครั้ง การโจมตีเกือบทุกครั้งจะมาจากฝั่งไทยตามแนวที่ตั้งฐานของตำรวจตระเวนชายแดนหรือทหาร จึงมักทำให้ฝ่ายมาเลเซียมองว่าไทยไม่ได้ช่วยเหลือตนในการปราบปรามกองกำลังติดอาวุธของพคม. เท่าใดนัก⁴⁷⁰ และในต้นปี 2525 ยังได้ปฏิบัติการไม่น้อยกว่า 29 ครั้ง ตามแนวพรมแดน⁴⁷¹ เดือนเมษายนปีเดียวกัน พคม.กลุ่มเปาะจิมะ ได้นำกำลังเข้าบังคับนายสาและชาวบ้านในพื้นที่หมู่ที่ 7 ตำบลจะแนะ อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส ให้จ่ายเงิน 25,000 บาท เนื่องจากกลุ่มเปาะจิมะเชื่อว่านายสาและเป็นผู้นำทางให้ทหารเข้าไปโจมตีพวกตน⁴⁷² พล.ท.หาญ ลีนานนท์ แม่ทัพภาคที่ 4 เชื่อว่า พคม.จะถือว่าชาวมุสลิมเป็นศัตรู และ “...(พคม.) ที่เข้าปล้นขูดรีด ที่น้องไทยมุสลิม ทำให้พี่น้องไทยมุสลิมเข้าใจผิดกับพี่น้องไทยพุทธหรือเชื้อสายจีนว่า เป็นแหล่งอยู่อาศัย น้ำของจคม”⁴⁷³ หากความเชื่อของพล.ท.หาญ เป็นจริง อาจมีที่มาจากความมุ่งหมายในการปฏิวัติประเทศมาเลเซียของพคม. นอกจากนี้การที่มาเลเซียมีการกำหนดให้กลุ่มประชากรเชื้อชาติมลายู ที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นชนชั้นหนึ่งของมาเลเซีย ที่จะได้รับสวัสดิการและสิทธิต่างจากรัฐตามหลัก “ภูมิบุตรา” พคม.ที่มีสมาชิกส่วนใหญ่เป็นชาวมลายูเชื้อสายจีน ซึ่งเป็นชนชั้นสองของมาเลเซียจึงอาจมีอคติดังกล่าวติดตัวมา คือ อาจทำให้มองชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีศาสนาและวัฒนธรรมมลายูใกล้เคียงกับชนชั้นหนึ่งของมาเลเซียเป็นลบไปด้วย⁴⁷⁴

⁴⁶⁹ ดร.ณิ บุญภิกษา, การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมชาวมุสลิมในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส กับจังหวัดสตูล ซึ่งมีผลกระทบต่อกรปกครอง, หน้า 76-77.

⁴⁷⁰ ข้อมูลดังกล่าวมาจาก พ.ท.อวัชชัย พิณประเสริฐ ผู้บัญชาการหน่วยเฉพาะกิจที่ 53 ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/162 ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย-มาเลเซีย (11 มกราคม-28 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปีก 45 หน้า), หน้า 1.

⁴⁷¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีกที่ 1 ในจำนวน 5 ปีก), หน้า 46.

⁴⁷² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/212 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีกที่ 2 ในจำนวน 5 ปีก), หน้า 66.

⁴⁷³ “บทสัมภาษณ์พิเศษ พล.ท.หาญ ลีนานนท์ แม่ทัพกองทัพอากาศที่ 4,” มาตุภูมิ (30 กันยายน 2526) ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2526/51 พลโทหาญ ลีนานนท์และนโยบายได้ร่มีเย็น (8 มกราคม-24 ธันวาคม 2526) (ปีกที่ 3 ในจำนวน 4 ปีก), หน้า 127.

⁴⁷⁴ “ภูมิบุตรา” เป็นชื่อเรียกในภาษามลายูแปลว่า “ลูกของแผ่นดิน” ใช้เรียกชาวมลายูเชื้อสายมลายูหรือชาวมลายูเชื้อสายอื่นๆที่นับถือศาสนาอิสลาม และมีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ในประเทศมาเลเซีย แนวคิดเรื่องภูมิ

ในช่วงต้นปี 2525 พ.อ. สุพัฒน์ ประเสริฐสุข ผู้แทนผอ. กรป.กลาง กล่าวว่า ในระยะนี้ พคม. “ยังคงปฏิบัติการเพื่อความอยู่รอดของพวกตนเป็นส่วนใหญ่ เน้นหนักด้านประชุมราษฎร โฆษณาชวนเชื่อ ช่มชู่ประชาชน เพื่อให้สับสนุน...ทั้งทางการเงิน การข่าว (และทางด้าน) เสบียง อาหาร”⁴⁷⁵ กลุ่มพ่อค้าที่ทำหน้าที่ส่งทุนและเสบียงให้กับพคม. มักอ้างว่า “ถูกช่มชู่ ต้องเสียค่า คຸ້ມครอง” จากข้อมูลของทางการพ่อค้าบางคนในจังหวัดชายแดนภาคใต้จำเป็นต้องเสียค่าคຸ້ມครองให้พคม.ปีละไม่น้อยกว่า 10 ล้านบาท⁴⁷⁶ นอกจากนี้พคม. ยังเก็บค่าคຸ້ມครองจาประชาชนที่อาศัยอยู่ตาม แนวชายแดนไทย-มาเลเซีย หรือที่ทางการไทยเรียกว่า “ภาษีเถื่อน” การเก็บค่าคຸ້ມครองหรือภาษี เถื่อนเหล่านี้มักดำเนินการมากขึ้นเมื่อเข้าสู่ช่วงตรุษจีน⁴⁷⁷ ส่วนการปฏิบัติการทางการทหารนั้น พคม. จะหลีกเลี่ยงการปะทะกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย การปะทะที่เกิดขึ้นเป็นเพียงความพยายามในการรักษา อิทธิพลของตนในพื้นที่เท่านั้น⁴⁷⁸ ดังที่ พ.อ.ธรรมรักษ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา กล่าวว่า “จคม.ไม่สู้ ชอบ ถอยอย่างเดียว จะต่อต้านหนักก็ตรงพื้นที่ที่พวกเขามีผลประโยชน์อยู่เท่านั้น”⁴⁷⁹

บุตราก่อรูปขึ้นมาตั้งแต่มาเลเซียอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ แต่แนวคิดนี้ถูกประกาศใช้เป็นนโยบายอย่างเป็นทางการภายหลังเหตุการณ์จลาจลทางเชื้อชาติครั้งใหญ่ในมาเลเซีย เมื่อปี 2512 (ค.ศ.1969) โดยนายกรัฐมนตรี ตุน อับดุล ราซัค (Tun Abdul Razak) ภายใต้ชื่อว่า “นโยบายเศรษฐกิจใหม่” ซึ่งออกในปีถัดมา คือ ปี 2513 (ค.ศ. 1970) มีสาระสำคัญอยู่ที่ให้สิทธิพิเศษแก่ชาวมลายูในฐานะภูมิบุตรมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นด้าน การศึกษา การกู้เงิน หรือการถือสัดส่วนหุ้นในการดำเนินธุรกิจ ปัจจัยหนึ่งของการออกนโยบายดังกล่าวนี้เกิดขึ้นมา จากการผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจของชาวจีนในมาเลเซีย ซึ่งทำให้ชาวมลายูเชื้อสายมลายูหวาดระแวงว่ากลุ่ม ชาวจีนจะใช้อำนาจในทางเศรษฐกิจมาเอาเปรียบชาวมลายู ในขณะที่กลุ่มชาวมลายูส่วนใหญ่ไม่มีความสามารถ เพียงพอในการก้าวขึ้นมาเป็นกลุ่มนายทุนได้ ดู ศุภการ สิริไพศาล และอดิสร คักดิ์สูง, ภูมิบุตร: ประวัติศาสตร์ความ ขัดแย้งและกระบวนการพัฒนาประเทศของมาเลเซีย (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2554), หน้า 14-16, 19.

⁴⁷⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/212 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 2 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 70.

⁴⁷⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 3 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 149.

⁴⁷⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2527/82 ปัญหาภาคใต้และนโยบายได้รั่มเย็นของพลเอกหาญ สีนานนท์ (3 มกราคม-27 มีนาคม 2527) (ปีที่ 2 ในจำนวน 2 ปี), หน้า 26, 68.

⁴⁷⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/212 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 2 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 70.

⁴⁷⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/162 ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย-มาเลเซีย (11 มกราคม-28 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปี 45 หน้า), หน้า 11.

อย่างที่กล่าวไว้ในบทก่อนหน้าว่าพคม.ไม่ได้รวมตัวกันอย่างเป็นเอกภาพ แต่กลับมีความแตกแยกกันระหว่างหน่วยงานแต่ละกรมหรือแต่ละเขต ความขัดแย้งดังกล่าวแสดงออกมาในเดือน พฤษภาคม ปี 2525 เมื่อพคม. เขต 2 ที่มีนายตงเฟ่ง แซ่เหลียง เป็นหัวหน้า ซึ่งกุมอิทธิพลในหมู่ชาวนวนยางและเหมืองแร่ในเขตตำบลยะรม อำเภอบेतง จังหวัดยะลา นำกำลังติดอาวุธกว่า 100 คน ไปถล่มพคม. เขต 1 ที่มีนายอาฟุค แซ่เหลียง ที่กุมอิทธิพลอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลอัยยเออร์เวง อำเภอบेतง เป็นหัวหน้า เนื่องจากนายตงเฟ่งต้องการขยายอิทธิพลเข้าไปในเขตของนายอาฟุค โดยเหตุการณ์ดังกล่าวแม้แต่ร.อ.นิคม อัลภาชน์ ยังไม่กล้าที่จะนำกำลังเข้าระงับการปะทะ⁴⁸⁰ นอกจากนี้พคม.จะมีความขัดแย้งกับพคม. เขตต่างๆด้วยตัวเองแล้ว การปะทะกับกองกำลังติดอาวุธของขก.ในระยะนี้ยังคงมีอยู่ประปราย แม้จะมีการปะทะกันเป็นบางครั้งแต่ก็มีการร่วมกันระหว่างพคม.กับขก.กันเป็นครั้งคราว เนื่องจากมีเจ้าหน้าที่รัฐเป็นศัตรูร่วม⁴⁸¹

เดือนกรกฎาคม มีการเคลื่อนไหวของพคม.กลุ่มโกเฝ้า ในเขตพื้นที่บ้านหัวควน ตำบลสำนักแต้ว อำเภอยะหา จังหวัดยะลา โดยเจ้าหน้าที่เชื่อว่าเป็นการออกมาเคลื่อนไหวมวลชนและหาเสบียงอาหาร เดือนตุลาคมพคม.กลุ่มนายอาดืออั้ง ออกเคลื่อนไหวในเขตพื้นที่ตำบลศรีสาคร อำเภศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส เจ้าหน้าที่เชื่อว่าเป็นระยะเวลาปี 2525 นี้พคม.ได้นำแผน “สมาชิกสันนิบาตเยาวชนคอมมิวนิสต์มลายา (ส.ย.ค.ม.)” คือการนำเด็กมาอบรมแนวคิดการปฏิวัติโดยใช้ระบบโรงเรียนเคลื่อนที่ในบ้านนาและ อำเภอบेतง จังหวัดยะลา⁴⁸²

นอกจากนี้ยังมีพคม.กลุ่มบอมง ออกเคลื่อนไหวมวลชนในเขตบ้านคอลลอแลม ตำบลปะแลอำเภอยะหา จังหวัดยะลา ซึ่งในพื้นที่ดังกล่าวนี้อยู่ใต้อิทธิพลของทั้งกลุ่มบอมง กลุ่มฮูมา และกลุ่มเปาะฮะ⁴⁸³ ในเขตพื้นที่บ้านราโงงเหนือ ตำบลยะรม อำเภอบेतง และพื้นที่บ้านจะเราะฮะฮะตาร์ ตำบลยะรม อำเภอบेतง จังหวัดยะลา มีการเคลื่อนไหวของพคม.กลุ่มเจ๊ะอารีและกลุ่มเจ๊ะมาแอ ในช่วงปลายปี 2526 ถึงต้นปี 2527 ส่วนในตำบลกาบัง อำเภอยะหา เมื่อถึงปี 2528 ยังเป็นเขตอิทธิพลของ

⁴⁸⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/212](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปกที่ 2 ในจำนวน 2 ปึก), หน้า 79, 81.

⁴⁸¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/214](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปกที่ 1 ในจำนวน 5 ปึก), หน้า 34.

⁴⁸² เรื่องเดียวกัน (ปกที่ 3 และ 5 ในจำนวน 5 ปึก), หน้า 110, 205, 215.

⁴⁸³ เรื่องเดียวกัน (ปกที่ 5 ในจำนวน 5 ปึก), หน้า 219.

กลุ่มแม่เยาะ⁴⁸⁴ ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส มีการเคลื่อนไหวของพคม.กลุ่มหะยี ในบริเวณบ้านกะลุปี ตำบลมาโมง กิ่งอำเภอสุคีริน เมื่อต้นปี 2527⁴⁸⁵ การเคลื่อนไหวของพคม.กลุ่มต่างๆในช่วงปี 2525 ถึง ปี 2528 จึงจำกัดอยู่ที่การเคลื่อนไหวมวลชนหรือการปลุกระดมมวลชน การออกหาสเปียง และการ สืบหาข่าวการเคลื่อนไหวของทางการและเจ้าหน้าที่รัฐเป็นสำคัญ ดังที่ พ.อ. ประเสริฐ หวังดี ผู้แทนกอง อำนาจการกลาง กล่าวไว้

“...โดยทั่วไป (พคม.) ยังคงทำการข่มขู่บังคับราษฎรในพื้นที่อิทธิพลให้ สนับสนุนเงินและเสบียงอาหาร สอบถามข่าวความเคลื่อนไหวของเจ้าหน้าที่ปราบปราม และทำการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ และพยายามหลีกเลี่ยง การเผชิญหน้ากับฝ่ายเจ้าหน้าที่อยู่ตลอดเวลา”⁴⁸⁶

แต่ในเดือนสิงหาคม ปี 2528 หากข้อมูลของนายวิสุทธิ สิงห์ขจรวรกุล ปลัดจังหวัดยะลาใน ขณะนั้นเป็นจริง พคม. ได้ยิงสังหารนายเดโช เดิมกังกับนางดารุณี เดิมกังก์ ราษฎรบ้านสันติ หมู่ที่ 6 ตำบลแม่หวาด อำเภอธารโต จังหวัดยะลา เนื่องจากทั้งสองได้เข้าไปหาปลาในเขตหวงห้ามของพคม. คือ เขตทะเลสาบของเขื่อนบางลาง⁴⁸⁷ นับเป็นการสร้างอิทธิพลโดยการใช้ความรุนแรงต่อประชาชน ชาวไทยในเขตพื้นที่อิทธิพลของตนโดยตรง หรืออาจเป็นการแสดงให้เห็นถึงการแตกแยกอย่างหนัก ของพคม.ด้วยกัน จึงเกิดการเข้าใจผิดและสังหารผิดตัว เนื่องจากคิดว่าเหยื่อทั้งสองเป็นพคม.กลุ่ม ตรงกันข้ามกับตน แม้จะมีการก่อความรุนแรงต่อประชาชนในบางพื้นที่ แต่ในบางพื้นที่พคม.ได้ชื่อว่า เป็น “ขวัญใจของชาวบ้านที่เจ้าหน้าที่บ้านเมืองเหยียบย่างเข้าไปไม่ถึง”⁴⁸⁸

⁴⁸⁴ “จคม. บริเวณพื้นที่ อ.เบตง เริ่มการเคลื่อนไหวหาข่าวจากเจ้าหน้าที่บ้านเมืองอีก,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 3 มกราคม 2527): 2.; “ราษฎรยะลาสูญเสียชีวิตอีกสองคนจากกับระเบิดของ จคม.,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 30 เมษายน 2528): 1.

⁴⁸⁵ “จคม. เริ่มเคลื่อนไหวหาแนวร่วมที่กิ่งอำเภอสุคีริน ในนราธิวาส,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าว ภูมิภาค รอบบ่าย 9 กุมภาพันธ์ 2527): 1.

⁴⁸⁶ “ผู้แทนกองอำนาจการกลางชี้แจงถึงสถานการณ์ จคม.ในพื้นที่พรหมแดนไทย-มาเลเซีย,” สำนักข่าว ไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 9 กันยายน 2527): 2.

⁴⁸⁷ “จคม. ที่ อ.ธารโต ส้าแดงเดช ยิงทิ้งสองราษฎรตายในเขตอิทธิพลของตน,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 22 สิงหาคม 2528): 2.

⁴⁸⁸ “นักธุรกิจนิรนาม,” ข่าวใต้ (21 มิถุนายน 2532): 7.

5.3.2.1. การปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์มลายาของทางการไทย

“การคุกคามของพวกคอมมิวนิสต์ตามพรมแดนระหว่างไทยกับมาเลเซียได้ถูกควบคุมไว้ได้เป็นอย่างดี”⁴⁸⁹

คำกล่าวของพล.อ.สายหยุด เกิดผล ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ที่ได้แถลงในช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2525 แสดงให้เห็นถึงความมั่นใจของเจ้าหน้าที่รัฐในการควบคุมและปราบปรามกองกำลังติดอาวุธตามแนวพรมแดนไทย-มาเลเซีย และด้านหนึ่งยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าพคม.อ่อนกำลังลงจนทางการไทยสามารถปราบได้อย่างไม่ยากเย็นนัก การโหมปราบปรามกองกำลังของพคม.ตามแนวชายแดนจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงเวลานี้เริ่มตั้งแต่การออก “แผนยุทธการ 82” ซึ่งเป็นแผนที่ใช้ในการปราบปรามพคม.ที่ตั้งฐานกำลังอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอสะเดา นาทวี และอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา อำเภอเบตง ธารโต และอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ในระหว่างวันที่ 21 มกราคม ถึง 17 กุมภาพันธ์ 2525 ทำให้พคม. กรม 8 และพคม.เขต 2 ออกมาอบตัวราว 4 คน⁴⁹⁰ และทางการยังเชื่อมั่นว่าสามารถจัดอิทธิพลของพคม.ในเขตหมู่บ้านอัยเยอเบอเรอ ตำบลอัยเยอร์เวง อำเภอเบตง จังหวัดยะลาได้แล้ว⁴⁹¹ แต่เมื่อมีการปราบปรามอย่างหนักจากฝั่งไทยปัญหาที่เกิดขึ้นคือ พคม.จะหนีเข้าเขตมาเลเซีย และเมื่อการหยุดปราบปรามกองกำลังดังกล่าวจะทยอยกลับเข้ามาในเขตไทยอีก แม้ว่าการปราบหลายครั้งมาเลเซียจะส่งทหารเข้าปิดล้อมชายแดนเพื่อป้องกันพคม.หลบหนีเข้าเขตมาเลเซียแล้วก็ตาม⁴⁹²

สาเหตุในการปราบปรามพคม.อย่างหนัก แม้ว่าพคม.จะมีเป้าหมายในการปฏิวัติประเทศมาเลเซียให้เป็นประเทศคอมมิวนิสต์โดยใช้ชายแดนไทยเป็นเพียงแค่ฐานกำลัง แม้ว่าส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการเข้ามาปลุกกระดมประชาชนตามแนวชายแดนและการเรียกค่าคุ้มครองจากพ่อค้า นายทุน และประชาชนที่อยู่ภายใต้เขตอิทธิพลของตน แต่เป้าหมายที่แท้จริงอยู่ที่การต้องการทำลายการร่วมมือทุกรูปแบบทั้งแบบถาวรหรือชั่วคราวระหว่างขจก.กับพคม. ดังนั้นเมื่อทางการต้องการทำลายขุมกำลังของขจก. กองกำลังติดอาวุธอื่นๆในพื้นที่จำต้องถูกทำลายไปด้วยพร้อมกันเพื่อป้องกันการช่วยเหลือ

⁴⁸⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/214](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 1 ในจำนวน 5 ปี).

⁴⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

⁴⁹¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/162](#) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย-มาเลเซีย (11 มกราคม-28 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปี 45 หน้า), หน้า 3.

⁴⁹² ข้อมูลดังกล่าวมาจากนายอำนวย สุวรรณศิริ ประธานกรรมการบริหารของรัฐบาลในช่วงเวลานั้น หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/212](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 2 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 77.

กันไม่ว่าจะในทางใด นอกจากนี้ยังเกี่ยวพันกับประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ไทยต้องการมา โดยตลอด คือ การให้มาเลเซียยอมช่วยเหลือในการปราบปรามขจก. หรือเป็นการซื้อใจมาเลเซียให้ช่วยไทยในการปราบปรามขจก. รวมถึงประเด็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่รัฐไทยถือข้างฝ่ายโลกเสรี ประชาธิปไตยมาโดยตลอด การปราบปรามขจก. จึงเกิดจากความกดดันทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมาเลเซีย และอุดมการณ์ทางการเมืองของโลกในยุคสงครามเย็นในเวลาเดียวกัน ดังที่พล.ท.วันชัย จิตจางันต์ แม่ทัพกองทัพภาคที่ 4 ในช่วงปี 2528 ได้กล่าวถึงขจก.ว่า “... เป็นกองกำลังต่างชาติ ที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ใช้อำนาจอิทธิพลยึดดินแดนในประเทศ ทำให้บูรณภาพแห่งดินแดนต้องเสียไป อำนาจอธิปไตยหมดสิ้น อำนาจรัฐตกอยู่ภายใต้ของขจก.”⁴⁹³

การปราบปรามขจก. ครั้งใหญ่เริ่มขึ้นในเดือนกรกฎาคม ปี 2525 โดยทางการไทยได้ส่งกำลังทหารเข้าปิดล้อมฐานที่มั่นของขจก. ในเขตอำเภอเบตง และอำเภอธารโต จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นเขตงานของขจก. กองร้อย 3 ที่มีอาร์.ซี.เป็นผู้บัญชาการ มีกำลังประมาณ 225 คน ต่อมาเจ้าหน้าที่กองกำลังผสมเฉพาะกิจ 53 (ฉก. 53) ได้นำกำลังเข้าโจมตี กองร้อย 4 และ 8 ของขจก.เขต 2 บริเวณบ้านบ่อน้ำร้อน ตำบลตานะแมเราะ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา วันที่ 5 กรกฎาคม พ.ท.หาญ ลีนาพันธ์ แม่ทัพภาคที่ 4 ได้เดินทางไปยังกองอำนวยการปราบปรามเพื่อวางแผนปฏิบัติการด้วยตนเอง เมื่อสามารถยึดหน่วยผลิตและค่ายพักของขจก.ได้ กองทัพภาคที่ 4 จึงรุกทางด้านการเมืองโดยการเชิญพ่อค้าในอำเภอเบตง มาประชุมเพื่อขอความร่วมมือจากพ่อค้าบางคนในการจัดส่งเสบียงอาหารให้ขจก.⁴⁹⁴ พ.อ.ธรรมรักษ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา หัวหน้ากองข่าวกองทัพภาคที่ 4 ในขณะนั้นกล่าวว่า “ขณะนี้กองทัพปลดแอกมลายา ไม่มีตัวตนในประเทศไทย มีแต่กองโจรปลดแอกมลายาที่คอยเรียกว่า ‘เถรเรียกค่าคุ้มครองเท่านั้น’”⁴⁹⁵ และกองทัพภาคที่ 4 จะยกเลิกการใช้คำว่า “โจรจีนคอมมิวนิสต์มลายา” และจะเรียกว่า “ผู้ก่อการร้าย” เท่านั้น และทางการอาจเสนอสัญชาติไทยให้กับสมาชิกของกองกำลังเหล่านี้หากยอมมอบตัวต่อทางการไทย⁴⁹⁶

⁴⁹³ “แม่ทัพ 4 ได้สื่อมวลชนพูดขาดสติ “รังแกโจรจีน”,” ข่าวใต้ (16 เมษายน 2528): 1, 10.

⁴⁹⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/214](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีกที่ 2 และ 3 ในจำนวน 5 ปีก), หน้า 99, 101, 103, 108.

⁴⁹⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/162](#) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ-มาเลเซีย (11 มกราคม-28 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปีก 45 หน้า), หน้า 11.

⁴⁹⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/214](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีกที่ 3 ในจำนวน 5 ปีก), หน้า 104.

ในต้นเดือนเดียวกันยังมีการนำกำลังเข้าโจมตีฐานกำลังของพคม.กรม 10 กองร้อย 23 ที่มี นายอับดุลซีดี เป็นผบ.กรม. และมีนายราชิด โมดิน เป็นผบ.กองร้อย มีชุมกำลังประมาณ 80 คน ที่ จังหวัดนราธิวาส วันที่ 11 กรกฎาคม ปี 2525 กองทัพภาคที่ 4 เริ่มใช้แผน “ยุทธการไต้ร่มเย็น 11” เข้าโจมตีฐานที่มั่นของพคม. กรม 12 เขต 4 ที่มีนายปักเซมุก หรือปัก เซมา (อาโก๊ะ) เป็นหัวหน้า ใน พื้นที่บ้านเยะ อำเภอยะหา จังหวัดยะลา มีกำลังประมาณ 180 คน และยังได้เข้าโจมตีพคม. กรม 8 ที่มีฐานอยู่ในบริเวณเทือกเขาน้ำค้าง⁴⁹⁷ บ้านนาปรัง ตำบลคลองขวาง อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา ที่ได้ชื่อว่า “*แข็งแกร่งที่สุดในบรรดา (พคม.) ทั้งหมด 3 กรม*” ที่มีอิเจียงหรือว่อง อากัวเป็นผบ.กรม. ยุทธการไต้ร่มเย็น 11 เป็นผลให้ค่ายพักของพคม.กรม 12 ที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา แตกเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม และยึดค่ายของพคม.กรม 8 ที่เขาน้ำค้าง ได้สำเร็จในวันที่ 28 กรกฎาคม นับเป็นการ ยึดค่ายที่ขึ้นชื่อว่า “ค่ายที่ไม่เคยเข้าไปถึง” ได้สำเร็จ ในเวลาต่อมาค่ายของพคม. กรม 10 ในเขต อำเภอสุคีริน ถูกตีแตกเช่นกัน⁴⁹⁸ พล.ท.หาญ ลีนาทนที ได้กล่าวถึงผลงานในครั้งนี่ว่า “นับแต่นี้ไป ชายแดนไทยจะปลอดภัยเป็นอิสระ ไม่มีความจำเป็นที่馬來เซียต้องส่งกองทหารเข้ามาปราบปราม จคม.อีก”⁴⁹⁹

แม้จะสามารถยึดค่ายหลักได้สำเร็จแต่จะเห็นได้ว่ากองกำลังของพคม.ยังคงอยู่กระจัดกระจาย ในบริเวณค่ายเดิมที่ถูกตีแตก เห็นได้จากเหตุการณ์ลอบยิงเฮลิคอปเตอร์ที่ทางกองทัพนำคณะ สื่อมวลชนจากต่างประเทศเข้าชมสภาพค่ายพคม.กรม 8 ที่เขาน้ำค้าง แต่ไม่มีใครได้รับบาดเจ็บ⁵⁰⁰ การ ทุ่มกำลังปราบปรามในช่วงเดือนกรกฎาคมผ่านยุทธการไต้ร่มเย็นถูกตั้งวิพากษ์และตั้งคำถามจาก เกษม ล้ำสกุล ผ่านบทความเรื่อง “ค่ายจคม. แตกจริงหรือ?” ใน ข่าวไทย (4 กันยายน 2525) ว่าเป็นการ ยึดได้เพียงค่ายร้าง และปืนเก่าของ พคม. แต่ไม่สามารถทำลายฐานใหญ่ที่แท้จริงของพคม.

⁴⁹⁷ ค่ายของพคม.กรม 8 ที่บริเวณเขาน้ำค้าง อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เป็นค่ายที่ขึ้นชื่อว่า “ไม่สามารถ ทำลายได้” เป็นเวลากว่า 30 ปี การออกแบบค่ายพักที่นี่มีการเจาะเขาทั้งลูกออกเป็น 3 ชั้น เป็นอุโมงค์สูง 250 เมตร ในเนื้อที่ 150 ไร่ มีทางเดินติดต่อกัน ทางเดินกว้าง 1.5 เมตร สูง 2 เมตร อุโมงค์ชั้นแรกเป็นคลังเก็บข้าวสาร ชั้น 2 เป็นห้องยุทธการและห้องสื่อสาร ชั้น 3 เป็นคลังเก็บอาวุธ ชั้น 3 จะทะลุต้นเขา และในบริเวณเชิงเขายังมีการสร้าง ฝายน้ำประกอบไฟฟ้า ซึ่งทางการไม่สามารถโจมตีค่ายแห่งนี้ทางอากาศได้ ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 3 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 124.

⁴⁹⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/212 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 2 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 77.; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 3 และ 4 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 107, 109, 113-115, 124, 132, 152.

⁴⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 124.

⁵⁰⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 4 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 152.

เหตุการณ์นี้เป็นการลงทุนที่ไม่คุ้มค่าของกองทัพไม่ว่าจะเป็นด้านงบประมาณ และการสูญเสีย นายทหารระดับผู้นำไป 2 คน สูญเสียชีวิตทหารไป 8 นาย และทำให้ทหารได้รับบาดเจ็บและพิการอีก ไม่น้อยกว่า 60 นาย ซึ่งไม่คุ้มค่ากับการยึดได้เพียงแค่สิ่งดังกล่าว⁵⁰¹ แต่ทางพล.ท.หาญ สีนานนท์ ยังยืนยันว่า “ฐานที่มั่น (จคม.) ตามแนวชายแดน เราได้ทำลายจนหมดแล้ว จคม.ไม่มีที่พักอาศัย ถ้าเข้ามา ต้องไปอยู่ตามบ้านคนที่สนับสนุน”⁵⁰²

เดือนกันยายนถึงตุลาคมเจ้าหน้าที่ยังคงใช้ “ยุทธการ 82” เช่นเดียวกับเมื่อต้นปี มีการออกลาดตระเวนตรวจค้นหาสมาชิกพคม. ที่กระจัดกระจายอยู่ในเขตอำเภอสะเดา นาทวี และอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา มีการปะทะกันในพื้นที่เชิงเขาน้ำค้าง อำเภอนาทวี ตำบลปานะแอระ อำเภอบาง จังหวัด ยะลา และในตำบลปะแต อำเภอยะหา จังหวัดยะลา⁵⁰³ แม้ว่าจะมีการประกาศว่าทางการสามารถยึดค่ายเขาน้ำค้างได้สำเร็จ แต่ในปี 2527 ยังมีข่าวการเคลื่อนไหวของพคม. เขต 2 กลุ่มมาร์กซ์-เลนิน จากอำเภอเบตง จังหวัดยะลา มาประสานกำลังกับพคม. กรม 8 ที่ยังคงเคลื่อนไหวอยู่ในบริเวณเขาน้ำค้าง อำเภอนาทวี โดยใช้ชื่อว่า “มาเลเซียน พีเพิล ลิเบอร์เรชั่น อาร์มี” (Malaysian People Liberation Army) คาดว่าจะมีอาหลิน (อดีตผ.เขต 2) เป็นผู้บัญชาการ และอี่เจียง (อดีตผ. กรม 8) เป็นรองผู้บัญชาการ⁵⁰⁴

ระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนกรกฎาคมปี 2527 เจ้าหน้าที่ยังคงส่งกำลังเข้าปราบปรามกองกำลังของพคม.ที่ยังกระจัดกระจายอยู่ตามแนวชายแดน โดยเฉพาะในเขตอำเภอเบตง จังหวัดยะลา เกิดการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่กับพคม. ในตำบลบันยี่ไร ตำบลตานะแอระ จำนวนหลายครั้ง จนถึงวันที่ 2 พฤษภาคม พล.ท.วันชัย จิตจันทร์ แม่ทัพภาคที่ 4 คนใหม่ ได้เดินทางมาบัญชาการรบ และร่วมวางแผนปราบปรามด้วยตนเอง และเร่งดำเนิน “ยุทธการ 8403” ใช้กองกำลังผสมเฉพาะกิจไทย ทำลายกองกำลังของพคม.ทั้งในเขตอำเภอธารโต และอำเภอเบตง เจ้าหน้าที่สามารถยึดค่ายและ

⁵⁰¹ “ค่ายจคม. แตกจริงหรือ? (2),” *ข่าวไทย* (4 กันยายน 2525) ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/214](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 4 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 160.

⁵⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 169.

⁵⁰³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/214](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปีที่ 5 ในจำนวน 5 ปี), หน้า 203, 209.

⁵⁰⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2527/82](#) ปัญหาภาคใต้และนโยบายใต้ร่มเย็นของพลเอกหาญ สีนานนท์ (3 มกราคม-27 ธันวาคม 2527) (ปีที่ 1 ในจำนวน 2 ปี), หน้า 16.

แหล่งผลิตอาหารของพคม.ได้ พร้อมกับการตอบโต้ของพคม.อย่างต่อเนื่อง ทำให้ฝั่งเจ้าหน้าที่บาดเจ็บ ไม่น้อยกว่า 8 นาย⁵⁰⁵

พร้อมกับการโหมกำลังเข้าปราบปรามทาง พ.อ.จ่ารงค์ ไพโรจน์ ผู้บัญชาการกองบัญชาการผสมพลเรือนตำรวจทหารที่ 43 ยังได้เรียกประชุมผู้ประกอบการเหมืองแร่ในเขตจังหวัดยะลา ให้ร่วมมือกับทางการในการปราบปราม พคม. ในเขตตำบลถ้ำทะเล อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ซึ่งมีพคม. กรม 12 กองร้อย 20 และ 25 หลบซ่อนอยู่⁵⁰⁶ เดือนกุมภาพันธ์ ปี 2528 พตท. 43 ได้ปฏิบัติการตามแผนยุทธการทักษิณ 4308/28 เข้าปราบพคม.เขต 12 กรม 12 ในบ้านวังไทร ตำบลแม่หวาด อำเภอธารโต ใช้ยุทธการทักษิณ 8502 มีทหารอาสาสมัครทหารพรานและตำรวจตระเวนชายแดน และทหารปืนใหญ่ เข้าปราบปรามพคม.ในเขตอำเภอเบตง⁵⁰⁷ และใช้ยุทธการ 8503⁵⁰⁸ คือ ใช้กำลังทหารพรานจำนวน 2 หน่วย นำโดยพล.ต.จาบ เอี่ยมศิริ ในเดือนถัดมา เข้าปราบปรามพคม.เขต 2 กองร้อยที่ 2 ซึ่งอยู่ในเขตบ้านวังใหม่ ตำบลอัยเยอร์เวง อำเภอเบตง มีนายเซียวหู (ฉายาไอ้นิ้วด้วน) เป็นหัวหน้า เจ้าหน้าที่สามารถยึดค่ายได้สำเร็จ

เดือนเมษายน ร.อ.อภิชัย สว่างภพ ได้นำกำลังทหารที่ 4104 เข้าตรวจค้นพื้นที่บ้านวังไทร ตำบลแม่หวาด อำเภอธารโต ตามแผนยุทธการที่ 4309/28 เกิดปะทะกับพคม.กลุ่มอะโหรหรืออะไซ (ค่าย บก.กองพิเศษ เขตผสม) มีกำลังประมาณ 80 คน เจ้าหน้าที่สามารถยึดค่ายพักใหญ่ที่มีโรงเรือนกว่า 100 หลัง พร้อมกับการยึดอาหาร ซึ่งนับเป็นค่ายที่ใหญ่ที่สุดของพคม.ที่เจ้าหน้าที่เคยยึดได้ แผนนี้ยังครอบคลุมพื้นที่อำเภอเบตง และเจ้าหน้าที่สามารถยึดค่ายของพคม.เขต 1 ร้อย 3

⁵⁰⁵ “ตชด.ปะทะ จคม.ที่ยะลามีบาดเจ็บและเสียชีวิตรวมสี่คน,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 23 มีนาคม 2527): 1.; “ผลการกวาดล้าง จคม.ที่อำเภอเบตงเมื่อต้นสัปดาห์นี้,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 20 เมษายน 2527): 2.; “กองทัพภาคที่ 4 เปิดยุทธการ 8403 ทำลาย จคม.ที่ยะลา,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 4 พฤษภาคม 2527): 2.; “เจ้าหน้าที่ ทบ.บาดเจ็บ 8 นาย จากผลปฏิบัติการตามแผนยุทธการ 8403,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 5 พฤษภาคม 2527): 2.

⁵⁰⁶ “บก.พตท. 43 จัดประชุมผู้ประกอบการเหมืองแร่พื้นที่จังหวัดยะลา,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 1 กรกฎาคม 2527): 1.

⁵⁰⁷ “พื้นที่ 2 อำเภอยะลาเกิดปะทะกับขจก. และจคม. อีก,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 26 กุมภาพันธ์ 2528): 1.; “แม่ทัพภาคที่ 4 ตรวจเยี่ยมและติดตามผลการปราบปรามกวาดล้าง จคม. ในเขตอำเภอเบตง,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 27 กุมภาพันธ์ 2528): 1.

⁵⁰⁸ ยุทธการนี้มีการใช้เครื่องบินและเฮลิคอปเตอร์ติดจรวดกันซิปเป็น เอ็ม. 60 ระดมยิงเป้าหมาย จากนั้นจึงใช้ทหารราบเดินตามจุดเพื่อเข้าถึงเป้าหมาย

หมวด 6 ซึ่งตั้งอยู่ในเขตป่าลึกห่างจากบ้านอัยเยอร์เบอจิง ตำบลธารน้ำทิพ อำเภอเบตง ประมาณ 10 กิโลเมตร⁵⁰⁹

การรุกรานบดบังกล่าวสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่รัฐบาลไทยในสายตาของมาเลเซีย และ “สร้าง ความพึงพอใจให้กับมาเลเซียเป็นอย่างมาก” เห็นได้จากการที่พล.ท.ดาโอ๊ะ วันอิสมาแอล แม่ทัพกอง พลน้อยที่ 2 และพล.ต.ดาโอ๊ะ ยาค็อบ ผบ. กองพลทหารราบที่ 2 ของมาเลเซียเดินทางเข้ามาชมค่าย ที่ทางการยึดได้ด้วยตนเอง ในขณะที่ทางพล.ท.วันชัย จิตจางง แม่ทัพภาคที่ 4 ได้ยืนยันว่าการ เคลื่อนไหวพม.ในเขตอำเภอเบตงนั้น “ได้ลดน้อยลงหรือจะถือได้ว่าเท่ากับศูนย์” และขอให้พม.ที่ ยังจับอาวุธอยู่ออกมามอบตัวต่อทางการไทย ทางทหารจะให้ความปลอดภัย ให้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านของ “ผู้กลับใจ” และจะให้ที่ทำกิน⁵¹⁰ แม้จะยืนยันว่าพม.แทบจะไม่เคลื่อนไหวอีกแล้วในพื้นที่อำเภอเบตง แต่ยังมีเหตุการณ์ที่พม. เขต 2 กองร้อย 2 ที่มีนายจิงจุงหมิงเป็นหัวหน้า พยายามเข้าโจมตีเจ้าหน้าที่ ที่ประจำการอยู่ในค่ายของพม.เขต 2 ที่ยึดได้ในบ้านบ่อน้ำร้อน ตำบลตานะแมเราะ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา⁵¹¹

เดือนมิถุนายนปีเดียวกัน พตท. 43 ได้เริ่มใช้แผนยุทธการ 4310/2528 เพื่อปราบพม.กลุ่ม นายเหลียงซาน ซึ่งตั้งฐานกำลังอยู่ในบริเวณบ้านสันติ (เขื่อนบางลาง) อำเภอธารโต และบ้านภักดี อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา นำโดย ร.อ.อภิไทย สว่างภพ และร.อ.ปริญญา ทิพย์โรจน์ พร้อมกับ ทหารราบ 2 ชุด ทางทหารเชื่อว่ากลุ่มนี้มีกัเรียกค่าคุ้มครองผู้ค้าไม้ในเขตดังกล่าวและมักนำเด็กจากฝั่ง ไทยไปปลุกฝังแนวคิดคอมมิวนิสต์เพื่อดึงเข้ามาเป็นสมาชิกอยู่เสมอ แต่การปะทะดังกล่าวทำให้ เจ้าหน้าที่เสียชีวิต 1 นาย⁵¹² เมื่อถึงปี 2529 ทางทหารไทยยังมีการออกยุทธการ 8061 ซึ่งเป็นแผน ปราบปรามพม.ร่วมกันระหว่างไทยกับมาเลเซีย เฉพาะในเขตอำเภอเบตง จังหวัดยะลา⁵¹³ ซึ่งแสดง

⁵⁰⁹ “ทหารพรานล่า “ไอ้ตัวด้วน” ถล่มทางอากาศ ตาย-เจ็บระนาว,” ข่าวใต้ (1 เมษายน 2528): 1, 10.; “จคม.จวน อวสานถูกยึดค่ายใหญ่ได้อีกหน,” ข่าวใต้ (6 เมษายน 2528): 1, 10.; “แม่ทัพ 4 ได้ล้อมวลชนพุดชาติสติ “รังแกโจรจีน,” ข่าวใต้ (16 เมษายน 2528): 1, 10.; “ทหารพรานเพียรยึดค่าย จคม. เดินป่า 3 วัน ปะทะ 3 ครั้ง ค่ายแตก,” ข่าวใต้ (6 พฤษภาคม 2528): 1, 10.

⁵¹⁰ “นายพลมาเลย์พอใจยึดค่ายจคม. แม่ทัพ 4 ยินดีช่วยเหลือหากเข้ามอบตัว,” ข่าวใต้ (16 พฤษภาคม 2528): 1, 10.

⁵¹¹ “เบตงไม่สิ้นเสียงปืน,” ข่าวใต้ (11 มิถุนายน 2528): 2.

⁵¹² “รต.หนุ่มฝ่าตงระเบิด จคม.ซาขาด บุกค่ายเหลียงซานจับเด็กไทย,” ข่าวใต้ (16 มิถุนายน 2528): 1, 10.; “ทหารปะทะจคม.ดับ 1,” ข่าวใต้ (21 มิถุนายน 2528): 1, 10.

⁵¹³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/1/2529/69 คอมมิวนิสต์และขบวนการก่อการร้ายกลุ่มต่างๆ (13 มกราคม-7 ธันวาคม 2529) (จำนวน 1 ปึก 53 หน้า), หน้า 9.

ให้เห็นว่าพื้นที่อำเภอเบตงในระยะเวลา นี้ ยังเป็นพื้นที่เคลื่อนไหวของพคม.อยู่เช่นเดิม แม้จะเสื่อมกำลังลงไปมาก

ส่วนในจังหวัดนราธิวาส ปี 2527 ทหารร้อยปืนเล็กที่ 1 เฉพาะกิจนาวิกโยธินเกตรา บ้านกุ่มง เข้าปะทะกับ พคม.กลุ่มนายเปาะจิ ในเขตบ้านไอซื่อเราะ หมู่ที่ 7 ตำบลจะแนะ อำเภอระแงะ เมื่อเดือนมกราคม และเจ้าหน้าที่จากกองบังคับการกองร้อยทหารราบที่ 4053 หมวดลาดตระเวนปืนเล็กที่ 1 กิ่งอำเภอสุคริน ได้เข้าปะทะกับพคม.ในเขตบ้านเขาศูนย์พัฒนา 4 หมู่ที่ 5 ตำบลสุคริน กิ่งอำเภอสุคริน ในปลายปีเดียวกัน⁵¹⁴

ในต้นปี 2528 จากข้อมูลของทางการไทย พคม.ยังคงมีกองกำลังติดอาวุธรวมกันทั้งหมด ประมาณ 1,430-1,830 คน กรม 8 มีกำลังประมาณ 50-100 คน เขต 2 มีกำลังประมาณ 520-620 คน กรมผสมพิเศษมีกำลังประมาณ 20-210 คน กรม 10 ยังมีกำลังประมาณ 28-30 คน กรม 12 มีกำลังประมาณ 14-150 คน และเขตงานพิเศษยังมีกำลังรบเหลืออยู่ประมาณ 240-290 คน พล.ต.ทำนุ ผุดผาด เสนาธิการกองทัพภาคที่ 4 ให้ข้อมูลว่า ในเดือนพฤษภาคมปี 2528 พคม.ยังใช้ยุทธวิธีหลบซ่อนตามป่าเขา ภายหลังจากการปราบปรามอย่างหนัก ได้ทำให้กองกำลังเหล่านี้ขาดแคลนเสบียงอาหาร สูญเสียอิทธิพล และเริ่มตกอยู่ในสภาพยากลำบาก แต่ยังคงมีการเคลื่อนไหวมวลชน สะสมเสบียงอาหาร และเรียกค่าคุ้มครองจากประชาชนในพื้นที่อยู่ แต่ในขณะนี้ถูกกดดันจากเจ้าหน้าที่ทำให้เริ่มเป็นฝ่ายจู่โจมเจ้าหน้าที่ แต่ตนเชื่อว่าด้วยสถานการณ์เช่นนี้จะทำให้สมาชิก พคม.จะหลบหนีออกมามากขึ้น⁵¹⁵ เนื่องจากเริ่มอยู่ในสถานะที่ “พ่ายแพ้ทั้งทางด้านการเมืองและการทหาร” จึงมีทางออกอยู่ทางเดียวคือการมอบตัว ซึ่งทางกองทัพภาคที่ 4 ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะทำลายชีวิต แต่ต้องการกดดันให้ออกมามากขึ้น เพื่ออยู่อาศัยในพื้นที่ราบและใช้ชีวิตเยี่ยงสุจริตชน⁵¹⁶

สิ่งที่สอดคล้องกับข้อมูลของพล.ต.ทำนุ คือ ในเขตอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา มีสมาชิกพคม.นำจดหมายไปวางไว้หน้าบ้านพักตำรวจสถานีตำรวจภูธรป่าตองเบซาร์ ข้อความในจดหมายขอร้องให้เจ้าหน้าที่ทหารและตำรวจของไทยหยุดโจมตีพวกตน⁵¹⁷ไม่ว่าเรื่องดังกล่าวจะมีความเป็นจริงมากน้อย

⁵¹⁴ “กองร้อยเฉพาะกิจ นย.ที่นราธิวาส เกิดปะทะกับจคม.อีก,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 29 มกราคม 2527): 3.; “ทหารปะทะ จคม.ที่นราธิวาส มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บราวสามคน,” สำนักข่าวไทยอ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 16 ตุลาคม 2527): 2.

⁵¹⁵ “ฝ่ายทหารคาดว่า จคม.ยังคงยึดแนวนโยบายมุ่งมั่นแสวงหาเสบียงอาหาร,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (25 พฤษภาคม 2528): 2.

⁵¹⁶ “แม่ทัพภาคที่ 4 เปิดเผยถึงสถานการณ์ทั่วไปของจังหวัดชายแดนภาคใต้,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (14 มิถุนายน 2528): 1.

⁵¹⁷ “จคม.ระบายความในใจ บุกส่งจม.เสบียงประตู่บ้านตร.,” ข่าวใต้ (21 เมษายน 2528): 1, 10.

ประการใด แต่ข่าวลือดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความรับรู้ทั่วไปว่าพคม.ได้อ่อนกำลังลงจนไม่สามารถต่อต้านการปราบปรามของทางการไทยและมาเลเซียได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกต่อไป และแสดงให้เห็นถึงความมั่นใจของทางการและสังคมในท้องถิ่นที่มีการเคลื่อนไหวของพคม.ว่า การสลายตัวของพคม.จะเกิดขึ้นในไม่ช้า

ในปี 2528 นอกจากจะมีการปราบปรามพคม.ในเขตจังหวัดสงขลา ยะลา และนราธิวาสแล้วยังมีการปราบปรามในเขตจังหวัดปัตตานี โดยใช้กำลังเจ้าหน้าที่หน่วยปฏิบัติการพิเศษ และเจ้าหน้าที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอมายอ เข้าปะทะพคม.กลุ่มนายต่วนปะชู ปาแซ เจ้าหน้าที่ที่สามารถยึดค่ายได้⁵¹⁸ ปี 2529 มีร่วมปราบปรามพคม.ระหว่างไทยกับมาเลเซียตามแนวพรมแดน แม้จะเข้าสู่ปี 2530 กองทัพภาคที่ 4 ได้ใช้แผนยุทธการทักษิณ 301 เข้ากวาดล้างพคม. กรม 10 ในเขตอำเภอสุคีรินและกิ่งอำเภอจะนะ จังหวัดนราธิวาส และยังทำการปิดล้อมทางเศรษฐกิจ เพื่อกันไม่ให้พคม.สามารถเข้าถึงการช่วยเหลือของประชาชนในพื้นที่ จนกว่ากองกำลังเหล่านี้จะยอมออกมามอบตัวต่อทางการ เพื่อเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย⁵¹⁹

5.3.2.2. การมอบตัวของสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์มลายาและ “จีนเป็ง”

ในปี 2525 นายเปาะจิ กาซิม ผู้บัญชาการพคม. กรม 10 ได้ติดต่อเข้ามามอบตัวต่อกองทัพภาคที่ 4 นับเป็นการสร้างความสั่นคลอนและความอ่อนแอให้กับพคม.กรม 10 เป็นอย่างมาก⁵²⁰ ทั้งยังเป็น การเริ่มเปิดฉากการยอมวางอาวุธของพคม. ที่เคยเป็นหนึ่งในกองกำลังติดอาวุธที่เข้มแข็งที่สุดในพื้นที่ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในปีนี้พล.ท.หาญ สีนานนท์ แม่ทัพภาคที่ 4 ได้เสนอนโยบายการมอบสัญชาติไทยแก่สมาชิกพคม.ที่เริ่มทยอยออกมามอบตัวต่อทางการ⁵²¹ ในปีถัดมานายเจ๊ะหลง อานุกัยกับนางชิตี

⁵¹⁸ “จคม.ปะทะเจ้าหน้าที่ในกิ่งอ.ทุ่งยางแดง ที่ปัตตานี อีก,” สำนักข่าวไทย อ.สม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 31 สิงหาคม 2528): 2.

⁵¹⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2529/69](#) คอมมิวนิสต์และขบวนการก่อการร้ายกลุ่มต่างๆ (13 มกราคม-7 ธันวาคม 2529) (จำนวน 1 ปึก 53 หน้า), หน้า 11.; “ล้างจคม.กรม 10 ตีไม่รายงานตัวทัพ 4,” [ข่าวใต้](#) (1 กันยายน 2530): 4.

⁵²⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/162](#) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย-มาเลเซีย: ปัญหาชายแดนไทย-มาเลเซีย (11 มกราคม-28 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปึก 45 หน้า), หน้า 20.; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/214](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปึกที่ 3 ในจำนวน 5 ปึก), หน้า 148.

⁵²¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [ก/1/2525/214](#) ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (ปึกที่ 3 ในจำนวน 5 ปึก), หน้า 105.

ฮาวอ ภรรยา สมาชิก พคม.กรม 10 กองร้อย 2 หมวด 1 ที่มีนายเปาะจิมะเป็นหัวหน้าได้เข้ามามอบตัวต่อผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาส⁵²²

ปี 2527 ในเขตจังหวัดปัตตานี มีนายอับล รอแม ยูโซ๊ะ และนางเอเสาะ ละสะมะนอ สมาชิกพคม. ระดับนำของเขตงานที่ 15 มามอบตัวต่อทางการ โดยมีนายวิโรจน์ ราชรักษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี และนายผัน จันทรปาน รองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี พร้อมเจ้าหน้าที่ระดับสูงฝ่ายทหารและตำรวจของจังหวัดปัตตานีเป็นผู้รับมอบ⁵²³ ต่อมานายตอเลาะ ปาโล (ชื่อจัดตั้ง มาฮาแม) กับนางรอปืออะ หะซา (ชื่อจัดตั้ง การีนา) ภรรยา ซึ่งเคยเคลื่อนไหวอยู่ในเขตอำเภอยะหา จังหวัดยะลา และอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ได้เข้ามามอบตัวที่ศาลากลางจังหวัดปัตตานี ทั้งสองให้เหตุผลของการมอบตัวว่า “ไม่สามารถทนกับความลำบากและต้องคอยหลบหนีจากการปราบปรามของเจ้าหน้าที่อยู่ตลอดเวลา”⁵²⁴ นอกจากนี้ยังมีนายมะเซะ อุเส็ง (ชื่อจัดตั้ง รอหิม) อดีตสมาชิกพคม.ที่เคยเคลื่อนไหวอยู่ในเขตอำเภอยะหา จังหวัดยะลา เข้ามามอบตัวต่อนายอเนก โรจนไพบูลย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา และให้เหตุผลของการมอบตัวในครั้งนี้ว่า “...ไม่สามารถทนอยู่กับความยากลำบากภายในป่าและถูกตัดขาดจากญาติพี่น้อง ประกอบกับทราบว่า ทางราชการได้มีนโยบายให้ผู้หลงผิดเข้ามามอบตัวโดยไม่เอาโทษ”⁵²⁵

ส่วนในจังหวัดปัตตานี มีนายสุกรี มูนิ๊ะ พคม.กลุ่มนายเปาะวอ ออกมามอบตัวต่อนายผัน จันทรปาน รองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี เมื่อปี 2528⁵²⁶ เมื่อถึงปี 2530 นายปือราเสง เจ๊ะแต (ชื่อจัดตั้งนิมะ) และนางมารีเยาะ โต๊ะฮาดี (นิซ๊ะ) สองสามีภรรยา สมาชิกพคม.ที่เคยปฏิบัติการณ์อยู่ในเขตอำเภอยะหา จังหวัดยะลา ได้เข้ามามอบตัวต่อนายอำนวนาย ยอดเพชร รองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี ในขณะนั้น และให้เหตุผลว่าตนนั้น “เบื่อหน่ายและสิ้นหวังในการเป็น จคม. ในอุดมการณ์ (และ) ถูก

⁵²² ปราโมทย์ กระทบทุ และระวีวรรณ ช่อมุ่พถกษ, “ปฏิทินข่าวภาคใต้,” รัฐมิแล 6, 3 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2526): 8.

⁵²³ “จคม.ระดับนำที่ปัตตานีเข้ามามอบตัวอีก 2 คน,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 8 พฤษภาคม 2527): 3.

⁵²⁴ “โจรคอมมิวนิสต์มาลาเยา เข้ามอบตัวต่อ ผวจ. ปัตตานี 2 คน,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 18 สิงหาคม 2527): 1.

⁵²⁵ “จคม.กลับใจเข้ามามอบตัวต่อผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 20 สิงหาคม 2527): 2.

⁵²⁶ “ก้านัน ต.เมาะมาวี ปัตตานี นำจคม. เข้ามอบตัวต่อทางการ,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 23 มกราคม 2528): 2.

เจ้าหน้าที่ปราบปรามอย่างหนัก”⁵²⁷ เมื่อถึงเดือนสิงหาคม ปี 2532 ยังมีสมาชิกพคม.เขตงานพิเศษที่ 4 กองร้อยที่ 15 หรือกลุ่มนายอำมิน ได้เข้ามามอบตัวต่อ พ.ต.พิมล ประเสริฐ รองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี (ปี 2532) จำนวน 4 คน คือ นายดอโรเซ ปอเปาะ นายมะสง ปอเปาะ นายวิจิต มามูเกษม และนางไมมูเนาะ นิบู ทั้งสี่คนต่างให้เหตุผลในการทำงานของตัวเองกันคือ เมื่อพวกตนได้ศึกษานโยบายของรัฐบาลไทยอย่างรอบด้านและข่าวคราวด้านต่างๆ แล้วพบว่า การเข้าร่วมเป็นผู้พัฒนาชาติไทยเป็นวิถีทางที่ดีที่สุด⁵²⁸ นับว่าสมาชิกพคม.ที่เข้ามามอบตัวให้เหตุผลของการมอบตัวเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด และยังเป็นไปในทิศทางเดียวกันการให้เหตุผลในการมอบตัวของสมาชิกขจก. คือ การทนความลำบากในป่าเขาและการปราบปรามจากรัฐไม่ไหว เพื่อบริหารกับอุดมการณ์ที่ไม่มีวันเป็นจริง และนโยบายของรัฐเปิดทางให้พวกตนสามารถเข้ามามอบตัว

การมอบตัวครั้งสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ของพคม.คือ การมอบตัวของจินเป็ง เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์มลายาและสมาชิกพรรค ที่นับได้ว่าเป็นการยอมวางอาวุธอย่างสิ้นเชิงของพคม. และจะนำมาซึ่งการล่มสลายของกองกำลังติดอาวุธของพคม.ที่เคลื่อนไหวมานานกว่า 41 ปี เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในวันที่ 2 ธันวาคม ปี 2532 เมื่อไทย มาเลเซีย และพคม.ได้ลงนาม “ข้อตกลงสันติภาพ 3 ฝ่าย” ซึ่งเป็นการประกาศยุติการเคลื่อนไหวด้วยอาวุธทั้งหมดของพคม. ณ โรงแรมลีการ์เด็นท์ อำเภอบาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยมีพล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบก และรักษาการผู้บัญชาการทหารสูงสุด หัวหน้าคณะผู้แทนรัฐบาลไทย ดาโต๊ะ ฮาจิหวัน ชิเด็ก บิน ปลัดกระทรวงมหาดไทย ในฐานะผู้แทนมาเลเซีย และนายจินเป็ง เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์มลายา ตามข้อตกลงสมาชิกพคม.สามารถกลับไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในมาเลเซียได้อย่างเสรี ภายใต้กฎหมายและรัฐธรรมนูญของมาเลเซีย นายจินเป็งให้สัตยาบันว่า “ตนให้สัญญาที่จะปฏิบัติตามความตกลงทุกข้อทุกตัวอักษร และจะสลายกำลังติดอาวุธ ยุติความเป็นศัตรูต่อกัน อีกทั้งจะทำลายอาวุธ เพื่อแสดงให้เห็นความจริงใจในการยุติการต่อสู้ด้วยอาวุธ”⁵²⁹ จินเป็งกล่าวว่าสมาชิกพคม.ของตนนั้นจะมีทั้งกลับไปอยู่ในประเทศจีน มาเลเซีย และจะมีบางส่วนที่ขออยู่ในประเทศไทยต่อไป โดยมีสมาชิกพรรคทั้งหมดที่ยุติการสู้รบด้วยอาวุธในครั้งนี้จำนวน 1,110 คน⁵³⁰ ทำให้กลุ่มติดอาวุธที่ยังคง

⁵²⁷ “โจรจีนคอมมิวนิสต์มลายา (จคม.) เข้ามอบตัวต่อรองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี,” ข่าวใต้ (11 กันยายน 2530): 6.

⁵²⁸ “จคม.มอบตัวเข้าร่วมเป็นผู้พัฒนาชาติไทย,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 23 สิงหาคม 2532): 2.

⁵²⁹ “ไทย-มาเลเซีย และพรรคคอมมิวนิสต์มลายาลงนามข้อตกลงสันติภาพ 3 ฝ่ายแล้วเช้านี้,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวการเมือง-สังคม รอบบ่าย 2 ธันวาคม 2532): 7.

⁵³⁰ “จินเป็ง ยืนยันจะปฏิบัติตามข้อตกลงสันติภาพอย่างเคร่งครัด,” สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. (ข่าวการเมือง-สังคม 2 ธันวาคม 2532): 7.

เคลื่อนไหวในพื้นที่จังหวัดจังหวัดชายแดนภาคใต้เหลือเพียงแค่ กลุ่มของขจก. และนับจากนี้ปัญหาความมั่นคงและความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงจำกัดอยู่เพียงแค่การทำหั่นกันระหว่างกองกำลังของรัฐบาลไทยกับกองกำลังติดอาวุธที่มีเป้าหมายในการแบ่งแยกดินแดนเท่านั้น

การเคลื่อนไหวของกลุ่มติดอาวุธในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่รัฐเรียกว่า “ขบวนการโจรก่อการร้าย” มีลักษณะของการเคลื่อนไหวก่อความรุนแรงที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันของรัฐ กล่าวคือ ยิ่งรัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านใด การเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการพัฒนาดังกล่าวของขบวนการโจรก่อการร้ายยิ่งเกิดขึ้นหนักหน่วงตามไปด้วย การก่อการของกลุ่มนี้จึงเป็นไปในลักษณะของการต่อต้านโครงการพัฒนาการศึกษาของรัฐที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทย ด้วยการคุกคามกลไกการศึกษาของรัฐไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนของรัฐหรือข้าราชการครูในพื้นที่ ในส่วนของโครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม กลุ่มนี้ได้เคลื่อนไหวก่อความรุนแรงต่อพื้นที่พัฒนาและกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องหรือได้รับประโยชน์จากการพัฒนาของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นตัวเมือง ร้านค้า โรงงาน เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา พื้นที่ปลูกยางพาราขนาดใหญ่ และกลุ่มทุนหรือพ่อค้า นอกจากนี้ยังได้เคลื่อนไหวก่อความรุนแรงบนเส้นทางคมนาคม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการต่อต้านการพัฒนาเส้นทางคมนาคมของรัฐ ด้วยการโจมตีทั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามของรัฐ ข้าราชการครู รถบรรทุกของกลุ่มบริษัทหรือร้านค้า รถโดยสารประจำทาง ตลอดจนการต่อต้านการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเชิงสัญลักษณ์เช่นการวางระเบิดสะพาน การเรียกค่าคุ้มครองจากการก่อสร้างเส้นทางบางสาย และการทิ้งจดหมายข่มขู่ผู้คนที่ใช้เส้นทางในการสัญจร ซึ่งเป็นการสร้างอิทธิพลและก่อความรุนแรงโดยใช้ประโยชน์จากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมของรัฐโดยตรง

อย่างไรก็ตามการที่รัฐเริ่มสามารถโหมปราบปรามกองกำลังติดอาวุธทุกกลุ่มในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงปลายทศวรรษ 2520 ทำให้เห็นถึงการเสื่อมกำลังลงของกองกำลังติดอาวุธทุกกลุ่มในพื้นที่นี้ แต่การเสื่อมกำลังดังกล่าวยังไม่สามารถบอกได้ว่าเกี่ยวพันกับการเร่งพัฒนาทางด้านการศึกษา เศรษฐกิจและสังคมของรัฐ เนื่องจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มติดอาวุธในพื้นที่นี้โดยเฉพาะกลุ่มขบวนการโจรก่อการร้าย ได้เคลื่อนไหวไปในทิศทางที่ตรงกันข้าม กล่าวคือ โครงการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงของรัฐ กลับทำให้กลุ่มกองกำลังนี้สามารถใช้เป้าหมายหรือผลพวงบางอย่างจากการพัฒนาของรัฐมาเป็นข้ออ้างในการต่อต้านรัฐ โดยการก่อความรุนแรงในพื้นที่ได้อย่างค่อนข้างมีประสิทธิภาพ เมื่อถึงปี 2532 การเคลื่อนไหวพรรคคอมมิวนิสต์มลายาในเขตแดนไทยได้สิ้นสุดลง ภายหลังการมอบตัวของจินเป็ง ในขณะที่เดียวกันแม้สมาชิกของขบวนการโจรก่อการร้ายจำนวนมากจะยอมมอบตัวต่อทางการ แต่ทว่ากองกำลังเหล่านี้ในทางปฏิบัติแล้วไม่เคยสูญสลายลงอย่างแท้จริง

บทที่ 6

บทสรุป

ปัญหาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้อันประกอบไปด้วย ยะลา ปัตตานี นราธิวาส และบางส่วนของจังหวัดสงขลา เป็นประเด็นที่รัฐบาลไทยให้ความสำคัญมาตลอดระยะเวลา กว่า 5 ทศวรรษ ปัญหาดังกล่าวมีความสลับซับซ้อนและมีปัจจัยทั้งจากการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และ ศาสนา การดำเนินการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐช่วง ทศวรรษ 2500-2510 นับเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลไทยเริ่มกระบวนการจัดการปัญหาโดยออกเป็น นโยบายกลาง เพื่อกำหนดโครงการพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐด้านต่างๆ โดย รัฐบาลเริ่มให้ความสนใจกับการแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมจากเดิมที่รัฐเน้นนโยบายด้าน ความมั่นคงเป็นหลัก ต่อมารัฐบาลได้ดำเนินการจัดทำ “นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัด ชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2521” ต่อเนื่องจากนโยบายเดิมช่วงทศวรรษ 2500-2510 ซึ่งส่งผลอย่างชัดเจน ต่อการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่

ด้านการจัดการศึกษา โดยเนื้อแท้แล้วโครงการพัฒนาการศึกษาของรัฐเกือบทุกโครงการที่ เคยดำเนินการมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2500-2510 ยังคงได้รับการดำเนินการต่อตลอดช่วงปี 2521 ถึง ปี 2532 จากการใช้นโยบายเดิมพบว่าภายหลังจากรัฐเข้าควบคุมโรงเรียนราษฎร์หรือโรงเรียนเอกชน สอนศาสนาอิสลาม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากปอเนาะได้เป็นส่วนใหญ่ตั้งแต่ปี 2514 การจัดการศึกษาของรัฐ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตลอดทศวรรษ 2520 ถึงต้นทศวรรษ 2530 อยู่ในรูปของการพัฒนา โรงเรียนราษฎร์หรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ให้ได้มาตรฐานตามที่รัฐต้องการ ซึ่งหมายถึง การจัดการเรียนการสอน หลักสูตร อาคารสถานที่ ผู้จัดการโรงเรียน ผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักเรียน ให้ตรงตามมาตรฐานที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ช่วงทศวรรษ 2500-2510 การขยายบทบาทเข้าไป มีอำนาจควบคุมปอเนาะเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุดของรัฐ แต่ในช่วงทศวรรษ 2520 เป้าหมายสำคัญ ที่สุดของรัฐกลับอยู่ที่การเพิ่มสัดส่วนของวิชาสามัญและภาษาไทยเข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอน ของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในระยะนี้ จึงอยู่ในช่วงที่รัฐมีอำนาจใน การควบคุมและสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาโรงเรียนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ค่อนข้าง สมบูรณ์ แม้จะมีโรงเรียนที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนตัวเองไปในแนวทางที่รัฐต้องการได้ทั้งหมด หากแต่ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจำนวนมาก สามารถพัฒนาไปในแนวทางที่รัฐต้องการ เป้าหมาย สำคัญของการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ดำเนินการ

สืบเนื่องติดต่อกันในหลายทศวรรษ คือ การสร้าง “ทัศนคติที่ถูกต้องในความเป็นไทย” หรือสำนึกในความเป็นไทย เป้าหมายดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับเป้าหมายทางด้านความมั่นคง ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของรัฐในการดำเนินโครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมตลอดช่วงทศวรรษนี้ กล่าวคือ รัฐเชื่อว่าการสร้างสำนึกในความเป็นไทยให้เกิดขึ้นแก่ชาวมุสลิมเชื้อสายมลายู ที่ไม่ใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน คือ การทำทุกวิถีทางให้คนกลุ่มนี้ ซึ่งเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สามารถใช้ภาษาไทยที่เป็นภาษากลางของรัฐได้ โดยผ่านการศึกษาวิชาสามัญที่จะเอื้อให้เกิดการปลูกฝังวัฒนธรรมแบบไทย และสร้างสำนึกในความเป็นพลเมืองของรัฐไปพร้อมกัน การพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจึงเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองเป้าหมายดังกล่าว

การพัฒนาทางการศึกษานำมาซึ่งการเพิ่มจำนวนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีหลักสูตรวิชาสามัญและภาษาไทย พร้อมกับการลดจำนวนของโรงเรียนเอกชนที่สอนวิชาศาสนาแต่เพียงอย่างเดียว การเพิ่มจำนวนของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีหลักสูตรสามัญและภาษาไทยอย่างค่อนข้างต่อเนื่องในช่วงทศวรรษนี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากแรงหนุนทางด้านงบประมาณจากรัฐไปยังโรงเรียนที่มีหลักสูตรสามัญตามที่รัฐต้องการ แต่อีกปัจจัยหนึ่งเกิดจากความเปลี่ยนแปลงภายในสังคมมุสลิมในพื้นที่ที่เริ่มยอมรับและให้ความสำคัญกับระบบการศึกษาที่กำหนดโดยทางการ เนื่องจากตกอยู่ในสภาวะที่วิชาสามัญและภาษาไทยกลายเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต ภายใต้อสภาพแวดล้อมที่จำต้องปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่ใช้ภาษาไทยมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มมุสลิมที่อยู่ในตัวเมืองและมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี

กระบวนการพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามของรัฐ ภายใต้อโครงการอุดหนุนประเภทต่างๆ แม้จะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าก่อให้เกิดสำนึกในความเป็นไทยแก่นักเรียนมุสลิมได้มากนักน้อยเพียงใด แต่การพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งมีรากฐานจากการเป็นสถาบันการศึกษาแบบจารีตประเพณีที่ให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนเฉพาะภาษา วัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับโลกอิสลาม-มลายู ให้กลายมาเป็นสถาบันภายใต้การควบคุมของรัฐที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ที่รัฐต้องการได้ในระดับหนึ่ง สิ่งเหล่านี้ทำให้นักเรียนมุสลิมที่เคยอยู่ในสังคมที่ใช้เฉพาะภาษามลายูในชีวิตประจำวัน ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของรัฐ จำนวนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีหลักสูตรการสอนภาษาไทยและวิชาสามัญที่เพิ่มมากขึ้นในช่วงทศวรรษนี้ เกิดขึ้นพร้อมกับจำนวนนักเรียนมุสลิมที่เข้าเรียนในระบบการศึกษาดังกล่าวที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามกลายเป็นสถาบันสำคัญที่ส่งเสริมให้การเรียนการสอนวิชาสามัญและภาษาไทยขยายตัวในระบบการศึกษาของชาวมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นผลโดยตรงให้เกิดมุสลิมรุ่นใหม่ที่สามารถใช้ภาษาไทยได้ดีกว่ากลุ่มมุสลิมรุ่นก่อน

โครงการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยในหมู่นักเรียนมุสลิมของรัฐเกิดขึ้นได้ด้วยการใช้ ฟันเฟืองสำคัญในการขับเคลื่อน คือ ครูช่วยสอน ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่รัฐส่งไปดูแลหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยและวิชาสามัญของทุกโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่ ยกเว้นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีหลักสูตรวิชาศาสนาอิสลามแต่เพียงอย่างเดียว ครูช่วยสอนทำหน้าที่สอนวิชาสามัญ วิชาภาษาไทย และจัดระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามให้ เป็นไปตามมาตรฐานที่รัฐต้องการ ความสำเร็จในการเข้าไปปรับเปลี่ยนหลักสูตรการเรียนการสอนใน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามของรัฐ และการขยายตัวของจำนวนนักเรียนมุสลิมที่ผ่านการศึกษ วิชาสามัญและสามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร จึงเกิดขึ้นไม่ได้หากปราศจากคนกลุ่มนี้

จะเห็นได้ว่า ภาษาไทย เป็นหัวใจและเป้าหมายสำคัญที่สุดของรัฐในการพัฒนาการศึกษาใน สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงปี 2521-2532 แนวคิดดังกล่าวมาจากความเชื่อของรัฐว่า ปัญหา ความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะปัญหาการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐของขบวนการ โจรก่อการร้าย เกิดขึ้นมาจากการที่ชาวมุสลิมในพื้นที่ไม่สามารถและไม่ต้องการใช้ภาษาไทยในการ สื่อสาร แต่ได้ใช้ภาษามลายูซึ่งเป็นกลุ่มภาษาเดียวกับภาษาที่ใช้กันในประเทศมาเลเซียเป็นภาษาหลัก ในชีวิตประจำวัน การมีภาษามลายูเป็นภาษาแม่กลายเป็นสิ่งที่รัฐเชื่อว่าเป็นที่มาของทัศนคติด้านลบ ต่อรัฐ และทำให้ชาวมุสลิมในพื้นที่เห็นใจกลุ่มขบวนการโจรก่อการร้ายมากกว่าเจ้าหน้าที่รัฐ

การพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยแก่ชาวมุสลิมในพื้นที่ จึงเป็นโครงการที่รัฐให้ความสำคัญ เนื่องจากรัฐไม่ได้มองว่าความแตกต่างทางศาสนาของประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่นี้เป็นที่มาของปัญหา ความมั่นคง หากแต่ที่มาสำคัญของปัญหาในความคิดของรัฐคือ ความแตกต่างทางด้านภาษา ซึ่งเป็น ที่มาของความไม่เข้าใจกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชนมุสลิมที่ใช้ภาษามลายู หรือแม้แต่ ประชาชนที่เป็นมุสลิมกับประชาชนที่เป็นชาวพุทธ ดังนั้น การส่งเสริมและการพัฒนาความสามารถใน การใช้ภาษาไทยแก่ชาวมุสลิมจึงเป็นหัวใจของการแก้ปัญหาความมั่นคงในความคิดของรัฐ เนื่องจาก ความสามารถหรือทักษะการใช้ภาษาไทยของชาวมุสลิม จะทำให้กลุ่มคนเหล่านี้สามารถเข้ามาเป็น ส่วนหนึ่งของกลไกในระบบเศรษฐกิจของประเทศได้ และยังทำให้คนกลุ่มนี้สามารถรับนโยบายจากรัฐ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกเหนือจากการพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว การ พัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยแก่ชาวมุสลิมในช่วงทศวรรษนี้ยังดำเนินการผ่านทั้งโครงการจัด การศึกษาแก่เด็กเล็ก การจัดการศึกษาผู้ใหญ่ การจัดการศึกษานอกโรงเรียน และการอบรมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำชุมชนมุสลิมที่อยู่ในความควบคุมของรัฐ นอกจากนี้โครงการที่ได้รับการ สานต่อเพื่อตอบสนองเป้าหมายในการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทย ความรู้ในวิชาสามัญ และการ

สร้างสำนึกในความเป็นไทยแก่นักเรียนมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ โครงการให้สิทธิพิเศษทางการศึกษาแก่นักเรียนมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ โครงการนี้นับเป็นโครงการที่สำคัญมากในความคิดของรัฐในการแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่ แม้จะยังไม่สามารถประเมินได้ว่าจำนวนนิสิตนักศึกษามุสลิมที่ผ่านการศึกษาในระบบ แล้วกลับเข้าไปทำงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีมากน้อยเพียงใด แต่โครงการเหล่านี้ได้สร้างมุสลิมรุ่นใหม่ผ่านการศึกษาจากทางการ และอาศัยในสังคมที่เป็นตัวแทนสำคัญของวัฒนธรรมแบบรัฐไทย คือ กรุงเทพมหานคร นักเรียนเหล่านี้กลายเป็นกลุ่มมุสลิมรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาชั้นสูงแบบรัฐ และมีความรู้ในรูปแบบที่รัฐต้องการ ไม่ว่าคนกลุ่มนี้จะยังคงปักหลักทำงานอยู่ในกรุงเทพมหานคร หรือกลับไปเป็นกลไกของรัฐในการสร้างความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ตาม

การพัฒนาการศึกษาของรัฐในพื้นที่อีกด้านหนึ่ง คือ การปรับระบบการเรียนการสอนและหลักสูตรของโรงเรียนสามัญที่เป็นของรัฐโดยตรงให้มีหลักสูตรอิสลามศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนมุสลิมเข้ามาเรียนในโรงเรียนสามัญของรัฐมากขึ้น เนื่องจากว่า แม้รัฐจะดำเนินการพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามให้มีหลักสูตรวิชาสามัญและภาษาไทยตามมาตรฐานของรัฐ แต่สถานะความเป็นสถาบันการศึกษาทางศาสนาและวัฒนธรรมมลายูของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามยังคงดำรงอยู่ในสังคมของมุสลิม แม้ความนิยมหรือความยอมรับในตัวโต๊ะครูหรือเจ้าของโรงเรียนสอนศาสนาจะเริ่มเปลี่ยนมาสู่ความนิยมในตัวสถาบันหรือโรงเรียนที่สามารถจัดการเรียนการสอนวิชาทางศาสนาอิสลามผสมกับวิชาสามัญได้อย่างมีประสิทธิภาพ การที่รัฐปรับปรุงระบบการเรียนการสอนโรงเรียนของรัฐเองในพื้นที่ ส่วนหนึ่งจึงเป็นการช่วงชิงนักเรียนจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามให้มาอยู่ในระบบการเรียนการสอนแบบสามัญและใช้ภาษาไทยในการเรียนการสอนทั้งหมด เพื่อที่จะสามารถพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยและสร้างสำนึกความเป็นไทยแก่นักเรียนเหล่านี้

ตลอดช่วงปี 2521 ถึงปี 2532 โครงการพัฒนาการศึกษาของรัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงจำกัดอยู่ที่การพัฒนาสถาบันการศึกษาของท้องถิ่น คือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามให้เป็นไปตามมาตรฐานที่รัฐต้องการ และพัฒนาสถาบันการศึกษาของรัฐเอง คือ โรงเรียนสามัญของกระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย ให้มีมาตรฐานในการจัดการเรียนการสอนทางด้านศาสนาอิสลาม เพื่อสร้างการยอมรับจากสังคมมุสลิมในท้องถิ่น รวมทั้งพัฒนาการศึกษาของคนในท้องถิ่น โดยการให้สิทธินักเรียนมุสลิมในท้องถิ่นเข้ารับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาในส่วนกลาง ซึ่งเป็นการศึกษาระดับสูง การพัฒนาเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มมุสลิมรุ่นใหม่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนชายภาคใต้ กลายเป็นกลุ่มคนที่ใช้สองภาษาในชีวิตประจำวัน คือ ภาษาไทยและภาษามลายู และเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มมุสลิมที่เป็นผลพวงจากศึกษาในระบอบนี้ มีลักษณะของปัญญาชนที่มี

ความรู้และถูกหล่อหลอมจากระบบการศึกษาในลักษณะผสมผสานระหว่างวิชาสามัญและวิชาอิสลามศึกษา ซึ่งเป็นส่วนผสมระหว่างวัฒนธรรมการศึกษาของรัฐกับท้องถิ่น

ในทางกลับกันกระบวนการพัฒนาการศึกษาของรัฐที่ให้ความสำคัญกับการขยายการใช้ภาษาไทยให้เกิดขึ้นแก่ชาวมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียน ได้รับการตอบโต้โดยตรงจากกลุ่มที่รัฐเรียกว่า “ขบวนการโจรก่อการร้าย” หรือ ขจก. ไม่ว่าจะกลุ่มเหล่านี้จะเรียกตนเองว่ากองกำลังปลดแอก หน่วยจรยุทธ์ หรือกองกำลังกู้ชาติปัตตานีหรือกองกำลังกู้ชาติปาตานีก็ตาม กองกำลังเหล่านี้นับเป็นกองกำลังติดอาวุธที่เคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลไทยที่มีเครือข่ายและกองกำลังกว้างขวางที่สุดในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ แม้ว่ากลุ่มเหล่านี้จะมีกลุ่มย่อยและองค์กรที่ต่างอุดมการณ์รวมถึงรูปแบบวิธีการเคลื่อนไหว แต่ทุกกลุ่มล้วนมีเป้าหมายในการปลดปล่อยพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ออกจากอำนาจการปกครองของรัฐบาลไทย นั่นคือรัฐบาลไทยเป็นศัตรูร่วมกันของขบวนการต่างๆในพื้นที่ นอกจากการเคลื่อนไหวโจมตีกองกำลังฝ่ายความมั่นคงของรัฐแล้ว กลุ่มเหล่านี้ยังเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของรัฐในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยเช่นกัน

กองกำลังเหล่านี้ได้เคลื่อนไหวต่อต้านโครงการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยแก่นักเรียนมุสลิมของรัฐ ผ่านการดำเนินการด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการจับครูเรียกค่าไถ่ การสังหารครู การเผาโรงเรียน การข่มขู่คุกคามครูหรือโรงเรียนจนทำให้โรงเรียนต้องหยุดการเรียนการสอน การเรียกค่าคุ้มครองจากครู หรือการทิ้งจดหมายข่มขู่ภายหลังจากการเผาโรงเรียน เป็นต้น การก่อการในลักษณะดังกล่าวเกือบทุกครั้งเป็นการข่มขู่ให้ครูและโรงเรียนของรัฐยุติการสอนภาษาไทยแก่นักเรียนมุสลิมโดยเหยื่อจากการก่อความรุนแรงในลักษณะดังกล่าว คือ โรงเรียนของรัฐและครูของรัฐโดยเฉพาะครูประจำตำบล ซึ่งเป็นครูที่ประจำการอยู่ในโรงเรียนชนบทที่ห่างไกลจากตัวเมือง แต่เดิมเคยสังกัดกรมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ได้กลายเป็นเป้าหมายสำคัญของการก่อการ

การต่อต้านนโยบายพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยแก่นักเรียนมุสลิม จึงเป็นการเคลื่อนไหวที่มีลักษณะร่วมกันของเหล่าขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในขณะนี้ การก่อการมีเป้าหมายให้ระบบการศึกษาของรัฐกลายเป็นอัมพาต กลายเป็นสำนึกร่วมกันของเหล่าสมาชิกขบวนการโจรก่อการร้ายหลายกลุ่มว่า ตนมีภาระหน้าที่สำคัญในการทำลายนโยบายพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยแก่นักเรียนมุสลิมของรัฐ โดยการทำลายตัวแทนหรือตัวจักรสำคัญของระบบการศึกษาของรัฐ คือ โรงเรียนและครู เพื่อให้ทำให้ระบบการศึกษาของรัฐและโครงการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยของรัฐต้องสะดุดลง การต่อต้านการพัฒนาการศึกษาของรัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงปี 2521 ถึงปี 2524 สัมพันธ์กับช่วงเวลาที่มีอำนาจในการกำหนดทิศทางการเรียนการ

สอนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้เต็มที่ มีการเร่งรัดนโยบายพัฒนาการศึกษาที่เน้นการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยแก่นักเรียนและประชาชนมุสลิมในพื้นที่ ทั้งยังเป็นเวลาที่นโยบายพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยเริ่มประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนให้ชาวมุสลิมกลายเป็นกลุ่มคนที่สามารถสื่อสารได้สองภาษา และเกิดกลุ่มมุสลิมรุ่นใหม่ที่ผ่านการศึกษาแบบสามัญที่ใช้ภาษาไทยเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น

การเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการพัฒนาการศึกษาของรัฐอย่างหนักในช่วงต้นทศวรรษ 2520 ด้านหนึ่งแสดงให้เห็นความสำเร็จของนโยบายพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยของรัฐ ที่สามารถสร้างความแพร่หลายในการใช้ภาษาไทยโดยเฉพาะในกลุ่มของนักเรียนมุสลิมซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ แสดงถึงความสำเร็จในการพัฒนาการศึกษาของรัฐในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาของรัฐที่ได้ส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อคนในพื้นที่ การเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยของรัฐโดยขบวนการโจรก่อการร้ายยิ่งหนักหน่วงเพียงใด ยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงระดับของผลกระทบและความสำคัญของโครงการพัฒนาในด้านดังกล่าวไปพร้อมกัน ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาการศึกษาของรัฐ กลายเป็นแรงกระตุ้นสำคัญให้การเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐหนักหน่วงขึ้นด้วย

เพื่อตอบโต้การดำเนินการของรัฐ ภาษามลายู ซึ่งเป็นภาษาที่ชาวมุสลิมในพื้นที่ใช้ในการสื่อสาร และเป็นรากทางวัฒนธรรมของสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นเครื่องมือสำคัญที่นำมาใช้โดยขบวนการโจรก่อการร้ายเพื่อแสดงถึงความชอบธรรมในการตอบโต้การพัฒนาการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะภาษาไทยของรัฐ เนื่องจากกลุ่มกองกำลังติดอาวุธต่อต้านรัฐแสดงออกอย่างชัดเจนว่า ภาษาไทย เป็นเครื่องมือที่รัฐใช้ในการทำลายรากฐานทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดของสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ภาษามลายูกับศาสนาอิสลาม ดังนั้น การดำเนินโครงการพัฒนาทักษะภาษาไทยของรัฐ จึงเป็นกระบวนการทำลายล้างวัฒนธรรมมลายู-อิสลามของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้ขบวนการโจรก่อการร้ายมีความชอบธรรมอย่างสมบูรณ์ในการทำหน้าที่พิทักษ์วัฒนธรรมของตน ผ่านการคุกคามกลไกระบบการศึกษาของรัฐในพื้นที่

สำหรับโครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมด้านอื่นๆ รัฐได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาแหล่งน้ำ การคมนาคม และอุตสาหกรรม ซึ่งล้วนเป็นไปเพื่อการพัฒนาอาชีพของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีเป้าหมายยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ การพัฒนาด้านนี้มาจากรากฐานความคิดและความเชื่อของรัฐว่า ความยากจนเป็นสาเหตุที่ทำให้ประชาชนสนับสนุนการเคลื่อนไหวของขบวนการโจรก่อการร้าย ไม่ว่าจะโดยการสนับสนุนทางด้านวัตถุ กำลังใจ หรือการเข้าเป็นสมาชิกของกองกำลังติดอาวุธ เพื่อหารายได้จากการจากข่มขู่เรียกค่าไถ่ การพัฒนา

ทางด้านเศรษฐกิจของรัฐจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชนในพื้นที่ โครงการพัฒนาแหล่งน้ำที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการของหลายหน่วยงานเพื่อสนองเป้าหมายดังกล่าว เช่นเดียวกับการพัฒนาการคมนาคม หรือแม้กระทั่งการพัฒนาอุตสาหกรรม ล้วนวางอยู่บนเป้าหมายของการยกระดับรายได้ ยกระดับคุณภาพชีวิต และแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนในพื้นที่

การดำเนินการพัฒนาด้านนี้ประกอบด้วยหน่วยงานและโครงการที่เกี่ยวข้องหลายส่วนได้แก่ โครงการสร้างงานในชนบท สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (นพค.) กองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป.กลาง) โครงการพัฒนาของจังหวัดของแต่ละจังหวัด นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ กรมประชาสัมพันธ์ ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม กรมทางหลวง กรมชลประทาน และโครงการตามพระราชดำริหรือโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งในงานวิจัยนี้จัดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริให้เป็นส่วนหนึ่งในโครงการพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐ เนื่องจากหน่วยงานที่เข้าไปพัฒนาในนามของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ หน่วยงานของรัฐ นอกจากนี้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรียังมีเป้าหมายและวิธีคิดในการแก้ปัญหาความมั่นคงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้สอดคล้องกับโครงการพัฒนาของรัฐในเวลานั้น หน่วยงานที่กล่าวมาข้างต้นเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนา และให้ความสำคัญต่อโครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของรัฐ

โครงการที่มีจำนวนมากในช่วงเวลานี้คือ การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กและขนาดใหญ่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีเป้าหมายแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำกินน้ำใช้ของประชาชนและปัญหาน้ำท่วม ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของประชาชน โครงการพัฒนาแหล่งน้ำกินน้ำใช้ขนาดเล็กในรูปบ่อน้ำ ดำเนินการโดยหน่วยงานราชการของรัฐโดยตรง แต่โครงการชลประทานขนาดใหญ่จำนวนมากดำเนินการภายใต้โครงการตามพระราชดำริ การพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมผ่านการดำเนินการพัฒนาชลประทานของรัฐตลอดช่วงทศวรรษนี้ไม่สามารถระบุได้ว่าทำให้เกิดการขยายพื้นที่การเกษตร การเพิ่มจำนวนผลผลิต และรายได้จากการเกษตรของประชาชนในพื้นที่มากนักยิ่งใด แต่การดำเนินการของกรมชลประทานและโครงการตามพระราชดำริ เป็นผลให้มีการขยายตัวของระบบชลประทาน และการปรับเปลี่ยนพื้นที่ป่าพรุและเขตที่ดินที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจมาเป็นชุมชนนิคมสหกรณ์ที่มีลักษณะเป็นทั้งหมู่บ้านและสหกรณ์ทางการเกษตรในเวลาเดียวกัน ชุมชนนี้ก่อตั้งขึ้นโดยโครงการตามพระราชดำริ และเอื้อผลให้เกิดการขยายตัวของพื้นที่ทางการเกษตร ทั้งยังเป็นการช่วงชิงพื้นที่กับกลุ่มขบวนการโจรก่อการร้ายที่มักใช้พื้นที่ป่าเป็นฐานกำลังด้วย

อย่างไรก็ตามการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของรัฐ เพื่อตอบสนองเป้าหมายในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนหรือการแก้ปัญหาความยากจน นำมาซึ่งการพยายามปรับเปลี่ยนพืชพันธุ์ทางการเกษตรไม่ว่าจะเป็นยางพารา ข้าว และพืชผลทางการเกษตรอื่นๆ ให้เป็นพืชผลสายพันธุ์ใหม่ที่สามารถให้ผลผลิตได้มากกว่าสายพันธุ์เก่า และยังมี การพยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการเพาะปลูกให้เป็นไปตามหลักวิชาแผนใหม่มากยิ่งขึ้น เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่มีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการแก้ปัญหาทางด้านความมั่นคง การดำเนินการด้านนี้ทำให้พื้นที่ปลูกยางพาราสายพันธุ์ใหม่ที่ให้น้ำยางมากกว่ายางพาราสายพันธุ์เก่าขยายตัว แต่ในส่วนของพืชผลทางการเกษตรประเภทอื่นจะปรับเปลี่ยนไปสู่การผลิตแผนใหม่ที่รัฐต้องการมากน้อยเพียงใดและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตทางการเกษตรของประชาชนดังกล่าวจะส่งผลต่อรายได้และเศรษฐกิจของประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใดอย่างไรในช่วงทศวรรษนี้ ยังต้องการงานวิจัยที่ศึกษาเรื่องดังกล่าวต่อไป

ด้านการพัฒนาอุตสาหกรรม รัฐได้สนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านโครงการด้านต่างๆ จากหลักฐานที่ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงได้ โครงการพัฒนาทางด้านนี้ของรัฐเริ่มเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมหลังปี 2525 คือ ภายหลังจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) และการเกิดศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ. บต.) เนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับดังกล่าวนี้และศอ. บต. ได้กำหนดให้มีโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้นโดยเฉพาะในจังหวัดปัตตานี แต่ระหว่างปี 2521 ถึงปี 2532 การพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เป็นไปอย่างจำกัดมาโดยตลอด กล่าวคือ หัตถอุตสาหกรรมหรืออุตสาหกรรมขนาดย่อม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่เน้นการนำผลผลิตทางการเกษตรและประมงจากในพื้นที่มาแปรรูปเป็นสินค้า ยังเป็นอุตสาหกรรมหลักในพื้นที่ แต่ในช่วงปี 2521-2524 กับช่วงปี 2525 ถึงปี 2532 แตกต่างกันตรงที่ในช่วงต้นทศวรรษโรงสีข้าวเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่มีจำนวนมากที่สุดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ในช่วงปลายทศวรรษหัตถอุตสาหกรรมประเภทใหม่ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะโรงงานทำอิฐ ทำถ้วยน้ำยาง โรงงานแปรรูปไม้ยางพารา โรงงานอาหารทะเล โรงงานปลาป่น โรงงานทำขนมปัง โรงกลั่นน้ำมันพืช โรงกลึงโลหะและซ่อมเครื่องยนต์ โรงน้ำแข็ง และโรงงานห้องเย็น ซึ่งเป็นโรงงานที่เกี่ยวข้องกับอาชีพหลักของคนในพื้นที่

ในขณะเดียวกันการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมตลอดช่วงปี 2521-2532 ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการใช้แรงงานในพื้นที่ คือ การผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนไปเป็นแรงงานทั้งในภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม คือ เป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมในฤดูที่ไม่สามารถกรีดยางพารา ทำสวนผลไม้ ทำนา หรือทำประมงได้ ซึ่งเป็นการเพิ่มรายได้โดยใช้ประโยชน์จากการพัฒนา

ของรัฐ ทั้งทางด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม นอกจากนี้การมีนโยบายสนับสนุนการพัฒนา อุตสาหกรรมในพื้นที่เป็นความพยายามแก้ปัญหาโครงสร้างด้านการผลิตของสามจังหวัดชายแดน ภาคใต้ที่มีฐานแคบ คือ รายได้ของประชาชนส่วนใหญ่มาจากการเกษตรกรรมและประมงแต่เพียง อย่างเดียว ซึ่งเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับปัญหาความมั่นคงในความสำเร็จของรัฐ อย่างไรก็ตามพบว่าการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมในระยะเวลาที่ยังคงจำกัดอยู่ในตัวเมืองเท่านั้น

การต่อต้านการพัฒนาของรัฐในด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยการยกระดับคุณภาพชีวิตผ่าน การพัฒนาทางด้านการจัดการน้ำ การพัฒนาการเกษตร และอุตสาหกรรมจากขบวนการโจรก่อการ ร้าย ใช้วิธีการมุ่งโจมตีพื้นที่ตัวเมืองหรือพื้นที่ที่เป็นจุดพัฒนาของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นตลาด ร้านค้าในตัว เมือง โรงงาน หรือเขื่อน รวมถึงการโจมตีกลุ่มคนที่ได้ประโยชน์จากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและ สังคมของรัฐ หรือเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาดังกล่าว ได้แก่ เจ้าของโรงงาน พ่อค้า กลุ่มธุรกิจ เรือประมง เจ้าของสวนยางพาราขนาดใหญ่ สมาชิกของนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ คนงานรับจ้าง กิริตยางพารา คนงานของบริษัทร้านค้า และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่อยู่ฝ่ายพัฒนา การก่อการเป็นไปใน ลักษณะของการลอบวางหรือปะทะเปิดใส่โรงงาน ร้านค้า โรงงาน เพื่อข่มขู่เรียกค่าคุ้มครอง การยิง สังหารหรือลอบวางระเบิดในสวนยางพารา เพื่อโจมตีคนงานและข่มขู่ให้เจ้าของสวนยางขนาดใหญ่ เสียค่าคุ้มครอง การสกัดการเดินรถในท้องถนนของร้านค้า บริษัท และโรงงาน รวมถึงการเผาหรือยิง รถของกลุ่มทุนให้เกิดความเสียหายเพื่อข่มขู่คนงาน อันเป็นการส่งสัญญาณไปยังเจ้าของให้เสียค่า คุ้มครอง การปิดปากแม่น้ำหรือปากอ่าวเพื่อกันไม่ให้เรือประมงออกหาปลา หรือแม้กระทั่งการลักพา ตัวพ่อค้า เจ้าของบริษัทร้านค้า หรือลูกหลานของกลุ่มคนเหล่านี้เพื่อเรียกค่าคุ้มครองโดยตรง การก่อ การต่อกลุ่มพ่อค้า นายทุน และคหบดีในพื้นที่ ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของการส่งจดหมายพร้อมคำขู่ให้ เสียค่าคุ้มครองให้กลุ่มตนเป็นรายเดือนหรือรายปี หากกลุ่มคนเหล่านี้พยายามขัดขืนไม่ยอมจ่ายค่า คุ้มครอง การก่อความรุนแรงในลักษณะต่างๆจากกลุ่มกองกำลังติดอาวุธจึงเกิดขึ้น การก่อการนี้ เป็นไปเพื่อแสดงศักยภาพในการก่อความรุนแรงต่อเหยื่อที่เป็นกลุ่มทุนและการแสวงหารายได้เข้ากอง กำลังติดอาวุธ เพื่อใช้ในการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐ ขบวนการโจรก่อการร้ายได้บีบบังคับเอาทุนจาก กลุ่มทุนในพื้นที่ที่ได้ประโยชน์จากการพัฒนาของรัฐ นั่นเท่ากับว่ากองกำลังติดอาวุธเหล่านี้ได้ใช้ ประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐ โดยการขูดรีดจากกลุ่มทุนในพื้นที่เพื่อมาใช้เป็น ทุนในการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐเอง

โครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงที่รัฐให้ความสำคัญ ตลอดมา คือ โครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมหรือการสร้างถนน โครงการพัฒนาทางด้านนี้รัฐใช้ในการ แก้ปัญหาความมั่นคงในทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ รัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาในด้านดังกล่าวนี้มาก โดยเริ่มขึ้นอย่างจริงจังในช่วงทศวรรษ 2500-

2510 เน้นการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมสายหลักที่เชื่อมจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้ากับพื้นที่ภาคใต้ตอนบน การเชื่อมพื้นที่จังหวัดเข้ากับจังหวัดและอำเภอกับอำเภอเป็นสำคัญ แต่ในระหว่างปี 2521 ถึงปี 2532 รัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมพื้นที่ตอนในของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าด้วยกัน และเชื่อมพื้นที่ดังกล่าวเข้ากับถนนสายหลัก โครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเป็นโครงการสร้างถนนเชื่อมหมู่บ้านกับหมู่บ้าน ตำบลกับตำบล หรือตำบลกับหมู่บ้านเข้าด้วยกัน โดยรัฐยังคงดำเนินการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมทั้งในแบบถนนลูกรังบดอัดและถนนลาดยางพื้นที่ที่รัฐเข้าไปพัฒนาเส้นทางคมนาคม นอกจากจะเป็นไปเพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านสามารถลำเลียงผลผลิตออกสู่ท้องตลาดได้อย่างสะดวกแล้ว พื้นที่จำนวนมากยังเป็นตำบลหรือหมู่บ้านที่เป็นฐานกำลังของกลุ่มติดอาวุธต่อต้านรัฐไม่ว่าจะเป็นขบวนการโจรก่อการร้ายหรือสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์มลายา การพัฒนาเส้นทางคมนาคมของรัฐในระยะนี้ ได้ทำให้เกิดการเชื่อมพื้นที่ตอนในของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าด้วยกัน เป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางด้านการคมนาคมขึ้น

การก่อสร้างถนนไปยังพื้นที่ตั้งกองกำลังที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐ นัยหนึ่งเป็นการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมเพื่อใช้เป็นเส้นทางในการลำเลียงเจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามของรัฐเข้าไปทำลายกองกำลังฝ่ายตรงกันข้ามกับรัฐ เนื่องจากฐานกำลังของกลุ่มติดอาวุธเหล่านี้คือ ภูเขาและป่า การตัดถนนเข้าไปยังพื้นที่ชนบทนอกจากจะเป็นการเอื้อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ดังกล่าวแล้ว ยังเป็นการขยายอำนาจการปราบปรามของรัฐไปยังพื้นที่ดังกล่าวด้วย ในขณะเดียวกันขบวนการโจรก่อการร้ายได้เคลื่อนไหวต่อต้านการพัฒนาด้านนี้ของรัฐ โดยการใช้เส้นทางคมนาคมที่รัฐสร้างขึ้นมาเป็นพื้นที่ก่อความรุนแรง ทั้งต่อเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนทั่วไป โดยการปิดถนน เพื่อจับกลุ่มนายทุน ประชาชน และเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อเรียกค่าไถ่ ตลอดจนการข่มขู่กลุ่มบริษัทโดยสารที่มีรถวิ่งให้บริการอยู่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อเรียกค่าคุ้มครอง ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งตลอดช่วงทศวรรษนี้ การก่อการของกองกำลังติดอาวุธต่อเจ้าหน้าที่รัฐบนเส้นทางคมนาคม เกิดขึ้นกับเจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายพัฒนา ครู และเจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายปราบปราม นอกจากนี้กลุ่มติดอาวุธยังใช้เส้นทางคมนาคมเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญในการต่อต้านโครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมของรัฐเอง ไม่ว่าจะเป็นการลอบวางระเบิดสะพาน การทิ้งจดหมายข่มขู่กลุ่มนายทุนให้เสียค่าคุ้มครองหากต้องการใช้เส้นทางที่กลุ่มเหล่านี้มีอิทธิพลอยู่ การต่อต้านโครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมของขบวนการโจรก่อการร้ายมีลักษณะของการพยายามเปลี่ยนเส้นทางคมนาคมที่รัฐสร้างขึ้น ให้กลายเป็นพื้นที่ก่อความรุนแรงต่อรัฐ กลุ่มทุน และประชาชนในพื้นที่ และใช้เส้นทางเหล่านี้ในการตอบโต้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามของรัฐ

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตลอดช่วงปี 2521 ถึงปี 2532 ดำเนินไปพร้อมกับการตอบโต้การพัฒนาดังกล่าวโดยกลุ่มติดอาวุธหรือขบวนการโจรก่อการร้าย

การเคลื่อนไหวต่อต้านการพัฒนาของรัฐโดยกลุ่มต่อต้านรัฐยังมีมากเท่าใด แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาดังกล่าวมีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยรวม แต่ในขณะเดียวกันการพัฒนาเหล่านี้ก็กลับกลายเป็นสิ่งที่สร้างความชอบธรรมให้กับกลุ่มติดอาวุธในการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐและโครงการพัฒนาของรัฐเอง

การจัดตั้งศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ. บต.) ในปี 2524 แม้ส่งเสริมให้เกิดโครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้หลายประการ อย่างไรก็ตามโครงการดังกล่าวยังคงมีเป้าหมายและเนื้อหาสาระเช่นเดียวกับโครงการพัฒนาในช่วงต้นทศวรรษ 2520 การเกิดขึ้นของศอ. บต. ทำให้โครงการพัฒนาดังกล่าวเป็นไปอย่างกว้างขวางและครอบคลุมพื้นที่เป้าหมายเป็นระบบมากขึ้น แต่การเปลี่ยนแปลงทิศทางการพัฒนาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมีนัยสำคัญยังไม่เกิดขึ้น และหน่วยงานที่รับผิดชอบในการพัฒนาพื้นที่ยังคงเป็นหน่วยงานเดิม เนื่องจาก ศอ. บต. เป็นเพียงหน่วยงานที่ทำหน้าประสานงานด้านงบประมาณและการดำเนินการพัฒนา ไม่ได้เป็นหน่วยงานที่มีอำนาจในการดำเนินการโดยตรง แม้จะมีโครงการพัฒนาเพื่อความหวังใหม่ของชาวไทยใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้หรือโครงการฮาร์ปปีนบารูในปี 2532 แต่สาระและรูปแบบการพัฒนายังไม่เปลี่ยนแปลงจากกรอบคิดและนโยบายที่สัมพันธ์กับโครงการพัฒนาก่อนหน้า อย่างไรก็ตามโครงการที่เกิดขึ้นในปี 2532 แสดงให้เห็นว่ากองทัพได้กลายเป็นผู้มีบทบาทนำในการกำหนดทิศทางการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

การพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐ ผ่านโครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงในระหว่างปี 2521 ถึงปี 2532 เป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และการพัฒนาดังกล่าวทำให้ขบวนการโจรก่อการร้ายในพื้นที่เคลื่อนไหวต่อต้านโครงการพัฒนาเหล่านี้อย่างหนัก โดยใช้เป้าหมายของโครงการเป็นข้ออ้างในการสร้างความชอบธรรมในการต่อต้านรัฐ ซึ่งทำให้เห็นว่าการเคลื่อนไหวของกองกำลังติดอาวุธกลุ่มนี้สัมพันธ์กับการพัฒนาของรัฐ กล่าวคือ ยิ่งรัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านใด กองกำลังเหล่านี้ยิ่งเคลื่อนไหวต่อต้านการพัฒนาดังกล่าวมากขึ้นเท่านั้น อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้ให้ความสำคัญเฉพาะการเคลื่อนไหวของขบวนการโจรก่อการร้ายซึ่งเป็นกลุ่มที่เคลื่อนไหวต่อต้านการพัฒนาของรัฐ การศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์มลายาในเขตแดนไทยยังต้องการงานที่ศึกษาเรื่องดังกล่าวอย่างละเอียด รวมถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้ขบวนการโจรก่อการร้ายอ่อนกำลังและอุดมการณ์ลงในช่วงปลายทศวรรษ 2520 ยังต้องการงานวิจัยที่ศึกษาเรื่องดังกล่าวโดยเฉพาะ นอกจากนี้ งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาการดำเนินการตามนโยบายความมั่นคงของรัฐ แต่จากการศึกษา

จะเห็นว่า มีตัวแสดงทางการเมืองที่สำคัญอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น สถาบันพระมหากษัตริย์ กลุ่มการเมือง ท้องถิ่น หรือแม้แต่การเมืองระหว่างประเทศ ที่เข้ามามีบทบาทในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ณ ช่วงเวลานี้ ที่สมควรได้รับการศึกษาต่อไปเช่นกัน

ตารางที่ 13: ตารางแสดงจำนวนโครงการพัฒนาของรัฐในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ระหว่างปี 2521-2524

ที่	ประเภทโครงการ	จำนวนโครงการ				หมายเหตุ
		พ.ศ. 2521	พ.ศ. 2522	พ.ศ. 2523	พ.ศ. 2524	
1.	โครงการพัฒนาการศึกษา	5	57	6	8	เป็นโครงการต่อเนื่อง 6 โครงการ
2.	โครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (รวมโครงการตามพระราชดำริ)					
2.1.	โครงการสร้างงานในชนบท (ครอบคลุมทั้งด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ เกษตรกรรม และการพัฒนาสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ คือ ถนน สะพาน และโรงเรียน)			1,143	1,303	
2.2.	โครงการพัฒนาของจังหวัด (ครอบคลุมทั้งด้านการส่งเสริมรายได้ และปัจจัยการผลิต การพัฒนาโครงสร้างขั้นพื้นฐาน การพัฒนาหมู่บ้าน และการพัฒนาองค์กรประชาชน)		201			
2.3.	โครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคม (ถนน) (ในที่นี้จะนับจำนวนถนนเป็นสาย)	54	33	34	19	รวมโครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมของจังหวัด
2.4.	โครงการพัฒนาการเกษตร แหล่งน้ำ การส่งเสริมอาชีพ และการจัดตั้งนิคม	23	44	167	123	เป็นโครงการ

	สหกรณ์ (รวมจำนวนป้อนน้ำ และแหล่งเก็บกักน้ำที่รัฐบาลได้จัดสร้าง)					ต่อเนื่อง 1 โครงการ
2.5.	โครงการพัฒนาอุตสาหกรรม					
2.6.	โครงการพัฒนานิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้	1		1	1	

ตารางที่ 14: ตารางแสดงการเกิดเหตุการณ์ “ความรุนแรง” ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่างปี 2521-2524¹

ที่	ประเภทของการก่อความรุนแรง	จำนวนเหตุการณ์			
		พ.ศ. 2521	พ.ศ. 2522	พ.ศ. 2523	พ.ศ. 2524
1.	การก่อความรุนแรงต่อระบบการศึกษาของรัฐ				
1.1.	การสังหาร/ข่มขู่/คุกคามครู	3	10	6	5
1.2.	การเผา/ข่มขู่คุกคามโรงเรียนและสถานศึกษาของรัฐ		11	7	4
2.	การโจมตี/คุกคามสถานที่ราชการประเภทอื่น/งานเทศกาลที่จัดโดยทางราชการ		4	3	3
3.	การก่อการบนเส้นทางคมนาคมและสถานีรถไฟ		13	23	14
4.	การโจมตีพื้นที่เศรษฐกิจ/พื้นที่พัฒนาของรัฐ (รวมบริษัท ร้านค้า เขื่อน นิคมสร้างตนเอง และสวนยางพารา)	30	5	9	4
5.	การคุกคามพ่อค้า/นักธุรกิจ/เจ้าของสวนยางพารา	2	18	30	19
6.	การโจมตี/คุกคามเจ้าหน้าที่รัฐนอกเหนือจากครู				
6.1.	เจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายปกครอง/ปราบปราม และบุคคลที่ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่รัฐในฝ่ายดังกล่าว	1	8	18	8

¹ ตารางแสดงจำนวนเหตุการณ์ความรุนแรงทั้งส่วนนี้และในส่วนถัดไป จะนับเฉพาะเหตุการณ์ความรุนแรงที่เชื่อว่า “ขบวนการโจรก่อการร้าย” (ขจก.) เป็นผู้ก่อการ ซึ่งในหลายเหตุการณ์จะเป็นการก่อการที่สามารถจำแนกประเภทได้มากกว่า 1 รูปแบบ ผู้วิจัยจึงขอระบุจำนวนการเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงแยกเป็นประเภทไป ทำให้เหตุการณ์ 1 เหตุการณ์เมื่อระบุในตารางข้างต้น อาจอยู่ในจำนวนประเภทของการก่อความรุนแรงหลายประเภท

6.2.	เจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายพัฒนาหรือบุคลากร ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของรัฐ		3	4	3
6.3.	เจ้าหน้าที่ฝ่ายอื่น	2	3	1	
7.	การโจมตี/คุกคามสมาชิกของนิคมสร้าง ตนเองพัฒนาภาคใต้และชาวบ้านทั่วไป	1	4	28	16
8.	การโจมตีพระสงฆ์			1	
9.	การโจมตีผู้นำศาสนาอิสลาม			4	

ตารางที่ 15: ตารางแสดงจำนวนโครงการพัฒนาของรัฐระหว่างปี 2525-2532

ที่	ประเภทโครงการ	จำนวนโครงการ							หมายเหตุ	
		พ.ศ. 2525	พ.ศ. 2526	พ.ศ. 2527	พ.ศ. 2528	พ.ศ. 2529	พ.ศ. 2530	พ.ศ. 2531		พ.ศ. 2532
1.	โครงการพัฒนาการศึกษา	10	18	9	5	3		8	3	เป็นโครงการต่อเนื่อง 11 โครงการ
2.	โครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (รวมโครงการอื่นเนื่องมาจากพระราชดำริ)									
2.1.	โครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคม/ ท่าเรือ/รถไฟ/สนามบิน	21	2	35	57	156	1		89	เป็นโครงการต่อเนื่อง 4 โครงการ
2.2.	โครงการพัฒนาการเกษตร แหล่งน้ำ การส่งเสริมอาชีพ และการพัฒนาสังคม สหกรณ์ (รวมจำนวนบ่อน้ำและแหล่ง เก็บกักน้ำที่รัฐบาลได้จัดสร้าง)	10	11	14	19	12	10	106	9	เป็นโครงการต่อเนื่อง 14 โครงการ
2.3.	โครงการพัฒนาอุตสาหกรรม/เมือง		1	2	2					เป็นโครงการต่อเนื่อง 1 โครงการ
2.4.	โครงการพัฒนามนิคมสร้างตนเอง พัฒนาภาคใต้			1	1	1				เป็นโครงการต่อเนื่อง 1 โครงการ

ตารางที่ 16: ตารางแสดงการเกิดเหตุการณ์ "ความรุนแรง" ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่างปี 2525-2532

ที่	ประเภทของการก่อความรุนแรง	จำนวนเหตุการณ์								หมายเหตุ
		พ.ศ. 2525	พ.ศ. 2526	พ.ศ. 2527	พ.ศ. 2528	พ.ศ. 2529	พ.ศ. 2530	พ.ศ. 2531	พ.ศ. 2532	
1.	การก่อความรุนแรงต่อระบบ การศึกษาของรัฐ									
1.1.	การสังหาร/ข่มขู่/คุกคามครู	1		1	1			4	1	
1.2.	การเผา/คุกคามโรงเรียน	2						17	1	ปี 2531 นับ ตามจำนวน โรงเรียน
2	การโจมตี/คุกคามสถานที่ราชการ ประเภทอื่น/งานเทศกาลที่จัดโดย ทางราชการ	2								
3.	การก่อการบนเส้นทางคมนาคม และสถานีรถไฟ	4		2	3				2	
4.	การโจมตีพื้นที่เศรษฐกิจ/พื้นที่ พัฒนาของรัฐ (รวมบริษัท ร้านค้า เชียน นิคมสร้างตนเอง และสวน ยางพารา)	1	1						4	
5.	การคุกคามพ่อค้า/นักธุรกิจ ในพื้นที่	9	1	4	6	1	1		3	

6.	การโจมตี/คุกคามเจ้าหน้าที่รัฐ นอกเหนือจากครู								
6.1.	เจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายปกครอง/ ปราบปราม และบุคคลที่ ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่รัฐในฝ่าย ดังกล่าว	3			2				
6.2.	เจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายพัฒนาหรือ บุคลากรภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง กับการพัฒนาของรัฐ			1	1	1			1
7.	การโจมตี/คุกคามสมาชิกของ นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ และชาวบ้านทั่วไป	5		4	6		1		1
8.	การโจมตีพระสงฆ์								
9.	การโจมตี/คุกคามผู้นำศาสนา อิสลาม	5							

รายการอ้างอิง

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

- “กสจ. ปัตตานี อนุมัติโครงการเพิ่มอีกสองโครงการ,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 18 พฤษภาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “กอ.รมน. ยะลารายงานความเคลื่อนไหวของขจก.ในพื้นที่,”. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 22 มิถุนายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “กองทัพภาคที่ 4 เตรียมกวาดล้างกลุ่มโจรภาคใต้ให้ราบคาบ,” (ข่าวการเมือง-สังคม รอบเช้า 28 ธันวาคม 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 7.
- “กองทัพภาคที่ 4 ประกาศให้พื้นที่จังหวัดปัตตานีเป็นเขตสันติสุขถาวร,” (ข่าวในประเทศ รอบเช้า 16 ตุลาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 13.
- “กองทัพภาคที่ 4 เปิดยุทธการ 8403 ทำลาย จคม.ที่ยะลา,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 4 พฤษภาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “กองร้อยเฉพาะกิจ นย.ที่นราธิวาส เกิดปะทะกับจคม.อีก,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 29 มกราคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “การพิจารณาแนวทางการก่อสร้างถนนสายเบตง-แว้งในภาคใต้ตอนล่าง,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 16 เมษายน 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท., p. 2.
- “กำนัน ต.เมาะมาวี ปัตตานี นำจคม. เข้มอบตัวต่อทางการ,”. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 23 มกราคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “กำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัดชายแดนภาคใต้เดินทางทัศนศึกษาที่กท.-ภาคเหนือ,” (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 1 มีนาคม 2529). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “เกษตรกรยะลาจะเริ่มเก็บข้าวปีการผลิตนี้ช่วงเดือน มี.ค. นี้,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 18 มกราคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “เกิดเหตุระเบิดที่ตลาดสดเทศบาลเมืองปัตตานี ตาย 1 บาดเจ็บ 10,”. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 22 พฤษภาคม 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “ขจก. 2 กลุ่มออกปรากฏตัวในพื้นที่อ.ระแงง ที่นราธิวาสอีก,” (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 28 มกราคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “ขจก. กลุ่มทรงอิทธิพลที่ อ. รือเสาะ นราธิวาส เปิดปะทะ 3 ครั้งกับเจ้าหน้าที่อีก,”. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 13 มิถุนายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.

- “ขจก. กลุ่มนายมะปิเยาะ หรือมุสตามัน 2 คนเข้ามาอบตัวที่นครราชสีมา,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 27 ตุลาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “ขจก. กลุ่มใหญ่ออกปรากฏตัวเพื่อเรียกเงินค่าคุ้มครองที่ อ.ริอเสาะอีก,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 8 มกราคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “ขจก. กลุ่มอิทธิพลที่นครราชสีมา ออกปรากฏตัวที่ อ.ศรีสาคร,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 21 มิถุนายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “ขจก. บี.อาร์.เอ็น. ที่ อ.ริอเสาะ ยิงถล่มบ้านพักราษฎรฐานไม่ยอมจ่ายเงินค่าคุ้มครอง,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 10 พฤษภาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “ขจก. บี.อาร์.เอ็น. แสดงอิทธิพลเผารถดักดินขณะปฏิบัติงานที่กิ่ง อ.จะนะ อีก,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 29 เมษายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “ขจก. เริ่มก่อความในพื้นที่สองอำเภอที่ยะลาอีก,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 5 กรกฎาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “ขจก. เริ่มเคลื่อนไหวมากขึ้น,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 1 เมษายน 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “ขจก. สั่งกักขบวนการ บี.อาร์.เอ็น. เริ่มตั้งค่ายพักชั่วคราวบางพื้นที่ในอำเภอเมือง ยะลา,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 15 มกราคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท., p. 3.
- “ขจก. กับเจ้าหน้าที่เกิดปะทะกันขึ้นอีกที่ อ.ยะหา,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 23 สิงหาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “ขจก. ขบวนการบีอาร์เอ็นยิงคนงานตาย 2 ศพ ที่นครราชสีมาวันนี้,” (22 มิถุนายน 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “ขจก. ที่ อ.บันนังสตา ยะลา ลอบชุ่บยิงเจ้าหน้าที่ขณะปฏิบัติงานอีก,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 1 มกราคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “ขจก. เผาโรงเรียนที่อำเภอรามัญ ยะลา อาคารเรียนเสียหาย 2 หลัง,” (ข่าวการเมือง-สังคม รอบค้ำ 28 พฤศจิกายน 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 14.
- “ขบวนการโจร บี.อาร์.เอ็น. ออกแสดงอิทธิพลที่ยะลา-เกิดปะทะถึงตายกับเจ้าหน้าที่,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 17 กันยายน 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “ขบวนการโจรก่อการร้ายลอบยิงผู้ใหญ่บ้าน-ราษฎรที่เขื่อนบางลางเสียชีวิตอีกเมื่อวานนี้,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 5 กรกฎาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท., p. 1.
- “คนร้ายชุ่บยิงรถโดยสารที่ยะลาสองคันรวมมีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บรวม 26 คน,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 26 กุมภาพันธ์ 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.

- “ครู สปจ.ยะลาหยุดสอนประท้วง ขก. แล้ว,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 25 ธันวาคม 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “โครงการตัดถนนเพื่อความมั่นคงจังหวัดยะลาจะเสร็จใช้งานได้ปลายเดือนมิ.ย.นี้,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 19 มิถุนายน 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “โครงการเผยแพร่ภาษาไทยที่ปัตตานีได้ผลดี,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 25 พฤศจิกายน 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “โครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติของปัตตานีได้ผล,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 29 กันยายน 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “จคม. ที่ อ.ธารโต สำแดงเดช ยิงทิ้งสองราษฎรตายในเขตอิทธิพลของตน,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 22 สิงหาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “จคม. บริเวณพื้นที่ อ.เบตง เริ่มการเคลื่อนไหวก้าวจากเจ้าหน้าที่บ้านเมืองอีก,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 3 มกราคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “จคม. เริ่มเคลื่อนไหวก้าวแนวร่วมที่กิ่งอำเภอสุคีริน ไนนาธิวาส,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 9 กุมภาพันธ์ 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “จคม.กลับใจเข้ามอบตัวต่อผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 20 สิงหาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “จคม.ปะทะเจ้าหน้าที่ในกิ่งอ.ทุ่งยางแดง ที่ปัตตานี อีก,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 31 สิงหาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “จคม.มอบตัวเข้าร่วมเป็นผู้พัฒนาชาติไทย,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 23 สิงหาคม 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “จคม.ระดับนำที่ปัตตานีเข้ามอบตัวอีก 2 คน,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 8 พฤษภาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “จังหวัดยะลาอนุมัติ 9 โครงการ กสช. สำหรับปี 33,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 23 ธันวาคม 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “จังหวัดยะลาอนุมัติการจัดทำโครงการ กสช.ปีนี้เสร็จเรียบร้อยแล้ว,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 28 มีนาคม 2529). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 4.
- “จัดอบรมการศึกษาผู้ใหญ่แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดชายแดนภาคใต้ รุ่นที่ 1,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 12 กุมภาพันธ์ 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “เงินเป็ง ยืนยันจะปฏิบัติตามข้อตกลงสันติภาพอย่างเคร่งครัด,” (ข่าวการเมือง-สังคม 2 ธันวาคม 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 7.

- “เจ้าหน้าที่ ทบ.บาดเจ็บ 8 นาย จากผลปฏิบัติแผนยุทธการ 8403,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 5 พฤษภาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “เจ้าหน้าที่เกิดปะทะกำลัง ขก. ที่ อ.ศรีสาคร นราธิวาสอีก,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 1 กรกฎาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “เจ้าหน้าที่นปพ. ที่ยะลาเหยียบกับระเบิดฝ่าย ขก. อีกหนึ่งราย,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 2 มกราคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “เจ้าหน้าที่หลายพื้นที่ในนราธิวาสยกกำลังกวาดล้าง ขก. รวมซ้อน 3 วัน,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 25 มกราคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “โจรคอมมิวนิสต์มาลาया เข้ามอบตัวต่อ ผวจ. ปัตตานี 2 คน,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 18 สิงหาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “โจรจู่ยี่ บี อาร์ เอ็น เข้ามอบตัวกับทางราชการ,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 30 พฤษภาคม 2529). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “ชุดปฏิบัติงานช่าง นพค. 53 สร้างเส้นทางในชนบทที่ยะลา,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 5 มิถุนายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “ตชด. ปะทะ ขก.ที่สะบาย้อย สงขลา,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 7 พฤษภาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “ตชด.ปะทะ ขก.ที่นราธิวาส ยึดค่ายพักได้ 11 หลัง,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 26 ตุลาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “ตชด.ปะทะ จคม.ที่ยะลามีบาดเจ็บและเสียชีวิตรวมสี่คน,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 23 มีนาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “ตั้งศูนย์ข่าวทางภาคใต้ให้ผู้ก่อการร้ายทุกรูปแบบยุติการต่อสู้กับรัฐแล้ว,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 18 กรกฎาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 4.
- “ตำรวจปะทะ ขก. ที่ยะลาเสียชีวิตสองคนยึดของกลางหลายรายการ,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 8 กรกฎาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “ทหารปะทะ จคม.ที่นราธิวาส มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บราวสามคน,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 16 ตุลาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “ไทย-มาเลเซีย และพรรคคอมมิวนิสต์มาลาयाลงนามข้อตกลงสันติภาพ 3 ฝ่ายแล้วเช้านี้,” (ข่าวการเมือง-สังคม รอบค้ำ 2 ธันวาคม 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 7.
- “นปพ. 1235 ยะลา ปะทะกับ ขก.ผลตำรวจสาหัสหนึ่งคน,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 20 พฤศจิกายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.

- “นพพ. ยะลา ยืดค่าย ขจก. 12 หลัง ร.ต.ต. บาดเจ็บหนึ่งคน,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 2 มกราคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “นพค. 51 กรป.กลาง จัดสร้างเส้นทางเขตท้องถื่นชนบทที่ อ.รือเสาะ นราธิวาส,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 17 มิถุนายน 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “นพค. 51 นราธิวาส จัดชุดปฏิบัติงานช่าง ออกไปสร้างเส้นทางช่วยเหลือราษฎร ในเขตพื้นที่พัฒนา ,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 3 มีนาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “นพค. 51 นราธิวาส สร้างถนนสนับสนุนโครงการ กสช.,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 27 เมษายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “นพค. 51 นราธิวาสสร้างถนนในโครงการ กสช. ช่วยเหลือราษฎรท้องถื่นกันดาร,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 24 พฤษภาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “นพค. 52 กรป. กลาง ปิดตานีซ่อมและปรับปรุงเส้นทางคมนาคมที่ อ.ปานาเระ,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 27 กุมภาพันธ์ 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “นพค. 52 กรป.กลาง ปรับปรุงเส้นทางคมนาคมให้แก่ราษฎรที่ปิดตานี,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 10 พฤศจิกายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “นพค. 52 ปิดตานี สร้างเส้นทางคมนาคมให้ราษฎรท้องถื่นชนบท,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 29 กรกฎาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “นพค. ๕๒ ปิดตานีช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนแก่ชาวชนบท,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 9 เมษายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “นพค. 52 มีแผนงานสร้างปรับปรุงเส้นทางคมนาคมใน จว.ปิดตานีปี 2527 รวม 13 เส้นทาง,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 20 พฤษภาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “นพค. ๕๒ ร่วมกับราษฎรจัดแสดงธรรมทางศาสนาอิสลาม ที่ปิดตานี,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 8 มิถุนายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “นพค. 52 วางแผนพัฒนาเส้นทางคมนาคมช่วยเหลือราษฎรที่ปิดตานีในปี 2528,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 4 พฤศจิกายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “นพค. 53 กรป.กลาง ส่งชุดปฏิบัติงานสร้างทางระหว่างหมู่บ้านที่ยะลา,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 23 กุมภาพันธ์ 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “นพค. 53 จัดซ่อมสร้างเส้นทางคมนาคมเขตพื้นที่พัฒนาที่ยะลา,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 9 กุมภาพันธ์ 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “นพค. 53 พัฒนาซ่อมปรับปรุงเส้นทางคมนาคมที่ยะลา,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 26 เมษายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.

- “นพค. 53 สร้างเส้นทางคมนาคมระหว่างหมู่บ้านที่ยะลา,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 7 กรกฎาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “นพค. 53 สร้างเส้นทางคมนาคมและจัดชุดเคลื่อนที่เยี่ยมราษฎรท้องถิ่นชนบทที่ยะลา,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 16 เมษายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “นราธิวาสจัดฝึกอบรมความรู้เยาวชนด้านช่าง,” (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 11 กรกฎาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “นราธิวาสใช้เงิน กสช.กว่า 19 ล้านบาท ใน 12 อำเภอรวม 84 โครงการ,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 10 กุมภาพันธ์ 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 5.
- “นราธิวาสประชุมจัดงบประมาณ กสช.ปี 29,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 10 เมษายน 2529). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “นายอำเภอมาเยอ นำสอง ขจก.เข้ามอบตัวต่อทางการ,” (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 24 เมษายน 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “นาวิกโยธินภาคใต้กวาดล้างขบวนการโจรก่อการร้าย,” (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 5 ธันวาคม 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “บก.พตท. 43 จัดประชุมผู้ประกอบการเหมืองแร่พื้นที่จังหวัดยะลา,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 1 กรกฎาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “ปัตตานีเตรียมโครงการขยายบริการโทรศัพท์รับงานตั้งเขตอุตสาหกรรมของจังหวัด,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 31 พฤษภาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท., p. 2.
- “ปัตตานีมอบเงินอุดหนุนแก่ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จำนวน ๓๓ แห่ง,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 3 พฤศจิกายน 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท., p. 1.
- “ปัตตานีอนุมัติโครงการ กสช.แล้ว 151 โครงการ,” (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 7 เมษายน 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “ผบ.ทบ.ล่องใต้ติดตามผลโครงการฮาร์ปปีนบารู,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 15 ธันวาคม 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “ผบ.พตท. 43 มอบเงิน 37,875 บาท ให้ผู้เสียชีวิตที่ช่วยราชการปราบ ขจก. ,”. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 7 ตุลาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “ผบ.พตท. 43 ร่วมประชุมราษฎรชายแดนไทย-มาเลเซีย,”. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 19 เมษายน 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “ผลการกวาดล้าง จคม.ที่อำเภอเบตงเมื่อต้นสัปดาห์นี้,”. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 20 เมษายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.

- “ผลสืบหน้าโครงการ กสช.ปัตตานี,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 15 มีนาคม 2529). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “พวจ.นราธิวาส เยี่ยมราษฎรที่ปะทะกับกลุ่มโจร,” (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 23 พฤศจิกายน 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “ผอ. ศอ. บต. เปิดอบรมผู้สอนตามโครงการเผยแพร่ภาษาไทย,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 1 กรกฎาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “ผู้แทนกองอำนวยการกลางชี้แจงถึงสถานการณ์ จคม.ในพื้นที่พรหมแดนไทย-มาเลเซีย,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 9 กันยายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “ผู้ว่ายะลาละบุมีผู้ไม่หวังดีสร้างสถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้หวังเงินทุนจากต่างประเทศ,” (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 2 สิงหาคม 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท., p. 2.
- “เผย 4 จังหวัดภาคใต้ ยังมีผู้พูดภาษาไทยไม่ได้เหลืออยู่เพียงร้อยละ 5 เท่านั้น,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “ฝ่ายทหารคาดว่า จคม.ยังคงยึดแนวนโยบายมุ่งมั่นแสวงหาเสบียงอาหาร,” (25 พฤษภาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “พบท้องที่ทั้งอำเภอรามันที่ยะลายังไม่รู้หนังสือทั้งพื้นที่,”. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 10 มกราคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “พล.อ.มานะ ชี้การแก้ปัญหาครุภาคใต้ต้องใช้แนวทางสันติและการเมืองประกอบ,” (ข่าวการเมือง-สังคม รอบเช้า 28 ธันวาคม 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.
- “พัฒนาชุมชนเขต ๙ จัดฝึกอบรมเด็กก่อนประจำการรุ่นที่ ๒ ที่นราธิวาส,”. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 10 มกราคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 4.
- “พื้นที่ 2 อำเภอที่ยะลาเกิดปะทะกับ ขจก. และ จคม. อีก,” (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 26 กุมภาพันธ์ 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “แม่ทัพภาค ๔ ชี้ผลดีการให้ชาวไทยอิสลามเข้าเรียนระดับอุดมศึกษา,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 16 กุมภาพันธ์ 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “แม่ทัพภาคที่ 4 ตรวจเยี่ยมและติดตามผลการปราบปรามกวาดล้าง จคม. ในเขตอำเภอเบตง,”. (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 27 กุมภาพันธ์ 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท., p. 1.
- “แม่ทัพภาคที่ 4 เปิดเผยถึงสถานการณ์ทั่วไปของจังหวัดชายแดนภาคใต้,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 14 มิถุนายน 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “แม่ทัพภาคที่ 4 ว่าปัจจุบันสถานการณ์ใน 4 จว.ภาคใต้ดีขึ้นมาก,” (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 6 เมษายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.

- “ยะลาประกวดกิจกรรมนักเรียน ร.ร.เอกชนสอนศาสนาอิสลาม 7 จังหวัดภาคใต้,” (ข่าวภูมิภาค รอบ บ่าย 7 กุมภาพันธ์ 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “ยะลาสร้างถนนฉัตรมงคล 1 สายบาโฮย-โกตาบารูห์เสร็จแล้ว,”. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 17 พฤษภาคม 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “ยะลาอนุมัติโครงการ กสช. แล้ว 13 โครงการ,”. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 18 มีนาคม 2528). สำนัก ข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “รอง ผวจ. ปัตตานี คลี่คลายปัญหาโครงการ กสช.,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 1 พฤษภาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “รอง ผวจ. ปัตตานี นำคณะตรวจเยี่ยมการขุดลอกร่องน้ำปัตตานี,” (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 28 มิถุนายน 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “รองเลขาธิการพรรคเอกภาพชี้ “ฮาร์ปปั่นบารู” ยังไม่ใช้การพัฒนาคุณภาพชีวิต,” (ข่าวภูมิภาค รอบ บ่าย 10 พฤศจิกายน 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “ราษฎรยะลาสูญเสียชีวิตอีกสองคนจากกับระเบิดของ จคม.,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 30 เมษายน 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “เลขานุการกองทัพบกชี้ ชกจ.ที่เผา รร. จ.ยะลา ไม่เกี่ยวกับ จคม.,” (ข่าวการเมือง-สังคม รอบค่ำ 30 พฤศจิกายน 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 6.
- “ไล่ล่าขบวนการโจรไม่ยอมเสร็จ เดินป่า 3 วันล่า 8 คน พลาด!,”. (16 พฤษภาคม 2528). ชาวใต้ pp. 1, 10.
- “ศอ.บต. จัดสัมมนาผู้บริหาร ร.ร. เอกชนสอนศาสนาอิสลาม ๕ จว.ชายแดนภาคใต้,” (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 20 สิงหาคม 27). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “ศอ.บต. ร่วมกับ ทก. ๔ รับสมัครนักศึกษาชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้” (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 7 มีนาคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท., p. 2.
- “ศอ.บต. ร่วมกับ บช. พตท. 43 จัดสรรที่ดินทำกินแก่ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย,” (21 มีนาคม 2529). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “ศอ.บต. วิตักปัญหาเยาวชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่างงานถึง ๘๒,๖๑๐ คน จะเข้ามาเลเซีย,”. (ข่าวภูมิภาค รอบบ่าย 15 กันยายน 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท., p. 3.
- “ศอ.บต.จัดประชุมอบรมศึกษาแบบเบ็ดเสร็จแก่กำนันผู้ใหญ่บ้าน,”. (ข่าวภูมิภาค รอบค่ำ 31 ตุลาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.
- “ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จว.ยะลา ทดลองนำร่องเพื่อการศึกษา-รณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ,” (ข่าว ภูมิภาค รอบค่ำ 16 มีนาคม 28). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท., p. 3.

“ส่งเสริมชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดปัตตานีเข้ารับการศึกษาศึกษาในสถาบันชั้นสูง,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 20 ตุลาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท., p. 3.

“สถานการณ์ ขก. และ จคม. ช่วงปลายปีที่แล้วต่อต้นปีนี้,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 24 มกราคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 4.

“สมาชิกขบวนการโจรก่อการร้ายเข้ามาบดตัวต่อ ผวจ.สงขลา,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 31 พฤษภาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 1.

“สำนักงานการประถมศึกษานราธิวาสเปิดอบรมวิทยากรสอนวิชาอิสลามศึกษา,” (ข่าวภูมิภาค รอบค้ำ 30 พฤษภาคม 2528). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 3.

“เสนอตั้งวนอุทยานแห่งชาติที่ “เขาบูโด”,”. (ข่าวในประเทศ รอบเช้า 6 มกราคม 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 7.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. (2) กต.1.1.2.8/1 การประชุมคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ปีพุทธศักราช 2507-2509 (14 มี.ค. 2507-24 ก.พ. 2509).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. (2)กต1.1.2.8/2 นายถนัด คอมันตร์ ประธานคณะกรรมการภาคใต้ และ คณะเดินทางไปตรวจราชการภาคใต้ (18 มี.ค. 2507-15 ธ.ค. 2512).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. (2)กต1.1.2.8/3 คณะกรรมการภาคใต้ขอให้ผู้อำนวยการยูซอมสำรวจ เส้นทางนราธิวาสตากใบ และเส้นทางสายชุมพร-นครศรีธรรมราช (15 มิ.ย.-28 ก.ค. 2508).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. (2)กต1.1.2.8/8 การประชุมคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ครั้งที่ 21/2512-ครั้งที่ 23/2512 (6 มี.ค. 2511-4 มิ.ย. 2512).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. (2)กต1.1.2.8/10 รายงานผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ประจำปี 2513-2514 (แฟ้ม 1) (28 ม.ค. 2513-29 ธ.ค. 2514).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. (2)กต1.1.2.8/11 รายงานผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ประจำปี 2507-2513 (28 ก.ค.-12 ส.ค. 2513).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. (2)กต1.1.2.8/12 การประชุมเรื่องนโยบายความมั่นคงปลอดภัยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ครั้งที่ 1/2513, ครั้งที่ 2/2514 และครั้งที่ 3/2515 (5 ต.ค. 2513-5 มี.ค. 2514).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. (2)กต1.1.2.8/13 รายงานผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ประจำปี 2513-2514 (แฟ้ม 2) (26 มค.-27 สค. 2514).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. (2)กต1.1.2.8/15 การประชุมคณะกรรมการพิจารณาถ้อยแถลงโครงการพัฒนาภาคใต้ ครั้งที่ 1/2525 วันที่ 13 มกราคม 2515 เวลา 14.00 น. ณ ห้องรองปลัดกระทรวงมหาดไทย ฝ่ายพัฒนา กระทรวงมหาดไทย (10-13 ม.ค. 2515).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/1/2525/162 ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย-มาเลเซีย: ปัญหาชายแดนไทย-มาเลเซีย (11 มกราคม-28 สิงหาคม 2525) (จำนวน 1 ปี 45 หน้า).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/1/2525/212 กรณีศาลทหารกรุงเทพตัดสินประหารชีวิตสมาชิกขบวนการโจรก่อการร้าย “พูโล” ในคดีลอบวางระเบิดพลับพลาที่ประทับ จังหวัดยะลา (24 กันยายน 2525) (จำนวน 1 ปี 6 หน้า).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/1/2525/214 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-30 ธันวาคม 2525) (จำนวน 5 ปี).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/1/2525/330 ปัญหาต่างๆในภาคใต้ (6 มกราคม-18 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปี 46 หน้า).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/1/2526/51 พลโทหาญ สีนานนท์และนโยบายใต้ร่มเย็น (8 มกราคม-24 ธันวาคม 2526) (จำนวน 4 ปี).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/1/2527/82 ปัญหาภาคใต้และนโยบายใต้ร่มเย็นของพลเอกหาญ สีนานนท์ (3 มกราคม-27 ธันวาคม 2527) (จำนวน 2 ปี).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/1/2529/69 คอมมิวนิสต์และขบวนการก่อการร้ายกลุ่มต่างๆ (13 มกราคม-7 ธันวาคม 2529) (จำนวน 1 ปี 53 หน้า).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/3/2525/140 ศาสนาอิสลามและบทบาทของชาวไทยมุสลิม (4 มกราคม-28 ธันวาคม 2525) (จำนวน 1 ปี 54 หน้า).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/ป8/2520/4 หลักสูตรและแบบเรียน (จำนวน 1 ปี).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/ป8/2520/1 แนะนำศูนย์การศึกษาประชาชนจังหวัดยะลา (จำนวน 4 ปี).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. กต1.1.2.8/5 การประชุมคณะอนุกรรมการกลั่นกรองโครงการพัฒนาภาคใต้ ครั้งที่ 1/2510, ครั้งที่ 6-10/2510, ครั้งที่ 9-11/2511 และครั้งที่ 12/2512 (3 พ.ย. 2509-21 ม.ค. 2512).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/1/2522/113 ปัญหาภาคใต้และการปราบปรามขบวนการโจรก่อการร้าย (2 มกราคม-29 ธันวาคม 2522) (จำนวน 12 ปี 756 หน้า).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/1/2523/201 ขบวนการโจรก่อการร้ายกลุ่มต่างๆกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาในจังหวัดภาคใต้ (4 มกราคม 2523-26 ธันวาคม 2523) (จำนวน 12 ปี 913 หน้า).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/1/2524/200 ปัญหาภาคใต้และนโยบายแก้ปัญหาภาคใต้ (5 มกราคม-31 ธันวาคม 2524) (จำนวน 12 ปี 572 หน้า).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/1/2524/201 ปัญหาชายแดนไทย-มาเลเซีย และผลกระทบที่ทำให้ชาว
ไทยมุสลิมอพยพไปอยู่ในประเทศมาเลเซีย (13 กุมภาพันธ์-23 ธันวาคม 2524) (จำนวน 3
ปี 162 หน้า).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/3/2522/9 การศึกษา (2 มกราคม 2522- ธันวาคม 2522) (จำนวน 8 ปี
425 หน้า).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/3/2522/17 ปัญหาแบบเรียนตามหลักสูตรใหม่ (4 มกราคม- 23
พฤศจิกายน 2522) จำนวน 1 ปี 45 หน้า.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/3/2523/1 การศึกษา (4 มกราคม 2523-31 ธันวาคม 2523) (จำนวน 5
ปี 283 หน้า).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/3/2523/8 การศึกษาในระดับประถมศึกษา (3 มกราคม 2523 -3
ธันวาคม 2523) (จำนวน 1 ปี 68 หน้า).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/3/2523/27 การดำเนินการของโรงเรียนราษฎร์ (3 มกราคม 2523 -30
ธันวาคม 2523) (จำนวน 2 ปี 108 หน้า).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/3/2524/1 การศึกษา (8 มกราคม - 26 ธันวาคม 2524) (จำนวน 4 ปี
185 หน้า).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/3/2524/11 การศึกษาระดับประถม (6 มกราคม- 24 ธันวาคม 2524)
(จำนวน 3 ปี 167 หน้า).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/ป2/2521/1 การบริหารงานของรัฐบาลในสมัยพลเอกเกรียงศักดิ์
ชมนันท์ เป็นนายกรัฐมนตรี (1 มกราคม-26 สิงหาคม 2521) (จำนวน 4 ปี).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/ป7/2521/8 ปัญหาสี่จังหวัดภาคใต้ (23 มิถุนายน 2521- 3 ธันวาคม
2521) (จำนวน 1 ปี 86 หน้า).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ก/ป8/2521/1 นโยบายและการดำเนินงานทางการศึกษา (5 มกราคม
2521 -22 ธันวาคม 2521) (จำนวน 2 ปี 153 หน้า).

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/1 ก.ย. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินจากพระ
ตำหนักทักษิณราชินีเวสน์ไปยังโครงการระบายน้ำปานาละ จังหวัดปัตตานี.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/1ก.ย.19 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วย
สมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอไปยังอ.บาเจาะ จ.
นราธิวาส.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/1ก.ย. 21 สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทเร่งดำเนินการสร้างทาง
มาตรฐานรพช.ที่จังหวัดปัตตานี.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/2-3 พ.ศ. 23 ปลัดกระทรวงต่างประเทศสาธารณรัฐอียิปต์เสร็จสิ้นการ
เยือนชาวไทยมุสลิมภาคใต้.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/2 ก.ศ. 23 จังหวัดปัตตานีจัดประกวดหมู่บ้านพัฒนาระดับจังหวัด
ประจำปี พ.ศ. 2523.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/2 ก.ย. 20 นายสมัคร สุนทรเวช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
และนายอินทร์ จันทรสถิตย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เดินทางไปตรวจ
เยี่ยมโครงการจัดสรรที่ดินหมู่บ้านพระราชดำริ ทุ่งริมะสะโง จังหวัดปัตตานี.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/2 ธ.ศ. 22 ผลสืบหน้าการกู้ยืมเครดิตของจังหวัดยะลาและปัตตานี.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/2ก.ย. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยัง
โครงการชลประทานนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/2ธ.ศ.23 เปิดการประชุมสัมมนาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาเยาวชน
ห้าจังหวัดภาคใต้.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/3 ม.ศ. 21 เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ ชี้แจงเรื่องการทำแผนพัฒนาจังหวัด.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/4 ต.ศ. 22 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรและทอดพระเนตรผลงานของ
โครงการระบายน้ำตามพระราชดำริที่อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/4 เม.ย. 26 ความเป็นมาของหลักสูตรอิสลามศึกษา.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/5 ต.ศ. 22 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า
พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯทรงเยี่ยมราษฎร และทอดพระเนตรพื้นที่พรุในเขตพื้นที่ ตำบลพ
ร่อน จังหวัดนราธิวาส.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/5 ต.ศ. 23 หมู่บ้านที่ชนะการประกวดประจำปี 2523 จังหวัดปัตตานี.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/5 มิ.ย. 24 เยี่ยมหมู่บ้านโครงการพระราชดำริที่อำเภอระแงะ จังหวัด
นราธิวาส.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/5ก.พ.22 กองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติแถลงถึงผล
การส่งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ทหารกองทัพบกออกไปปฏิบัติงานช่วยเหลือประชาชนที่จังหวัด
ยะลา.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/9 ม.ศ. 24 จังหวัดยะลาอนุมัติโครงการสร้างงานในชนบทปี 2524
ทั้งหมด 466 โครงการ.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/10 พ.ศ. 21 อิหม่ามในจังหวัดภาคใต้ เข้าเยี่ยมคารวะและรับทราบ
นโยบายจากรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/10พ.ย. 23 การจัดสร้างบ่อแก๊สมูลสัตว์ที่จังหวัดปัตตานี.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/11 ก.ย.22 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ไปยังสถานีพิชอาหารสัตว์นราธิวาส ศูนย์แพร่พันธุ์สัตว์นราธิวาส และโครงการหมู่บ้านตัวอย่างพรุฑาบแดง ต. ไพรวัน อ.ตากใบ จ.นราธิวาส.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/11ส.ค. 23 หน่วยพัฒนาเคลื่อนที่จังหวัดปัตตานี สร้างเส้นทางคมนาคม ในเขตพัฒนา.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/12 พ.ย. 25 เร่งรัดพัฒนาชนบท จ.ยะลา.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/12 ม.ค. 21 การดำเนินการอพยพชาวนาชาวไร่จากจังหวัดต่างๆไป ประกอบอาชีพในนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดนราธิวาส.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/13 ก.ย. 24 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี ไปยังโครงการฝายทดน้ำท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/13 ธ.ค. 21 คณะครูและนักเรียนโรงเรียนอัสลามวิทยะ อ.เมือง จ.นราธิวาส เข้าเยี่ยมคารวะพลเอกบุญชัย บำรุงพงศ์.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/13 ม.ค.24 โครงการอบรมผู้นำศาสนาอิสลามกับการพัฒนาชุมชนของ จังหวัดปัตตานี ปี 2524.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/13เม.ย.22 กองบัญชาการทหารสูงสุดรายงานถึงเรื่องที่น่าสนใจนักศึกษา อาจารย์ร่วมพัฒนาชนบทกับ กรป.กลาง กองบัญชาการทหารสูงสุด ที่จังหวัดยะลา.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/14 ธ.ค. 24 โครงการตามพระราชดำริ.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/14 พ.ค. 21 ว่าที่ร้อยตรีพิเชษณ์ มากช่วย ศึกษาธิการจังหวัดยะลาชี้แจง ถึงโครงการส่งเสริมกลุ่มโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/15 ก.ย.22 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยัง โครงการชลประทานนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จ.นราธิวาส.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/15ส.ค. 24 โครงการชลประทานไม้แก่นตามพระราชดำริ จังหวัด ปัตตานี.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/17-18 พ.ย.23 จังหวัดปัตตานีจัดงานวันชาติเพิ่มผลิตข้าว เพื่อเป็น แนวทางให้เกษตรกรนำความรู้ไปปฏิบัติ.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/17 พ.ค. 24 ความก้าวหน้าการสร้างงานในชนบทของจังหวัดภาคใต้.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/17 มี.ค. 26 จัดทำแผนพัฒนาชนบทใน ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/17 เมย 25 จ.ยะลาสร้างถนนร่วมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/18 ก.ย.19 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา ไปทอดพระเนตรโครงการก่อสร้างชลประทานมูโนะ.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/18 ก.ย. 24 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการตามพระราชดำริในเขตพื้นที่นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดนราธิวาส.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/19 ก.ย. 22 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการระบายน้ำท่าพรุตามพระราชดำริ และโครงการเจาะสันทรายชายทะเล อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/19 พ.ค. 21 สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทร่วมกับกรมวิชาการเกษตร ส่งเสริมการทำยางแผ่นที่มีคุณภาพดีให้แก่เกษตรกรในจังหวัดภาคใต้.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/19 พ.ค. 24 ผลงานของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่จังหวัดนราธิวาสปี 2524.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/20 ก.ย. 23 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมโครงการระบายน้ำคลองลาน โครงการศิลปาชีพพิเศษ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/20 ม.ค. 24 โครงการสร้างงานในชนบทปี 2524 จังหวัดปัตตานี.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/20 มิ.ย. 23 นายกรัฐมนตรีตรวจโครงการสร้างงานในชนบทที่จังหวัดยะลา.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/20 มิ.ย. 23 นายกรัฐมนตรีตรวจเยี่ยมโครงการสร้างงานในชนบทของจังหวัดปัตตานี.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/20 มิ.ย. 24 โครงการสร้างงานในชนบทของจังหวัดยะลาเสร็จสิ้นไปแล้วร้อยละ 89.8.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/20 เม.ย.23 กระทรวงมหาดไทยปรับปรุงระเบียบต่างๆ เกี่ยวกับสร้างงานในชนบทใหม่เพื่อให้การช่วยเหลือแก่ประชาชนได้อย่างเต็มที่.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/20 ส.ค. 23 หน่วยทหารช่างเจาะน้ำบาดาลที่ 4 ของกรป.กลาง กองบัญชาการทหารสูงสุด ปฏิบัติงานที่จังหวัดนราธิวาส.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/20มิ.ย.23 นายกรัฐมนตรีและคณะเดินทางไปตรวจโครงการสร้างงานในชนบทจังหวัดนราธิวาส.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/22 ก.ย. 23 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เยี่ยมโครงการชลประทานปัตตานี.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/22 ธ.ค. 20 กรมการปกครองแถลงถึงนโยบายช่วยเหลือชาวไร่ชาวนา.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/22ธ.ค.21 นายวิทยา ศิริพงษ์ ผู้อำนวยการกองวางแผนภาค สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แลกเกี่ยวกับการประชุมเรื่องการประสานงานแผนพัฒนา 14 จังหวัดภาคใต้.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/23 มิ.ย. 23 หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 51 ปัตตานี มอบถนนให้จังหวัด.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/23 เม.ย. 21 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมเดินทางไปตรวจราชการที่จังหวัดปัตตานี.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/23 เม.ย. 23 จัดตั้งสำนักงานดำเนินงานตามโครงการสร้างงานในชนบท.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/23 ส.ค. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการระบายน้ำพรุบาเจาะ และโครงการระบายน้ำโคกเคียน.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/23ม.ค. 22 หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ของกรป.กลางสร้างถนนที่ปัตตานี.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/24 พ.ค.24 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยตรวจราชการที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/25 ส.ค. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการระบายน้ำท่าพรุ ตามพระราชดำริ.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/26-30 ก.ย. 23 อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์และคณะตรวจสภาพพื้นที่จัดสรรแก่สมาชิกนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้จังหวัดยะลา และนราธิวาส.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/26 ก.พ. 22 ปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธานในพิธีเปิดประชุมเพื่อตรวจร่างแบบเรียนภาษาอาหรับ.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/26 พ.ย.23 จังหวัดยะลาจัดประชุมเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนเพื่อวางแผนปฏิบัติงานโครงการสร้างงานในชนบทปี 2524.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/27 ก.พ. 24 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยตรวจงานโครงการสร้างงานชนบทจังหวัดปัตตานี.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/27 พ.ย. 22 คณะรัฐมนตรีมีมติให้ดำเนินการก่อสร้างโครงการแม่กลองระยะที่ 2 และโครงการปัตตานีเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/27 พ.ย. 23 โครงการสร้างงานในชนบทของจังหวัดยะลา.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/27 ส.ค. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการชลประทานเกาะสะท้อน ตามพระราชดำริ ตำบลเกาะสะท้อน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส.

- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/27ส.ค. 20 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปยังบ่อ
เลี้ยงปลาสาธิตบ้านต้นไทร โครงการระบายน้ำไม้แก่น โครงการระบายน้ำบาเจาะ และ
โครงการไฟฟ้าหมู่บ้านสามจังหวัดภาคใต้ จ.นราธิวาส.
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/28 พ.ค. 21 นายถุช สมบัติสิริ เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติชี้แจงเรื่องแผนพัฒนาจังหวัด.
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/28 ส.ค. 20 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปยัง
โครงการระบายน้ำโคกเคียน ต.โคกเคียน อ.เมืองนราธิวาส จ.นราธิวาส.
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/29 พ.ค. 24 ความก้าวหน้าของโครงการสร้างงานในชนบท.
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/29 ส.ค. 21 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยัง
โครงการหมู่บ้านพระราชดำริทุ่งลิปะสะโง อ.หนองจิก จ.ปัตตานี.
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/30 ก.ค.23 จังหวัดปัตตานีจัดประกวดผลไม้ ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูก
ผลไม้พันธุ์ดี และใช้วิทยากรแผนใหม่เพื่อการเกษตร
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/30 มิ.ย. 23 จังหวัดปัตตานีจัดตลาดนัดเกษตรกรขายสินค้าราคาถูก.
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/30ส.ค. 20 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินพร้อม
ด้วยสมเด็จพระเทพรัตนสุดาไปทอดพระเนตรบริเวณพื้นที่ยะลูดง อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส.
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/31 พ.ค. 24 การดำเนินงานพัฒนาชุมชนของจังหวัดยะลา.
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข1/31 ส.ค. 20 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินพร้อม
ด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ไป
ทอดพระเนตรโครงการระบายน้ำท่าพรุ ฯลฯ ในเขตพื้นที่ อ.ตากใบ จ.นราธิวาส.
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข2/สข/2520/162 กรมการปกครองสนับสนุนการศึกษาเยาวชนในสี่จังหวัด
ภาคใต้
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข2/สร/2521/38 อิหม่ามจากจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าเยี่ยมคารวะพลเอก
เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรี.
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ข/29 พ.ค. 24 เปิดอบรมการจัดค่ายเยาวชนเพื่อจัดตั้งศูนย์เยาวชน
ตำบลป้อมมิ่ง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา.
- “อ.ศรีสาคร ที่นราธิวาส มี ขจก.กลุ่ม บี.อาร์.เอ็น. แสดงอิทธิพลเถื่อนอีก,” (ข่าวภูมิภาค รอบเช้า 16
พฤศจิกายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.
- “อดีต ขจก.ที่นราธิวาสเข้ามาจับตัวพร้อมอาวุธอีกหนึ่งราย,” (25 เมษายน 2527). สำนักข่าวไทย อ.
ส.ม.ท. , p. 2.
- “อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์และคณะตรวจเยี่ยมสมาชิกนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัด
นราธิวาส,”. (1-19 ตุลาคม 2523). วิทยุสารประจำวัน 333 p. 5910.

“อนุมัติงบฯ ๖.๙๖ ล้านบาท ให้จังหวัดปัตตานีสร้างถนนสายบ่อทอง-ยารวี,”. (ข่าวภูมิภาค บ่าย 18 กุมภาพันธ์ 2532). สำนักข่าวไทย อ.ส.ม.ท. , p. 2.

เอกสารรัฐบาลประเภทอื่น

กองโครงการ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2528). โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้านพัฒนาการเกษตรและความมั่นคงในส่วนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. ม.ป.ท.

กองโครงการ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2531). โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้านพัฒนาการเกษตรและความมั่นคงในส่วนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. ม.ป.ท.

กองโครงการ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2532). โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้านพัฒนาการเกษตรและความมั่นคงในส่วนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. ม.ป.ท.

กองโครงการ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (ม.ป.ป.-a). ผลการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการเกษตรและสหกรณ์ ปีงบประมาณ 2527. ม.ป.ท.

กองโครงการ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (ม.ป.ป.-b). ผลการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้านการเกษตรและสหกรณ์ ปีงบประมาณ 2526.: ฝ่ายแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศและดาวเทียม กองจัดการป่าไม้ กรมป่าไม้.

กองโครงการสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2530). โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้านพัฒนาการเกษตรและความมั่นคงในส่วนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. ม.ป.ท.

กองประสานราชการ กรมการปกครอง. (2535). ประมวลมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2466-2535). กรุงเทพฯ: กองประสานราชการ กรมการปกครอง.

กองอำนวยการโครงการเพื่อความหวังใหม่. (2533). การประชุมสัมมนาเพื่อความมั่นคง (ครั้งที่ 2) ประจำปี 2533 โครงการเพื่อความหวังใหม่ “ฮาร์ปปีนบารู” 5-7 กันยายน 2533 ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ และโรงแรม เจ.บี. อ.หาดใหญ่ สงขลา. ม.ป.ท.

กองอำนวยการโครงการเพื่อความหวังใหม่. (ม.ป.ป.). ฮาร์ปปีนบารู. กรุงเทพฯ: มิตรสยาม.

กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน. (ม.ป.ป.). โครงการพัฒนาเพื่อความหวังใหม่ของชาวไทยใน ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ: อักษรไทย.

- ข้อมูลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในปีงบประมาณ 2526-2528. (ม.ป.ป.). ม.ป.ท.
- คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการศึกษาองค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2525). องค์ประกอบของปัญหาที่มีผลต่อสวัสดิภาพของครูในสามจังหวัดภาคใต้. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้. (2506). แผนพัฒนาภาคใต้ พ.ศ. 2507-2509. พระนคร: สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี.
- คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ. (2542). วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ภูมิปัญญา จังหวัดนราธิวาส. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.
- โครงการตามพระราชดำริในเขต จ.นราธิวาส พ.ศ. 2522. (2522). นราธิวาส: สำนักงานจังหวัดนราธิวาส, องค์การบริหารส่วนจังหวัดนราธิวาส.
- โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2523. (2523). นราธิวาส: สำนักงานจังหวัดนราธิวาส, องค์การบริหารส่วนจังหวัดนราธิวาส.
- โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดนราธิวาส พ.ศ. 2524. (2524). กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์พัฒนศึกษา จำกัด.
- โครงการพระราชดำริจังหวัดนราธิวาส. (2519). กรุงเทพฯ: แพร่การช่าง. จังหวัดนราธิวาส. (ม.ป.ป.). ข้อมูลทั่วไปจังหวัดนราธิวาส ปี 2532. ม.ป.ท. .
- ชายแดนใต้ 2534. (2534). กรุงเทพฯ: กองประสานราชการ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย.
- แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี. (2527). สงขลา: ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงอุตสาหกรรม.
- บรรยายสรุปจังหวัดปัตตานี. (2522). ปัตตานี: ม.ป.ท.
- บรรยายสรุปจังหวัดยะลา. (ม.ป.ป.). ม.ป.ท.
- บรรยายสรุปเสนอต่อคณะนักศึกษาวปอ.รุ่นที่ 26. (2527). ยะลา: ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้.
- ปัตตานี 2525. (2525). ปัตตานี: สำนักงานจังหวัดปัตตานี.
- แผ่นดินไทย: จังหวัดชายแดนภาคใต้. (ม.ป.ป.). กรุงเทพฯ: กองประสานราชการ กรมการปกครอง.
- ฝ่ายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนประจำเขตการศึกษา 2. (ม.ป.ป.). รายงานผลการปฏิบัติงานและสถิติการศึกษา ปีการศึกษา 2528 ของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในเขตการศึกษา 2 ปีงบประมาณ 2528. ม.ป.ท.
- ยะลา: จังหวัดทางใต้สุดของประเทศ. (2522). ยะลา: จังหวัดยะลา.

- รายงานข้อมูลการตลาดประจำปี 2524. (2525). ปัตตานี: สำนักงานพาณิชย์จังหวัดปัตตานี.
- ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้. (ม.ป.ป.). แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้และสู่ทางการลงทุน. สงขลา: ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมภาคใต้.
- ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม สำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงอุตสาหกรรม. โครงการศึกษาลู่ทางการจัดตั้งเขตพัฒนาอุตสาหกรรมระดับจังหวัดที่ จ.ปัตตานี. ม.ป.ท. : ม.ป.ป.
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2527a). บทบาทขององค์กรของรัฐในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้. ยะลา: ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้.
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2527b). บรรยายสรุปเสนอต่อคณะนักศึกษา วปอ. รุ่นที่ 26. ยะลา: ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้.
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. (ม.ป.ป.). สถิติทางการศึกษาใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้. ม.ป.ท.
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ. บต.). (2532). เอกสารประกอบคำบรรยายแผนพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้. ม.ป.ท.
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดยะลา. (2531). ไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้. ยะลา: ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกามนตรี. (ม.ป.ป.). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ห้า พ.ศ. 2525-2529. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานเลขาธิการ กปร. (2528). รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการในขอบข่ายการประสานงานของ กปร.). ม.ป.ท.
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริน (สน.กปร.). (2527). รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในเขตภาคใต้ (เฉพาะโครงการที่อยู่ในขอบข่ายการประสานงานของกปร.). ม.ป.ท.
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริน (สน.กปร.). (2529). รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในเขตภาคใต้ เฉพาะโครงการที่อยู่ในขอบข่ายการประสานงานของ กปร.. ม.ป.ท.
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริน (สน.กปร.). (2530). รายงานผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในเขตภาคใต้ เฉพาะโครงการที่อยู่ในขอบข่ายการประสานงานของ กปร.. ม.ป.ท.

สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 (ศูนย์อำนวยการและบริหารโครงการ). (ม.ป.ป.). แผนงาน
และโครงการ การแก้ปัญหาเหตุการณ์ร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ส่วนที่เกี่ยวข้องกับ
การศึกษา) ระยะ 4 ปี (พ.ศ. 2531-2534). ม.ป.ท. .

เอกสารประกอบการบรรยายสรุปจังหวัดนราธิวาส. (2522). นราธิวาส: สำนักงานจังหวัดนราธิวาส.
ฮาร์ปปีนบารู. (ม.ป.ป.). กรุงเทพฯ: มิตรสยาม.

หนังสือพิมพ์

“1 นาที,” (6 เมษายน 2528). ชาวใต้ p. 3.

“ขจก. ได้ใจวางระเบิดปืมน้ำมัน บ.พิธานพาณิชย์ขอสามแสน,” (6 มิถุนายน 2532). ชาวใต้ pp. 1, 3.

“ขจก. โหดสุดขีด วางระเบิด 3 ลูกซ้อน เพียงรีดเงินค่าคุ้มครอง,” (16 กันยายน 2530). ชาวใต้ p. 1.

คณิต บุญพงษ์มณี. (6 มิถุนายน 2532). “ภาคใต้...ปลอดภัย..?”, ชาวใต้ p. 2.

คณิต บุญพงษ์มณี. (6 มิถุนายน 2532). “สัมภาษณ์ นายปรีชา บุญมี ส.ส. จังหวัดปัตตานี,” ชาวใต้ p.
7.

“ครูได้ร้อง “มีภัย” ไม่ถูกลี้ม ส.ส.เตรียมเสนอแนวแก,” (21 มิถุนายน 2532). ชาวใต้ pp. 1, 3.

“จคม.จวน อวสานถูกยึดค่ายใหญ่ได้อีกหน,” (6 เมษายน 2528). ชาวใต้ pp. 1, 10.

“จคม.ระบายความในใจ บุกส่งจม.เสียบประตูบ้านตร.,” (21 เมษายน 2528). ชาวใต้, pp. 1, 10.

“โจร 4 จังหวัดยังชุก จดหมาย ขอเงินสถิติพุ่งพรวด!,” (21 เมษายน 2528). ชาวใต้ pp. 1, 10.

“โจรขึ้นราคาถูกระเบิด ชูสร้างสะพาน ขอ 5 หมื่น พุ่งพรวด 4 แสนขาดตัว!,” (1 มิถุนายน 2528).
ชาวใต้ pp. 1, 10.

“โจรเงินคอมมิวนิสต์มลายา (จคม.) เข้ามอบตัวต่อรองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี,” (11 กันยายน
2530). ชาวใต้ p. 6.

“ต้นเหตุระเบิดตรอกธนาคาร,” (26 มิถุนายน 2532). ชาวใต้, pp. 1-4.

“ต้อนรับผู้กำกับฯคนใหม่ ระเบิดโรงเลื่อย “เงาะกาโป,”” (6 มิถุนายน 2528). ชาวใต้, pp. 1, 10.

“ตามโจรเจอหลุมศพ เขี่ยระเบิดซ้ำสาหัส,” (21 เมษายน 2528). ชาวใต้ pp. 1,10.

“ตายคาได้ร่มเย็น,” (1 มิถุนายน 2528). ชาวใต้ pp. 1, 10.

“ทหารปะทะจคม.ดับ 1,” (21 มิถุนายน 2528). ชาวใต้ pp. 1, 10.

“ทหารพรานเพียรยึดค่าย จคม. เดินป่า 3 วัน ปะทะ 3 ครั้งค่ายแตก,” (6 พฤษภาคม 2528). ชาวใต้
pp. 1, 10.

“ทหารพรานล่า “ไอ้ตัวดำ” ถล่มทางอากาศ ตาย-เจ็บระนาว,” (1 เมษายน 2528). ชาวใต้ pp. 1,
10.

“นักธุรกิจนิรนาม,” (21 มิถุนายน 2532). ชาวใต้ p. 7.

- “นายพลมาเลย์พอใจยึดค่ายจคม. แม่ทัพ 4 ยินดีช่วยเหลือหากเข้ามาบดตัว,” (16 พฤษภาคม 2528).
 ชาวใต้ pp. 1, 10.
- “เบตงไม่สิ้นเสียงปืน,” (11 มิถุนายน 2528). ชาวใต้, p. 2.
- ““เปาะสู” นำ ๗๘ โจรปฏิญาณขอเป็นพลเมืองดี,” (9 พฤษภาคม 2518). สยามรัฐ, pp. 1,16.
- “ผู้ไม่หวังดี (บทบรรณาธิการ),” (1 เมษายน 2528). ชาวใต้, p. 3.
- “ผู้ว่าฯ ตีใจ 6 วันโจรตาย ยึดปืนเพียบ! กำนำเงินธารน้ำใจทั่วถึง,” (6 มิถุนายน 2528). ชาวใต้, pp. 1, 10.
- “เผาซุงไทยมลายาวอด โจรชุดเขียวเจ้าเก่าข่มขู่,” (11 มิถุนายน 2528). ชาวใต้ pp. 1,5.
- “พูล เปิดบัญชีแค้นระเบิดรถไฟพินาศยับชู้ไทยมุสลิมห้ามใช้รถไฟ,” (6 มิถุนายน 2532). ชาวใต้, pp. 1, 3, 14.
- “แม่ทัพ 4 ได้สื่อมวลชนพูดขาดสติ “รังแกโจรจีน”,” (16 เมษายน 2528). ชาวใต้ pp. 1, 10.
- “ยะลา โจรเบาบางน่าพอใจ,” (16 เมษายน 2528). ชาวใต้, pp. 1, 10.
- ยูซุฟ เอ็น อานาม. (21 เมษายน 2528). “หวังบ้านกำวลเมือง,” ชาวใต้ p. 4.
- “รต.หนุ่มฝาดงระเบิด จคม.ขาขาด บุกค่ายเหลียงซานจับเด็กไทย,” (16 มิถุนายน 2528). ชาวใต้ pp. 1, 10.
- “ระเบิดป่าหวังแผน “โจรเชือดไก่” จองเวรเศรษฐีโรงเลื่อย 4 ปี,” (6 เมษายน 2528). ชาวใต้ pp. 1, 10.
- “ระเบิดป่าหวังแผน “โจรเชือดไก่” จองเวรเศรษฐีโรงเลื่อย 4 ปี,” (11 เมษายน 2528). ชาวใต้ pp. 2, 9.
- “ระเบิดสวนเศรษฐี “ฮ้างวัฒนา” หมายถึงชีวิตคนงานกรีดยาง,” (16 พฤษภาคม 2528). ชาวใต้ p. 1.
- “รายงานสรุปผลการพิจารณาเรื่องสวัสดิภาพครูจังหวัดชายแดนภาคใต้,” (26 มิถุนายน 2532). ชาวใต้ pp. 8-9, 13.
- “ล้างจคม.กรม 10 ดื้อไม่รายงานตัวทัพ 4,” (1 กันยายน 2530). ชาวใต้ p. 4.
- สันติพร. (1-7 กรกฎาคม 2532). “เพื่อความอยู่รอด,” ไทยทักษิณ p. 2.
- “สารวัตรใหญ่ ชี้ระเบิดบริษัทรถทัวร์ ฝีมือวัยรุ่นหาเงินเที่ยวงาน,” (16 พฤษภาคม 2530). ชาวใต้ pp. 1, 6.
- แสงแดด. (21 กันยายน 2530). “ปัตตานีเขตปลอดอาวุธจริงหรือ!,” ชาวใต้ p. 6.

หนังสือและงานวิจัย

- กัมปนาท จินตวิโรจน์. (2517). ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ: ไตรมิตร.
- กัมปนาท จินตวิโรจน์. (2522). ผมรู้จักเปาะเยะดีกว่าใครๆ. กรุงเทพฯ: วิทวัส.

- กัมปนาท จินตวิโรจน์. (2523a). ขจก.พู่โล องค์การแบ่งแยกดินแดนแห่งสาธารณรัฐปัตตานี. กรุงเทพฯ: อนาคต.
- กัมปนาท จินตวิโรจน์. (2523b). จาก “เปาะสู” ถึง “เปาะเยะ” “แบล็ค 1902-แมวดำ” โจรใต้จอมมหาวายร้าย. กรุงเทพฯ: ศิริสาส์น.
- กาววี่ง, ปีเตอร์ จี. (บัณฑิต อ่อนดำ, แปล). (2518). โมโรและแขก: ฐานะของชาวมุสลิมในฟิลิปปินส์และไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- กุสุมา ล่าม้าย และคณะ. (2535). ความต้องการในการศึกษาต่อของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. (2519). ไทยมุสลิม. กรุงเทพฯ: แพรวพิทยา.
- ไข่มุก อุทยานวลี. (2548). รายงานการวิจัย การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐ ที่มีต่อการบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2544). ได้ร่วมพระบารมี 20 ปี กปร.. กรุงเทพฯ: บริษัท ศรีเมืองการพิมพ์ จำกัด.
- คณิต ไข่มุกด์ และคณะ. (2525). รายงานการวิจัยเรื่อง บทบาทของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) ที่มีต่อชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดปัตตานี). ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ครองชัย หัตถา. (2551). ประวัติศาสตร์ปัตตานีสันยอาณาจักรโบราณถึงการปกครอง 7 หัวเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ. (2530). การปกครองท้องที่ต่างวัฒนธรรม: สถานการณ์ในบริเวณ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เฉลิมเกียรติ ขุนทองเพชร. (2547). หะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ กบฏ...หรือวีรบุรุษแห่งสี่จังหวัดภาคใต้. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ฉินผิง (จินเป็ง), (ธันว์วี, แปลและเรียบเรียง). (2557). ประวัติศาสตร์คู่ขนาน: เรื่องเล่าเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์มลายา. กรุงเทพฯ: พี.เพรส.
- ชนิดา ชิตบัณฑิตย์. (2550). โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2543). คำสั่ง 66/43?: รัฐ ปัญหาวัฒนธรรมของรัฐกับการจัดการความขัดแย้งในศตวรรษใหม่. กรุงเทพฯ: สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ.

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2551). ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง”: ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชิดชนก เชิงเซาว์ และคณะ. (2532). การสำรวจปัญหาการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน.
- ณภัค เสรีรักษ์, & รชฎ สาดราวุธ (บรรณาธิการ). (2558). จินตพรรณจากปัตตานี: มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในกระแสการเปลี่ยนแปลง. ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- ดรุณี บุญภิบาล. (2530). การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส กับจังหวัดสตูล ซึ่งมีผลกระทบต่อการศึกษา. สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา.
- ธนศ อารมณ์สุวรรณ. (2555). ความเป็นมาของทฤษฎี “แบ่งแยกดินแดน” ในภาคใต้ไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ธนศ อารมณ์สุวรรณ. (2556). ประวัติศาสตร์วิพากษ์: สยามไทยกับปาตานี กรุงเทพฯ: มติชน.
- นภดล ชูกล และคณะ. (2534). รายงานการวิจัย เรื่อง การศึกษาสภาพการปฏิบัติงานของข้าราชการครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดนราธิวาส. นราธิวาส: สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนราธิวาส.
- นันทวรรณ ภู่อ่าง. (2521). ปัญหาชาวไทยมุสลิมในสี่จังหวัดภาคใต้. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ (บรรณาธิการ). (2550). มลายูศึกษา: ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลายูมุสลิมในภาคใต้. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ. (2517). สี่จังหวัดภาคใต้. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ปิยนาด บุนนาค. (2546). นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยนาด บุนนาค และคณะ. (2551). นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่สมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์-รัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ (14 ตุลาคม พ.ศ.2516-4 สิงหาคม พ.ศ. 2531). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ปิยนาด บุนนาค และคณะ. (2552). นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่สมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ-รัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร (4 สิงหาคม พ.ศ. 2531-19 กันยายน พ.ศ. 2549). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

- ปิยะวรรณ สุธาร์ตัน. (2530-2531). รายงานการวิจัยบุคคลสำคัญของจังหวัดยะลา. ยะลา: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมและศูนย์วิจัยและบริการ.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร, & คริส เบเคอร์. (2539). เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ. เชียงใหม่: หจก. สำนักพิมพ์ตรีสุนิ (ซิลค์เวอร์มบุคส์).
- ไผท เพชรจรัส. (2519). ข้าทะเลเหตุการณ์ในสามจังหวัดภาคใต้. ยะลา: บุญจิตติการพิมพ์.
- พัทธา สายหู. (2508). รายงานการศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภูมิหลังชาวมุสลิมในประเทศไทย. (2526). กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มยุรี จารุปาน. (2518). การศึกษาในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส. ม.ป.ท.
- มะเนาะ ยูเด็น และคณะ. (2526). ห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูลและสงขลา) กับการบริหารงานของรัฐ: ศึกษากรณีศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. ม.ป.ท.
- มารค ตามไท, & สมเกียรติ บุญชู. (2549). นโยบายความมั่นคงแห่งชาติจังหวัดชายแดนภาคใต้เปรียบเทียบในรอบ 30 ปี. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- เมธี ครองแก้ว และคณะ. (2523). รายงานการประเมินผล โครงการสร้างงานในชนบท พ.ศ. 2523. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- แม่กมลกรโก, ดันแคน (ณัฐธยาน์ วันอรุณวงศ์, แปล). (2557). ฉีกแผ่นดิน: อิสลามกับปัญหาความชอบธรรมในภาคใต้ ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- โมหัมมัด อับดุลกาเดร์. (ม.ป.ป.). ความเข้าใจเบื้องต้นเรื่อง ศาสนาและชาวมุสลิมใน 4 จังหวัดภาคใต้. ม.ป.ท.
- รัตติยา สาและ. (2544). การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- รายงานโครงการประชุมทางวิชาการ เรื่อง “มลายูกับรัฐไทยในมิติประวัติศาสตร์และอารยธรรมกับการสร้างความเป็นธรรม. (2551). ปัตตานี: วิทยาลัยอิสลามศึกษาและโครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- เรื่องยศ จันทรศิริ. (2523). สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้. กรุงเทพฯ: บริษัททวงศ์पाल จำกัด.
- ลินพิชญ์ สัจพันธุ์. (2524-2525). มาตรการป้องกันและปราบปรามผู้ก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- วลัยลักษณ์ ทรงศิริ (บรรณาธิการ). (2553). เล่าขานตำนานใต้ ตำนานเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองสถานที่ และบุคคลสำคัญของท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. (2549). ทศนคติเรื่องความขัดแย้งของประชาชนใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้และทางเลือกอื่นในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในภูมิภาค. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- วานิช สุนทรนนท์. (2554). ประท้วงปัตตานี: ความทรงจำที่เริ่มจะลางเลือน. ตรัง: คนตรัง.
- วินัย ครุวรรณพัฒน์. (2523). ทศนคติของคนไทยในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีต่อสหพันธ์มาเลเซีย. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. (2558). มลายูที่รัฐสีก. ปัตตานี: Patani Forum.
- ศุภการ สิริไพศาล, & อติศร ศักดิ์สูง. (2554). ภูมิบุตร: ประวัติศาสตร์ความขัดแย้งและกระบวนการพัฒนาประเทศของมาเลเซีย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สงบ ส่งเมือง. (2546). เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมา. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด.
- สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (2525). เอกสารสรุปผลการสัมมนาในรายวิชาศึกษา 412 สัมมนาปัญหาการศึกษา คณะวิชาครุศาสตร์ วิทยาลัยครูยะลา.
- สำเร็จ ศรีหรัย. (2550). ขบวนการ *BRN-COORDINATE* กับการก่อความไม่สงบในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ ๔ อำเภอของจังหวัดสงขลา และแนวความคิดยุติสถานการณ์. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- สิทธิเดช จันทศิริ. (2521). กรู๋ชาวดังในรอบ ๒๐ ปี. . กรุงเทพฯ: การเวก.
- สุขุม ไพรัชการ. (2522). ภาคใต้ของไทยหรือมาเลเซีย. กรุงเทพฯ: ปะการัง.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ). (2548). รัฐปัตตานีใน “ศรีวิชัย” เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. (2551). สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: พี.เพรส.
- สุรินทร์ พิศสุวรรณ. (2525). นโยบายประสมประสานชาวมุสลิมในประเทศไทยสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรินทร์ พิศสุวรรณ, & ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2527). สี่จังหวัดภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุวริน วรุตตมมะ. (ม.ป.ป.). การศึกษาของปัตตานีในรอบ ๒๐๐ ปี. ม.ป.ท. .
- แสงเพชร. (2547). ปมประวัติ รัฐปัตตานี ไฟใต้ไม่เคยดับ. กรุงเทพฯ: วันชนะ.
- อ. บางนรา. (2551). ปัตตานี อดีต-ปัจจุบัน. . กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2557). ประชาธิปไตยคนไทยไม่เท่ากัน. กรุงเทพฯ: มติชน.

อารงค์ สุธาศาสน์. (2519). ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้. กรุงเทพฯ: บริษัท พัทธ์กะประชา จำกัด.

อารีฟิน บินจิ และคณะ. (2550). ปาตานี...ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู. สงขลา: มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้.

อิบรอฮิม ชุกกรี. (2549). ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปะตานี. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม บุคส์.

อิมรอน มะลูลีม. (2538). วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับมุสลิมในประเทศ: กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ: อิสลามิกอะเคเดมี่.

วิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์

เจษฎา อูร์พีพัฒน์พงศ์. (2529). การปฏิบัตินโยบายสำหรับจังหวัดชายแดนภาคใต้ : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดนราธิวาส. (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชยากรณ์ ศรีสาคร. (2534). นโยบายการแก้ปัญหาการบริหารงานจังหวัดชายแดนภาคใต้. (สารนิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต), คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชูพันธ์ ตราชู. (2534-2535). บทบาทของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในการพัฒนาเยาวชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. (เอกสารวิจัยส่วนบุคคล), วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.

ธานินทร์ พะเอม. (2527). นโยบายการแก้ปัญหาความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้. (สารนิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต), คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นันทิวัดน์ สามารถ. (2522). พรรคคอมมิวนิสต์มาลายัน: ศึกษาความล้มเหลวในการปฏิวัติ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประกิจ ประจันปัจจานิก. (2516). การปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประกิต กันยาบาล. (2532). นโยบายแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ศึกษาเฉพาะกรณีการนำนโยบายไปปฏิบัติด้านสังคมจิตวิทยา. (เอกสารวิจัยมหาบัณฑิต), คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปราการ กลิ่นฟุ้ง. (2551). การเสด็จพระราชดำเนินท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ. 2493-2530. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภักคินี เปรมโยธิน. (2519). กระบวนการบริหารราชการส่วนภูมิภาคกับการแก้ปัญหาชนกลุ่มน้อยในจังหวัดชายแดนภาคใต้. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- รุ่ง แก้วแดง. (2511). ทศนคติของโต๊ะครู ต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วิโรจน์ ราชรักษ์. (2527-2528). การเสริมสร้างความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตอนล่างของประเทศไทย. วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. (2551). “ปาเยาะห์เนาะยาดีนายู” (มันยากที่จะเป็นน่ายู): ความเป็นชาติพันธุ์ ความหมาย และการต่อรองของมลายูในชีวิตประจำวัน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สงคราม ชื่นภิบาล. (2518). การผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมาน รังสิโยภักดิ์. (2510). การเข้าถึงประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อรณพ เนียมคง. (2538). นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2500-2516). (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บทความ

- “การอภิปรายภาคบ่าย วันที่ 23 พฤศจิกายน 2523,” เอเชียปริทัศน์, 2, 1 155-172.
- นักข่าวรูสมิแล. “ครูถูกจับเป็นตัวประกันอีกแล้ว,”. รูสมิแล, 6, 1 45-48.
- นิตี เอียวศรีวงศ์. “มองสถานการณ์ภาคใต้ผ่านแว่น “กบฏชวนา”,”. ศิลปวัฒนธรรม, 25, 2 110-124.
- ปราโมทย์ กระทบ, & ระวีวรรณ ซ่อมพฤษ (รวบรวม). “ปฏิทินข่าวภาคใต้,”. รูสมิแล, 6, 2 6-13.
- ปราโมทย์ กระทบ, & ระวีวรรณ ซ่อมพฤษ (รวบรวม). “ปฏิทินข่าวภาคใต้,” รูสมิแล, 6, 1 6-12.
- ปราโมทย์ กระทบ, & ระวีวรรณ ซ่อมพฤษ (รวบรวม). “ปฏิทินข่าวภาคใต้,” รูสมิแล, 6, 3, 6-10.
- ปิยนาด บุนนาค. “พระมหากษัตริย์กับประชาชนจังหวัดชายแดนภาคใต้สมัยประชาธิปไตย,”. วารสารราชบัณฑิตยสถาน, 39, 1, 1-39.
- ผู้สื่อข่าว. “จดหมายจากปักซีใต้: ภาษากับการปกครอง,”. สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 3, 4 48-57.
- มาโนชญ์ บุญญานวัตร. “ความก้าวหน้าของการศึกษา ของชาวไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้,” ฟ้าสีปวีวิทยาลัยครูยะลา (pp. 218-228). ยะลา.
- โมฮัมมัด อับดุลกาเดร์. “คนใต้แลปัญหา,” เอเชียปริทัศน์, 2, 1 129-138.
- วิศิษฐ์ อาจคุ้มวงษ์. “ปัญหา ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้,”. รัฐราษฎร์, 30, 3 35-71.

สิทธิเดช จันทศิริ. “ประสบการณ์ชีวิต “ครูเปาะสู” สู่การแก้ไขปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ตอนจบ),” ดอกเบี๋ย, 23, 277 68-75.

สิทธิเดช จันทศิริ. “ประสบการณ์ชีวิต “ครูเปาะสู” สู่การแก้ไขปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ตอนที่ 1),” ดอกเบี๋ย, 23, 275 74-78.

สุรินทร์ พิศสุวรรณ. “ผู้นำ ความขัดแย้ง และความรุนแรง: สภาวการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้”, เอเชียปริทัศน์, 2, 1, 27-43.

อุทัย ดุลยเกษม. “กระบวนการพัฒนากับความเป็นเชื้อชาตินิยม: กรณีของชุมชนชาวมุสลิมเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย”, อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 6, 1-2 251-278.

ข้อมูลออนไลน์

โครงการสื่อมวลชนสัญจร “สื่อศิลปิน รวมใจ ถวายในหลวง”. ศูนย์วิจัยและศึกษาธรรมชาติป่าพรุสิรินธร จังหวัดนราธิวาส . Retrieved 20 กันยายน 2559 http://www.rdpb.go.th/rdpb/visit2/100project/100project_89_1.html

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน. แนะนำสช. . Retrieved 11 พฤศจิกายน 2560 <http://www.opec.go.th/webopec/content.php?page=content&group=history>

เอกสารภาษาอังกฤษ

Awang, F. H. (2013). “The Pondok System in Thai Government Schools: New Trends in Islamic Education in Thailand’s Southern Border Provinces”. In K. B.-A. a. P. Jory (Ed.), *Islamic thought in Southeast Asia: new interpretation and movement* (pp. 113-123). Kuala Lumpur: University of Malaya Press.

Che Man, W. K. (1990). *Muslim Separatism: The Moros of Southern Philipines and the Malays of Southern Thailand*. Singapore: Oxford University Press.

Jory, P. Problems of Modernity in Patani and Thailand: The Emergence of “the People” in Patani’s Past and Present. *รู้ไปยาด: วารสารวิชาการด้านเอเชียศึกษา*, 2, 35-48.

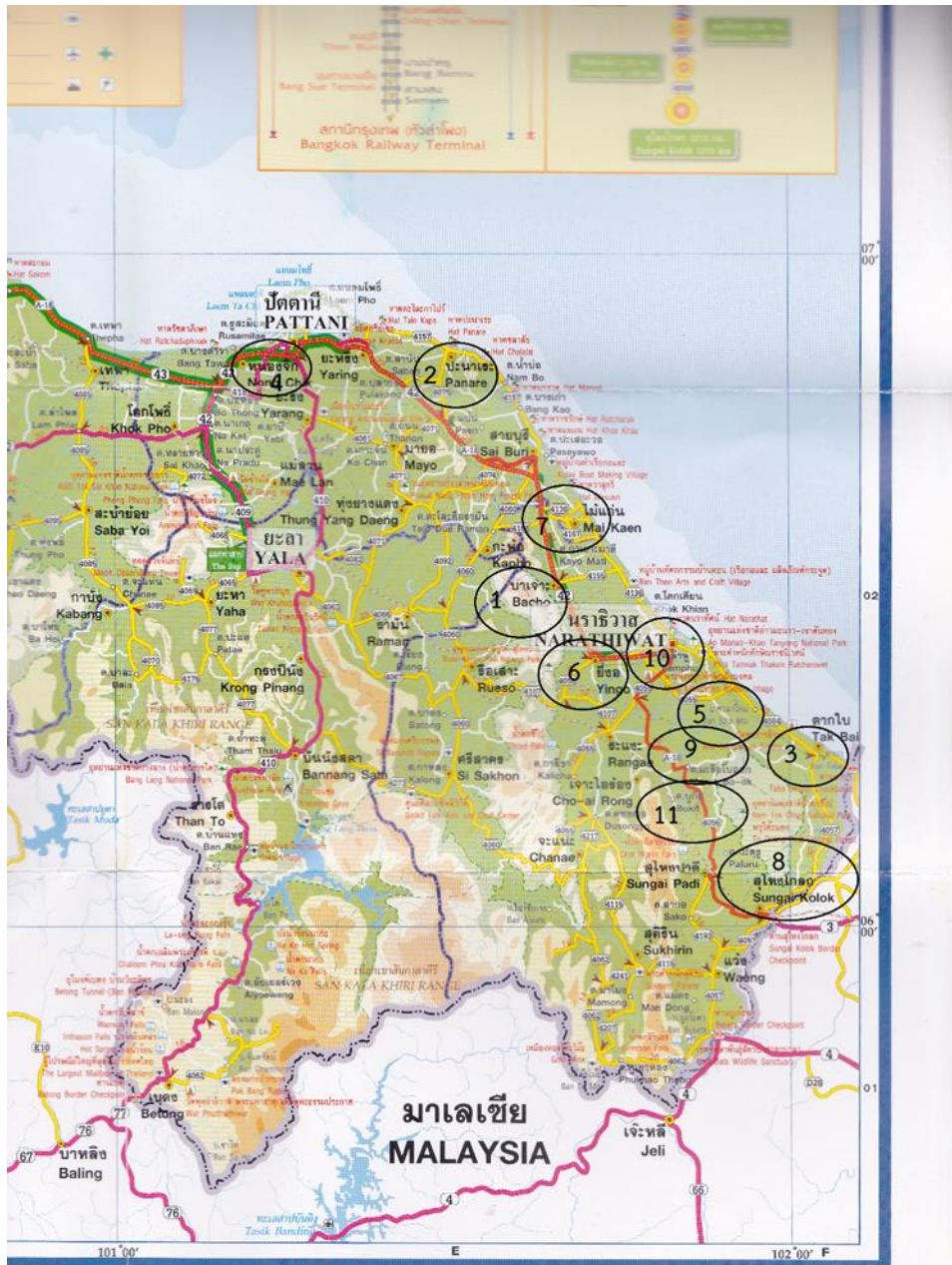
Liow, J. C. (2009). *Islam, Education and Reform in Southern Thailand*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

Pitsuwan, S. (1982). *ISLAM AND MALAY NATIOALISM: A CASE STUDY OF THE MALAY-MUSLIMS OF SOUTHERN THAILAND*. (Doctoral dissertation), Harvard University.

Thomas, M. L. (1975). *Political Violence in the Muslim Provinces of Southern Thailand*.
Singapore: The Institute of Southeast Asian Studies.

ภาคผนวก

ภาพที่ 1: แผนที่แสดงที่ตั้งของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทางด้านการจัดการน้ำขนาดใหญ่
ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ที่มา: แผนที่ภาคใต้ (กรุงเทพฯ: พรานนกวิทยา, ม.ป.ป.).

1. โครงการระบายน้ำพรุบาเจาะตามพระราชดำริ เขตบ้านบุเก๊ะสุตอ ตำบลปานาเร๊ะใต้ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส (ต่อมาพัฒนาเป็นโครงการสหกรณ์นิคมบาเจาะ)
2. โครงการระบายน้ำปานาเร๊ะ ตำบลคอกกระปือ อำเภอปานาเร๊ะ จังหวัดปัตตานี
3. โครงการระบายน้ำท่าพรุ ตำบลเจ๊ะเห อำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส

โครงการระบายน้ำน้ำแบ่ง อำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส

โครงการชลประทานเกาะสะท้อน ตำบลเกาะสะท้อน อำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส (ส่วนหนึ่งของ โครงการชลประทานมูโน๊ะ)

โครงการหมู่บ้านตัวอย่างพรุกาบแดง ตำบลไพรวัน อำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส

โครงการระบายน้ำคลองลานตามพระราชดำริ ตำบลพร่อน อำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส

โครงการจัดและส่งเสริมสหกรณ์บ้านโคกไทร ตำบลพร่อน อำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส

โครงการหมู่บ้านปศุสัตว์เกษตรมูโน๊ะ อำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส (ศูนย์สาขาที่ 3 ของ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง)

4. โครงการหมู่บ้านพระราชดำริทุ่งลิปะสะโง อำเภอนงจิก จังหวัดปัตตานี
5. โครงการระบายน้ำท่าพรุ (ตอนบน) ตำบลศาลาใหม่ อำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส
6. โครงการระบายน้ำยี่งอ อำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส
7. โครงการชลประทานไม้แก่น ตำบลไทรทอง กิ่งอำเภอไม้แก่น (ในขณะนั้น) จังหวัดปัตตานี
8. โครงการชลประทานมูโน๊ะ และโครงการจัดและส่งเสริมสหกรณ์นิคมมูโน๊ะ อำเภอสุไหงโก-ลก และอำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส
9. โครงการจัดและส่งเสริมสหกรณ์หมู่บ้านปีเหล็ง ตำบลมะรือโบออก อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส
10. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง ตำบลกะลุวอเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส
โครงการสวนยางเขาตันหยง (ศูนย์สาขาที่ 1 ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง) เขาตันหยง อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส
11. โครงการหมู่บ้านปีแถมุด ตำบลบุกิต อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส (ศูนย์สาขาที่ 2 ของ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุล)

ภาพที่ 2: แผนที่แสดงเขตเทือกเขา (พื้นที่สีน้ำตาล) ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งมักเป็นฐานที่มั่นของกองกำลังติดอาวุธต่อต้านรัฐในขณะนั้น

ที่มา: เรืองเดียวกัน. (ในวงสีแดงคือที่ตั้งของเทือกเขาบูโด ซึ่งต่อมารัฐบาลได้จัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติบูโด)

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายกฤตวิชญ์ ปีมไพบูลย์ เกิดเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2534 ณ บ้านเลขที่ 1/9 ม.1 ต.สะบ้าย้อย อ.สะบ้าย้อย จ.สงขลา สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจาก โรงเรียนสะบ้าย้อย โรงเรียนสะบ้าย้อยวิทยา และโรงเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏ จังหวัดสงขลา ตามลำดับ สำเร็จการศึกษาในหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยม) สาขาประวัติศาสตร์ จาก ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ในปี 2556 เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี 2557